

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

BİR İNSAN HAKKI OLARAK İNTERNETE ERİŞİM HAKKININ TÜRK HUKUKU KAPSAMINDA İNCELENMESİ

GÖRKEM GÖKTUNA

DOKTORA TEZİ

LEFKOŞA
2021

BİR İNSAN HAKKI OLARAK İNTERNETE ERİŞİM HAKKININ TÜRK HUKUKU KAPSAMINDA İNCELENMESİ

GÖRKEM GÖKTUNA

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Yasemin Özdek

LEFKOŞA
2021

KABUL VE ONAY

Görkem Göktuna tarafından hazırlanan “*Bir İnsan Hakkı Olarak İnternete Erişim Hakkının Türk Hukuku Kapsamında İncelenmesi*” başlıklı bu çalışma, 30/06/2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora olarak kabul edilmiştir.

Tez savunması online (çevrim içi) yapılmıştır. Jüri üyeleri onaylarını sözlü olarak vermişlerdir. Tüm süreç kaydedilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

Prof. Dr. Yasemin Özdek (Danışman)
Yakın Doğu Üniversitesi
Hukuk Fakültesi
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Prof. Dr. Hüseyin Pazarcı (Başkan)
Girne Üniversitesi
Hukuk Fakültesi
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Prof. Dr. Ahmet Kumrulu
Yakın Doğu Üniversitesi
Hukuk Fakültesi
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Prof. Dr. Durmuş Tezcan
İstanbul Kültür Üniversitesi
Hukuk Fakültesi
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yrd. Doç. Dr. Tutku Tuğyan
Girne Üniversitesi
Hukuk Fakültesi
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Prof. Dr. K. Hüsnü Can Başer
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin, tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim. Tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Yakın Doğu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Yakın Doğu Üniversitesinde erişime açılabilir.
- Tezimin iki (2) yıl süre ile erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde tezimin tamamı erişime açılabilir.

Tarih: 05.07.2021

İmza

Ad Soyad: GÖRKEM GÖKTUNA

TEŞEKKÜR

Öncelikle bana, alanında en iyi hocalarımızın bulunduğu, güçlü bir akademik kadronun bilgi, birikim ve tecrübesi ışığında yetişebilme olanağı tanıyan Yakın Doğu Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı Prof. Dr. İrfan Suat Günsel'e ve Genel Sekreterimiz Doç. Dr. Yeter Tabur'a minnet ve şükranlarımı sunarım.

Akademik kariyerimin her aşamasında yanımda olan, tecrübe, bilgi ve birikimlerini tarafıma aktaran ve bu çalışmamın olgunlaşmasında fikir ve desteklerini benden esirgemeyen saygıdeğer hocam, tez danışmanım Prof. Dr. Yasemin Özdek'e teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışmamın olgunlaşma sürecinde bilgi ve birikimlerini esirgemeyen ve tez savunmamda jüri üyesi olarak bulunup, çalışmama katkı sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Hüseyin Pazarcı, Prof. Dr. Ahmet Kumrulu, Prof. Dr. Durmuş Tezcan ve Yrd. Doç. Dr. Tutku Tuğyan'a ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak, bu hayattaki en büyük destekçim ve yoldaşım biricik eşim, ailem ve bu zorlu aşamayı katlanılır hale getiren bütün can dostlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Görkem Göktuna

Lefkoşa 2021

ÖZ

BİR İNSAN HAKKI OLARAK İNTERNETE ERİŞİM HAKKININ TÜRK HUKUKU KAPSAMINDA İNCELENMESİ

İnternet, insanlar için hayati bir değere sahiptir. Önceleri eğlence ve sosyalleşme gibi sınırlı saiklerle başvurulmuş bir mecra olan internet, teknoloji dünyasındaki gelişmelerle çok amaçlı bir platforma dönüşmüştür. İnternetin yaygın kullanımı ile insan-makine ilişkisinde eşsiz bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu gelişmeler, internete erişimi daha da önemli bir hale getirmektedir. Günümüz dünyasında internete erişim hakkı, yeni bir hak olarak karşımıza çıkar. Erişim hakkı, temel bir insan hakkı olması yanında anayasalarda da güvence altına alınması gereken temel hak ve özgürlüklerden biridir. Her ne kadar uluslararası hukuk bağlamında internete erişim hakkıyla ilgili doğrudan bir düzenleme olmasa da, birçok ülkenin mevzuatında erişim hakkına yer verildiği görülür. İnternete erişim hakkı tek başına önemli bir hak olmasına rağmen, çevrimiçi ortamda diğer özgürlüklerin kullanılabilmesi açısından da anahtar niteliğinde bir haktır. Diğer hakların dijital ortamda kullanılabilmesi için öncelikli olarak internete erişim hakkına ihtiyaç duyulur. İçerisinde bulunduğumuz küresel salgın koşulları da, internete erişim hakkının diğer hak ve özgürlükler açısından önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Çalışmamızda erişim hakkı bir insan hakkı olarak tanımlanırken, bu hakkın niteliği, unsurları ve diğer haklarla olan ilişkisi ortaya konmaktadır. Ayrıca internete erişim hakkının ortaya çıkmasına doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlayan uluslararası belge ve gelişmelere de yer verilmiştir. İncelememizin son bölümünde ise, internete erişim hakkının Türk Hukuku bağlamında değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnternet, İnternete Erişim Hakkı, İnternete Erişim Hakkının Unsurları, İnternete Erişim Hakkının Sınırlandırılması, Uluslararası Hukuk ve İnternete Erişim Hakkı, 5651 Sayılı Kanun ve İnternete Erişim Hakkı

ABSTRACT

EXAMINATION OF THE RIGHT OF ACCESS TO THE INTERNET AS A HUMAN RIGHT UNDER TURKISH LAW

The internet has a vital value for people. The internet, which was a medium used with limited motives such as entertainment and socialization, has turned into a multi-purpose platform with the developments in the world of technology. With the widespread use of the Internet, there has been a unique transformation in the human-machine relationship. These developments make access to the Internet even more important. In today's world, the right to access the internet emerges as a new right. The right of access is one of the fundamental rights and freedoms that should be guaranteed in the constitutions as well as being a fundamental human right. Although there is no direct regulation on the right to access the internet in the context of international law, it is seen that the right of access is included in the legislation of many countries. Although the right to access the internet is an important right on its own, it is also a key right for the enjoyment of other freedoms online. In order to use other rights in the digital environment, first of all, the right to access the Internet is required. The global epidemic conditions we are in also clearly reveal the importance of the right to access the internet in terms of other rights and freedoms.

In our study, while the right of access is defined as a human right, the nature of this right, its elements and its relationship with other rights are revealed. In addition, international documents and developments that directly or indirectly contribute to the emergence of the right to access the internet are also included. In the last part of our review, the right to access the internet is evaluated in the context of Turkish Law.

Keywords: Internet, Right to Internet Access, Elements of the Right to Internet Access, Restriction of the Right to Internet Access, International Law and the Right to Internet Access, Law No. 5651 and the Right to Internet Access

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi-xiii
KISALTMALAR	xiv-xvii

GİRİŞ	1-5
--------------------	-----

1. BÖLÜM

İNTERNETE ERİŞİM HAKKI: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1 İnternet Kavramı ve Tarihçesi	6-12
1.2 İnsan Hakları Konusu Hâline Gelen “İnternet”	13-15
1.2.1 Birey-İnternet İlişkisinin Dönüşümü	15-18
1.2.2 İnternetin Yaşamın Önemli Bir Parçası Konumuna Gelmesi	18-19
1.2.2.1 Dijital Okuryazarlık	19-20
1.2.2.2 Dijital Ticaret	20-21
1.2.2.3 Dijital Etik	21-22
1.2.2.4 Dijital Erişim	22-23
1.2.2.5 Dijital İletişim	23
1.2.2.6 Dijital Sağlık	23-25
1.2.2.7 Dijital Güvenlik	25-26
1.2.2.8 Dijital Hukuk	26-27
1.2.2.9 Dijital Hak ve Sorumluluklar	27-28
1.2.3 Siber Saldırıları	28-32
1.2.4 Devlet Yasakları	32-35
1.3 İnternete Erişimin Bağımsız Bir Hak Olarak Değerlendirilmesi Düşüncesi	36
1.3.1 Birleşmiş Milletler Özel Raportörü Frank La Rue’nun Fikir ve İfade Özgürlük Hakkının Geliştirilmesi ve Korunması Hakkında Hazırladığı Rapor	36-40

1.3.2 Avrupa Konseyi'nin 21.08.2011 Tarihli Kararı: "İnternetin Evrenselliğini, Bütünlüğünü ve Açıklığını Korumak ve Geliştirmek"	40-41
1.3.3 Avrupa Konseyi'nin 16.06.2014 Tarihli Tavsiye Kararı: "İnternet Kullanıcıları İçin İnsan Hakları Rehberi"	42-43
1.3.4 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin 05.07.2012, 01.07.2016, ve 05.07.2018 Tarihli Kararlarından Hareketle "İnternet Ortamında İnsan Haklarının Korunması ve Kullanılması"	43-44
1.4 İnternete Erişim Hakkı	44
1.4.1 İnternete Erişim Hakkının Tanımlanması ve Konusu	44-47
1.4.2 İnternete Erişim Hakkının Öznesi ve Yükümlüsü	47-50
1.4.3 İnternete Erişim Hakkının Hukuki Açıdan Sınıflandırılması	50
1.4.3.1 İnternete Erişim Hakkını "İnsan Hakkı" Olarak Kabul Eden Yaklaşım	50-54
1.4.3.2 İnternete Erişim Hakkını "Temel Bir Hak" Olarak Kabul Eden Yaklaşım	54-56
1.4.3.3 İnternete Erişim Hakkını "Bir Hak" Olarak Kabul Etmeyen Yaklaşım	57-59
1.4.4 İnternete Erişim Hakkının Benzer Kavramlarla İlişkisi	59-60
1.4.4.1 Kitle İletişim Özgürlüğü	60-62
1.4.4.2 İnternet Özgürlüğü	62-64
1.4.5 İnternete Erişim Hakkının Unsurları	64
1.4.5.1 Güvenli ve Güvenilir İnternet Bağlantısı	64-66
1.4.5.2 Veri Akışının Sağlanabilmesi için Hızlı İnternet Altyapısının Oluşturulması	66-67
1.4.5.3 İnternetin İstikrarlı ve Erişilebilir Olması	67-69
1.4.5.4 Ücretsiz Bir İnternet	69-70
1.4.5.5 Eşit ve Adil Bir İnternet	70-71
1.5 İnternete Erişim Hakkının Bazı Haklarla İlişkilendirilmesi	71
1.5.1 İfade Özgürlüğü Bağlamında Değerlendirilmesi	71-74
1.5.2 Bilgi Edinme Hakkı Bağlamında Değerlendirilmesi	74-76
1.5.3 Özel Hayatın Gizliliği Hakkı ve Kişisel Veriler Bağlamında Değerlendirilmesi	76-79
1.5.4 Unutulma Hakkı Bağlamına Değerlendirilmesi	80-81

1.5.5 Örgütlenme Hakkı Bağlamında Değerlendirilmesi	81-84
1.5.6 Eğitim Hakkı Bağlamında Değerlendirilmesi	84-85
1.5.7 Çalışma Hakkı Bağlamında Değerlendirilmesi	85-86
1.5.8 Sağlık Hakkı Bağlamında Değerlendirilmesi	86-87
1.5.9 Diğer Haklar Bağlamında Değerlendirilmesi	87-94
1.5.10 Özel Hukuk Açısından Bir Değerlendirme	94-96

2. BÖLÜM

İNTERNETE ERİŞİM HAKKININ ULUSLARARASI HUKUKTAKİ GELİŞİMİ ve BAZI ÜLKELERDEN ÖRNEKLER

2.1. Uluslararası Hukukta İnternete Erişim Hakkı	97
2.2 Uluslararası Hukuk Kapsamında İnternete Erişim Hakkının Ortaya Çıkmasını Sağlayan Gelişmeler	97-98
2.2.1 Birleşmiş Milletlerin 05.07.2012 Tarihli Kararı: “İnternette İnsan Haklarının Korunması, Kullanılması ve Geliştirilmesi”	97-98
2.2.2 BM ve Üç Büyük Kıtanın Özel Raportörleri Tarafından Hazırlanan İfade Özgürlüğü ve İnternet Hakkında Ortak Deklarasyon	98-99
2.2.3 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi İnternette İletişim Özgürlüğü Deklarasyonu	99-100
2.2.4 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin İnternet Özgürlüğü Konusundaki Tavsiye Kararı	101-104
2.2.5 Avrupa Parlamentosu “İnternette İfade Özgürlüğü” Kararı	104-105
2.2.6 Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi (Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi)	105-107
2.2.7 Afrika'da İfade Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim İlkeleri Deklarasyonu	107-108
2.2.8 İnternet Hak ve İlkeleri Dinamik Koalisyonu (İHİDK) Tarafından Hazırlanan İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı	108-110
2.2.9 Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu (IFLA) İnternet Manifestosu	110-111
2.2.10 İnternet Yaşamdır Platformu (İYP) Tarafından Hazırlanan “ <i>İnternet Kullanıcı Hakları Bildirgesi</i> ”	112-115

2.3 Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri Kapsamında İnternete Erişim Hakkının Tartışılması	115-116
2.3.1 Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme	116-122
2.3.2 Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi	122-125
2.3.3 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	125-131
2.3.4 Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı	131-133
2.4. İnternete Erişim Hakkının Bazı Ülkelerin Mevzuatında Düzenlenmesi	133
2.4.1 Meksika Anayasası	133-134
2.4.2 Yunanistan Anayasası	134-135
2.4.3 Portekiz Anayasası	135
2.4.4. Ekvator Anayasası	135-136
2.4.5 Estonya Telekomünikasyon Kanunu	136-137
2.4.6 Finlandiya İletişim Piyasası Kanunu	137-138
2.4.7 İspanya Ulusal Hukuku	138-139
2.4.8 Fransa Ulusal Hukuku	139
2.4.9 Kosta Rika Ulusal Hukuku	139-140
2.5. İnternete Erişim Hakkının Sınırlandırılması	140-141
2.5.1 Erişim Engelleme Yöntemleri	141-142
2.5.1.1 Engellemenin Kapsamına Göre Yapılan Ayrım	142
2.5.1.1.1 ISS Temelli Yapılan Engellemeler	142-143
2.5.1.1.2 İnternet Yapısı Üzerinden Yapılan Engellemeler	143
2.5.1.2 Engelleme Sürecine Göre Yapılan Ayrım	144
2.5.1.2.1 Doğrudan Engelleme	144
2.5.1.2.2 Uyarı veya İhtara Dayalı Engelleme	144-145
2.5.1.3 Engelleme Süresine Göre Yapılan Ayrım	145
2.5.1.3.1 Belirli Süreli Engelleme	145
2.5.1.3.2 Süresiz Engelleme	146
2.5.1.4 Engelleme Sistemine Göre Yapılan Ayrım	146
2.5.1.4.1 Otomatik Engelleme Yöntemi	147
2.5.1.4.2 Bireysel Engelleme Yöntemi	147
2.5.1.5 Engelleme Tekniğine Göre Yapılan Ayrım	147-149
2.5.1.5.1 IP Adresinden Engelleme	149-151

2.5.1.5.2 Alan Adından (DNS) Erişim Engelleme	151
2.5.1.5.3 Nesne Tabanlı (URL) Erişim Engelleme	152
2.5.1.5.4 Proxy Sunucuları Kullanılarak Erişimin Engellenmesi	152-153
2.5.1.5.4 DDOS Atakları	153
2.5.2 Erişim Engelini İşlevsiz Kılan Yöntemler	154
2.5.2.1 IP Değişirme Yöntemi	154
2.5.2.2 DNS Değişirme Yöntemi	155
2.5.2.3 URL Maskeleye Yöntemi	155
2.5.2.4 Proxy Aracılığıyla Bağlanma Yöntemi	156
2.5.2.5 Şifreleme Yöntemi ile Engelin Aşılması	156
2.5.2.6 Uzak Masaüstü Yöntemi	157

3. BÖLÜM

İNTERNETE ERİŞİM HAKKININ TÜRKİYE UYGULAMASI158

3.1 Türk Hukukunda İnternete Erişim Hakkıyla İlgili Gelişmeler	158
3.2 T.C. Anayasa'sı Bağlamında İnternete Erişim Hakkının Değerlendirilmesi	159-160
3.3 Türk Hukukunda İnternete Erişim Hakkıyla İlgili Düzenlemeler	160-162
3.3.1 4756 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ile kurumlar Vergisi Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	163-165
3.3.2 5651 Sayılı Kanun Öncesi İnternete Erişim Hakkının Engellenmesi	165-166
3.3.2.1 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Kapsamında Getirilen Erişim Engelleme Kararları	166-167
3.3.2.2 Türk Ceza Kanunu Madde 159 ve Diğer Kanunlar Kapsamında Verilen Erişim Engelleme Kararları	167-169
3.3.3 5651 Sayılı Kanun Çerçevesinde İnternete Erişim Hakkı	169-171
3.3.3.1 5651 Sayılı Kanunun Genel Gerekçesi	172

3.3.3.2 5651 Sayılı Kanun Hakkında Adalet Komisyonunda Yapılan Tartışmalar	172-175
3.3.3.3 Kanun Tasarısına Yönelik TBMM'deki Tartışmalar	175-178
3.3.3.4 5651 Sayılı Kanun'un Yürürlüğe Girmesinden Sonra Yapılan Değişiklikler	178
3.4 Türk Hukukunda İnternete Erişim Hakkıyla İlgili Resmi Aktörler	178-179
3.4.1 T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	179-180
3.4.2 Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu	180-182
3.4.3 İnternet Geliştirme Kurulu	182-183
3.4.4 İnternet Daire Başkanlığı	183-184
3.4.5 İnternet Erişim Sağlayıcıları	185-187
3.4.6 İnternet İçerik Sağlayıcıları	187-188
3.4.7 İnternet Yer Sağlayıcıları	188-189
3.4.8 İnternet Toplu Kullanım Sağlayıcıları	189-190
3.5 5651 Sayılı "İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi" Hakkında Kanun	191
3.5.1 5651 Sayılı Kanununun Hukuki Açısından Değerlendirilmesi	191-193
3.5.2 5651 Sayılı Kanun Kapsamında İnternete Erişim Hakkı	193
3.5.3 5651 Sayılı Kanuna Göre İnternete Erişim Hakkının Engellenmesi	194-198
3.5.4 5651 Sayılı Kanuna Göre Erişim Engelleme Kararlarının Hukuki Niteliği	198-199
3.5.4.1 Adli Makamlarca Verilen Erişim Engelleme Kararları	199-201
3.5.4.2 İdari Makamlarca Verilen Erişim Engelleme Kararları	201-205
3.5.4.3 Özel Hukuk Tüzel Kişileri Tarafından Verilen Erişim Engelleme Kararları	205-211
3.5.5 5651 Sayılı Kanun Kapsamında Verilen İnternete Erişim Engeli Kararlarının Uygulanması	211
3.5.5.1 Madde 8 Kapsamında Verilen İnternete Erişim Engeli Kararları	212-216
3.5.5.2 Madde 8/A Kapsamında Verilen İnternete Erişim Engeli Kararları	216-218

3.5.5.3 Madde 9 Kapsamında Verilen İnternete Erişim Engeli Kararları	218-221
3.5.5.4 Madde 9/A Kapsamında Verilen İnternete Erişim Engeli Kararları	221-222
3.5.5.5 Uygulamada Sulh Ceza Hakimlikleri Tarafından Verilen Erişim Engelleme Kararları Açısından Bir Değerlendirme	222-226
3.5.6 5651 Sayılı Kanun Kapsamında Verilen İnternete Erişim Engeli Kararlarına Karşı İşletilebilecek Hukuki Mekanizmalar	226-227
3.5.6.1 Adli Makamlar Tarafından Verilen Erişim Engeli Kararlarına Karşı İtiraz	227-230
3.5.6.2 İdari Makamlar Tarafından Verilen Erişim Engeli Kararlarına Karşı İtiraz	230
3.5.6.2.1 İdari Başvuru Yoluyla Denetim	230-232
3.5.6.2.1 İdari Dava Yoluyla Denetim	232-239
3.5.7 5651 Sayılı Kanun Kapsamında Verilen Erişim Engeli Kararlarının Sona Ermesi	239
3.5.7.1 Belirli Süre İle Sınırlı Olarak Uygulanacak Erişim Engeli Kararlarının Sona Ermesi	239-240
3.5.7.2 Kanun Kapsamında Verilen Erişim Engelleme Kararlarının Kaldırılması	240-241
3.5.7.3 Kanun Kapsamında Verilen Erişim Engelleme Kararlarının Hükümsüz Kalması	241-244
3.6 İnternete Erişim Hakkının Engellenmesi Hakkında Verilen Kararlar Üzerine Bir Değerlendirme	244
3.6.1 Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi Tarafından Verilen Kararlar	244
3.6.1.1 Anayasa Mahkemesi'nin Youtube Sitesiyle İlgili Kararı	245-249
3.6.1.2 Anayasa Mahkemesi'nin "Twitter" İle İlgili Kararı	249-251
3.6.1.3 Anayasa Mahkemesi'nin "Wikipedia" Kararı	252-258
3.6.1.4 Anayasa Mahkemesi'nin İnternete Erişim Hakkıyla İlgili Diğer Kararları	258-267
3.6.1.5 Anayasa Mahkemesi'nin Kararları Üzerine Genel Bir Değerlendirme	267-270

3.6.2 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Tarafından Verilen Kararlar	270-271
.....	270-271
3.6.2.1 Ahmet Yıldırım v. Türkiye Kararı	271-276
3.6.2.2 Akdeniz v. Türkiye Kararı	277-280
3.6.2.3 Cengiz ve Diğerleri v. Türkiye Kararı	280-285
3.6.2.4 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Üzerine Bir Değerlendirme	285-289
3.7 Türk Hukuku Bağlamında İnternete Erişim Hakkıyla İlgili Genel Bir Değerlendirme	289
3.7.1 İnternete Erişim Hakkıyla İlgili Temel Sorunlar	289-291
3.7.2 İnternete Erişim Hakkıyla İlgili Öneriler	292-294
SONUÇ	295-298
KAYNAKÇA	299-337
İNTİHAL RAPORU	338-340

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACHPR	: Afrika İnsan ve Hakların Hakları Komitesi
AETK	: Avrupa Ekonomi Topluluğu Komisyonu
AGİT	: Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Teşkilatı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHHŞ	: Afrika İnsan ve Hakların Hakları Şartı
AK	: Avrupa Konseyi
AKBK	: Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi
AK PARTİ	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AP	: Avrupa Parlamentosu
ARPA	: Advanced Research Project Agency
ARPANET	: Advanced Research Project Agency Network
ASŞ	: Avrupa Sosyal Şartı
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
AYM	: Anayasa Mahkemesi
B.	: Başvuru
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMİHK	: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi
bkz.	: Bakınız
BTK	: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
C.	: Cilt
CAFTA	: Orta Amerika Serbest Ticaret Antlaşması

CEPEJ	: Avrupa Konseyi Adaletin Etkinliği İçin Avrupa Komisyonu
CERN	: Centre Europeén Recherces Nucléaries
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
ev.	: Çeviri
DDOS	: Distributed Denial of Service
DNS	: Domain Name System (Alan Adı Sistemi)
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
ENISA	: Avrupa Birliği Ağ Güvenliği ve Bilgi Ajansı
ESB	: Erişim Sağlayıcıları Birliği
E-DEMOKRASİ	: Elektronik Demokrasi
E-DEVLET	: Elektronik Devlet
E-SAğLIK	: Elektronik Sağlık
E-TİCARET	: Elektronik Ticaret
FSEK	: Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
http	: Hyper-text Transfer Protocol
GCI	: Küresel Siber Güvenlik Endeksi
GPS	: Global Positioning
ICANN	: İnternet Tahsisli Sayılar ve İsimler Kurumu
IFLA	: Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu
ILO	: Uluslararası alışma Örgütü
İnternet	: International Network
ITU	: Uluslararası Telekomünikasyon Birliği
IP	: İnternet Protokolü
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
İKHB	: İnternet Kullanıcı Hakları Bildirgesi

İHİDK	: İnternet Hak ve İlkeleri Dinamik Koalisyonu
İSS	: İnternet Servis Sağlayıcısı
İÜSBFD	: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi
İYP	: İnternet Yaşamdır Platformu
İYUK	: İdari Yargılama Usulü Kanunu
JANET	: Joint Academic Network
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MILNET	: Military Network
MÜYAP	: Türkiye Bağlantılı Hak Sahibi Fonogram Yapımcıları Meslek Birliği
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
NSFNET	: National Science Foundation Network
No.	: Numara
RFID	: Radio Frequency Identification
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TİB	: Türkiye İletişim Başkanlığı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TCP/IP	: Transmission Control Protocol/İnternet Protocol
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
UMSHS	: Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
URL	: Uniform Resource Locator (Birörnek Kaynak Konumlayıcı-Tekdüzen Kaynak Bulucu)

UYAP : Ulusal yargı Ağı Bilişim Sistemi
WWW : World-Wide-Web

GİRİŞ

Bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler insanların yaşamını doğrudan etkilemektedir. Önceleri bu kadar yaygın olmayan internet kullanımı, bilişim alanında meydana gelen değişim hızının daha öngörülebilir bir seviyede olmasını sağlamıştır. Ancak internetin hayatımızın bir parçası olmasıyla, bilişim alanındaki gelişmelerin de aynı paralelde hız kazandığı kabul edilir. Günümüz dünyasında insanoğlu, kendisini amaçsız bir yenilik ve hız tutkusunun esiri haline getirmiştir. Şüphesiz tüm bunlar, gelişen teknolojik imkanlarla birlikte bilinçli olarak yürütülen ve üretilen reklam veya propaganda çalışmalarıyla şekillenmektedir. Baktığımızda, istisnasız her yeni teknolojik gelişmenin insan yaşamına “büyük katkılar ve kolaylıklar” sloganıyla pazarda yerini aldığını kolaylıkla görebiliriz. Teknoloji dediğimiz olgu, günümüz kapitalist sistemin en önemli araçlarından biri haline dönüşmüştür.

İnternet, insanların gündelik yaşamını doğrudan belirleyen etkenlerden biridir. Özellikle sosyal medya platformlarının kullanımı, bu konuda hayli önem arz eder. İnsanlar çoğu zaman giyeceği, içeceği, gezip göreceği veya okuyup kendisini geliştireceği bilgileri bu platformlar aracılığıyla elde etmektedir. Bu tercihler, sosyal platformlara tarifsiz bir veri akışı sağlamakta ve kendilerini taleplere yönelik geliştirme açısından önemli bir referans olmaktadır¹.

İnsanların dijital alanla olan bütünleşmesi beraberinde birtakım yenilikler ve sorunlar ortaya çıkarmaktadır. “Hayatı kolaylaştırma” mottosuyla yaşamın bir parçası haline gelen gelişmeler, şüphesiz insanlara eşsiz kolaylık ve imkanlar tanımaktadır. İçinde bulunduğumuz çağ, tabiri caizse teknolojinin hüküm sürdüğü bir devirdir. Teknoloji; insanların en temel ihtiyaçlarından tutun da özne olduğu tüm olasılıklar içerisinde önemli bir yere sahiptir. Önceleri kullanım alanı iletişim, haberleşme, görüşme gibi son derece sınırlı olan konulardan, zaman içerisinde tarifsiz bir boyuta ulaşmıştır. Günümüzde teknoloji, insanoğlunun evindeki gizli özne olarak nitelendirilebilir.

¹ TOPRAK, Ali, YILDIRIM, Ayşenur, AYGÜL, Eser, BİNARK, Mutlu, BÖREKÇİ, Senem, ÇOMU, Tuğru, Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: “görülüyorum öyleyse varım!”, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 26-27.

Öte yandan, tüm bu girişimlerin insan hayatında olumsuz yansımaları da bulunmaktadır. Teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler beraberinde makineleşmeyi de getirmektedir. İçerisinde bulunduğumuz zaman diliminde, “makine” birçok döngünün baş aktörü konumuna gelmiştir. Özellikle üretim maliyetlerinin düşürülmesi veya ucuzlatılması açısından uzun vadede makinenin insanoğlunun yerini alacağı düşünülebilir. Nitekim tarih içerisindeki kapitalist paradigmlar da bu düşünceleri doğrular niteliktedir. Bunun yanında mevzu bahis dönüşüm ise kimilerince insanın dışlandığı bir süreç olarak değerlendirilmemekte ve insan-makine bütünleşmesi olarak görülmektedir².

Yaşamın dijital ortamlarla entegrasyonu, insanı bu alanda daha savunmasız bir konuma getirmektedir. Ne yazık ki, internet dediğimiz ortam henüz tam anlamıyla çözümlenmiş veya keşfedilmiş değildir. İnsanoğlu, tüm bu bilinmezliğin içerisinde bir maceraya atılmaktadır. Dolayısıyla, insanın bu ortamda korunması hiç olmadığı kadar önemli bir konuma gelmiştir. Baktığımızda, gün geçtikçe internet ortamındaki ihlallerin hızlı bir şekilde arttığını gözlemlemekteyiz. Zira insanlar dijital ortamda görünür olurken, saldırıya da bir o kadar açık hale gelmektedir. Bu noktada, insanların dijital alanla olan ilişkisinin farklı disiplinler aracılığıyla ele alınması veya incelenmesinin artık bir zorunluluk olarak ortaya çıktığını düşünmekteyiz.

Çalışmamız kapsamında incelenen internet erişim hakkı, insanoğlunun dijital ortamlarla bütünleşmesi sonucu ortaya çıkan bir haktır. Erişim hakkı, her yeni hak gibi beraberinde bazı tartışmaları da getirmektedir. Zira internete erişim hakkı henüz norm oluşum sürecini tamamlamamış bir haktır. Ayrıca erişim hakkının uluslararası hukuk bağlamında bağlayıcı metinlerde de düzenlenmediğini belirtmeliyiz. Buna karşın, esnek hukuk düzenlemelerinde erişim hakkına yer verildiği ve normlaşma sürecine katkı sunulduğu görülmektedir. İnternete erişim hakkı, ortaya çıkacak her yeni hak gibi maruz kaldığı tüm olumsuz yaklaşımlara rağmen, pekala öğretide de savunulması mümkündür.

² CİVELEK, Mustafa, Emre, İnternet Çağı Dinamikleri, Beta Yayınları, İstanbul, 2009, s. 107.

İnsanlar, internete erişim hakkıyla internet ortamına tam anlamıyla giriş yapabilmektedirler. Farklı bir anlatımla, bu hak insanların internet ortamına katılımını sağlayan bir kapı olarak değerlendirilebilir. Yine bu hak, çevrimiçi hak ve özgürlüklerin kullanımını sağlayan önemli bir aracı olarak da karşımıza çıkar. Günümüz modern ve teknoloji dünyasının dinamikleriyle bağlantılı bir hakkın, artık insanın temel haklarından biri olduğu yönünde kuşku bulunmamalıdır. Öte yandan, bu hakkın diğer birçok özgürlükle olan ilişkisi de, internete erişim hakkının insanların temel haklarından bir konumuna geldiğini somut olarak göstermektedir. Zira, internetin hakim olduğu bir devirde çevrim dışı hakların çevrimiçi ortamda kullanılabilir veya anlamlı olabilmesi açısından, internete erişim hakkı benzersiz bir araç konumundadır.

Çalışmamızın birinci bölümünde, internete erişim hakkının bir insan hakkı olarak kavramsal çerçevesi ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda öncelikli olarak, internet dediğimiz mecranın tanımlanması ve insanoğluluyla olan bağı belirtilecektir. Zaman içerisinde internetin bireyin yaşamındaki yeri ve öneminin dönüşümü somut olarak ortaya konmaya çalışılır. Bu başlık altında, internete erişim hakkının bir insan hakkı olarak nitelendirilmesini sağlayan uluslararası gelişmelere de yer verilir. Bu girişimlerle internete erişim hakkının bir insan hakkı olarak değerlendirilmesi paralel ilerleyen süreçlerdir. Özellikle La Rue tarafından hazırlanan ve internete erişim hakkını ilk kez bir insan hakkı olarak içeren rapor detaylı olarak incelenmektedir. İnternete erişim hakkı kapsamında objektif bir değerlendirme yapılabilmesi için, bu hakkı bir insan hakkı olarak kabul görmeyen görüşlere de yer verilmiştir. Bir hakkın daha iyi anlaşılabilir olması açısından, unsurlarının ortaya konması ve sınıflandırılması gerekir. Bu bağlamda, internete erişim hakkının unsurları ifade edilirken, diğer haklar gibi insan hakları açısından da tasnif edilmesine değinilmiştir. Birinci bölümün son kısmında ise, internete erişim hakkının diğer haklarla olan ilişkisine yer verilmiştir. Özellikle, birçok hakkın çevrim içi ortamda kullanılabilmesi açısından önemli bir fonksiyona sahip olan internete erişim hakkının, diğer özgürlüklerle ilişkisinin ortaya konmasını değerli bulmaktayız.

İkinci bölümde internete erişim hakkının uluslararası hukukta yeri ele alınmaktadır. Bu çerçevede, internete erişim hakkının ortaya çıkmasına vesile olan girişimler önemlidir. Çalışmamızda birçok farklı uluslararası metin incelenerek, internete erişim hakkının ortaya çıkmasına yönelik sunduğu katkılar ifade edilir. İnternete erişim hakkının uluslararası sözleşmeler nezdinde doğrudan düzenlenmiyor oluşu, ilk bakışta önemli bir dezavantaj olarak değerlendirilebilir. Fakat, zaman içerisinde uluslararası sözleşmelerin yorumlayıcıları konumunda bulunan mekanizmalar tarafından, bu hakkın dolaylı da olsa incelendiği ve kararlarına konu edildiği görülür. İncelememizde küresel ve bölgesel çapta insan haklarının korunması ve gelişimine önemli katkılar sunan Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı kapsamında internete erişim hakkıyla ilgili değerlendirmelere yer verilmiştir. İnternete erişim hakkıyla ilgili her ne kadar doğrudan düzenleme öngören bir uluslararası metin bulunmasa da, farklı ülkelerin ulusal mevzuatında yer alan hükümler, bu konuya önemli katkılar sunmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızda farklı ülkelerin ulusal mevzuatında yer alan ve internete erişim hakkıyla ilgili düzenlemelere yer verilmesini önemli bulmaktayız. Ayrıca bu tarz girişimlerin “domino etkisi” yaratacağı düşüncesinden hareketle, küresel ölçekte bir değişime veya dönüşüme öncülük edebileceğine de inanmaktayız. İkinci bölümün son kısmında ise, internete erişim hakkını doğrudan ilgilendiren internete erişimin engellenmesi konularına değinilmiştir. Bu doğrultuda, evrensel bir karşılığı olan ve aynı zamanda teknik bilgi niteliğinde olan internete erişim engelleme yöntemleri ve bu uygulamaları etkisiz kılan tekniklere yer verilmiştir.

Çalışmamızın son bölümü olarak hazırlanmış üçüncü bölümde, bir insan hakkı olarak görülen internete erişim hakkının Türk Hukuku bağlamında değerlendirilmesi yapılmaktadır. Baktığımızda, Türk mevzuatında internete erişim hakkını düzenleyen veya internete erişimi bir hak olarak değerlendiren hukuki bir çalışma mevcut değildir. Öte yandan, internete erişim hakkıyla son derece ilgili ve genel olarak internete erişim hakkının kısıtlanması veya sınırlandırılmasını konu eden temel bir metin bulunmaktadır. Bu metin 5651 sayılı “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar

Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi” Hakkında Kanun olarak karşımıza çıkar. İncelememizde, öncelikli olarak bu Kanun’un ortaya çıkış sürecine yer verilmektedir. En nihayetinde bu Kanun bir sürecin getirisi olarak düşünülmelidir. Nitekim, 5651 sayılı Kanun öncesinde internete erişim hakkıyla ilgili yaşanan gelişmeler de, bu yaklaşımı doğrular niteliktedir. Bu başlık altında Kanun’un ortaya çıkış süreci yanında, Türk Hukukunda resmi olarak görev alan internet aktörlerine de değinilir. Bu aktörler internetle ilgili gelişmelerin düzenlenmesinde veya belirlenmesinde doğrudan görev almaktadırlar. Üçüncü bölümün odak noktası ise 5651 sayılı Kanun çerçevesince öngörülen sınırlama rejimidir. Burada Kanun’da öngörülen erişim engelleme gerekçeleri ve uygulamaları açıkça ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca, erişim engelleme uygulamalarından sorumlu olan aktörler de belirtilmektedir. Kanun’da tek tip erişim engelleme kararı düzenlenmediğinden, bu kararların neler olduğu ifade edilir. Bir kararın uygulanmaya konmasıyla beraberinde muhataplarına da farklı sorumluluklar yüklenebilmektedir. Çalışmamızda, uygulamaya konan erişim engelleme kararlarına karşı muhatapların ne tür hak ve sorumluluğa sahip olduğu belirtilmektedir. Bir uygulamanın yürürlüğe girmesi kadar sonlandırılması da pekala mümkündür. Bu doğrultuda, 5651 sayılı Kanun’da öngörülen ve erişim engelleme uygulamalarını sona erdiren hallere de yer verilmiştir. Üçüncü bölümün son kısmında ise, internete erişim hakkıyla ilgili gelişmelerin pratikteki karşılığı ele alınmaktadır. Baktığımızda, konuya doğrudan katkı yapan T.C. Anayasa Mahkemesi kararlarına yer verildiği görülür. Şüphesiz bu kararlar, internete erişim hakkının Türk Hukuk Sistemi içerisindeki yeri ve öneminin anlaşılması açısından son derece kıymetlidir. Yine hakkın Türk mevzuatına yansımalarını somutlaştırmak için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nde konuyla ilgili Türkiye aleyhine yapılan üç önemli başvurunun da detaylı olarak incelenmesine yer verilmektedir.

1. BÖLÜM

İNTERNETE ERİŞİM HAKKI: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Günümüz dünyasının “erişim” kavramı çok boyutludur. Eski veya alışlagelmiş alışkanlıklar ışığında sade ve basit bir anlama sahip olan erişim kavramı, modern dünyada farklı görünüm ve anlamlara bürünmüştür. Özellikle teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler, bu dönüşümün baş mimari olarak kabul edilir.

Teknolojik gelişmeler sonucunda internet dünyasında devrimsel gelişmeler meydana gelmiştir. Zaman içerisinde internet dünyası, insanoğlunun tüm yaşam alanını çevreleyen ve “sosyal ya da sanal” bir mecradan öte, “yeni bir varoluş alanı” görünümüne bürünmüştür. Yaşanılan devrimsel dönüşüm, yeni kavramların ortaya çıkışını da beraberinde getirmiştir.

İnternete erişim hakkı, teknolojik gelişmeler ışığında farklı bir boyut kazanan internet dünyasına ait bir kavramdır. Bu hak aynı zamanda, bireyin “yeni varoluş alanına” giriş anahtarı olarak da değerlendirilmelidir. Günümüz dünyasında hayli öneme sahip kavramın, hukuki açıdan değerlendirilmesi kıymetlidir. Çalışmamızın ilk bölümünde internete erişim hakkının kavramsal çerçevesi detaylı olarak incelenecektir.

1.1 İnternet Kavramı ve Tarihçesi

İnternet kavramı, “INTERNational NETwork” teriminin kısaltması olarak ortaya çıkmıştır. İnternet, genel olarak dünya üzerinde aktif olarak kullanılan “bilgisayarların”³ birbirleriyle iletişim içerisinde olmasını sağlayan geniş bir ağ

³ “Bilgisayar” terimi günümüz internet dünyasını ifade etmek için yeterli bir kavram değildir. İçinde bulunduğumuz teknoloji çağında, “akıllı cihaz” olarak nitelendirilen ürünlerin internetle doğrudan veya dolaylı olarak bağlantısı söz konusudur. Şöyle ki günümüz internet dünyasını salt “bilgisayar” terimi üzerinden okumak, internet kavramını içerik yönünden daraltacağına inanmaktayız. Bu sebeptendir ki çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde, internetle bağlantısı olan her bir ürünü kapsayan “akıllı cihaz” kavramının kullanılmasını isabetli bulmaktayız.

projesi olarak tanımlanır⁴. İnternet, birbirinden bağımsız hareket eden; ancak birbirleriyle bağlı olan ağ topluluğudur⁵. Farklı bir ifadeyle, “sayısı milyonlarla ifade edilen akıllı cihazların”⁶ birbirleriyle etkileşim içerisinde olduğu ağ olarak da tanımlanabilir. İnternet projesi, teknolojinin gelişmesiyle her geçen gün büyümekte ve tüm akıllı cihazları kapsayan “ağlar arası ağ”⁷ niteliğine bürünmüştür. Bu ağ topluluğu, esas itibariyle cihazlar arası iletişim ve bilgi alış verişini merkeze koyan bir platform olarak oluşturulmuştur⁸. Bir başka tanıma göre internet; “*metin, resim, müzik, grafik, vb. dosyalar ile bilgisayar programlarını kısaca tüm insanlık bilgisinin ve yaratımının paylaşıldığı ve bilgisayarlar arasında karşılıklı olarak iletildiği, bilgisayarlar arasında kurulmuş bir ağıdır*”⁹. Günümüz dünyasında ise internet, belirttiğimiz özellikler yanında bilginin kolay, hızlı ve makul sayılabilecek ücretler karşılığında edinildiği bir yer olarak da karşımıza çıkmaktadır¹⁰.

İnternetin teknik açıdan da tanımlanması mümkündür. Bu yaklaşımla internet, dünya üzerinde aktif olarak kullanılan tüm bilişim ağları ve akıllı cihazları “TCP/IP¹¹” protokolüyle birbirine bağlayan geniş kapsamlı insan-makine işbirliğine yer veren bir ağ sistemidir¹². Bu sistem en ince ayrıntısına kadar

⁴ ERKAN, Boğaç, SONGÜR, Murat, Açıklamalı Bilgisayar ve İnternet Terimleri Sözlüğü, Hacettepe-Taş Yayınevi, Ankara, 1999, s.282.

⁵ KELEŞ, Esra, İnternet ve Ağ Toplumu, Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık, 2. Baskı, Ankara, 2019, s. 3.

⁶ Ericsson’un Haziran 2020 tarihli Mobilite Raporuna göre; 2020 yılı itibariyle akıllı cihaz kullanım oranı dünya nüfusunun %70’ne ulaşacağı öngörülmektedir. Detaylı bilgi için bk. <https://www.ericsson.com/en/mobility-report/reports/june-2020>.

⁷ TURAN, Ahmet, OKTAY, Dilek, ESER, Sarp, Kim Korkar Bilgisayardan? İnternet, Pusula Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 407.

⁸ YAZICIOĞLU, Yılmaz, Bilgisayar Suçları, Alfa Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 43.

⁹ ÖRDEK, Ali, Osman, İnternet ve Hukuk, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 13.

¹⁰ SEYİDOĞLU, Halil, Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı, Güzem Yayıncılık, 7. Baskı, İstanbul, 1997, s. 221.

¹¹ İngilizce “*Transport Control Protocol*” (TCP) ve “*Internet Protocol*” sözcüklerinin kısaltmasıyla oluşan bir terimdir. TCP/IP protokolü, iki farklı protokolün bir araya gelmesiyle ortaya çıkmaktadır. TCP/IP birbirine bağlı olan ağlar içerisinde iletişim ve veri aktarımı için gerekli düzeni sağlayan kurallar bütünü olarak tanımlanır (Berrin Akbulut, Ceza Hukukunda Bilişim Suçları, s. 12). Söz konusu kurallar, etkin ve efektif iletişimi sağlamak açısından önemli role sahiptirler (Ali Osman Özdilek, İnternet ve Hukuk, s 16). İnternet dünyasında farklı ortak anlaşma protokolleri de mevcuttur; ancak evrensel olarak kabul gören ve yaygın olarak uygulanan dil TCP/IP protokolüdür (Hasan Sınar, İnternet ve Ceza Hukuku, s. 24).

¹² BARON, Billy, ELLSWORTH, Jili, H., SAVETZ, Kevin, M., İnternet Unleashed, Çev. Nezihe Bahar/Devrim Türkmen, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1998, s.4.

detaylandırılmış ve merkezi yapısı olmamasına rağmen hiyerarşik yapıya sahip evrensel bir bilişim platformu olarak tanımlanır¹³.

William Gibson, ilk kez “*Neuromancer*” isimli romanında “*cyber space*”, Türkçe karşılığı “*sanal alan*” olan terime yer vermiştir¹⁴. Gibson’un eserinde sanal alan; akıllı cihazların iletişim ve etkileşimini ifade eden toplu bir kavram olarak yer almaktadır. Sanal alan ibaresi, veri iletim ağlarının bütünü olarak tanımlanır¹⁵. Oysa internet, sanal alanın sadece bir boyutudur¹⁶. Diğer bir deyişle, sanal alanın türlerinden biri olarak ifade edilebilir. Bunun yanında, sanal alanın en popüler ve ölçek olarak büyük bir parçasını da oluşturduğunu belirtmeliyiz¹⁷.

İnternet, bilgi çağının dizayn edilmiş yazılım programlarından biri olmayıp, birçok imkan sağlayan teknolojik bir alt yapıdır¹⁸. Bahsettiğimiz yapı, salt devletlerin etkisinde olgunlaşan bir sistem değildir. İnternet alt yapısı devletlerin yanında, eğitim kurumları ve şirketler tarafından da destek gören bir çalışmadır¹⁹.

İnternetin ortaya çıkış süreci soğuk savaş dönemine denk gelmektedir²⁰. Amerikan hükümeti, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) 1957 yılında Sputnik uydusunu uzaya göndermesi sebebiyle, meydana gelebilecek olası savaş veya karışıklık durumlarından korunmak için, merkezden bağımsız şekilde yönetilebilecek bir ağ sistemi oluşturmak için planlar yapmıştır²¹. Bu düşünceler ışığında, Amerikan Savunma Bakanlığı çatısı altında Advanced Research Project Agency (ARPA) birimi oluşturulmuş ve uzak konumda bulunan bilgisayarlar arasında birtakım askeri projelerin yürütülüp

¹³ KARAGÜLMEZ, Ali, Bilişim Suçları ve Soruşturma- Kovuşturma Evreleri, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara, 2011. s. 40.

¹⁴ GIBSON, William, *Neuromancer: Matrix Avcısı*, Altın Kitaplar, İstanbul, 2003, s. 11 vd.

¹⁵ DÜLGER, Murat, Volkan, Bilişim Suçları ve İnternet İletişim Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 8. Baskı, Ankara, 2020, s. 71.

¹⁶ DÜLGER, Bilişim Suçları ve İnternet vd., s. 71.

¹⁷ DÜLGER, Bilişim Suçları ve İnternet vd., s. 71.

¹⁸ KELEŞ, s. 6-7.

¹⁹ SEFEROĞLU, Süleyman, Sadi, Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı, Pegem A Yayıncılık, 2006, s. 138.

²⁰ GRIFFITHS, R., T., “*Internet for Historians, History of the Internet, The Development of the Internet*”, <http://www.let.leidenuniv.nl/history/ivh/chap2.htm>. (08.09.2020).

²¹ GROMOV, Gregor, R., “*The Roads and Crossroads of Internet History*”, http://www.netvalley.com/cgi-bin/intval/net_history.pl?chapter=1, (08.09.2020), s. 1.

desteklenmesi için çeşitli çalışmalar yapılmıştır²². İlk adım 1969 yılında, California eyaletindeki üç ayrı merkezden (Los Angeles-Santa Barbara-Stanford) Utah eyaletindeki merkeze (Salt Lake City) veri transferi şeklinde gerçekleştirilmiştir²³. Sonraki süreçte dört cihaz arasındaki iletişim geliştirilerek, ARPANET isminde askeri bilgisayar ağ alt yapısı oluşturulmuştur²⁴. Farklı cihazlar arasında ortaya çıkabilecek uyumsuzluklar ise TCP/IP protokolü uygulanarak aşılmıştır²⁵.

1980 yılında ARPA, TCP/IP protokollerinin sivil hizmete açılması yönünde karar üretmiştir²⁶. ARPANET'in sivil kullanıma açılmasından sonra Amerikan ordusu, tamamen askeri amaçlara hizmet eden Military Network (MILNET) ağını kurmuş ve faaliyetlerini bu ağ üzerinden gerçekleştirmeye başlamıştır²⁷. Zaman içerisinde ihtiyaçlara karşılık veremeyen ARPANET'in yerine 80'li yıllarda National Science Foundation tarafından "NSFNET" oluşturulmuştur²⁸. İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri'nden (ABD) sonra internet ağ sistemine sahip olan ilk devlettir. 1984 yılında Joint Academic Network (JANET) isminde ilk ağ altyapısı oluşturulmuştur²⁹. Zaman içerisinde internetin popülerliğinin artmasıyla, internet alt yapısıyla ilgili gelişmeler diğer ülkelerde de yaygınlaşmıştır. 1989 yılında, İsviçre'nin Cenevre şehrinde *Centre Européen Recherces Nucléaires* (CERN) merkezinde World-Wide-Web (WWW) hazırlanarak kullanıma sunulmuştur³⁰. 1990 yılına gelindiğinde ise, WWW'in mihenk taşlarından ve dosya transfer protokolü olarak tanımlanan http (*hyper-text transfer protocol*) geliştirilmiştir.

²² ASLAN, İnan, İnternet El Kitabı, Sistem Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 1999, s. 7; GROMOV, s. 2.

²³ İÇEL, Kayıhan, Kitle İletişim Hukuku, Beta Yayınları, 13. Bası, İstanbul, 2018, s. 491-492.

²⁴ CERF, Vint, "A Brief History of Internet and Related Networks", s. 1.

²⁵ SINAR, Hasan, İnternet ve Ceza Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2001, s. 22-23.

²⁶ SINAR, s. 22.

²⁷ GROMOV, s. 3; Cref, s 2.

²⁸ GROMOV, s. 3; Cref, s 3.

²⁹ WALKER, Clive, AKDENİZ, Yaman, "The Governance of the Internet In Europe with Special Reference to Illegal and Harmful Content", s. 5.

³⁰ SINAR, s. 23.

İnternet sistemindeki gelişmeler WWW protokolünün kullanımıyla hız kazanmıştır³¹. Zaman içerisinde ortaya çıkan ihtiyaçlara göre web teknolojileri gelişmiş ve güncel sürümleri ortaya çıkmıştır³². Genellikle yeni teknolojilerin bir öncekinin yerini aldığı ve kullanım önceliğine sahip olduğu görülmektedir³³. Bunun yanında literatür incelendiği zaman, güncel gelişmelerin önceki teknolojileri kapsadığı görüşünün de kabul edildiğini söyleyebiliriz³⁴. WWW protokolünün zaman içerisindeki gelişimi Web 1.0 (X.0), Web 2.0, Web 3.0 ve Web 4.0 olarak isimlendirilmiştir. Tüm sürümlerin ortak paydası ise internet sistemine katkılar sunması ve kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap vermesidir³⁵. Literatürde bu teknolojiler, her birinin bir çağı ya da içerisinde bulunduğu zamanla ilgili önemli bir özellik taşıyan dönem veya devri ifade ettiği kabul edilmektedir³⁶.

WWW protokolü çerçevesinde geliştirilen teknolojilerden; Web 1.0 biliş (cognition), Web 2.0 iletişim (communication) ve Web 3.0 da işbirliği (co-operation) karakterini sembolize etmektedir³⁷. Web 1.0 için kullanılan pazarlama stratejisi “üretim yönetimi” odaklıyken, Web 2.0’da temel alınan kriter “insanlar arasındaki sosyal ilişkinin” önemi olmuştur³⁸. Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan Web 3.0 ise “yerel ve küresel vatandaş” ayrımını ortaya

³¹ KUTUP, Nejat, “İnternet ve Sanat, Yeni Medya ve net.art”, Akademi Bilişim’10-XII. Akademik Bilişim Konferansları Bildirileri, Muğla Üniversitesi, 2010, s. 13.

³² ABDÜSSELAM, Mustafa, S., BURNAZ, Ersin, AYYILDIZ, Hasan, DEMİR, İsmail, Demir, “Web Teknolojilerinin E-Ticaret Ortamlarında Kullanımı İle İlgili İçerik Analizi: Türkiye’deki İlk 500 E-Ticaret Sitesi”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, C.5, S. 10, 2016, s. 264.

³³ SAHA, Rajeev, GROVER, Sandeep, “Quantitative Evaluation of Website Quality Dimension for Web 2.0 Environment”, International Journal of u-and e- Service, Science and Technology, Vol. 4, No. 4, 2011, s. 23.

³⁴ MURUGESAN, San, Handbook of Research on Web 2.0, 3.0 and X.0: Technologies, Bussiness and Social Aplications, 2009, s. 54.

³⁵ DWIVEDI, Yogesh, K., MICHEAL, Williams, MITRA, Amit, NIRANJAN, Suranj, WEERAKKODY, Vishanthi, Understanding Advances in Web Technologies: Evolution From Web 2.0 to Web 3.0, 2011, s. 3.

³⁶ CHO, Allan, GIUSTINI, Dean, Web 3.0 and Health Librarians: An Introduction, JCHLA/JABSC 29: 13-18, 2008, s. 17.

³⁷ FUCHS, Christian, HOFKIRCHNER, Wolfgang, SCHAFRANEK, Matthias, RAFFL, Celina, SANDOVAL, Marisol, BITCHLER, Robert, “Theoretical Foundations of the Web: Cognition, Communion, and Co-Operation. Towards an Understanding of Web 1.0, 2.0, 3.0”, Future Internet, 2010, s.

³⁸ ERRAGCHA, Nozha, ROMDHANE, Rabiaa, “New Faces of Marketing in the Era of the Web: From Maketing 1.0 to Marketing 3.0”, Journal of Research Marketing, Vol. 2, No. 2, 2014, s. 138.

çıkartmıştır³⁹. Bu ayırmadan hareketle, işletmelerin ekonomi politikaları yerel ve küresel kültür farklılıkları üzerinden şekillenmeye başlamıştır.⁴⁰

Web 4.0⁴¹ henüz geliştirilme aşamasında olduğundan, bu saptamanın keskin ifadelerle tanımlanması mümkün değildir. Web 4.0 ile bağlantılı diğer bir terim ise Endüstri 4.0'dır. Bu terim, ilk kez Almanya'da kullanılmıştır⁴². Oysa günümüzde Almanya yanında ABD ve Japonya'nın da Endüstri 4.0 alanında ciddi adımlar attığı bilinmektedir⁴³. Öte yandan, TÜBİTAK'ın öncülüğünde gerçekleştirilen bir araştırmada ise Türkiye'nin henüz Endüstri 2.0 ile Endüstri 3.0 arasında bir konumda olduğu belirtilmektedir⁴⁴. Endüstri 4.0, teknolojik gelişmelere bağlı olarak üretim araçları özelindeki dönüşümü ve yeni bir sanayi devrimini ifade eden bir süreç olarak kabul edilir⁴⁵. Ayrıca fiziksel dünyanın bir kopyasını oluşturan, kendi kendini organize eden ve yöneten, anti-merkeziyetçi ve geleceğin akıllı fabrikalarında yer alacak otonom cihazları da içeren bir kavramdır⁴⁶. Endüstri 4.0'ın iki temel unsuru bulunmaktadır. Bunlar; nesnelerin interneti⁴⁷ ve hizmetlerin internetidir⁴⁸. Bunların yanında, sistemi geliştiren ve sürdürülebilir kılan önemli bileşenler de mevcuttur⁴⁹.

³⁹ ERRAGCHA, ROMDHANE, s. 139.

⁴⁰ ERRAGCHA, ROMDHANE, s. 140.

⁴¹ Web 4.0 örneği olarak Apple işletim sistemindeki Siri, Android işletim sisteminde Google Asistant, Microsoft işletim sisteminden Cortana, Amazon tarafından geliştirilen Alexa veya Google Docs, YouOs, DesktopTWO gibi uygulamalar gösterilebilir.. Detaylı bilgi için bk. Hülya Kurgun, Osman Avşar Kurgun, Erdem Aktaş, "What does Web 4.0 Promise for Tourism Ecosystem? A Qualitative Research on Tourism Ecosystem Stakeholders' Awareness", Journal of Tourism and Hospitality Management, Vol. 6, No. 1, 2018.

⁴² SCHROEDER, Wolfgang, "Germany's Industry 4.0 Strategy", November, 2016.

⁴³ DURAN, Alper, "Dünyada Endüstri 4.0'a Öncülük Eden 3 Ülke: Almanya", ABD ve Japonya, Magg4, 2018.

⁴⁴ TÜBİTAK, "Yeni Sanayi Devrimi Akıllı Üretim Sistemleri Teknoloji Yol Haritası", TÜBİTAK Bilim Teknoloji ve Yenilik Politikaları Daire Başkanlığı, 2017, s. 4.

⁴⁵ YÜKSEL, Armağan, BOZKURT, Ebru, Yapay Zeka Endüstri 4.0 ve Robot Üreticileri-Hukuki Bakış, Aristo Yayınları, İstanbul, 2019, s. 22-27.

⁴⁶ European Parliament Directorate General For Internal Policies Policy Department A: Economic and Scientific Policy, Industry 4.0, Study fort he ITREE Commitee, 2016, s. 20-24.

⁴⁷ Hizmetlerin İnterneti (Internet of Services), belirli haberleşme protokollerine göre cihazların birbiriyle bağlanması ve iletişim kurmasını sağlayan paylaşım odaklı bir sistemdir. Önceden tanımlanmış cihazlar ise, bu sistem sayesinde bilgi alış verişinde bulunabilmektedirler. Detaylı bilgi için bkz. TURAK, Yiğit, "Nesnelerin İnterneti ve Güvenliği", İstanbul, 2015, s. 4.

⁴⁸ Hizmetlerin İnterneti (Internet of Services) kavramı, dijital ortamda hizmetlerin yeniden kullanılması ve oluşturulmasını ifade eder. Bu hizmetlerle farklı yazılımların kullanıcılar tarafından kullanılabilmesi sağlanır. Ayrıca, bu hizmetlerin sadece insanlara yönelik olduğu da düşünülmemelidir. Pektabii, bu hizmetlerin bir makineye de sunulması mümkündür. Detaylı bilgi için bkz. REIS, Jacqueline, Zonichenn, FRANCO, Rodrigo, GONÇALVES, "The Role of Internet Services (IoS) on Industry 4.0 through the Service Oriented Architecvture (SOA)," IFIP WG 5.7 International Conference, APMS, Seoul-Korea, 2018,s. 3-5.

⁴⁹ Sistem entegrasyonu (System integration), katmanlı üretim-üç boyutlu yazıcılar (Additive manufacturing-3D printers), nesnelerin interneti (Internet of things) ve büyük veri analizi (Big

Web 4.0'la bir önceki dönemde yakalanan başarının ötesine geçileceği ve WWW protokolü için yeni bir sürecin yaşanılacağına inanılmaktadır⁵⁰. “Symbiotic Web” olarak da ifade edilen Web 4.0 ile, makine-makine ve makine-insan ilişkisinin yapay zekayla (artificial intelligence)⁵¹ farklı bir boyuta taşınacağı öngörülmektedir⁵². Bugüne kadar hazırlanan sürümlerin hepsi insan odaklı çalışmalar iken, Web 4.0 ile karşımıza makinenin gücü çıkmaktadır. Alan Turing, 1950 yılında gerçekleştirmiş olduğu “*Turing Testi'yle*”, bir makinenin insana benzeyen akıllı davranışlar gerçekleştirebilme yetisini ölçerek önemli bir adım atmıştır⁵³. Turing, aynı zamanda ilk kez “*makine zekası*” kavramını da ortaya koyan kişidir⁵⁴. Web 4.0'ın sahip olduğu makine dili teknolojisiyle; web platformunda elde edilen verilerin okunması, anlaşılması ve geri bildirim döngüsüne dönüştürülmesi hedeflenmektedir⁵⁵. Şüphesiz WWW protokolü hakkındaki bilgileri artırmak mümkündür; ancak çalışmanın kapsamından uzaklaşmamak açısından temel bilgilerle sınırlı tutulması tercih edilmiştir.

Yaşanılan gelişmeler internet ağ sisteminin hızlıca gelişmesini sağlamıştır. Özellikle 1994 yılından sonra ağ sayılarında meydana gelen ciddi artış, internet kullanımını yaygınlaştırarak günümüz konumuna ulaştırmıştır. Bilgi çağında internet çok amaçlı bir platformdur. İnterneti belirli amaçlara indirgemek neredeyse imkansızdır. Bu sebeptendir ki, günümüz bilgi ve teknoloji çağında hemen hemen her konunun internetle ilişkilendirilmesi kaçınılmazdır.

data and analysis) gibi ögeler bileşenlerden bazılarıdır. Endüstri 4.0'ın bileşenleri için bkz. BOHAN, Mark, “Next Level: 9 Components of Industry 4.0”, Heidelberg Connect, 2016.

⁵⁰ ERSÖZ, Betül “Yeni Nesil Web Paradigması: Web 4.0”, Bilgisayar Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi, C.1, S. 2, 2020, s. 61.

⁵¹ Yapay Zeka (Artificial Intelligence) kavramı, insanın olay ve olguları yorumlama ve çözüme kullandığı yeteneğe makinelerin de sahip olmasını ifade eder. Yapay zekayla, bir makine üzerinden programlanan “zeka” olay örgülerini çözümleyebilmektedir. Bu yapı, her ne kadar “zeka” olarak ifade ediliyor olsa da, bilgisayar dilinde kodlanmış bir yazılımdır. Nitekim, “yapay zeka” araçlarının makine haricinde çalıştırılması da mümkün değildir. Detaylı bilgi için bkz. YÜKSEL, s. 50 vd.

⁵² NEDEVA, Veseline, DINEVA, Snejana, “New Learning Inonovations with Web 4.0”, The International Conference On Virtual Learning ICVL s. 319.

⁵³ EPSTEIN, Robert, “The Quest for the Computer”, Parsing the Turing Test, Ed:Robert Epstein, Gary Roberts, Grace Beber, 2009, s. 4.

⁵⁴ TURING, Alan, M., “Computing Machinery and Intelligence”, Parsing the Turing Test, Ed:Robert Epstein, Gary Roberts, Grace Beber, 2009, s. 23.

⁵⁵ ERSÖZ, s. 59.

1.2 İnsan Hakları Konusu Hâline Gelen “İnternet”

İnsan hakları, bireyin sırf insan olması sebebiyle sahip olduğu haklardır⁵⁶. Bu haklar, doğuştan geldiği gibi devletten önce de ortaya çıkan haklar olarak kabul edilir⁵⁷. İnsanlar, bu haklara zaman ve mekan unsurlarından bağımsız olarak sahiptirler⁵⁸. Ayrıca, insanların rıza göstermesine karşın vazgeçemediği ve devredemediği haklar olarak da bilinmektedirler⁵⁹. İnsan hakları tarihsel bir sürecin getirisiidir. Bu haklar, tarih boyunca bireyin otoriter ve baskıcı rejimler karşısındaki haklı ve insancıl talepleri neticesinde şekillenmiştir. Farklı bir ifadeyle, bu hakların bireyin öz değerlerini güvence altına alma yönünde ortaya koyduğu iradenin kazancı olduğunu da söyleyebiliriz.

İnsan hakları kavramının merkezinde “*insan unsurunun*” yer alması; temel gayenin bireyi korumak, onurlu ve insanca yaşatmak olduğunu gösterir. Bu nedendir ki bireyi korumak, insan haklarını güvence altına almaktan geçmektedir⁶⁰. Öte yandan, öğretilerde bu hakların devlete ve topluma karşı ahlaki açıdan önceliğe ve üstünlüğe sahip olduğu da belirtilmektedir⁶¹.

Günümüz insan hakları anlayışı daha çok ulusal veya uluslararası hukuk düzenlemeleri üzerinden değerlendirilir⁶². Pozitif hukukun ötesinde bir anlam taşıyan ve doğal hukukun ürünü olarak kabul gören hakların⁶³, salt ulusal veya uluslararası metinler kapsamında incelenmesi, şüphesiz kavram açısından ciddi eksiklikler içermektedir. İnsan hakları gibi bir konunun felsefi ve ahlaki yönlerden bağımsız olarak ele alınması mümkün gözükmemektedir. Nitekim,

⁵⁶ DONNELLY, Jack, Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları, Çev. Mustafa Erdoğan ve Levent Korkut, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995, s. 19.

⁵⁷ GÖZLER, KEMAL, İnsan Hakları Hukuku, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2. Baskı, Bursa, 2017, s. 84-85.

⁵⁸ ERDOĞAN, Mustafa, İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, Orion Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 2012, s. 106.

⁵⁹ KALABALIK, Halil, İnsan Hakları Hukuku Kavram-Uygulama-Hak-Ödevler, Seçkin Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2013, s. 22-23.

⁶⁰ KUÇURADİ, İoanna, “Felsefe ve İnsan Hakları” İnsan Haklarının Felsefi Temelleri,” Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2009, s. 43.

⁶¹ DWORKIN, Ronald, Taking Rights Seriously, Harvard University Press, 1997, s. 92.

⁶² CLAPHAM, Andrew, İnsan Hakları, Dost Kitabevi Yayınları, Kültür Kitaplığı 93, Ankara, 2010, s. 41.

⁶³ ÖZDEK, Yasemin, İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı, TODAEİ Yayınları, Ankara, 1993, s. 7; Kalabalık, s. 22.

doktrindeki yaygın görüş de ulusal ve uluslararası hukuktaki düzenlemelerin felsefi ve ahlaki yaklaşımlardan hareketle ortaya konduğu yönündedir⁶⁴.

İnsan hakları kavramının iki temel unsuru bulunmaktadır. Bunlardan ilki “hak” veya “hürriyet⁶⁵” olgusudur. Donnelly, hak kavramını meşru taleplere verilen isim olarak ifade eder⁶⁶. Çeçen göre ise bir kimsenin yasalarla güvence altına alınmış isteme, ileri sürme ve kullanma durumudur⁶⁷. Bireyin sahip olduğu talep etmek hakkı, onun “*serbest hareket etme gücü*” veya “*kendi kendini belirleme iktidarı*” olarak tanımlanır⁶⁸. “Hürriyetin” somut olarak varlığı, bireyin tercih özgürlüğünün gerçek anlamda sağlanmasıyla mümkündür. İnsan hakları açısından diğer bir unsur ise insan ögesidir. Hak veya hürriyetlerin varlığından bahsedebilmemiz için her şeyden öte insan unsurunun varlığı gerekir⁶⁹. Tam ve sağ doğma koşuluyla insanlar bu hakların doğrudan muhatabı olmaktadır⁷⁰. Diğer bir ifadeyle, insan haklarının özenesinin gerçek kişiler olduğunu ifade edebiliriz.

İnternet, günümüz teknoloji çağında bireyin yaşam alanını sarmalayan olgulardan biri olarak karşımıza çıkar. İlk başlarda internet daha çok sosyalleşme ve eğlence odaklı bir merkez olarak görülmekteydi⁷¹. Oysa zaman içerisinde meydana gelen gelişmeler, bu gerçeği köklü bir şekilde değişime uğratmıştır. Teknolojik gelişmeler sonucunda birey, internetin bir ögesi konumuna gelmiştir. Hal böyle iken, bireyin korunma ihtiyacı “*internet sistem*” içerisinde de önem kazanmaktadır. İnternet, bireyin gündelik

⁶⁴ UYGUN, Oktay, Devlet Teorisi, XII Levha Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, s. 486.

⁶⁵ Öğretide yaygın olarak “hak” kavramı kullanılması yanında, “hürriyet” terimi de tercih edilmektedir. Kemal Gözler, hak kavramının; kapsam olarak sadece hukuk düzeni tarafından güvence altına alınan değerlerden ibaret olduğunu ifade etmektedir. Oysa insan hakları deyimi, mevcut hukuk düzeninin ötesinde bir kavramdır. Hakların kaynağının hukuka indirgenmesinin mümkün olmayıp, doğum; yani sırf insan olunmasıyla sebebiyle sahip olunan haklar olarak tanımlar. Bu saptamadan hareketle Gözler, insan hakları yerine insan hürriyetleri ifadesinin isabetli olacağını belirtir. Detaylı bilgi için bk. GÖZLER, İnsan Hakları Hukuku, s. 84.

⁶⁶ DONNELLY, s. 19.

⁶⁷ ÇEÇEN, Anıl, İnsan Hakları, Seçkin Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2015, 24-25.

⁶⁸ GÖZLER, İnsan Hakları Hukuku, s. 85.

⁶⁹ GÖZLER, İnsan Hakları Hukuku, s. 85.

⁷⁰ TEZCAN, Durmuş, ERDEM, Mustafa, Ruhan, SANCAKTAR, Oğuz, ÖNOK, Rifat, Murat, İnsan Hakları El Kitabı, Seçkin Yayınları, 8. Baskı, Ankara, 2019, s. 27-28.

⁷¹ BÖLÜKBAŞ, Kenan, “İnternet Kafeler”, *İnternet ve Toplum*, Editör: Ahmet Tarcan, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 22-23.

yaşamının bir parçası konumuna gelmesiyle, kaçınılmaz olarak insan hakları alanının da bir konusu haline gelmiştir.

1.2.1 Birey-İnternet İlişkisinin Dönüşümü

Tarihte meydana gelen gelişmelerin belirli bir yayılım ivmesine sahip olduğu görülür. Bu yeniliklerin yayılım performansı zamanla doğrusal çizgidedir. Zaman ilerledikçe gelişmelerin yayılım hızı da artmıştır. Şöyle ki, insanlık tarihine yön veren yazı ve matbaa alanındaki gelişmeler, sonradan ortaya çıkan görsel ve işitsel medya alanındaki gelişmelere göre daha yavaş bir yayılım göstermiştir⁷². Öte yandan, yayılım konusunun ise internetle eşsiz bir noktaya taşındığını söyleyebiliriz. Zira internet, yayılım hızı açısından kendinden önce meydana gelen gelişmelerle kıyaslanması mümkün değildir. İnternet sistemi, çok kısa zamanda dünyaya yayılmış ve ciddi kitlelere ulaşmıştır.

İnternet, tarım ve sanayi devrimlerinden sonra gelen “*üçüncü devrim*” olarak nitelendirilir⁷³. Teknolojik alanda meydana gelen gelişmeler, bu sürecin mihenk taşlarıdır. İnternetin yaratmış olduğu sosyal dönüşümde, şüphesiz teknolojik gelişmelerin de önemli bir rolü vardır. Teknolojinin bu denli gelişmediği bir ortamda, internetin bir tür “toplum mühendisliği projesi” olarak görülmesi mümkün olmayacaktır.

Endüstri devrimi; üretim alanları ve sınıfsal ilişkiler temelinde toplumun örgütlenişini sağlarken, “*üçüncü devrim*” olarak kabul edilen “enformasyon çağı” toplum bilgi etrafında kümelenmiştir⁷⁴. Teknolojik gelişme odaklı enformasyon çağı, sanayi devriminden daha köklü ve komplike değişiklikler ortaya çıkarmıştır. Sanayi sonrası toplumlarda artık bilgi tek başına yeterli olmayıp, bilginin yayılması, paylaşılması ve işlenmesi de en az bilgi kadar kıymetli görülmektedir.

⁷² POE, Marshall, T., İletişim Tarihi Konuşmanın Evriminden İnternete Medya ve Toplum, Isık Yayınları, İstanbul, 2014, s. 352.

⁷³ GÜZEL, Mehmet, “Küreselleşme, İnternet ve Gençlik Kültürü”, Küresel İletişim Dergisi, S. 1, Bahar, Kocaeli, 2006, s. 1.

⁷⁴ TİMİSİ, Nilüfer, Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi, Dost Kitabevi, Ankara, 2003, s. 91.

Küreselleşme, internetin yayılım hızını artıran önemli faktörlerden biridir. İnternet, küreselleşmeyle beraber evrim geçirmiştir. Bir gelişmeyi devrimsel olarak niteleyen değerler; yayılım hızı, büyük kitleler tarafından benimsenmesi ve zaman içerisinde normalleştirilmesinden geçer⁷⁵. İşte internet de, tüm bu unsurları içeren devrimsel bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bilginin yüceltiildiği enformasyon çağı da esas olarak küreselleşmenin bir ürünüdür⁷⁶.

İnternet, bireyin sosyal ve siyasal alanına doğrudan etki eden bir sistemdir. İlk başlarda sadece eğlence ve sosyalleşme odaklı olan bu mecra, zaman içerisinde birey için farklı anlamlar ifade etmeye başlamıştır. Özellikle gelişen teknolojik imkanlar sayesinde, bu ortamın bir tür ifade alanı veya biçimi olarak tanımlanmaya başlandığı görmekteyiz. Baktığımızda internet, genel izleyici kitlesine yayın anlamında “*broadcasting*” ve küçük gruplara yönelik “*narrowcasting*” uygulamalarının merkezi haline gelmiştir⁷⁷. Yaşam alanını internet ortamıyla bütünleştiren birey, kontrol düzenini de değiştirmiştir. “*Kontrol devrimi*” olarak isimlendirilen bu süreç, internet merkezli bir harekettir⁷⁸. Temelinde ekonomik ve siyasi kontrolün yer aldığı düzenlemeler internet odağında toplanmaktadır⁷⁹. Bu düzen, adete Orwell’in 1984 adlı romanındaki “büyük birader” sisteminin güncel bir uyarlaması olarak da düşünülebilir.

Teknolojik gelişmelerle birlikte bireyin iletişim veya etkileşim açısından kullandığı veya ihtiyaç duyduğu araç ve gereçler değişmiştir. İnternet, insanlara birey-birey veya gruplar arası iletişimde devrimsel imkanlar sunmuştur. İnsanların topluluklarla kurduğu iletişim genel izleyici kitlesine yönelik yayın anlamında olan “*broadcasting*” veya küçük gruplarla olan

⁷⁵ SHIRKY, Clay, Herkes Örgüt: İnternet Gruplarının Gücü, çev. Pınar Şiraz, Optimist Yayınları, İstanbul, 2010, s. 95.

⁷⁶ TİMİSİ, s. 96.

⁷⁷ ULUÇ, Güliz, Küreselleşen Medya: İktidar ve Mücadele Alanı-Olanaklar-Sorunlar-Tartışmalar, Anahtar Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2008, s. 306.

⁷⁸ ŞENDENİZ, Özlem, “Bakmak, Biriktirmek, Paylaşmak: Fotoğraf, Bellek ve Sosyal Medya İlişkisi”, Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, 5 (2), s. 29.

⁷⁹ BENIGER, JAMES, “Kontrol Devrimi” İletişim Tarihi Teknoloji-Kültür-Toplum, Editör: David Crowley ve Paul Heyer, Çev. Berkay Ersöz, Phoenix, Ankara, 2010, s. 443.

bağlantılar da “*narrowcasting*” olarak tanımlanan uygulamalar aracılığıyla gerçekleşmektedir⁸⁰. Fiziksel ilişkilerin yerini alan sanal teknikler, yeni aidiyetlerin ortaya çıkmasını da sağlamıştır. Toplumu oluşturan yeni ifade biçimleri; kimlik ögesini ve insanlar arası ilişkileri dijital çağa uyarlamıştır. Enformasyon toplumunda birey, aidiyet hissettiği kimlik olgusunu sanal ortam üzerinden (*nickname*)⁸¹ tanımlamaya başlamıştır. Hayat görüşü ve ideolojik olarak yakınlık beslediği sosyal grup veya cemaatler de sanal dünyanın bir parçası konumuna gelmiştir⁸².

İnternetin gelişimiyle hiç olmadığı kadar erişilebilir olan sanal dünya, yeni ifade biçimleri, kimlik anlayışı ve ilişki modellerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu dönüşüm sonucu ortaya çıkan sanal toplum kavramı, bireyin kendi benliğini yeniden tanımladığı bir sosyal alan olarak kabul edilir. Sanal toplum anlayışı anonim prensipler üzerine inşa edilmiş bir alandır⁸³. Zaman geçtikçe, bireyin bu topluluk içerisinde yaratmış olduğu nick-name, cinsel kimlik, siyasi görüş ve sosyal görünüm gibi değerler alışlagelmiş ilkeleri değiştirmiştir. Sanal toplum bireye, sosyal kontrolden arınmış ve olabildiğince “benliğini” yaşayabileceği özgür bir alan sunmaktadır⁸⁴. Sanal toplumu birey açısından değerli kılan diğer bir nokta da “uygarlık” adı altında dayatılan profillerin yıkılmasıdır. “Uygarlık” anlayışıyla beraber dayatılan sosyal ve kültürel değerlerin sanal toplumda karşılığı olmadığı ve bireyin kendi sosyokültürel değerlerini özgürce tanımladığı görülmüştür⁸⁵.

İnternetle birlikte birey, iletişim kurarken ötekinin biyolojik ve sosyal öğelerini da dikkate almamayı öğrenmiştir. Mevcut yaklaşım alışlagelen sınıf, cinsel tercih, yaşam tarzı, inanç, statü vb. kavramların dönüşümünü sağlamıştır. Bunun yanında insanlar, kendi benliğini gizlemeyi veya yanıltarak karşı tarafa göstermeyi de keşfetmiştir. Söz konusu özellik, internetin anonim yapısının kolay kolay değiştirilemeyeceği ve anonimlik unsurunun her zaman sanal

⁸⁰ ULUÇ, s. 306.

⁸¹ Bir kimsenin sanal dünyada kullandığı “*takma ad*” olarak kabul edilir. Detaylı bilgi için bkz. tureng.com

⁸² GÜRHANİ, Nihal, “On-Line (Çevrim İçi) Toplumun Doğuşu”, s. 3.

⁸³ GÜZEL, s. 6-7.

⁸⁴ GÜRHANİ, s. 3.

⁸⁵ BİNARK, Mutlu, “İnternetteki Etnik Sohbet Odaları ve Kimlik Oyunları”, 2005, s. 3.

ortamın bir parçası olacağını göstermektedir⁸⁶. Böylece birey, sosyal gerçekliğini sanal gerçekliğin hakim olduğu evrene adapte edebilmiştir.

1.2.2 İnternetin Yaşamın Önemli Bir Parçası Konumuna Gelmesi

İnternet, akıllı cihazlarla beraber; sohbet, gezinti, eğitim, sağlık, alışveriş, eğlence, paylaşım, iletişim, araştırma gibi birçok amaç için kullanılabilen bir platform niteliği kazanmıştır⁸⁷. İnternetin ilk zamanlarında pasif davranışlar sergileyen insanlar, zaman içerisinde daha aktif roller de üstlenmeye başlamıştır. Özellikle yeni web teknolojileri ve mobil imkanlarla kullanıcıların birer internet ortamı üreticisi konumuna geldiğini söyleyebiliriz⁸⁸. Sadece kullanıcı sıfatını taşımadığımız ve aynı zamanda içerik üreticisi olduğumuz internet, kaçınılmaz olarak yaşamımızın da merkezi halinde gelmiştir. İlgili tespit, özellikle yeni neslin yaşam döngüsünde daha da görünür olmaktadır⁸⁹.

Teknoloji alanında meydana gelen gelişmelerle internete erişim olgusu paralel ilerleyen bir süreçtir⁹⁰. İnsanların yeni cihazlarla internete daha kolay, ucuz ve güçlü bir şekilde ulaşabilir olması, internet ortamının hızlı gelişimini sağlamıştır. Gelişen ve yaşamın merkezi haline gelen internet, insanların gündelik yaşamını doğrudan etkilemeye başlamıştır. İnternetin gündelik pratiklerin bir parçası konumuna gelmesiyle karşımıza elektronik yaşam (e-yaşam)⁹¹ kavramı çıkmaktadır. E-yaşam formu; yaşam döngüsünün büyük bir bölümünün dijital alanda anlam bulduğu yaşam şekli olarak tanımlanır⁹². Şüphesiz ki e-yaşam anlayışıyla birlikte, insanların alışlagelmiş yaşam paradigmaları da değişime uğramıştır.

⁸⁶ TİMİSİ, s. 172.

⁸⁷ KELEŞ, s. 35.

⁸⁸ MESCH, Gustavo, S., "The Internet and Youth Culture", The Hedgehog Review, C.11 (1), 2009, s. 56.

⁸⁹ ÇUBUKÇU, Ahmet , BAYZAN, Şahin, "Türkiye'de Dijital Vatandaşlık Algısı ve Bu Algıyı İnternetin Bilinçli, Güveni, Ve Etkin Kullanımı İle Artırma Yöntemleri", Middle Eastern African Journal of Educational Research, 5, 2013, s. 3.

⁹⁰ MACKAY, Kelly, VOGT, Chritine, "Information Technology in Everyday and Vacation Contexts", Annals of Tourism Research, 39(3), 2012, s. 1381.

⁹¹ Elektronik yaşam (e-yaşam) ve dijital yaşam (digital life) kavramları aynı anlama karşılık gelmektedir. Her iki terim de insan yaşamının ciddi bir bölümünün sanal ortamda yaşanması ve şekillenmesini ifade eder. Detaylı bilgi için bkz. BELL, Gordon, GEMMELL, Jim, "A Digital Life", Scientific American, Vol. 296, No. 3, 2007.

⁹² KELEŞ, s. 37.

E-yaşam formu dediğimiz yapı yeni davranış ve anlayış biçimlerine sahiptir. İnsanların “yeni” olarak nitelenen bu yaşam formuna, düşünce ve davranışlarını uyarladığını söyleyebiliriz. Bu adaptasyon süreciyle ise bazı kavramların yeniden tanımlanması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Vatandaşlık kavramı, dijital çağda yeniden anlam bulan terimlerden biridir. Küreselleşen dünyada ,her şeyin dijital alana entegre edilmesi ve erişilebilir olması, hak ve sorumluluk konularının tekrardan gözden geçirilmesi sonucunu doğurmuştur⁹³. Bireyin teknolojik imkanlardan faydalanarak ortaya koymuş olduğu bilinçli davranışlar “dijital vatandaşlık” kavramı altında toplanmaktadır. Küreselleşme olgusuyla sınırların anlamını yitirmesi ve tüm dünya insanların aynı aidiyet çatısı altında toplanma arzusu, dijital vatandaşlık kavramını doğuran sebepler arasındadır⁹⁴. Mossberger, dijital vatandaşlık kavramını toplumun online alana katılım becerisi olarak tanımlarken ⁹⁵ , Ribble ise internet ortamındaki davranışlar normu olarak ifade eder⁹⁶. Ribble, dijital vatandaşlık terimini daha geniş bir perspektifle ele almakta ve dokuz farklı görünüme sahip olduğunu belirtmektedir⁹⁷. Bunlar; dijital okuryazarlık, dijital ticaret, dijital hukuk, dijital sağlık, dijital hak ve sorumluluklar, dijital etik, dijital erişim, dijital iletişim ve dijital güvenlidir. Çalışmamız kapsamında, dijital vatandaşlık kavramının anlaşılabilir olması için Ribble tarafından ortaya konan ayrıma yer verilecektir.

1.2.2.1 Dijital Okuryazarlık

Dijital okuryazarlık, teknolojiyi öğrenme süreci, öğretme ve teknolojinin nasıl kullanılacağını içeren bir kavramdır⁹⁸. İnternet ortamındaki bilgi ve içeriklere erişim sağlama, öğrenme, değerlendirebilme, etkili kullanma, bir başkasıyla veri alışverişinde bulunabilme ve yeni içerik üretebilme yetisi, dijital okuryazarlığın bir parçası olarak kabul edilmektedir⁹⁹. Günümüz internet

⁹³ KELEŞ, s. 37.

⁹⁴ ÇUBUKÇU, BAYZAN, s. 2.

⁹⁵ MOSSBERGER, Karen, TOLBERT, Caroline, J., MCNEAL, Ramona, S., “Digital Citizenship The Internet, Society and Participation”, The Mit Press, 2007, s. 1.

⁹⁶ RIBBLE, Mike, S., BAILEY, D., B., ROSS, T., W., “Digital Citizenship: Addressing Appropriate Technology Behavior”, Learning & Leading with Technology 32 (1), 2004, s. 7.

⁹⁷ RIBBLE, Mike, S., Digital Citizenship in Schools, International Society for Technology in Education, Second Edition, 2011, s. 2.

⁹⁸ RIBBLE, s. 26.

⁹⁹ KELEŞ, s. 38.

dünyasında, insanlar dünyanın farklı yerlerinden bilgilerini ve görüşlerini paylaşmakta, yeni yetiler kazanmak için gerekli eğitim çalışmalarına katılarak kişisel gelişimlerini desteklemektedirler¹⁰⁰.

Dijital okuryazarlık anlayışının gelişimi, bireyin entelektüel birikiminin zenginleşmesiyle paraleldir. Birey kendi gelişimini göz ardı ederek, dijital alana olumlu katkıda bulunamaz. Unutulmamalıdır ki, internet ortamına aktarılan veriler, bu bilgileri o platforma yazan kişinin(lerin) bilgi ve birikimiyle sınırlıdır¹⁰¹. Şüphesiz bu gerçek, dijital ortamda paylaşılan bilginin her daim sorgulanması ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bu sebeptendir ki, dijital okuryazarlık anlayışının gelişimine katkı sağlanabilmesi için, öncelikli olarak teknolojiye hakim olunması ve dijital alanın tüm unsurlarıyla öğrenilip öğretilmesi gerekmektedir¹⁰².

1.2.2.2 Dijital Ticaret

İnsanlık tarihi, bir noktada insanlar arasındaki ilişkilerin tarihidir. Tarih içerisinde yaşanan gelişmeler, insanlar arasındaki ilişkilerin farklı forumlara evrilmesini sağlamıştır. Örneğin Lidyalıların parayı kullanmaya başlamasıyla beraber ticari ilişkilerde önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Paranın kullanımından önce benimsenen değiş-tokuş veya takas vb. yöntemlerin oluşturmuş olduğu ilişki modelleri, parayla birlikte yerini yeni iletişim şekillerine bırakmıştır. Uzunca bir süreden beridir ticari alan, kıymetli kağıtların kullanıldığı fiziksel ilişkiler üzerinden yürütülmektedir. Oysa dijital dönüşümle beraber yeni bir ticari ilişki modeline geçiş yapıldığını söyleyebiliriz.

İnternetin gelişimiyle ticaretin unsurları da dijitalleşmiştir. Dijitalleşen dünyada ürünler fiziki ortamlardan çok, sanal pazar ve dükkanlarda görünür olmaya

¹⁰⁰ STANCIU, Victoria, TINCA, Andrei, A Critical Look the Student's Internet Use-an Empirical Study, Bucharest Universty of Economic Studies, Accounting and Managment Information Sytems, Vol. 13, No 4, 2014, s. 744.

¹⁰¹ KELEŞ, s. 39.

¹⁰² RIBBLE, s. 27.

başlamıştır. Ticaretin asli öğelerinden kabul edilen paranın¹⁰³ da dijital forma uyarlandığı görülmektedir. Bu gerçekler ışığında, insanların tüketim alışkanlıkları değişmiştir. Önceleri fiziksel bir boyut taşıyan tüketim kavramı, dijitalleşen dünyada sanal alemin bir parçası konumuna gelmiştir. Tüketim alışkanlıklarının dijital ortama aktarılmasıyla elektronik ticaret (e-ticaret) kavramı karşımıza çıkmaktadır. E- ticaret¹⁰⁴, kısaca tüm ticari işlemlerin dijital ortamda gerçekleştirilmesini ifade eder¹⁰⁵. Bu anlayışıyla birlikte, günlük tüketim alışkanlıkları dijital ortama taşınmıştır. Özellikle gelişen internet ortamının sunmuş olduğu kolaylık ve faydalar, hem tüketici hem de satıcı kimselerin kısa sürede e-ticaret ortamına adapte olmasını sağlamıştır¹⁰⁶.

Klasik kabul edilen yaklaşıma göre ihtiyaçlar gelişmeleri doğrudan belirlemektedir. Oysa içinde bulunduğumuz çağda, tam tersi bir etkileşimin de mümkün olduğu görülür. Şöyle ki, günümüz dünyasında ihtiyaçların gelişmeleri belirlemesi yanında özellikle teknolojik gelişmelerin de ihtiyaçları etkilediği bir gerçektir. Bu döngü ise e-ticaret kapsamında net bir şekilde görülebilir. Özellikle günümüz dünyasında yaşamın ayrılmaz bir parçası konumuna gelen taşınabilir cihazlar, e-ticaret ortamına geniş kitleler tarafından, zaman ve mekan sınırlaması olmaksızın erişim olanağı sunmaktadır¹⁰⁷. İçinde bulunduğumuz salgın koşullarının da küresel ölçekte e-ticaretin önemini bir kez daha ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

1.2.2.3 Dijital Etik

Dijital etik kavramı, elektronik ortamdaki sorumlu davranış kurallarını ifade eder¹⁰⁸. Farklı bir ifadeyle, dijital ortamda bilinçli hareket etmenin normlarını içerdiğini söyleyebiliriz. Dijital etik anlayışı, dijital vatandaşlığın ahlaki boyutunu

¹⁰³ Paranın dijital ortama uyarlanmasıyla birlikte “Dijital Para” veya “Kripto Para” gibi ifadeler kullanılmaya başlanmıştır. Bitcoin, Ethereum, Ripple, Litecoin, Tether, Cardano, Polkadot ve Chainlink dijital para örneklerinden bazılarıdır.

¹⁰⁴ www.amazon.com, www.hepsiburada.com, www.ebay.com, www.aliexpress.com, www.n11.com gibi adresler elektronik ticaret sitelerinden bazılarıdır.

¹⁰⁵ ÖZMEN, Şule, Ağ Ekonomisinde Yeni Ticaret Yolu: E-Ticaret, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 5. Baskı, 2013, s. 25.

¹⁰⁶ ABDÜSSELAM, BURNAZ, AYYILDIZ, DEMİR, s. 268.

¹⁰⁷ SARISAKAL, M., Nusret, AYDIN, M., Ali, “E-Ticaretin Yeni Yüzü Mobil Ticaret”, Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi, C. 1, S. 2, 2003, s. 85.

¹⁰⁸ RIBBLE, s. 29.

da oluşturur¹⁰⁹. İnternet ortamında gerçekleştirilen davranışların belirli bir sorumluluk çerçevesinde yerine getirilmesi önemlidir. Bireyin, internette geçirdiği zaman boyunca etik kuralları ve sosyal yaşamı düzenleyen kurallara uygun davranışlar sergilemesi, hem ahlakın hem de dijital etiğin bir gerekliliğidir. İnternetin sorumsuz ve bilinçsiz kullanıcılar elinde, ciddi hak ihlallerinin ortaya çıktığı sanal bir suç mahalli olarak nitelendirilmesi kaçınılmaz olacaktır¹¹⁰.

1.2.2.4 Dijital Erişim

Dijital erişim; toplumun her bir bireyinin dijital alana katılımı olarak tanımlanır¹¹¹. Çubukçu ve Bayzan dijital erişimi; tüm toplumun katılımı yanında yüksek hızda ve kalitede erişim olarak da ifade etmektedir¹¹². Bunun yanında içerisinde bulunduğumuz teknoloji çağında, toplumun tümünün eşit bir şekilde dijital alana erişmesi de önemli bir faktördür¹¹³. Dijital erişimin sağlanabilmesi için, öncelikli olarak gerekli uygulama ve sistemlerin kurulması gerekir. Teknolojik alt yapı sağlandıktan sonra dijital vatandaşların yetiştirilmesi aşamasına geçilebilecektir. Muhakkak ki dijital vatandaşların yetiştirilebilmesi açısından eğitim önemli bir unsurdur. Fakat eğitimden önce, teknolojik imkanların sağlanması ve güçlü bir internete erişim ağının olması gerekecektir¹¹⁴. Bu noktada, toplum içerisinde öncü misyon üstlenen herkesin, dijitalleşme süreciyle ilgili politikalara doğrudan katkı sunması beklenir. Zira, dijital vatandaşlık anlayışının yerleşebilmesi için, toplum içerisinde dijital boşluğun olmaması gerekir¹¹⁵. Dijital erişim olanaklarının toplumun tüm

¹⁰⁹ KELEŞ, s. 41.

¹¹⁰ AKINCI, Müslüm, TAŞKIN, Şaban, Cankat, "İdarenin Düzenleme Konusu Olarak İnternet ve İnternete Erişim Yasakları", KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, S. 16, 2014, s. 151.

¹¹¹ RIBBLE, BAILEY, s. 7.

¹¹² ÇUBUKÇU, BAYZAN, s. 15.

¹¹³ BAKIR, Eda, Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dijital Vatandaşlık Seviyelerinin Dijital Vatandaşlık Alt Boyutlarına Göre İncelenmesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016, s. 10.

¹¹⁴ MOSSBERGER, Karen, TOLBERT, Caroline, J., HAMILTON, Allison, "Measuring Digital Citizenship: Mobile Access and Broadband", International Journal of Communication, 6, 2012, s. 2493

¹¹⁵ ATALAY, Nurhan, ANAGÜN, Şengül, S., "Kırsal Alanlarda Görev Yapan Sınıf Öğretmenlerinin Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımına İlişkin Görüşleri", Eğitimde Nitel Araştırmaları Dergisi, C. 2, S. 3, 2014, s. 11.

kesimine eşit bir şekilde dağılımının sağlanmaması durumunda ise, farklı hukuki problemlerin ortaya çıkacağı da unutulmamalıdır.

1.2.2.5 Dijital İletişim

Dijital iletişim dediğimiz kavram, iletişim becerilerinin elektronik ortama aktarılmasıdır¹¹⁶. Dijitalleşen dünyada insanların değişen yetilerinden biri de iletişimdir. İnternetin gelişmesiyle birlikte insanların dijital alanda iletişim kurabilme olanakları ortaya çıkmıştır. Özellikle sosyal medya¹¹⁷ kapsamında yaşanan yenilikler, iletişim tekniklerini farklı bir boyuta taşımıştır. Önceleri yer ve zaman unsurlarına bağımlı olan iletişim eylemi, internetle beraber yer ve zaman öğelerinden bağımsız bir konuma gelmiştir. İnsanlar içinde bulunduğumuz teknoloji çağında, dilediği bir zamanda istediği kimselerle internet ortamında iletişim kurabilmektedirler. İletişim alanındaki gelişmelerin teknolojik yeniliklerle de bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz. Şöyle ki, yaşamın ayrılmaz bir parçası konumuna gelen akıllı cihazlar, insanlara dilediği yerden ve dünyanın herhangi bir konumundaki kimseyle etkileşim kurabilme olanağı sunmaktadır¹¹⁸.

1.2.2.6 Dijital Sağlık

Gelenekselleşmiş hasta-hekim ilişkisi, 2000'li yılların başlangıcıyla birlikte dönüşüme uğramıştır¹¹⁹. Teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler, tıp biliminin teknolojiyle köklü bir bağ kurması sonucunu doğurmuştur. Dijital sağlık ise, sağlık alanındaki teknolojiler, süreçler, kuruluşlar ve bireysel çözümleri içeren bir kavramdır¹²⁰. Sağlık alanındaki teknolojilerin gelişimiyle hasta bakımı, tıbbi verilerin toplanması ve ilgili birimlerle paylaşılması

¹¹⁶ KELEŞ, s. 43.

¹¹⁷ Facebook, Twitter, Whatsapp, Tik-Tok, Instagram, Youtube, LinkedIn, Snapchat gibi uygulamalar popüler sosyal medya uygulamalarından bazılarıdır.

¹¹⁸ BOWMAN, Don, "Neo-Luddism and the Demonisation of Technology: Cultural Collision on the Information Superhighway", ACM SIGCOMM Computer Communication Riview, Vol. 39, S. 3, 2009 s. 20.

¹¹⁹ TOYGAR, Şükrü, Anıl, "E-Sağlık Uygulamaları", Yasama Dergisi, S. 37, 2018, s. 103.

¹²⁰ Digital Health: A Call for Government Leadership and Cooperation Between ICT and Health, Broadband Commission, Şubat, 2017, s. 2.

kolaylaşmıştır¹²¹. Sağlık alanının dijitalleşmesi; hasta ve sağlık çalışanları arasındaki iletişimi, sağlık alanında uzman olmayan kişilerin koruyucu tedbir ve faaliyetlere erişimini ve hastalık süreçlerinin de daha kolay takip edilmesi gibi faydalar sunmaktadır¹²².

Dijital sağlık teknolojileri hekim ve hasta arasında gerçek zamanlı veri iletişimine olanak sağlaması sebebiyle, insanların sağlık davranışlarının dijital ortam üzerinden anlık düzenlenmesine de imkan tanımaktadır¹²³. Bu noktada, son yıllarda kullanımı artan mobil sağlık uygulamalarının (mobil health/ mhealth) rolü büyüktür¹²⁴. Özellikle mobil sağlık uygulamalarının taşınabilir ve giyilebilir cihazlarla hayatımızın bir parçası konumuna geldiğini söyleyebiliriz.

Günümüzde sağlık alanının dijitalleşmesi, elektronik sağlık (e-sağlık) kavramıyla ifade bulmaktadır. E-sağlık uygulamaları, gelenekselleşmiş hasta hekim ilişkisini ortadan kaldırmak yerine, teknolojinin imkanlarından yararlanarak sağlık hizmetlerinin performansını artırmak, sektöre hız kazandırmak ve yeniliklerin adapte edilebilmesini sağlamaktadır¹²⁵. Dijital sağlık hizmetleri, sadece hekim ve hasta ilişkilerini düzenlemekle kalmayıp, bireylerin sağlık konularında doğru bilgiye erişebilmeleri açısından da önemli bir misyona sahiptir¹²⁶. Bu amaçla geliştirilen e-sağlık uygulamaları, şüphesiz ki bireylerin sağlık alanındaki okuryazarlığı, bilinçlenmesi ve bireysel sağlığını kontrol etmesine da önemli katkılar sunmaktadır¹²⁷.

¹²¹ UYSAL, Burhanettin, ULUSINAN, Ebrar, "Güncel Dijital Sağlık Uygulamalarının İncelenmesi", Selçuk Sağlık Dergisi, S. 1, 2020, s. 47.

¹²² LUPTON, Deborah, "The Digitally Engaged Patient: Self-Monitoring and Self-Care in the Digital Health Era". *Social Theory and Health*, Vol. 11, S. 3, 2013, s. 257.

¹²³ PAGOTO, Sherry, BENNETT, Gary, G., "How Behavioral Science Can Advance Digital Health", *Translational Behavioral Medicine*, 3(3), 2013, s. 272-273.

¹²⁴ BHAVNANI, Sanjeev, HAYEK, Salim, S., DUZ, Regina, S., KRUMHOLZ, Harlan, "2017 Roadmap for Innovation-ACC Health Policy Statement on Healthcare Transformation in the Era of Digital Health, Big Data, and Precision Health", *Journal of the American College of Cardiology*, Vol. 70, No. 21, 2017, s. 2699.

¹²⁵ KILIÇ, Taşkın, "e-Sağlık, İyi Uygulama Örneği: Hollanda", *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(3), 2017, s. 216.

¹²⁶ ANDRESSEN, Hege, K., BUJNOWSKA-FEDAK, Maria, M., CHRONAKI, Catherine, E., DUMITRU, Roxana, C., PUDULE, Iveta, SANTANA, Silvina, VOSS, Henning, WYNN, Rolf, "European Citizens' use of E-Health Services: A study of Seven Countries", *BMC Public Health*, 7, 2007.

¹²⁷ DROSATOS, George, EFRAIMIDIS, Pavlos, S., WILLIAMS, Garrath, KALDOUDI, Eleni, "Towards Privacy by Design in Personal e-Health Systems", *The 9th International Joint Conference on Biomedical Engineering Systems and Technologies (BIOSTEC-2016)*, Vol. 5, 2016, s. 473-474.

Teknolojinin her geçen gün biraz daha insan yaşamına entegre olmasıyla, insan-makine ilişkisinin olumsuz tarafları görünür olmaktadır. Her ne kadar sağlık alanındaki dijitalleşmenin insanlar için olumlu bir gelişme olduğunu ifade ediyorsak da, bireylerin yaşamında istenmeyen sonuçlara sebebiyet verdiğini de belirtmeliyiz. Bireyin dijital ortamda zaman geçirmeye başlamasıyla, birtakım fiziksel ve psikolojik sağlık sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. Teknolojik cihazlarla uzun vakit geçirme sonucunda; postür (duruş) bozukluğu, göz kuruluğu, göz bozuklukları, kas problemleri, hareketsizliğe bağlı olarak hantallaşma ve anti-sosyal davranışlar sergileme gibi sorunlar gözlemlenmektedir¹²⁸. Ayrıca dijital okuryazarlığın yaygınlaşmasıyla “cyberchondria” hastalığının da artış gösterdiğini söyleyebiliriz¹²⁹. Cyberchondria kavramı, hastalık hastasının dijital ortamda yeniden anlam bulması olarak ifade edilir¹³⁰. İnsanlar dijital ortamdaki bilgilere dayanarak, içinde buldukları hastalığa teşhis koyabileceklerini ve gerekli tedaviyi uygulayabileceklerini düşünürler¹³¹. Tam da bu noktada, dijital alanın bilinçli kullanımı önem arz etmektedir. Sorumsuzca yapılacak paylaşımların, bir başka kimseler için yanlış yönlendirmelere sebebiyet verebileceği unutulmamalıdır.

1.2.2.7 Dijital Güvenlik

Dijital güvenlik, elektronik ortamdaki güvenliğini sağlamak için başvurulmuş önlem ve tedbirler olarak tanımlanır¹³². Gün geçtikçe dijital alana olan bağlılık, güvenlik ihtiyacını da ortaya çıkarmıştır¹³³. Birey, zamanının önemli bir bölümünü internet ortamında geçirirken, bir taraftan da ciddi tehlikelerle karşı karşıyadır. Bu bağlamda, özellikle sanal ortamda paylaşılan kişisel verilerin korunması meselesi önemlidir. Dolayısıyla dijital güvenlik hususunun hem

¹²⁸ GÜLER, Hasan, ŞAHİNKAYASI, Yunis, ŞAHİNKAYASI, Hamide, “İnternet ve Mobil Teknolojilerin Yaygınlaşması: Fırsatlar ve Sınırlılıklar”, Sosyal Bilimler Dergisi, C. 7, S. 14, Aralık, 2017, s. 204-205.

¹²⁹ KELEŞ, s. 44.

¹³⁰ WHITE, Ryen, W., HORVITZ, Eric, Cyberchondria: Studies of the Escalation of Medical Concerns in Web Search, ACM Transactions on Information Systems, 2009, s. 5.

¹³¹ KELEŞ, s. 44.

¹³² RIBBLE, s. 40-41.

¹³³ ÇUBUKÇU, BAYZAN, s. 157.

donanım hem de yazılım boyutuyla ele alınması ve gerekli tedbirlerin hayata geçirilmesi gerekmektedir¹³⁴.

Dijital güvenlik konusunun önemli parametrelerinden biri Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) tarafından yayımlanan Küresel Siber Güvenlik Endeksi (Global Cybersecurity Index-GCI)'dir. GCI, küresel boyutta siber güvenlik konusunda farkındalık yaratmaya çalışan ve güvenlik mekanizmalarının gelişimine katkı sunan önemli bir referanstır¹³⁵. Dijital güvenlik meselesi sadece bireyleri ilgilendiren bir konu olmayıp, birçok endüstri ve sektörü de ilgilendirmektedir. Bu bağlamda GCI tarafından, belirli aralıklarla devletlerin; yasal, teknik, organizasyonel tedbirleri, kapasite gelişimi ve konuyla ilgili işbirliği tutumları değerlendirilmekte ve raporlar halinde yayımlanmaktadır¹³⁶.

Teknolojinin ilerlemesiyle dijital güvenlik konusu önemini her daim muhafaza edecektir. Enformasyon çağından önce saldırı eylemi sadece fiziksel olarak görünür olurken, artık sanal tehdit veya tehlikelerin varlığından bahsetmekteyiz. İşte bu noktada, devletlere önemli görevler düşmektedir. Ülkelerin dijital güvenlik alt yapılarını geliştirerek, bireylere özgürce dolaşabilecekleri bir ortam sağlamaları gerekmektedir.

1.2.2.8 Dijital Hukuk

Dijital hukuk, dijital alanı düzenleyen yasal düzenlemeleri ve teknolojinin kullanılmasındaki düzenleyici ve kısıtlayıcı uygulamaları ifade eder¹³⁷. Bireylerin internet ortamında, platform içerisinde gerçekleştireceği her türlü eylem ve işlemde dolayı sorumlu olabilecekleri düşüncesiyle davranmalarını gerektirir¹³⁸. Dijital alan için hazırlanmış düzenlemeler ve uygulanan politikalar, toplumsal bilincin oluşturulması ve kurallara riayet edilmesi açısından dijital

¹³⁴ KELEŞ, s. 44-45.

¹³⁵ "Global Cybersecurity Index" hakkında detaylı bilgi için bk. <https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Pages/global-cybersecurity-index.aspx>, (Erişim Tarihi 22.04.2021).

¹³⁶ "Global Cybersecurity Index (GCI)-2017," http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/uploads/2017/07/global_cybersecurity_index_2017.pdf, (Erişim Tarihi 22.04.2021).

¹³⁷ RIBBLE, BAILEY, s. 9.

¹³⁸ RIBBLE., s. 31.

hukukun önemli bir parçasıdır¹³⁹. Farklı bir ifadeyle dijital hukuk, bireylerin dijital ortamda bilinçli davranmaları olarak da tanımlanabilir. Dijital ortamda yapılan ve hukuka aykırılık teşkil eden fiiller, genellikle bilişim veya siber suçlar başlığı altında düzenlenmektedir¹⁴⁰.

Dijital alandaki yenilikler, insan yaşamını sanal ortamda biraz daha görünür kılarken, bir o kadar da savunmasız kılmaktadır. Zira, gündelik yaşamdaki ihlallerin zaman içerisinde dijital ortama aktarıldığı görülmektedir. Şüphesiz bu gerçek, dijital alanı hukuki sorunların önemli bir mecrası konumuna getirmektedir. İnternet ortamında yapılan; dolandırıcılık, bilişim sistemlerini bozma ve engelleme, verileri silme veya yok etme, banka ve kredi kartına yönelik suçlar, tehdit, şantaj, haberleşmenin gizliliği, özel hayatın gizliliği, dijital kimlik hırsızlığı, izinsiz belge ve doküman toplanması, siber takipçilik, bilgisayar korsanlığı gibi suçlar, günümüzde internet ortamının ciddi meseleleri haline gelmiştir.

1.2.2.9 Dijital Hak ve Sorumluluklar

Dijital hak ve sorumluluk kavramı, internet ortamında sahip olduğumuz serbesti ve ayrıcalıkların fakına vararak sergilediğimiz davranışlar olarak ifade edilmektedir¹⁴¹. Dijital alanın sağlamış olduğu özgürce hareket edebilme hakkı, dijital ortamda meydana gelen olumsuz davranışlar karşısında da sorumlu olmayı gerektirir¹⁴². Bu düşünce, dijital hak ve sorumluluk anlayışının bir gereğidir. Dijital çağın vatandaşlarından da, özgürlük ve haklarının bilincinde olması ve sorumlulukla hareket etmesi beklenir¹⁴³.

Dijital toplum formuna dönüşüm açısından, sorumluluk duygusu gelişmiş bireyler yetiştirmek gerekir. Bu noktada, dijital toplum projesi açısından eğitime ayrı bir önem verilmelidir. İnternet ortamında hak ve sorumlulukların bilincinde olan bireylerle, aynı zamanda etik değerlere saygı duyan ve toplumsal

¹³⁹ ÇUBUKÇU, BAYZAN, s. 157.

¹⁴⁰ BAKIR, s. 11.

¹⁴¹ RIBBLE, s. 7.

¹⁴² ÇUBUKÇU, BAYZAN, s. 157.

¹⁴³ BAKIR, s. 12.

kurallara uymaya gayret gösteren nesiller yetişmiş olacaktır¹⁴⁴. Şüphesiz sorumlu ve bilinçli insanların yetişmesi de, toplumsal huzur ve refahın artmasına katkı sağlayacaktır.

1.2.3 Siber Saldırıları

“Siber” terimi, ilk kez 1958 yılında Louis Couffignal tarafından ifade edilmiştir¹⁴⁵. Siber kavramı; bilgisayar sistem ve ağlarını kapsayan, aynı zamanda da bilgisayarla ilgili varlıkları tanımlamak için başvurulan bir kelimedir¹⁴⁶. 1982 yılında, William Gibson’un “Burning Chrome” adlı eserinde “siber uzay/siber alan” ifadesini kullanımı da, kavramın yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır¹⁴⁷. Siber uzay kavramı; elektronik cihazların donanım, yazılım ve insanların iletişim ve etkileşiminde kullandığı sistemlerin tümü olarak tanımlanır¹⁴⁸. Siber alan; hava, kara, deniz ve uzay olgularından bağımsız ve iletişim sistemlerini kullanan bir sanal platformdur¹⁴⁹. Bu özellikler, siber ortamın sınırlardan arınmış, anarşik bir yapı olduğunu da göstermektedir¹⁵⁰. Siber uzaydaki iletişim ve etkileşim, alışlagelmiş “yer” ve “zaman” algılarının farklılaşmasını getirmiştir.¹⁵¹ Örneğin dijital platformlar aracılığıyla iletişim kuran kimselerin, aynı yer veya zaman dilimlerinde bulunma zorunluluğu ortadan kalkmıştır.

¹⁴⁴ ELÇİ, Abdullah, Cemil, SARI, Mediha, “Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programına Yönelik Öğrenci Görüşlerinin Dijital Vatandaşlık Bağlamında İncelenmesi,” Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 25, S. 3, 2016, s.89-90.

¹⁴⁵ ONUR, Yılmaz, “Küreselleşme Sürecinde Dönüşen Güvenlik Algısı ve Siber Güvenlik”, Cyberpolitik Journal, C. 2, S. 4, 2017, s. 28.

¹⁴⁶ HEKİM, Hakan, BAŞIBÜYÜK, Oğuzhan, “Siber Suçlar ve Türki’nin Siber Güvenlik Politikaları”, Uluslararası Güvenlik ve Turizm Dergisi, C. 4, S. 2, 2013, s.136.

¹⁴⁷ KARADAĞ, Şerife, Siber Uzayın NATO’nun Güvenlik Anlayışına Etkisi, Konya Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, s.7.

¹⁴⁸ KLIMBURG, Alexander, National Cyber Security Framework Manual, The Nato Science for Piece and Security Programme, s. 8-9.

¹⁴⁹ LIBICKI, Martin, C., Cyberdeterrence and Cyberwar, U.S.A.: Rand and Corporation, 2009, s. 12.

¹⁵⁰ KARADAĞ, s.7.

¹⁵¹ WHITTLE, David, B., Cyberspace: The Human Dimension, New York: W. H. Freeman & Co., 1996, s. 7.

Günümüz teknoloji çağında siber alan, bilgilerin depolandığı bir tür veri merkezidir¹⁵². Çevrimiçi cihazlarla bağlantılı bilgilerin saklandığı, oluşturulduğu ve paylaşıldığı alandır¹⁵³. Siber uzay terimi, üzerinde hemfikir olunmuş bir kavram değildir. Bu nedendir ki farklı tanımlarla karşılaşmak mümkündür. Örneğin; ABD Savunma Bakanlığı siber uzay terimini; “*internet, telekomünikasyon ağları, bilgisayar sistemleri ve gömülü işlemciler dahil olmak üzere, birbirine bağlı bilgi teknolojisi altyapı ağlarını ve dijital verilerini içeren küresel bir alan*” olarak tanımlamaktadır¹⁵⁴. Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) tarafından ise “*tüm dünyaya ve uzaya yayılmış durumda bulunan bilişim sistemlerinden ve bunları birbirine bağlayan ağlardan oluşan veya bağımsız bilgi sistemlerinden oluşan sayısal ortam*” olarak kabul edilir¹⁵⁵. Bunun yanında, Avrupa Birliği (AB) siber alanı; “*bir telekomünikasyon ağı yoluyla uzaktan da erişilebilen nesnelere arasındaki bağlantılar ve ilişkiler kümesi*” olarak ifade etmektedir¹⁵⁶. Kuzey Atlantik Paktı’nın (NATO) da siber uzay yaklaşımı; “*bilgisayar ağlarını kullanarak veri depolamak, değiştirmek ve iletmek suretiyle bilgi sistemleri arasında fiziksel ve fiziksel olmayan bileşenlerin oluşturduğu çevre*” olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁵⁷.

Siber alan dediğimiz olgu, sadece internet ortamından ibaret değildir¹⁵⁸. İnternet bağlantısına sahip tüm cihaz ve sistemlerin dahil olduğu geniş bir platformdur¹⁵⁹. Böylesine geniş bir içeriğe sahip ortamın, kötücül unsurları da barındırması kaçınılmazdır. Siber uzay içerisinde zarar verme amacıyla hareket eden aktörler tarafından gerçekleştirilen eylemler siber saldırı olarak

¹⁵² ÇAHMUTOĞLU, Ersin, Hibrit Savaşın Bir Boyutu Olarak Siber Saldırıları ve Türkiye’nin Durumu, T.C. Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmaları Enstitüsü vd., Yüksek Lisans Tezi, Eylül, 2020, s. 25.

¹⁵³ SİNGER, P., W, FRIEDMAN, Allan, Siber Güvenlik ve Siber Savaş, çev. Ali Atav, Buzdağı Yayınevi, Ankara, Mart, 2015, s. 29.

¹⁵⁴ Joint Publication 3-12 (R), “Cyberspace Operations”, U.S. Department of Defense, 5 February 2013.

¹⁵⁵ UAB, “2016-2019 Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi, T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Haberleşme Genel Müdürlüğü, s. 7.

¹⁵⁶ ENISA, Definition of Cybersecurity”, European Union Agency for Network and Information Security, V. 1.0, December, 2015, s. 30.

¹⁵⁷ SCHMITT, Micheal, N., “Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare”, NATO Cooperative Cyber Defense Center of Excellence, U.S. Cambridge University Press, 2013, s. 2011.

¹⁵⁸ SOMUNCU, Gizem, NATO’nun Güvenlik Alanında Yeni Bir Boyut: Siber Güvenlik, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, s. 7.

¹⁵⁹ ÇİFTÇİ, Hasan, Her Yönüyle Siber Savaş, TÜBİTAK Bilim Kitapları, s. 5.

ifade edilmektedir. Siber saldırı; devlet, devlet dışı organizasyonlar, şahıs veya çeşitli kurum veya kuruluşların stratejik sistemlerinin hedef alındığı, planlı ve koordineli eylemlerdir¹⁶⁰. Bir başka ifadeyle, siber ortamda gerçekleştirilen saldırı faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır¹⁶¹.

Siber saldırılar genellikle iki şekilde gerçekleştirilir¹⁶². Birinci kategoride kurum içi saldırılar yer alır. Burada, ilgili kurum veya kuruluş içerisinde sistemlere erişim yetkisine sahip kişiler tarafından yönetilen saldırılar söz konusudur. İkinci tür saldırı şekli ise, yetkisiz kişiler tarafından yapılanlardır. Şöyle ki, siber saldırı bilişim sistemlerine erişim izni olmayan yani dışarıdan bir kimse tarafından gelmektedir.

Teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler, saldırı yöntemlerinin de değişmesini ve güncellenmesini beraberinde getirmiştir¹⁶³. Bilinen ilk bilgisayar virüsü 1982 yılında Elk Cloner tarafından hazırlanmıştır¹⁶⁴. Teknolojik gelişmelerle saldırı türlerinin çeşitliliğinin de arttığı gözlenmektedir. Bilgi ve veri aldatmacası (data diddling), truva atı (trojans), casus yazılımlar (spyware), zararlı yazılımlar, oltalama (phishing), arka kapılar, bukalemun (chamelon), yerine geçme (masquerading), sosyal mühendislik, mantık bombaları (logic bombs), spam, salam tekniği (salami techniques), solucan (worms) ve virüs gibi yöntemler, bilinen siber saldırı teknikleridir. Muhakkak ki, içerisinde bulunduğumuz teknolojik çağda, saldırı yöntemlerini saydıklarımızla sınırlı tutmak mümkün değildir. Teknoloji alanındaki her bir yeniliğin, farklı bir saldırı yönteminin ortaya çıkmasına neden olabileceği unutulmamalıdır.

Siber saldırılar neticesinde karşımıza siber suç kavramı çıkmaktadır. Siber suç, genel olarak siber alan içerisinde işlenen suçları ifade eder. Avrupa Ekonomi Topluluğu Komisyonu'na (AETK) göre siber suç, bilgileri ve verileri

¹⁶⁰ ALKAN, Mustafa, Siber Güvenlik ve Siber Savaşlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) İnternet Komisyonu, s. 14.

¹⁶¹ KILIÇ, Elif, Tuğba, Siber Saldırıları İzleme Yöntemleri ve Zararlı Yazılım Analizi, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015, s. 3.

¹⁶² BIÇAKÇI, Salih, Yeni Savaş ve Siber Güvenlik Arasında NATO'nun Yeniden Doğuşu, Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, C. 9, S. 34, 2012, s. 214.

¹⁶³ DABAN, Cihan, Siber Güvenlik ve Uluslararası Güvenlik İlişkisi, Cyberpolitik Journal, Vol. 1 No. 1, 2016, s. 85.

¹⁶⁴ KARADAĞ, s. 10.

otomatik olarak işleyen ve taşınmasını sağlayan illegal, ahlak dışı ve izinsiz her türlü eylem olarak tanımlanır¹⁶⁵. Siber suç, siber güvenliği tehdit eden olaylar olarak da isimlendirilmektedir¹⁶⁶. Bu noktada, kavramsal bir ayrımı belirtme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Genellikle siber uzay ve internet kavramları eş anlamlı olarak kullanılır. Aslında bu ciddi bir yanılgıdır, zira siber uzay internetten daha geniş bir alanı ifade etmektedir. Siber alan, internetten farklı olarak intranet¹⁶⁷ vb. network sistem ağlarını da içeren bir kavramdır. Bu nedenle, siber suçların aynı zamanda birer internet suçu olduğu; ancak internet ortamında gerçekleştirilen her suçun bir siber suç olmayabileceğini belirtmeliyiz¹⁶⁸. Siber suçlar genellikle kişileri, kurumları ve mülkiyet hakkını hedef almaktadır¹⁶⁹. Suçu ortaya çıkaran saldırılar ise, tek bir olay şeklinde gerçekleşebileceği gibi, zincir saldırılar neticesinde de ortaya çıkabilmektedir¹⁷⁰.

İçerisinde bulunduğumuz enformasyon çağında, insan doğasının temel dürtülerinden biri olan korunma ihtiyacı önem taşımaktadır. İnsan, hangi ortamda olursa olsun güvende olmayı arzular. Bu noktada, teknolojik cihazlarla hayatımızın bir parçası konumuna gelen dijital alanın güvenliği önemlidir. Doğrudan siber alanın güvenliğine odaklı çalışmalar, siber güvenlik kavramıyla ifade edilir. ITU'ya göre siber güvenlik kavramını; siber alandaki aktörlerin konumlarını muhafaza edebilmek için uygulamaya konan politikalar, önlemler, kurallar, kararlar, eylemler, eğitimler, teknolojiler ve uygulamalar bütünü olarak tanımlar¹⁷¹. Bir başka deyişle, bilişim sistemlerini zarara uğratacak her türlü siber tehdit ve saldırıya karşı ortaya konan politikalar¹⁷². Siber güvenlik,

¹⁶⁵ ALTUNOK, Ebru, VURAL, Ali, Fatih, "Bilişim Suçları", Denetim-Kamu İç Denetçileri Derneği, 2011, s. 75.

¹⁶⁶ AKYEŞİLMEN, Nezir, Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla Siber Politika & Siber Güvenlik, Orion Kitabevi, Ankara, 2018, s. 86.

¹⁶⁷ İtranet: büyük şirketlerin, çalışanlar ve departmanlar arasındaki veri akışını sağlayan özel bir iletişim ağıdır. Bu özellik intranet'i, internetin belli bir kurum veya olguya özel versiyonu olarak gösterir. İtranet, şirket içi dijital hareketliliği kontrol altına alan ve izlenmesine imkan veren bir sistem olarak da düşünülebilir. Detaylı bilgi için bk. İNAN, Aslıhan, İnternet El Kitabı, 3. Baskı, Sistem Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 56.

¹⁶⁸ SINAR, s. 69-70.

¹⁶⁹ MILHORN, H., Thomas, Cybercrime Hot to Avoid Becoming a Victim, Universal Publishers, Boca Raton, Florida, 2007, s. 1-2.

¹⁷⁰ MILHORN, s. 2-3.

¹⁷¹ Telecommunication Standardization Sector of ITU, Overview OF Cybersecurity, 2008.

¹⁷² BETZ, David, J., STEVENS, Tim, Power and Cyberspace, Adelphi Series, Cyberspace and the State: Toward a Strategy, Vol. 51, No. 424, 2011, s. 36.

siber alemin güvenliğinin sağlanması için alınan önlemler bütünü olarak da adlandırılabilir¹⁷³. Bunun yanında, siber güvenliğin tanımı üzerinde bir uzlaşma olmadığını da belirtmeliyiz¹⁷⁴. Genellikle bilgi güvenliği (information security) ve bilgisayar güvenliği (computer security) anlamlarında kullanılmasına rağmen, bu ifadeler sadece kişisel ve kurumsal veri güvenliği ile cihazların güvenliğine karşılık gelmesi nedeniyle yetersizdir¹⁷⁵. Oysa günümüz dünyasında siber güvenlik kavramı daha geniş bir anlama sahiptir. Avrupa Birliği Ağ Güvenliği ve Bilgi Ajansı (ENISA), siber güvenliği 5 farklı boyutta ele almakta ve incelemektedir. Çalışmamızın kapsamını genişletmemek için ilgili boyutların sadece ismen belirtilmesi tercih edilmiştir. Bunlar iletişim güvenliği, operasyon güvenliği, bilgi güvenliği, donanımsal güvenlik ve askeri veya ulusal güvenlik yaklaşımlarıdır¹⁷⁶. Siber güvenlik, her bir boyut için farklı unsurlar gözetilerek değerlendirilmekte ve anlamlandırılmaktadır.

Siber güvenliğin sağlanabilmesi için donanım veya yazılım odaklı çözümlerin yanında, hukuksal gelişmeler de önemlidir. Siber ortamın güvenliği, özgün bir hukuki rejimin tesis edilmesinden geçmektedir. Bu nedenle, siber suçlarla mücadelede etkili olacak hukuk rejiminin; multidisipliner, teknolojik gelişmelerle paralel ve uluslararası işbirliğine dayanması gerekir¹⁷⁷.

1.2.4 Devlet Yasakları

İnternetin teknolojik gelişmelerle beraber, bazı kavramların dönüşümüne neden olduğu bilinmektedir. Bu terimlerden biri de devletlerin egemenlik unsurudur. İnternetin yaygın kullanımı ve yaşamın ayrılmaz bir parçası konumuna gelmesi, geleneksel egemenlik anlayışını da sorgulamaya açmıştır. İçinde bulunduğumuz enformasyon çağında, herkesin birer kıllı cihazla bilgiye erişebilmesi veya sosyal medya platformları aracılığıyla anlık iletişim ve

¹⁷³ ŞENTÜRK, Hakan, ÇİL, C., Zaim, SAĞIROĞLU, Şeref, "Cyber Security Analysis of Turkey", International Journal of Information Security Science, Vol. 1, No. 4, 2012, s. 112.

¹⁷⁴ AKYEŞİLMEN, Nezir, "Siber Güvenlik ve Özgürlük," İkses Gazetesi, Kasım, 2016.

¹⁷⁵ HEKİM, BAŞIBÜYÜK, s. 137.

¹⁷⁶ ENISA, s. 11-12.

¹⁷⁷ ÜNVER, Yener, İnternetteki Suçlar ve Suçun İnternetteki Takibi Global Bilgi Toplumundaki Yeni Gelişmeler Işığında Hangi Önlemler Tavsiye Edilmektedir ?, 69. Alman Hukukçular Günü için Bilirkişi Raporu, çev. Yener Ünver, Seçkin Yayıncılık, 2014, s. 20.

etkileşim kurabiliyor olması devrimsel bir gelişmedir. Bireylerin dijital ortamdaki “yeni” örgütlülük ve hareket hali, “internet egemenliği” kavramını karşımıza çıkarmaktadır¹⁷⁸.

İnternet, teknolojik gelişmeler ve kullanıcı potansiyeliyle egemen bir güç konumuna gelmiştir. Günümüz dünyasında devletler egemenlik yetkisini ele alırken, internetin gücünü de göz önünde bulundurmaları gerekir. Devletler, internetin gücü karşısında, ilk olarak dijital alanı kontrol altına alma eğiliminde olmuşlardır¹⁷⁹. Fakat zaman içerisinde, bu anlayışın internet üzerinde etkili olamayacağı ortaya çıkmıştır. İnternet, her ne kadar hukuktan arındırılmış bir alan olmasa da¹⁸⁰, doğası gereği kontrol altında tutulmayı reddetmektedir. Öte yandan, dijital ortamı hukuksuz veya düzensiz bir alan olarak da değerlendirmenin ciddi bir yanığı olduğunu belirtmeliyiz¹⁸¹. Zira bu sistem, kendi sistematigi ve kurgusunu içerisinde barındıran bir düzene sahiptir.

Devletler, günden güne gelişen ve büyüyen internet platformu karşısında otoritesini korumak için mücadele yürütmektedirler. İnterneti denetim altına alma hususunda etkili kabul edilen yöntemlerin başında erişim yasakları ve sansür uygulamaları gelir. İnternetin yasaklanması veya kapatılması meselesi, düşünüldüğü kadar kolay bir uygulama değildir. Özellikle bu konu nezdinde, devletler arasında amaç ve hedef birlikteliğinin olmaması, bu politikaları daha da zorlaştırmaktadır¹⁸².

Devletlerin internete yönelik düzenleme gerekçeleri farklı saiklere dayanabilmektedir. Bu girişimlerin ulusal veya uluslararası düzenleme anlayışına göre değişkenlik gösterdiğini görmekteyiz. Nitekim, devletlerin ulusal açıdan interneti düzenleme politikaları, genellikle ulus-devlet egemenlik

¹⁷⁸ TAŞKIN, Şaban, Cankat, İnternete Erişim Yasakları ve Hukuka Aykırılıklar, T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2015, s. 123

¹⁷⁹ TAŞKIN, s. 124.

¹⁸⁰ AKDENİZ, Yaman, “Controlling Illegal and Harmful Content on the Internet: Crime and the Internet”, Edt. David S. Wall, 2001, s. 115.

¹⁸¹ DAVID, Wall, S. , Controlling Illegal and Harmful Content on the Internet: Maintaining Order and Law on the Internet”, Edt. David S. Wall, 2001, s. 169.

¹⁸² BAYZAN, Şahin, “Türkiye ve Dünyada İnternet Yasakları ve Sansür Kavramı ile Zararlı İçeriğe Karşı Yaptırım ile Uygulamalara Genel Bir Bakış”, 09- XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, 2009, s. 387.

teorisi, e-ticaretin güvenliği, kültürel farklılık ve kişisel hakların korunması gibi gerekçelere dayanmaktadır¹⁸³. Öte yandan, internetin uluslararası işbirliğine dayanan bir alan olması sebebiyle; ancak uluslararası dayanışma kapsamında düzenlenebileceğini savunan düşünceler de bulunmaktadır¹⁸⁴. Tüm bunların yanında, internetin hem ulusal hem de uluslararası yaklaşımlardan hareketle karma yöntemle düzenlenebileceğini ifade eden görüşler de mevcuttur¹⁸⁵. Söz konusu tercihler neticesinde, dünya üzerinde farklı amaçlarla hayata geçirilmiş denetim ve kontrol örnekleri ortaya çıkmaktadır.

Devletlerin internet ortamını düzenlemesini meşrulaştıran teoriler yanında, bu alanın her türlü denetimden uzak olmasını savunan görüşler de bulunmaktadır. Bunlar; özgürlükçe teori ve self-regülasyon teorisi kapsamında ifade edilen düşüncelerdir¹⁸⁶. Özgürlükçe teori, esas itibariyle internetin devlet karşısında bağımsız olmasını savunmaktadır. Bu anlayışa göre, internetin doğası gereği hiçbir sınıra tabi tutulamayacağı ifade edilir¹⁸⁷. Ayrıca internetin gerçek dünyadan farklı “sanal” bir ortam yaratmış olması da, bu teoriyi destekler niteliktedir¹⁸⁸. Özgürlükçü teoriye karşı ileri sürülen temel argüman ise internet ortamının her türlü denetimden arındırılmış olmasıyla “siber anarşiye” (cyber anarchy) yol açabileceğidir¹⁸⁹.

Diğer bir yaklaşım olan self-regülasyon teorisi kapsamında internet ortamının dışarıdan dayatılacak kurallarla şekillendirilemeyeceği ifade edilir. Bu teoriye göre, internet ortamı hali hazırda kendi normlar bütünü (netiquette¹⁹⁰) oluşturmuştur¹⁹¹. Sistem de bu kurallarla kendi kendini yönetebilmekte ve

¹⁸³ SÖYLER, Yasin, Kamu Hukuku Açısından Devletin İnterneti Düzenleme Yetkisi, Savaş Yayınevi, Ankara, 2014, s. 60-63.

¹⁸⁴ WECKERT, John, “What is So Bad About Internet Content Regulation”, Ethics and Information Technology 2, Kluwer Academic Publishers, 2000, s. 108.

¹⁸⁵ SCHONBERGER, Viktor, Mayer, “The Shape of Governance: Analyzing the World of Internet Regulation”, Virginia Journal of International Law, Vol. 43, 2003, s. 631.

¹⁸⁶ SÖYLER, s. 58-60.

¹⁸⁷ UÇKAN, Özgür, BECENİ, Yasin, “Bilişim-İletişim teknolojileri ve Ceza Hukuku”, İnternet ve Hukuk, Der. Yeşim M. Atamer İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 420.

¹⁸⁸ SCHONBERGER, “The Shape of Governance vd.,” s. 618.

¹⁸⁹ SÖYLER, s. 59.

¹⁹⁰ İngilizce’de görgü kuralları anlamına gelen kavram, internetteki davranış ve kurallar bütünü ifade etmek için kullanılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. SCHONBERGER, “The Shape of Governance vd.,” s. 620.

¹⁹¹ SERRANO, Antonio, Segura, “Internet Regulation and the Role Of International Laws”, Max Plank Yearbook of United Nations Law, Vol. 10, 2006, s. 196.

teknolojik gelişmelere adapte olabilmektedir. Bu anlayışta, internetin yönetim hakkı devletlerde olmayıp, bizatihi internet kullanıcı olarak isimlendirilen “netizen¹⁹²” veya online topluluklara (online communities) aittir. Öte yandan, teoriye yönelik eleştiriler ise bahsedilen kuralların aslında her kullanıcıyı temsil etmediği sadece güçlü veya nüfuzlu kimseler tarafından dayatıldığı yönündedir¹⁹³.

Günümüz dünyasında devletlerin internet üzerindeki otoritesi gözetim olgusu üzerine yoğunlaşmaktadır. İnternet, teknolojinin ilerlemesiyle devletlerin bir gözetim enstrümanı haline gelmiştir. Devletler, dijital ortamdaki hareketliliği takip ederek eşsiz bir güce sahip olmaktadır. Gözetim anlayışının amacı ise bireyi kontrol altına almaktır¹⁹⁴. Zira, birey denetim altında tutularak toplumun daha kolay yönetilebileceği düşünülür. Farklı anlatımla, devletin bireyi gözetim altında tutmasıyla, esas olarak kamusal alanı kontrolüne almayı amaçlamaktadır. Enformasyon çağında siber ortam, kamusal alanın önemli bir parçasıdır. Bir iktidarın varlığını sürdürebilmesi için, kamusal alan üzerinde otoritesini muhafaza etmesi gerekir. Bu sebeptendir ki, internet ortamının denetim ve kontrol meselesi, devletler için öncelikli bir konudur.

Devletler, gözetim uygulamalarını farklı saikler ileri sürerek meşrulaştırırlar. Bunlar genellikle; terör, güvenlik, kamusal menfaat, toplumsal huzur, devlet sırrı, vb. gibi soyut gerekçelerdir. Başta interneti zapt etme gayreti olarak değerlendirilen girişimler, zaman içerisinde bilinçli olarak üretilen “korku” algısıyla normalleştirilmeye başlanmıştır. Ne üzücüdür ki, gözetim politikalarının gündelik yaşamın bir parçası olarak kabul görmesi, “enformasyon toplumunu” bir “gözetim toplumuna” dönüştürmüştür¹⁹⁵.

¹⁹² İngilizce “citizen” kavramından hareketle oluşturulan; ancak internet ortamının dinamikleri göz önünde bulundurularak kişileri milliyetlerinden bağımsız olarak tanımlayan dijital alana özgü bir terimdir. Detaylı bilgi için bkz. SÖYLER, s. 59.

¹⁹³ SÖYLER, s. 60.

¹⁹⁴ KARSLIOĞLU, Fidan, Siber Gözetim: Toplumsal Denetim Aracı Olarak İnternetin Dönüşümü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014, s. 16-17.

¹⁹⁵ LYON, David, Surveillance Society: Monitoring Everyday Life, Open University Press, 2001, s. 119-120.

1.3 İnternete Erişim Hakkının Bağımsız Bir Hak Olarak Değerlendirilmesi Düşüncesi

İnternet, teknolojik gelişmelerle birlikte yaşamın önemli bir parçası konumuna gelmiştir. Bireyin gündelik ihtiyaçlarını ve hedeflerini yerine getirmek için kullandığı internet, artık “kolaylık” sağlayan bir araçtan ötedir. Özellikle içinde bulunduğumuz küresel salgın koşullarında, bu daha da görünür olmuştur. Örneğin; kamusal alanda yürütülen işlemler, uzaktan eğitim, temassız ticaret, belirli süreli sokağa çıkmaz izni, vb. konularda internet kullanımını tercihten öte zorunlu bir noktaya gelmiştir.

Günümüz dünyasında internet, birçok özgürlüğün kullanılması açısından önemli bir mecradır. Düşünce ve ifadeyi açıklama özgürlüğü, dernek kurma hakkı, bilgi edinme hakkı, eğitim hakkı, siyasi haklar, örgütlenme ve toplanma özgürlüğü, ekonomik ve sosyal hayata katılım hakkı gibi haklar, dijital alanda kullanılmaya başlanmıştır. İlk başlarda internete erişim, hak ve özgürlüklerin kullanımını sağlayan bir araç olarak görülürken¹⁹⁶, zaman içerisinde ayrı bir hak olduğu düşüncesi yeşermiştir. Çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde; internete erişimin ayrı bir hak olarak benimsenmesi fikrine doğrudan katkı yapan, bazı uluslararası gelişmeler incelenecektir.

1.3.1 Birleşmiş Milletler Özel Raportörü Frank La Rue'nun Fikir ve İfade Özgürlük Hakkının Geliştirilmesi ve Korunması Hakkında Hazırladığı Rapor

İnternete erişim, ilk kez 2011 yılında Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Konseyi özel raportörü Frank La Rue'nun hazırlamış olduğu raporda “bir insan hakkı” olarak tanımlanmıştır¹⁹⁷. Raporda; internetin sadece düşünceyi ifade etme hürriyetine yarar sağlamadığı, diğer insan haklarına da pozitif katkı

¹⁹⁶ Group of Eight (G8) Declaration, Renewed Commitment for Freedom and Democracy, G8 Summit of Deauville, 26–27 May, pg. 5, Section II pg. 10 ve 13, 2011.

¹⁹⁷ LA RUE, Frank, “Report of the Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression”, A/HRC/17/27, BM İnsan Hakları Konseyi Özel Raportörü, Mayıs, 2011.

sunduğu belirtilmektedir¹⁹⁸. Ayrıca insan haklarının gelişiminin, toplumsal dönüşüme de olumlu yansıma yapacağı kabul edilmiştir.

La Rue raporunda, internete erişim hakkının iki boyutu olduğunu ifade etmektedir¹⁹⁹. Bunlardan ilki, internete erişim hakkının mümkün olduğunca müdahalelerden uzak tutulması ve çevrimiçi içeriğe özgürce erişimin sağlanması gerektiğidir. Bir diğer önemli nokta ise, internete erişim için gerekli olan altyapı ve teknolojik imkanların sunulmasıdır. Hakkın kullanımı için gereken fiziki ve teknik altyapı, en az içeriğe erişim kadar önemli olup, hakkın kullanımını sağlayacak aracın ulaşılabilir olması gerekir²⁰⁰.

Raporda, internete erişim düzenlemelerinin devletlerin temel görevlerinden biri olduğu da vurgulanmaktadır²⁰¹. Bu noktada, devletlerin dijital alana erişimi kolaylaştırmak için somut politikalar geliştirmesi beklenir. Özel raportör, internete erişim hakkının henüz bir insan hakkı olarak tanınmamasına rağmen, devletlerin sorumluluğunda olduğunu ifade eder. Farklı bir deyişle, internete erişim hususunda devletlerin pozitif yükümlülüğü olduğunu da söyleyebiliriz. İnternete erişim, sadece düşünce ve ifade özgürlüğünden yararlanmak için değil, diğer tüm hakların da kullanılabilmesi için önemlidir.

İnternete erişimin sağlanabilmesi için gerekli uygulamalar hayata geçirilirken birtakım kriterler de göz önünde bulundurulmalıdır. Bunların başında, erişim imkanlarının toplumun tümüne sunulması gelmektedir. Dijital ortama katılımın sadece belirli bir kesimle sınırlı kalması durumunda, toplum içerisinde “dijital

¹⁹⁸ DİNÇER, Ergün, “B.M. Tarafından İnternet Erişimi Temel İnsan Hakkı Olarak Tanımlandı!”, Yeni Medya World Press, Haziran, 2011.

¹⁹⁹ LA RUE, A/HRC/17/27, s. 4: “*In this regard, the Special Rapporteur would like to underscore that access to the Internet has two dimensions: access to online content, without any restrictions except in a few limited cases permitted under international human rights law; and the availability of the necessary infrastructure and information communication technologies, such as cables, modems, computers and software, to access the Internet in the first place.*”

²⁰⁰ AYDIN, Duygu, Hatipoğlu, “Piyasa İlişkilerinde İnsan Hakkı: Türkiye’de Bir İnsan Hakkı Olarak İnternete Erişim Hakkının Olanakları ve Sınırları”, Yeni Medya Çalışmaları 1. Ulusal Kongresi-Kongre Kitabı, Ed. Burak Özçetin, Gamze Göker, Günseli Bayraktutan, İdil Sayımer, Tuğrul Çomu, Alternatif Bilişim Derneği, 2013, s. 454.

²⁰¹ LA RUE, A/HRC/17/27, pg. 61, s. 17.

bölünme” (digital divide) yaşanacaktır²⁰². Dijital bölünme²⁰³ kavramı; internet ortamındaki hizmetlere ve teknolojik araçlara eşit bir şekilde erişilememesi olarak tanımlanır²⁰⁴. Devlet tarafından sağlanacak erişim olanaklarının, herkesin eşit koşullarda ulaşabileceği nitelikte olması gerekir. Ayrıca, dijital ortama etkili bir katılımın sağlanabilmesi için, erişim ücretlendirmelerinin de her bütçeye uygun olması gerekir. Aksi bir durumda, toplum içerisindeki sosyo-ekonomik uçurum daha da genişleyecektir.

Özel raportörün raporunda internete erişim hakkı mutlak bir hak olarak tanımlanmamaktadır. Bu yaklaşım hakkın belirli koşullarda istisnai olarak sınırlandırılabilmesini getirir. Raporda internete erişim hakkının sınırlandırılabilmesi için üç koşul öne sürülür²⁰⁵. Bunlardan ilki, hakkın bir yasayla sınırlandırılmış olmasıdır. Farklı bir ifadeyle, internete erişim hakkının kısıtlanabilmesi için yasal bir dayanak bulunmalıdır. Bu düzenlemenin salt var olması ise, sınırlamaların yasal bir dayanağa sahip olduğunu göstermez. Dolayısıyla, kısıtlama öngören düzenlemelerin aynı zamanda herkes tarafından erişilebilir veya öngörülebilir de olması gereklidir. İnternete erişim hakkının sınırlandırılabilmesi için aranan diğer bir koşul, kısıtlamanın meşru bir amaca dayanmasıdır. Bu doğrultuda erişim hakkına yönelik müdahalelere başvurabilmek için ulusal veya uluslararası metinlerde yer alan meşru amaçlardan biri gerekçe gösterilmelidir. Son olarak, uygulanan yöntemle ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir denge olması beklenir. Diğer bir anlatımla, erişimi kısıtlamaya yönelik girişimlerin orantılılık ilkesine aykırı olmaması gerekir. Bu amaçla tercih edilecek yöntem en az kısıtlayıcı nitelikte olmalıdır. Ancak bu üç koşulun varlığı halinde internete erişim hakkına yönelik müdahaleler hukuka uygun olarak nitelendirilebilir.

²⁰² LA RUE, A/HRC/17/27, pg. 61, s. 17.

²⁰³ “Dijital bölünme” yerine bazı kaynaklarda “dijital uçurum (digital gap), dijital eşitsizlik, sayısal uçurum, sayısal eşitsizlik, sayısal ayırım ve sayısal bölünme” terimleri tercih edilebilmektedir. Diğer kavramlar da, aynen dijital bölünme gibi; farklı coğrafyalardaki sosyo-ekonomik koşullara bağlı olarak, hem teknolojik cihazlara hem de internete erişim noktasındaki haksız rekabeti ve bunun toplumda yarattığı kutuplaşmayı ifade eder. Detaylı bilgi için bkz. ERTEN, Pınar, “Dijital Bölünme”, Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi, C. 5, S. 1, 2019, s. 16.

²⁰⁴ AYTUN, Cengiz, Dijital Bölünme Olgusu ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama, T.C. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005. 24.

²⁰⁵ LA RUE, A/HRC/17/27, pg. 69, s. 19.

Raporda sınırlamalar konusunda dikkat çeken diğer bir nokta ise, bu tarz uygulamalara karar verecek veya uygulamaya koyacak organların niteliği hususundadır. Özel raportörün raporunda öncelikli olarak internete erişim hakkına yönelik sınırlama öngören uygulamaların adli makamlarca karara bağlanması gerektiği ifade edilmektedir²⁰⁶. La Rue, adli makamların yanında bağımsız organların da bu yetkiye sahip olabileceğini belirtir²⁰⁷. Raporda “bağımsız” olarak tanımlanan bir organın; siyasi, ticari veya diğer haksızlık oluşturabilecek her türlü etkilerden uzak bir kurum veya kuruluş olması gerektiğinin altını çizilir. Raporda, sınırlama veya kısıtlama uygulamalarının hiçbir koşulda özel kuruluşlara veya aracı konumundaki kimselerin sorumluluğuna bırakılmayacağı ifade edilir²⁰⁸. Öte yandan, sınırlama hususundaki girişimlerin kötü niyetli kullanımı veya suiistimal edilmesine karşın ise, itiraz veya farklı güvence mekanizmalarına da yer verilmesinin önemli olduğu vurgulanmaktadır²⁰⁹.

La Rue, son zamanlarda internete erişim hakkına yönelik devletlerin sıkça engelleme yöntemlerine başvurduğunu belirtmektedir. Devletlerin özgün gerekçeler ileri sürerek bu uygulamaları hayata geçirmesi ise konuyu daha da karmaşık hale getirmektedir. Raporda, özellikle erişim engelleme veya filtrelemeyle ilgili uygulamaların şeffaflık ve açıklık ilkelerine dayanması gerektiği vurgulanır. Son çare olarak başvurulacak erişim engelleme yöntemlerinin mutlaka gerekçesiyle açıklanması gerektiği belirtilir²¹⁰.

Özel raportör, devletlerin siyasi açıdan en zorlu zamanlarında dahi internete erişim hakkını sağlama sorumluluğu bulunduğunu ifade eder²¹¹. La Rue, esas olanın bu hakkın bireylere tanınması veya sağlanması olduğunun altını çizer. Raportör, devletler tarafından erişim yasaklarına sıkça telif hakları gerekçe gösterilerek de başvurulduğunu söylemektedir. Burada La Rue, devletlere çağrıda bulunarak; telif hakları yasalarını güncellemelerini veya gerekmesi

²⁰⁶ LA RUE, A/HRC/17/27, pg. 70, s. 20.

²⁰⁷ LA RUE, A/HRC/17/27, pg. 69, s. 19.

²⁰⁸ LA RUE, A/HRC/17/27, pg. 75, s. 20.

²⁰⁹ LA RUE, A/HRC/17/27, pg. 76, s. 21.

²¹⁰ LA RUE, A/HRC/17/27, pg. 70, s. 20.

²¹¹ LA RUE, A/HRC/17/27, pg. 79, s. 21.

halinde yürürlükten kaldırmalarını tavsiye eder. Aksi takdirde, bu gerekçelerle başvurulacak engelleme yöntemlerinin, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 19. maddesinin 3. fıkrasına aykırılık teşkil edeceğini belirtmektedir²¹².

Raporun son bölümünde ise, internete erişim hakkı bağlamında devletlere birtakım öneriler yapılmaktadır²¹³. Buna göre; devletlerin internetin mevcut önemini kavrayarak insan hakları, eşitsizlikle mücadele ve ekonomik kalkınma açısından önemli bir araç konumuna geldiğini göz ardı etmemeleri gerektiği ifade edilir. İnternet, devletler tarafından geniş kitlelere erişilebilir kılınmalıdır. Bunun için de internetin mümkünse ücretsiz veya makul bir fiyatlandırılmayla sunulması beklenir. Ayrıca, nüfusun tüm kesiminin ayırım gözetmeksizin bu haktan yararlanabilmesi için de, her türlü ayrımcı uygulamalarla mücadele edilmesi gerekir. İşte bu gerçekler ışığında internete erişim hakkının değerlendirilmesi ve devletler için öncelikli bir mesele olarak nitelendirilmesi gerektiği belirtilir. Öte yandan, devletlere internete erişim hakkını somut olarak geliştirilebilmesi için de tavsiye verilmektedir. Şöyle ki, devletlerin bu konuda başarılı olabilmesi için her şeyden önce uygun politikaları hayat geçirmesi gerekir. Bunun yanında, konuyla ilgili toplum içindeki tüm paydaşlarla birlikte hareket etmesi de gerekecektir. Öyle ki, bu konuda başarı sağlanabilmesi için salt ulusal ölçekli bir dayanışmanın yeterli olamayacağı ve küresel çapta da yardımlaşmaya ihtiyaç duyulacağı vurgulanır.

1.3.2 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 21.08.2011 Tarihli Kararı: "İnternetin Evrenselliğini, Bütünlüğünü ve Açıklığını Korumak ve Geliştirmek"

İnternetin önlenemez gelişimi konunun bölgesel oluşumlar nezdinde de ele alınmasını gerekli kılmıştır. Bakanlar Komitesi'nin 21.08.2011 tarihli toplantısında almış olduğu kararlar, internete erişimin bir hak olarak benimsenmesi düşüncesine olumlu katkı sunduğunu söyleyebiliriz.

²¹² LA RUE, A/HRC/17/27, pg. 78, s. 21.

²¹³ LA RUE, A/HRC/17/27, pg. 85-88, s. 21.

Komite, internet çağında düşünce ve ifade hürriyetinin demokratik süreçlere katılım açısından önemine vurgu yaparak, hakkın hem çevrimiçi hem de çevrimdışı ortamlarda kullanılmasının gerekliliğini belirtmiştir²¹⁴. İnternet, günümüzde bilgiye, hizmetlere ve iletişim olanaklarına küresel boyutta erişimin temel aracı konumundadır. Bakanlar Komitesi, interneti bir tür kamu hizmeti olarak nitelendirmektedir. Bireylerin, bu hizmetten eşit bir şekilde yararlanabilmek için makul fiyatlı ve güvenli olması yönünde haklı talepleri söz konusudur²¹⁵. İnsanların beklentileri karşısında ise, devletlerin de genel kamusal yararı gözetme yükümlülüğü yer alır. Zira dijital alana katılım, salt kişisel bir mesele olmayıp, siyasi sonuçları ve kamu yararı bakımından etkileri olan bir girişimdir²¹⁶. Bu noktada devletlerden, internetin insan hak ve özgürlükleri ile kamu açısından stratejik rolünü önemsemesi ve hem ulusal hem de uluslararası alanda desteklemeleri beklenmektedir²¹⁷.

Toplantı sonuç metninde; internetin evrenselliği, bütünlüğü ve açıklığının sağlanabilmesi için gereken prensiplere de yer verilmiştir. Bu bağlamda, devletlerin internet konusunda zarar vermeme ve ihlaller yaratmama, iş birliği yapma ve özen gösterme yükümlülüğüne vurgu yapılmaktadır²¹⁸. Ayrıca devletlere; ulusal ve uluslararası politikalarla internetin gelişimine katkı koyma, internetin evrenselliği, bütünlüğü ve açıklığı hususunda ulusal mevzuatında düzenlemeler yapma ve ülke içerisinde internet ortamının gelişimine katkı koyan kamu, özel ve sivil toplum oluşumlarıyla birlikte hareket ederek, bu aktörleri teşvik etmesi yönünde tavsiyeler de verilmiştir²¹⁹.

²¹⁴ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, “*Committee of Ministers to Member States on the Protection and Promotion of the Universality, Integrity and Openness of the Internet*”, CM/Rec(2011)8, 1121. Meeting of the Ministers’s Deputies, Eylül, 2011.

²¹⁵ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, “*Committee of Ministers to Member States on a New Notion of Media*”, 1121. Meeting of the Ministers’s Deputies, Eylül, 2011; KAYA, Mehmet, Bedii, “İnsan Hakları Ekseninde İnternetin Kontrolü ve Hukuki Sorumluluk Rejimi”, Anayasa Yargısı, C. 37, S. 2, 2020, s. 172.

²¹⁶ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, CM/Rec(2011)8, pg. 3.

²¹⁷ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, CM/Rec(2011)8, pg. 10.

²¹⁸ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi karar metninde, genel ilkeler yanında internetin bütünlüğünü sağlamak için ek ilkeler de belirtilmiştir. İnternetin bütünlüğünün korunması için devletlere gerekli hazırlıkları yapması, sorumlu ve duyarlı davranması ve yasal düzenlemeleri yürürlüğe koyarak uygulamaya koyması konularında öneriler yapılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, CM/Rec(2011)8, pg. 12.

²¹⁹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, CM/Rec(2011)8, pg. 12.

1.3.3 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 16.06.2014 Tarihli Tavsiye Kararı: "İnternet Kullanıcıları İçin İnsan Hakları Rehberi"

Komite tarafından hazırlanan rehberde, internet kullanıcıları için internette sahip olduğumuz haklar, karşılaşılabilecek olası kısıtlama ve yasaklamalar ile bu kısıtlamalarla ilgili olarak başvurulabilecek yasal çözüm yolları hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır²²⁰. Temel hak ve özgürlükler, gerek çevrimiçi gerekse de çevrim dışı ortamlarda eşit bir şekilde korunmalıdır. İçinde bulunduğumuz dijital çağda, bu ayrımın kesin olarak sonlandığını söyleyebiliriz. Bu nedenle, bireylerin internet ortamında sahip olduğu özgürlüklerin ve olası ihlaller karşısında hangi hukuki yollara başvurabileceklerinin belirtilmesi önemlidir.

Kararda, internete erişim demokratik yaşama katılım ve hak ve özgürlüklerin kullanımı açısından önemli bir araç olarak kabul edilir²²¹. Ayrıca internetin, bir kamu hizmet olduğu da vurgulanmaktadır. Günümüz dünyasında topluluklar, kamu yetkilileri ve özel kurum veya kuruluşlar internete ihtiyaç duymaktadırlar. Bu hizmetin geniş kitleler tarafından kullanımını sağlamak da devletlerin sorumluluğundadır. Devletlerden beklenen, makul bir ücret karşılığında, güvenli, güvenilir, devamlı ve bireylerin sosyo-ekonomik koşullarına bakılmaksızın, bu imkanı sunmasıdır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olan devletlerin sözleşmedeki hak ve özgürlükleri güvence altına alma yükümlülüğü bulunur. Komite'nin tavsiye kararında, bu sorumluluğun aynen internet kullanımı için de geçerli olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca internetin kullanımı hususundaki sorumluluk, Komite çatısı altında kabul edilmiş tüm çalışmaları kapsayacak şekilde değerlendirilmelidir. Muhakkak ki, bu noktada devletlere önemli görevler düşmektedir. Devletlerin aynı diğer haklar da olduğu gibi, internete saygı duyma, koruma ve geliştirme yükümlülüğü vardır²²². Bir kimsenin dijital

²²⁰Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, İnternet Kullanıcıları İçin İnsan Hakları Rehberi, Tavsiye Kararı CM/Rec(2014)6 ve Açıklayıcı Memorandum, 2014, s. 7.

²²¹Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, CM/Rec(2014)6, s. 8.

²²² Benan Molu, "Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği'nden İnternet ile İlgili İki önemli Karar", 2014.

ortamda hak ve özgürlüklerini kullanırken yasalara aykırı, gereksiz ve orantısız müdahaleye maruz kalmaması gerekir. Komite'nin tavsiye metninde, internetle ilgili kararlarda keyfiliği önlemek için erişim sınırlandırma veya yasaklama kararlarının, mutlaka mahkeme tarafından verilmesi gerektiği de ifade edilmiştir²²³.

Komite'nin hazırlamış olduğu rehberde, internete erişim ayrı bir insan hakkı olarak tanımlanmamıştır. Metnin içeriğine baktığımızda, bu çalışmayla yeni bir insan hakkı yaratmanın da düşünülmediği açıkça belirtilmektedir. Öte yandan, kararda internete erişimden ayrı bir hak olarak bahsedilmesinin ise önemli bir gelişme olduğunu düşünmekteyiz.

1.3.4 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin 05.07.2012, 01.07.2016, ve 05.07.2018 Tarihli Kararlarından Hareketle “İnternet Ortamında İnsan Haklarının Korunması ve Kullanılması”

İnsan Hakları Konseyi'nin üç kararında BM Özel Raportörü Frank La Rue'nin hazırlamış olduğu rapor teyit edilmiştir²²⁴. Günümüz internet çağında, dijital ortamda kullanılan özgürlüklerle, çevrim dışı haklar arasında bir fark olmadığı ifade edilmektedir²²⁵. Ayrıca internetin evrensel ve açık uçlu yapısının, toplumsal gelişim açısından da önemli bir güç olduğu vurgulanır. Bu noktada devletlere, hem ulusal hem de uluslararası alanda işbirliği yapmaları çağırısı yapılmaktadır. İnternet, insan haklarının geliştirilmesi ve kullanılması açısından önemli bir potansiyel olarak değerlendirilir.

İnternet ortamı dışındaki hakların kullanımı nasıl ki bir ihtiyaçtan kaynaklanıyorsa, dijital alandaki özgürlük gereksinimi de aynı gerekçeye dayanmaktadır²²⁶. Sanal ortamdaki hak ve özgürlüklerin gelişimi için internete erişimin geniş kitlelere yayılması gereklidir. İnternete erişim uygulamaları

²²³ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, CM/Rec(2014)6, s. 8.

²²⁴ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, “The Promotion, Protection and Enjoyment of Human Rights on the Internet”, Thirty-second Session, A/HRC/32/L.20, 2016.

²²⁵ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, “The Promotion, Protection and Enjoyment of Human Rights on the Internet”, Twentieth Session, A/HRC/20/L.13, Temmuz, 2012.

²²⁶ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, A/HRC/32/L.20, 2016.

hayata geçirilirken; internetin açık, ulaşılabilir ve çok paydaşlı katılım yönünün desteklenmesi beklenir²²⁷. Zira, internetteki hak ve özgürlüklerden gerçek anlamda yararlanmak; ancak evrensel erişim olanaklarının gerçekleştirilmesiyle mümkündür.

Bilgi ve iletişim teknolojileri küresel anlamda insanlığın ilerlemesinde önemli bir dinamiktir. Fakat, insanlığa sunulan nimetlerin eşit bir şekilde paylaşılması ve toplum içinde dijital bölünmenin de körüklenmemesi gerekir. İnternetteki hak ve özgürlüklerin korunup geliştirilebilmesi için, toplum içerisindeki dijital bölünmenin önüne geçilmesi gerekir²²⁸. Bu anlayıştan hareketle, insan haklarını merkeze koyan politikaların hayata geçirilmesi gerektiğine de vurgu yapılmaktadır.

1.4. İnternete Erişim Hakkı

1.4.1 İnternete Erişim Hakkının Tanımlanması ve Konusu

İnternete erişim hakkı yeni bir hak olması sebebiyle üzerinde hemfikir olunan bir tanıma sahip değildir. Bu hakkın ayrı veya bağımsız bir hak olarak kabullenilmesi hususundaki endişeler, genel kabul gören bir tanımın ortaya çıkmasına da engel olarak düşünülebilir. Ayrıca hakkın henüz norm oluşum sürecini tamamlamamış olması da, burada önemli bir etkidir. Öte yandan, internete erişim hakkının normlaşma sürecini tamamlanmamasına rağmen öğretilerde savunulması veya tartışılması da mümkündür.

İnternete erişim hakkıyla ilgili uluslararası hukuk kapsamındaki çalışmaların da yeni olduğunu söyleyebiliriz. Konuyla ilgili gelişmeler bağlayıcı metinlere dayanmaktan ziyade daha çok esnek hukuk kuralları çerçevesinde görünür olmaktadır. Öte taraftan, bazı devletlerin ulusal mevzuatında internete erişim hakkına yer verildiği ve tanımlandığı da bilinir. Örneğin; Meksika Anayasa'sının 6. maddesinde bu hak; bilgi ve iletişim teknolojileri ile internet hizmetlerine

²²⁷ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, A/HRC/32/L.20, 2016.

²²⁸ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, "The Promotion, Protection and Enjoyment of Human Rights on the Internet", Thirty-eight Session, A/HRC/Res/38/7, Temmuz, 2018.

erişim²²⁹, Yunanistan Anayasası'nın 5A maddesinde; bilgi toplumuna katılma²³⁰, Portekiz Anayasa'sının 35(6) maddesinde; toplumun kullanımına açık bilgisayar ağlarına ücretsiz erişim²³¹ ve Ekvator Anayasa'sının 16. maddesinde ise bilgi ve iletişim teknolojilerine evrensel erişim²³² hakkı olarak tanımlanmaktadır. Anayasalar yanında bazı ülkelerin ulusal mevzuatında da internete erişim hakkı evrensel bir hizmet olarak düzenlenmektedir²³³. Görüleceği üzere internete erişim hakkı, üzerinde uzlaşa sağlanmış bir tanıma sahip değildir. Bunun yanında, erişim hakkıyla ilgili getirilen tanımlardan hareketle bazı çıkarımlar yapmak mümkündür. Buna göre bu hak, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla internete erişim ve internet ortamının sağladığı olanaklardan yararlanma özgürlüğünü kapsamaktadır.

İnternete erişim hakkı, internete erişim ve bu ortamda gerçekleştirilen faaliyetlerin meşru bir zeminde tanınır olmasını ifade eder. Bu hakla beraber, öncelikli olarak kişilerin internet ortamına özgürce erişebilmesi güvence altına alınmaktadır. Başka bir anlatımla bu hak, kişilerin dijital dünyayla entegre olmasını sağlayan bir kapı konumundadır. İnternete erişim hakkının tanınması,

²²⁹ Meksika Anayasası madde 6: "...The State shall guarantee access to information and communication technology, access to the services of radio broadcast, telecommunications and broadband Internet..."

²³⁰ Yunanistan Anayasası madde 5A: "...All persons have the right to participate in the Information Society..."

²³¹ Portekiz Anayasası madde 35(6): "... Everyone shall be guaranteed free access to public-use computer networks..."

²³² Ekvator Anayasası madde 16: "... 2. Universal access to information and communication Technologies..."

²³³ Örnek olarak: Estonya Telekomünikasyon Yasası (Telekommunikatsiooniseadus) madde 5 aynen şöyledir: " 5. Universal Service (1) Universal service is a set of telecommunications services which conforms to the technical and quality requirements specified by the Government of the Republic and which ensures equal and reasonable access to the public telephone network for all consumers in the area specified in the activity license of the corresponding public telephone network operator.(2) The set of telecommunications services specified in subsection (1) of this section consists of: a) telephone service provided on a channel with a bandwidth of 3.1 kHz, which is equally available to all consumers at the same price, regardless of their geographical location; b) an Internet service that is equally accessible to all consumers at the same price, regardless of their geographical location; c) public telephone (payphone) services in which money or payment cards are used as a means of payment; d) the possibility of obtaining a free connection to the short numbers of the police, ambulance and rescue service. (3) The requirements for the provision of universal service shall be established by the Minister of Transport and Communications." ; Finlandiya İletişim Piyasası Yasası (Communications Market Act) madde 60 C'nin ilgili fıkraları aynen şöyledir: "(1) A telecommunications operator that the Finnish Communications Regulatory Authority has assigned as a universal service operator in universal telephone services as referred to in section 59 shall provide, at a reasonable price and regardless of the geographical location, a subscriber connection to the public communications network at the user's permanent place of residence or location

bu hakkın tüm unsurlarıyla sunulmuş olmasını gerektirir. Ancak tüm unsurlarıyla bir tamam şekilde tanınması halinde, erişim hakkının bağımsız bir hak olarak varlığından bahsedebiliriz. Öte yandan çevrimiçi ortamdaki özgürlüklerin kullanılabilir olması için de, her şeyden önce internete erişimin sağlanması gerekir.

BM Raportörü La Rue tarafından hazırlanan raporda, internete erişim hakkının diğer haklar açısından katalizör görevi gördüğü ifade edilir²³⁴. Şöyle ki, erişim hakkıyla beraber çevrimiçi ortamda ifade özgürlüğü, barışçıl toplanma hakkı, eğitim veya sağlık gibi haklar anlam bulmaktadır²³⁵. Yine bu hakla birlikte, kişilerin internet ortamında kullanabileceği veya yararlanabileceği özgürlüklere de hukuki zemin sağlandığını söyleyebiliriz. Çevrimiçi ortamdaki hak ve özgürlükler; ancak internete erişim hakkı üzerinden var olabilmektedirler. Erişim hakkı bu yönüyle, Arendt'in "haklara sahip olma hakkı"²³⁶ gibi diğer hakların bir unsuru olma özelliğini de taşımaktadır. Dolayısıyla internet ortamında gerçekleştirilen eylem ve işlemlerin hukuki meşruluğunun da bu hakka dayandığını ifade etmeliyiz.

İnternete erişim hakkı çevrimiçi hak ve özgürlüklerle bütünleşik bir haktır²³⁷. Erişim hakkı ile diğer hak ve özgürlüklerin birbirinden bağımsız olarak değerlendirilmesi mümkün gözükmemektedir. Baktığımızda internete erişim hakkı ile diğer hak ve özgürlüklerin birbirlerini tamamladığı görülür²³⁸. İnternete erişim hakkı, tek başına diğer hak ve özgürlüklerin internet ortamında var olmalarını sağlarken, diğer hak ve özgürlükler ise internete erişim hakkının somut olarak kullanılabilirliğini sağlayan ve anlam yükleyen haklardır²³⁹.

²³⁴ LA RUE, pg. 85.

²³⁵ Bkz. Charter of Human Rights and Principles for the Internet (İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı) https://www.tbid.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/IRPC_Booklet_Turkish_final.pdf, (Erişim Tarihi 11.05.2021).

²³⁶ ARENDT, Hannah, Totalitarizm Kaynakları-2 Emperyalizm, çev. Bahadır Sine Şener, İletişim Yayıncılık, 2009.

²³⁷ İnternet Kullanıcı Hakları Bildirgesi, madde 11: "*İnternetin gayri-merkezi, tarafsız, sınır-aşan ve etkileşimli doğası, onu düşünce, ifade, bilgi edinme ve haber alma özgürlüğünün asli parçası kılmaktadır.*" İnternet Yaşamı Platformu (İYP), "*İnternet Kullanıcı Hakları Bildirgesi*" için bkz. <https://www.bmo.org.tr/2012/04/18/internet-kullanici-haklari-bildirgesi-yayinlandi/>, (Erişim Tarihi 03.02.2021).

²³⁸ LA RUE, pg. 22, s. 7.

²³⁹ İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı, s. 15-21.

Teziç'in ifade özgürlüğü hakkında yapmış olduğu; *“birkaç özgürlüğün kaynağı ve kesiştiği nokta”* benzetmesinin erişim hakkı için de geçerli olduğunu düşünmekteyiz²⁴⁰. Ayrıca T.C. Anayasa Mahkemesi kararlarında ifade özgürlüğüyle ilgili yer verilen, *“Anayasa’da güvence altına alınan diğer hak ve özgürlüklerin önemli bir kısmı ile doğrudan ilişkil”* ifadesi de internete erişim hakkıyla örtüşmektedir²⁴¹. Bu sebeptir ki, internete erişim hakkına yönelik ihlaller bir yerde diğer hak ve özgürlüklerin de ihlali niteliğindedir. Zira, erişimin engellendiği yerde diğer hak ve özgürlükler kullanılamaz hale gelecektir. Öte taraftan, çevrimiçi ortamda kullanılan hak ve özgürlüklere yönelik uygulanacak kısıtlamalar da internete erişim hakkını soyut ve elverişsiz kılacağından, erişim hakkına yönelik sınırlama olarak değerlendirilebilecektir. Çalışmamızın son bölümünde yer alan incelemelerin, özellikle bu yaklaşımdan hareketle ortaya konduğunu belirtmek isteriz.

İnternete erişim hakkı, internet ortamındaki hak ve özgürlüklerle kurulan bağlantının anahtarıdır. Günümüz dijital çağında birçok temel hakkın internet ortamında kullanılabilir olduğu bilinmektedir. Bu hakların hayata geçmesi veya kullanılabilir olması için, en sade ifadeyle internet erişimine ihtiyaç duyulur. Oysa internetin ulaşılabılır olmadığı durumlarda, kaçınılmaz olarak dijital çağın gerisinde kalınacağı unutulmamalıdır.

1.4.2 İnternete Erişim Hakkının Öznesi ve Yükümlüsü

İnternete erişim hakkının süjesi gerçek kişiler, tüzel kişiler veya tüzel kişiliğe sahip olmayan topluluklar olabilir. Bireyler, tüzel kişiliğe haiz kurum veya kuruluşlar ve topluluklar erişim hakkı ile dijital ortama katılarak birer aktör konumuna gelirler. Farklı bir anlatımla, bu kişiler erişim hakkı aracılığıyla çevrimiçi hakların da öznesi olabilmektedir.

²⁴⁰ TEZİÇ, Erdoğan, “Türkiye’de Siyasal Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü,” Anayasa Yargısı, S. 7, Ankara, 1990, s. 34.

²⁴¹ T.C. Anayasa Mahkemesi, 23.01.2014 tarihli 2013/2602 sayılı karar ve 29.05.2014 tarihli 2014/4705 sayılı karar.

Erişim hakkının yükümlüsü devletlerdir. Devletlerin bu hak karşısındaki sorumluluğu, La Rue'nin raporunda da ifade edildiği üzere iki boyutludur. Bunlar erişim özgürlüğünün iki farklı görünümü olarak da ifade edilebilir. Baktığımızda, ilk olarak karşımıza negatif boyut çıkmaktadır. Burada internete erişim hakkının müdahalelerden arındırılmış ve devletlerin bu hak karşısında negatif yükümlülüğü olduğunu görmekteyiz. Farklı bir ifadeyle, kişilerin internet ortamına erişebilmesi veya çevrimiçi ortamdaki haklardan yararlanabilmesi için, devletlerin internete erişim hakkına yönelik pasif bir tutum benimsemesi gerektiği anlaşılmaktadır. Öte yandan, internete erişim hakkı teknolojik altyapı ve gelişmişlikle de yakından ilişkili olduğundan, devletler tarafından desteklenmesi gereken bir hak olarak da karşımıza çıkar. İşte bu nokta ise, hakkın pozitif boyutunu oluşturur. Zira hakkın kişiler tarafından kullanılabilmesi için devletlerin somut olarak yerine getirmesi gerektiği birtakım yükümlülükler söz konusudur. Bu bağlamda gerekli fizibilite çalışmalarının yapılması, alt yapının oluşturup geliştirilmesi, güvenlik tedbirlerinin sağlanması, coğrafi konum ayırt etmeksizin herkese eşit bir şekilde ulaştırılması veya öncelikli olarak ücretsiz; ancak imkan olmadığı durumlarda ise makul bir ücret karşılığı sunulması gibi konular devletlerin pozitif yükümlülükleri arasında sayılır. Bu hakkın gerçek anlamda kullanılabilir olması için keyfi sınırlandırma girişimleri karşısında da korunması gerekir. Tüm bunlar, devletlerin bu hak nezdinde üstlendiği pozitif yükümlülükler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bunun yanında, internete erişim hakkı sadece devletlerin girişimleriyle geliştirilen veya kullanılabilir olan bir hak değildir. İnternete erişim hakkının somut olarak erişilebilir olması açısından özel hukuka tabi kişilerin de katkısına ihtiyaç duyulur. Bu organizasyonlar kimi zaman sadece özel hukuk kişilerinden oluşurken, kimileri de kamu-özel ortaklığına dayanır. Örneğin *İnternet Tahsisli Sayılar ve İsimler Kurumu (ICANN)*²⁴² veya *İnternet Yönetişim Formu (IGF)*²⁴³ gibi oluşumlar kar amacı gütmeyen ve kamu-özel ortaklığına dayanan

²⁴² İnternet Tahsisli Sayılar ve İsimler Kurumu (ICANN) resmi web sitesi için bkz. <https://www.icann.org/resources/pages/welcome-2012-02-25-en> (Erişim Tarihi 20.05.2021).

²⁴³ İnternet Yönetişim Formu (IGF) resmi web sitesi için bkz. <https://www.intgovforum.org/multilingual/>, (Erişim Tarihi 20.05.2021).

platformlar iken, *İnternet Ağ İşletmecileri Grupları*²⁴⁴ (NGOs) vb. yapılar ise ağırlıklı olarak özel sektör temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu tarz yapıların amacı uluslararası toplum için internet kullanım ve faydalarını maksimize etmek olarak kabul edilir²⁴⁵. ICANN ve benzeri kuruluşlar, devletlere nazaran daha hızlı kararlar üretebildiği ve sorunlar karşısında pratik çözümler geliştirebildiğinden devletler tarafından da desteklenmektedirler²⁴⁶. Dolayısıyla bu gibi yapılanmaların özgün çözüm yöntemlerine de sahip olduğunu ifade etmeliyiz.

Hali hazırda internet alanında aktör konumunda olan birçok özel hukuk kişinin yer aldığı bilinir. İlgili durum, insan hakları ile özel hukuk arasındaki etkileşimi ifade eden insan haklarının “yatay etkisi²⁴⁷” kavramının bir örneğini oluşturduğunu söylemeliyiz. Bu kavram, taraflardan birinin devlet olmadığı veya devleti temsil etmediği durumlarda, insan hakları hukukunun yarattığı etki olarak tanımlanır²⁴⁸. Yatay etki kapsamında, temel hakların aynı zamanda özel kişiler arasındaki ilişkileri de şekillendirdiği ve bu bağlamda özel hukuk ilişkilerine de uygulanması gerektiği kabul edilmektedir²⁴⁹.

Özel hukuk sükelerinin internete erişim hakkıyla ilgili üstlendiği stratejik rollere rağmen, bu hakkın yükümlüsü olarak nitelendirilmeleri mümkün değildir. Şirketler, her ne kadar internet veya bu ortamın düzenlenmesi için etkin bir konuma sahip olsalar da, bu hakkın yükümlüsü sıfatını taşımazlar. Tüzel kişiliğe sahip oluşumlar, en nihayetinde belirli bir grup veya zümrenin çıkarlarına göre hareket etmektedir. Bu sebeple, internete erişim hakkı gibi

²⁴⁴ İnternet Ağ İşletmecileri Grupları (NGOs) için bkz. <https://www.senki.org/network-operations-scaling/network-operations-groups-meeting/>, (Erişim Tarihi 20.05.2021).

²⁴⁵ WALKER, Luke, A., “ICANN's Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy,” Berkeley Technology Law Journal 15, 2000, s. 303-307.

²⁴⁶ ATILGAN, Aydın, Global Constitutionalism, Springer-Verlag Gmbh Germany, 2018, s. 45-47.

²⁴⁷ “Yatay etki” kavramı yerine bazı çalışmalarda “özel hukukun anayasallaşması” veya “üçüncü kişilere etki” gibi terimler de kullanılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. ERGÜL, Ozan, “Temel Hak Ve Özgürlüklerin Yatay Etkisi Karşısında Çalışanı Ücreti Gizli Tutmakla Yükümlü Kılmanın Hukuksal Temelsizliği Üzerine,” Erdal Onur Armağan, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, C. 1, 2013, s. 438-440.

²⁴⁸ ERGÜL, s. 437.

²⁴⁹ PERDECİOĞLU, İsmail, Emrah, “İnsan Haklarının Yatay Etkisi ve Mülkiyet Hakkının Yatay Etkisinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Görünümü,” TAAD, Y. 11, S. 43, 2020, s. 55.

kamunun genel menfaati kapsamında yer alan bir hakkın yükümlüsü sıfatına sadece devletler sahip olabilmektedir.

1.4.3 İnternete Erişim Hakkının Hukuki Açından Sınıflandırılması

İnternete erişim hakkının hukuki niteliği hakkındaki tartışmalar, temelde üç ayrı görüş üzerinden şekillenmektedir. Bunlardan ilki, erişim hakkının bir insan hakkı olduğunu savunan yaklaşımlardır. İkinci görüş ise medeni hak odaklı bir argüman ileri sürmektedir. Son olarak da, internete erişimin sadece teknolojik bir vasıta olduğu, hukuki perspektiften ziyade teknolojik gelişmeler yönünden ele alınması gerektiğini ortaya koyan görüşlerdir.

1.4.3.1 İnternete Erişim Hakkını “İnsan Hakkı” Olarak Kabul Eden Yaklaşım

İnternete erişimin bir insan hakkı olduğu yönündeki düşünceler, BMİHK'nın 29.06.2012 tarihli A/HRC/20/L.13²⁵⁰ sayılı kararıyla dile getirilmeye başlanmıştır. Kararda, çevrimdışı hak ve özgürlüklerin aynen çevrimiçi alanda da tanınması ve bu minvalde devletlere düşen sorumluluklar belirtilmiştir. Konsey karar metninde, internete erişimi açıkça bir insan hakkı olarak tanımlamamış olmasına rağmen, bu kararla internete erişimin bir insan hakkı olarak ifade edildiği kabul edilmektedir²⁵¹. Özel raportör La Rue'nun, Konsey kararından etkilenerek hazırlamış olduğu raporla da, internete erişim hakkının bir insan hakkı olduğu yönündeki görüşlerin yayılmaya başladığını söyleyebiliriz²⁵².

İnternet, gündelik yaşamın parçası konumuna gelen icatlar gibi belirli mucitler tarafından şekillendirilmemiştir²⁵³. Dijital ortamın birden çok “babaları” olduğu

²⁵⁰ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, A/HRC/20/L.13.

²⁵¹ AYDIN, Duygu, Hatipoğlu, “Bir İnsan Hakkı Olarak İnternet”, Ed. Saim Üye, Eylem Ü. Atılğan, E. İrem Akı, Zeynep İspir, Funda Kaya, Prof. Dr. Adnan Gülriz'e Armağan, Ankara Üniversitesi Yayınları, No. 497, 2016, s. 146.

²⁵² MATHIESEN, Kay, “The Human Right to Internet Access: A Philosophical Defence”, *International Review of Information Ethics*, Vol. 18, N. 12, , 2012, s. 11.

²⁵³ AYZAZ, Taner, IŞIKLI, Şevki, “Bir İnsan Hakkı Olarak İnternet Erişimi: Herkes İçin İnternet Tartışması”, *Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, Y. 2, S. 4, 2020, s. 4.

kabul edilir²⁵⁴. “İnternetin babaları” olarak kabul edilen isimlerden birisi de WWW’in kurucusu olan Tim Berners Lee’dir. Lee, internetin bir insan hakkı olması gerektiğini savunmaktadır²⁵⁵. İnternete erişimin bir insan hakkı olarak değerlendirilmesi; ayırım yapılmaksızın herkes için makul sayılabilecek bir ücret karşılığında erişim olanaklarının sağlanması anlamına geleceği kabul edilir²⁵⁶. Lee de bu yaklaşımdan hareketle, internete erişimin herkese sunulmasıyla, dünyadaki eşitsizliğin önüne geçilebileceğini ileri sürer. Lee’nin bu yaklaşımından hareketle interneti sınıfsal eşitsizlikle mücadelede önemli bir araç olarak gördüğünü söyleyebiliriz. İnternetin herkese eşit bir şekilde sunulmamasının toplum içerisindeki eşitsizliği daha da derinleştireceği bir gerçektir. Öte yandan, internetle beraber yeni bir ihlal alanının da açılması kuvvetle muhtemeldir. Bu nedenle, internetin “modern” bir eşitsizlik ve suç aygıtı haline dönüşmemesi için kişisel verilerin, gizlilik ve mahremiyetin, ifade özgürlüğünün, basın ve medya özgürlüğünün, eğitim alma hakkının, ağ tarafsızlığı vb. hususların güvence altına alınması gerekir²⁵⁷.

İnternete erişimi bir insan hakkı olarak kabul eden Merten Reglitz, hakkın önemini iki noktadan hareketle açıklar. İlk olarak, internete erişim hakkının sıradan insanlara küresel anlamda rol sahibi olma imkanı tanıdığını belirtir²⁵⁸. İnsanların oturdukları yerden uluslararası gündemi takip edebilme ve global gelişmeler içerisinde özne olabilmelerini sağlamaktadır. Erişim hakkının bir diğer boyutu ise siyasal alana katılım üzerinden görünür olmaktadır. İnternete erişim, politik alana katılımı sağlayan bir enstrüman niteliğindedir²⁵⁹. İnsanların internetle beraber kamusal alandaki gelişmelerden haberdar olma, bilgi edinme, tartışmalara katılma ve düşünce ve görüş paylaşma haklarından yararlandığı savunmaktadır²⁶⁰. Uçkan, interneti antik yunan döneminin “agora’sına” benzetmektedir²⁶¹. Antik yunan döneminin kamusal alanını

²⁵⁴ ABBATE, Janet, *Inventing the Internet*, The MIT Press, 2000, s. 2-4.

²⁵⁵ İlgili açıklama için bkz. https://www.huffpost.com/entry/berners-lee-internet-access-human-right_n_848833?_guc_consent_skip=1612263331 (Erişim Tarihi 02.02.2021).

²⁵⁶ RUNDLE, M., “Sir Tim Berners-Lee: Web Access is a “Basic Human Right,” The Huffington Post, 2014, s.1.

²⁵⁷ RUNDLE, s. 1.

²⁵⁸ REGLITZ, Merten, “The Human Rights to Free Internet Access”, *Journal Of Applied Philosophy*, 2019, s. 7.

²⁵⁹ AYZAZ, IŞIKLI, s. 5.

²⁶⁰ REGLITZ, s. 9.

²⁶¹ UÇKAN, Özgür, “İnternet Erişimi Anayasa’da Korunan Bir Hak Olmalı mı?,” 2012, s. 2.

yansıtan “agora”, günümüz internet kavramıyla karşımıza çıkmaktadır. Uçkan’a göre, internete erişim hakkı da “modern agoraya” katılımın en önemli unsurlarından bir olup, bir insan hakkı olarak kabul edilmelidir²⁶². Dolayısıyla, Reglitz ve Uçkan’ın görüşlerinden hareketle, erişim hakkının günümüz dünyasında siyasi alana katılım ve demokratik usulleri yerine getirmek açısından önemli bir fonksiyonu olduğunu söyleyebiliriz.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) medya özgürlüğü temsilcisi Dunja Mijatovic’in 2011 yılında sunmuş olduğu raporda, yeni dünya düzeninde internetin özgür kalabilmesi için internete erişimin bir insan hakkı olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir²⁶³. Benzer bir yaklaşım, 8 Nisan 2012 yılında İnternet Yaşamı Platformu’nun (İYP) yayınlamış olduğu “*İnternet Kullanıcı Hakları Bildirgesi’nde*” de görülmektedir²⁶⁴. İYP’nin hazırlamış olduğu çalışmada internete erişim temel bir insan hakkı olarak düzenlenmiştir²⁶⁵.

İnternete erişim hakkının bir insan hakkı olarak kabul edilmesi, insan hakları kapsamında da tasnif edilmesini gerekli kılmaktadır. İnsan haklarının farklı sınıflandırılmalarına tabii tutulması mümkünken, çalışmamızda George Jellinek ve Karel Vasak’ın kurumsallaştırmış olduğu ayrımlar üzerinden bir değerlendirme yapılması tercih edilmiştir.

Jellinek’in sınıflandırmasından hareketle, internete erişim hakkının bir yüzüyle negatif statü hakkı diğeriyle de pozitif statü hakkı niteliğinde olduğu görülmektedir. La Rue’nun raporunda da ifade edildiği üzere²⁶⁶, çevrimiçi

²⁶² UÇKAN, “İnternet Erişimi Anayasa’da vd.,” s. 3.

²⁶³ Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Dunja Mijatovic’in raporu için bkz. <https://www.osce.org/fom/80735>, (Erişim Tarihi 03.02.2021).

²⁶⁴ İnternet Kullanıcı Hakları Bildirgesi, 8 farklı örgütün katkılarıyla oluşturulmuş bir metindir. Bu çalışmada internete erişim hakkı temel bir hak olarak kabul edilmiştir. Bildirge toplam 14 maddeden oluşur. Bildirge’nin detaylı incelemesi çalışmanın ikinci bölümünde yapılacaktır.

²⁶⁵ İnternet Kullanıcı Hakları Bildirgesi, madde 1: “*İnternet’e erişim temel bir haktır, madde 9: İnternet insani etkileşim ve sosyal ilişki için temel bir platform haline gelmiştir. Bu durum, internet erişimini en az seyahat özgürlüğü kadar temel bir insan hakkı haline getirmektedir. Bugün bir insanın seyahat özgürlüğü engellenemeyeceği gibi, internet erişimi de engellenemez.*”

²⁶⁶ LA RUE, A/HRC/27/17, s. 4: “*In this regard, the Special Rapporteur would like to underscore that access to the Internet has two dimensions: access to online content, without any restrictions except in a few limited cases permitted under international human rights law; and the availability of the necessary infrastructure and information communication*

özgürlük için internete erişimin devletlerin müdahalelerinden arındırılmış bir hak olması gerektiği karşımıza çıkmaktadır. Penney çalışmasında, ilgili durumu siber-özgürlükçülük (cyber-libertanizm) kavramı üzerinden açıklamakta ve buradaki özgürlük anlayışının devlet müdahalesinin karşısında olma veya onu istememe anlamlarını içerdiğini belirtmektedir²⁶⁷. Farklı bir ifadeyle, devletlerin internete erişim hakkı karşısında pasif bir tutum sergilemeleri beklenir. Nitekim, internete erişim açısından bazı teknik imkanlara da ihtiyaç duyulmaktadır. Gerekli altyapı ve teknolojik olanakların sağlanması ise hakkın pozitif yönünü göstermektedir. Ayrıca, internetin evrensel bir hizmet olarak değerlendirilmesi de pozitif statü hakkı olduğuna işaret etmektedir²⁶⁸.

Vasak, Jellinek'ten farklı olarak insan haklarına ilişkin sınıflandırılmasını hakların ortaya çıkış zamanına göre yapmaktadır. Ortaya konan ayırım, hakların kronolojik sıralaması üzerinden şekillenir. Bunu yaparken de kuşak ayırımından yararlanır. Vasak'ın kurumsallaştırmış olduğu üçüncü kuşak haklar, sadece devletlerin kontrol ve yükümlülüğünde geliştirilemeyecek hakları ifade eder. Farklı bir deyişle bu haklar, devletlerle, devlet dışı sùjelerin işbirliğine dayanmaktadır²⁶⁹. Üçüncü kuşak haklar, toplumların birlikte yaşama istenci veya anlayışının sonucunda ortaya çıkmış haklardır²⁷⁰. Bu hak kategorisinde, bütün dünya halklarının ortak çıkarları olduğu ve bunların korunması gerektiği anlayışı söz konusudur²⁷¹. Baktığımızda internet de, artık devletlerin tek başına üstesinden gelemeyeceği ve devlet dışı aktörlerin de desteğine ihtiyaç duyulan bir alan olarak kabul edilmektedir. Öte yandan, internetin tüm insanlığı bir araya getiren ve birlikte yaşama arzusuyla

technologies, such as cables, modems, computers and software, to access the Internet in the first place."

²⁶⁷ PENNEY, Jonathan, W., "Internet Access Rights: A Brief History and Intellectual Origins," William Mitchell Law Review, Vol. 38, No. 1, 2011.

²⁶⁸ ÖZGÜR SOY, Aykut, İnternet Hizmetlerinin Kamu Hizmeti Kavramı Açısından Değerlendirilmesi ve İnternete Erişim Hakkının Hukuki Niteliği, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, s. 81.

²⁶⁹ AYBAY, Rona, İnsan Hakları Hukuku, 4. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2019, s. 96-97.

²⁷⁰ KABOĞLU, İbrahim, Özden, Özgürlükler Hukuku-1 İnsan Hakları Genel Kuramına Giriş, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013, s. 41-42.

²⁷¹ HAYDEN, Patrick, "A Defense of Peace as a Human Right", South African Journal of Philosophy, Vol. 21, N. 3, 2002, s. 150.

buluşturan bir “küresel köy” niteliğinde olması ise bütün dünya halklarının ortak çıkarını gösterir. Fakat, Vasak’ın ortaya koyduğu ayrım temel olarak hakların ortaya çıkış sürecini baz aldığından, internete erişim hakkının üçüncü kuşak haklar arasında değerlendirilebilmesi mümkün değildir.

20. yüzyılın sonunda ve 21. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve teknolojik gelişmelerle bağlantılı hakların yer aldığı kategori ise dördüncü kuşak haklardır²⁷². Bu kategoride; bilim ve iletişim teknolojileri ile biyo-teknolojiler kapsamındaki gelişmelerin ürünü olan haklar güvence altına alınmıştır²⁷³. Öte yandan, teknolojinin kullanımı sebebiyle ortaya çıkabilecek ve insan onurunu zedeleyecek temel değerler de bu ayrım kapsamında korunmaktadır. Baktığımızda, dördüncü kuşak haklar çerçevesinde kişisel verilerin korunması veya unutulma hakkı gibi haklar yer alır²⁷⁴. Dolayısıyla internete erişim hakkının da, bu sınıflandırma kapsamında değerlendirilebileceği ve dördüncü kuşak insan hakkı olarak kabul edilmesi gerektiğini savunan görüşler bulunmaktadır²⁷⁵. Kanaatimizce, internete erişim hakkının hem 21. yüzyıla ait hem de bilim ve iletişim teknolojilerinin bir ürünü olarak ortaya çıkan bir hak olması sebebiyle, dördüncü kuşak haklar arasında değerlendirilmesi isabetli bir yaklaşımdır.

1.4.3.2 İnternete Erişim Hakkını “Temel Bir Hak” Olarak Kabul Eden Yaklaşım

İnternete erişim hakkının hukuki niteliğini ifade eden diğer bir görüş, hakkın bir insan hakkı olmadığı ve medeni/yasal bir hak olduğunu iddia eden düşüncelerdir. İnternete erişim hakkının temel bir hak olarak nitelendirilmesinde son zamanlarda yaygın olarak başvurulan yasaklayıcı ve kısıtlayıcı uygulamalar büyük rol oynamaktadır²⁷⁶. Hakka yönelik getirilen

²⁷² UYGUN, s. 506-507.

²⁷³ UYGUN, s. 507.

²⁷⁴ GÖZLER, İnsan Hakları Hukuku, s. 161.

²⁷⁵ ÖZGÜR SOY, s. 81.

²⁷⁶ HERT, Paul, De, KLOZA, Dariusz, “Internet (Access) as a new Fundamental Right. Inflating the Current Right Framework?,” *European of Law and Technology*, 3(3), 2012, s. 3-4.

sınırlamalar, bu hakkın temel bir hak olarak korunması ihtiyacını da ortaya çıkarmıştır.

Jesse Tomalty kaleme aldığı çalışmasında, internete erişim hakkını bir medeni hak olarak tanımlar²⁷⁷. Tomalty, görüşlerini doğal ve yasal haklar ayrımı üzerinden somutlaştırır.

Doğal haklar, bir ideal olarak her toplumda ve koşulda var olması gereken hakları ifade eder. Bu anlayış, insan haklarının ulaşması gerektiği bir hedef veya ideal bir çerçeve olarak gösterilir²⁷⁸. Doğal haklar, insanca bir yaşam sürmenin asgari koşullarını ifade eder²⁷⁹. Tomalty, doğal hakları insan olmamız sebebiyle sahip olduğumuz evrensel ahlaki değerler olarak tanımlar²⁸⁰. Bu değerler hususunda bir fikir birliği olmamasına karşın, insanlığın büyük bir kısmının paylaştığı temel menfaatlere karşılık geldiğini söyleyebiliriz. Örneğin öldürülmeme, işkence görmeme veya köleleştirilmeme gibi konularda insanlığın büyük bir çoğunluğunun ortak çıkarı bulunmaktadır. Doğal haklar yoruma açık haklar değildirler. Farklı bir deyişle, bir hakkın doğal hak olup olmadığı hususunda cevap net olup, manipüle edilemez niteliktedir²⁸¹.

Yasal haklar ise doğal hakların hukuk metinlerindeki görünümü olarak tanımlanır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB), Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, İnsan Haklarından Sorumlu Haklar Sözleşmesi, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi birer yasal insan hakları örneği olarak kabul edilir²⁸². 1993 tarihli Viyana Beyannamesi'ne göre temel haklar; *“sosyal ve ekonomik haklardan farklı olarak, evrensel, bölünmez, karşılıklı olarak birbirine bağlı ve bağımlı haklar”*

²⁷⁷ TOMALTY, Jesse, “İnternete Erişim Bir İnsan Hakkı mıdır?,” çev. Dilan Eser, Sophos Akademi, 2017, s. 4.

²⁷⁸ SOYSAL, Mümtaz, 100 Soruda Anayasa'nın Anlamı, 1969, 7.B.; ÖZDEK, Çevre Hakkı, s. 7; GÖZLER, Türk Anayasa vd., s. 206; TANÖR, Bülent, YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, Beta Basım Yayım, 2020, s. 206.

²⁷⁹ AYZ, IŞIKLI, s. 13.

²⁸⁰ TOMALTY, s. 2.

²⁸¹ TOMALTY, s. 2-3.

²⁸² TOMALTY, s. 1.

olarak ifade edilmektedir²⁸³. Tomalty, yasal hakların tamamıyla bizlere bağlı olduğu, insanların var oluşuyla ilgili olmayıp, içeriklerinin insanlar tarafından dilediğince doldurup, genişletilebildiğini söylemektedir²⁸⁴. Şüphesiz, yasal hakların hepsi bir doğal hakka dayandığı düşünülebilir. Fakat yasal haklarla doğal haklar arasında içerik ve kapsam yönünden ciddi farklar bulunmaktadır. Ayrıca her iki hak grubunun farklı misyonları da olduğunu söyleyebiliriz. Doğal haklar ahlaki ilkeler üzerinden insanlığa katkılar sunarken, yasal haklar ise vatandaşların devletlerine karşı ileri sürebildiği haklardır.

Tomalty'e göre, internete erişim hakkı sırf insan olmamız sebebiyle sahip olduğumuz bir hak olmadığı için doğal bir hak değildir. Erişim hakkı, her ne kadar doğal bir hak olarak nitelendirilmese de, doğal hak kabul edilen haklarla doğrudan bağlantılıdır. Bu yaklaşım da internete erişim hakkını, doğal haklardan türetilen bir yasal hak olarak ortaya çıkarmaktadır.

Tomalty tarafından ortaya konan görüşler kendi içerisinde her ne kadar tutarlı gözükse de, insan hakları kavramını daraltıcı bir bakış açısına sahiptir. Zira insan haklarını sadece doğal haklar kuramı üzerinden değerlendirmek, günümüzde insan hakkı olarak nitelendirilen birçok hakkın insan hakkı niteliğine sahip olmadığını göstermektedir. İnsanı ve onun değerlerini koruma amacı güden bu hakların, olabildiğince geniş ve esnek olması gerekir. Baktığımızda, uluslararası hukuk açısından insan haklarını konu alan metinler de bu gaye perspektifinde hazırlanmıştır.

Öte yandan, internetin bir vatandaşlık hakkı olması gerektiğini de savunan görüşler bulunmaktadır²⁸⁵. Bu görüş, internete erişim hakkını anayasal güvence altına alınmış diğer vatandaşlık hakları gibi kabul eder. Vatandaşlık hakları bağlamında devlete yüklenen sorumluluğun aynen internete erişim hakkı için de geçerli olduğu ileri sürülür. Bunun yanında, bu yaklaşımın hakkın kullanıcıları nezdinde de bir sınırlandırma öngördüğünü söylemeliyiz. Oysa

²⁸³ Viyana Beyannamesi ve Eylem Programı, 25 Haziran 1993 tarihli metin için bkz. <https://www.ohchr.org/EN/AboutUs/Pages/ViennaWC.aspx> (Erişim Tarihi 03.02.2021).

²⁸⁴ TOMALTY, s. 2.

²⁸⁵ OYEDEMI, Toks, "Internet Access as a Citizen's Right? Citizenship in the Digital Age," *Citizenship Studies*, Vol. 19, N. 3-4, 2015, s. 461-462.

günümüz dijital çağının ihtiyaçları çerçevesince bir değerlendirme yapmak gerekirse, internete erişim hakkının ayırım yapılmaksızın herkese sunulması gerekmektedir.

1.4.3.3 İnternete Erişim Hakkını “Bir Hak” Olarak Kabul Etmeyen Yaklaşım

TCP/IP protokolünün mucidi Vint Cerf, internete erişim faaliyetinin bir hak olmadığını ileri sürmektedir²⁸⁶. Cerf'in argümanının temel hareket noktası, internetin haklar açısından bir teknoloji olup, bizzatı hakın kendisi olmadığı yönündedir. Cerf'e göre internet bir araç olarak düşünülmelidir²⁸⁷. Cerf, nasıl ki eskiden at sahibi olmak ekonomik açıdan önemli bir avantaj idiyse, günümüzde de internete sahip olmayı sadece pozitif etki sağlayan bir gelişme olarak görür. Bu nedenle, interneti sadece bir teknoloji olarak değerlendirmeyi tercih etmektedir. Öte yandan, Cerf'in bir mühendis olması ve interneti de mühendis bakış açısıyla değerlendirmesi ise kendi açısından tutarlı bir davranış olarak kabul edilebilir.

Cerf, bir hakkın insan hakkı olarak nitelendirilebilmesi için, o hakkın kaliteli yaşam sürmemiz açısından ihtiyaç duyulan ahlaki değerleri içermesi gerektiğine vurgu yapar²⁸⁸. Herhangi bir teknolojik gelişmenin ahlaki değerler arasında kabul görmesini tehlikeli olarak değerlendirir. Nitekim, teknolojinin değişken doğası da bu düşüncüyü destek niteliktedir. Cerf, ilgili durumu Easterbrook'un “at hakkı” metaforu üzerinden açıklar²⁸⁹. Geçmiş zamanda atsız yaşamın düşünülemez olduğu ve insanların geçimini sağlamak için bir at sahibi olmanın peşinde koşup durduklarını belirtir. Oysa günümüzde bu ihtiyaç ortadan kalktığı veya farklı bir forma dönüştüğü için at sahibi olmanın bir anlamı kalmamıştır. Benzer bir sürecin internet için de geçerli olacağı ve internetin belli bir süreden sonra gereksinim olmaktan çıkacağını ifade etmektedir.

²⁸⁶ CERF, Vinton, “Internet Access Is Not A Human Right”, New York Times, 2012, s. 1.

²⁸⁷ AYDIN, Bir İnsan Hakkı vd., s. 1.

²⁸⁸ CERF, s. 1.

²⁸⁹ EASTERBROOK, Frank, H., “Cyberspace and the Law of the Horse”, University of Chicago Law School Journal Articles, 1996.

Cerf, bu gerekçelerden hareketle internete erişimi bir insan hakkı olarak kabul görmeyi sakıncalı bulmakta ve esas olanın, internetle bağlantılı hak ve özgürlükleri geliştirme fikri olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında, insan haklarının genişletilmesi yönündeki görüşlerin liberal özgürlük anlayışının doğal bir getirisi olduğunu da ima ederek, internete erişim hakkındaki tartışmaların, ulusal mevzuatta düzenlenen haklar zemininde yürütülmesi gerektiğini düşünmektedir²⁹⁰.

Mühendislik perspektifinden ortaya konan düşünceler, internete erişim hakkını bir hak olmaktan ziyade, bir hizmet olarak değerlendirmeye daha elverişli kılmaktadır²⁹¹. Zira, mühendis odaklı yaklaşımlar neticesinde erişim bir “hizmet” olarak tanımlanırken, kullanıcılar ise “tüketici” konumuna gelmektedir²⁹². Bu anlayıştan hareketle internete erişim hakkının bir insan hakkı olarak tanımlanamayacağı ve evrensel bir hizmet (universal service)²⁹³ olması gerektiği ifade edilmektedir²⁹⁴. Ayrıca, teknolojik gelişmelere bağlı olarak insan haklarının genişletilmesi düşüncesi, ileride “*insan hakları enflasyonuna*” sebebiyet verebilecek bir tehlikeyi de içermektedir²⁹⁵. Söz konusu durum, hakların zaman içerisinde üstün ve bağlayıcı ahlaki yönünün değersizleşmesine sebep olacaktır²⁹⁶.

²⁹⁰ AYAZ, IŞIKLI, s. 7-8.

²⁹¹ *İnternet, bilgisayarlar arası bağlantı kurulmasını sağlayan mantıksal mimaridir. Bu yapının değişken olduğu unutulmamalıdır. İnternet sadece birbirine bağlı kablolar veya makinelerden ibaret değildir, aynı zamanda bu unsurları birbirine bağlayan ağ protokolleridir.* İnterneti mühendislik bakış açısıyla değerlendiren görüşler için bkz. CRAWFORD, Susan, P., “Internet Think”, J. On Telecomm & High Tech. L., Vol. 5.

²⁹² CRAWFORD, s. 471-473.

²⁹³ Evrensel hizmet kavramı; herhangi bir ticari kazanç beklentisi olmaksızın, herkese ve her yere eşit olarak internet hizmetinin sunulması olarak tanımlanabilir. Evrensel hizmet kavramı, ilk olarak ABD’de de ortaya çıkmıştır. Özellikle, AT&T isimli telekom şirketinin bölünmesi, kavramın günümüz anlamına ulaşmasında önemli bir gelişmedir. ABD’den sonra kavramın Avrupa Birliği (AB) mevzuatında da düzenlendiği görülür. AB, evrensel hizmet kavramını, kamu hizmeti kavramının kullanımı hususundaki isteksizlik sebebiyle tercih etmiştir. Ayrıca evrensel hizmet teriminin, terminolojik açıdan birliğin ortak amaçlarına daha yakın bir ifade olması da, tercih sebeplerinden biri olmuştur. 2002 yılında kabul edilen AB Evrensel Direktifi kapsamında, evrensel hizmet kavramı ile evrensel hizmet yükümlülüğü terimleri aş anlamlı olarak kullanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. US, Eser, Hukuki Boyutuyla Evrensel Hizmet, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2012, s. 100-116; ÖZGÜR SOY, s. 19-22.

²⁹⁴ ALİYEYEV, Cabir, Çevrimiçi İfade Özgürlüğü, Liberte Yayınları, Ankara, 2018, s. 125.

²⁹⁵ HERT, KLOZA, s. 3.

²⁹⁶ ERDOĞAN, Mustafa, İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, Orion Yayınları, Ankara, 2011, s. 25.

Kanımızca Cerf'in yaklaşımını da "tipik bir mühendis" perspektifinden tanımlamak mümkündür. Zira, Cerf konuya tamamıyla teknik açıdan yaklaşmakta ve hukuki yönünü diğer haklar üzerinden okumayı tercih etmektedir. Öte yandan, Cerf'in bir mühendis olması ve zaman içerisinde değişim ve dönüşüm olgularına tanıklık etmesinin ise internete erişim hakkı bağlamında açık bir kapı bırakmasını getirdiğini düşünmekteyiz. Baktığımızda Cerf, liberal özgürlük anlayışının bir getirisi olarak zaman içerisinde internete erişim hakkının bir insan hakkı olarak değil de, ulusal mevzuatlarda yer alan temel bir hak konumuna gelebileceğini belirtmektedir. Dolayısıyla, Cerf'in konuya ilişkin tutumunu katı bir duruştan öte politik olarak değerlendirmemiz yerinde olacaktır.

1.4.4 İnternete Erişim Hakkı Kavramının Benzer Kavramlarla İlişkisi

Dijital çağda temel ihtiyaçlarımızın büyük bir kısmı internet aracılığıyla giderilmektedir. Haliyle bu durum, internete erişim meselesini daha da önemli bir konuma getirir. Günümüz dünyasında internete erişim, dijital ortama girişi sağlayan bir kapı niteliğindedir. Baktığımızda, internete erişim dediğimiz hak ile sadece internet ortamına giriş ifade edilmemektedir. Aynı zamanda, internet ortamında birer süje olmanın da ilk adımı olarak görülür. Bireyin internet ortamında var olabilmesi için her şeyden önce bu alana giriş yapması gerekir. İşte internete erişim hakkıyla da, kişi hem bu ortamın bir parçası olmakta hem de oradaki olanaklardan faydalanabilmektedir.

Böylece internete erişim hakkı çok yönlü bir hak olarak karşımıza çıkar. Zira, hak kapsamında güvence altına alınan değer sadece dijital ortama katılımdan ibaret değildir. Aynı zamanda bu hak, internet ortamının imkanlarından yararlanabilmenin bir ön koşulu olarak tanımlanabilir. Şöyle ki, internet ortamında gerçekleştirilecek her faaliyet ,ayrım gözetmeksizin erişim hakkıyla bağlantılıdır. Dolayısıyla, internete erişim hakkının çevrim içi özgürlüğün yegane dayanağı olduğunu söyleyebiliriz. Bu gerekçelerden hareketle, çalışmamızda internete erişim hakkı kavramı ifadesi tercih edilmektedir.

Öte yandan, internete erişim hakkıyla benzer anlamlara gelen bazı kavramların da olduğu bilinmektedir. Bu terimler, genel olarak internete erişim hakkıyla örtüşüyor olsa da, bazı noktalarda keskin ayrımlar içerir. Çalışmamızda, hem internete erişim hakkı kavramının anlaşılabilir olması hem de diğer benzer terimlerle olan ilişkisinin ortaya konması açısından, bu kavramların incelenmesine yer verilmiştir.

1.4.4.1 Kitle İletişim Özgürlüğü

Kitle kavramı, büyük sayılardaki insanların oluşturduğu topluluk olarak tanımlanır²⁹⁷. Bir başka görüşe göre, ortak bir amacı benimsememiş, süreklilik olgusunu taşımayan ve sadece belirli güdülerle bir araya gelmiş gruplardır²⁹⁸. Bir topluluğun kitle olarak nitelendirilmesinde, bir arada yaşama unsuru da bir kriter değildir²⁹⁹. Kitle açısından önemli olan, muhatabı oldukları mesaja ulaşabilmektir. Topluluğa ulaştırılmak istenen mesajların iletimi farklı araçlar kullanılarak gerçekleştirilebilir. Radyo, televizyon, gazete, dergi, kitap, sinema, tiyatro, video, internet gibi araçlar kitlelerle iletişimi sağlayan vasıtalarından bazılarıdır.

Kitle iletişimi, bilgi ve düşüncenin teknik araçlarla iletilme sürecini ifade eder³⁰⁰. Farklı bir görüşe göre, birbirinden habersiz grupların, teknik bir araç vasıtasıyla doğrudan veya dolaylı olarak bilgiye ulaştırılma sürecidir³⁰¹. Modern toplumlarda kitle iletişimi önemli bir gereksinimdir. Bireyler kitle iletişimiyle, devlet yapısı ve işleyişi ile toplumun geneli hakkında bilgi sahibi olmaktadır³⁰². Topluluğu ilgilendiren meseleler kitle iletişimi sayesinde görünür olmakta ve tartışma zeminine kavuşmaktadır. Kitle iletişimi, toplulukların bilgi edinme

²⁹⁷ İÇEL, s. 44.

²⁹⁸ BAYINDIR, Sinan, APİŞ, Özge, ERSÖZ, Oğuz, Kitle İletişim Hukuku, On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2018, s. 10.11.

²⁹⁹ GEDİK, Ömer, Türk Yargı Kararları Çerçevesinde Türkiye’de Kitle İletişim Özgürlüğü, Seçkin Yayıncılık, 2008, s. 24-25.

³⁰⁰ DİLBER, Fadime, “Kitle İletişim Araçları ve Suç Olgusu”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16(1) Özel Sayı, 2014, s. 61.

³⁰¹ GÖKÇE, Orhan, İletişim Bilimine Giriş, Turhan Kitabevi, 6. Basım, Ankara, 2005, s. 169.

³⁰² BAYINDIR, APİŞ, ERSÖZ, s. 13.

ihtiyaçları yanında, eğlence, sosyalleşme ve kültürel gelişimleri açısından da değerlidir³⁰³.

Günümüz toplumlarında kitle iletişimi, kamuoyu (public opinion) oluşturmak için başvurulan bir mekanizmadır. Kamuoyu ile siyasi otoriteye sahip kimse(lerin) keyfi veya toplumun bilgisinden uzak kararlar alması önlenmektedir. Özellikle kamusal alanı ilgilendiren meselelerde toplumsal bilinç veya farkındalık yaratılması açısından, kıymetli bir araç olduğunu söylemeliyiz. Ek olarak, hukuk devletinin önemli bir unsuru olan çoğulcu demokrasi anlayışının pekiştirilmesine de katkı sağlamaktadır³⁰⁴.

Kitle iletişimin temel amacı; bilgi veya düşünceyi olabildiğince geniş kitlelere ulaştırmaktır³⁰⁵. Bunun için de kullanılacak araç önemlidir. Şüphesiz, toplumların bilgilendirilmesi açısından farklı vasıtaların kullanılması mümkündür. İçinde bulunduğumuz enformasyon çağında, bilginin geniş kitlelere aktarılması yeterli olmayıp, hızlı bir şekilde de iletilmesi gerekir. Tam da bu noktada internet, diğer kitle iletişim araçlarından ayrılır. Zira internet, verinin anlık olarak iletilmesi ve kısa süre içerisinde de tüketilmesini sağlayan bir platform olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kitle iletişim özgürlüğü kavramı, kitle iletişim vasıtalarıyla bilgi ve düşüncenin dilediğince öğrenilmesi ve yayılması özgürlüğüdür³⁰⁶. Genel olarak, kitle iletişim araçları kullanılarak haber, düşünce veya kanıların serbestçe edinilmesi ve dağıtılması olarak ifade edilir³⁰⁷. Farklı bir deyişle, kitle iletişim için özgülenmiş araçlarla bilgi ve düşüncelerin serbestçe iletimi olarak tanımlanması mümkündür. Kitle iletişim özgürlüğünün kullanılması çok boyutludur. Şöyle ki, bu özgürlük bireysel, toplu veya örgütlü olarak kullanılabilir³⁰⁸. Kitle iletişim özgürlüğünün hayata geçirilmesi açısından tüm araçlar değerlidir. Fakat içinde bulunduğumuz süreçte internetin

³⁰³ İÇEL, s. 51.

³⁰⁴ İÇEL, s. 49.

³⁰⁵ ÇOLAK, Nusret, İlker, Kitle İletişim Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 23.

³⁰⁶ AZER, Can, "Görsel-İşitsel İletişim Özgürlüğünde Tekel ve Oligopol Sorununa Genel Bir Bakış", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 60, S. 2, 2011, s. 203.

³⁰⁷ İÇEL, s. 59-60.

³⁰⁸ GEDİK, Türk Yargı Kararları vd., s. 34.

diğer vasıtalardan ayrıştığını belirtmeliyiz. İnternet, sağlamış olduğu imkan ve olanaklarla, kitle iletişim özgürlüğü açısından eşsiz bir saha yaratmıştır. İnternetle birlikte kitle iletişiminin tahmin edilemez bir noktaya geldiği gerçektir. Farklı bir ifadeyle, internetin kitle iletişim özgürlüğünü yeni bir boyuta taşıdığını söyleyebiliriz. “Klasik” kitle iletişim olanaklarıyla belirli bir sürede ve sınırlı olarak gerçekleştirilen işlemler, internetle sonsuz ve anlık bir hal almıştır. İnternet gerek bilginin iletilmesi ve paylaşılması, gerekse geri dönüşüm alınması konularında benzersiz bir ortam sunmaktadır. Bu sebeple, kitle iletişim özgürlüğünün kullanılabilmesi için internete erişim esaslı bir unsurdur. İnternete erişimin olmadığı bir yerde, kitle iletişim sadece “klasik” kabul edilen araçlarla gerçekleştirilebilir. Oysa internete erişim, günümüz dijital çağında kitle iletişim özgürlüğünün mihenk taşlarından biridir.

1.4.4.2 İnternet Özgürlüğü

Teknolojik gelişmelerin etkisiyle küreselleşme olgusu önemli bir ivme kazanmıştır. Bir meta veya olayın, dünyanın birçok bölgesine yayılması ve ulaşmasını ifade eden küreselleşme, dünya çapında bir bütünleşmeyi ve global bir toplum oluşturmayı hedefler³⁰⁹. Teknolojik imkanlarla sınırların anlamı ortadan kalkarken, dünya da küresel bir köy konumuna gelmiştir³¹⁰. İletişim alanında meydana gelen gelişmeler, bir olay ve olgunun dünyanın farklı coğrafyalarına anlık olarak yayılımına imkan sağlamaktadır³¹¹.

İnternet özgürlüğü, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 13 Nisan 2016 tarihli tavsiye kararında “*Sözleşme ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne (UMSHS) uygun şekilde, internet ile ilgili insan hakları ve temel özgürlüklerin kullanılması ve bu hak ve özgürlüklerden yararlanılması*” olarak tanımlanır³¹². Bu kavram dijital alanda düşünce ve kanaatlerin özgürce ifade

³⁰⁹ BULUT, Nihat, Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi, Seçkin Yayınları, Ankara, 2003, s. 111.

³¹⁰ GEDİK, Ömer, İnternet Özgürlüğü Önemi ve Unsurları, Disiplinlerarası Yaklaşımla İnsan Hakları, Ed. Selda Çağlar, Beta Yayınları, 2010, s. 423-424.

³¹¹ KEANE, John, Medya ve Demokrasi, çev. Haluk Şahin, Ayrıntı Yayınları, 3. Baskı, 1999, s. 131-132.

³¹² Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 13 Nisan 2016 tarihli, CM/Rec(2016)5 sayılı Karar için bkz. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806c670c (Erişim Tarihi 20.05.2021).

edilmesi ve paylaşılabilmesini ifade eder³¹³. Farklı bir deyişle, kitlelerin bilgi ve düşüncelere internet ortamında serbestçe ulaşabilmesidir³¹⁴. 20. Yüzyılın sonuna doğru internet kullanımında meydana gelen artışlar, internet özgürlüğü kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur³¹⁵. Teknik açıdan değerlendirildiğinde, bu özgürlük alanının kendine özgü bir yapısı olduğu görülmektedir. Aynı zamanda internet özgürlüğü, ulusal sınırları aşan da bir kavramdır³¹⁶. Bilgi, düşünce, haber veya kanıların uluslararası ölçekte erişilebilir ve paylaşılabilir olması, özgürlüğün boyutunu ulusal sınırların ötesine taşımıştır³¹⁷.

Bir olgu veya metanın, kitlelere ulaşabilmesi için farklı yöntemler mevcuttur. Klasik kitle iletişim araçları (televizyon, radyo, gazete, vb.) toplulukların bilgi ve düşünce sahibi olabilmesi açısından önemli bir vasıtadırlar. Fakat içinde bulunduğumuz dijital çağda, internetin çok boyutlu bir enstrüman olduğunu belirtmeliyiz³¹⁸. İnternet, klasik iletişim araçlarından farklı olarak bir düşünceyi kısa sürede, düşük maliyetle ve geniş alanlara ulaştırabilme veya yayabilme imkanına sahip bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır³¹⁹. Bu nedenle ki, özür itibarıyla internet özgürlüğü, bir tür kitle iletişim özgürlüğüdür³²⁰.

İnternet özgürlüğü, klasik temel hak ve özgürlüklerden farklı bir kavramdır³²¹. Bu farklılığı her ne kadar teknik özellikler ortaya çıkartıyor olsa da, internetin birçok hakkı bünyesinde barındırması da önemli bir ayrımdır³²². İnternet, tüm kullanıcılara düşünce ve ifade özgürlüğü, medya özgürlüğü, bilgi özgürlüğü,

³¹³ GEDİK, İnternet Özgürlüğü vd., s. 429.

³¹⁴ ZENGİ, Utku, Ufuk, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Kitle İletişim Özgürlüğü, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 59.

³¹⁵ GEDİK, Ömer, "Türkiye'de İnternet Özgürlüğü ve 5651 Sayılı Kanun," MÜHF-HAD, 14/1-2, 2008, S. 179.

³¹⁶ GEDİK, Türk Yargı Kararları vd., s.37.

³¹⁷ SINAR, s. 48; AVCI, Artun, Türkiye'de İnternet ve İfade Özgürlüğü, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 2.

³¹⁸ ÇANKAYA, Özden, YAMANER, Melike, Batur, Kitle İletişim Özgürlüğü, Beta Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 249

³¹⁹ ÇANKAYA, YAMANER, s. 249-250.

³²⁰ ZENGİ, s. 57.

³²¹ GÖREN, Zafer, "İnternet Özgürlüğü Koruma Alanı ve Sınırları", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26/2, 2014, s. 10.

³²² YILMAZ, Gülbani, Uzun, Türk Hukukunda ve Karşılaştırmalı Hukukta İnternet Özgürlüğü, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016, s. 16.

demokratik yaşama katılım özgürlüğü, vb. haklar tanımaktadır³²³. Öte yandan, internetin gündelik yaşama entegre olmasıyla özel yaşama saygı, bilgi gizliliğinin korunması, insan onuru gibi özgürlük alanlarının da merkezine yerleşmiştir³²⁴. Bu minvalde internet, günümüz dünyasının hak ve özgürlükleriyle birlikte ele alınması gereken bir ortam olarak karşımıza çıkmaktadır³²⁵.

İnternet özgürlüğünün varlığı, dijital ortama giriş yapmakla doğrudan bağlantılıdır. Farklı bir ifadeyle, internetteki özgürlüklerimizden bahsedebilmemiz için, öncelikli olarak internete erişim sağlamamız gerekir. Bu noktada internete erişim hakkı, internet özgürlüğünün gerçek anlamda kullanılabilmesi açısından önemli bir araç olarak değerlendirilmelidir. Zira, kapısından henüz giriş yapılmamış bir evin, olanakları sadece soyut olarak anlam taşıyacaktır.

1.4.5 İnternete Erişim Hakkının Unsurları

İnternete erişim hakkının hukuki açıdan detaylı olarak incelenebilmesi için unsurlarının açıklanması gerekmektedir. Burada belirteceğimiz kriterler, aynı zamanda internete erişim hakkının ilkeleri olarak da değerlendirilebilir³²⁶. Çalışmamızda internete erişim hakkı beş farklı öge üzerinden incelenecektir.

1.4.5.1 Güvenli ve Güvenilir İnternet Bağlantısı

İnternet, yaşam alanının önemli bir parçası konumuna gelmesiyle, dijital ortamdaki güvenlik ihtiyacı ortaya çıkmıştır. İnsanlar, internet ortamında bulunurken kendilerini güvende hissetmek isterler. Salt bu neden bile, internette güvenlik meselesinin sosyal, kültürel ve politika ötesi olarak kabul edilmesi için yeterlidir. İnternete erişim konusunda yaşanabilecek bazı

³²³ GÖREN, s. 10.

³²⁴ TOL, Meltem, Gökmen, "Türkiye'de İnternet Hukuku,: 5651 Sayılı Kanun Hükümlerinin, Web Sitelerinin Erişim Engelleme Kararlarının ve "İnternet Filtreleme" Uygulamasının Hukuki İncelemesi", 2014, s. 1.

³²⁵ AVCI, s. 249.

³²⁶ İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı, s. 13.

güvenlik sorunları şu şekilde listelenebilir: “işletim sistemi açıkları, kullanıcı hesapları açıkları, paylaşımlar ve hizmetler, web tarayıcılarının açıkları, güvensiz yazılımlar ve casus yazılımlar, ağ ve internet üzerinden gelebilecek tehlikeler, tuş kaydediciler ve olta yöntemleri, numara çeviriciler ve diğer olası tehlikeler”³²⁷. Erişim hususunda güvenlik meselesi dört unsur üzerinden düşünülmelidir³²⁸. Bunlar; erişim gizliliği, internet ortamındaki bilgilerin özgünlüğü, dijital ortamdaki verilerin güvenirliliği ve kullanılabilirliğidir. Dijital ortamda bu dört ögenin tesis edilmesi, internete erişimi daha güvenli hale getirecektir³²⁹.

Güvenli ve güvenilir internet bağlantısı, çevrimiçi gizlilikle doğrudan ilişkilidir. Çevrimiçi gizlilik kavramı ise, dijital ortamda paylaşılan kişisel verilerin gizliliği ve güvenliğiyle ilgili bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır³³⁰. Gelişen teknolojik imkanlarla beraber güvenlik ve gizlilikle ilgili kaygılar dijital ortama taşınmıştır. Bu tedirginliğin doğal sonucu da, insanların internet ortamında eylemliliğe geçmeden önce uzun süre düşünmek zorunda kalmasıdır³³¹. “Kişisel bilgilerin toplanması, özel hayatın ihlali, dolandırıcılık ve çevrimiçi hırsızlık, pharming (teknolojik cihazların izinsiz yüklenecek yazılımlar aracılığıyla kullanılması), sosyal mühendislik, iktidar organları tarafından

³²⁷ ZEYDAN, Özgür, “Kişisel Bilgisayarlar ve İnternet Güvenliği”, XI. Türkiye’de İnternet Konferansı, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, 2006, s. 1.

³²⁸ ŞAHİNASLAN, Önder, ŞAHİNASLAN, Ender, BORANDAĞ, Emin, ŞAHİNASLAN, A., Mutalip, “Güvenlik Bir Toplumun İçin Son Kullanıcı Siber Güvenliği,” 2013, s. 4.

³²⁹ İnternete erişimde güvenliğin sağlanabilmesi için birtakım somut öneriler de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları: *Eğer bir şirket ağına bağlanılıyorsa arada mutlaka VPN türü sanal şifreli bağlantılar oluşturulmalıdır. Finansal, online alışveriş, bankacılık, e- devlet vb. bağlantılarda mutlaka ssl şifreli https bağlantılar üzerinden gerçekleştirilmelidir. Kablosuz erişimlerde ağ erişim şifresi periyodik olarak değişim yapılmalı. Kablosuz bağlantılarda WEP, WPA ve WPA2 şifreleme seviyesi vardır. Bunlardan yüksek güvenlik seviyesi olan WPA2’dir. İnternete bilinen servis sağlayıcılar üzerinden çıkmak daha güvenilirdir. Cihazları kablosuz erişim sinyali aldığı anda otomatik bağlantı konumunda tutmak tuzak erişimler nedeniyle risklidir. Belli yaşın altındaki çocuklar tuzak sahte, korsan siteleri ayırt edememesi nedeniyle erişim ebeveynlerinin kontrolü altında gerçekleşmelidir. Sitelere erişim şifrelerini çoğu tarayıcılar tutmak ve doğrudan hatırlatılabilir durumda olması siber suçluların işine oldukça yarar.* Detaylı bilg için bkz. <https://staysafeonline.org/> (Erişim Tarihi 04.02.2021).

³³⁰ ASLANYÜREK, Malik, “İnternet ve Sosyal Medya Kullanıcılarının İnternet Güvenliği ve Çevrimiçi Gizlilik ile İlgili Kanaatler ve Farkındalıkları,” Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, C. 3, S. 1, 2016, s. 85.

³³¹ ASLANYÜREK, “İnternet ve Sosyal Medya”, s. 85-86.

gözetim ve denetim sağlayan programlar”, vb. çevrimiçi gizlilik kaygılarını artıran girişimler arasında gösterilebilir³³².

İnternetin güvenli ve güvenilir bir ortam olabilmesi için sadece bireylerin dikkatli olması yetmez. Siber alanın güvenliği konusunda devletlere de ciddi sorumluluklar düşmektedir³³³. Devletlerin siber güvenlik politikaları çerçevesinde, güvenli bir bağlantı altyapısı oluşturma görevi bulunmaktadır. İçinde bulunduğumuz dijital çağda, bilgiye erişebilmek için güvenli ve güvenilir bir internet ortamının sağlanması kaçınılmazdır³³⁴. İnternete erişimin güvenli olması, ulusal güvenlik meselesiyle de ilgilidir. Nitekim, genellikle siber saldırıların hedefinde ulusal güvenlikle ilgili mekanizmalar olduğu görülmektedir. Bu bağlamda güvenli ve güvenilir internet erişiminin, salt bireysel olmayıp, toplumsal çıkarlarla da örtüştüğünü söyleyebiliriz. Farklı bir deyişle, güvenlik meselesinin sosyal, kültürel ve politika ötesi olduğu ifade edebilecektir³³⁵.

1.4.5.2 Veri Akışının Sağlanabilmesi için Hızlı İnternet Altyapısının Oluşturulması

Teknolojik gelişmeler hız kavramının dönüşümüne neden olmuştur. Dijital ortamda “hız” olgusu, hiç olmadığı kadar önem kazanmıştır. İnsanlar eskiden benzer işlemleri saatler veya günler sürecektir şeklinde planlarken, internet sayesinde benzer işlemlerin gerçekleştirme süresi dakikalar hatta saniyelere kadar gerilemiştir. Teknolojinin baş döndürücü hız tutkusu, tabiri caizse zamanla bir yarış ortamı da yaratmaktadır. Bu bağlamda, teknolojik

³³² ASLANYÜREK, Malik, İnternet Güvenliği Ve Çevrimiçi Gizlilik Alanlarında Yaşanan Sorunlar: İnternet ve Sosyal Medya Kullanıcılarının İnternet Güvenliği Ve Çevrimiçi Gizlilik İle İlgili Kanaatleri ve Farkındalıkları Üzerine Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 2015, s. 23.

³³³ LA RUE, A/HRC/27/17, pg. 85. “*Given that the Internet has become an indispensable tool for realizing a range of human rights, combating inequality, and accelerating development and human progress, ensuring universal access to the Internet should be a priority for all States. Each State should thus develop a concrete and effective policy, in consultation with individuals from all sections of society, including the private sector and relevant Government ministries, to make the Internet widely available, accessible and affordable to all segments of population.*”

³³⁴ GOODRICH, Micheal, TAMASSIA, Roberto, Introduction to Computer Security, First Edition, Pearson Education Limited, 2014, s. 2-4.

³³⁵ SIPONEN, Mikko, T., “*Five Dimensions of Information Security Awareness,*” ACM SIGCAS Computers and Society, 2001.

gelişmelerin odağında da her daim daha hızlı bir internet mesajı yer aldığını söyleyebiliriz.

Yenilenen teknolojik cihazların işlem gücü ve kapasiteleri artarken, diğer yandan da hızlı bir internet bağlantısına duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır³³⁶. Teknolojik gelişmelerle hızlı internete duyulan gereksinim, paralel ilerleyen süreçlerdir. Bu gelişmelerin her daim birbirini beslediğini ifade edebiliriz.

İnternete erişim hakkından gerçek anlamda yararlanabilmek için güçlü bir internet alt yapısına ihtiyaç duyulmaktadır. Güçlü internet alt yapısından kastımız ise hızlı bir internet sistemidir³³⁷. Bilişim çağına ayak uydurabilmek ve dijital ortamda aktör olabilmek açısından kabul edilebilir hızda bir internet hizmeti sağlanmalıdır³³⁸. Nitekim bu hizmet, internet ortamındaki hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesi için de asgari bir koşul niteliğindedir.

1.4.5.3 İnternetin İstikrarlı ve Erişilebilir Olması

İnternete erişim hakkı için önemli olan bir diğer unsur ise internetin istikrarlı ve erişilebilir olmasıdır. İnternetin istikrarlı olması demek, düzenli ve güçlü bir alt yapıya sahip olmasını ifade eder. Son teknolojik gelişmelere göre ilgili yatırımlar yapılmış ve güçlü bir sistem kurulmuş olmalıdır. Bu durum, İnternette İnsan Hakları ve İnternet İlkeleri Şartı'nın erişim için gerekli olan hizmet kalitesi ilkesinin de bir gereğidir³³⁹. İnternetin istikrarlı bir yapıya kavuşturulması görevi sadece devlete ait bir sorumluluk değildir. Devlet, çoğu zaman devlet dışı

³³⁶ Apple marka cihazların son beş yıl içerisindeki farklılıkları görülmektedir. Cihazlarda teknolojinin gelişimine bağlı olarak yapılan donanımsal iyileştirme ve yenilikler yanında, kullanılan bağlantı teknolojileri açısından da yenilikler gözlenmektedir. Her modelin bir önceki versiyona göre daha fazla güç ve hız vaat etmesi, bağlantı teknolojilerinin de gelişmesiyle mümkündür. Detaylı bilgi için bkz. <https://www.apple.com/tr/iphone/compare/?device1=iphone12&device2=iphone11&device3=iphone8plus> (Erişim Tarihi 04.02.2021).

³³⁷ KURT, Emre, "Ucuz, "Sansürsüz, ve Hızlı İnternete Erişim Hakkı," Ankara Barosu Dergisi, 2015, s. 291.

³³⁸ Hızlı bir internet altyapısının önemi için bkz. <https://www.evrensel.net/haber/375131/bmo-ve-emo-ucuz-hizli-kotasiz-sansursuz-internet-istiyoruz> (Erişim Tarihi 04.02.2021).

³³⁹ İnternet Hak ve İlkeleri Dinamik Koalisyonu, İnsan Hakları ve İnternet İlkeleri Şartı, "1-İnternete Erişim Hakkı, a) Hizmet Kalitesi: Erişim için hizmet kalitesi gelişen teknoloji olanaklarına uygun olmalıdır", 2019, s. 15.

süjeler ve özel şirketlerle birlikte hareket ederek internet sistemi için yatırımlar yapmaktadır.

İnternetin erişilebilir olması, ayırım yapılmaksızın herkese sunulmasına karşılık gelir. Dijital çağda internetin imkanlarından faydalanabilmek önemlidir. Şöyle ki, bu konudaki temel gaye, olanakların eşit bir şekilde toplumun geneline sunulması olmalıdır. İnternetin erişilebilir olması, toplum içerisinde adil bir şekilde kullanımını sağlamaktan geçmektedir. Bunun için de internete erişim meselesinin toplumsal ayrışmalardan soyutlanması gerekir. Özellikle, toplum içerisindeki dezavantajlı gruplara yönelik duyarlı bir tutum sergilenmesi beklenir³⁴⁰. İnternetin sadece belirli kimseler için erişilebilir olması, toplum içerisinde dijital bölünme veya eşitsizlik durumlarının ortaya çıkmasına sebebiyet verecektir³⁴¹. Ayrıca sanal ortamdaki hak ve özgürlüklerden, eşit bir şekilde herkesin yararlanma ihtimali de ortadan kalkmış olacaktır.

İnternetin erişilebilir olması meselesi ağ tarafsızlığı kavramıyla da yakından ilgilidir. Ağ tarafsızlığı kavramı, internetin eşit koşullarda herkes için açık, tarafsız ve ulaşılabilir olmasını ifade eder³⁴². Ağ tarafsızlığı ile ağ sağlayıcılarının dijital ortamdaki içeriklere ve uygulamalara karşı ayrımcı tutumlar gözetmemesi hedeflenir³⁴³. Balkin, ağ tarafsızlığının şimdi ve gelecekte internetin zengin içeriklere sahip olması için önemli bir faktör olduğunu belirtir³⁴⁴. Ağ tarafsızlığı iki temel prensibe dayanmaktadır. Bunlardan biri açıklık, diğeri ise ayrımcılık yapmama ilkesidir. Açıklık; uçtan uca bağlantının sağlandığı ve kullanıcılar ile içerik sağlayıcılarının birbirilerine

³⁴⁰ İnsan Hakları ve İnternet İlkeleri Şartı, 13- İnternet ve Engelli Hakları, a) İnternetin Erişilebilir Olması: “Engelliler, engelli olmayan diğer kişilerle eşit şartlarda erişim hakkında sahiptir. Söz konusu erişime ilişkin temel ilkelerin asgari standartlar çerçevesinde geliştirilmesi, yayınlanması ve takibi, engellerle yüzleşen kişilerin erişilebilirlik hususunda eğitilmesi, bilgiye erişmelerinin garanti altına alınması için diğer uygun yardım metodlarının desteklenmesi gerekmektedir.” s. 23.

³⁴¹ LA RUE, A/HRC/27/17, pg. 61: “The term “digital divide” refers to the gap between people with effective access to digital and information technologies, in particular the Internet, and those with very limited or no access at all...”

³⁴² Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK), Şebeke Tarafsızlığı (Net Neutrality), 2011, s. 7.

³⁴³ BALKIN, Jack, M., “The Future of Free Expression in a Digital Age”, Pepperdine Law Review, Vol. 36, No. 427, 2009, s. 429.

³⁴⁴ BALKIN, s. 429.

erişebilirliğini ifade eder³⁴⁵. Ayrımcılık yapmama unsuru ise, sadece hız ve kapasite gibi hizmet farklılıklarına dayanarak farklı fiyat uygulamalarının yapılabilmesine karşılık gelmektedir³⁴⁶. Öte yandan bu kavram üzerinde henüz fikir birliği sağlanmamış ve tartışmalı bir terim olduğu da kabul edilmektedir³⁴⁷. Bu bağlamda, çalışmamızda sadece ağ tarafsızlığı kavramının internete erişim hakkı açısından öneminin belirtilmesi yeterli görülmüştür.

1.4.5.4 Ücretsiz Bir İnternet

İnternete erişimin geniş kitlelere ulaşabilmesi açısından internet ücretleri önemli bir konuma sahiptir. İnternet fiyat politikalarının kullanım üzerinde doğrudan etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla arzu edilen, internetin ücretsiz olarak insanlara sunulmasıdır. İnternet Kullanıcı Hakları Bildirgesi'nde, internete erişimin mümkünse ücretsiz olarak sağlanması gerektiği belirtilir³⁴⁸. İnternet, günümüz dünyasının temel ihtiyaçlarından biri olarak kabul edilmelidir. İnternet hizmetlerini kamu hizmeti niteliğinde kabul gören yaygın görüş³⁴⁹, internete erişim hizmetlerini de kapsayacak şekilde düşünülmelidir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin konuyla ilgili tavsiye kararında, internet hizmetleri "yüksek derecede" kamu hizmeti olarak tanımlanır³⁵⁰. Bu anlayış çerçevesinde, internete erişim hizmetleri de ücretsiz olarak sunulmalıdır. İdarenin yerine getirdiği klasik nitelikteki kamu hizmetlerindeki parasızlık esasının³⁵¹, aynen internete erişim hizmetleri için de geçerli olması beklenir. Öte yandan, idarenin üzerindeki hizmet yükünün fazla olması ve teknolojik gelişmelere paralel olarak yeniliklerin kısa sürede hayata geçirilmesi

³⁴⁵ HATİPOĞLU, Duygu, Aydın, CEYHAN, Çağdaş, AYDIN, Mustafa, Berkay, "İfade Özgürlüğü Açısından Ağ Tarafsızlığı Kavramı ve Türkiye'deki Hukuki Düzenlemeler ve Pratik Uygulamaları", Mülkiye Dergisi, C. 37, S. 3, 2013, s. 40.

³⁴⁶ BTK, 2011, s. 8.

³⁴⁷ HATİPOĞLU, CEYHAN, AYDIN, "İfade Özgürlüğü Açısından Ağ Tarafsızlığı Kavramı vd"., s. 40-43.

³⁴⁸ İnternet Kullanıcı Hakları Bildirgesi, Madde 3: "*İnternet'e erişim için gerekli olan altyapı teknolojilerinden, mümkünse ücretsiz ya da olabilecek en az bedeller karşılığında faydalanabilmek herkesin hakkıdır.*"

³⁴⁹ ARDIÇOĞLU, M., Artuk, "Türk Hukukuna Yeni Bir Katkı: Erişim Sağlayıcıları Birliği," İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 5, S. 1, 2014, s. 119.

³⁵⁰ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı, 7 Kasım 2007 tarihli, CM/Rec(2007)16 sayılı kararı için bkz. https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/cybercrime/T-CY/T-CY_2008_CMrec0711_en.PDF (Erişim Tarihi 20.05.2021).

³⁵¹ YILMAZ, Bahtiyar, SEZGİNER, Murat, KAYA, Cemil, Türk İdare Hukuku, Savaş Yayınevi, 12. Baskı, Eylül, 2020, s. 555.

gerektiğinden, hizmet karşılığında cüzi bir bedel de talep edilmesi mümkündür. Bu bedel talep edilirken kamu hizmetlerinden yararlanmaya engel veya eşitsizliğe yol açmayacak nitelikte olmasına özen gösterilmesi gerekir³⁵². Ayrıca burada talep edilecek bedelin, ilgili hizmet için tespit edilmiş bir fiyat niteliğinde olmadığı da belirtilmelidir³⁵³. Söz konusu bedel, kamu hizmetine katılma karşılığı olarak alınacak bir meblağ olarak kabul edilmektedir³⁵⁴.

İnternete erişimin ücretsiz olarak sunulmasının mümkün olmadığı durumlarda ise, ücretlendirmenin düşük seviyeden yapılması gerektiği kabul edilir. Benzer yaklaşım, İnsan Hakları ve İnternet İlkeleri Şartı'nda da görülebilmektedir. İnternetin sosyal kalkınmadaki stratejik rolü, ona ücretsiz olarak erişmeyi gerekli kılar³⁵⁵. Nitekim La Rue'nun raporunda da, internete erişimin toplumun büyük bir kısmı tarafından kullanılabilmesi için ücret konuları da dahil olmak üzere devletlere önemli görevler düştüğü ve bu konuda gerekli tedbirleri almaları gerektiği vurgulanmıştır³⁵⁶.

1.4.5.5 Eşit ve Adil Bir İnternet

İnternet, merkezi olmayan halka açık bir platformdur. İnsanların bu ortama katılımda özgür ve eşit olması esastır³⁵⁷. Öncelikli olarak kişilerin dilediği veya

³⁵² Danıştay 8. Dairesi, E. 1998/6982, K. 1999/1478, KT. 17.03.1999, Danıştay Dergisi, S. 101, s. 597.

³⁵³ HAN, İl, "Başlar mısın Başlayalım mı? Televizyonda Devlet Tekelinden Özelleştirmeye: İtalya ve Türkiye," AÜSBFD, C. 49, 1994, s. 3-4; YILDIRIM, Ramazan, ÇINARLI, Serkan, Türk İdare Hukuku Dersleri, Astan Yayınları, C. II, 2019, s. 208.

³⁵⁴ YILMAZ, SEZGİNER, Kaya, s. 556.

³⁵⁵ İnsan Hakları ve İnternet İlkeleri Şartı, A) İnternet Aracılığıyla Eğitim Başlığı Altında: "Yayınlar, araştırmalar, ders kitapları, ders materyalleri ve diğer eğitim araçları serbest kullanım, kopyalama, tekrar kullanma, uyarlama, çevirme ve tekrar dağıtımına açık olan Açık Eğitim Kaynağı olarak basılıp yayınlanacaktır. İnternetin sosyal kalkınmayı sağlaması adına ücretsiz veya düşük maliyetli yöntemlerin ve imkanların kullanımı teşvik edilmelidir," s. 20.

³⁵⁶ LA RUE, A/HRC/27/17, pg. 66: "Given that access to basic commodities such as electricity remains difficult in many developing States, the Special Rapporteur is acutely aware that universal access to the Internet for all individuals worldwide cannot be achieved instantly. However, the Special Rapporteur reminds all States of their positive obligation to promote or to facilitate the enjoyment of the right to freedom of expression and the means necessary to exercise this right, including the Internet. Hence, States should adopt effective and concrete policies and strategies – developed in consultation with individuals from all segments of society, including the private sector as well as relevant Government ministries – to make the Internet widely available, accessible and affordable to all."

³⁵⁷ İnternet Kullanıcı Hakları Bildirgesi, Madde 4: "Ulusal/fiziki sınırların olmadığı, evrensel bir ortam olan internette kullanıcılar, hiç bir sınıfsal, ulusal, kültürel, cinsel, dinsel vb. ayrımlar gözetilmeksizin eşittirler."

istediği bir yazılım veyahut uygulama ile bu hizmetten yararlanması gerekir. İnternete erişimin doğası gereği bir izne tabi tutulması mümkün değildir. İnsanların özgürce yapacağı bir seçim sonucunda internet ortamına katılmaları desteklenmelidir.

Bunun yanında, internet ortamındaki içeriklerden eşit ve adil bir şekilde yararlanma da, en az internet ortamına katılımındaki eşitlik kadar önemlidir. İnternet, zaman içerisinde bilgi, iletişim veya kültür gibi konularda bir ayrımcılık aracına dönüşüme tehlikesi taşımaktadır. Dolayısıyla, herkese internet ortamındaki içeriklerden eşit bir şekilde yararlanma fırsatı sunulmalıdır. Kişilerin konumu, statüsü, ırkı, dili, ekonomik durumu, inancı, politik görüşü, cinsiyeti, vb. hiçbir unsurunun internet ortamındaki içeriklerden faydalanma hususunda belirleyici olmaması gerekir³⁵⁸. Bireylerin internet ortamındaki içeriklere erişimini engelleyen her türlü ayrımcı uygulamalara karşı çıkılmalıdır. Öte yandan, internet ortamındaki eşitliği veya çok sesliliği geliştirmek amacıyla uygulanan pozitif ayrımcı uygulamalar ise bu kapsamda değerlendirilmez³⁵⁹.

1.5 İnternete Erişim Hakkının Bazı Haklarla İlişkilendirilmesi

İnternete erişim hakkı çok boyutlu bir özgürlüktür. Bu özelliği, birden fazla hakla ilişki içerisinde olmasını getirmektedir. Günümüz teknoloji çağında, erişim hakkının diğer özgürlüklerle olan bağının zorunlu bir ilişkiye evrildiğini gözlemlemekteyiz. İnternetin yaşamın merkezine yerleşmesi, birçok ilişkinin değişimi ve dönüşümünü de beraberinde getirmiştir. Alışkanlıkları güncelleyen ve sanal ortama adapte eden köklü gelişmelerden, hak ve özgürlüklerin de nasibini aldığı söyleyebiliriz.

İnternete erişimle beraber hak ve özgürlüklerin kullanımı açısından yeni bir saha karşımıza çıkmaktadır. Bu alan, çevrimiçi özgürlük platformu olarak da isimlendirilebilir. Çalışmamızda, çevrimiçi ortamda kullanılacak özgürlüklerle internete erişim hakkının ilişkisine değinilecektir.

³⁵⁸ LA RUE, A/HRC/17/27, pg. 87-88, s. 21.

³⁵⁹ İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı, s. 13.

1.5.1 İfade Özgürlüğü Bağlamında Değerlendirilmesi

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği düşünebilme yetisidir. İnsan, bu özelliğiyle kişisel gelişimini sağlar ve geliştirir³⁶⁰. Kendi düşünce ve fikirlerini ortaya koyan kimse, diğer insanlardan ayrılmakta ve özgün bir bireye dönüşmektedir³⁶¹. İnsanın bireye dönüşmesi, düşüncelerini serbestçe veya özgürce ifade edebilmesinden geçer³⁶². Bireyin kendi benliğini keşfetmesi ve bunu serbestçe yaşayabilme iradesine sahip olması ise ifade özgürlüğüyle yakından ilişkilidir.

İfade özgürlüğü, herkesin özgürce düşünce ve fikirlerini açıklayabilmesi, paylaşabilmesi, düşünce ve fikirlerinden dolayı kınan(a)maması ve serbestçe bilgiye erişebilmesi olarak tanımlanır³⁶³. Bu fiiller, kişiler tarafından tek başına veya toplu olarak gerçekleştirilebilirken, kullanılacak vasıtalar açısından da bir sınırlama söz konusu değildir³⁶⁴. İfade özgürlüğü, sadece düşünce veya fikrin açıklanmasından ibaret değildir, özgürce ilgili düşünce veya fikirlerin muhatabı olabilmeyi de kapsamaktadır³⁶⁵.

İfade hürriyeti, aynı zamanda bir ülkenin özgürlük rejimiyle de ilgili işaretler gösteren bir kriterdir³⁶⁶. Bu, ifade özgürlüğünün çok boyutlu bir hak olmasından kaynaklanır. Şöyle ki, ifade hürriyeti birden fazla özgürlükle iç içe geçmiş ve diğer hakların kullanımıyla da bağlantısı olan bir yapıya sahiptir³⁶⁷. Teziç, ifade özgürlüğünün bu yönünü; “*birkaç özgürlüğün kaynağı ve kesiştiği nokta*” olarak

³⁶⁰ TEZCAN, ERDEM, SANCAKTAR, ÖNOK, s. 490-491.

³⁶¹ GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, Haberleşme Hukuku, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1970, s. 1.

³⁶² GEDİK, Türk Yargı Kararları vd., s. 37.

³⁶³ TANÖR, Bülent, Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, BDS Yayınları, İstanbul, 1994, s. 78. İfade özgürlüğü hakkında diğer tanımlar için bkz. YARSUVAT, Duygun, “Kitle İletişim Araçlarının Ceza Adaletine Etkisi,” İÜSBFD, No. 10, 1995, s. 98; ERDOĞAN, Mustafa, “Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif,” Liberal Düşünce Dergisi (LDD), 2001, s. 24; ZABUNOĞLU, H., Gökçe, “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun Düşünce Özgürlüğü Yaklaşımı,” HPD, S. 7, 2006, s. 109-116; SUNAY, Reyhan, Avrupa Sözleşmesi'nde ve Türk Anayasa'sında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara, 2011, s. 149; ÖZBEY, Özcan, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları,” TBB Dergisi, 2013, s. 42.

³⁶⁴ TANÖR, s. 59; ZABUNOĞLU, s. 110.

³⁶⁵ ÇANKAYA, YAMANER, s. 1.

³⁶⁶ BAYINDIR, APİŞ, ERSÖZ, s. 128.

³⁶⁷ TEZCAN, ERDEM, SANCAKDAR, ÖNOK, s. 492.

açıklar³⁶⁸. T.C. Anayasa Mahkemesi kararlarında da ifade özgürlüğü, “Anayasa’da güvence altına alınan diğer hak ve özgürlüklerin önemli bir kısmı ile doğrudan ilişkil” olarak ifade bulunmaktadır³⁶⁹. Dolayısıyla, ifade özgürlüğünün demokratik sistemde önemli bir işlevi olduğu ve hatta çoğu zaman da demokrasi açısından bir kriter olarak değerlendirildiğini söyleyebiliriz³⁷⁰. İfade özgürlüğü olmaksızın, demokrasinin unsurlarından kabul edilen çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirlilikten bahsedilmesi mümkün değildir³⁷¹.

İfade özgürlüğünün kullanımı açısından kitle iletişim araçları önemli bir konuma sahiptir. Kitle iletişim özgürlüğü, ifade özgürlüğü kapsamındaki düşünce, fikir, haber, vb. öğelerin serbestçe paylaşılması ve yayılmasını sağlar. Günümüz dijital çağında internet, geleneksel kitle iletişim araçlarından ayrılarak ifade özgürlüğünü farklı bir boyuta taşımıştır. İnternet, tabiri caizse ifade özgürlüğüyle bağlantılı hakların kullanıldığı bir platform halini almıştır. Nitekim, internete erişim sadece ifade hürriyeti açısından değil, aynı zamanda ifade özgürlüğüyle bağlantılı olan haklar için de gerekli ve önemli olduğunu belirtmeliyiz.

Basın özgürlüğü, ifadeyi yayma özgürlüğünün önemli bir unsurudur³⁷². Bu özgürlükle; “bilgi, düşünce ve tutumların ortak semboller sistemi aracılığı ile kişiler veya gruplar arasında değiş tokuş edildiği süreci³⁷³” ifade eden haberin, kitlelere ulaştırılması söz konusudur. Bilgi veya düşüncelerin muhataplarına ulaştırılması aşamasında ise kitle haberleşme araçları rol oynar. İşte internet dediğimiz platform da bu kitle iletişim araçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Basın özgürlüğü bilgi, haber, düşünce ve eleştirilerin klasik kabul edilen yöntemlerle açıklanmasını kapsarken, kitle iletişim özgürlüğü ise klasik iletişim araçları yanında çağdaş veya modern iletişim araçlarını de

³⁶⁸ TEZİÇ, s. 34.

³⁶⁹ T.C. Anayasa Mahkemesi, 23.01.2014 tarihli 2013/2602 sayılı karar ve 29.05.2014 tarihli 2014/4705 sayılı karar.

³⁷⁰ ÖZEK, Çetin, Türk Basın Hukuku, İÜHF Yayınları, İstanbul, 1978, s. 5.

³⁷¹ T.C. Anayasa Mahkemesi, 02.04.2014 tarihli 2014/3986 sayılı kararı, Yaman Akdeniz ve Diğerleri Başvurusu (Twitter Kararı).

³⁷² TEZCAN, ERDEM, SANCAKDAR, ÖNOK, s. 560-561.

³⁷³ KAYIHAN, s. 4.

içermektedir³⁷⁴. İnternet, günümüz dünyasının modern iletişim araçlarından biridir. Kitle iletişim aracı olarak internet, bir konunun kitlelere ulaştırılarak demokratik toplumun ideali olan geniş katımlı bir bilgilendirme sürecinin oluşmasına katkı sağlar³⁷⁵. Farklı bir ifadeyle, internete erişim hakkının kamuoyu yaratılması veya oluşturulmasında önemli bir etken olduğunu ifade etmeliyiz.

1.5.2 Bilgi Edinme Hakkı Bağlamında Değerlendirilmesi

Bilgi edinme hakkı, idarenin işlem ve eylemleri ile almış olduğu kararları gösteren bilgi ve belgelere ulaşma hakkı olarak tanımlanır³⁷⁶. Farklı bir deyişle, devlet veya kamu otoritelerinin ellerindeki dokümanlara erişim hakkı olarak da ifade edilir³⁷⁷. Doktrinde bilgi edinme hakkıyla ilgili çeşitli tanımlar bulunurken³⁷⁸, ortak payda bir insan hakkı olduğu üzerinedir. Bu sebeptendir ki, bilgi edinme hakkının hem ulusal hem de uluslararası nitelikteki belge ve sözleşmelerde düzenlenme ihtiyacı duyulmuştur.

Demokratik yönetimler açık ve şeffaf rejimlerdir. Bu özellik, bireylerin yönetime katılımı ve kamu otoritesinin kararları üzerinde etkili olması sonucunu doğurmaktadır³⁷⁹. Bilginin gizlenmesi veya manipüle edilmesi neticesinde, demokratik rejim temelinden sarsılmış olacaktır³⁸⁰. Şöyle ki, bilgi edinme

³⁷⁴ ÖZEK, Çetin, Kitle İletişim Özgürlükleri, İnsan Hakları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 154.

³⁷⁵ TEZCAN, ERDEM, SANCAKDAR, ÖNOK, s. 560-561.

³⁷⁶ CİN, Hadi, İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukuk Devletinde Bilgi Edinme Hakkı, T.C. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2005, s. 13.

³⁷⁷ AKDENİZ, Yaman, Beyaz Kitap, Papatya Yayıncılık, 2003, s. 29.

³⁷⁸ Bilgi edinme hakkıyla ilgili farklı tanımlar mevcuttur, bunlardan bazıları: “*Bilgi akışının hâkim olduğu bilgi toplumunda, devletçe tutulan, kayıtlı (kanunda belirtilen istisnalar dışında) her türlü belge, doküman, vb. bilginin halka akışının yasal olarak serbest oluşu. İdarenin kurduğu ve kurmakta olduğu işlemler ile eylemlere ilişkin kişinin bilgi almasını, belgelere ulaşmasını öngören temel bir insan hakkı. Kamunun resmi kuruluşların kararlarından eylemlerinden ve bu eylemlerindeki yöntemlerinden haberli olması hakkı. Bireylerin devletçe oluşturulan veya herhangi bir şekilde tutulan kayıt ve bilgileri devlet içindeki gönüllü ve gönülsüz kaynaklardan öğrenme hakkı. İdarenin tek taraflı iradesiyle hukuk düzeninde gerçekleştirdiği değişikliklere ilişkin ilgililerin işlemin niteliği ve neticeleri hakkında bilgi alabilmesini temin eden hak.*”, detaylı bilgi için bkz. ARKLAN, Ümit, Halkla İlişkiler ve Bilgi Edinme Hakkı Türk Kamu Yönetimi Açısından Bir Yaklaşım, Literatürk Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 184; AZER, Can, Bilgi Edinme Hakkı, AÜSBE, Doktora Tezi, Ankara, 2010, s. 65.

³⁷⁹ ŞENGÜL, Ramazan, “Avrupa Konseyi Belgelere Erişim Özgürlüğü Sözleşmesi Karşısında Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı,” Amme İdare Dergisi, C. 47, S. 3, Eylül, 2014, s. 93.

³⁸⁰ EKEN, Musa, “*Bilgi Edinme Hakkı*”, İnsan Hakları Yıllığı, C. 17-18, 1996, s. 64.

hakkının diğer haklarla olan ilişkisi, onu demokratik yönetimlerde açıklık, şeffaflık ve yönetime katılım açısından önemli bir araç konumuna getirmektedir³⁸¹. Bunun yanında, bilgi edinme hakkının mutlak bir hak olmadığını ve belirli koşullarda sınırlandırılabilceğini de belirtmeliyiz³⁸². Bilgi edinme hakkı, yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkinin dinamik kalmasını sağlayan bir enstrümandır. Bilgiye erişim veya ulaşım imkanlarının ortadan kalkması durumunda, bu ilişkide kopukluk yaşanacağı kabul edilir³⁸³. Ayrıca bilgi edinme hakkı, kamu otoritesine karşı güven hissini de besleyen bir haktır³⁸⁴. Bu bağlamda, bilgi edinme hakkının birey-devlet ilişkilerinin düzenlenmesi açısından önemli bir misyona sahip olduğunu söyleyebiliriz.

İnternet kullanımının artması ve kamudaki eylem ve işlemlerin dijital alana aktarılmasıyla, bilgi edinme hakkı internet ortamında da kullanılabilir bir hak olmaya başlamıştır. Bireyler, nasıl ki çevrimdışı ortamda idarinin eylem ve işlemlerinde açıklık ve şeffaflık talep etmekteyse, benzer talebin dijital ortam için de geçerli olduğunu belirtmeliyiz. Bu anlayış, bilgi edinme hakkının internet ortamında da gözetilmesi gerçeğini göstermektedir.

Kamu yönetiminin modernizasyonu açısından elektronik devlet (e-devlet)³⁸⁵ uygulaması önemli bir araçtır. E-devlet kavramı, kamunun iç işlerinde ve hizmetlerinde bilişim teknolojilerinden yararlanması olarak tanımlanır³⁸⁶. Farklı bir deyişle, günümüz dijital dünyasında vatandaş ve hükümetin karşılıklı

³⁸¹ AYAŞLIOĞLU, Emrah, "Sosyal Medya Bağlamında Bilgi Edinme Hakkına Yönelik Halkla İlişkiler Perspektifinden Bir Değerlendirme", İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, S. 45, 2017, s. 143.

³⁸² "Kişinin çalışma hayatı ve mesleki onurunu etkilemeyen yargı denetimi dışında kalan işlemler, devlet sırrı, ülkenin ekonomik çıkarları, istihbarata ilişkin faaliyetler, idari soruşturma-adli soruşturma ve kovuşturma, kurum içi düzenlemeler-kurum içi görüş, bilgi notu ve tavsiyeler, tavsiye ve mütalaa talepleri, gizliliği kaldırılan bilgi ve belgeler, özel yaşamın gizliliği, haberleşmenin gizliliği, ticari sır ve fikir ve sanat eserleri", detaylı bilgi için bkz. AZER, Bilgi Edinme Hakkı, s. 187-237.

³⁸³ ÖNDER, Ayhan, Şeffaf Devlette Bilgi Edinme Hakkı ve Sınırları, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2010, s. 39.

³⁸⁴ EROĞUL, Cem, Devlet Yönetimine Katılma Hakkı, İmge Yayınevi, Ankara, 1991, s. 70.

³⁸⁵ Elektronik devlet (e-devlet) bazı çalışmalarda "akıllı devlet (smart government)" veya "dijital devlet" olarak da isimlendirilir. Çalışmamızda yaygın kullanım olan e-devlet kavramı tercih edilmiştir.

³⁸⁶ ÖZCİVELEK, Rukiye, H., "Dünya'da ve Türkiye'de Elektronik Devlet Tartışmaları: Kavram Üzerine Bir Sorgulama", 2004, s.1; aktaran NOHUTÇU, Ahmet, DEMİREL, Demokaan, "E-Devlet: Genel Bir Çerçeve ve Teorik Bir Yaklaşım," Türk İdare Dergisi, S. 447, 2005, s. 35-58.

hizmet ilişkisine dayalı olarak gerçekleştirdiği bir teknoloji projesidir³⁸⁷. Kamudaki hizmetlerin, internet ortamına aktarılmasıyla devletin şeffaflık ve hesap verilebilirliğinin artırılacağı yönünde yaygın bir kanı bulunmaktadır³⁸⁸. Nitekim, e-devlet yapılanmasıyla ulaşılmak istenen nihai hedef de “e-demokrasi³⁸⁹” anlayışının yerleştirilmesidir³⁹⁰. E-devlet veya e-demokrasi kavramları, internet ortamına özgülenmiş terimlerdir. Bu projelerin hayata geçirilmesinde veya sürdürülebilir olmasında internet asli unsurdur. Şöyle ki, ilgili çalışmaların devamlılığı için internete erişim hakkı olmazsa olmaz niteliktedir. İnternete erişim hakkı, hem kamu hizmetlerinin hem de bireylerin dijital alana girişini sağlayan kilit özgürlük konumundadır.

1.5.3 Özel Hayatın Gizliliği Hakkı ve Kişisel Veriler Bağlamında Değerlendirilmesi

İnsan, sosyal bir varlık olması sebebiyle diğer insanlarla etkileşim içerisinde olmayı tercih eder. Bu etkileşim, kaçınılmaz olarak başka insanların kendisi hakkında bilgi edinmesini sağlar. Diğer insanların öğrenmiş olduğu veriler, kimi zaman kişinin istedikleri olurken, kimi zaman da rıza göstermediği bilgilerdir. Teknolojik gelişmelerle beraber, kişilerin özel hayatlarına ait bilgilerin daha hızlı ve kolay ulaşılabilir olduğunu söyleyebiliriz. Kişinin kendisine ait özel alanı gizleme veyahut saklama düşüncesi, çok eski bir tarihçesi olan insani taleptir³⁹¹. Bunun yanında, insanların bir başka kimselerin hayatları hakkında bilgi sahibi olma istenci ise, merak dürtüsünün getirisidir³⁹². Teknolojide yaşanan gelişmeler, bu dürtünün tetiklenmesine neden olurken, özel alanı gizleme yönündeki talebi de tehdit eder konuma gelmiştir.

³⁸⁷ SAĞSAN, Mustafa, “*e-Devlet: Toplumların Yeni Umut Işığı mı?*,” Stratejik Analiz Dergisi, 2001, s. 91.

³⁸⁸ AVŞAR, B., Zakir, ÖNGÖREN, Gürsel, İnternet Hukuku, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2009, s. 146.

³⁸⁹ E-demokrasi kavramı için bkz. Avrupa Konseyi, Avrupa Demokrasi ve Yönetişim Komitesi (CDDG), “*E-Democracy Handbook*”, 2020; Office of the e-Envoy, “*E-goverment in the service of democracy*”, 2002.

³⁹⁰ UÇKAN, Özgür, “E-Devlet, E-Demokrasi ve E-Yönetişim Modeli: Bir İlkesel Öncelik Olarak Bilgiye Erişim Özgürlüğü”, VIII. Türkiye’de İnternet Konferansı, 19-21 Aralık, 2002, s. 5.

³⁹¹ ŞEN, Ersan, Devlet ve Kitle İletişim Araçları Karşısında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması, Kazancı Kitap Ticaret A.Ş., İstanbul, 1996, s. 1.

³⁹² ÜZELTÜRK, Sultan, 182 Anayasası ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Göre Özel Hayatın Gizliliği Hakkı, Beta Yayınları, 2004, s. 6.

Özel hayatın gizliliği hakkı, ilk kez ABD Yüksek Mahkeme Yargıcı Brandeis tarafından “yalnız olabilme hakkı” olarak ifade edilmiştir³⁹³. Bu hak, bireyin hayatına mümkün mertebe en az müdahaleyle yaşama hakkı olarak da bilinmektedir³⁹⁴. Özel hayatın korunması hakkı, kişinin kendisine özgü yaşayışı, hayat tarzı, davranışları ile diğer insanların öğrenmesini arzulamadığı değerleri içerir³⁹⁵. Avrupa Konseyi Parlamenterler Danışma Meclisi'nin 23.01.1970 tarihli ve 428 (19709) sayılı kararında özel hayatın gizliliği hakkı, “*kişinin yaşantısını istediği biçimde ve dış müdahalelerin en aza indirildiği bir şekilde sürdürülmesi*” olarak tanımlanmıştır³⁹⁶. Özel hayatın gizliliği hakkı kapsamında, kişinin özel hayatı, aile hayatı, ev hayatı, maddi ve manevi bütünlüğü, kişisel verileri, şeref ve haysiyeti, hukuka aykırı şekilde dinlenmeme ve gözetlenmemesi, kendisine ait görüntülerin izinsiz yayınlanmaması, gizli olarak verdiği bilgilerin onayı olmaksızın paylaşılamaması ve rızası alınmaksızın özel yazışmalarından faydalanılamaması gibi haklar yer almaktadır³⁹⁷. Bu unsurlarla beraber, insanı insan yapan tüm nesnel ve duygusal değerlerin koruma altına alınması hedeflenmektedir³⁹⁸.

Bu özgürlük kapsamında bireyin haberleşme hürriyeti de güvence altına alınmaktadır. Haberleşme kavramı; bireyin her türlü yazılı veya sözlü gönderileri, telefon aracılığıyla gerçekleştirdiği görüşmeler ve internet ortamındaki hareketlerini kapsamaktadır³⁹⁹. Bu özgürlüğün kullanılmasında

³⁹³ WARREN, Samuel, D., BRANDEIS, Louis, D., "The Right to Privacy ,," The Harvard Law Review Association , Vol. 4, No. 5, 1890, s. 202.

³⁹⁴ SEVİMLİ, Ahmet, K., İşçinin Özel Yaşamına Müdahalenin Sınırları, Legal Yayınları, İstanbul, 2008, s. 18.

³⁹⁵ ZAFER, Hamide, Özel Hayatın ve Hayatın Gizli Alanının Ceza Hukukuyla Korunması, Beta Yayınları, İstanbul, 2010, s. 12.

³⁹⁶ MAHMUTOĞLU, Fatih, Selami, “Ceza ve Ceza Yargılama Hukukunda Özel Yaşam”, Özel Yaşamın Gizliliği Paneli (Aile Yaşamı, Konut, Haberleşme Ve Kişisel Verilerin Saklanması), TBB Yayınları, S. 154, Ankara, 2008, S. 104.

³⁹⁷ Özel hayatın gizliliği hakkının detaylı kapsamı için bkz. ÜZELTÜRK, s. 168-22; GÜÇLÜ AKYÜREK, Özel Hayatın Gizliliğini İhlal Suçu, Seçkin Yayınları, 2. Baskı, 2014, 51-107; YÜKSEL, Saadet, Özel Yaşamın Bir Parçası Olarak Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Gizliliğine Önleyici Denetim Müdahale, Beta Yayınları, 2012, s. 28-34; BOZLAK, Ayhan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Türk Ceza Hukukunda Özel Hayatın Korunması, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013, s. 85-123;

³⁹⁸ GÜNEY, Dinç, Sorularla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, TBB Yayınları, Ankara, 2006, s. 381.

³⁹⁹ TEZCAN, ERDEM, SANCAKDAR, ÖNOK, s. 545.

iletişim olanaklarının kim tarafından sağlandığının bir önemi yoktur. Haberleşme özgürlüğüyle ilgili girişimler ister devlet isterse de özel kuruluşlar tarafından sağlanmış olsun, her halükarda hukuki güvence kapsamına alınmış olmalıdır. Haberleşme hürriyeti kapsamında korunan değerler açısından, özgürlüğün kullanıldığı yer veya mekan da bir önem arz etmez. Anayasa Mahkemesi'nin konuyla ilgili bir kararında kişilerin haberleşme hürriyeti ve gizliliğinin özel meskenler dışında da aynen koruma kapsamında olduğu ifade edilir⁴⁰⁰. Öte yandan, konuyla ilgili benzer görüşlere AİHM içtihatlarında da yer verilmektedir⁴⁰¹.

İnternete erişim hakkıyla haberleşme hürriyeti iki noktada kesişmektedir. Bunlardan ilki, erişim hakkının haberleşme özgürlüğünün kullanılmasında bir aracı niteliğinde olmasıdır. Başka bir anlatımla, iletişim imkanlarından çevrimiçi ortamda yararlanabilmek için öncelikli olarak internete erişim sağlanması gerekir. Bu iki özgürlüğün kesiştiği diğer bir nokta ise haberleşme özgürlüğünün gizliliği ilkesi boyutudur. Çevrimiçi ortamda gerçekleştirilen iletişimin aynen çevrimdışı ortamdaki gibi hukuki güvence kapsamında olması gerekir. Aksi takdirde kişinin özel hayatına yönelik müdahale edilmiş olacaktır.

Teknolojinin gelişmesiyle özel alanın her geçen gün daraldığı görülmektedir. İnsanların dijital alanda görünür olma yönündeki istenci, özel yaşam üzerindeki riskleri de artırmaktadır. İnternetin insan merkezli bir yapıya sahip olması, içerik üreticilerini insan odaklı çalışmalara itmektedir. Bilginin elektronikleştiği bir zamanda⁴⁰², internet ortamında bireyi keşfetmek, çözmek veya takip etmek, dijital alanın sürdürülebilirliğini sağlayan hususlardır. Bu minvalde, insanların davranışlarını kayıt altına alan teknolojiler ön plana çıkmaktadır.

⁴⁰⁰ AYM, B. No: 2013/766, K.T 10.12.2015, pg. 65.

⁴⁰¹ Halford v. Birleşik Krallık, B. No: 20605/92, 25.06.1997, pg. 44; Copinad v. Birleşik Krallık, B. No: 62617/00, 03.04.2007, pg. 41,43, 44.

⁴⁰² CATE, Fred, H., Privacy in the Information Age, Brookings Institution Press, 1997, s. 6.

Dijital dünyada çevrimiçi her davranış veya tutum takip edilebilmektedir⁴⁰³. Bu girişimin sebebi, her hareketimizin bir veri niteliğine hasıl olmasıdır⁴⁰⁴. Ayrıca takip süreçlerinin sadece online durumlarla sınırlı olduğunu da düşünmemek gerekir. Gündelik yaşamın bir parçası konumuna gelen; akıllı kameralar, akıllı ev sistemleri, akıllı şehirler, RFID (Radio Frequency Identification) sistemleri, GPS (Global Positioning) sistemleri, mobil sistemler, giyilebilir teknolojiler, sağlık gözlem ve izleme sistemleri, bu amaca hizmet eden araçlar olarak kabul edilmektedir.

Kişilere ait verilerin toplanmasında sadece donanımsal araçların etkili olduğu düşünülmemelidir. Enformasyon ağını düzenleyen yazılım alanındaki gelişmeler de kişilik hakları üzerindeki tehlikelerin diğer boyutunu oluşturur. İnternet ortamına özgülenmiş bazı yazılım uygulamalarıyla kişisel verilere⁴⁰⁵ erişim daha da kolay bir hal almıştır⁴⁰⁶. Özel Raportör La Rue de bu hususa dikkat çekerek, devletlerin ve özel şirketlerin internetteki verilerin toplanmasındaki rolünü ifade eder ve bu durumun kişiler açısından endişe verici bir noktaya geldiğini belirtir⁴⁰⁷. Muhakkak ki, kişisel verilerin internet ortamına aktarılmasıyla, sayısız kullanıcının ulaşabilmesine imkan sağlanmış olacaktır⁴⁰⁸. Bu durumun ise kişilerin özel hayatlarında tarifsiz zararlara sebebiyet verebileceği unutulmamalıdır.

İlk bakışta internete erişim hakkının, hem özel hayatın gizliliği hakkı hem de diğer özgürlüklerle ilgili ihlallere zemin hazırladığı düşünülebilir. Ancak bu varsayım, son derece sığ ve dar bir yaklaşımdır. Muhakkak ki internete erişim,

⁴⁰³ EROĞLU, Şahika, "Dijital Yaşamda Mahremiyet (Gizlilik) Kavramı Ve Kişisel Veriler: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Mahremiyet Ve Kişisel Veri Algılarının Analizi," Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C. 35, S. 2, 2018, s. 133.

⁴⁰⁴ LAWRENCE, Lessig, Code: and other Laws of Cyberspace, Version 0.2., 2006, s. 216.

⁴⁰⁵ Bireylerin Kişisel Bilgilerinin Otomatik İşlenmesine Karşı Korunması Sözleşmesi'nin 2. Maddesinde kişisel veri kavramı: "*Kişisel bilgi, belirli ya da belirlenebilir bir bireye ilişkin herhangi bir bilgi anlamına gelmektedir*" olarak tanımlanmaktadır. Aktaran, ÖNCÜ, Gülay, Arslan, Özel Yaşamın Korunması Hakkı, Beta Yayınları, İstanbul, 2011, s. 184.

⁴⁰⁶ Bu yönümlere ilişkin açıklamalar için bkz. KÜZECİ, Elif, Kişisel Verilerin Korunması, Turhan Kitabevi, Ankara, 2010, s. 33-35; SOLOVE, Daniel, J., The Digital Person Technology and Privacy in the Information Age, New York University Press, 2004, s. 23-26.

⁴⁰⁷ LA RUE, pg. 82, s. 22.

⁴⁰⁸ SIRABAŞI, Volkan, İnternet ve Radyo-Televizyon Aracılığıyla Kişilik Haklarına Tecavüz (İnternet Rejimi), Adalet Yayınevi, 2003, s. 141.

dijital ortamdaki hem olumlu hem de olumsuz sayılabilecek faaliyet veya girişimlerin başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Fakat ihlal niteliği taşıyan fiillerin, internete erişim hakkından bağımsız, eylem ve eğilimler neticesinde ortaya çıktığı gerçeğini değiştirmemektedir.

1.5.4 Unutulma Hakkı Bağlamına Değerlendirilmesi

Kullanıcı sayısının artması ve teknolojinin gelişmesiyle dijital alan bir veri deposu haline gelmiştir. Bu veriler kimi zaman zorunlu kimi zaman da farklı gerekçeler ileri sürülerek toplanmaktadır. Bilgilerin genellikle ticari veya sosyal amaçlar için depolandığı düşünülebilir. Öte yandan, bilgilerin muhalif veya farklı düşünen kimselere karşı ileride bir koz olarak kullanmak için elde edildiği bilinmektedir. Özellikle “düşman ceza hukuku⁴⁰⁹” kapsamında ulusal güvenlik gerekçesiyle sıklıkla kişisel verilerin kayıt altına alınmasına başvurulmaktadır⁴¹⁰.

Dijital çağda veri paylaşımının rızaya dayalı olduğu düşüncesi, tabiri caizse bir illüzyondan ibarettir. Genellikle insanlara sunulan seçenekler; onay vermesi halinde bir hizmetten faydalanabileceği, kabul etmediği durumlarda ise yararlanamayacağı şeklindedir. Oysa taraflar arasındaki eşitsizlik, sözleşmeye doğrudan yansımaktadır⁴¹¹. Zira taraflar arasındaki güç dengesizliğinin doğal bir sonucu olarak, başka seçeneğe yer vermeksizin sözleşmenin onaylanmasını getirmektedir⁴¹².

⁴⁰⁹ “Düşman Ceza Hukuku” kavramı için bkz. ROSENAU, Henning, “Jakobs’ın Düşman Ceza Hukuk Kavramı”, çev. Erhan Temel, AÜHFD, C. 57, S. 4, 2008, 391-402.

⁴¹⁰ SCHONBERGER, Viktor, Mayer, Delete: The Virtue of Forgetting in the Digital Age, s. 161.

⁴¹¹ YAVUZ, Can, Unutulma Hakkı, Seçkin Yayınları, 2. Baskı, 2018, s. 31.

⁴¹² Bilindiği üzere yakın bir zaman öncesine kadar “Whatsapp” uygulamasının yeni gizlilik sözleşmesi hakkında ciddi tartışmalar yürütülmüştür. Whatsapp, gizlilik ilkeleri çerçevesinde yaptığı güncellemeyle, politikalarında değişikliğe gitmeyi hedeflemiştir. Tartışmalar veya eleştiriler ise yeni kullanıcı sözleşmesiyle kişisel verilerin farklı sosyal medya platformlarıyla paylaşılacağı konusunda yoğunlaşmıştır. Konumuz açısından önemine baktığımızda ise, Whatsapp’ın kullanıcıların bilgisine getirmiş olduğu sözleşmeyi onaylamayan kişilerin, belirli bir süre sonra artık programı kullanamayacağı bilgisidir. Bu yaklaşım, sözleşmenin sonunda yer alan ve kullanıcının (sözde) tercihine bırakılmış “kabul” veya “ret” seçeneklerinin bir aldatmaca olduğunu göstermektedir. Whatsapp’ın tek taraflı ve dayatma niteliğindeki tavrı, küresel baskılar nedeniyle şu an için ertelenmiş olsa da, taraflar arasındaki güç dengesizliğinin nelere yol açabileceğinin görülmesi açısından önemlidir. Detaylı bilgi için bkz. <https://www.webtekno.com/whatsapp-yeni-sozlesme-turkiyede-zorunlu-h104599.html>, <https://www.webtekno.com/verilerini-facebookla-paylasmayanlar-whatsappi-kullanamayacak-h104483.html> (Erişim Tarihi 08.02.2021).

İnternette yer alan verilere ulaşmak çevrim dışı ortamdan farklıdır. Dijital ortamdaki bilgilere erişim yer ve zaman kısıtlamasından bağımsızdır. Bu gerçek, kişisel verilerin ciddi tehlikelerle karşı karşıya olduğunu gösterir. Ayrıca, verilerin sanal ortamdan silinmesini de zorlaştırmaktadır. Unutulma hakkı, kişisel verilerin internet ortamından kaldırılması açısından önemli bir enstrümandır. Bu hak, veri sahibinin dijital alanda yer alan kişisel verileriyle, kendi ismi arasındaki bağlantının sona erdirilmesini isteme hakkıdır⁴¹³. Farklı bir deyişle, kişinin internet ortamında yer alan hukuka aykırı veya hukuka uygun verilerinin kaldırılması talebidir.

Unutulma hakkı, özel hayatın gizliliği hakkıyla yakından ilişkilidir⁴¹⁴. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen devrimsel nitelikteki gelişmeler, insan onuruna yönelik tehditlerin özel alanda önlenmesini ciddi anlamda zorlaştırmaktadır⁴¹⁵. Unutulma hakkı ise, tüm bu girişimlere karşı formüle edilmiş bir hak olarak karşımıza çıkar. İnternete erişim hakkının önemi, unutulma hakkı açısından iki noktada somutlaşır. Bunlardan ilki, hak kapsamındaki olguların internete erişimle ortaya çıktığı gerçeğidir. Farklı bir ifadeyle, unutulma hakkının konusunun sadece internette mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Bir diğer nokta ise unutulma hakkının kullanılabilmesi açısındandır. Zira, unutulma hakkı çerçevesince silinmesi veya kaldırılması istenen veriler için öncelikli olarak internete erişimin sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda, unutulma hakkı ve erişim hakkı arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz.

⁴¹³ YAVUZ, s. 45.

⁴¹⁴ Unutulma hakkını, özel hayatın gizliliği hakkı kapsamında değerlendiren görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerin temel dayanağı, her iki hakkın da aynı amacı taşımasıdır. Bu görüş, unutulma hakkını ayrı bir hak olarak kabul görmek yerine özel hayatın gizliliği hakkının bir unsuru olarak değerlendirmeyi tercih eder. Bunun yanında, unutulma hakkını ayrı bir hak olarak kabul eden düşünceler de mevcuttur. Konu hakkında tartışmalar için bkz. AKGÜN, Aydın, "Kişisel Verilerin Korunmasında Yeni Bir Hak: "Unutulma Hakkı" ve AB Adalet Divanı'nın Google Kararı," TBB Dergisi, S. 116, Ocak-Şubat 2015, s. 19; Yavuz, s. 55-57.

⁴¹⁵ UYGUN, s. 498-499.

1.5.5 Örgütlenme Hakkı Bağlamında Değerlendirilmesi

Örgüt, ortak bir amaç çerçevesinde bir araya gelen insan kümesi olarak tanımlanır. T.C. Anayasa Mahkemesi, AİHM kararlarından yapmış olduğu alıntılarla örgüt kavramını, “*kişilerin serbest iradeleriyle kurulan, ortak bir amaç için bir araya gelen kişiler topluluğu*” olarak ifade etmektedir⁴¹⁶. Örgütlenme özgürlüğü ise, ortak amaç için toplanan kimselerin gönüllülük esasına dayalı planlı faaliyetlerde bulunma girişimleridir⁴¹⁷. Farklı bir deyişle, kişilerin bireysel çıkarlarını korumak için oluşturulan organizasyonlar altında bir araya gelme özgürlüğüdür⁴¹⁸. Dernek, sendika ve siyasi parti örgütlenmeleri, örgütlenme özgürlüğünü somutlaştıran değerlerdir.

Birey tek başına kendini yetersiz veya güçsüz hissettiği için görüşlerine yakın kimselerle bir araya gelerek, bu düşünceleri savunma ihtiyacı hisseder. Bu gereksinim insan doğasıyla da örtüşür. İnsanın sosyal bir varlık olması, doğal olarak diğer insanlarla etkileşim içerisinde olmasını getirmektedir. Örgütlenme özgürlüğüyle insan, diğer insanlarla birlikteliğini daha köklü bir platforma taşımakta ve kolektif bir bilinç yaratmaktadır. Örgütlenme özgürlüğü, insanlara salt bireysel menfaatleri çerçevesinde bir dayanışma ortamı sunmayıp, kamusal alana katılımlarını sağlayan da önemli bir araç konumundadır⁴¹⁹. Bu sebeptendir ki, günümüz demokratik rejimleriyle ilgili bir inceleme yaparken, örgütlenme özgürlüğü bu noktada önemli bir turnusol kağıdı işlevi görür⁴²⁰. Bu hakkın etkin ve efektif kullanılabilirliği, demokrasinin mihenk taşlarından biri olarak kabul edilmektedir⁴²¹.

⁴¹⁶ T.C. Anayasa Mahkemesi, Hüseyin Demirdizen Kararı, B. No: 2014/11286, 21.09.16, pg. 3.5

⁴¹⁷ AKIN, Fatih, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 11 ve Uygulamalarında Sendikal Haklar, T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016, s. 6.

⁴¹⁸ OĞUZMAN, M., Kemal, SELİÇİ, Özer, ÖZDEMİR, Saibe, Oktay, Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler), Filiz Kitabevi, 2020, s. 240-241.

⁴¹⁹ TANÖR, Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu vd., 1994, s. 99.

⁴²⁰ TOMUSCHAT, Christian, “Freedom of Association”, The European System for the Protection of Human Rights, Ed. Ronald St. J. Macdonald, Franz Matscher, Herbert Petzold, Martinus Nijhoff Publishers, 1993, s. 498.

⁴²¹ HARRIS, David, O'BOYLE, Micheal, BATES, Ed, BUCKLEY, Carla, Law of the European Convention on Human Rights, Fourth Edition, Oxford Press, 2018, s. 710.

Örgütlenme özgürlüğü diğer haklarla iç içe geçen bir haktır. Özellikle ifade hürriyetiyle yakından ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. İfade özgürlüğü ve örgütlenme hakkı arasındaki bağ, genel-özel hüküm ilişkisi niteliğindedir⁴²². Nitekim AİHM kararlarında da örgütlenme özgürlüğü, ifade özgürlüğünün kolektif bir görünümü olarak ifade bulmaktadır⁴²³.

Dijital dönüşümle birlikte örgütlenme özgürlüğü internet ortamında kullanılabilir bir hak konumuna gelmiştir. Sanal ortamda kurulan sosyal ilişkiler, zaman ve mekandan bağımsız olarak bir araya gelen insan hareketlerine dönüşebilmektedir⁴²⁴. İletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler, alışlagelen sınıfsal ayrışmalar ve toplumsal bilinç üzerinden olmasa da, farklı sâkilerle bir araya gelen kimselerin örgütlenme aracı konumuna gelmiştir⁴²⁵. Bu noktada, sosyal medya mecralarının sağladığı olanaklarla örgütlenme hakkının küresel bir boyut kazandığını söyleyebiliriz. Örneğin, Facebook'ta kurulacak özel bir grupta veya Twitter üzerinden açılacak bir konu başlığıyla, kısa süre içerisinde benzer görüşteki kimselerin aynı çatı altında buluşturulması mümkündür⁴²⁶. Örgütlenme özgürlüğünün dijitalleşmesiyle “dijital aktivizm⁴²⁷” kavramı da ortaya çıkmıştır. Dijital aktivizm, aktivizm faaliyetlerinin internet ortamında gerçekleştirilmesini ifade eden genel bir tanımdır⁴²⁸. Böylece ortak amaçlar

⁴²² KARAN, Ulaş, “Kamu Görevlilerinin Dernekler ve Vakıflar Bağlamında Örgütlenme Özgürlüğü: Anayasa Hukuku Perspektifinden Bir Değerlendirme,” İstanbul Hukuk Mecmuası, C. 76, S. 1., 2018, s. 68.

⁴²³ ENGİN, Murat, “İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Anayasa m. 90 Son Cümle Hükmü ve Toplu Eylemler Üzerine,” Sosyal Güvenlik Dergisi, C. 5, S. 2, 2015, s. 22.

⁴²⁴ AVCI, Elif, Cansu, AYYILDIZ, Bilge, “İnternet Sonrası Demokratikleşme ve Toplumsal Hareketler,” İnternet ve Demokrasi, Ed. Ayşe Aslı Sezgin, Tuğba Yolca, Akademisyen Kitabevi, 2018, S. 146-147.

⁴²⁵ BOYACI, Nil, Belgin, Dijital Emek Platformları ve Sendikalar, Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim merkezi Yayınları, S. 52, Ankara, 2020, s. 101-102.

⁴²⁶ 2009 yılında binlerce genç sosyal medya platformları üzerinden iletişime geçerek, Moldova hükümetine karşı protestoların başlatılmasını sağlamıştır. Bu hareket dünya gündemine “the revolution will be tweeted”, “Twitter devrimi”, “Devrim 2.0 ve “Facebook devrimi” başlıklarıyla verilmiştir. Benzer süreç, 2009 yılında İran'da “devrim twitter'laşacak” başlığıyla Ahmadinejat rejimine karşı organize edilen gösterilerde de görülmüştür. Yine 2011 yılında Mısır'ın Tahrir meydanında toplanan büyük kitlelerin sosyal medya ortamlarında örgütlendiği ve toplandığı da bilinmektedir. Detaylı bilgi için bkz. KAR, Altan, KESİM, Sevgi, “Dijital Aktivizm, Gerçek Bir Aktivizm Ruhunu Mu? Yoksa Bir Vicdan Temizleme Ayinini mi Temsil Ediyor? Dijital Aktivizmin Sosyo-Psikolojik Arka Planı”, Ed. Yasemin İnceoğlu & Savaş Çoban, İnternet ve Sokak, Ayrıntı Yayınları, 2015 134-135.

⁴²⁷ Bazı çalışmalarda dijital aktivizm yerine “internet aktivizmi”, “e-aktivizm” veya “siber aktivizm” kavramları da tercih edilmektedir.

⁴²⁸ UÇKAN, Özgür, “Dijital Aktivizm mi, Aktivizm mi?”, Yeşil Gazete, 2012.

uğruna bir araya gelen kimselerin, hedefleri için gerçekleştirecekleri eylemleri geniş kitlelere yayma fırsatı ortaya çıkmaktadır⁴²⁹.

Shirky, teknolojilerin sadece insanları bir araya getirmediği aynı zamanda insanlara kendilerini tanıtmaları için eşsiz bir fırsat sunduğunu belirtir⁴³⁰. İnternet, insanların kısa süre içerisinde diğer insanlarla interaktif ilişki kurmasını sağlayan bir platformdur. Bu çoklu insan alanı, yeni özgürlük ve mücadele sahası olarak da nitelendirilebilir. İnternete erişim hakkı, dijital alanda verilen kolektif özgürlük mücadelesi açısından önemli bir araçtır. Örgütlenme özgürlüğü, nasıl ki çevrim dışı ortamlarda demokrasinin temel unsurları arasında gösteriliyorsa, çevrim içi alanda da aynı saygıyı hakketmektedir.

1.5.6 Eğitim Hakkı Bağlamında Bir Değerlendirme

Eğitim hakkı, içerisinde bulunduğumuz küresel salgın koşullarından olumsuz etkilenen haklardan biridir. Bu hak, modern toplumlarda kişiliğin geliştirilmesi için öncelik verilen ve korunan hakların başında gelmektedir⁴³¹. Oysa covid-19 sebebiyle insanlar arasındaki temasın azaltılması amacıyla uygulamaya konan yasaklar, bireylerin eğitim hakkını olumsuz etkilemiştir⁴³². Dünyanın birçok yerinde eğitim yüz yüze yapılan bir formdan, dijital ortama aktarılmış bir formata bürünmüştür. Eğitim hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. maddesinde yer alan "*herkesin eğitim hakkı vardır*", Avrupa Sosyal Şartı'nda (ASŞ) kişilerin iş yaşamında kendilerini geliştirebilmesi için mesleki eğitim odaklı eğitim ve öğrenim görmeleri temel bir hak (madde10), Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin bir parçası olan San Salvador Protokolü'nde (Protocol of San Salvador) herkesin eğitim hakkına sahip olduğu (madde 13), Afrika

⁴²⁹ KAR, KESİM, s. 131.

⁴³⁰ SHIRKY, Clay, Herkes Örgüt, çev. Pınar Şiraz, Optimist Yayınları, İstanbul, 2010, s. 186-187.

⁴³¹ ÇALLI, Yüksel, Türk Anayasa Hukukunda Eğitim Hakkı, T.C. Ankara üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009, s. 68.

⁴³² Covid-19 kaynaklı küresel salgın sebebiyle tahmini olarak 1.6 milyar öğrencinin eğitim hayatının olumsuz etkilendiği tahmin edilmektedir. Bu rakam, dünyada eğitim gören öğrencilerin yaklaşık %90'nına tekabül eder. Detaylı bilgi için bkz. BOZKURT, Aras, "Koronavirüs (Covid-19) Pandemi Süreci ve Pandemi Sonrası Dünyada Eğitime Yönelik Değerlendirmeler: Yeni Normal ve Yeni Eğitim Paradigması," Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 2020, s. 113.

İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nda (AİHHŞ) herkesin kişisel olarak eğitim hakkı (madde 17) olduğu şeklinde düzenlenmiştir. Eğitim hakkına uluslararası metinler yanında ulusal mevzuatlarda da yer verilmiştir. Buna göre T.C. Anayasası'nda (madde 42) "*Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz*", Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Anayasası'nda (madde 59) "*Kimse, öğrenim ve eğitim hakkından yoksun bırakılamaz*" şeklinde ifade bulunmaktadır.

Hem uluslararası hem de ulusal nitelikli düzenlemelerden hareketle, eğitim hakkının içerisinde bulunduğumuz koşullar göz önüne alındığında sanal ortamdaki eğitim faaliyetlerini de kapsayacak nitelikte bir hak olduğuna kuşku yoktur. La Rue raporunda, internetin günümüzde önemli bir eğitim aracı haline dönüştüğünün altını çizer⁴³³. Benzer bir ifadeye, Afrika Uzamanlar Komitesi Toplantısı'nda ACHPR Başkanı Solomon Dersso'nun küresel salgın koşullarında çevrimiçi eğitim hakkından yararlanabilme hakkında yapmış olduğu konuşmada rastlanır⁴³⁴. İnternetteki zengin içeriklere erişim hakkı, eğitim hakkının bir parçası olarak kabul edilir. Bu nedendir ki, internete erişim hakkı, eğitim hakkının kullanılabilmesi için asli unsur haline gelmiştir.

Eğitim hakkıyla iki hedef amaçlanır⁴³⁵. Bunlardan birincisi internet eğitimi üzerinedir. Bu hakkın kullanılabilmesi için kullanıcıların internet konusunda gerekli bilgiye sahip olması gerekir. Diğer bir nokta ise, internet ortamındaki eğitim imkanlarından eşit bir şekilde yararlanmadır. Burada, kişilere her türlü kolaylığın sağlanması gerekir. Örneğin, kişilerin daha fazla mağdur edilmemesi ve eğitim hakkından yararlanabilmeleri için internetin ücretsiz kullanımı veya ihtiyaç duyulan teknolojik cihazların temin edilmesi gibi girişimler son derece kıymetlidir.

⁴³³ LA RUE, Frank, "Report of the Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression," BM İnsan Hakları Konseyi Özel Raportörü, A/66/90, pg. 70-72, Ağustos, 2011, s. 20.

⁴³⁴ ACHPR, "Remarks by the ACHPR Chairperson, Commissioner Solomon Dersso at the 35th Ordinary Session of the African Committee of Experts on the Rights and Welfare of the Child", 2020, <https://www.achpr.org/news/viewdetail?id=211> (Erişim Tarihi 20.02.2021).

⁴³⁵ İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı, s. 20.

1.5.7 Çalışma Hakkı Bağlamında Bir Değerlendirme

Yasaklar sebebiyle hareket özgürlüğünün sınırlandırılması iş yaşamını değiştirmiştir. Çalışma hakkının alışlagelen ve “iş yerine” gidilerek icra edilmesi, koşullar çerçevesinde bireylerin oturdukları yerden gerçekleştirdiği faaliyetlere evrilmiştir. Çalışma hakkı temel haklardan biridir. Bu hak, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde (madde 23) “*Her şahsın çalışmaya, işini serbestçe seçmeye, adil ve elverişli çalışma şartlarına... hakkı vardır*”, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından hazırlanan sözleşmelerde, Avrupa Sosyal Şart’ında (Bölüm 1, madde-1) “*Herkesin, özgürce edinebildiği bir işle yaşamını sağlama fırsatı olacaktır*”, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi’nin bir parçası olan San Salvador Protokolü’nde (Protocol of San Salvador) (madde 6) herkesi çalışma hakkına sahip olduğu, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı’nda (AİHHŞ) (madde 15) herkesin tatmin edici koşullar altında ve eşit işe eşit ücret prensibine göre çalışma hakkı olduğu düzenlenmiştir. Bireyin yaşamını idame ettirmesi için bu denli önemli bir konuma sahip olan çalışma hakkı ulusal mevzuatlara da konu edilmiştir. Baktığımızda T.C. Anayasa’sında (madde 49) “*çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir*”, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası’nda (madde 49) ise “*çalışma her yurttaşın hakkı ve ödevidir*” şeklinde ifade edilmektedir.

Değişken koşullarla birlikte çalışma hakkı internet üzerinden kullanılabilen bir hak konumuna gelmiştir. Yaşanılan dönüşüm, internete erişim hakkını çalışma hakkı açısından hayati bir öneme getirmiştir. Kişilerin hayatını idame ettirebilmeleri için çalışma özgürlüğünden yararlanmaları gerekir. Her ne kadar çalışma hakkı tek başına bir hakkı ifade ediyor olsa da, bu hak birçok hakkı da içerisinde barındırmaktadır⁴³⁶. Örneğin çalışma hakkı; izin hakkı, ücret hakkı, sendikal haklar ve sosyal güvenlik haklarıyla yakından ilgilidir. Dolayısıyla internete erişim hakkıyla ilgili uygulamaların sadece çalışma hakkını değil de, bu hakla bağlantılı diğer hakları etkileyebileceği de unutulmamalıdır.

⁴³⁶ EVREN, Baki, “Anayasal Çerçeve de Türkiye’de Çalışma Hakkı”, Çalışma Dünyası Dergisi, C. 1, S. 2, 2013, s. 68.

1.5.8 Sağlık Hakkı Bağlamında Bir Değerlendirme

Bireyin temel haklarından biri sağlık hakkıdır. Bu hak hem uluslararası hem de ulusal nitelikte mevzuatlarda güvence altına alınmıştır. Sağlık hakkı sadece sağlıklı olma hakkını içermekle kalmayıp, daha geniş bir içeriğe sahiptir⁴³⁷. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), kişinin sağlıklı olabilmesi için sadece hastalanmaması veya sakatlanmamasının yeterli olmadığını, aynı zamanda beden, ruhen ve sosyal yönden de iyi olması gerektiğini belirtir⁴³⁸. Tüm bunların yanında sağlık hakkı, yaşam hakkına da hizmet eden ve işlerlik kazandıran haklardan biridir⁴³⁹.

İçerisinde bulunduğumuz küresel salgın koşulları, birçok açıdan sağlık hakkının önemini ortaya koymaktadır. Koronavirüs sebebiyle uygulamaya konan sınırlamalar, kişilerin özgürce bu haktan yararlanmalarına engel oluşturmaktadır. Öte yandan, teknolojinin gelişmesi ise sağlık hakkının da çevrimiçi ortamda kullanılabilmesine imkan sağlar. Baktığımızda, kişilerin randevu alımları, doktorlarla acil nitelikte olmayan görüşmeleri veya ilaç yazdırma ve benzeri işlemleri internet üzerinden gerçekleştirdikleri görülmektedir. Ayrıca, küresel salgınla mücadelede önemli bir araç konumunda olan aşılarda bilgi veya randevular da internet üzerinden kabul edilmektedir. İşte tüm bu gelişmeler, internete erişim hakkını sağlık hakkı açısından önemli kılmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz olanaklardan faydalanabilmek için öncelikli olarak kişilerin internete erişimleri gerekir. Dolayısıyla, internete erişim hakkıyla ilgili geliştirilecek politikaların salt internete erişim hakkı kapsamında değil de, çevrimiçi ortamdaki haklar da göz önünde bulundurulularak değerlendirilmesi gerekir.

⁴³⁷ Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Komitesi'nin sağlık hakkıyla ilgili getirdiği yorumda hakkın iki boyutu ortaya konmaktadır. Buna göre: "Sağlık hakkı, sağlıklı olmak hakkı şeklinde anlaşılmalıdır. Sağlık hakkı(nın) (...) özgürlük boyutu, bir kimsenin, cinsiyet ve üreme özgürlükleri de dahil olmak üzere, kendi sağlığı ve vücudunun kontrolünü elinde bulundurması, işkence, rızaya dayanmayan tıbbi ve deneysel müdahaleler gibi müdahalelere tâbi olmamasını içermektedir. Hak boyutu ise, insanların ulaşabilecek en yüksek sağlık standardından eşit şekilde faydalanmasına olanak tanıyan bir sağlık sistemine sahip olma hakkını içermektedir." (14 Sayılı Genel Yorum, Para. 8)." Detaylı bilgi için bkz. TEMİZ, Özgür, "Türk Hukukunda Bir Temel Hak Olarak Sağlık Hakkı," AÜSBF Dergisi, C. 69, S. 1, 2014, s. 169.

⁴³⁸ METİN, Bayram, "Sağlık Hakkı", Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 2017, s. 48.

⁴³⁹ KABOĞLU, 1998, s. 272.

1.5.9 Diğer Haklar Bağlamında Bir Değerlendirme

İnternetin yaygınlaşmasıyla beraber çevrimiçi özgürlüklerin kullanımında ciddi bir artış yaşanmıştır. Özellikle içerisinde bulunduğumuz koronavirüs (covid-19) kaynaklı küresel salgın koşulları, bu durumu farklı bir boyuta taşımıştır. Önceleri çevrimiçi hakların kullanımı iradi bir tercihe dayanırken, koşulların değişmesiyle bir tür zorunlu seçenek halini aldığını söyleyebiliriz. Baktığımızda, pandemi koşullarında birçok hakkın kullanımının sadece çevrimiçi ortama özgülendiği görülmektedir. Şüphesiz bu tablo, devletler tarafından uygulanan sıkı denetim politikalarının bir getirisi olmakla, uzun vadede kişilerin hak ve özgürlükler açısından kullanım alışkanlıkları üzerinde ciddi sonuçlar yaratacağını düşünmekteyiz. Bu başlık altında mülkiyet hakkı, adil yargılanma hakkı, gelişme hakkı ve demokratik yaşama katılma hakları ile internete erişim hakkı arasındaki ilişkinin kısa bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Mülkiyet hakkı temel insan haklarından biridir. Bu hak, sosyal, ekonomik ve ideolojik yaklaşımlardan doğrudan etkilenen bir haktır⁴⁴⁰. Dolayısıyla benimsenen görüşler ışığında farklı tanımlamalara konu edilebilmektedir. Öte yandan, mülkiyet hakkının birçok ulusal veya uluslararası metinde de düzenlendiğini söylemeliyiz. Mülkiyet kavramı, fiziki olarak her türlü taşınır veya taşınmaz mal haricinde, malvarlığı kapsamındaki tüm ekonomik değerleri de kapsayacak genişlikte bir anlama sahiptir⁴⁴¹. Bu bağlamda mülkiyet hakkı doktrinde; maddi şeyler yanında, fikri ve sanat eserleri ile alacak hakları gibi değeri parayla belirlenen maddi veya gayri maddi varlıkları da kapsadığı kabul edilir⁴⁴². AİHS Ek 1 No'lu Protokolün uygulama kılavuzunda; menkul ve gayrimenkul mallar, elle tutulan veya tutulamayan varlıklar, hisseler, patentler, tahkim kararları, emekli maaşı hakkı, ev sahibinin kira alma hakkı, bir faaliyetin yürütülmesine ilişkin ekonomik çıkarlar, bir meseleyi icra etme hakkı, belli bir usulün uygulanacağına dair meşru beklenti, hukuki bir hak iddiası ve bir sinemanın müşterileri gibi değerlerin mülkiyet hakkı kapsamında

⁴⁴⁰ ALTAN, Alparslan, Mülkiyet Hakkı, Güvencesi ve Koruması, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2008, s. 75.

⁴⁴¹ TEZCAN, ERDEM, SANCAKDAR, ÖNOK, s. 646-647.

⁴⁴² ERTAŞ, Şeref, "Mülkiyet Hakkının Yeni Boyutu ve Bu Hakka Getirilen Daraltılmanın Anayasa ve İnsan Haklarına Uygunluğu", Türk Medenî Kanununun Yürürlüğe Girişinin 80. Yılı Münasebetiyle Düzenlenen Sempozyum, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 2006, s. 137.

değerlendirildiği ifade edilmektedir.⁴⁴³. Tüm bunlara ek olarak, artık dijital dünyada kazanılan veya elde edilen sanal değerlerin de mülkiyet hakkının konusunu oluşturduğu ileri sürülmektedir⁴⁴⁴.

Mülkiyet hakkı ile internete erişim hakkının kesiştiği nokta ise, mülkiyet hakkından doğan yetkiler üzerinden somutlaşır. Mülkiyet hakkından doğan yetkiler genel olarak elde bulundurma, yararlanma, tasarrufta bulunma, elden çıkarma ve müdahaleleri önleme yetkilerini kapsadığı kabul edilir⁴⁴⁵. Bu yetkilerin bazıları internet ortamında kullanılmaya elverişlidir. İşte tam da bu noktada, internete erişim hakkı ile mülkiyet hakkı kesişmektedir. İnternet ortamının gelişen teknolojik imkanlar sayesinde mülkiyet hakkı özelinde bazı tasarruflarda bulunma imkanı tanıdığını söyleyebiliriz. Örneğin; bir kişi maliki olduğu bir malı kolaylıkla internet adresleri üzerinden satabilmekte veya kiralayabilmektedir. Yine kişinin talebi doğrultusunda telif hakkı kendisine ait olan bir eseri farklı platformlar üzerinden kullanıcıların bilgisine sunabilir. İnternete erişim hakkı, mülkiyet hakkıyla ilgili tüm işlemlerin yapılmasına olanak sağlayan bir hak değildir. Böylesi bir iddianın ileri sürülmesi, gerçekçi olmaktan uzaktır. Fakat mülkiyet hakkıyla ilgili birtakım işlem ve eylemlerin hayata geçirilebilmesi için ise internet erişimine ihtiyaç duyulduğunu söyleyebiliriz.

Modern insan hakları anlayışı, insan haklarının güvence altına alınması kadar bu hakların etkili ve efektif bir şekilde korunmasını talep etme hakkını da güvence altına almayı amaçlar⁴⁴⁶. Ancak güvenli bir koruma mekanizması içerisinde insan hakları gerçek anlamda var olabilmektedir. Bu hususta adil yargılanma hakkı son derece önemlidir. Adil yargılanma hakkı herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, taraflarca iddia ve savunmaların eşit ve karşılıklı olarak yapıldığı dürüst bir yargılama olarak ifade edilir⁴⁴⁷. Farklı bir anlatımla adil yargılanma hakkı, dava tarafları arasında karşılıklı iddiaların veya

⁴⁴³ CARSS-FRISK, Monica, Mülkiyet Hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 1 No'lu Protokolünün 1. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları EL Kitapları, No.4, 2001, s. 6.

⁴⁴⁴ GEMALMAZ, H., Burak, Sanal Dünyada İktidar ve Özgürlük, Beta Yayıncılık, 2011, s. 115.

⁴⁴⁵ ALTAN, s. 93.

⁴⁴⁶ TEZCAN, ERDEM, SANCAKDAR, ÖNOK, s. 301.

⁴⁴⁷ DONAY, Süheyl, İnsan Hakları Açısından Saniğin Hakları ve Türk Hukuku, Fakülteler Matbaası, 1982, İstanbul, s. 41.

savunmaların ortaya konması olarak tanımlanır⁴⁴⁸. Bu hakla beraber yargılama sürecinin hakkaniyete uygun ve adil bir biçimde tamamlanması hedeflenmektedir⁴⁴⁹.

Bu hak unsurları üzerinden somutlaştırılabilmektedir. Buna göre adil yargılanma hakkı; bir yargı yerine başvurma, davanın hakkaniyete uygun olarak dinlenilmesini isteme, duruşmanın halka açıklığı, makul sürede yargılanma, yasayla kurulmuş tarafsız ve bağımsız bir mahkemede yargılanma hakkı ve ceza muhakemesinde şüpheli veya sanığa tanınan hakları bünyesinde barındırmaktadır⁴⁵⁰. İnternete erişim hakkı ile adil yargılanma hakkı arasındaki ilişki de unsurlar üzerinden somutlaşır. Şöyle ki, günümüz teknolojik imkanları adil yargılama hakkının bazı öğelerinden yararlanmayı fiziki olarak mahkemede bulunmadan veya uzaktan gerçekleştirmeyi mümkün kılmaktadır. Farklı anlatımla, teknolojik olanakların kişilerin internet üzerinden adil yargılanma hakkından yararlanmasına katkı sağladığını söylemeliyiz. Türkiye’de 2000’li yılların başından beridir uygulamada olan *UYAP Bilişim Sistemi*, bu konuda önemli bir örnek sayılır. Yine konuyla ilgili olarak Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi’nin (SEGBİS) de adalet alanındaki gelişmelerin dijitalleşmesine katkı sunmaktadır⁴⁵¹. Bu projelerle, dijital ortamdaki dönüşümünün “e-adalet” boyutunda önemli ilerlemeler sağlanmaktadır⁴⁵².

Avrupa Konseyi Adaletin Etkinliği İçin Avrupa Komisyonu’nun (CEPEJ) 10 Haziran 2020 tarihli “*COVID-19 Pandemisi Sırasında ve Sonrası İçin Yargı Tarafından Öğrenilen Dersler ve Karşılaşılan Zorluklar*” başlıklı bildirisinde⁴⁵³, Konsey üyesi kırk altı devlette tele konferans yönteminin

⁴⁴⁸ KALABALIK, Halil, İnsan Hakları Hukuku Kavram-Uygulama-Hak ve Ödevler, Seçkin Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2013, , s. 498-499.

⁴⁴⁹ ÇIRAK, İsmail, Çağlayan, Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Adil Yargılanma Hakkı, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, s. 20.

⁴⁵⁰ TEZCAN, ERDEM, SANCAKDAR, ÖNOK, s. 315-386.

⁴⁵¹ TANER, Fahri, Gökçen, YILDIRIM, Akif, “Suç İsnadına veya Medeni Hak ve Yükümlülüklerle İlişkin Uyuşmazlıklarda Duruşmaya Video Konferans Yöntemiyle Uzaktan Katılma,” AÜHFD, S. 70, 2021, s. 230.

⁴⁵² IŞIK, Alper, Dijital Demokrasi, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2020, s. 227-228.

⁴⁵³ Avrupa Konseyi Adaletin Etkinliği İçin Avrupa Komisyonu’nun (CEPEJ) 10 Haziran 2020 tarihli “*COVID-19 Pandemisi Sırasında ve Sonrası İçin Yargı Tarafından Öğrenilen Dersler ve Karşılaşılan Zorluklar*” başlıklı bildirisini için bkz. <https://rm.coe.int/european-judicial-systems-efficiency-and-quality-of-justice-cepej-stud/1680786b57>, (Erişim Tarihi 20.05.2021).

benimsendiği ve yasal bir çerçeveye oturtulduğu belirtilir. Ayrıca adalet alanındaki çevrimiçi hizmetler, video konferans yoluyla duruşma veya adaletle ilgili bilgi veya işlemlerin uzaktan yürütülmesi gibi çözümlerin, her zaman adil yargılanma ilkesine uygun olması gerektiğinin de altı çizilmektedir⁴⁵⁴.

2017 yılından beridir Çin halk Cumhuriyeti'nde "*Hangzhou İnternet Mahkemeleri*" faaliyet göstermektedir⁴⁵⁵. Bu mahkemeler internet alanında uzmanlaşmış yargı organları olarak karşımıza çıkar. İnternetle ilgili; sözleşme ve ürün sorumluluğu anlaşmazlıkları, internet servis sözleşmeleriyle ilgili davalar, internet telif hakkı ihlali davaları, çevrimiçi ortamda verilen kredilerden doğan anlaşmazlıklarla ilgili davalar ve daha birçok konu, bu mahkemelerin yetki alanında bulunmaktadır⁴⁵⁶. Kişilerin internet mahkemelerinde dava açabilmesi için Çin menşeli bir şirket olan AliPay veya Hangzhou mahkemelerinde görev alan kâtiplerden birine kimlik bilgilerini göndererek doğrulaması yeterlidir⁴⁵⁷. Öte taraftan, bireyler dava duruşmalarına da online olarak katılabilmekte ve belge sunabilmektedirler. Bu mahkemelerin diğer bir önemli özelliği ise kısa sürede davaların sonuçlandırılmasıdır. Baktığımızda çevrimiçi davaların yaklaşık yirmi sekiz dakika gibi bir sürede sonuçlandığı ifade edilmektedir⁴⁵⁸. Görüleceği üzere internete erişim hakkıyla adil yargılanma hakkı arasındaki bağlantı düşündüğümüzün de ötesinde olabilmektedir.

İnternet, kişilere eşsiz bir veri dünyası sunmaktadır. Zaman içerisinde bu platformun hem nitelik hem de niceliksel olarak gelişmesi, insanlar açısından önemini daha da artırmıştır. İnternet, özellikle gelişme hakkı açısından önemli bir yere sahiptir. Gelişme hakkı, 4 Aralık 1986 tarihli BM Gelişime Hakkına Dair

⁴⁵⁴ ÇİFTÇİ, Pınar, "Avrupa Konseyi Adaletin Etkinliği İçin Avrupa Komisyonu'nun (CEPEJ) Covid-19 Pandemisi Sırasında ve Sonrası Yargı Tarafından Öğrenilen Dersler ve Karşılaşılan Zorluklar Hakkında Bildirgesi," 2020, <https://blog.lexpera.com.tr/avrupa-konseyi-adaletin-etkinligi-icin-avrupa-komisyonusunun-covid-19-pandemisi-sirasinda-ve-sonrasi-yargi-tarafindan-ogrenilen-dersler-ve-karsilasilan-zorluklar-hakkindaki-bildirgesi/>, (Erişim Tarihi 20.05.2021).

⁴⁵⁵ ZHAO, Yun, "Internet Court in China", <https://www.inhousecommunity.com/article/internet-courts-china/> (Erişim tarihi 20.05.2021).

⁴⁵⁶ ZHAOU, "Internet Court in China," ; UŞAKLIOĞLU, Ahmet, Yavuz, Dijital Hukuk, Seçkin Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, 2021, s. 128-29.

⁴⁵⁷ UŞAKLIOĞLU, s. 128.

⁴⁵⁸ UŞAKLIOĞLU, s. 129.

Bildiri’de tanımlanmıştır⁴⁵⁹. Bu hak “*her insanın ve bütün halkların, bütün insan haklarının ve temel özgürlüklerin tam olarak gerçekleşeceği bir ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal gelişmeye katılma, katkıda bulunma ve bundan yararlanma hakkına sahip olması nedeniyle vazgeçilmez bir insan hakkı*” olarak tanımlanır. Farklı bir ifadeyle, gelişme hakkı insanın ekonomik, sosyal, politik ve kültürel olarak daha ileri bir seviyeye ulaşmasını konu eder⁴⁶⁰. Bu minvalde gelişme hakkıyla, ulusal ve uluslararası mevzuatta yer alan hak ve özgürlüklerin ilerletilmesi hedeflenmektedir ⁴⁶¹ . Gelişme hakkına göre, uluslararası nitelikteki insan haklarıyla ilgili metinlerde tanımlanan özgürlüklerden tam olarak yararlanabilmek için ekonomik, sosyal, kültürel ve politik gelişmişliğe ihtiyaç duyulur. Baktığımızda, günümüzde internetin bu ögeler açısından eşsiz bir kaynak olduğu tartışmasızdır. Zira bu hakla beraber sadece bireyin kişisel gelişimi hedeflenmeyerek yoksulluğun azaltılması ve çevresel sürdürülebilirlik de amaçlanmaktadır⁴⁶². Dolayısıyla, internete erişim hem kişilerin kendilerini geliştirmesine hem de yoksullukla mücadele edilmesine ve çevrenin korunmasına olumlu katkı sunacağı açıktır. İnternete erişim hakkı kişilerin ekonomik, sosyal, kültürel ve politik açıdan gelişmelerine doğrudan etki yapacaktır. Böylece, insanın haklarını konu eden ulusal ve uluslararası belgelerde düzenlenmiş hak ve özgürlüklerden tam olarak yararlanabilmek açısından internete erişim hakkının önemli bir fonksiyona sahip olduğunu söyleyebiliriz.

İnternetin gelişmesi farklı hak ve özgürlüklerin bu mecrayla ilişkisini somutlaştırmaktadır. İHEB madde 18’de düzenlenen din ve inanç özgürlüğü, gelişen teknolojik imkanlar sayesinde çevrimiçi ortamda kullanılabilir olmuştur. Bireyler, çevrimiçi ortamda inanç özgürlüğünü kullanarak inancını gerek tek başına gerekse de bir başka kimselerle yaşayabilmekte, inancını öğrenirken

⁴⁵⁹ 4 Aralık 1985 tarihli BM Gelişme Hakkına Dair Bildiri için bkz.

<https://www.ombudsman.gov.tr/document/mevzuat/698b5--Gelisme-Hakkina-Dair-Bildiri.pdf> (Erişim Tarihi 20.05.2021).

⁴⁶⁰ KARABAY, Zafer, Küreselleşme ve İnsan Hakları, Küreselleşme Sürecinde İnsan Haklarının Gelişme Hakkı Odağında Evrimi, AÜSBE, Yüksek Lisans tezi (Yayımlanmamış), 2002, s. 114; ÖZDEK, Çevre Hakkı, s. 42.

⁴⁶¹ ASLAN, Betül, Devletin Temel Amaç ve Ödevleri Işığında Özel Gelişme Hakkı (1982 Anayasası m.5), T.C. Marmara Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007, s. 5.

⁴⁶² İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı, s. 15.

öğretebilmekte veya uygun gördüğü takdirde ibadet edebilmektedir⁴⁶³. Yine internetle birlikte İHEB madde 27’de yer alan kültürel yaşama katılma hakkı da gerçekleştirilebilmektedir. Özellikle bireylerin hareket serbestisinin sınırlandırıldığı bir zamanda bu haklar daha da önem kazanır. Dolayısıyla, bireylerin çevrimiçi serbestisinden veya özgürlüğünden bahsedebilmek için, bu hakların kullanımını sağlayan erişim hakkının öncelikli olarak tanınması gerekir.

Teknolojik gelişmeler ışığında yaşanan değişim sadece hak ve özgürlükler üzerinden görünür olmamaktadır. Demokratik usuller açısından da önemli dönüşümlere sebebiyet vermektedir. Demokratik yönetimlerin meşruluk aracı şüphesiz seçimlerdir. Yönetici konumuna gelecek kişiler, belirli aralıklarla düzenli olarak gerçekleştirilen seçimlerle belirlenmektedir. İnternetin gelişmesiyle seçim yöntemlerinin de dijital ortama aktarılmaya başlandığını görmekteyiz. Böylece artık elektronik seçim veya e-seçim kavramı karşımıza çıkmaktadır. Dünyada kapsamlı ilk e-seçim uygulamasını benimseyen ülke Estonya’dır⁴⁶⁴. Bu uygulamayla birlikte, Estonya halkı iradesini internet üzerinden yansıtmakta ve iktidarı belirlemektedir. Bireylerin seçimlerini doğrudan internet üzerinden gerçekleştirilmesi katılımcı demokrasi ve yurttaşların demokratik hayata katılma haklarıyla da örtüşen bir uygulamadır⁴⁶⁵. AP’nin “*İnternette İfade Özgürlüğü*” ile ilgili kararında, internete erişim hakkının bireylerin demokratik süreçlere katılımı ve demokrasinin güçlenmesi açısından kilit bir rol oynadığı ifade edilmektedir⁴⁶⁶. Bu yöntemle vatandaşlar kendilerini ilgilendiren konularda aracı olmaksızın söz söyleme ve görüş belirtme hakkına sahiptir. Dolayısıyla demokratik usullerle de bağdaşan bir yöntemdir. Bu bağlamda internete erişim hakkının, demokratik usullerin

⁴⁶³ İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı, s. 17.

⁴⁶⁴ NURSE, Jason R., C., and OTHERS, “An Independent Assessment of the Procedural Components of the Estonian Internet Voting System,” University of Oxford Cyber Studies Programme Working Paper Series No: 6, September 2016, s. 2; “Avrupa’nın ilk e-seçim’i” https://www.ntv.com.tr/dunya/avrupanin-ilk-e-secimi,MVvyaymChvJurKwKx7_qpKQ (Erişim Tarihi 20.05.2021).

⁴⁶⁵ DİNÇKOL, Bihterin, Vural, IŞIK, Alper, “Katılımcı Demokrasi ve Online Karar Alma Bağlamında E-Oy ve Estonya Örneği,” Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı, C. 25, s. 2, 2019, s. 717.

⁴⁶⁶ Avrupa Parlamentosu’nun 6 Temmuz 2006 tarihli kararı, (D) bendi aynen şöyledir: “*whereas access to the Internet can strengthen democracy and contribute to a country’s economic and social development and restricting such access is incompatible with the right to freedom of expression;*”

hayata geçirilmesi açısından da önemli bir araç konumuna geldiğini söyleyebiliriz. Öte yandan, bu uygulamalar kapsamında gerekli siber güvenlik tedbirlerinin alınmaması halinde ise ciddi sorunların da ortaya çıkabileceği unutulmamalıdır.

Küresel salgınla birlikte bu hakların çevrimiçi ortamda kullanılabilirliği ayrı bir önem arz etmiştir. Daha önceleri tercihe dayalı olarak çevrimiçi ortamda kullanılan haklar, pandemiyle birlikte zorunluluk halini almıştır. Bu değişim ve dönüşümün uzun vadede hak ve özgürlüklere yönelik farklı yaklaşımların benimsenmesine vesile olacağına inanmaktayız. Öte yandan, çevrimiçi ortamda kullanılabilen hak sayısının da günden güne artacağını düşünmekteyiz. Bu nedenle, internete erişim hakkının diğer haklarla olan ilişkisi her geçen gün daha da önemli olacaktır.

1.5.10 Özel Hukuk Açısından Bir Değerlendirme

İnternet, elektronik bilgi bankası olarak düşünülebilir. Çoğu zaman verinin kim tarafından paylaşıldığının veya aktarıldığının önemi yoktur. Değerli olan, bilgiye kısa sürede erişmektir. Şöyle ki bu yaklaşım, fikir ve sanat eserleri açısından ciddi tehlikeler içermektedir. Zira bir taraftan “bilgi edinme hakkı” kapsamında hareket eden kimse, aynı anda telif hakları açısından ihlal niteliğinde davranışlarda bulunmuş olabilecektir⁴⁶⁷. Bu hassas dengenin özel hukuk ilkeleri üzerinden günümüze uyarlanması gerekmektedir.

İnsanların dijital alanla bütünleşmesi birçok alışkanlığın da sanal ortama aktarılması sonucunu doğurmuştur. Bunların başında ticaret konusu gelmektedir. İnternetin gelişmesiyle ticaret olgusu elektronikleşmiştir. Elektronik ticaret veya e-ticaret kavramı, dijital ortamdaki ticari girişim veya faaliyetlerin tümü olarak ifade edilir⁴⁶⁸. İnsanlar, dijital ortamda farklı ürün veya hizmetleri aynı anda görüntüleyebilmekte, karşılaştırabilmekte ve hatta gerçek

⁴⁶⁷ AKİPEK, Şebnem, DARDAĞAN, Esra, “Sanal Ortamda Gerçekleşen Telif Hakkı İhlallerinde Uygulanacak Hukuk”, 2001, s. 119-120.

⁴⁶⁸ ORGAN, Arzu, KARADAĞ, Neslihan, Coşkun, “İşletmecilik Açısından Elektronik Ticaret ve Hukuki Altyapısı”, İnternet Uygulamaları ve Yönetim Dergisi, C. 2, S. 2, 2011, s. 82.

kişilerin yorumlarına dahi ulaşabilmektedir. Bu imkan, tüketici konforunu eşsiz bir noktaya taşımaktadır. Benzer durumun üretici veya satıcı kesimler için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. E-ticaretle birlikte çevrim dışı ortamın sağladığı birçok dezavantajın ortadan kalkması ve küresel pazara ürün veya hizmet sunma olanağının sağlanması, üretici ve satıcılar için devrimsel bir gelişme olarak değerlendirilmektedir⁴⁶⁹.

Öte yandan, ticaretle ilgili hukuki meselelerin dijital alana taşınmasını da beraberinde getirmiştir. Örneğin, iradeyi yanıltma ve dürüstlük prensiplerine aykırılık taşıyan ve ticari şan ve şerefi sarsan davranışlar olarak tanımlanan haksız rekabet niteliğinde eylemler⁴⁷⁰, artık internet ortamında görünür olmaya başlamıştır. Dijital ortamdaki hak ihlalleriyle mücadele edebilmek ve olası zararları gidermek veya minimize etmek açısından ihtiyati tedbirler uygulamaya konulmaktadır⁴⁷¹. Bu uygulamalar neticesinde ortaya çıkacak hukuka aykırılık veya haksızlık hallerinde ise tazminat konusu gündeme gelecektir⁴⁷².

Bilişim teknolojilerinin gelişimiyle “modern” veya yeni tür ilişki modellerinin ortaya çıktığı kabul edilir. Şöyle ki, yeni ilişki formlarının yeni hukuki durumlara neden olacağı da açıktır. Dolayısıyla ortaya çıkacak yeni hukuki durumların ve bunlara uygulanacak hukukun belirlenmesi önem arz etmektedir⁴⁷³. Günümüz dünyasında, özel hukuk ilke ve prensiplerinin internet ortamının gerçeklerine göre düzenlenmesi bir ihtiyaçtan öte zorunluluk taşımaktadır. Aksi takdirde, güncel ve teknolojik gelişmelerin ruhuyla örtüşmeyen girişimlerin etkisiz veya sonuçsuz kalması kaçınılmaz olacaktır.

Özel hukuk ve internet ilişkisinin kapsamını geliştirmek, pekala mümkündür. Ancak çalışmamızın kapsamından ayrılmamak için paylaşılan bilgilerle sınırlı

⁴⁶⁹ NESLİHAN, KARADAĞ, s. 82-85.

⁴⁷⁰ KARAHAN, Sami, Ticari İşletme Hukuku, Mimoza Yayınları, Konya, 2015, s. 217-221.

⁴⁷¹ YILDIRIM, Nevhis, Deren, Haksız Rekabet Hukuku ile Fikri ve Sinai Mülkiyet Hukuku'nda İhtiyati Tedbirler, Alkım Yayınları, İstanbul, 1999, s. 4.

⁴⁷² CANKAT, s. 404-405.

⁴⁷³ SARIAKÇALI, Turgay, İnternet Üzerinden Akdedilecek Sözleşmelerde Uygulanacak Hukuk, Public and Private International Law Bulletin, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, C. 40, S. 1, 2020, s. 251.

tutulması tercih edilmiştir. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise internete erişim hakkının uluslararası hukukta düzenlenmesi ve bazı ülkelerin hukuk sistemlerinde yer alan gelişmeler üzerine durulacaktır.

2. BÖLÜM

İNTERNETE ERİŞİM HAKKININ ULUSLARARASI HUKUKTAKİ GELİŞİMİ ve BAZI ÜLKELERDEN ÖRNEKLER

İnternet, yapısı gereği çok uluslu bir platformdur. Ülkeleri birbirine bağlayan bir araç olarak da nitelendirilebilir. Dijital alanın bu özelliği, internetin küresel boyutta ele alınması gerekli kılar. Günümüz dünyasında devletlerin internetle kurduğu ilişki salt ulusal ölçekli olmayıp, uluslararası bir nitelik taşır. Hal böyle iken, internete erişim meselesinin de uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi bir gereklilik olarak karşımıza çıkar. İnternete erişim hakkı henüz norm oluşum sürecini tamamlamış bir hak değildir. Ayrıca bu hak, uluslararası hukuk kapsamında bağlayıcı metinlere de konu edilmemiştir. Bunun yanında, uluslararası hukukta önemli bir yere sahip esnek hukuk düzenlemeleri çerçevesince ise erişim hakkına yer verildiğini belirtmeliyiz. İşte çalışmamızın bu bölümünde de, internete erişim hakkının norm gelişim sürecine pozitif anlamda katkı koyacak uluslararası hukuktaki esnek metinler ile bazı devletlerin mevzuatındaki düzenlemeler incelenecektir.

1. Uluslararası Hukukta İnternete Erişim Hakkı

Uluslararası hukukta internete erişim hakkını doğrudan düzenleyen herhangi bir metin bulunmaktadır. Öte yandan, doğrudan inceleyen bir çalışma olmamasına rağmen erişim hakkının konusunu ve unsurlarını ifade eden bazı gelişmeler de mevcuttur. Çalışmamızın bu kısmında, uluslararası hukukta internete erişim hakkına pozitif anlamda katkı sunan girişim ve gelişmeler konu edilecektir.

1.1 Uluslararası Hukuk Kapsamında İnternete Erişim Hakkının Ortaya Çıkmasını Sağlayan Gelişmeler

Bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin getirisi olarak internete erişim hakkının uluslararası hukuk çerçevesinde değerlendirilmesi bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. İnternete erişim hakkının uluslararası hukuk bağlamında incelenmesi, yürürlükte bulunan metinlerle kurulan ilişki üzerinden

gerçekleşmektedir. Her ne kadar internete erişim özgürlüğünü doğrudan düzenleyen çalışmalar mevcut değilse de, konunun uluslararası hukukun bir parçası haline gelmiş belgelerle ilişkilendirilerek incelenmesi mümkündür. Çalışmamızda ise internete erişimin bir hak olarak benimsenmesi ve pekiştirilmesine katkı sağlayan uluslararası nitelikteki bazı metinlere değinilecektir.

1.1.1 Birleşmiş Milletlerin 05.07.2012 Tarihli Kararı: “İnternette İnsan Haklarının Korunması, Kullanılması ve Geliştirilmesi”

BM İnsan Hakları Konseyi 05.07.2012 tarihli toplantısında, insan haklarının sivil, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar açısından korunup geliştirilmesi hakkında önemli kararlar üretmiştir⁴⁷⁴. Çalışmamız açısından kararı önemli kılan nokta ise, ifade özgürlüğü ve internet ilişkisi açısından önemli saptamaların yapılmış olmasıdır. Bu bilgiler, metnin ön plana çıkmasını sağlayan hususlar olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Kararda ilk olarak 02.10.2009 tarihli ve A/HRC/RES/12/16⁴⁷⁵ sayılı BM İnsan Hakları Konseyi ve 22.12.2011 tarihli ve A/RES/66/184⁴⁷⁶ sayılı BM Genel Kurul kararlarının teyit edildiği vurgulanmıştır. Bu kararlar; bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle ifade özgürlüğü ilişkisini pekiştirmektedir. Metinde, dijitalleşen dünyayla birlikte insan haklarının sanal ortamda daha çok kullanılır olduğu belirtilmektedir. Karar ile ifade özgürlüğüne

⁴⁷⁴ Karar kapsamında insan haklarının korunup geliştirilmesi düşüncesine ifade özgürlüğü perspektifinden bir değerlendirme yapılmıştır. İfade özgürlüğünün demokratik yaşamla olan ilişkisi ve diğer hak ve özgürlükler açısından önemi belirtilmiştir. Kitle iletişim araçlarının düşünce ve ifade özgürlüğünün kullanılabilmesindeki rolüne atıf yapılarak, internetin de önemli bir misyonu olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca kararda, düşünce ve ifade özgürlüğü ile demokratik yaşam alanının geliştirilmesi için devletlere somut öneriler de yapılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. BM İnsan Hakları Konseyi, 05.07.2012 tarihli A/HRC/RES/20/8 sayılı kararı için bkz. <https://undocs.org/A/HRC/RES/20/8> (Erişim Tarihi 10.02.2021).

⁴⁷⁵ Genel Kurul kararında bilgi ve iletişim teknolojileri alanında meydana gelen gelişmelerin, internete erişim ve ekonomik anlamda ulaşılabilirliğe pozitif anlamda katkı yaptığı belirtilmiştir. Dijital ortamdaki kullanıcı sayısının artmasıyla bilgi toplumunun gelişimi hız kazanmıştır. Gelişen teknolojilerle internetin bilgi toplumunun merkezi unsuru haline geldiği ve kamusal bir boyut taşıdığı da belirtilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. BM İnsan Hakları Konseyi, 02.10.2009 tarihli A/HRC/RES/12/16 sayılı kararı için bkz. <https://undocs.org/en/A/HRC/RES/12/16> (Erişim Tarihi 10.02.2021).

⁴⁷⁶ BM İnsan Hakları Konseyi, 22.12.2011 tarihli A/RES/66/184 sayılı kararı için bkz. https://unctad.org/system/files/official-document/ares66d184_en.pdf, (Erişim Tarihi 10.02.2021).

dikkat çekilmek istenmiştir. İnsanların çevrim dışı ortamda sahip olduğu haklara, aynen çevrim içi alanda da tanınması gerektiği ifade edilir. Bu yaklaşım, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Madde 19) ile Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin de bir gereği olarak belirtilir.

Karar kapsamında internet sistemi global ve herkesin erişimine açık bir yapı olarak tanımlanır. Bu yönüyle internet, küresel gelişmenin önemli dinamiklerinden biri olarak ifade edilmektedir. Devletlerin dijital alanı geliştirmek konusunda önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Bu nedenle, karar çerçevesince devletlerden bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimine katkı sunmaları ve uluslararası alanda işbirliği yapmaları talep edilir. Ayrıca, internet konusunda uzmanlaşmış özel teşebbüslerin teşvik edilip desteklenmesine de atıf yapılmaktadır.

İnternetin yeni teknolojilerle desteklenmesi, başta ifade özgürlüğü olmak üzere dijital ortamda kullanılan tüm hak ve özgürlüklerin korunup geliştirilebilmesi açısından son derece önemlidir. Son olarak, internetin sadece bireysel kullanıma hizmet eden bir araç olmadığı, aynı zamanda küresel kalkınma açısından da değerli bir girişim olması nedeniyle, bu konudaki çalışmaların devamlılığına vurgu yapılmaktadır.

1.1.2 BM ve Üç Büyük Kıtanın Özel Raportörleri Tarafından Hazırlanan İfade Özgürlüğü ve İnternet Hakkında Ortak Deklarasyon

İfade Özgürlüğü ve İnternet Hakkında Ortak Deklarasyon (Joint Declaration on Freedom of Expression and the Internet)⁴⁷⁷, 1 Haziran 2011 tarihinde üç kıta (Avrupa, Amerika ve Afrika) ve BM'nin özel raportörü tarafından hazırlanmış bir metindir⁴⁷⁸. Bu metinde, ifade özgürlüğünden hareketle internet ve diğer

⁴⁷⁷ İfade Özgürlüğü ve İnternet Hakkında Ortak Deklarasyon (Joint Declaration on Freedom of Expression and the Internet), 1 Haziran 2011, için bkz. <http://www.oas.org/en/iachr/expression/showarticle.asp?artID=849&IID=1> (Erişim Tarihi 20.02.2021).

⁴⁷⁸ Birleşmiş Milletler (BM) Fikir ve İfade Özgürlüğü Özel Raportörü Frank La Rue, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Basın Özgürlüğü Temsilcisi Dunja Mijatoviae, Amerikan Devletleri Örgütü (OAS) İfade Özgürlüğü Özel Raportörü Catalina Botero Marino ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu (ACHPR) İfade Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim Özel Raportörü Faith Pansy Tlakula.

hakların ilişkisi ortaya konmaktadır. İnternete erişimin sadece diğer haklardan yararlanmayı sağlayan bir araç olarak düşünülmemesi gerektiği, aynı zamanda mal ve hizmetlere ulaşım açısından da önemli bir misyona sahip olduğu belirtilir. Ortak bildiride ilk kez, internete erişim hakkının sadece ifade özgürlüğü ve bilgiye erişim hakkıyla bağlantılı olmadığı; eğitim, sağlık, çalışma, toplanma ve dernek kurma ve yönetime katılma haklarıyla da yakın ilişkide olduğu açıkça ifade edilmektedir⁴⁷⁹.

Deklarasyonda internete erişim hakkının diğer haklarla olan ilişkisini somutlaştırmak için radikal bir düzenlemeye de yer verilmiştir. İlgili maddeye göre; bireylerin yetkili kurumlar tarafından internete yönelik getirilecek erişim yasağı kararlarına karşı, cezayı veya kısıtlama tedbirlerini tanımama hakkı olduğu belirtilmektedir. İlgili hükmün gerekçesi ise, bu tür kararlarla bireylerin hakları üzerinde doğrudan olumsuz sonuç yaratılabileceğidir. Şöyle ki, internete erişim açısından getirilecek sınırlamalarla birden fazla hak ve özgürlüğün negatif anlamda etkilenmesi söz konusu olacağından, haklar lehine böylesi katı bir tutum benimsenmiştir. Ek olarak, metin kapsamında internete erişim hakkının geliştirilmesi ve korunması konularında da devletlerin pozitif yükümlülüğü olduğu teyit edilmiştir.

1.1.3 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi İnternette İletişim Özgürlüğü Deklarasyonu

İnternette İletişim Özgürlüğü Deklarasyonu, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 28 Mayıs 2003 tarihli 840. toplantısında kabul edilmiş bir metindir⁴⁸⁰. Bildirge kapsamında, özellikle üye devletlerin internet iletişimiyle ilgili hazırlayacağı yasal düzenlemelere ışık tutacak ilkeler belirlenmiştir⁴⁸¹. Bu çalışmayla birlikte üye devletler, internette iletişim özgürlüğü hususunda temel

⁴⁷⁹ IACHR, Freedom of Expression and the Internet, 2013, s. 16.

http://www.oas.org/en/iachr/expression/docs/reports/2014_04_08_Internet_ENG%20_WEB.pdf (Erişim Tarihi 20.02.2021).

⁴⁸⁰ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nde kabul edilen İnternette İletişim Özgürlüğü Deklarasyonu için bkz. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dfbd5 (Erişim Tarihi 20.02.2021).

⁴⁸¹ GÜNAYDIN, Barış, "İnternette İletişim Özgürlüğü Deklarasyonu", Güncel Hukuk Dergisi, S. 5, Mayıs, 2004, s. 22-23.

ilkenin AHİS madde 10'da düzenlenen ifade özgürlüğü olduğunu taahhüt altına almaktadırlar⁴⁸². Deklarasyonu kabul eden devletlerin, internet özgürlüğünü sağlarken ifade özgürlüğü ve bilginin serbest dolaşımı konusunda vermiş oldukları sözleri da tutması beklenmektedir.

Komite tarafından kabul edilen belgede, ifade özgürlüğünün diğer hak ve özgürlüklerle dengelenmesi gerektiği belirtilmiştir. İnternet özgürlüğünün; bireyin saygınlığına, haklarına ve diğer kimselerin özgürlüklerine zarar verecek şekilde yorumlanamayacağı da ifade edilir⁴⁸³. Deklarasyon kapsamında yedi ilke sıralanmıştır. Bu prensipler; internet için içerik kuralları, öz-denetim ve ortak-denetim, internetin devletin kontrolünde bulunmaması, bireylerin bilgi toplumuna katılımının sağlanması, internet yoluyla hizmet özgürlüğü, internet içeriği konusunda servis sağlayıcıların sınırlı sorumluluğu ve internet ortamında kimliğin gizli tutulması veya anonimlik hakkı olarak düzenlenmiştir⁴⁸⁴.

Bireylerin bilgi toplumuna katılımının sağlanabilmesi için, üye devletler tarafından ayırım gözetmeksizin herkese eşit koşullarda erişim imkanlarının sunulması beklenir. Bu olanağın, toplumun geniş kesimlerine ulaşabilmesi için de makul bir fiyatlandırmaya tabi olması gerekir⁴⁸⁵. Ayrıca devletlerin internete erişimi desteklemek yanında, bireylerin enformasyon toplumunun bir ferdi olması için teşvik edici politikaları da hayata geçirmeleri sorumluluğu bulunmaktadır⁴⁸⁶.

⁴⁸² AVCI, s. 262-263.

⁴⁸³ İLKİZ, Fikret, "İnternette İletişim Özgürlüğü", Bağımsız İletişim Ağı (Bianet), İstanbul, 2003.

⁴⁸⁴ GÜNAYDIN, "İnternette İfade Özgürlüğü", 2006.

⁴⁸⁵ AVCI, s. 263.

⁴⁸⁶ GÜNAYDIN, İnternet Yayıncılığı ve İfade Özgürlüğü, s. 58-59.

1.1.4 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin İnternet Özgürlüğü Konusundaki Tavsiye Kararı

Bakanlar Komitesi tarafından ilgili karar 13 Nisan 2016 tarihinde Bakan Yardımcılarının katıldığı 1253'üncü toplantıda kabul edilmiştir⁴⁸⁷. Bu karar kapsamında internet özgürlüğü kavramı tanımlanarak, bu özgürlüğün diğer haklarla olan ilişkisi somutlaştırılmaktadır. Öte yandan, tavsiye kararında internet özgürlüğü açısından devletlerin sorumluluğu da ifade edilmiştir. Bakanlar Komitesi tarafından ortaya konan görüşler; internet ortamıyla ilgili kavram ve düzenlemelerin şekillenmesine önemli katkılar sunmaktadır.

İlgili metinde internet özgürlüğü; “*Sözleşme ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne (UMSHS) uygun şekilde, internet ile ilgili insan hakları ve temel özgürlüklerin kullanılması ve bu hak ve özgürlüklerden yararlanılması*” şeklinde tanımlanmıştır⁴⁸⁸. Karardan hareketle bu özgürlüğün, insan haklarına yer veren uluslararası belgelerde düzenlenen hakların çevrimiçi ortamda da kullanılabilmesini kapsadığını söyleyebiliriz. Bu hakların internet ortamında kullanılabilmesi için devletlere birtakım sorumluluk düşmektedir. BM Özel Raportörü La Rue'nun raporunda ifade ettiği gibi, burada da hak ve özgürlüklerin korunması ve desteklenmesi hususunda devletlerin negatif ve pozitif yükümlülüğü olduğu belirtilir. Bu doğrultuda, devletlerin internet özgürlüğünün var olabilmesi için gerekli ortamı yaratma ve bu özgürlüğün gerçekleşmesi veya gelişmesi için ihtiyaç duyulan hukuki, ekonomik ve siyasi koşulları sağlama sorumluluğu bulunmaktadır⁴⁸⁹.

Konsey, internet özgürlüğünün geliştirilmesi konusunda kendisini hem Avrupa hem de küresel ölçekte bir aktör olarak değerlendirmektedir. İnternet özgürlüğünün daha ileri bir seviyeye taşınabilmesi açısından devletlerin rolü önemlidir. Nitekim Konsey de, bu konuda devletleri önemli bir partner olarak görür. Bu minvalde, devletlerle güçlü bir işbirliği kurarak internet özgürlüğünün

⁴⁸⁷ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 13 Nisan 2016 tarihli CM/Rec(2016)5 sayılı karar için bkz. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806c670c (Erişim Tarihi 21.05.2021).

⁴⁸⁸ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, CM/Rec(2016)5, pg. 2.

⁴⁸⁹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, CM/Rec(2016)5, pg. 4.

geliştirilebileceğine inanılmaktadır. Kararda, Konsey'in internet özgürlüğüyle ilgili devletlerin girişimlerini düzenli olarak izleyeceği ve bu uygulamanın da özgürlüğün gelişimine olumlu katkı sunacağı varsayılır. Baktığımızda, tavsiye kararında Avrupa Konseyi Tüzüğü'nün 15.b maddesi uyarınca, konuyla ilgili devletlerden somut adımlar da beklendiği ifade edilmektedir⁴⁹⁰. Tüzükteki hükümlere göre bu adımlar şunlardır:

“Bu Tavsiye Kararı'nın ekinde yer alan göstergeleri kullanarak gerektiğinde ulusal raporlar düzenlemek üzere, internetle bağlantılı insan hakları ve temel özgürlük standartlarına uyma ve bunları uygulama seviyesini düzenli olarak değerlendirmelerini;

İnternet özgürlüğü konusunda durum değerlendirmesi ve ulusal raporların hazırlanmasındaki rolleri düşünülerek özel sektör, sivil toplum, akademik ve teknik çevreden tüm paydaşların katılmasını sağlamalarını;

İnternet özgürlüğüne ilişkin bilgi veya ulusal raporları gönüllülük esasına göre AK ile paylaşmayı düşünmelerini;

İnternet özgürlüğü ile ilgili uluslararası diyalog ve uluslararası politika oluşturma süreçlerine katılırken bu göstergelerden ilham almalarını ve bunları yaygınlaştırmalarını;

Birleşmiş Milletler (BM) “İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri: BM ‘Koruma, Saygı Gösterme ve Telafi Etme‘ Çerçevesini” geliştirmek üzere uygun tedbirler almalarını tavsiye etmektedir.”

Metinde internet özgürlüğünün sınırlandırılmasına yönelik bilgiler de mevcuttur. Tavsiye kararında, internet özgürlüğünün hukuka uygun olarak kısıtlanabilmesi için bazı koşullar ifade edilmiştir⁴⁹¹. Buna göre; öncelikli olarak sınırlama niteliğinde uygulamaların kanuna dayanması gerektiği belirtilir. Ayrıca bu kararların demokratik toplumda gerekli olması ve orantılılık ilkesine de uygun olması gerekmektedir. Konsey'in ilgili çalışmasında, internet özgürlüğüne ilişkin sınırlamalar hakkında yargıya erişim, yargı makamlarınca

⁴⁹⁰ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, CM/Rec(2016)5, pg. 6-7.

⁴⁹¹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, CM/Rec(2016)5, pg. 3.

dinlenme hakkı ve temyiz hakkının da yasal güvence altına alınmış olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu kriterle örtüşmeyen sınırlama girişimlerinin hukuka aykırı olarak nitelendirilmesi kaçınılmazdır.

Kararda internete erişim hakkı açısından değerlendirmelere ise, metnin “EK” kısmında “*İnternet Özgürlüğüne İlişkin Göstergeler*” başlığı altında yer verilmiştir. Burada, internete erişim hakkının ayırım yapılmaksızın herkes için ulaşılabilir ve erişilebilir olması gerektiği belirtilir⁴⁹². Bu hakka daha fazla kişinin ulaşabilir olması için de makul bir fiyatlandırmaya tabi tutulması gerektiği ifade edilmektedir. Kararda, devletin ülke içerisinde düşük gelire sahip olan veya coğrafi konum itibarıyla dezavantajlı bölgelerde yaşayan kimseler için somut tedbirler alması gerektiğinin altı çizilir⁴⁹³. Söz konusu yaklaşım, internete erişim hakkı bağlamında devletlerin pozitif yükümlülüğünün bir gereği olarak düşünülebilir.

Konsey’in tavsiye kararında, internete erişim hakkı ifade hürriyetiyle ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir. Bu minvalde, internete erişim hususunda devletler tarafından uygulanacak orantısız yasaklamalar, aynı zamanda ifade hürriyetine ihlal oluşturacaktır. Kararda kural olarak erişim hakkının genel bir sınırlandırmaya tabi tutulamayacağı ifade edilmektedir⁴⁹⁴. Bu durumun tek istisnası ise AİHS madde 10’daki haller olarak gösterilir. Ancak Sözleşme’nin 10’uncu maddesindeki koşulların oluşması halinde, internete erişim hakkına yönelik getirilecek genel bir kısıtlamanın hukuk sınırları içerisinde değerlendirilebileceği kabul edilir. Öte yandan kararda, devletlerin meşru bir gerekçeye dayanmak ve orantılı olmak şartıyla, internete erişim hakkına yönelik uygulayacakları kısıtlamaların da Sözleşme’nin 10’uncu maddesine aykırılık taşımayacağı belirtilmektedir.

Tavsiye kararında diğer bir önemli nokta ise internete erişim hakkına ilişkin sınırlandırma kararı verebilecek makamlar hakkındadır. Karar kapsamında, kısıtlayıcı nitelikteki kararların bir mahkeme veya bağımsız bir idari makam

⁴⁹² Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, CM/Rec(2016)5, Ek, “İnternet Özgürlüğüne İlişkin Göstergeler”, pg. 2.1.1.

⁴⁹³ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, CM/Rec(2016)5, Ek, pg. 2.1.3.

⁴⁹⁴ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, CM/Rec(2016)5, Ek, pg. 2.1.4.

tarafından verilebileceği görülür⁴⁹⁵. Burada uygulama açısından önemli bir saptama da yapılır. Buna göre, internete erişimi sınırlandırmaya yönelik yürürlüğe konacak uygulamaların, meşru amaca ulaşmak için en az kısıtlayıcı tedbir niteliğinde olması gerektiği vurgulanmaktadır.

1.1.5 Avrupa Parlamentosu “İnternette İfade Özgürlüğü” Kararı

Avrupa Parlamentosu'nun 6 Temmuz 2006 tarihli toplantısında, internette ifade özgürlüğünün düzenlenmesi konusunda birtakım kararlar üretilmiştir⁴⁹⁶. Parlamento kararı kapsamında, ifade özgürlüğünün dijital alanda korunup geliştirilmesi için öneriler ortaya konmuştur. Parlamento, günümüz dünyasında interneti çok sesliliğin önemli bir enstrümanı olarak değerlendirir. İnternet, çevrimiçi ortamda demokrasi mücadelesi verenlerin, insan hakları savunucularının veya bağımsız gazetecilerin kendilerini ifade etmeleri için başvurduğu önemli bir araç konumundadır⁴⁹⁷.

Metnin (D) bendinde⁴⁹⁸ ifade özgürlüğü ve internete erişim hakkı ilişkisine yer verilmiştir. İlgili düzenlemeye göre internete erişim, demokrasinin güçlenmesi açısından önemli bir role sahiptir. Özellikle bireylerin demokratik süreçlere katılımı açısından kilit bir rol üstlenir. Ayrıca internete erişim, ülkelerin sosyal ve ekonomik kalkınmasında da pozitif etki yaratmaktadır. Bu sebeptendir ki, ifade özgürlüğü bağlamında gerçekleştirilecek keyfi veya orantısız erişim engellemelerinin çok yönlü olumsuz etkisi olacaktır.

Kararın son bölümünde ise, Konsey ve AB üyesi ülkelerin internet kullanıcılarının haklarını korumasına ve küresel ölçekte internette ifade özgürlüğünün desteklenmesine vurgu yapılır. Metinde ayrıca Dünya Bilgi

⁴⁹⁵ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, CM/Rec(2016)5, Ek, pg. 2.1.7.

⁴⁹⁶ Avrupa Parlamentosu'nun 6 Temmuz 2006 tarihli kararı için bkz. <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=P6-RC-2006-0401&language=EN> (Erişim Tarihi 12.02.2021).

⁴⁹⁷ Avrupa Parlamentosu Kararı, (C) bendi aynen şöyledir: “*whereas the fight for freedom of expression has today largely shifted on-line as the Internet has become a mean of expression of choice for political dissidents, democracy activists, human rights defenders and independent journalists worldwide;*”

⁴⁹⁸ Avrupa Parlamentosu Kararı, (D) bendi aynen şöyledir: “*whereas access to the Internet can strengthen democracy and contribute to a country's economic and social development and restricting such access is incompatible with the right to freedom of expression;*”

Toplumu Zirvesi'nin 2005 tarihli Tunus toplantısına alınan kararlara da atıf yapılmaktadır⁴⁹⁹. Buna göre; bilgi toplumunun insan hakları ve özgürlükleri ışığında temellendirileceği, dijital ayırım veya uçurumla mücadele etmek için gerekli politikaların uygulamaya konulacağı ve teknolojik zorluklara rağmen çoğulculuğun ve özgürlükler lehine olan dengenin gözetilerek internet ortamının düzenleneceği teyit edilmektedir.

1.1.6 Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi (Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi)

Siber Suç Sözleşmesi'nin⁵⁰⁰ ortaya çıkışı, ilk olarak 1996 yılında Suç Sorunlarına İlişkin Avrupa Komitesi'nin (SSAK- European Committee on Crime Problems) siber suçlarla mücadele konusunda bir uzmanlık komitesi kurulması düşüncesine dayanmaktadır⁵⁰¹. Komite'nin önerisiyle 1997 yılında "Siber-uzay Suçları Komitesi (Committee of Experts on Crime in Cyber-space) kurulmuştur⁵⁰². Komite dört yıllık bir çalışma süresinin sonunda sözleşmeyi hazırlamıştır. Sözleşme, 8 Kasım 2001 tarihinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilmiş ve 23 Kasım 2001 tarihinde de devletlerin imzasına açılmıştır. Sözleşme, alanında hazırlanmış ilk uluslararası metin olma özelliğine sahiptir. Siber suçlar, küresel özellik taşıması nedeniyle sözleşmeye Avrupa kıtası dışından devletler de taraf olabilmektedir. Sözleşme 69 devlet tarafından imzalanmış ve uygulanmaktadır⁵⁰³. Ayrıca, sözleşme Budapeşte'de devletlerin imzasına açıldığı için "*Budapeşte Sözleşmesi*" olarak da isimlendirilmektedir⁵⁰⁴.

⁴⁹⁹ Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi Tunus Toplantısı, 18 Kasım 2005, <https://www.itu.int/net/wsis/docs2/tunis/off/7.html> (Erişim Tarihi 13.02.2021).

⁵⁰⁰ Avrupa Konseyi Siber Suçlar Sözleşmesi (Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi) için bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/d24/1/1-0676.pdf> (Erişim Tarihi 13.02.2021).

⁵⁰¹ İÇEL, Kayıhan, "Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi Bağlamında 'Avrupa Siber Suç Politikasının Ana İlkeleri'," İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LIX, 2001, s. 4-5.

⁵⁰² Siber-uzay Suçları Komitesi'nin (Committee of Experts on Crime in Cyber-space) kurulması hakkında bkz. <https://rm.coe.int/16800cce5b> (Erişim Tarihi 13.02.2021).

⁵⁰³ KAYA, Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi, s. 10-11.

⁵⁰⁴ USTA, Cahit, Ali, BENZER, Recep, "Avrupa Siber Suçlar Sözleşmesi ve Türkiye'nin Dahil Olma Süreci," Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi, C. 4, No. 2, 2018, s. 37.

Sözleşme kapsamında siber suçlar hakkında hazırlanması gereken mevzuatın önemi ve uluslararası alanda gerçekleştirilecek işbirliği nezdinde ortak bir ceza politikası benimsenmesi hedeflenmiştir⁵⁰⁵. Ayrıca, dijital ortamdaki cezai soruşturma ve kovuşturmaların etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için internetteki kanıtların elde edilmesi hususunda da önemli bilgiler yer almaktadır⁵⁰⁶. Sözleşmeye taraf olan devletler, kısa süre içerisinde iç hukuktaki düzenlemelerini sözleşmeyle uyumlu hale getirmekle yükümlüdürler⁵⁰⁷.

Sözleşmede, internet ortamında işlenebilecek suçlar beş kategoriye ayrılmıştır. Bunlar; *“bilgisayar veri ve sistemlerinin gizliliğine, bütünlüğüne ve kullanımına açık bulunmasına yönelik suçlar, bilgisayarlarla ilişkili suçlar, dijital ortamdaki içerikle ilgili suçlar, telif haklarının ve benzer hakların ihlaline ilişkin suçlar ve ilave yükümlülük ve yaptırımlar”* olarak düzenlenmiştir. Ek olarak, Sözleşme kapsamında siber suçlarla ilgili bazı kavramların da tanımlandığını söyleyebiliriz⁵⁰⁸.

Sözleşmenin 15. maddesinde düzenlenen *“Şartlar ve Önlemler”* kısmı önemlidir. İlgili madde, *“Tarafardan her biri, işbu kısım çerçevesinde yetki ve usullerin belirlenmesi, uygulanması ve geçerli kılınması hususlarının, ilgili tarafın ulusal yasalarındaki şartlara ve önlemlere tabi olmasını temin edecektir. Söz konusu hususlar, insan hak ve özgürlüklerinin, ve bu çerçevede İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunması Hakkında 1950 tarihli Avrupa Konseyi Konvansiyonu çerçevesinde, 1966 tarihli Sivil ve Medeni Haklar*

⁵⁰⁵ ATAMER, Yeşim, M., *İnternet ve Hukuk*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 429.

⁵⁰⁶ KAYA, Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi, s. 6.

⁵⁰⁷ AVCI, s. 251.

⁵⁰⁸ Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi'nde (Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi) *“bilgisayar sistemi: bir veya birden fazlası belirli bir yazılım çerçevesinde otomatik olarak veri işleyebilen bir cihazı veya birbirine bağlı veya birbiriyle ilişkili bir dizi cihazı”, “bilgisayar verisi: bir bilgisayar sisteminin belli bir işlevi yerine getirmesini sağlayan yazılımlar da dahil olmak üzere, bir bilgisayar sisteminde işlenmeye uygun nitelikteki her türlü bilgi ve konsepti”, “hizmet sağlayıcı: hizmetlerinden faydalanan kullanıcılara bir bilgisayar aracılığıyla iletişim kurma imkanı sağlayan her türlü kamu ve özel sektör tüzel kişisi ve söz konusu iletişim hizmeti veya bu hizmetin kullanıcıları adına bilgisayar verilerini işleyen veya saklayan diğer her türlü kişi ve kuruluş”, “trafik bilgileri: bir bilgisayar sistemi kullanılarak yapılan bir iletişime ilişkin olarak, söz konusu iletişim zincirinin bir halkası konumunda bulunana bir bilgisayar sistemi tarafından üretilen ve iletişimin başlangıç noktasını, varış noktasını, izlediği yolu, saatini, tarihini, boyutlarını, süresini veya bu iletişimde kullanılan hizmetin tipini gösteren herhangi bir bilgisayar verisi”* şeklinde ifade edilmiştir.

Hakkında Uluslararası Birleşmiş Milletler Anlaşması çerçevesinde, ayrıca yürürlükte bulunan diğer uluslararası insan hakları belgeleri çerçevesinde üstlenilen yükümlülüklerden doğan hakların gerekli ölçüde korunmasını temin edecek ve hakkaniyet ilkesinin tesis edilmesini sağlayacaktır” şeklinde düzenlenmiştir.

Madde 15’de devletlerin düzenlemelerine yönelik ortak standart ve değerler kaleme alınmıştır. Söz konusu maddeyle, devletlerin internet ortamında alacağı önlemlerin insan haklarına saygı ve ölçülülük ilkesine uygun olması gerektiği belirtilmektedir. Bu kriterler, uluslararası alanda insan hak ve özgürlüklerinin korunması açısından önem arz eden metinler üzerinden tanımlanmaktadır. Öte yandan, Sözleşme’nin internet ortamı üzerinde kontrol artırıcı düzenlemelere yer verdiği sebebiyle eleştirilere de konu edildiğini ifade etmek gerekir⁵⁰⁹.

Kanımızca, madde 15 kapsamında ifade edilen prensipler internete erişim hakkı açısından da önemlidir. İnternete erişim hakkı, her ne kadar uluslararası çalışmalarda doğrudan düzenlenmiş bir hak olmasa da, diğer hak ve özgürlükleri koruyan metinlerce dolaylı olarak güvence altına alınmış bir haktır. Dolayısıyla, devletlerin internete erişim hakkıyla ilgili yapacağı doğrudan veya dolaylı düzenlemelerde hakka saygı gösterme ve orantılılık esasına uygun davranma ilkelerine göre hareket etmesi, Sözleşme’nin bir gereği olarak yorumlanabilecektir.

1.1.7 Afrika’da İfade Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim İlkeleri Deklarasyonu

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu tarafından 10 Kasım 2019 tarihinde Afrika’da İfade Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim İlkeleri Deklarasyonu (Declaration of Principles on Freedom of Expression and Access to

⁵⁰⁹ HELVACIOĞLU, Aslı, Deniz, “Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi-Temel Hükümlerin İncelenmesi,” İnternet ve Hukuk, Der. Yeşim M. Atamer, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 277-279.

Information in Africa)⁵¹⁰ kabul edilmiştir. Belge, internete erişim hakkının Afrika Kıtası'nda yaygınlaşmasında önemli bir role sahiptir. Deklarasyon kapsamında internete erişim hakkı, ifade özgürlüğü ve bilgiye erişim hakları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Metinde, günümüz dünyasında ifadeyi açıklama ve bilgiye ulaşma açısından internete erişimin önemi vurgulanmıştır. Ayrıca, bireylerin çevrimiçi ortamda bu özgürlüklerden yararlanabilmeleri için devletlerin; ulaşılabilir, makul ücretli, evrensel ve ayırım gözetmeyen internete erişim uygulamalarını hayata geçirme yükümlülükleri olduğu da ifade edilmektedir⁵¹¹. Devletler, bu belgeyle internete erişim hakkını koruyup geliştireceklerini taahhüt etmektedirler⁵¹². Bu bağlamda, bildiri çerçevesinde devletlere somut öneriler yapıldığını da söyleyebiliriz.

1.1.8 İnternet Hak ve İlkeleri Dinamik Koalisyonu (İHİDK) Tarafından Hazırlanan İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı

İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı isimli çalışma, İnternet Hak ve İlkeleri Dinamik Koalisyonu (İHİDK)⁵¹³ tarafından hazırlanmış bir metindir. Koalisyon, bu çalışmada evrensel insan hakları hukuku anlayışını yansıtan “koruma-saygı-çözüm” prensiplerini benimsemiştir. İnternetteki hak ve özgürlüklerin korunması açısından işbirliğinin önemine vurgu yapılarak, bu alandaki sorumluluğun tüm paydaşlara ait olduğu ifade edilmektedir. Bu çalışmayla birlikte, insan haklarının dijital ortamda kullanılabilirliği ve gelişimine katkı konması hedeflenir⁵¹⁴. Ayrıca, sanal ortamın değişkenliğine de atıfta

⁵¹⁰ Afrika'da İfade Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim İlkeleri Deklarasyonu metni için bkz. https://www.achpr.org/public/Document/file/English/Declaration%20of%20Principles%20on%20Freedom%20of%20Expression_ENG_2019.pdf (Erişim Tarihi 20.02.2021).

⁵¹¹ Afrika'da İfade Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim İlkeleri Deklarasyonu, s. 23.

⁵¹² ACHPR, “*Press Release by the Special Rapporteur on Freedom of Expression and Access to Information in Africa on the Importance of Access to the Internet in Responding to the Covid-19 Pandemic*”, 2020, <https://www.achpr.org/pressrelease/detail?id=487> (Erişim Tarihi 20.02.2021).

⁵¹³ İnternet Hak ve İlkeleri Dinamik Koalisyonu (The Internet Rights & Principles Coalition), 2009 yılında Şarm El-Şeyh'teki “çok ortaklı açık bir forum olan Birleşmiş Milletler İnternet Yönetişim Forumu'nda” ortaya çıkmış bir yapıdır. Bu platformda iş dünyası, politikacılar, sivil toplum örgütlenmeleri ve toplumun diğer kesimleri aynı çatı altında toplanarak sorunlara çözüm bulunması hedeflenmiştir. Koalisyon, insan haklarının ve ilkelerin çevrim içi ortamda da aynen geçerli olması gerektiği hususunda çalışmalar yürütür. Öte yandan, bu hedeflerin hayata geçirilebilmesi için de gerekli internet politikalarını ortaya koymaktadır. Detaylı bilgi için bkz. <https://internetrightsandprinciples.org/charter/> (Erişim Tarihi 12.02.2021).

⁵¹⁴ İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı (Internet Rights & Principles) için bkz. <https://www.intgovforum.org/multilingual/> (Erişim Tarihi 12.02.2021), s. 2.

bulunarak, ilgili metin “yaşayan bir belge” olarak tanımlanmaktadır⁵¹⁵. Koalisyon, 2011 yılında internetteki hakları korumak amacıyla “Şart’a ilişkin 10 temel değer ve ilk on etkili ilkeyi (the punchy principles)” belirlemiştir. Bu prensipler şöyle sıralanmaktadır:

“1) *Evrensellik ve Eşitlik: Herkes eşit haklarla özgür doğar. Söz konusu haklara sanal ortamda da saygı gösterilmeli ve bu hakların devamı için gerekenler yapılmalıdır.*

2) *Haklar ve Sosyal Adalet: İnternet insan haklarının teşviki, korunması ve gerçekleştirilmesi ve sosyal adaletin ilerlemesi için bir alandır. Sanal ortamda herkes, diğer bireylerin insani haklarına saygı göstermekle yükümlüdür.*

3) *Erişebilirlik: Herkes güvenli ve açık internete erişim ve kullanım hakkına sahiptir.*

4) *İfade ve Örgütlenme: Sansür veya herhangi bir başka müdahale olmadan herkesin internette serbestçe bilgi arama, alma ve bilgi açıklama hakkı vardır. Ayrıca, herkesin internet ortamında ve internet aracılığıyla sosyal, politik, kültürel veya başka nedenler için özgürce bir araya gelme hakkı vardır.*

5) *Özel Hayatın Gizliliği ve Veri Koruması: Herkes sanal ortamda özel hayat/mahremiyet hakkına sahiptir. Söz konusu hakka gözetlenmeme, şifreleme ve sanal ortamda anonimlik hakkı dâhildir. Her bireyin kendi kişisel verilerini koruma hakkı vardır. Bu haklara veri tutma, işleme, saklama ve veriyi ifşa etme dahildir.*

6) *Yaşam, Hürriyet ve Güvenlik: Yaşam, hürriyet ve güvenlik haklarına sanal ortamda saygı duyulmalı, bu haklar korunmalı ve hayata geçirilmelidir. Bu haklar sanal ortamda başkalarının haklarını ihlal etmek için kullanılmamalıdır.*

7) *Eşitlik: İnternette kültürel ve dilbilimsel çeşitlilik teşvik edilmeli, ifade çoğulluğunu teşvik etmek için, teknik ve politik metotlarda yenilik teşvik edilmelidir.*

⁵¹⁵ İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı, s. 5.

8) *Ağ Eşitliği ve Tarafsızlığı: Herkes internet içeriğine öncelik ayırımı olmadan, ticari, politik veya sair nedenler sebeplerden kaynaklanabilecek filtreleme veya trafik kontrolünden bağımsız, evrensel ve açık internet erişimine sahip olmalıdır.*

9) *Standartlar ve Düzenleme: İnternetin mimarisi, iletişim sistemi, belge ve veri formatları açık standartlar esas alınarak düzenlenmeli ve bütünsel bir ortaklaşa çalışma, katılım ve herkes için eşit fırsat sunması sağlanmalıdır.*

10) *Yönetim: İnsan hakları ve sosyal adalet, İnternetin işleyişi ve yönetimi için esas alınan yasa ve kurallar temeline göre şekillendirilmelidir. Söz konusu şekillendirme açıklık, aktif katılım ve hesap vermeye dayalı şeffaflık ve çok yönlü bir biçimde yapılmalıdır.”*

Koalisyon 2013 yılında gerçekleşen ve BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından düzenlenen Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi (World Summit on the Information Society-WSIS) toplantısında, 2011’de hazırlanan İHDK Şartı’nın ikinci kısmı niteliğini taşıyan Şart 2.0’ı (Charter 2.0) yayınlamıştır. Şart 2.0 ile, çevrimiçi hak sahipliğinin çevrim dışı kadar doğal olduğu ve hakların hem uluslararası hem de ulusal düzlemde korunması için farkındalık yaratılması gerektiği belirtilmektedir.

1.1.9 Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu (IFLA) İnternet Manifestosu

IFLA⁵¹⁶ tarafından hazırlanan metin, “geleneksel kütüphanecilik” değerlerinin günümüz çağına uyarlanma ihtiyacı çerçevesinde ortaya çıkmıştır⁵¹⁷. Kütüphaneler, her daim ifade ve bilgiye erişim özgürlükleri açısından önemli oluşumlardır. Çalışmada da bu konuya vurgu yapılarak, kütüphanelerin

⁵¹⁶ Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu (International Federation of Library Associations and Institutions-IFLA), uluslararası alanda kullanıcıların kütüphane ve bilgi servisleri kapsamındaki çıkarlarını temsil eden örgüttür. IFLA, 1927 yılında İskoçya’nın Edinburg şehrinde bir uluslararası konferansta kurulmuştur. Detaylı bilgi için bkz. <https://www.ifla.org/> (Erişim Tarihi 12.02.2021).

⁵¹⁷ IFLA/UNESCO İnternet Manifestosu Rehberi, Eylül, 2006, <https://www.ifla.org/publications/node/224> (Erişim Tarihi 12.02.2021), s. 5.

çağdaş ve dijital yaşama uygun hale getirilmesi hedeflenmektedir⁵¹⁸. IFLA 2002 yılında “İnternet Manifestosu’nun⁵¹⁹” ilk versiyonunu yayınlamıştır⁵²⁰. 2002 yılında yayınlanan manifestoda, kütüphanelerin temel insan haklarından düşünce ve ifade özgürlüğü ile bilgiye erişim özgürlüğü açısından önemi ifade edilmiştir. Tarihin her döneminde kütüphaneler, bu özgürlüklerin geliştirilmesine katkı yapmış yerlerdir. Bu çalışmayla birlikte de, hakların dijitalleşen dünyada desteklenmesine yönelik öneriler sunulmuştur. İnternete erişim hususundaki eşitsizlik, sanal ortamdaki hakların kullanımı açısından engel oluşturmaktadır. Bu bağlamda, temel hizmetler gibi kütüphane ve bilgi hizmetlerinde de erişimin ücretsiz olması gerektiği ifade edilmektedir.

IFLA, internet ortamının dönüşümüne adapte olmak için 2014 yılında manifestosunu güncellemiştir⁵²¹. İlk versiyon kapsamında benimsenen temel değerler korunurken, çalışmanın günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlendiği görülmektedir. Manifesto’da kütüphane ve bilgi sistemleri, her şeye rağmen insanları ulusal ve uluslararası kaynaklara bağlayan dinamik kurumlar olarak tanımlanmıştır. İnternet, bu yapıların önemini ortadan kaldırmazken, tam dersine bilgiye açılan temel kapı niteliğini pekiştirmektedir. Enformasyon toplumunda kütüphane ve bilgi sistemleri, geniş kitlelere bilgiye erişim imkanı sunan alanlar olarak kabul edilir. Bu kurumlar, dijitalleşen dünyamızda da düşünce özgürlüğü ve bilgi edinme özgürlüğünün sağlanması açısından kilit roledir. Ayrıca kütüphane ve bilgi hizmetleri, eşitsizlikle mücadele ve küresel barış anlayışının tesis edilmesi hususunda da önemli bir misyona sahiptirler.

⁵¹⁸ IFLA/UNESCO İnternet Manifestosu Rehberi, s. 8-9.

⁵¹⁹ İnternet Manifestosu bazı çalışmalarda “IFLA İnternet Bildirgesi” olarak da ifade edilmektedir. Bkz. <https://www.ifla.org/files/assets/faife/publications/policy-documents/internet-manifesto-tr.pdf> (Erişim Tarihi 12.02.2021).

⁵²⁰ IFLA tarafından 2002 yılında yayınlanan “İnternet Manifestosu” için bkz. <https://www.ifla.org/publications/node/224> (Erişim Tarihi 12.02.2021).

⁵²¹ IFLA, 2014 tarihli “İnternet Manifestosu” için bkz. <https://www.ifla.org/publications/node/224> (Erişim Tarihi 12.02.2021).

1.1.10 İnternet Yaşamdır Platformu (İYP) Tarafından Hazırlanan “İnternet Kullanıcı Hakları Bildirgesi”

Bu bildirme 8 Nisan 2012 tarihinde İnternet Yaşamdır Platformu (İYP) tarafından yayınlanmıştır. Metnin hazırlanmasına: *Elektrik Mühendisleri Odası, Ankara Barosu Bilişim Kurulu, İnternet Teknolojileri Derneği, Linux Kullanıcıları Derneği, Pardus Kullanıcıları Derneği, Alternatif Bilişim Derneği, Sansüre Sansür Oluşumu ve Korsan Parti Hareketi`nin* yer aldığı 8 örgüt tarafından katkı sunulmuştur. Bu çalışma, özneli itibariyle ilk bakışta Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik biri girişim olarak değerlendirilebilir. Fakat internet gibi bir konunun sadece bir ülkeye indirgenemeyeceği ve özü itibariyle evrensellik taşıyan bir konu hakkında hazırlanacak veya gerçekleştirilecek tüm eylemlerin uluslararası açıdan bir önemi olacağı açıktır. İşte bu yaklaşımla, İYP tarafından hazırlanan metnin uluslararası çalışmalar arasında incelenmesine yer verilmiştir.

İnternet Yaşamdır Platformu tarafından hazırlanan “İnternet Kullanıcı Hakları Bildirgesi” toplamda 14 maddeden oluşur. Çalışmanın birinci maddesinde internete erişim temel bir hak olarak kabul edilmektedir. Şöyle ki, metinde yer alan diğer on üç maddenin aslında birinci maddeyi destekleyen veya açıklayıcı nitelikte maddeler olduğunu söyleyebiliriz. İnternet Kullanıcı Hakları Bildirgesi'ndeki maddeler aynen şöyledir:

“ 1- İnternet'e erişim temel bir haktır.

2- Devlet gerekli yasal düzenlemeler ve icra organlarıyla bu hakkı güvence altına almakla yükümlüdür.

3- İnternet'e erişim için gerekli olan altyapı teknolojilerinden, mümkünse ücretsiz ya da olabilecek en az bedeller karşılığında faydalanabilmek herkesin hakkıdır.

4- Ulusal/fiziki sınırların olmadığı, evrensel bir ortam olan internette kullanıcılar, hiç bir sınıfsal, ulusal, kültürel, cinsel, dinsel vb. ayrımlar gözetilmeksizin eşittirler.

5- İnternet'in etkin bir biçimde kullanılabilmesi için gerekli güncel bilgileri temel eğitim sisteminin bir parçası haline getirmek bir kamu sorumluluğudur.

6- İnternet için kurulan altyapılar şeffaf olmalıdır. Bu sistemler için kullanılan donanımsal/yazılımsal teknolojiler ile bu yapıları kuran/işleten, özel/kamusal kuruluşlar kullanıcıların denetimlerine açık olmalıdır. Şeffaflık yurttaşın temel hakkı, kamusal düzenleyici ve hizmet sağlayıcıların ödevidir.

7- Kullanıcıların seçimlerine saygı, İnternetin hem sosyal açıdan hem de teknik açıdan özgürce gelişebilmesi için ağ tarafsızlığı, altyapı ve hizmet sağlayıcılar için zorunlu bir ilkedir. Ağ tarafsızlığı, altyapı ve hizmet sağlayıcılarının farklı içerik ve uygulamalar arasında ayrımcılık yapamayacağı anlamına gelir. Ayrıca kullanıcının her ekipmanı, içeriği ve hizmeti, hizmet sağlayıcının herhangi bir müdahalesi olmadan kullanabilmesini mümkün kılar. Tarafsız internet erişimi her kullanıcının hakkıdır.

8- İnternet bugün, düşünce ve ifade özgürlüğünün gerçekleştiği öncelikli iletişim alanı haline gelmiştir; aynı şekilde, müdahale edilmeden, sansürlenmeden bilgi edinme ve haber alma hakkının özgürce kullanılabilirdiği en önemli platformdur. Dahası, internet herkesi bir yayıncı haline getirmekte, bu yönüyle iletişimi demokratikleştirmekte ve kamu yararının ortaya çıktığı ayrıcalıklı iletişim ve etkileşim platformuna dönüşmektedir. İşte bu yüzden, internetin evrenselliği, bütünlüğü, açıklığı ve çok sesliliği korunmalıdır.

9- İnternet insani etkileşim ve sosyal ilişki için temel bir platform haline gelmiştir. Bu durum, internet erişimini en az seyahat özgürlüğü kadar temel bir insan hakkı haline getirmektedir. Bugün bir insanın seyahat özgürlüğü engellenemeyeceği gibi, internet erişimi de engellenemez.

10- İnternet, sadece bir iletişim alanı değildir; o bir etkileşim alanıdır. Bu da interneti örgütlenme özgürlüğünün asli parçası haline getirmektedir.

İnternet bugün insanların örgütlenmek, demokratik bir biçimde katılımında bulunmak, tepki ve protestolarını demokratik bir biçimde ifade etmek için kullandıkları en önemli platform haline gelmiştir. Bu yüzden internete erişim hakkı, örgütlenme hakkının asli bir parçasıdır ve kısıtlanması demokratik hakların ihlali demektir.

11- İnternetin gayri-merkezi, tarafsız, sınır-aşan ve etkileşimli doğası, onu düşünce, ifade, bilgi edinme ve haber alma özgürlüğünün asli parçası kılmaktadır. İnternete devlet denetimi ve gözetimi, ifade ve örgütlenme özgürlüğünün önündeki en büyük engellerdir. Özgür ve sınırsız bir İnternet her kullanıcının hakkıdır. İnternet erişim hakkının korunması, temel haklar olan düşünce, ifade, bilgi edinme ve haber alma özgürlüğünün korunmasına sıkı sıkıya bağlıdır. Dünyayı izleyebilen, kendi adına seçimler yapabilen geniş görüşlü fertler olabilmek için sınırsız ve özgür internet erişimi elzemdir.

12- Düzenleyici yasalar, sansür ve yasakları değil, hak ve özgürlükleri öncelemelidir. Suçla mücadele, çocuk ve aileyi korumak, terörizm gibi konjektürel, muğlak, evrensel olmayan sebeplerle gerçekleştirilen erişim engellemeleri, kelime yasakları, merkezi filtrelemeler vb. yasak ve yaptırımlar sansürdür. İnternet'te sansür İnternet kullanıcılarının bilgiye erişim hak ve özgürlüğünü ihlal eder. Sansürsüz İnternet her yurttaşın hakkıdır.

13- İnsanlar şeffaf yasal zorunluluklar olmadığı sürece İnternet ortamındaki faaliyetleri nedeniyle kimliklerini açıklamaya zorlanamazlar. Anonim olmak her kullanıcının hakkıdır. Temel bir hak olan mahremiyet hakkı internet üzerinde yasal güvence altında olmak zorundadır.

14- İnternet kullanıcılarının kişisel verilerinin gizliliği esastır. Kullanıcılar, bu verilerinin hangi amaçlarla toplandığı ve nasıl kullanıldığını bilmek, buna itiraz etmek, kişisel verilerinin silinmesini, yok edilmesini istemek hakkına sahiptir.”

İYP tarafından hazırlanan metin, internete erişim hakkı açısından önemli noktalara ışık tutmaktadır. Bu çalışmada hakkın niteliği ve unsurları yanında erişim özgürlüğü karşısında devletin sorumluluğu da ifade edilmektedir. Devlet, internete erişim hakkı hususunda pozitif bir yükümlülüğe sahiptir. Bildirge'de ayırım yapılmaksızın herkesin bu hakka sahip olduğu ve her türlü ayrımcı girişimlerin reddedileceği belirtilir. Yine bu çalışmada, internetin insan hayatındaki konumu vurgulanırken, çevrimiçi hak ve özgürlükler açısından önemine işaret edilmektedir. İnternet ortamı, kişilerin kendini açıklamak zorunda olmadığı bir tür anonimlik sağlayan bir alan olarak tasvir edilir. Dolayısıyla birey, bu alanda kimliğini açıklamaya zorlanamaz. Öte yandan, metinde internete erişim hakkına yönelik sınırlamaların istisna nitelikte olduğu ve esas olanın özgürlük olduğu da açıkça belirtilmiştir. Bu doğrultuda her türlü sansür girişimine karşı çıkmaktadır.

Bildirge, ilk bakışta sadece Türkiye açısından önem arz ettiği düşünülse de, metinde yer alan hükümler incelendiğinde evrensel bir değer taşıdığı görülmektedir. Bu düzenlemelerin küresel çapta internete erişim hakkı açısından kıymetli olduğunu düşünmekteyiz. Ayrıca, ilerleyen zamanda internete erişim hakkını konu alan ulusal veya uluslararası çalışmalara, bu ve benzeri çalışmaların önemli bir referans olabileceği de unutulmamalıdır. İnternetin sadece bir topluma ait olmadığı ve tüm dünya halklarına ait olduğu düşünüldüğünde, bu konuda yapılacak her türlü çalışma veya girişim de toplumların ortak değeri niteliğinde sayılacaktır.

2. Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri Kapsamında İnternete Erişim Hakkının Tartışılması

İnternete erişim hakkı, uluslararası insan hakları çalışmalarına doğrudan konu edilmiş bir hak değildir. Erişim hakkı, çok boyutlu bir özgürlük olması sebebiyle farklı hak ve özgürlüklerle ilişki içerisindedir. İnternete erişim hakkının bu yönü, onu doğrudan düzenlenmemiş olan metinlerle de doğal olarak bağlantılı hale getirmektedir. Çalışmamız kapsamında da, içerik olarak internete erişim hakkına yer vermeyen; ancak başka hak ve özgürlüklerle olan ilişkisinden

ötürü erişim hakkına önem atfeden ve dolaylı olarak koruma sağlayan bazı uluslararası sözleşmeler incelenecektir.

2.1 Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme⁵²², BM Genel Kurulu tarafından 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilmiş, 1976 yılında da onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (MSHS) Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'yle aynı tarihte imzalanmıştır. Bu belgeler, aynı zamanda "İkiz Sözleşmeler" olarak da ifade edilmektedir⁵²³. Sözleşmelerde farklı hak ve özgürlüklere yer verilmiş olması, o günün iki kutuplu dünyasının bir getirisidir. Bir tarafta sosyalist blokun temsil ettiği sosyal ve ekonomik haklar, diğer yanda ise batının klasik haklarını ön plana çıkarması düşüncesi, aynı dönemde iki farklı metnin ortaya çıkmasını sağlamıştır⁵²⁴.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan klasik hak ve özgürlükler, MSHS kapsamında daha geniş bir şekilde düzenlenmiştir⁵²⁵. Yaşama hakkı, işkence ve insanlık dışı aşağılatıcı ceza yasağı, kölelik yasağı, kişi güvenliği, savunma hakkı, kanun önünde eşitlik, din ve vicdan özgürlüğü, ifade özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı, toplanma ve dernek kurma hakkı gibi haklar, temel hak ve özgürlükler olarak belirtilmiştir. Sığınma hakkı ve başka ülkelerde serbestçe dolaşım ve yerleşim hakkı ise Bildiri'de yer almasına karşın, Sözleşme'de bulunmayan haklardır⁵²⁶. Bunun yanında, bazı hakların da ilk kez Sözleşme'de

⁵²² 17.02.2021 tarihi itibarıyla Sözleşme'ye taraf devlet sayısı 173'tür. Sözleşme metni için bkz. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV4&chapter=4&lang=en (Erişim Tarihi 17.02.2021). Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. Mehmet Semih Gemalmaz, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Genel Teorisine Giriş, Legal Yayıncılık, 8. Baskı, C. 1, 2012, s. 96-139.

⁵²³ GÜNAYDIN, s. 74.

⁵²⁴ AVCI, s. 69-70.

⁵²⁵ KAPANİ, Münci, Kamu Hürriyetleri, Yetkin Yayınları, Yedinci Baskı, Ankara, 2013, s. 66.

⁵²⁶ YILMAZ, Gülbani, Uzun, Türk Hukukunda ve Karşılaştırmalı Hukukta İnternet Özgürlüğü, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2016, s. 36.

detaylandırıldığı görülmektedir⁵²⁷. Örneğin; savaş propagandasının yasaklanması, ulusların kendi kaderini tayin etme hakkı (self determinasyon hakkı), kendi doğal kaynak ve zenginliklerine sahip olma ve bunlardan serbestçe yararlanabilme gibi haklar, Bildiri’de mevcut olmayıp sadece Sözleşme’de düzenlenmiş haklardır.

MSSH’nin “Giriş” bölümünde, hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi ve korunması açısından İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ne atıf yapılmaktadır. Ayrıca Sözleşme kapsamında düzenlenmiş hak ve özgürlüklerin güvence altına alınabilmesi için taraf devletlere yükümlülükler de getirilmiştir. Bunlardan ilki, taraf devletlerin egemenlik yetkisi altında bulunan ve yargı yetkisine tabi bireyler arasında ayırım yapmayacağını taahhüt etmeleridir. Kişilerin; kökeni, statüsü, inancı, tercihi veya bireyi farklı kılan hiçbir unsuru ayırımcı uygulamaların gerekçesi olarak görülemeyecektir. Bir diğer önemli husus ise, Sözleşme’deki hak ve özgürlüklere işlevlik katmak için gerekli yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesidir. Burada taraf devletlerin sorumluluğunun sadece hak ve özgürlükleri düzenlemekten ibaret olmadığı ve olası ihlallerde başvurulacak etkili hukuk yolunu da tanımak veya göstermek şeklinde olduğu belirtilmektedir⁵²⁸. Görüleceği üzere MSSH kapsamında taraf devletlerin, salt negatif sorumluluğu olmayıp, aynı zamanda haklar nezdinde pozitif yükümlülüğü de bulunmaktadır⁵²⁹.

İnternete erişim hakkı, MSSH kapsamında düzenlenmiş bir hak değildir. Buna karşın, internete erişim hakkı düşünce ve ifade özgürlüğünü açıklama hakkıyla yakın ilişkisi olması sebebiyle, Sözleşme’de ifade özgürlüğü çerçevesince güvence altına alındığını söyleyebiliriz. Düşünce ve ifade özgürlüğü, Sözleşme’nin 19. maddesinde düzenlenmiştir. Madde 19’a göre;

- “1. Herkesin müdahaleye maruz kalmaksızın görüş sahibi olma hakkı vardır.
2. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahip olacaktır; bu hak ülke sınırları dikkate

⁵²⁷ AKILLIOĞLU, Tekin, “İnsan Hakları I, Kaynak ve Koruma Sistemleri,” AÜSBF İnsan Hakları Merkez Yayınları, Ankara, 1995, s. 198.

⁵²⁸ ZARİFOĞLU, Ayça, Ece, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türk Hukukunda İnternet Özgürlüğü, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s. 42.

⁵²⁹ GEMALMAZ, Ulusalüstü İnsan Hakları, s. 235-239.

alınmaksızın ister sözlü, yazılı ya da basılı ya da sanatsal formda olsun, isterse de kişinin kendi seçtiği herhangi bir başka yolla/ araçla olsun, her türlü bilginin ve fikirlerin araştırılması, edinilmesi ve yayılması (iletilmesi) özgürlüğünü içerecektir.

3. Bu maddenin paragrafında düzenlenen hakların kullanılması, beraberinde özel ödevleri ve sorumlulukları getirir. Dolayısıyla bu hakların kullanılması belirli kayıtlamalara tabi tutabilir ancak, bu kayıtlamalar sadece yasayla öngörülen ve;

a) Başkalarının haklarına şöhretine saygı gösterilmesi

b) Ulusal Güvenliğin veya kamu düzeninin yahut genel sağlık ya da genel ahlakın korunması için gerekli bulunan türde kayıtlamalar olacaktır.”

Madde 19 kapsamında ifadenin; *“ister sözlü, yazılı ya da basılı ya da sanatsal formda olsun, isterse de kişinin kendi seçtiği herhangi bir başka yolla/ araçla”* açıklanabileceği belirtilmiştir. Sözleşme’de ifade özgürlüğü sadece klasik iletişim araçlarıyla değil, kişinin özgürce seçeceği herhangi bir vasıtayla kullanılabilecek bir hak olarak düzenlenmiştir⁵³⁰. Böylece, bireyin internet ortamında açıklayacağı ifadelerin de madde 19 kapsamında güvence altına alındığı görülmektedir. Ayrıca, madde 19/2’de *“her türlü bilginin ve fikirlerin araştırılması, edinilmesi ve yayılması (iletilmesi) özgürlüğü”* ifadesiyle, internet özgürlüğü kavramının da tanımlandığını söyleyebiliriz⁵³¹. Madde 19’un lafzi yorumundan hareketle, gerek ifade özgürlüğünün gerekse de internet özgürlüğünün kullanılabilmesi için internet erişimine ihtiyaç duyulmaktadır. İnternete erişim hakkının sağlanmadığı bir yerde, diğer hakların işlevsiz kalması kaçınılmazdır. Dolayısıyla madde 19 kapsamında internete erişim hakkının da dolaylı olarak güvence altına alındığını belirtmeliyiz.

Günümüz dijital dünyasında internete erişim hakkının sadece düşünce ve ifade özgürlüğü çerçevesinde incelenmesi, erişim hakkını kapsam bakımından daraltmaktadır. İnternete erişim hakkı çok boyutlu bir hak olması sebebiyle

⁵³⁰ NOWAK, Manfred, U.N. Covenant on Civil and Political Rights, 2. Basım, N.P. Engel Publisher, 2005, s. 445; AVCI, s. 71.

⁵³¹ CANKAYA, YAMANER, s. 12; ZARİFOĞLU, s. 43.

diğer özgürlüklerle de ilişki içerisindedir. Çalışmamızda MSHS’de düzenlenmiş ve internete erişim hakkıyla etkileşim içerisinde olan hak ve özgürlüklere de değinilmesinin konuya olumlu katkı yapacağı düşünülmektedir.

MSHS madde 14’de adil yargılanma hakkına yer verilmiştir. Adil yargılanma hakkı, hukuk devletinin temel taşlarından biridir. Hukuk devleti olarak tanımlanan rejimlerin adil yargılama hakkını güvence altına alması beklenir. İçerisinde bulunduğumuz küresel salgın koşulları çevrimdışı ortamdaki hak ve özgürlüklerin kullanımını güçleştirmiş veyahut engellemiştir. Küresel salgın nedeniyle yargılamaların dahil sanal ortamda gerçekleştirildiğine şahitlik etmekteyiz. BM İnsan Hakları Konseyi Yüksek Komiseri’nin, “*Guatemala’da İnsan Haklarının Durumu*” başlıklı raporunda, toplumun büyük çoğunluğuna internete erişim imkanının tanınmamasının adalete erişim veya adil yargılanma hakkı açısından, günümüz pandemi koşullarında olumsuz etki yarattığını belirtmektedir⁵³².

MSHS madde 17 kapsamında haberleşme özgürlüğü düzenlenmiştir. İlgili madde çerçevesinde, keyfi olarak bir kimsenin haberleşme hürriyetine müdahale edilemeyeceği belirtilir⁵³³. İçinde bulunduğumuz dijital çağda, haberleşme özgürlüğünün daha çok internet ortamında kullanılır olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle akıllı cihazların yaygınlaşmasıyla iletişimin dijitalleştiği söylenebilir. Bu noktada internete erişim hakkı, haberleşme özgürlüğünün kullanılabilmesi açısından da önemli bir hak konumundadır. Zira sanal ortamda kurulacak iletişimin temeli internete dayanacaktır. Bu nedenledir ki, internete erişim hakkına yönelik getirilecek kısıtlama veya müdahaleler, aynı zamanda haberleşme özgürlüğünü de olumsuz etkileyecektir.

⁵³² UNHRC, Situation of Human Rights in Guatemala Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, A/Hrc/46/74, 2021, s. 8.

⁵³³ Madde 17 aynen şöyledir: “1. Hiç kimsenin öze hayatına, ailesine, evine ya da haberleşmesine keyfi ya da yasadışı olarak müdahale edilemez; hiç kimsenin şeref ve itibarına yasal olmayan tecavüzlerde bulunulamaz. 2. Herkesin, bu gibi müdahalelere ya da tecavüzlere karşı yasalarca korunma hakkı vardır.”

MSHS madde 21 kapsamında barışçıl toplantı hakkı düzenlenmiştir.⁵³⁴ Toplantı hakkı, bireylerin düşüncelerini savunmak ve diğer kimselere duyurulması açısından önemli bir özgürlüktür⁵³⁵. İnternet, yaşamın önemli bir parçası konumuna gelmesiyle çevrim dışı alışkanlıklar çevrim içine taşınmıştır. Aynı görüşü benimseyen kimseler, dijital ortamda örgütlenmekte ve görüşlerini geniş kitlelere yaymaya çalışmaktadırlar. Bu örgütlülük halini eylemliğe döken önemli enstrümanlardan biri de toplantı hakkıdır. Toplantı hakkının dijital alanda kullanılabilmesi için internet bağlantısına ihtiyaç duyulmaktadır⁵³⁶. Bu bağlamda, internete erişimin sağlanamadığı bir yerde, toplantı hakkı işlevsiz olacaktır⁵³⁷.

MSHS madde 22 kapsamında örgütlenme hakkına yer verilmiştir⁵³⁸. İlgili madde çerçevesinde, kişilerin ortak menfaatlerini korumak amacıyla sendika veya dernek kurma veya bu oluşumlara katılma hakkı düzenlenmiştir. İnsanlar, ortak paydada buluştukları kimselerle; sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel amaçlar çerçevesinde birleşerek örgütlenebilmektedirler⁵³⁹. Bireyin diğer kimselerle yakın ilişki içerisinde olması, sosyal bir varlık olmasının da getirisiidir. Örgütlü yaşam formu, her şeyden önce insanlara güven hissi vermektedir. Zira insanların kendileriyle benzer düşüncelere sahip kimselerle

⁵³⁴ Madde 21 aynen şöyledir: “Barışçıl toplantı hakkı tanınacaktır. Bu hakkın kullanılmasına, yasalara uygun olarak konulmuş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik ya da kamu güvenliği, kamu düzeni bakımından ve kamu sağlığının, genel ahlakın korunması ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından gerekli olan sınırlamalardan başka sınırlama getirilemez.”

⁵³⁵ EKİNCİ, Bezar, Eylem, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı Bakımından Bildirim Usulünün Kapsamı,” AÜHFD, 68 (4), 2019, s. 756. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1055445>

⁵³⁶ Joint Declaration on the Right to Freedom of Peaceful Assembly and Democratic Governance, <https://www.achpr.org/public/Document/file/English/Eng-%20JOINT%20DECLARATION.pdf>, (Erişim Tarihi 20.02.2021).

⁵³⁷ United Nations Human Rights Committee Call for Comments, “General Comment No. 37 on Article 21 (Right of Peaceful Assembly) of the ICCPR,” 2020, <https://search.ohchr.org/results.aspx?k=internet>; Thematic Enggments, Special Procedures and Right to Development Divission Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, “Comments to draft General Comment on Article 21 of the ICCPR,” 2020, <https://search.ohchr.org/results.aspx?k=internet#k=internet#s=11>; Article 19, Submissions to General Comment No. 37on Article 21 (the Right of Peaceful Assembly) https://www.ohchr.org/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/Documents/HRBodies/CCPR/GC37/ARTICLE19.docx&action=default&DefaultItemOpen=1 (Erişim Tarihi 18.02.2021).

⁵³⁸ Madde 22 aynen şöyledir: “1. Herkesin, kendi çıkarlarını korumak için sendikalar kurmak ya da bunlara girmek hakkı da dahil olmak üzere, başkalarıyla bir araya gelip dernek kurma hakkı vardır.”

⁵³⁹ KAPANİ, s. 270-271.

bir arada bulunması, yalnızlık hissini baskılamakta ve kolektif hareket etme bilincini sağlamaktadır. Dijital dönüşümle örgütlenme girişimleri de internet ortamına taşınmıştır⁵⁴⁰. Özellikle sosyal medya platformları aracılığıyla, örgütlenme faaliyetlerinin küresel bir nitelik kazandığını söyleyebiliriz. Sosyal mecralarda kurulan gruplar, odalar veya platformlar yeni nesil örgütlenme modellerini işaret eder. Bu bağlamda, bireylerin örgütlenme hakkından etkili ve efektif bir şekilde yararlanabilmeleri için internete erişimin temel bir hak olarak değerlendirilmesi ve korunması gerekmektedir.

Sözleşme'nin 25. maddesinde yurttaşların kamu yönetimine katılma hakkı ve seçme ve seçilme hakkı düzenlenmiştir⁵⁴¹. Günümüz demokratik rejimlerinde yaygın olarak uygulanan temsili demokrasi anlayışıdır. Fakat istisnai durumlarda da olsa doğrudan demokrasi mekanizmalarına başvurulduğu görülmektedir. Özellikle fiziki imkansızlıklar sebebiyle temsili demokrasinin tercih edildiğini söyleyebiliriz⁵⁴². Bunun yanında, teknoloji alanında meydana gelen gelişmelerin fiziki imkansızlıkları da ortadan kaldırdığı unutulmamalıdır. İnternetle birlikte insanlar hiç olmadığı kadar bağlı ve yakın bir konuma gelmişlerdir. Teknolojik anlamda ortaya çıkan gelişmeler, bireyin kendi hayatıyla ilgili kararlara doğrudan katılım imkanını ortaya çıkarmıştır. Nitekim, dijital alanla kurulan düzenli ve sürekli bağlantı da e-demokrasiye katılımı sağlamaktadır⁵⁴³. Seçme ve seçilme hakkı, demokratik yönetimlerin ayırt edici

⁵⁴⁰ UNHRC, "Panel Discussion on the Right to Freedom of Expression on the Internet", 19th session of the Human Rights Council, 2012, <https://search.ohchr.org/results.aspx?k=internet#k=internet#s=11>, s. 2 ; A/HRC/44/24, "Impact of New Technology on the Promotion and Protection of Human Rights in the Context of Assemblies," Including peaceful Protests," 2020, [https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session44/ layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session44/Documents/A_HRC_44_24_AEV.docx&action=default&DefaultItemOpen=1](https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session44/layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session44/Documents/A_HRC_44_24_AEV.docx&action=default&DefaultItemOpen=1), (Erişim Tarihi 18.02.2021), s. 2-5.

⁵⁴¹ Madde 25 aynen şöyledir: "Her yurttaş, 2. Maddede belirtilen ayrımlara ve makul olmayan kısıtlamalara bağlı olmaksızın: (a) Doğrudan doğruya ya da özgürce seçilmiş temsilciler aracılığı ile kamu yönetimine katılma; (b) Genel, eşit, ve gizli oyla belirli dönemlerde yapılan, seçimlerin iradelerini özgürce ortaya koymalarını garanti eden gerçek seçimlerde oy kullanma ve seçilme; (c) Genel anlamda eşit olarak, ülkesinin kamu hizmetlerine girme hak ve fırsatına sahiptir."

⁵⁴² AYBAY, Rona, Genel Kamu Hukuku Devlet (18.-20. Yüzyıl), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 53-54.

⁵⁴³ GÜLER, Tahsin, ŞAHANAGİL, Sinam, "Dijital Demokrasi Ve Yönetişim İlişkisi Çerçevesinde E-Demokrasi/E-Devlet Uygulamaları," International Congress of Management Economy and Policy (ICOME'17), 2017, s. 396-399; Süleyman Güngör, Siyasetin @ Hali: Dijital Çağda Siyasal Katılım, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 22, Kayfor 15 Özel Sayı, 2017, s. 2260-2263; ERDOĞAN, Oğuzhan, "Yerel

unsurlarından biridir. Baktığımızda günümüz demokratik yönetimlerinin bazılarında seçimlerin dijital ortamda gerçekleştirildiği görülmektedir⁵⁴⁴. Tüm bu girişimlerin; ancak internet aracılığıyla sağlanabileceği de unutulmamalıdır.

2.2 Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi⁵⁴⁵, 22 Kasım 1969 yılında Kosta Rika'nın San Jose şehrinde gerçekleştirilen diplomatik konferans neticesinde imzalanmış ve 18 Temmuz 1978 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, diğer uluslararası ve bölgesel metinler gibi klasik haklara yer verirken, ayrıca ekonomik, sosyal ve kültürel hakları da içermektedir⁵⁴⁶. Bu özellik, Sözleşme'yi diğer metinlerden daha kapsamlı bir konuma getirmektedir⁵⁴⁷. Amerikan modelini diğerlerinden ayıran diğer bir nokta ise denetim açısından öngörmüş olduğu sistemdir⁵⁴⁸. Burada ikili bir yapı mevcuttur. Sözleşme'de düzenlenen Amerikan İnsan Hakları Komisyonu, Sözleşme'ye taraf olmayan devletler üzerinde de yetki sahibiyken, Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargı yetkisi ise sadece Sözleşme'ye taraf ve mahkemenin yargı yetkisini tanıyan devletlerle sınırlıdır⁵⁴⁹.

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nde internete erişim hakkı doğrudan düzenleme bulmuş bir hak değildir. Öte yandan, metinde internete erişim hakkıyla bağlantılı özgürlüklerin düzenlendiğini ise görmekteyiz. İnternete erişim hakkı, diğer uluslararası metinlerde olduğu gibi ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilmektedir. Sözleşme'de ifade özgürlüğü madde 13'de düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre:

Politikaların Şekillenmesinde Dijital Demokrasi Uygulaması Olarak Antalya Muratpaşa Belediyesi Komşu Meclisi," Uluslararası Yönetim Akademi Dergisi, C. 3, S.1, 2020, s. 55-58.

⁵⁴⁴ Elektronik seçim sistemleri hakkında bilgi edinmek için bkz. TELCİLER, Coşkun, "Elektronik Seçim Sistemleri Sorunları, Çözüm Önerileri," Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 5, S. 2, 2017. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/560151>

⁵⁴⁵ Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi için bkz.

<https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201144/volume-1144-i-17955english.pdf> (Erişim Tarihi 18.02.2021).

⁵⁴⁶ DOĞAN, İlyas, İnsan Hakları Hukuku, Astana Yayınları, Ankara, 2013, s. 257.

⁵⁴⁷ ZARİFOĞLU, s. 48.

⁵⁴⁸ YILMAZ, s. 38.

⁵⁴⁹ URAL, Yurdanur, GÜNER, Tuğba, "İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması: Amerikan Sistemi," Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 19, S. 2, 2014, s. 313.

“Madde 13. Düşünce ve İfade özgürlüğü”

1. Herkesin düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı vardır. Bu hak, sınırlar dikkate alınmaksızın, sözlü, yazılı ya da basılı olarak, yahut sanatsal formda ya da bir kimsenin kendi seçeceği herhangi bir başka yola, her türlü bilginin ve düşüncenin araştırılması, alınması ve yayılması özgürlüğünü de içerir⁵⁵⁰” şeklinde düzenlenmiştir.

İnter-Amerikan Komisyonu⁵⁵¹, madde 13 çerçevesinde geleneksel iletişim araçları vasıtasıyla açıklanan ifadelerle, internet ortamında gerçekleştirilen davranışlar arasında herhangi bir fark olmadığı ve ister çevrim dışı isterse de çevrim içi olsun her türlü ifade biçiminin güvence altına alındığını belirtmektedir⁵⁵². İnsanların dijital ortamdaki ifade özgürlüğü hakkında yararlanabilmeleri için, devletlerin internet erişimini geniş kitlelere yayması gerekir⁵⁵³. Ayrıca, internete erişim hususunda uygulanacak kısıtlayıcı ve sınırlandırıcı politikaların ifade özgürlüğünü olumsuz etkileyeceği de kaçınılmazdır⁵⁵⁴.

MSHS kapsamında belirttiğimiz hak ve özgürlüklere Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nde de yer verilmiştir. Bu haklar; madde 11'de haberleşme

⁵⁵⁰ Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (San Jose Paketi) Türkçe metni için bkz. <https://burakgemalmaz.com/wp-content/uploads/2015/05/02.pdf> (Erişim Tarihi 18.02.2021).

⁵⁵¹ Komisyon, Amerikan Devletler Örgütü Şartı'nda (ADÖ) (m. 106) doğrudan insan hakları alanında uzmanlaşmış bir birim olarak düzenlenmiştir. 1970 yılına kadar özerk bir yapı olarak faaliyetlerini sürdürürken, 1970 yılında yapılan değişiklikle ADÖ'nün temel bir organı olarak kabul edilmiştir. Detaylı bilg için bkz. Mehmet Semih Gemalmaz, Latin Amerika'da İnsan Hakları, Kavram Yayınları, 3. Basım, İstanbul,1994, s. 50.

⁵⁵² Inter-American Commission Human Rights (IACHR), Complaint before the Inter-American Court of Human Rights against Costa Rica. Case No. 12.367, 'la Nación' Mauricio Herrera Ulloa and Fernan Vargas Rohrmoser. 2002, <https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/herrera/demanda.PDF> (Erişim Tarihi 18.02.2021), pg. 97.

⁵⁵³ IACHR, Annual Report 2013. [Annual Report 2013. Report of the Special Rapporteur for Freedom of Expression 2013](http://www.oas.org/en/iachr/expression/docs/reports/annual/2014_04_22_%20ia_2013_eng_%20_finalweb.pdf) Chapter IV (Freedom of Expression and the Internet). OEA/Ser.LV/II.149. Doc. 50. 31 December 2013, http://www.oas.org/en/iachr/expression/docs/reports/annual/2014_04_22_%20ia_2013_eng_%20_finalweb.pdf (Erişim Tarihi 18.02.2021), pg. 37.

⁵⁵⁴ IACHR, Annual Report 2013, pg. 37.

özgürlüğü⁵⁵⁵, madde 15’de toplanma hakkı⁵⁵⁶, madde 16’da örgütlenme özgürlüğü⁵⁵⁷ ve madde 23 kapsamında yönetime katılma hakkı⁵⁵⁸ olarak sıralanabilir. Bunun yanında, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi’nin bir parçası olan San Salvador Protokolü’nde (Protocol of San Salvador)⁵⁵⁹ ekonomik, sosyal ve kültürel haklar da düzenlenmiştir. Protokol kapsamında; çalışma hakkı, ticaret yapma hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı ve kültürel değerlerden yararlanma hakkına yer verilmiştir. Şüphesiz, internete erişim hakkının bu özgürlüklerle de bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz⁵⁶⁰.

Görülebileceği üzere internete erişim hakkı sadece ifade özgürlüğüyle bağlantılı olmayıp, yukarıda belirtilen haklarla da yakın ilişki içerisindedir. Nitekim, bu hakların dijital ortamda kullanılabilmesi için internet erişimine ihtiyaç duyulmaktadır. İnternete erişim hakkı, sanal ortamdaki hak ve özgürlüklerin orta paydası olarak kabul edilmelidir.

Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi, Claude-Reyes et al. v. Şili⁵⁶¹ kararında, Sözleşme’de düzenlenmemiş olmasına rağmen, ilk kez bilgi edinme hakkına atıf yapmıştır. Bilginin açıklanabilmesi için her şeyden önce edinilmesi gerektiğini belirterek, bilgi edinme sürecinin düşünce ve ifadeyi açıklama

⁵⁵⁵ Madde 11 aynen şöyledir: “1. Her kişinin, şerefine saygı gösterilmesine ve onurunun tanınmasına hakkı vardır. 2. Hiç kimse, özel yaşamına, aile yaşamına konutuna ya da haberleşmesine yönelik keyfi ya da erkin kötüye kullanımı mahiyetindeki müdahalelere, yahut şerefine ya da şöhretine yönelik hukuka aykırı saldırılara konu olamaz. 3. Herkesin, bu tür müdahaleler ya da saldırılar karşısında hukuken korunmaya hakkı vardır.”

⁵⁵⁶ Madde 15 aynen şöyledir: “Silahsız olarak, barışçıl toplanma hakkı tanınmıştır. Bu hakkın kullanılması üzerine, yasaya uygun olarak öngörülen ve bir demokratik toplumda ulusal güvenlik, kamu emniyeti ya da kamu düzeni yararı yahut genel sağlığın ya da ahlakın ya da başkalarının haklarının ya da özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlardan başka hiçbir kayıtlama konulamaz.”

⁵⁵⁷ Madde 16 aynen şöyledir: “1. Her kişi, ideolojik, dinsel, siyasal ekonomik, çalışmaya ilişkin sosyal, kültürel, sportif ya da başka amaçlar için serbest olarak örgütlenme hakkına sahiptir.”

⁵⁵⁸ Madde 23 aynen şöyledir: “1. Her vatandaş aşağıdaki haklardan ve olanaklardan yararlanacaktır: a. Doğrudan ya da serbest olarak seçilmiş temsilcileri aracılığı ile, kamusal işlerin yürütülmesinde yer alma; b. Seçmenlerin istencinin özgürce ifade edilmesini güvence altına alan genel ve eşit oy ve gizli oylama usulü ile gerçekleştirilecek olan düzenli aralıklarla yapılan hakiki seçimlerde oy kullanma ve seçilme;”

⁵⁵⁹ San Salvador Protokolü (Protocol of San Salvador) için bkz. <http://www.oas.org/en/sare/social-inclusion/protocol-ssv/docs/protocol-san-salvador-en.pdf> (Erişim Tarihi 20.02.2021).

⁵⁶⁰ IACHR, Freedom of Expression vd., s. 16.

⁵⁶¹ IACHR, 19 Eylül 2006 tarihli *Case of Claude-Reyes et. al. v. Chile* kararı için bkz. https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_151_ing.pdf (Erişim Tarihi 18.02.2021).

özgürlüğünün bir parçası olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla bilgi edinme hakkı madde 13 kapsamında güvence altına alınan bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Mahkeme, *Lopez-Alvarez-Honduras* kararında⁵⁶², farklı kültürel kimliklere sahip kişilerin, açıklamalarını özgün dillerinde yapmalarını ifade özgürlüğünün bir gereği olarak değerlendirmekte ve bu açıklamalar için de gerekli erişim olanaklarının eşit bir şekilde sunulması gerektiğini belirtmektedir⁵⁶³. Mahkeme'nin yorum yoluyla hak ve özgürlüklerin kapsamını genişletme yönündeki iradesi, şüphesiz haklar lehinedir. Kanımızca, bu yöntemin ilerleyen zamanda internete erişim hakkı açısından da olumlu gelişmelere sebebiyet verebileceğini düşünmekteyiz.

2.3 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

“İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunması Avrupa Sözleşmesi (European Convention on Human Rights)”, kısa adıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)⁵⁶⁴, 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanmış ve 3 Eylül 1953’de yürürlüğe girmiştir. Sözleşme kapsamında sadece kişisel haklara yer verildiği görülür. Ekonomik, sosyal ve kültürel hakların düzenlenmesi ise Avrupa Sosyal Şartı’na⁵⁶⁵ bırakılmıştır. Ekonomik, sosyal ve kültürel hakların ülkelere göre farklılık göstermesi, ortak standartların belirlenmesini zorlaştırmaktadır⁵⁶⁶. Öte yandan, Sözleşme’den sonra hazırlanan ve ana metnin bir parçası olarak kabul edilen ek protokollerle de hakların sayısı ve kapsamının genişletildiğini belirtmeliyiz⁵⁶⁷.

⁵⁶² IACHR, 1 Şubat 2006 tarihli *Case of Lopez-Alvarez v. Honduras* kararı için bkz. https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_141_ing.pdf (Erişim Tarihi 20.02.2021).

⁵⁶³ IACHR, *Freedom of Expression and the Internet*, 2013, s. 21.

⁵⁶⁴ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi için bkz. https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (Erişim Tarihi 19.02.2021).

⁵⁶⁵ Avrupa Sosyal Şartı için bkz. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/29/AvrupaSosyalSarti.pdf> (Erişim Tarihi 19.02.2021).

⁵⁶⁶ CANKAYA, YAMANER, s. 18.

⁵⁶⁷ SUNAY, Reyhan, *Anayasa Mahkemesi Kararlarında İfade Hürriyeti, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları*, 1. Baskı, 2003, s. 20.

AİHS ve Ek protokoller, insan hak ve özgürlükleri açısından “minimum standartları” ifade etmektedir⁵⁶⁸. Sözleşme’de belirtilen standartlar, pekala devletler tarafından öteye taşınabilir. Şöyle ki, AİHS’de güvence altına alınmış bir temel hak ve özgürlüğün, ulusal mevzuatta daha özgürlükçü bir anlayışla düzenlenmesi mümkündür. Ancak, Sözleşme metninde belirtilen güvence kriterlerinin altına inilmesi ise söz konusu olmayacaktır. Böylece Sözleşme’nin temel hak ve özgürlükler açısından asgari ve ortak bir güvence sistemi yarattığı söylenebilmektedir⁵⁶⁹.

Sözleşme’nin 1’inci maddesi; “*Yüksek Sözleşmeci Taraflar kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin, bu Sözleşme’nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlarlar.*” şeklinde düzenlenmiştir. Bu madde, Sözleşme’de düzenlenmiş hak ve özgürlüklerin taraf devletlerin iç hukukunun bir parçası olacağı anlamına gelir⁵⁷⁰. Farklı bir ifadeyle, AİHS’e imza koyan devletlerin ulusal mevzuatını Sözleşme’yle uyumlu hale getirmesi gerekir⁵⁷¹. Sözleşme’nin iç hukuk sistemiyle bütünleşmesinin yanında ulusal mahkemeler ve idari birimler açısından da bağlayıcı bir statüye sahip olduğunu belirtmeliyiz⁵⁷².

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ni diğer belgelerden ayıran temel özellik ise hak ve özgürlüklere yönelik ihlaller karşısında öngörmüş olduğu etkin bir denetim sistemidir. Sözleşme’de düzenlenmiş koruma sistemi ikincil (subsidiarite) niteliktedir⁵⁷³. Şöyle ki, Sözleşme kapsamında yer alan hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması meselesi, öncelikli olarak taraf devletlerin sorumluluğundadır. Taraf devletlerin sorumluluğunu yerine getirmediği durumlarda AİHS devreye girmektedir. Sözleşme çerçevesinde denetim bir mahkeme aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu yapı, Avrupa İnsan

⁵⁶⁸ KALENDER, Ahmet, Buğra, İfade Özgürlüğü Bağlamında İnternet Erişiminin Engellenmesi, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2017, s. 21.

⁵⁶⁹ ÖZDEK, Yasemin, Avrupa İnsan hakları Hukuku ve Türkiye, Kırmızı Kalem Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 29.

⁵⁷⁰ TÜKMEN, Rıza, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin İç Hukukumuzda Etkileri,” 2000, s. 33. <https://www.anayasa.gov.tr/media/4678/turmen.pdf> (Erişim Tarihi 19.02.2021)

⁵⁷¹ ÖZDEK, Avrupa İnsan hakları Hukuku vd. , s. 29.

⁵⁷² MACOVEL, Monica, İfade Özgürlüğü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. Maddesi’nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları El Kitapları, No. 2, 2005, s. 4. <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/io-aihs.pdf> (Erişim Tarihi 19.02.2021)

⁵⁷³ ÖZDEK, s. 30; AYBAY, İnsan Hakları, s. 157.

Hakları Mahkemesi (AİHM)'dir. Mahkeme, Sözleşme'de düzenlenmiş hak ve özgürlükler için sağlanan güvence sisteminin teminatı konumundadır. Mahkeme'yi özgürlükler açısından değerli kılan diğer bir husus ise yorum yoluyla özgürlüklerin kapsamını genişletmesidir. Örneğin, önceleri madde 11 kapsamında sadece sendika kurma veya üye olma konuları değerlendirilirken, özgürlükler lehine getirilen yorumlarla toplu sözleşme yapma hakkı kapsamında ortaya çıkan ihlallerin de 11. maddede değerlendirilmesi gerektiğine karar verilmiştir⁵⁷⁴. Benzer yaklaşım 8. madde çerçevesinde benimsenerek, maddenin sadece özel yaşamın, aile hayatının veya konutun korunmasını ibaret olmadığı, aynı zamanda temiz bir çevrede yaşama veya çevreyi kirleten tehlikelere karşı koruma hakkının da bu madde kapsamında olduğu ifade edilmektedir⁵⁷⁵.

Mahkeme hak ve özgürlüklerle ilgili Sözleşme kapsamında belirtilen kalıplara hapsolmek yerine esnek ve somut olayın gereklilikleriyle örtüşen "evrimci" yorum metodunu benimsemeyi tercih etmektedir⁵⁷⁶. Bu yöntem, aynı zamanda Sözleşme'nin "yaşayan bir enstrüman" olarak nitelendirilmesini de getirmektedir⁵⁷⁷. Sözleşmeyi diğer metinler karşısında farklı kılan bir başka unsur ise bireysel başvuru usulünü düzenlemiş olmasıdır⁵⁷⁸. Bireysel başvuru mekanizmasının, hak ve özgürlüklerin korunmasıyla ilgili oluşturulan sistemde önemli bir fonksiyona sahip olduğunu söyleyebiliriz.

İnternete erişim hakkı, AİHS kapsamında düzenlenmiş bir hak değildir. Bu hak, MSHS ve Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nde olduğu gibi AİHS çerçevesinde de düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında dolaylı olarak değerlendirilir. Bu yaklaşım, internete erişim hakkını içerik yönünden daraltmaktadır. Zira bu perspektifle internete erişim hakkının sadece dijital

⁵⁷⁴ TANYAR, Ziya, Çağa, "AİHM Kararlarında Sendikal Hakların Gelişimi," Güncel Hukuk, Şubat, S.2-74, 2010, s. 34 vd.

⁵⁷⁵ GOMIEN, Donna, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi El Kitabı, çev. Serkan Cengiz-Utku Kılınç, İzmir Barosu Yayınları, 2008, s. 99.

⁵⁷⁶ YILDIRIM, Gülşen, "Özel Hayat, Aile Hayatı, Haberleşme ve Mesken: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 8. Maddesinin Genişletilmiş Yorumu ile Sağlanan Koruma", TBB-İHAUM Yayını, S. 4, Ankara, 2003, s. 390. <http://tbbayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/insan-halari-avrupa-sozlesmesi-ve-adli-yargi.pdf>

⁵⁷⁷ BOZLAK, s. 73.

⁵⁷⁸ KAPANİ, Münci, İnsan Haklarının Uluslararası Boyutu, Bilgi Yayınevi, 4. Baskı, Ankara, 2011, s. 51-52.

ortamdaki içeriklere erişimden ibaret olduğu anlayışını ortaya çıkar. Muhakkak ki, günümüz dijital çağında internet ortamındaki verilere erişim önemlidir. Bu minvalde internetteki içeriklere erişim konusunun internete erişim hakkı kapsamında güvence altına alınmış olması gerekir. Fakat, erişim hakkının sadece internet ortamında paylaşılan yayınlardan ibaret görülmesi, hakkı kapsam olarak daraltmaktadır. Baktığımızda AİHM kararlarında da benzer anlayışın hakim olduğu görülmektedir.

Yıldırım v. Türkiye kararında, “Google Sites” adresinde yer alan ve Mustafa Kemal Atatürk’e yönelik hakaret içeren bilgilerin yer aldığı blog sayfası engellenmiştir. Mahkeme, kısıtlamanın içeriğe yönelik olmayıp, tüm siteye erişim engeli getirmesi sebebiyle madde 10’nun ihlali niteliğinde olduğunu ifade etmiştir⁵⁷⁹. *Cengiz ve diğ erleri v. Türkiye* kararında, Youtube sitesinde yer alan içerik nedeniyle yine adresin tümüne yönelik getirilen erişim engeli konu edilmiştir⁵⁸⁰. Mahkeme, Youtube sitesinin tümüne yönelik getirilen kısıtlamanın 10’uncu maddeyi ihlal ettiğine karar vermiştir. Mahkeme’nin benzer tutumu *Kablis v. Rusya*⁵⁸¹ kararında da görülmektedir. Kablis kararında, kamusal bir etkinliğ e çağrı niteliğinde içerik barındıran sosyal medya hesabının ve üç farklı blog paylaşımının Başsavcı vekili tarafından engellenmesi ifade özgürlüğünün ihlali olarak sayılmıştır. Ayrıca Mahkeme, başvurucunun başka bir hesap açarak ilgili içerikleri paylaşabilme olanağının olmasının da ifade hürriyetine yönelik ihlali ortadan kaldırmadığını belirtmektedir⁵⁸².

Mahkeme, *Bulgakov v. Rusya*⁵⁸³ kararında ifade özgürlüğünün sınırlanması durumunda öngörülen hak arama yollarıyla ilgili önemli tespitler yapmaktadır. Kararda, bu yolların muhataplarına hem ex-ante hem de ex-post olarak sunulması gerektiği belirtilir⁵⁸⁴. Şöyle ki, ex-ante olarak kısıtlamanın muhataplarına ön bildirim yoluyla ulaştırılmasını ifade edilir. Öte taraftan, ex-post yollar ise sınırlama öngören kararların uygulanmasından sonra kararın

⁵⁷⁹ *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, B. No: 3111/10, 18.12.2012.

⁵⁸⁰ *Cengiz ve Diğ erleri v. Türkiye*, B. No: 48226/10 ve 14027/11, 01.12.2015.

⁵⁸¹ *Kablis v. Rusya*, B. No: 48310/16 ve 59663/17, 30.04.2019.

⁵⁸² *Kablis v. Rusya*, pg. 84.

⁵⁸³ *Bulgakov v. Rusya*, B. No: 20159/15, 23.06.2020.

⁵⁸⁴ *Bulgakov v. Rusya*, pg. 45.

kapsamını daraltmak veya yeni durumlarla ilgili itirazlar için öngörülen efektif mekanizmaları içermektedir⁵⁸⁵. Mahkeme somut olayla ilgili incelemesinde, Sözleşme'deki madde 10 ile madde 13'teki menfaatleri karşılaştırıp, bir bütün olarak yorum getirmektedir. Bu doğrultuda, madde 13'e göre etkin bir başvuru yolunun tanınması, madde 10'nun özüne karşı saygının da bir gereği olarak kabul edilir. Mahkeme bu yaklaşımdan hareketle, temyiz mahkemesinde yapılan incelemenin şikâyetin esasına yönelik derinlikli inceleme öngörmediğinden, madde 13'teki kriteri karşılamadığını ifade etmiştir. Böylece, ilgili kararda madde 10 ve madde 13 kapsamında ihlal tespit edilmiştir. Mahkeme konuyla ilgili benzer görüşlerini *Engels v. Rusya*⁵⁸⁶ ve *OOO Flavus ve Diğerleri v. Rusya*⁵⁸⁷ kararlarında da tekrar etmektedir.

*Vladimir Kharitonov v. Rusya*⁵⁸⁸ kararı, Mahkeme'nin erişim engelleme yöntemleriyle ilgili değerlendirme yaptığı bir karardır. Dava konusu olayda, Rus Hukuk sisteminde uygulanan sınırlama tekniği incelenmiştir. İlgili yönteme göre, hukuka aykırı içeriği paylaşan web sitesinin IP adresi yasaklı içerikler siciline eklenerek, ilgili içerik ve benzer düzenlemelerin otomatik engellenmesi hedeflenmektedir. Fakat burada IP adresi "bütüncül" sicile eklendiğinden, yasaklı içerikleri barındıran siteyle aynı IP adresini paylaşan diğer sitelerin de bu engellemeye maruz kaldığı görülmektedir. Bu uygulama ise kaçınılmaz olarak engelleme kararıyla hedeflenenin ötesinde bir sınırlamaya sebebiyet vermektedir⁵⁸⁹. Mahkeme somut olayla ilgili yapmış olduğu değerlendirmede, IP adresi üzerinden gerçekleştirilen sınırlamanın muhtemel olumsuz etkilerinin yeterince tartışılmadığı sonucuna varmıştır. Nitekim Mahkeme, böyle bir tartışma yapılmış olsa idi, "*ters IP adresi inceleme*" tekniğiyle aynı IP adresinde yer alan sitelerin farklı listelenmesinin mümkün olduğunun görüleceğini ifade etmektedir⁵⁹⁰. Kararda ayrıca erişim engelleme yönteminin şeffaflığına da ayrı bir parantez açılmaktadır. Mahkeme, erişim engelleme tekniği sonucunda etkilenecek kişilerin, ilgili durumdan haberdar edilmesinin önemli bulmaktadır. Baktığımızda engelleme uygulamasından etkilenen başvuruçunun, herhangi

⁵⁸⁵ KAYA, Mehmet, Bedii, İnternet Hukuku, On İki İevha Yayınları, İstanbul, 2021, s. 425.

⁵⁸⁶ *Engels v. Rusya*, B. No: 61919/16, 16.11.2020.

⁵⁸⁷ *OOO Flavus ve Diğerleri*, B. No: 12468/15, 23.06.2020.

⁵⁸⁸ *Vladimir Kharitonov v. Rusya*, B. No: 10795/14, 23.06.2020.

⁵⁸⁹ KAYA, İnternet Hukuku, s. 479.

⁵⁹⁰ *Vladimir Kharitonov v. Rusya*, pg. 43.

bir aşamada engelleme kararına ulaşamadığının altı çizilmektedir⁵⁹¹. Mahkeme bu gerekçelerden hareketle madde 10'nun ihlal edildiğini belirtir. Ayrıca önceki kararlarına atıfta bulunarak, madde 13 açısından da aykırılık tespit etmektedir.

Mahkeme *Kalda v. Estonya*⁵⁹² kararında, hapisyanede mahkum olan bir kimsenin bazı sitelere girişinin engellenmesiyle bilgi edinme hakkının ihlal edildiği iddiasını tartışmıştır. Mahkeme, içerisinde bulunduğumuz dijital çağda bazı bilgilere sadece internet ortamında ulaşılabilir olması sebebiyle, internete erişimin temel bir hak olarak nitelendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir⁵⁹³. Kararda, Avrupa Konseyi'nin internete erişim hakkıyla ilgili görüşlerini belirten bazı belgelere de atıf yapıldığı görülür⁵⁹⁴. Bunun yanında Mahkeme, madde 10'nun hiçbir kriter olmaksızın herkese internete erişim sağlama yükümlülüğünü de içermediğini belirtir⁵⁹⁵. Mahkeme, benzer görüşlerini *Jankovskis v. Litvanya*⁵⁹⁶ kararında da tekrar etmiştir. *Jankovskis* kararında, kamu otoritelerinin kontrolünde bulunan ve güvenlik riski taşımayan bir siteye yönelik uygulanan engellemenin, meşru bir amaç taşımadığı ve toplum içerisindeki dijital uçurumun açılmasına neden olabileceği ifade edilmiştir. Mahkemenin bu görüşlerinden hareketle, mahkumlar açısından salt cezaevinde bulunmanın internete erişim hakkından yoksun kalmalarını gerektirecek bir durum olmadığını tespit edildiğini söyleyebiliriz.

Görülebileceği üzere AİHM kararlarında internete erişim hakkı özgün bir haktan öte ifade hürriyetinin bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Ayrıca hakkın, sadece dijital ortamdaki verilere erişim kapsamında değerlendirildiğini de söyleyebiliriz. Oysa internete erişim hakkı önceki başlıklarda da ifade edildiği şekilde, AİHS'de düzenleme bulan adil yargılanma hakkı (madde 4), özel hayatın gizliliği ve haberleşme özgürlüğü (madde 8), düşünce, vicdan ve inanç özgürlüğü (madde 9), ifade özgürlüğü (madde 10), toplantı ve dernek kurma özgürlüğü (madde 11) ve ayrımcılık yasağı (madde 14) ile doğrudan bağlantılı

⁵⁹¹ *Vladimir Kharitonov v. Rusya*, pg. 44.

⁵⁹² *Kalda v. Estonya*, B. No: 17429/10, 19.01.2016.

⁵⁹³ KAYA, "İnsan Hakları Ekseninde İnternetin Kontrolü vd.", s. 181.

⁵⁹⁴ *Kalda v. Estonya*, pg. 22-24.

⁵⁹⁵ *Kalda v. Estonya*, pg. 45.

⁵⁹⁶ *Jankovskis v. Litvanya*, B. No: 21575/08, 27.10.2010.

bir haktır. Kanımızca, AİHM'nin haklar lehine genişletici yorum yöntemiyle internete erişim hakkı ve diğer özgürlükler arasındaki bağlantıyı somuta indirgemesi ve internete erişim hakkının salt içeriğe erişimden ibaret olmadığını tespit etmesi gerekmektedir.

2.4 Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı

Afrika Birliği Örgütü tarafından 27 Haziran 1981 tarihinde Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (AİHHŞ) (African (Banjul) Charter on Human and People' Rights-ACHPR)⁵⁹⁷ kabul edilmiş ve 21 Ekim 1986'da yürürlüğe girmiştir⁵⁹⁸. Sözleşme'nin yürürlük kazanmasıyla Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu denetim mekanizması olarak görev yapmaya başlamıştır⁵⁹⁹. 2006 yılı itibariyle ise Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi de faaliyete geçmiştir. Hem Mahkeme hem de Komisyon, Şart kapsamında görev yapmaktadır⁶⁰⁰.

AİHHŞ'nı diğer metinlerden ayıran temel nokta bireysel haklar yanında halkların haklarını da düzenlemiş olmasıdır. Şart kapsamında; halkların var olma, kendi kaderini tayin etme, kaynaklardan özgürce kullanma ve yararlanma, gelişim hakkı, uluslararası seviyede barış ve güvenlik hakkına sahip olma ve kendi gelişimlerine uygun bir çevreye sahip olma hakları yer almaktadır⁶⁰¹.

İnternete erişim hakkı, Şart kapsamında düzenlenmiş bir hak değildir. Fakat Şart'da yer alan haklarla yakın ilişkisi olduğu görülebilmektedir. Afrika Uzamanlar Komitesi Toplantısı'nda ACHPR Başkanı Solomon Dersso, küresel salgın koşullarında internete erişim hakkının çevrimiçi eğitim hakkından

⁵⁹⁷ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı için bkz. <https://www.achpr.org/legalinstruments/detail?id=49#:~:text=The%20African%20Charter%20on%20Human, freedoms%20in%20the%20African%20continent> (Erişim Tarihi 19.02.2021).

⁵⁹⁸ GEMALMAZ, Ulusalüstü İnsan Hakları vd. C. II, s. 467-487.

⁵⁹⁹ ZARİFOĞLU, s. 51.

⁶⁰⁰ ÖZELER, Neslihan, "İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Karşılaştırılması," Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, Y. 2, S. 22, 2017, s. 48.

⁶⁰¹ VILJOEN, Frans, International Human Rights Law in Africa, 1. Baskı, New York University Press, 2007, s. 242.

yararlanabilmek için gerekli olduğuna vurgu yapmaktadır⁶⁰². Covid-19 salgınıyla mücadele edilen süreçte, dijital alandaki bilgilere ulaşmak ve iletişim hakkından yararlanabilmek için devletlerin insanlara açık, erişilebilir ve güvenli internete erişim hakkı sunmaları gerektiği ifade edilir⁶⁰³. Bunu yaparken de internete erişim yasaklarının minimum düzeyde olması beklenir⁶⁰⁴. Afrika'da İfade Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim Hakkı Özel Raportörü'nün hazırlamış olduğu raporda, internete erişim hakkından mahrum bırakılmanın doğrudan ifade özgürlüğü ve bilgi edinme hakkından da yoksun olmayı getireceği belirtilmiştir⁶⁰⁵.

Nitekim, Şart kapsamında internete erişim hakkıyla bağlantılı olan haklara yer verilmiştir. Bu haklar; madde 7 adil yargılanma hakkı⁶⁰⁶, madde 9 bilgi edinme ve düşünceyi açıklama özgürlüğü⁶⁰⁷, madde 10 örgütlenme özgürlüğü⁶⁰⁸, madde 11 barışçıl toplanma hakkı⁶⁰⁹, madde 13 yönetime katılma hakkı⁶¹⁰,

⁶⁰² ACHPR, "Remarks by the ACHPR CHairperson, Commissioner Solomon Dersso at the 35th Ordinary Session of the African Committee of Experts on the Rights and Welfare of the Child", 2020, <https://www.achpr.org/news/viewdetail?id=211> (Erişim Tarihi 20.02.2021).

⁶⁰³ ACHPR, "Resolution on Human And People' as Central Pillar of Successful Response To Covid-19 and Recovery From its Socio-Political Impacts, ACHPR/RES.449 (LXVI), 2020, <https://www.achpr.org/sessions/resolutions?id=480> (Erişim Tarihi 20.02.2021).

⁶⁰⁴ ACHPR, "Press Release by the Special Rapporteur on Freedom of Expression and Access to Information in Africa on the Importance of Access to the Internet in Responding to the Covid-19 Pandemic", 2020.

⁶⁰⁵ ACHPR, "Press Release by the Special Rapporteur on Freedom of Expression and Access to Information in Africa on the Continuing Trend of Internet and Social Media Shutdowns in Africa," 2019, <https://www.achpr.org/pressrelease/detail?id=8> (Erişim Tarihi 20.02.2021).

⁶⁰⁶ ACHPR Article 7: "1. Every individual shall have the right to have his cause heard. This comprises: (a) the right to an appeal to competent national organs against acts of violating his fundamental rights as recognized and guaranteed by conventions, laws, regulations and customs in force; (b) the right to be presumed innocent until proved guilty by a competent court or tribunal; (c) the right to defense, including the right to be defended by counsel of his choice; (d) the right to be tried within a reasonable time by an impartial court or tribunal."

⁶⁰⁷ ACHPR Article 9: "1. Every individual shall have the right to receive information. 2. Every individual shall have the right to express and disseminate his opinions within the law."

⁶⁰⁸ ACHPR Article 10: "1. Every individual shall have the right to free association provided that he abides by the law. 2. Subject to the obligation of solidarity provided for in 29 no one may be compelled to join an association."

⁶⁰⁹ ACHPR Article 11: "Every individual shall have the right to assemble freely with others. The exercise of this right shall be subject only to necessary restrictions provided for by law in particular those enacted in the interest of national security, the safety, health, ethics and rights and freedoms of others."

⁶¹⁰ ACHPR Article 13: "1. Every citizen shall have the right to participate freely in the government of his country, either directly or through freely chosen representatives in accordance with the provisions of the law. 2. Every citizen shall have the right of equal access to the public service of his country. 3. Every individual shall have the right of access to public property and services in strict equality of all persons before the law."

madde 15 çalışma hakkı⁶¹¹, madde 16 sağlık hakkı⁶¹², madde 17 eğitim hakkı⁶¹³ ve madde 19 kapsamında ayrımcılık yasağı⁶¹⁴ şeklinde düzenlenmiştir. Görüleceği üzere metinde kişisel haklar yanında ekonomik, sosyal ve kültürel haklar da düzenlenmiştir.

3. İnternete Erişim Hakkının Bazı Ülkelerin Mevzuatında Düzenlenmesi

İnternete erişim hakkı konusunda her ne kadar evrensel veya bölgesel bir düzenleme mevcut değilse de, devletlerin ulusal mevzuatında yer bulunduğunu söyleyebiliriz. Kimi devletler internete erişim hakkına anayasal düzeyde yer verirken, kimileri ise sadece yasal güvence sağlamıştır. Bunun yanında, internete erişim hakkının salt mahkeme kararları ışığında da görünür olduğu örnekler bulunmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde, internete erişim hakkına ulusal mevzuatında yer veren bazı devletlerden örnekler incelenecektir.

3.1 Meksika Anayasası

İnternete erişim hakkı, 1917 tarihli Meksika Anayasası'na⁶¹⁵ 2015 yılında getirilen değişikliklerle eklenmiştir. Erişim hakkının madde 6 çerçevesinde düşünce ve ifade özgürlüğü ile bilgi edinme hakkının bir unsuru olarak düzenlendiğini görmekteyiz⁶¹⁶. İlgili madde kapsamında internete erişim hakkı,

⁶¹¹ ACHPR 15: "Every individual shall have the right to work under equitable and satisfactory conditions, and shall receive equal pay for equal work."

⁶¹² ACHPR 16: "1. Every individual shall have the right to enjoy the best attainable state of physical and mental health. 2. States parties to the present Charter shall take the necessary measures to protect the health of their people and to ensure that they receive medical attention when they are sick."

⁶¹³ ACHPR 17: "1. Every individual shall have the right to education. 2. Every individual may freely, take part in the cultural life of his community. 3. The promotion and protection of morals and traditional values recognized by the community shall be the duty of the State."

⁶¹⁴ ACHPR 19: "All peoples shall be equal; they shall enjoy the same respect and shall have the same rights. Nothing shall justify the domination of a people by another."

⁶¹⁵ Meksika Anayasası için bkz.

https://constituteproject.org/constitution/Mexico_2015?lang=en (Erişim Tarihi 22.02.2021).

⁶¹⁶ Meksika Anayasası madde 6 aynen şöyledir: "Expression of ideas shall not be subject to judicial or administrative inquiry, except for those cases when such expression of ideas goes against the moral, privacy or the rights of third parties, causes perpetration of a felony, or disturbs the public order. The right of reply shall be exercised according to law. The State shall guarantee the right to information. Every person shall be entitled to free access to plural and timely information, as well as to search for, receive and distribute information and ideas of any kind, through any means of expression. The State shall guarantee access to information and communication technology, access to the services of radio broadcast, telecommunications

“bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim” ve “geniş bant internet hizmeti” kavramları üzerinden tanımlanır. Madde 6’nın 3’üncü fıkrasında ise, bilgi ve iletişim teknolojileri, radyo yayınları, telekomünikasyon ve internet hizmetlerine erişimin devletin sorumluluğunda olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, bu konularda uygun rekabet koşullarının yaratılması da devletin yükümlülükleri arasında sayılmıştır. Meksika Anayasası’nda internete erişim bir kamu hizmeti olarak kabul edilmekte ve devletin sorumluluğu bu olgu çerçevesinde şekillenmektedir.

3.2 Yunanistan Anayasası

1975 tarihli Yunanistan Anayasası’nda⁶¹⁷ internete erişim hakkına yer verilmiştir. Anayasa’da internete erişim temel bir hak olarak düzenlenmektedir⁶¹⁸. İnternete erişim hakkı, Yunanistan Anayasası’nda bilgi edinme hakkı kapsamında güvence altına alınmış bir haktır. Yunanistan Anayasası da Meksika Anayasası’yla benzer bir yaklaşımla internete erişim hakkına yer verir. İlgili madde de erişim hakkının “elektronik olarak iletilen bilgilere erişim” kavramı üzerinden tanımlandığı görülür. Bu Anayasaya göre internete erişim hakkı “bilgi toplumuna katılma hakkı” olarak tanımlanmaktadır. Baktığımızda Anayasa’nın 5A⁶¹⁹ maddesinde, herkesin bilgi edinme hakkına sahip olduğu ifade edilmektedir. Bilgi edinme özgürlüğü, aynı zamanda bireylerin enformasyon toplumuna katılma hakkını da içeren bir haktır. Günümüzde, bilgi toplumunun bir parçası olabilmek için elektronik ortamdaki verilere erişebilmek gerekir. Yunanistan Anayasası da bu gerçekten hareketle, bireylerin enformasyon toplumunun bir parçası olabilmeleri için internete

and broadband Internet. To that end, the State shall establish effective competition conditions for the provision of such services.”

⁶¹⁷ Yunanistan Anayasası için bkz.

https://constituteproject.org/constitution/Greece_2008?lang=en (Erişim Tarihi 22.02.2021).

⁶¹⁸ POLLICINO, Oreste, “The Right to Internet Access: Quid iuris?,” Et. Andreas von Arnould, Kerstin von der Decken and Mart Susi, *The Cambridge Handbook of New Human Rights*, 2019, s. 266-267.

⁶¹⁹ Yunanistan Anayasası madde 5A aynen şöyledir: “1. All persons have the right to information, as specified by law. Restrictions to this right may be imposed by law only insofar as they are absolutely necessary and justified for reasons of national security, of combating crime or of protecting rights and interests of third parties. 2. All persons have the right to participate in the Information Society. Facilitation of access to electronically transmitted information, as well as of the production, exchange and diffusion thereof, constitutes an obligation of the State, always in observance of the guarantees of articles 9, 9A and 19.”

erişimi temel bir hak olarak düzenlediğini görmekteyiz. Ayrıca bu hak özelinde, devlete pozitif anlamda sorumluluklar da yüklendiğini belirtmeliyiz.

3.3 Portekiz Anayasası

1976 tarihli Portekiz Anayasası'nda⁶²⁰ internete erişim hakkı, madde 35 bilgisayar kullanma hakkı (Article 35. Use of Computers) kapsamında düzenlenmiştir. Anayasa'da internete erişim temel bir hak olarak güvence altına alınmaktadır. Madde 35'in 6'ncı fıkrasında, herkesin "halka açık bilgisayar ağlarına ücretsiz katılma hakkı" olduğu belirtilmiştir⁶²¹. Bu hakkın, aynı zamanda sınır ötesi bilgilere erişim için de geçerli olduğu ifade edilir. Portekiz Anayasası, muadili sayılabilecek anayasalardan farklı bir düzenlemeye de sahiptir. Zira, internete erişim hakkı hususundaki alışlagelmiş yaklaşım, genellikle düşünce ve ifade özgürlüğü veya bilgi edinme hakkı kapsamında değerlendirilmesi yönündedir. Oysa burada erişim hakkı, doğrudan teknolojiyle ilgili bir başlık altında ele alınmaktadır. Bu sebeple Portekiz Anayasası'nın, internete erişim hakkı açısından sonraki tarihli anayasalara da ışık tutabileceğini söyleyebiliriz.

3.4. Ekvador Anayasası

İnternete erişim hakkı Ekvador Anayasası'nın⁶²² üçüncü bölümünde düzenleme bulmuş bir özgürlüktür. Anayasa'nın üçüncü bölümü bilgi ve iletişim başlığını (Section 3. Information and Communication) taşımaktadır. Erişim hakkı madde 16 (Article 16) kapsamında temel bir hak olarak düzenlenmiştir⁶²³. Maddeye göre herkesin "bilgi ve iletişim teknolojilerine evrensel erişim hakkı" olduğu ifade edilmektedir⁶²⁴. İçerisinde bulunduğumuz dijital çağda, internet bilgi ve

⁶²⁰ Portekiz Anayasası için bkz.

https://constituteproject.org/constitution/Portugal_2005?lang=en (Erişim Tarihi 22.02.2021).

⁶²¹ Portekiz Anayasası madde 35(6) aynen şöyledir: "6. *Everyone shall be guaranteed free access to public-use computer networks, and the law shall define both the rules that shall apply to cross-border data flows and the appropriate means for protecting personal data and such other data as may justifiably be safeguarded in the national interest.*"

⁶²² Ekvador Anayasası için bkz.

⁶²³ POLLICINO, s. 266.267.

⁶²⁴ Ekvador Anayasası madde 16 aynen şöyledir: "*All persons, individually or collectively, have the right to: 1.Free, intercultural, inclusive, diverse and participatory communication in all spheres of social interaction, by any means or form, in their own language and with their own*

iletişim teknolojileri konusunda önemli bir enstrüman konumundadır. Ayrıca bu hakkın, evrensel nitelikte tanımlanmış olması da Anayasa'nın çağdaş bir perspektife sahip olduğunu göstermektedir. Ek olarak madde 16'da bu haktan kimlerin yararlanabileceği de düzenlenmiştir. Baktığımızda, internete erişim hakkının bireysel veya toplu olarak kullanılabilirliği belirtilir. Farklı bir deyişle, erişim hakkının sadece bireysel boyutta güvence altına alınmamış olup, aynı zamanda toplu olarak kullanımının da anayasal koruma kapsamına dahil edildiğini söyleyebiliriz.

3.5 Estonya Telekomünikasyon Kanunu

Estonya, internete erişim hakkına ulusal mevzuatında yer veren ilk ülkelerden biridir. Estonya Parlamentosu Riigikogu, (Parliament of Estonia Riigikogu) 2000 yılında hazırlanan Telekomünikasyon Kanunu (Telekommunikatsiooniseadus)⁶²⁵ ile evrensel hizmet listesine internet erişimini de eklemiştir. Estonya'nın bu kanunla internete erişim hakkını temel bir insan hakkı olarak kabul ettiğini söyleyebiliriz⁶²⁶. İnternete erişim hakkı, Kanun'un 5'inci maddesinde⁶²⁷ "evrensel bir hizmet" olarak tanımlanmıştır. Madde kapsamında evrensel hizmet kavramı ifade edilirken, hakkın

symbols. 2. Universal access to information and communication technologies. 3. The creation of media and access, under equal conditions, to use of radio spectrum frequencies for the management of public, private and community radio and television stations and to free bands for the use of wireless networks. 4. Access and use of all forms of visual, auditory, sensory and other communication that make it possible to include persons with disabilities. 5. Become part of participation spaces as provided for by the Constitution in the field of communication."

⁶²⁵ Estonya Telekomünikasyon Yasası (Telekommunikatsiooniseadus) için bkz. <https://www.riigiteataja.ee/akt/71844> (Erişim Tarihi 23.02.2021).

⁶²⁶ TĀBUŞĀ, Silvia, "The Internet Access as a Fundamental Right," Journal of Information Systems and Operations Management, Vol. 4, No. 2, 2010, s. 3.

⁶²⁷ Estonya Telekomünikasyon Yasası (Telekommunikatsiooniseadus) madde 5 aynen şöyledir: " 5. Universal Service (1) Universal service is a set of telecommunications services which conforms to the technical and quality requirements specified by the Government of the Republic and which ensures equal and reasonable access to the public telephone network for all consumers in the area specified in the activity license of the corresponding public telephone network operator. (2) The set of telecommunications services specified in subsection (1) of this section consists of: a) telephone service provided on a channel with a bandwidth of 3.1 kHz, which is equally available to all consumers at the same price, regardless of their geographical location; b) an Internet service that is equally accessible to all consumers at the same price, regardless of their geographical location; c) public telephone (payphone) services in which money or payment cards are used as a means of payment; d) the possibility of obtaining a free connection to the short numbers of the police, ambulance and rescue service. (3) The requirements for the provision of universal service shall be established by the Minister of Transport and Communications."

unsurlarına da yer verilmiştir. Bu bağlamda, Estonya devletinin coğrafi konuma bakılmaksızın, herkese eşit ve erişebilir bir internet hizmeti sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Ayrıca bu hizmetin, aynı fiyattan sunulması gerektiği de belirtilmektedir. Şüphesiz, Estonya Telekomünikasyon Kanunu çerçevesinde getirilen düzenleme önemlidir. Zira ilgili kanun, sadece hakkı tanımlamakla yetinmeyip, aynı zamanda unsurlarını da somut olarak ortaya koyan bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.6 Finlandiya İletişim Piyasası Kanunu

Finlandiya Ulaştırma ve İletişim Bakanlığı tarafından hazırlanan ve parlamentoda kabul edilen İletişim Piyasası Kanunu'nda (Communications Market Act) ⁶²⁸ internete erişim evrensel bir hizmet olarak kabul edilmektedir. Bu kanunla, telekomünikasyon alanında kullanıcıların ihtiyaçları belirlenmekte ve gerekli iletişim politikaları hayata geçirilmektedir. Finlandiya hükümetinin ilgili uygulamaları yürürlüğe koyarken; teknolojik gelişmelerle bağlantılı, yüksek kaliteli, uygun fiyatlı, güvenli ve güvenilir olmasına dikkat etmesi gerekmektedir⁶²⁹. İletişim Piyasası Kanunu madde 60 (C) ⁶³⁰ kapsamında

⁶²⁸ Finlandiya İletişim Piyasası Yasası (Communications Market Act) için bkz. <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2003/en20030393.pdf> (Erişim Tarihi 23.02.2021).

⁶²⁹ Finlandiya İletişim Piyasası Yasası (Communications Market Act) *Section 1 Objectives of the Act* "... A further objective of the Act is to ensure that the opportunities available for telecommunications in Finland accord with the reasonable needs of users and that the opportunities are competitive, technologically advanced, of high quality, reliable, safe, and inexpensive. "

⁶³⁰ Finlandiya İletişim Piyasası Yasası (Communications Market Act) madde 60 C'nin ilgili fıkraları aynen şöyledir: "(1) A telecommunications operator that the Finnish Communications Regulatory Authority has assigned as a universal service operator in universal telephone services as referred to in section 59 shall provide, at a reasonable price and regardless of the geographical location, a subscriber connection to the public communications network at the user's permanent place of residence or location. (The telecommunications operator shall supply a subscriber connection within a reasonable time after an order. (2) The subscriber connection to be provided shall allow all users, including those with disabilities, to use emergency services, make and receive national and international calls and use other ordinary telephone services. The subscriber connection shall also allow an appropriate Internet connection for all users, taking into account prevailing rates available to the majority of subscribers, technological feasibility and costs. A telecommunications operator may also provide the services mentioned above through several subscriber connections if this does not cause unreasonable additional costs to the user. (3) Provisions on the minimum rate of a functional Internet access referred to in subsection 2 above are laid down by decree of the Ministry of Transport and Communications. Further provisions on different user groups as referred to in subsection 2 above and their special needs within the scope of the universal service obligation are laid down by Government decree. Prior to the issuance of the decree, the Finnish Communications Regulatory Authority shall, where necessary, examine the data transfer service markets, prevailing access rates available to the majority of subscribers and

internete erişim hakkı düzenlenmiştir. Maddeye göre, coğrafi konumdan bağımsız olarak, herkese makul fiyatlı bir internet erişiminin sağlanması gerektiği belirtilir. Ayrıca Kanun'da, oluşturulacak internet alt yapısının asgari koşullarda işlevsel bir internete erişim hizmeti sunması gerektirdiği de vurgulanmaktadır. Ulaştırma ve İletişim Bakanlığı'nın alacağı kararlarla işlevsel erişim imkanlarının somuta indirgeneceği düzenlenmiştir. Baktığımızda, Bakanlığın 2009 yılında almış olduğu kararla sunulacak internete erişim hızının en az 1 Mbit/s olması gerektiği ifade edilmiştir⁶³¹.

3.7 İspanya Ulusal Hukuku

İnternete erişim hakkı, İspanya'da Sürdürülebilir Ekonomi (Law 2/2011, of March 4, on Sustainable Economy) ⁶³² başlıklı kanun kapsamında düzenlenmiştir. Madde 52'ye göre, internete erişim hakkı evrensel bir hizmet olarak değerlendirilir ⁶³³. Düzenleme kapsamında, hizmetin evrenselliği yanında işlevsel olması da garanti altına alınmıştır. Bu bağlamda, sunulacak hizmetin en az 1 Mbit/s hızında olması gerektiği yasal güvenceye bağlanmıştır. Ayrıca Kanun'da, evrensel hizmetlere erişim için talep edilebilecek maximum ücretin hükümet tarafından tespit edilebileceği de ifade edilmektedir. Şöyle ki,

level of technological development, as well as produce an estimate of the financial impacts of regulation on telecommunications operators and a clarification on the special needs of people with disabilities."

⁶³¹ Finlandiya Ulaştırma ve İletişim Bakanlığı'nın 732/2009 sayılı kararı için bkz. <https://finlex.fi/en/laki/kaannokset/2009/en20090732.pdf> (Erişim Tarihi 23.02.2021).

⁶³² İspanya Sürdürülebilir Ekonomi Kanunu (Law 2/2011, of March 4, on Sustainable Economy) için bkz. <https://www.boe.es/eli/es/l/2011/03/04/2> (Erişim Tarihi 23.02.2021).

⁶³³ İspanya Sürdürülebilir Ekonomi Kanunu (Law 2/2011, of March 4, on Sustainable Economy) madde 52 aynen şöyledir: "*Article 52. Inclusion, as an integral part of the universal service, of a connection that allows broadband data communications at a rate of 1 Mbit per second. 1. The connection to the public communications network with functional Internet access capability, guaranteed by the universal telecommunications service, shall allow data communications in broadband at a downstream rate of 1Mbit per second. This connection may be provided through any technology. The Government, within four months of the entry into force of this Law, by Royal Decree, will establish the conditions of broadband access to the public network and may update this speed in accordance with social, economic and technological evolution , taking into account the services used by the majority of users. 2. The Delegate Commission of the Government for Economic Affairs, at the proposal of the Ministers of Industry, Tourism and Trade and of Economy and Finance, and following a report from the Telecommunications Market Commission, will guarantee the affordable nature of the prices of the services included within the universal service. In particular, it may set a maximum price for connections that allow broadband communications included within the universal service."*

bu uygulamayla internete erişim hizmetinde dengeli ve adil bir fiyat politikası sağlanabileceği düşünülmektedir.

3.8 Fransa Ulusal Hukuku

Fransız ulusal hukukunda internete erişim hakkı, Fransa Anayasal Konseyi'nin 2009-580 sayılı kısa adıyla bilinen "HADOPI"⁶³⁴ kararında tartışma konusu yapılmıştır. Erişim hakkı, Fransa'da yürürlüğe giren "The Haute Autorité pour la Diffusion des Œuvres et la Protection des droits sur Internet (HADOPI)" isimli yasal düzenleme kapsamında incelenmiştir. HADOPI yasasıyla internetteki faaliyetlerin izlenmesi veya takip edilmesi mümkün kılınmaktaydı. Konsey kararında; 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin 11'inci maddesinde düşünce ve ifade özgürlüğünün düzenlendiği ve bu hakkın insanın en değerli haklarından biri olduğunu belirtilmiştir⁶³⁵. Ayrıca bu hakkın çevrim içi iletişim hizmetlerinin gelişimi ve demokratik yaşama katılım açısından da önemine vurgu yapılmaktadır. Konsey, davada internete erişim hakkını düşünce ve ifade özgürlüğünün bir unsuru olarak değerlendirilir⁶³⁶. Farklı bir ifadeyle, karar kapsamında internete erişim hakkı özerk bir hak olarak tanımlanmamıştır. Bu sebeptendir ki, internet erişim hakkı çerçevesinde devlete pozitif bir yükümlülük yüklenmesi de uygun görülmemiştir.

3.9 Kosta Rika Ulusal Hukuku

İnternete erişim hakkı, Kosta Rika ulusal hukukunda mahkeme kararı çerçevesinde gündeme gelmiş bir haktır. Kosta Rika Yüksek Mahkemesi (Supreme Court of Justice of Costa Rica)⁶³⁷, Orta Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'yla (Central American Free Trade Agreement- CAFTA)⁶³⁸ ilgili başvuru kapsamında erişim hakkını tartışmıştır. Mahkeme'nin önüne gelen

⁶³⁴ İlgili karar için bkz. https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/2009_580dc.pdf (Erişim Tarihi 23.02.2021).

⁶³⁵ Fransa Anayasa Konseyi 2009-580 sayılı karar, pg. 12, s. 4.

⁶³⁶ POLLICINO, s. 267-268.

⁶³⁷ Kosta Rika Yüksek Mahkemesi (Supreme Court of Justice of Costa Rica) yerel dilde Sala Cuarta veya Sala IV olarak da ifade edilmektedir.

⁶³⁸ İlgili kararın orjinal metni için bkz. http://www.asamblea.go.cr/sd/Reglamento_Asamblea/RAL%202014/Resoluciones%20Sala/9685-00.pdf (Erişim Tarihi 23.02.2021).

olayda, Kosta Rika hükümetinin CAFTA anlaşmasında telekomünikasyon alanında üstlenmiş olduğu yükümlülükleri yerine getirmemesi konu edilmiştir⁶³⁹. Başvuruda, Kosta Rika hükümetinin anlaşmadaki yükümlülüklerini zamanında yerine getirmeyerek hak ihlallerine sebebiyet verdiği iddia edilir. Mahkeme yapmış olduğu değerlendirmede, hükümetin telekomünikasyon pazarındaki tekelleşmeyi engelleyemediği ve bu uygulamanın da hak ihlallerine sebebiyet verdiği belirtilmiştir⁶⁴⁰. Çalışmamız açısından kararı önemli kılan nokta ise, Mahkeme tarafından internete ve bilgi teknolojilerine erişim hakkının temel bir hak olarak nitelendirilmesidir⁶⁴¹. Ayrıca kararda internete erişim hakkı, diğer temel vatandaşlık haklarının kullanılabilmesi için bir ön koşul olarak da tanımlanmıştır⁶⁴². Şöyle ki, günümüz dijital çağında erişim hakkı ile birçok özgürlüğün kullanılabilmesi arasında organik bir ilişki bulunmaktadır. Bu sebeple de, internete erişim hakkının diğer haklarla eş değer olması gerektiği belirtilmektedir⁶⁴³. Farklı bir deyişle, Mahkeme'nin diğer özgürlüklerle erişim hakkı arasında doğrudan bir bağlantı kurduğu ve bu hakkı vatandaşlık statüsünün bir parçası olarak kabul ettiğini söyleyebiliriz⁶⁴⁴.

4. İnternete Erişim Hakkının Sınırlandırılması

İnternet, teknolojinin gelişmesiyle birlikte hayatımızın önemli bir parçası konumuna gelmiştir. Yaşam alanıyla bütünleşen internet, gün geçtikçe olumsuz etkilerini de hissettirir olmuştur. Birey, zaman içerisinde sanal ortamda saldırıya açık bir konuma gelmiştir. Özellikle bu konuda teknolojik gelişmelerin rolü büyüktür. Dijital alanda bireyi koruyabilmek için internete erişim hakkının sınırlandırılması bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

⁶³⁹ GUADAMUZ, Andres, "Costa Rican Court Declares the Internet as a Fundamental Right", TechoLlama, 2010, <https://www.technollama.co.uk/costa-rican-court-declares-the-internet-as-a-fundamental-right> (Erişim Tarihi 23.02.2021).

⁶⁴⁰ POLLICINO, s. 268.

⁶⁴¹ IACHR, "*Freedom of Expression and the Internet*", 2013, s. 17.

⁶⁴² POLLICINO, s. 268.

⁶⁴³ GUADAMUZ, "Costa Rican Court Declares the Internet as a Fundamental Right", TechoLlama, 2010.

⁶⁴⁴ GUADAMUZ, 2010.

İnternete erişim hakkı mutlak bir hak değildir. Farklı bir ifadeyle, bu özgürlüğün belirli koşullarda sınırlandırılabilceğini söyleyebiliriz. Öte yandan, internetin doğası ise klasik kabul edilen engelleme veya sınırlama girişimleriyle örtüşmemektedir. Zira internet dediğimiz yapı, tek bir merkezi olmayan alandır⁶⁴⁵. Bu nedenle de, tam anlamıyla belirli bir merkez üzerinden kontrol altına alınması veya engellenmesi mümkün gözükmemektedir.

Baktığımızda devletlerin farklı yöntemler kullanarak internete erişim hakkına sınırlama getirdiğini görmekteyiz. Bu tekniklerin büyük bir çoğunluğu internet ortamındaki içerikleri engellemeye yöneliktir. Oysa, bazı tekniklerle ülkenin tümünde internete erişimin kısıtlanması veyahut sınırlandırılması da mümkündür.

Erişim engelleme uygulamalarının karşısında ise engellemeleri işlevsiz kılan yöntemler bulunmaktadır. Özellikle teknolojinin gelişmesiyle kullanıcıların bu konudaki yeteneklerini geliştirdiğini gözlemlemekteyiz. Devletler bir taraftan internet ortamındaki içeriklere yönelik sınırlamalar getirirken, diğer yandan da kullanıcılar bunları bertaraf etmek için yeni teknikler öğrenmektedir. Böylece teknoloji alanında meydana gelen gelişmelerin her iki taraf açısından da çeşitli imkanlar sağladığı söylenebilir.

Çalışmamız kapsamında internete erişim hakkının sınırlandırılmasında kullanılan erişim engelleme yöntemleri ve bu yöntemleri işlevsiz kılan bazı tekniklere yer verilmesi uygun görülmüştür. Bu yöntem ve tekniklerin yaygın olarak kullanılanlar arasından seçilip tercih edildiğini belirtmek isteriz.

4.1 Erişim Engelleme Yöntemleri

Çalışmamızda yaygın olarak kullanılan erişim engelleme yöntemleri incelenmiştir. Öte yandan, erişim engelleme tekniklerinin incelememiz kapsamındakilerden ibaret olmadığını da belirtmeliyiz. Özellikle içinde

⁶⁴⁵ YAVUZ, Can, "İnternet Erişimin Engellenmesi," İstanbul Barosu Dergisi, C. 88, S. 4, 2014, s. 183. <https://www.doganturan.av.tr/istanbul-barosu-dergisi-cilt-88-sayi-2014-4/> (Erişim Tarihi 04.03.2021).

bulduğumuz teknoloji dünyasında farklı farklı yöntemlerin olduğu bilinmektedir. Ancak çalışmamız kapsamında yaygın olarak kullanılan veya popüler olan yöntemlerin incelenmesi yönünde bir tercih yapılmıştır.

4.1.1 Engellemenin Kapsamına Göre Yapılan Ayrım

İnternet ortamındaki verilere yönelik erişim engeli uygulamaları İnternet Servis Sağlayıcıları (İSS) üzerinden doğrudan ilgili içeriğe yönelik olabileceği gibi, tüm ülkenin internet yapısı kapsamında da engellenebilir. Bu uygulamalar, devletlerin yapacağı tercihler neticesinde şekillenmektedir. Zira bir ülkenin coğrafi yapısı, ülkede faaliyet gösteren İSS'ler ve telekomünikasyon sektörünün özel sektörle entegre olması gibi konular devletlerin uygulamalarını doğrudan etkileyen faktörler olarak kabul edilir.

4.1.1.1 ISS Temelli Yapılan Engellemeler

Bu yöntemle, ülke genelinde aktif olarak faaliyet gösteren her bir İSS aracılığıyla ayrı ayrı engelleme yapılabilmektedir⁶⁴⁶. Yetkili merciler tarafından alınan engelleme kararları yerine getirilmek üzere İSS'lere gönderilmekte ve onların kontrolleri altında bulunan ağlar üzerinden uygulanmaktadır⁶⁴⁷. Engelleme işleminin etkili olabilmesi için kararın tüm İSS'ler tarafından eş zamanlı olarak aynı teknikle uygulamaya geçirilmesi gerekir. Aksi takdirde, kararla ulaşılmak istenen netice elde edilemeyecektir. Bu yöntem, aktif İSS sayısı az olan ve internetin devlet tekelinde bütünleştiği ülkelerde daha işlevsel olduğunu söyleyebiliriz.

Engelleme kararlarının uygulamaya geçirilmesi bürokratik bir süreç gerektirir. Şöyle ki, bu süreç kapsamında İSS'lerin eş zamanlı olarak kararları uygulaması gerçekçi bir beklenti olmayıp, farklı uygulamaların ortaya çıkması

⁶⁴⁶ DEIBERT, Ronald, PALFEY, John, ROHOZINSKI, Rafal, ZITTRAIN, Jonathan, Access Denied: The Practice and Policy of Global Internet Filtering, MIT Press, 2008, s. 12.

⁶⁴⁷ KAYA, Mehmet, Bedii, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim Hakkının Engellenmesi 5651 Sayılı Kanun ve Dünya Uygulamaları, XII Levha Yayınları, İstanbul, 2010, s. 22.

muhtemeldir⁶⁴⁸. İSS'ler tarafından yaratılacak farklılık ise kullanıcılar nezdinde eşitsizliğe sebep olacaktır⁶⁴⁹. Örnek vermek gerekirse; bir İSS'den hizmet sağlayan kullanıcıların, hakkında erişim engelleme kararı bulunan sitelerine erişim imkanı bulunmazken, diğer bir İSS kullanıcılarının ulaşabilmesi mümkün olacaktır. Benzer durumun İSS'lerin kullandığı teknolojiler açısından da ortaya çıkabileceğini söyleyebiliriz. Zira, her bir İSS erişim engelleme konusunda farklı teknikler kullanabilmektedir. Bu durumda da yine kullanıcılar etkilenecektir.

4.1.1.2 İnternet Yapısı Üzerinden Yapılan Engellemeler

İnternetteki içeriğin engellenmesi için başvurulan diğer bir yöntem ise web sitesinin ülke internet ağı üzerinden sınırlandırılmasıdır⁶⁵⁰. Bu yöntemle, ilgili içeriğe erişim doğrudan internet ağına işlenmektedir. Ayrıca buradaki işlemin, ülkede faaliyet gösteren İSS'lerden bağımsız olarak gerçekleştirildiğini de belirtmeliyiz. Bir içerik hakkında internet ağına erişim engeli getirilmesiyle, o içeriğe ülke genelinde erişim engellenmiş olmaktadır.

Bu yöntem, istenmeyen ya da onaylanmayan içeriklerin dijital alanda engellenmesi için önemli bir araçtır. Fakat, bu girişimlerin kusursuz olduğu da düşünülmemelidir. Şöyle ki 2008 yılında Pakistan Hükümeti tarafından, Youtube sitesinde yer alan İslam karşıtı içerikler sebebiyle ülke genelinde siteye erişim engeli getirilmiştir⁶⁵¹. Engelleme işlemi sırasında yapılan bir hata ise dünya genelinde Youtube sitesine belirli süre erişimi sınırlandırmıştır. Görüleceği üzere, internet yapısının küresel bir ve anti-merkeziyetçi bir ağ niteliğinde olması sebebiyle, üzerinde tam anlamıyla bir tahakküm kurulması mümkün değildir.

⁶⁴⁸ DEIBERT, PALFEY, ROHOZINSKI, ZITTRAIN, s. 34.

⁶⁴⁹ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd., s. 22-23.

⁶⁵⁰ DEIBERT, PALFEY, ROHOZINSKI, ZITTRAIN, s. 12.

⁶⁵¹ Pakistan lifts the ban on Youtube, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/7262071.stm> (Erişim Tarihi 02.03.2021).

4.1.2 Engelleme Sürecine Göre Yapılan Ayrım

Dijital ortamda bulunan içeriklerin engellenmesi belli bir sürecin getirisidir. Engelleme hususundaki kararların hayata geçirilebilmesi için birtakım prosedürel işlemlerin tamamlanması gerekir. Bu işlemler neticesinde de karşımıza doğrudan engelleme veya uyarıya dayalı engelleme yöntemleri çıkmaktadır.

4.1.2.1 Doğrudan Engelleme

Doğrudan engelleme, içeriğin bulunduğu web sitesinin herhangi bir uyarı olmaksızın erişime kapatılmasını ifade eder. Genellikle bu yöneme, internet ortamındaki verilerin aleni olarak suç teşkil etmesi veya içeriğin dijital ortamda kalmasının zararlı olabileceği durumlarda başvurulmaktadır⁶⁵². Özellikle içerik ve erişim sağlayıcılarının yurt dışında yer alması durumunda, doğrudan engelleme girişimi önemli bir araç konumundadır. Farklı bir ifadeyle, muhatabın ülke sınırları içinde bulunmaması halinde tercih edilen bir yöntemdir.

4.1.2.2 Uyarı veya İhtar Dayalı Engelleme

Bu yöntemde; yetkili merciler tarafından hukuka aykırı veya zararlı nitelikteki veriler için içerik veya servis sağlayıcısına uyarı gönderilmektedir. Bu ihtarla birlikte ilgili içeriğin siteden kaldırılması talep edilir. Öngörülen sürede içeriğin kaldırılmaması durumunda ise erişim engelleme kararı uygulamaya konmaktadır. Erişim engelleme kararı uygulamaya geçmeden önce içerik ve servis sağlayıcılarının kamu görevlileriyle görüşme ve kendilerini savunma imkanı bulunmaktadır⁶⁵³. Şüphesiz bu etkileşimin gerçekleşebilmesi için içerik veya erişim sağlayıcılardan en az birinin ülke sınırları içerisinde bulunması

⁶⁵² KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 23.

⁶⁵³ AKDENİZ, Yaman, ALTIPARMAK, Kerem, İnternet: Girilmesi Tehlikeli ve Yasaktır, İmaj Yayınevi, Ankara, 2008, s. 35.

gerekir⁶⁵⁴. Bu yöntemle zaman zaman erişim engelleme kararlarının olumsuz etkileri ortadan kaldırılabilmektedir.

4.1.3 Engelleme Süresine Göre Yapılan Ayrım

İnternet ortamında bulunan içeriklerin engellenmesi için öngörülen süre sınırlandırma girişimleri açısından önemli bir faktördür. Zira, bazı erişim engelleme kararları belirli süreli olabileceği gibi bazılarının da süreklilik arz etmesi muhtemeldir. Muhakkak ki, her iki durumda da farklı erişim engelleme uygulamasının gözlemlenebileceğini söyleyebiliriz.

4.1.3.1 Belirli Süreli Engelleme

Bir içeriğin belirli süreli olarak engellenmesi yöntemine, genellikle ihtiyati veya koruma tedbiri kapsamında başvurulmaktadır. İhtiyati tedbir kapsamında bir dava açılmadan veya dava sırasında ortaya çıkabilecek ve telafisi imkansız hak kayıplarının engellenmesi hedeflenir⁶⁵⁵. Koruma tedbiriyle de suç şüphesinin oluşmasından başlayarak kesin hüküm verilinceye kadar geçen süreçte yargılamanın sağlıklı işleyebilmesi için uygulanan tedbirler ifade edilmektedir⁶⁵⁶. Bu yöntemle salt politik saiklerle de başvurulabilmesi mümkündür. 2005 yılında Nepal Kralı Parlamentosu feshettikten sonra internet erişimini tüm ülkede yasaklamıştır⁶⁵⁷. Yine İran'ın New York Times gazetesinin yapmış olduğu yayınlardan dolayı bir günlüğüne sitenin erişimine engel getirdiği bilinmektedir⁶⁵⁸. Benzer uygulamalara Arap Baharı sürecinde de başvurulduğu görülmüştür⁶⁵⁹.

⁶⁵⁴ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 24.

⁶⁵⁵ KURU, Baki, ARSLAN, Ramazan, YILMAZ, Ejder, Medeni Usul Hukuku, Yetkin Yayınları, 16. Bası, Ankara, 2005, s. 694.

⁶⁵⁶ KUNTER, Nurullah, YENİSEY, Feridun, NUHOĞLU, Ayşe, Muhakeme Hukuk Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2010, s. 753.

⁶⁵⁷ Nepal: Internet Down, Total Censorship Imposed, <https://www.nartv.org/2005/02/03/nepal-internet-down/> (Erişim Tarihi 02.03.2021).

⁶⁵⁸ DEIBERT, PALFEY, ROHOZINSKI, ZITTRAIN, s. 18.

⁶⁵⁹ WILSON, Mark, I., COREY, Kenneth, E, "The Role of ITC in Arab Spring Movements", Open Edition Journals, Vol. 26, No. 4, 2012.

4.1.3.2 Süresiz Engelleme

Bir içeriğin kalıcı olarak engellenebilmesi için hukuka aykırılığının mahkeme kararıyla tespit edilmesi gerekir. Aksi takdirde, getirilecek tüm kısıtlamaların geçici nitelikte olduğu kabul edilir. Bunun yanında, belirli süreli tedbirlerin bazı durumlarda kalıcı engelleme uygulamalarına da dönüştüğü bilinmektedir⁶⁶⁰. Örneğin; ihtiyati tedbir kararı sonrasında dava açılmaması nedeniyle karar kendiliğinden hükümsüz olacağı için erişim engelinin kaldırılması gerekir⁶⁶¹. Benzer durum ceza yargılaması için de geçerlidir. Ceza yargılamasının son bulmasıyla koruma tedbiri olarak alınmış erişim engelinin kaldırılması beklenir. Özellikle bu konuda bürokrasinin ağır işlemesi, engelleme kararlarının uzun süre varlığına sebep olmaktadır.

Kalıcı engelleme uygulamaları bazen de itiraz mercilerine başvurulamamasından dolayı ortaya çıkabilmektedir⁶⁶². Site yöneticileri ile erişim engeli getiren mekanizmaların farklı ülkelerde bulunması, bu sorunun temel kaynağıdır. Bunun yanında, site yöneticilerinin yetkili kurumlar karşısında çekingenlik gösterip sessiz kalması durumunda da kalıcı engelleme uygulamaları görülebilmektedir.

4.1.4 Engelleme Sistemine Göre Yapılan Ayrım

Erişim engelleme kararları devletlerin politikaları neticesinde şekillenen uygulamalardır. Devletler, dijital ortamdaki zararlı içeriklerle mücadele edebilmek için farklı enstrümanlara başvurabilmektedir. Bunlar kimi zaman önceden hazırlanmış ve otomatik olarak uygulanan mekanizmalarken, kimi zaman da doğrudan bireysel nitelikteki kararlarda görünür olmaktadır.

⁶⁶⁰ AKDENİZ, ALTIPARMAK, s. 69.

⁶⁶¹ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 25.

⁶⁶² KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 25.

4.1.4.1 Otomatik Engelleme Yöntemi

Ülkeler özgün koşullarını dikkate alarak sakıncalı veya uygun olmayan içerikler hakkında ulusal bir veritabanı hazırlamaktadır. Otomatik engelleme sistemiyle web siteleri, ilgili veritabanı referans alınarak sınırlandırılır⁶⁶³. Ulusal veritabanının içeriği devlet tarafından doldurulabileceği gibi özel sektörün desteğiyle de oluşturulabilir⁶⁶⁴. Bunun yanında, devletlerin alanında uzmanlaşmış şirketlerden hizmet satın alması da mümkündür.

Bu yöntemle beraber bazı sakıncalar da ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, erişim engelleme kararının internet ağı veya İSS'ler üzerinden gerçekleştirilmemesi durumunda, web sitesinin sınırlı bir kitle açısından engellenmiş olacağı ve yüksek ihtimalle site sahipleri tarafından ilgili durumun anlaşılamayacağıdır⁶⁶⁵. Öte yandan, veritabanlarının özel şirketler tarafından oluşturulması ise içerik denetimini olumsuz etkileyecek bir tercihtir⁶⁶⁶. Kanaatimizce, erişim engelleme kararları hususunda keyfiliğe yer vermemek için son sözü söyleme yetkisinin devletlerde bulunması yerinde olacaktır.

4.1.4.2 Bireysel Engelleme Yöntemi

Bu yöntem kapsamında içeriğin bulunduğu her bir platform için ayrı karar üretilmiş olması gerekir. Farklı anlatımla, web sitesine özel engelleme kararı alınmış olmalıdır. İlgili kararların mahkemeler veya yetkili merciler tarafından uygulanabilmesi için aktif olarak faaliyette bulunan İSS'lere ulaştırılmaktadır⁶⁶⁷.

4.1.5 Engelleme Tekniğine Göre Yapılan Ayrım

Erişim engelleme konusunda kullanılacak teknik yöntemler teknolojik gelişmişlikle doğrudan bağlantılıdır. Devletlerin sahip olduğu teknolojik alt yapı

⁶⁶³ DEIBERT, PALFEY, ROHOZINSKI, ZITTRAIN, s. 38.

⁶⁶⁴ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 26.

⁶⁶⁵ AKDENİZ, ALTIPARMAK, s. 49.

⁶⁶⁶ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 27.

⁶⁶⁷ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 27.

engelleme tekniklerini doğrudan şekillendirmektedir. Burada, devletlerin engelleme hususunda duydukları ihtiyaç da önemli bir rol oynar⁶⁶⁸. Bazı devletler, sadece klasik kabul edilen İnternet Protokolü (IP) üzerinden engelleme yapmayı tercih ederken, diğerleri ise engelleme teknikleri açısından zengin bir enstrüman listesine sahiptir.

Erişim engelleme tekniğinin etkili olabilmesi için ülke genelindeki internet ağ yapısı üzerinden uygulanması gerekir. Aksi durumda istenilen sonucun elde edilmesi mümkün olmayacaktır. Öte yandan, erişim engelleme konusunda mutlak bir başarı da söz konusu değildir⁶⁶⁹. Konu özelindeki her yöntemin, aynı zamanda kendi açığını da barındırdığı unutulmamalıdır. Bu nedenle yüzde yüz etkili olması mümkün değildir. Baktığımızda, devletlerin çeşitli erişim engelleme tekniklerine başvurduğu; ancak kusursuz bir sistem yaratmak yönünde beklentileri olmadığını görmekteyiz. Devletlerin bu konudaki tek beklentisi etkili bir mekanizma oluşturmaktır⁶⁷⁰.

Erişim engelleme teknikleri ile teknolojik gelişmeler paralel ilerleyen süreçlerdir., Teknolojik gelişmelerle yeni engelleme yöntemlerinin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Öte yandan, bilişim teknolojilerindeki ilerlemenin engelleme yöntemlerini daha kolay aşılır bir konuma getirdiği de gerçektir. Tam da bu noktada, teknolojik gelişmelerle engelleme yöntemleri arasında karşılıklı bir ilişki olduğu görülmektedir.

İçerisinde bulunduğumuz dijital çağda artık tek bir internetin varlığı kabul edilmemektedir⁶⁷¹. Bu yaklaşım, internetin teknik boyutun ötesinde bir anlam taşıdığını işaret eder. Zira, internetin teknik olarak engellenmesinin yanında psikolojik, sosyal, kültürel ve politik açıdan da engellenmesi mümkündür. İşte tüm bu kısıtlamalar, internetin görünümünü devletten devlete

⁶⁶⁸ ÇAĞLAR, Edip, Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta İnternete Sitelerine Erişimin Engellenmesi ve İfade Hürriyeti, Ankara, 2011, s. 37.

⁶⁶⁹ DEIBERT, PALFEY, ROHOZINSKI, ZITTRAIN, s. 34.

⁶⁷⁰ GOLDSMITH, Jack, L., WU, Tim, Who Controls the Internet? Illusions of a Borderless World, Oxford University Press, New York, 2006, s. 103.

⁶⁷¹ KILINÇ, Doğan, İnternet Sitelerine Erişimin Engellenmesi ve İfade Hürriyeti, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016, s. 26-27.

farklılaştırmaktadır⁶⁷². Farklı bir deyişle, çeşitli internet anlayışlarının ortaya çıkmasını sağlar. Aynı zamanda internetin artık bağımsız bir alan olmanın ötesinde, kişinin yaşam alanına özgülenmiş bir araç konuma geldiğini de söyleyebiliriz⁶⁷³.

Teknik açıdan erişimin engellenmesi farklı yöntemlere başvurularak yapılabilmektedir. Çalışmamız kapsamında ise yaygın olarak kullanılan beş yöntem yer verilmiştir. Bunlar: IP adresinden engelleme, alan adından (DNS) erişim engelleme, nesne tabanlı (URL) erişim engelleme, Proxy sunucuları kullanılarak erişimin engellenmesi ve DDOS ataklarıdır. Bunun yanında, bu yöntemlerden başka; ancak popüler olmayan başka tekniklerin de olduğu bilinmektedir.

4.1.5.1 IP Adresinden Engelleme

IP adresi üzerinden yapılan engellemeler temel yöntemlerden biri olarak kabul edilir. IP adresi, web sitelerinin internet üzerindeki konumunu belirleyen protokoldür⁶⁷⁴. Bu yöntemle, her bir İSS tarafından veya genel internet ağı üzerinden IP engellemesi mümkün kılınmaktadır. IP adresi üzerinden erişimin sınırlandırılabilmesi için bir engelleme cihazına (blockingdevice) ihtiyaç duyulur⁶⁷⁵. Söz konusu cihaz bünyesinde yasaklı IP listesi muhafaza edilmekte ve listede yer alan adreslere erişim engellenmektedir. Listedeki bulunmayan IP adreslerinin ise içeriğine bakılmaksızın erişime açık olduğu söylenebilir⁶⁷⁶. Farklı bir deyişle, hukuka aykırı içerik taşımaya rağmen listede yer almayan adreslerin engellenmesi mümkün değildir. Öte yandan IP adresi üzerinden

⁶⁷² DEIBERT, PALFEY, ROHOZINSKI, ZITTRAIN, s. 67.

⁶⁷³ BAMBAUER, Derek, E., "Guiding The Censor's Scissors: Accessing Internet Filtering," 2011, s. 2.

⁶⁷⁴ CANBAY, Cafer, Alan Adları Yönetimi Dünya Uygulamaları ve Türkiye İçin Çözümsel Yaklaşımlar, Telekomünikasyon Kurumu Uzmanlık Tezi, Ankara, 2005, s. 16; Benzer bir tanıma "İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesine Dair Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik" kapsamında da yer verilmiştir. h) IP adresi: Belirli bir ağı bağlı cihazların birbirini tanımak, birbirleriyle iletişim kurmak ve birbirlerine veri yollamak için kullandıkları, İnternet Protokolü standartlarına göre verilen adresi." Yönetmelik için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/11/20071130-6.htm> (Erişim Tarihi 03.03.2021).

⁶⁷⁵ DEĞİRMENÇİ, Olgun, "Teknik Açısından İnternet Erişiminin Engellenmesi Türleri ve Türk Hukukunun Tercih", Terazi Hukuk Dergisi, C. 13, s. 143, 2018, s. 183.

⁶⁷⁶ GÖRKEMLİ, Burcu, Yargı Kararları Işığında Türk Hukuku'nda İnternet Erişiminin Engellenmesi, Ankara, 2015, s. 104.

yapılacak engellemelerin, aynı zamanda bütçe dostu bir yöntem olarak da nitelendirildiğini belirtmeliyiz⁶⁷⁷.

İnternete bağlanan her cihazın mutlaka bir IP adresi vardır⁶⁷⁸. IP adresleri noktalarla birbirinden ayrılmış dört rakamdan oluşan kodlardır. Bir IP örneği olarak 192.168.254.221 adresini gösterebiliriz. Bir web sitesinin, IP adresi biliniyor ise, web tarayıcısı kısmına ilgili rakamlar yazılarak siteye ulaşılabilir. Öte yandan, IP adreslerinin akılda kalıcılık açısından pratik olmaması sebebiyle, web sitelerinin daha çok alan adlarıyla⁶⁷⁹ bilindiğini de söylemeliyiz.

IP adresi üzerinden gerçekleştirilen engelleme işlemleri birtakım sakıncalar taşımaktadır. Şöyle ki, bir IP adresi kapsamında birden fazla sitenin yer alması mümkündür⁶⁸⁰. Bu sebeple, IP adresinin erişime kapatılmasıyla, dolaylı olarak o adrese bağlı tüm sitelere erişim de engellenmiş olacaktır. Böylece hukuka aykırı veya zararlı içerik taşımayan web sitelerinin de erişime kapatılacağını söyleyebiliriz. IP üzerinden yapılacak engellemeler ilk bakışta kolay ve pratik bir yöntem gibi görünse de hukuka uygunluğu tartışmalıdır⁶⁸¹. Öte yandan, IP engelleme işleminin İSS'ler aracılığıyla yapılması durumunda ise, sadece engellemeyi uygulayan İSS kullanıcılarının etkileneceği ve diğer İSS'lerden hizmet alan kimselerin ise erişim engeline maruz kalmayacağını söyleyebiliriz⁶⁸². Muhakkak ki, IP adresi üzerinden gerçekleştirilen erişim engelleme girişimlerinin dezavantajlarını artırmak mümkündür; ancak teknik

⁶⁷⁷ DEIBERT, PALFEY, ROHOZINSKI, ZITTRAIN, s. 14.

⁶⁷⁸ KILINÇ, Doğan "Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta İnternet Sitelerine Erişimin Engellenmesi ve İfade Hürriyeti", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XIV, S. 2. 2010, s. 408.

⁶⁷⁹ Alan Adı (Domain Name): internette bulunan sitelerin fiziksel adı veya adresi olarak tanımlanır. İnternette sayısızca alan adı bulunmaktadır. Örneğin: facebook.com bir alan adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. "Domain Nedir? Yeni Başlayanlar İçin Domain Bilgileri", <https://www.hostinger.web.tr/rehberler/domain-nedir-yeni-baslayanlar-icin-domain-bilgileri> (Erişim Tarihi 03.03.2021).

⁶⁸⁰ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 28.

⁶⁸¹ KENT, Bülent, Türkiye'de İnternet Sitelerine Erişimin Engellenmesi, Adalet Yayınevi, Ankara, 2019, s. 62-63; Doğan Kılınç, "5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun'un 9/A Maddesi Çerçevesinde Özel Hayatın Korunması", C. XX, S. 2, 2016, s. 600; ATLI, Turan, "Kişi Haklarının İhlali Durumunda İnternet Erişiminin Engellenmesi", Necmettin Erbakan üniversitesi hukuk fakültesi dergisi, C. 3, S. 1. 2020, s. 14.

⁶⁸² DEĞİRMENCİ, s. 184.

bir konu olması sebebiyle çalışmamız kapsamında verilen bilgiler yeterli görülmüştür⁶⁸³.

4.1.5.2 Alan Adından (DNS) Erişim Engelleme

IP adreslerinin akılda tutulması güç olması nedeniyle, daha pratik bir yöntem olarak görülen “Alan Adı Sistemi (Domain Name System-DNS)” geliştirilmiştir⁶⁸⁴. Bu sistemle beraber sitelere giriş yaparken karışık rakamlardan oluşan bilgiler yerine basit ve kolayca akla gelen isimler kullanılabilir. Alan adları bir kere tescil edildikten sonra bir başka kimse(ler) tarafından kullanılması mümkün değildir⁶⁸⁵. İnternet ortamındaki alan adları “ilk gelen alır” prensibine göre verilmektedir⁶⁸⁶. Sadece ülke kodlu uzantılar söz konusu olduğunda devletlerin önceliği veya belirli sınırlamalar getirilmesi mümkündür⁶⁸⁷.

DNS üzerinden gerçekleştirilecek erişim engelleme uygulamasıyla internet sitesinin tamamına erişim engellenmiş olacaktır⁶⁸⁸. Farklı bir ifadeyle, alan adının engellenmesi durumunda, site tüm alt içeriğiyle beraber erişime kapatılır⁶⁸⁹. Bu yöntemle, sitede yer alan hukuka uygun veya zararlı olmayan içeriklere de erişilemez. Şöyle ki, DNS üzerinden getirilecek engelleme kararlarının suçta ve cezada şahsilik ilkeleri açısından sıkıntılı olduğunu söyleyebiliriz⁶⁹⁰. Zira bu yöntemle tüm alt içeriğin de erişime kapatılacağından ölçüsüz bir yaptırıma dönüşmesi kaçınılmazdır. Bu nokta, aynen IP adresi üzerinden gerçekleştirilen engellemelerde olduğu gibi alan adı engelleme yöntemi açısından da önemli bir dezavantaj olarak görülmektedir.

⁶⁸³ IP tabanlı erişim engelleme girişimlerinin mahzurlarını detaylı olarak görmek için bkz. Değirmenci, s. 184.

⁶⁸⁴ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 29.

⁶⁸⁵ ATLI, s. 14.

⁶⁸⁶ CANBAY, s. 19.

⁶⁸⁷ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 30.

⁶⁸⁸ KILINÇ, “5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi vd.”, s. 599; KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 31.

⁶⁸⁹ DEIBERT, PALFEY, ROHOZINSKI, ZITTRAIN, s. 60.

⁶⁹⁰ KENT, s. 61.

4.1.5.3 Nesne Tabanlı (URL) Erişim Engelleme

Uniform Resource Locator (URL)⁶⁹¹, internet ortamında yer alan bir kaynağın dijital koordinatlarını gösteren dizgi olarak tanımlanır⁶⁹². Her internet sayfasının mutlaka kendine ait bir URL uzantısı bulunur⁶⁹³. Bu yöntemle, koordinatları bilinen zararlı veyahut hukuka aykırı içerikler engellenmektedir⁶⁹⁴. URL tekniğini diğer yöntemlerden ayıran en önemli nokta ise, bu metotla doğrudan hukuka aykırı veya zararlı içeriğe müdahale edilebilmesidir. Farklı bir deyişle, bu teknikle sadece ihlal niteliğinde olan içeriklerin kaldırılacağını söyleyebiliriz. Öte yandan, URL tekniğiyle bir web sitesinin tümüne yönelik getirilecek muhtemel sınırlamaların da önüne geçileceğini belirtmekte fayda vardır⁶⁹⁵. Bu yönüyle URL tekniğinin hakkaniyet ve ölçülülük ilkeleriyle de örtüştüğünü ifade edebiliriz⁶⁹⁶. URL açısından yapılabilecek tek olumsuz değerlendirme ise internet hızını yavaşlatması ve maliyetli bir yöntem olmasıdır⁶⁹⁷.

4.1.5.4 Proxy Sunucuları Kullanılarak Erişimin Engellenmesi

Proxy, dijital ortamdaki içeriğe erişim sağlayan ara sunucu olarak tanımlanır⁶⁹⁸. Proxy sunucuları genellikle internette yer alan içeriğe dolaylı yoldan erişmek istenildiğinde başvurulur⁶⁹⁹. Bu sunucular dijital ortamdaki veri ve kullanıcı arasında bir tür filtreleme görevi üstlendiğinden, internette kişilerin zararlı yazılımlardan da korunmasına sağlar. Öte yandan, bu filtre görevi sayesinde

⁶⁹¹ URL (Universal Resource Locator): Türkçe karşılığı “Tekdüzen veya Standart Kaynak Bulucu” olarak ifade edilir. Bir web sitesinin alan adını, kullanıcıların yer aldığı sayfanın kategorisini ve içeriğini gösteren bilgi olarak tanımlanır. Basit olarak web tarayıcılarında site adresinin gösterildiği yerdeki yazılar olarak kabul edilir. Detaylı bilgi için bkz. <https://www.vargonen.com/blog/url-nedir-ne-ise-yarar/> (Erişim Tarihi 03.03.2021). Paylaşılan adres aynı zamanda bir URL örneği olarak da değerlendirilebilir.

⁶⁹² KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 32.

⁶⁹³ KILINÇ, “Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta İnternet Sitelerine Erişimin Engellenmesi vd.”, s. 409.

⁶⁹⁴ DEIBERT, PALFEY, ROHOZINSKI, ZITTRAIN, s. 16.

⁶⁹⁵ KILINÇ, “Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta İnternet Sitelerine Erişimin Engellenmesi vd.”, s. 415.

⁶⁹⁶ ATLI, s. 15.

⁶⁹⁷ KENT, s. 63-64; Kılınç, “5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi vd.”, s. 601.

⁶⁹⁸ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 32.

⁶⁹⁹ BICK, Jonathan, 101 Things You Need To Know About Internet Law, Three Rivers Press, New York, 2000, s. 137.

kullanıcıların kimliği gizlenebilmekte ve anonim davranışlar sergilenebilmektedir. Bu yönüyle Proxy sunucuları daha çok üniversiteler, kütüphaneler, hastaneler, kamu kurumları gibi internetin ücretsiz ve ortak olarak kullanıldığı yerlerde tercih edilmektedir⁷⁰⁰. Devletler ise genellikle Proxy sunucularını dijital ortamdaki içerikleri ve kişilerin hangi sitelere ve verilere erişebileceklerini belirlemek için kullanmaktadır⁷⁰¹. Bu amaç doğrultusunda Proxy sunucuları da erişim engelleme enstrümanlarından bir konumuna gelmektedir.

4.1.5.4 DDOS Atakları

Distributed Denial of Service (DDOS)⁷⁰², ağ saldırı yöntemlerinden biri olarak ifade edilir⁷⁰³. Farklı bir deyişle, DDOS atakları bir tür siber saldırı olarak da nitelendirilebilir. DDOS saldırılarıyla veri elde edilmesi hedeflenmezken, esas olan sunucular tarafından sağlanan hizmetlerde kesinti yaratmaktır⁷⁰⁴. Zira buradaki temel gayenin internete bağlı aygıt ve networkleri işlevsiz kılmak olduğunu söyleyebiliriz⁷⁰⁵. Şöyle ki, saldırılar kapsamında sistem bir taraftan çökertilmeye çalışılırken, diğer yandan da yavaşlatılmaktadır. Ayrıca DDOS ataklarıyla birçok akıllı cihaz kontrol altına alınmakta ve farklı hedeflere komut gönderilmesi sağlanır. Bir anda “saldıran cihaz” sayısının artmasıyla gerçek “saldırı silahı” gizlenmiş olmaktadır. İnternet ağına aynı anda birçok cihazdan komut gönderilmesi ise o ağın çökmesine veya internet hızının ciddi şekilde düşmesine neden olacaktır. Bu şekilde de ilgili web sitesine küresel boyutta erişim zorlaştırılmakta veya tamamıyla engellenmektedir.

⁷⁰⁰ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 32.

⁷⁰¹ DEIBERT, PALFEY, ROHOZINSKI, ZITTRAIN, s. 61.

⁷⁰² Türkçe karşılığı “Dağıtılmış Ağ Saldırıları veya Dağıtılmış Hizmet Reddi” olarak bilinmektedir. Detaylı bilgi için bkz. “DDOS Saldırısı nedir?” <https://www.kaspersky.com.tr/resource-center/threats/ddos-attacks> (Erişim Tarihi 03.03.2021).

⁷⁰³ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 35.

⁷⁰⁴ ÇAĞLAR, s. 42.

⁷⁰⁵ KILINÇ, İnternet Sitelerine Erişimin Engellenmesi ve İfade Hürriyeti, s. 33.

4.2 Erişim Engelini İşlevsiz Kılan Yöntemler

İçerisinde bulunduğumuz teknolojik çağda günden güne “sınır ve sınırlama” kavramlarının anlamını yitirdiğini görmekteyiz. Her yeni teknolojik gelişmenin adeta “yeni bir kapının anahtarı” formülüne dönüştüğünü söyleyebiliriz. Bu nedenle, internet ortamını sınırlandırmaya yönelik girişimlerin çoğu zaman başarısız olması kaçınılmazdır. Zira dijital ortam sınırlar ve engeller ötesi bir alandır. Çalışmamız kapsamında da internet erişim engellerini işlevsiz kılan yaygın teknikler incelenmiştir. Şüphesiz ki bu yöntemler, çalışmamızda belirtilenlerden çok daha fazladır. Fakat çalışmamızın kapsamını genişletmemek açısından sadece yaygın olarak kullanılan tekniklerin incelenmesi tercih edilmiştir.

4.2.1 IP Değişirme Yöntemi

IP üzerinden gerçekleştirilen erişim engellemelerinde web sitesinin konumlandığı IP adresinin, sunucu yöneticisi tarafından değiştirilmesi halinde erişim engeli etkisiz kılınmaktadır⁷⁰⁶. IP adresi kapsamında uygulanacak engellemelerin sadece içeriğin yer aldığı sayfayı değil, tüm siteyi etkilemesi sebebiyle IP değişikliği ile tüm sitenin erişim engeli ortadan kalkacaktır⁷⁰⁷. IP adresinin değiştirilmesi düşük maliyetli bir yöntem olması yanında zaman zaman teknik sorunlara da yol açabilir⁷⁰⁸. Öte yandan, erişime kapatılan web sitelerinin farklı sunucu şirketinin IP adresine taşınması durumunda da erişim engeli anlamsız olacaktır. Buradaki tek husus ise yeni şirketle yapılacak hizmet sözleşmesinin maliyeti artıracak olmasıdır.

⁷⁰⁶ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 41.

⁷⁰⁷ BOZBEL, Savaş, “5651 Sayılı Kanuna İstinaden Bazı İnternet Sitelerine Erişimin Engellenmesi Tedbirlerine Eleştirel Bir Yaklaşım,” E-Akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, S. 72, Şubat, 2008.

⁷⁰⁸ KILINÇ, İnternet Sitelerine Erişimin Engellenmesi ve İfade Hürriyeti, s. 37.

4.2.2 DNS Değiştirme Yöntemi

DNS deęiřiklięi⁷⁰⁹, alan adları üzerinde sunucuların yapacağı konfigürasyon değişikliğiyle mümkün hale gelmektedir. Değişiklik yapılan alan adı için erişim engeli ortadan kalkmaktadır. İnternete bağlanan herhangi bir cihazın alan adı sunucusu olarak konumlandırılması son derece kolay ve düşük maliyetli bir işlemdir. Bu yöntemin alan adı sunucu programlarıyla kullanılması halinde de erişim engelleri etkisiz kılınacaktır⁷¹⁰. DNS ayarları değiştirilen bir web sitesinin, kullanıcının web tarayıcısında yazmış olduğu alan adı bir başka DNS sunucularına yönlendirilerek çözümlenir⁷¹¹. Böylece engellenmiş siteye erişim sağlanmaktadır. Ayrıca, web sitesi sahipleri genellikle alternatif alan adları olarak, olası engelleme girişimlerini de etkisiz kılmaya çalıřmaktadır⁷¹². Buradaki kilit nokta ise kullanıcıların alan adı değişikliklerinden haberdar edilmiş olmasıdır.

4.2.3 URL Maskeleye Yöntemi

URL Maskeleye (URL Masking) tekniği, içerik sağlayıcıları tarafından kolayca başvurulabilecek bir yöntemdir. Bu teknikle gerçek URL diziliminin gizlenmesi için birden fazla URL yaratılmaktadır⁷¹³. Gerçek URL üzerinden erişim engeli getirilmiş olmasına rağmen, kopyalanan URL'ler aracılığıyla erişim sınırlaması etkisiz kılınır. Maskeleye yöntemiyle oluşturulmuş URL uzantıları genellikle içerikle alakasız kelime ve işaretler barındırmaktadır⁷¹⁴. Böylece URL üzerinden erişim engeli getirilmesinin zorlaştırılacağı düşünülür.

⁷⁰⁹ Detaylı bilgi için bkz. "The Ultimate Guide to Changing Your DNS Server", <https://www.howtogeek.com/167533/the-ultimate-guide-to-changing-your-dns-server/> (Erişim Tarihi 04.03.2021).

⁷¹⁰ ÇAğLAR, s. 49.

⁷¹¹ DEIBERT, PALFEY, ROHOZINSKI, ZITTRAIN, s. 67.

⁷¹² CIVISEC, "The Citizen Lab, Everyone Guide to By-passing Internet Censorship: For Citizen Worldwide," Toronto, 2007, s. 28. <https://citizenlab.ca/guides/everyones-guide-english.pdf> (Erişim Tarihi 04.03.2021).

⁷¹³ Detaylı bilgi için bkz. "How to do URL Masking?" <https://www.interserver.net/tips/kb/how-to-do-url-masking/> (Erişim Tarihi 04.03.2021).

⁷¹⁴ KILINÇ, İnternet Sitelerine Erişimin Engellenmesi ve İfade Hürriyeti, s. 38.

4.2.4 Proxy Aracılığıyla Bağlanma Yöntemi

Proxy yazılımları çok amaçlı kullanılabilen sunuculardır. Bu programlar devletler tarafından erişim engeli getirme aracı olarak kullanılabilceği gibi kullanıcıların da erişim engeli sınırlamalarını aşması için başvurabilecekleri önemli bir vasıta konumundadır. Proxy yönteminin mantığında, içeriğe esasen sunucuların erişmesi yatır⁷¹⁵. İçeriğe erişen sunucular ise bunu yansıtarak kullanıcıların bilgisine getirir. Farklı bir ifadeyle, bu yöntemle sanki siteye giriş yapmamış erişim sağlandığını söyleyebiliriz. Zira burada erişim sağlayan kullanıcılar olmayıp, sunuculardır. Proxy merkezleri genellikle yurt dışında konumlandırıldığı için engel getirilen sitelere erişim mümkündür. Aynı zamanda bu yöntemle kullanıcı bilgileri gizlendiği için de rahatça anonim davranışlar sergilenebilmektedir⁷¹⁶.

4.2.5 Şifreleme Yöntemi ile Engelin Aşılması

Bu yöntemle, web sitesinin ana temasını oluşturan kilit sözcükler yerine alakasız kelimeler tercih edilerek sitelere erişim sağlanmaktadır⁷¹⁷. Şifreleme tekniği, sitenin komple alan adı değiştirilerek uygulanabileceği gibi içerikteki kelimeler arasına gizlenecek ilgisiz karakterler sayesinde de yapılabilir⁷¹⁸. Böylece erişim engelleri etkisiz kılınmakta ve siteye erişilebilmektedir. Örneğin bir web sitesi alan adı veya URL adresinde hukuka aykırılık unsuru taşımazken, site içeriğinde hukuka aykırı veya zararlı içerikler barındırabilir. Şifreleme yöntemiyle, alan adı veya URL adresinde herhangi bir hukuka aykırılık tespit edilemeyen sitenin, engellemelere maruz kalması önlenmektedir. Benzer tekniğin site içerikleri açısından da uygulandığını söyleyebiliriz.

⁷¹⁵ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 42-43.

⁷¹⁶ CIVISEC, s. 25.

⁷¹⁷ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 43; GÖRKEMLİ, s. 96-97.

⁷¹⁸ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 43; GÖRKEMLİ, s. 97.

4.2.6 Uzak Masaüstü Yöntemi

Teknolojik gelişmelerle birlikte akıllı cihazların uzaktan kontrol edilebilmeleri mümkün hale gelmiştir. Bu teknikle fiziksel erişim imkanı olmayan veya zor olan aygıtların tek bir merkezden kontrol edilmesi sağlanmaktadır⁷¹⁹. Uzak cihazdan bağlanan kimse, bağlantı kurduğu cihazı sanki o an karşısındaymış gibi kontrol edebilmektedir. Bu yöntemle erişim engeline takılan cihazlar, Proxy sunucularında olduğu gibi kimliğini gizleyerek erişim engeli olan sitelere giriş yapabilmektedirler⁷²⁰.

⁷¹⁹ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 44.

⁷²⁰ GÖRKEMLİ, s. 97.

3. Bölüm

İNTERNETE ERİŞİM HAKKININ TÜRKİYE UYGULAMASI

3. Türk Hukukunda İnternete Erişim Hakkıyla İlgili Gelişmeler

İnternete erişim hakkı, Türk Hukukunda doğrudan düzenlenmiş bir hak değildir. Bunun yanında, erişim hakkıyla ilgili gelişme veya girişimlerin olduğunu belirtmek isteriz. Özellikle internet erişimine yönelik yasaklar, bu hakla doğrudan ilişkilidir. Çalışmamızda öncelikli olarak, Türk mevzuatında internete erişim hakkıyla bağlantılı olan haklara yer verilecektir. Sonrasında ise erişim yasaklarının temel referansı niteliğinde olan 5651 sayılı “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun” ve öngördüğü mekanizmalar detaylı olarak incelenecektir. İnternete erişim hakkının mahkeme kararlarında nasıl ele alındığı ve yorumlandığının görünür olabilmesi için konuyla ilgili T.C. Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Türkiye aleyhine vermiş olduğu kararlar da değerlendirilecektir. Son olarak, Türk Hukukunda internete erişim hakkıyla ilgili sorunlar ve önerilere yer verilecektir.

Türkiye internetle ilk olarak 12 Nisan 1993 tarihinde Ankara-Washington arasında kurulan kiralık hat aracılığıyla tanışmıştır. 1996 yılına gelindiğinde ise, Türk Telekom öncülüğünde hazırlanan TURNET projesinin hayata geçirilmesiyle, internet kullanımı ticari kuruluş ve hane halklarının hizmetine sunulmuştur. İnternet kullanımının artmasıyla beraber hukuka aykırı veya zararlı içeriklerle mücadele de hükümetlerin konusu olmaya başlamıştır. Farklı bir ifadeyle, yaygınlaşan internet kullanımı dijital alanda düzenleme yapma ihtiyacını da ortaya çıkarmıştır. Öte yandan, 2001 yılına kadar Türk Hukukunda interneti düzenleyen herhangi bir çalışma olmadığı da görülmektedir. Bu tarihe kadar internet ortamındaki içeriklerle mücadele açısından genel düzenleme sisteminin yeterli olduğu düşünülmekteydi. Türk Hukukunda internete erişim hakkıyla ilgili gelişmelerin 2001 sonrası mevzuata dahil edilmeye başlandığını söyleyebiliriz.

3.1 T.C. Anayasa'sı Bağlamında İnternete Erişim Hakkının Değerlendirilmesi

İnternete erişim hakkı T.C. Anayasa'sında düzenlenmiş haklar arasında yer almaz. Anayasa'da erişim hakkıyla ilgili bir hüküm olmaması yanında, hakkın niteliğini ortaya koyan yasal bir düzenleme de mevcut değildir. Öte yandan, Türk hukukunda internete erişim hakkını dolaylı olarak konu eden bazı yasalar da bulunmaktadır. Fakat bu çalışmaların erişim hakkını tanımlamaktan ziyade, daha çok hakkın sınırlandırma rejimiyle ilgili olduğunu söyleyebiliriz.

Çalışmamızın ilk bölümünde internete erişim hakkının bağımsız bir hak olmadığı ve diğer birçok hak ile bütünleşik olarak ele alınması gerekliliğini ifade etmiştik. Bu yaklaşım, internete erişim hakkının T.C. Anayasa'sında yer alan hak ve özgürlüklerle doğrudan organik bir ilişkisi olduğunu gösterir. Dolayısıyla internete erişim hakkının Anayasada düzenlenen; özel hayatın gizliliği (madde 20), haberleşme hürriyeti (madde 22), din ve vicdan hürriyeti (madde 24), düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyeti (madde 26), bilim ve sanat hürriyeti (madde 27), basın hürriyeti (madde 28), dernek kurma hürriyeti (33), toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı (madde 34), mülkiyet hakkı (madde 35), hak arama hürriyeti (madde 36), ailenin korunması ve çocuk hakları (madde 41), eğitim ve öğrenim hakkı (madde 42), çalışma ve sözleşme hürriyeti (madde 48), çalışma hakkı ve ödevi (madde 49), sendika kurma hakkı (51), sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması (madde 56) ve seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakları (madde 67) ile doğrudan bağlantılıdır. Bu hakların çevrimiçi ortamda kullanılabilir olabilmesi açısından internete erişim hakkı önemli bir fonksiyona sahiptir.

Bunun yanında, T.C. Anayasası'nda yer alan hakların Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde de düzenlendiği bilinmektedir. Buna göre; Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'de adil yargılanma hakkı (madde 14), haberleşme özgürlüğü (madde 17), düşünce ve ifade özgürlüğü (madde 19), barışçıl toplantı düzenleme hakkı (madde 21), örgütlenme hakkı (madde 22), yurttaşların kamu yönetimine katılma hakkı ve seçme ve seçilme hakkı (madde 25), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde

adil yargılanma hakkı (madde 6), özel ve aile hayatına saygı hakkı (madde 8), düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (madde 9), ifade özgürlüğü (madde 10), toplantı ve dernek kurma özgürlüğü (madde 11), mülkiyet hakkı (1 No'lu Ek protokol madde 1), Avrupa Sosyal Şartı'nda çalışma hakkı (madde 1), örgütlenme hakkı (madde 5), çocukların ve gençlerin korunma hakkı (madde 7), mesleki eğitim hakkı (madde 10), sağlığın korunması hakkı (madde 11) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından hazırlanmış 11 No'lu Örgütlenme Özgürlüğü (Tarım) Sözleşmesi'nde madde 1 ve 87 No'lu Sendika Özgürlüğü ve Sendikalaşma Hakkının Korunması Sözleşmesi'nde madde 2 ve madde 5'de düzenlenen haklar, internete erişim hakkıyla bağlantılıdır.

İnternete erişim hakkı, her ne kadar T.C Anayasası'nda doğrudan düzenlenmemiş olsa da, Türk Hukukunda tanımlanan ve T.C'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerdeki haklarla yakından ilişkilidir. Dolayısıyla internete erişim hakkının, Türk Hukukunda doğrudan olmasa da dolaylı olarak varlık gösterdiğini söyleyebiliriz.

3.2 Türk Hukukunda İnternete Erişim Hakkıyla İlgili Düzenlemeler

Türk Hukukunda 2001 yılına kadar herhangi bir düzenleme olmamasına rağmen internete erişim hakkıyla ilgili veya internette paylaşılan içeriklerden doğan sorumluluklar hakkında kararlar üretilmiştir. 2001 öncesi dönemde verilen kararların ağırlıklı olarak TCK madde 159⁷²¹ referans alınarak verildiğini görmekteyiz. Bu bağlamda, internetteki içerik ve paylaşımlar gerekçe gösterilerek Ali Emre Ersöz ve Coşkun Ak aleyhindeki açılan davalar önemli örnek teşkil etmektedir.

İnternet ortamındaki içeriğe yönelik ilk karar Ali Emre Ersöz aleyhinde verilen mahkumiyet kararıdır. Dava konusu olayda Ersöz'ün, Turknet servis sağlayıcısı tarafından açılan "Güncel Forum" başlıklı sayfada, başkent

⁷²¹ Eski TCK m.159 aynen şöyledir: "Türklüğü, Cumhuriyeti, Büyük Millet Meclisini, Hükümetin Manevi şahsiyetini, Bakanlıkları, Devletin askeri ve emniyet muhafaza kuvvetlerini veya Adliyenin manevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif edenler altı aydan üç seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar." AB uyum yasaları kapsamında yapılan değişiklikler neticesinde ilgili madde yeni TCK 301'e dönüşmüştür.

Ankara’da açık bırakılan yollar nedeniyle eylem yapan bir grup görme engelli göstericiye yönelik polis müdahalesinin hukuka aykırılık taşıdığı yönünde paylaşımlarda bulunması konu edilmiştir⁷²². Buna bağlı olarak Beyoğlu Cumhuriyet Savcısı tarafından Ersöz’ün forum sayfasında paylaştığı mesaj nedeniyle TCK madde 159’a 1 kapsamında dava açılmış ve bir yıldan dört yıla kadar hapis cezasına çarptırılması istenmiştir. Yargılama sonucunda Ersöz hakkında 10 aylık hapis cezasına hükmedilmiş; ancak benzer bir eylemden dolayı 5 yıl içerisinde ceza almamak koşuluyla cezası ertelenmiştir⁷²³. Böylece internet ortamında paylaşılan bir içerik sebebiyle ilk kez mahkumiyet cezası verilmiştir⁷²⁴.

İnternet ortamında yer alan içerikten dolayı adliyeye intikal etmiş diğer bir olay ise Coşkun Ak hakkındaki davadır. Dava konusu olay, Türkiye’de dönemin en büyük servis sağlayıcılarından biri olan Superonline’nın forum sayfasında paylaşılan bir mesaj hakkındadır. Kimliği bilinmeyen bir kullanıcı tarafından Türkiye’deki insan haklarını eleştiren bir mesaj forum sayfasında paylaşılmıştır. Forumun bir başka üyesi ise ilgili mesajın kaldırılması için form yöneticisi konumunda bulunan Coşkun Ak’a talepte bulunmuştur. İnternet ortamında oluşturulan platformla özgür ve serbest bir tartışma ortamı yaratılmak hedeflendiğinden, talep olumsuz değerlendirilmiş ve mesaj internet ortamından kaldırılmamıştır⁷²⁵. Bunun üzerine isteği reddedilen üye, Cumhuriyet Savcılığı’na suç duyurusunda bulunmuştur. İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı yapmış olduğu değerlendirme kapsamında, internet ortamında işlenen suçlar hakkında somut bir düzenleme olmadığını kabul ederek, Ak’ın görevini yazı işleri müdürüne benzeterek yürürlükteki kuralların kıyasen uygulanabileceğini belirtmiştir.

Cumhuriyet Savcısı’nın iddialarına karşılık Coşkun Ak’ın avukatı “*nullum crimen nulla poena sine lege*” (“*kanunsuz suç ve ceza olmaz*”) ilkesinden

⁷²² AKDENİZ, Yaman, “Turkish Teen Convicted for Web Postings,” Freedom Forum, 1998. <https://www.freedomforum.org/technology/1998/6/8ersoz.asp> (Erişim Tarihi 26.03.2021).

⁷²³ AKDENİZ, ALTIPARMAK, s. 9.

⁷²⁴ İLKİZ, Fikret, “İnternet Ortamında Yayınlar, İnternet ve Hukuk,” Der. Yeşim Atamer, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 434-436.

⁷²⁵ AVCI, s. 276.

hareketle, müvekkilinin dava kapsamında beraatını talep etmiştir⁷²⁶. Mahkeme bu talebi reddederek Ak hakkında Türkiye Cumhuriyeti'nin askeri kuvvetlerini, emniyet muhafaza kuvvetlerini ve adliyenin nevi şahsiyetini tahkir ve tezyif ettiği gerekçesiyle 4 yıl mahkumiyetine karar vermiştir. Öte yandan sanığın duruşmalardaki tutum ve davranışlarından dolayı iyi hal indirimi uygulanmış ve ceza 40 aya düşürülmüştür. Sonrasında Yargıtay'a yapılan başvuru neticesinde ise Yargıtay 9. Ceza Dairesi tarafından hüküm bozulmuştur⁷²⁷. 2002 yılında İstanbul 4. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından yapılan yeni değerlendirmede önceki verilen kararda direnilmiş ve sadece hapis cezası para cezasına çevrilmiştir. Bu karar hakkında yapılan temyiz başvurusu Yargıtay Genel Kurulu tarafından ikinci kez bozulmuştur⁷²⁸. Genel Kurul'un bozma gerekçesi, TCK madde 159 nezdinde yapılan değişikliğe dayandırılmıştır. Maddeye eklenen "*sadece eleştirmek maksadıyla yapılan yazılı, sözlü veya görüntülü düşünce açıklamaları cezayı gerektirmez*" kuralı davada uygulanarak, AK'ın mahkumiyeti açısından yeterli delil olmadığı ve yazıların fikir özgürlüğü kapsamında olduğu değerlendirilerek beraatına karar verilmiştir⁷²⁹.

Öte yandan benzer olayların özel hukuk davalarına da konu edildiği bilinmektedir. Bu konuda Yargıtay Hukuk Dairesi'nin, internet ortamında paylaşılan içerikler hakkında doğrudan bir düzenleme olmadığı gerekçesiyle taleplerin reddi yönünde kararları bulunmaktadır. Yargıtay'ın bu tutumu, kararların infaz edilebilirlikten yoksun olması sebebiyle sonuçsuz kalacağı düşüncesine dayandırılmıştır⁷³⁰.

⁷²⁶ AVCI, s. 276-280.; AKDENİZ, ALTIPARMAK, s. 9-10.

⁷²⁷ Yargıtay 9. Ceza Dairesi, E. 2001/1854, K. 2001/2649.

⁷²⁸ Yargıtay Genel Kurulu, E. 2002/9-172, K. 2002/360.

⁷²⁹ AVCI, s. 280.

⁷³⁰ Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, E. 2001/755, K. 2001/1157.

3.1.1 4756 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

İnternet ortamındaki yayıncılık rejiminin düzenlenmesine yönelik ilk girişim 7 Haziran 2000 tarihinde hazırlanmış 4756 sayılı Kanun tasarısıdır⁷³¹. Anayasa Komisyonu'nda büyük değişikliklere uğrayan tasarı, 7 Haziran 2001 tarihli Birleşimde onaylanarak 4676 sayılı RTÜK Kanunu olarak kabul edilmiştir⁷³².

Tasarıyla beraber internet ortamındaki içerikler hakkında iki önemli değişiklik önerilmiştir. Bunlardan ilki 5680 sayılı Basın Kanununa (Mülga)⁷³³ "Ek Madde 9"⁷³⁴ kapsamında getirilmiş düzenlemedir. Bu maddeyle beraber internet ortamındaki her türlü içerik hakkında Basın Kanunu hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Diğer bir değişiklik önerisi ise 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un⁷³⁵ (Mülga) 31. maddesiyle⁷³⁶ getirilen değişikliktir. Maddeye göre internetteki içerik düzenlemelerinin usul ve esaslarının Haberleşme Yüksek Kurulu, denetiminin ise RTÜK tarafından yapılması düzenlenmiştir. Meclis Genel Kurulu'nca kabul edilen tasarı, onaylanıp yayımlanmak üzere Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet

⁷³¹ 4756 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ile kurumlar Vergisi Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı, T.B.M.M. (S. Sayısı 682), Dönem: 21, Yasama Yılı: 3.

⁷³² AVCI, s. 280.

⁷³³ RG. 24.07.1950, S. 7564.

⁷³⁴ Ek Madde 9 aynen şöyledir: "Bu Kanunun yalan haber, hakaret ve benzeri fiillerden doğacak maddi ve manevi zararlarla ilgili hükümleri, bilişim teknolojileri ve internet ortamında sayfa açılması veya elektronik gazete, elektronik bülten vb. suretiyle yayınlanan her türlü yazı, resim, işaret, sesli veya sessiz görüntü ve benzerleri hakkında da uygulanır."

⁷³⁵ RG. 20.04.1994, S. 21911

⁷³⁶ 4756 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ile kurumlar Vergisi Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı'nın 14. maddesiyle değiştirilmiş 3984 sayılı Kanunun 31. maddesi aynen şöyledir: "Radyo ve televizyon kuruluşları, yayınlarında belli oran ve saatlerde eğitim, kültür, Türk halk ve Türk sanat müziği programlarına yer vermek zorundadırlar. Bu programların tür ve oranlarıyla ilgili esaslar Üst Kurul tarafından tespit edilir. Tematik kanallar, bu zorunluluktan muaf tutulur. Tematik yayın yapmak isteyen kuruluşlar, başvuru sırasında bu hususu belirtir. Bu kanallar, Üst Kurulun izni olmadan yayın türünü değiştiremez. Tematik kanallarla ilgili usul ve esaslar Üst Kurulca belirlenir.

Her türlü teknoloji ile ve her tür iletişim ortamında yapılacak yayın ve hizmetlerin usul ve esasları, Haberleşme Yüksek Kurulunun belirleyeceği strateji çerçevesinde Üst Kurulca tespit edilip, Haberleşme Yüksek Kurulunun onayına sunulur. Bu yayın ve hizmetlerin mevzuata uygunluğu Üst Kurulca denetlenir."

Sezer'e gönderilmiştir. Cumhurbaşkanı Sezer ise internet ortamındaki yayınlara ilişkin usul ve esaslara yönelik düzenlemelerin özgün çalışmalar olması gerektiğini ifade ederek, RTÜK Kanunu'nu Meclise geri iade etmiştir⁷³⁷. Farklı bir deyişle, Cumhurbaşkanı'nın internet ortamındaki yayınlara ilişkin düzenlemelerin Basın Kanunu kapsamında değerlendirilemeyeceğini ifade ettiğini söyleyebiliriz.

Cumhurbaşkanı'nın veto kararına karşılık Meclise geri gönderilen Kanun, sadece sayı numarası değiştirilerek 15 Mayıs 2002 tarihinde aynen kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanı'nın tekrardan önüne gelen Kanun 21 Haziran 2002 tarihinde onaylanarak Resmi Gazete yayımlanmıştır.

5680 sayılı Kanuna "EK Madde 9" ile getirilen "*Bu Kanunun yalan haber, hakaret ve benzeri fiillerden doğacak maddi ve manevi zararlarla ilgili hükümleri...*" düzenlemesi suçta ve cezada yasallık ilkesiyle çelişen bir düzenleme öngörmektedir⁷³⁸. Öte yandan Basın Kanun'da yalan haber, hakaret ve benzeri eylemlerle ilgili bir düzenleme olmadığından, bu konularda TCK'da düzenlenmiş hükümlerin internet ortamındaki yayınlar için de uygulanması sağlanmıştır⁷³⁹. Şüphesiz Kanun kapsamında getirilen düzenlemelerle kısıtlayıcı ve sınırlandırıcı basın mevzuatının internet ortamındaki içeriklere yönelik de uygulanmasının önü açılmış olmuştur. Her ne kadar Kanunla ulaşılmak istenen esas hedefin "gerçek dışı haberlerle

⁷³⁷ Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 4676 sayılı RTÜK Kanunu veto gerekçesiyle ilgili kısım: "*İletişim teknolojisinde bir devrim niteliğindeki internet yayıncılığının en baskın yönü, düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünün, özgün kanaat oluşumunun günümüzdeki en etkin kullanım alanı olmasıdır. İnternet ortamındaki yayıncılıkta; hukukun üstün kılınması, kişilik haklarının korunması ve bunun yanında da yayın yoluyla düşünce ve ifade özgürlüğü gibi duyarlı alanların dengelenmesi sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar ancak, ifade özgürlüğü esas alınarak ve yayınlar üzerindeki denetim yargıya bırakılarak sağlanabilir. Dolayısıyla, internet yayıncılığına ilişkin ilkelerin ve öteki düzenlemelerin özel bir yasa ile yapılması en doğru yol olacaktır. Bu yola gidilmeyerek, yayınların düzenlenmesinin tümüyle kamu otoritelerinin takdirine bırakılması ve Basın Yasası'na bağlı kılınması internet yayıncılığının özelliği ile bağdaşmamaktadır.*" Kanun hakkında iade gerekçelerinin tamamını içeren metin için bkz. <https://bianet.org/bianet/medya/2926-iste-sezerin-veto-gerekceleri> (Erişim Tarihi 26.03.2021).

⁷³⁸ İLKİZ, Fikret, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İfade Özgürlüğü Açısından Basın, Radyo Ve Televizyon Kanunlarının Değerlendirilmesi," İfade Özgürlüğü ve Türk Ceza Hukuku, Ceza Hukuku Derneği Yayını, İstanbul, 2003, s. 92.

⁷³⁹ AVCI, s. 284-285.

mücadele” olduğu yönünde açıklamalar⁷⁴⁰ yapılmış olsa da, düzenlemenin ifade hürriyetine yönelik ciddi sınırlamalar getirdiği yaygın olarak kabul edilmektedir⁷⁴¹. Tüm bu tartışmaların üzerine, 2004 yılında Afyon 2. Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından “*sanliurfa.com*” web sitesinde kimliği belirsiz kişilerce paylaşılan hakaret içerikli mesajlar gerekçe gösterilerek yer sağlayıcı şirket hakkında verilen tazminat kararı ise tedirginlikleri haklı çıkartan bir gelişme olarak görülmüştür⁷⁴².

5187 sayılı yeni Basın Kanunu⁷⁴³ açısından bir değerlendirme yapıldığında, önceki tarihli Kanun çerçevesince ortaya konmuş eleştirilerin dikkate alındığı ve internet yayınlarına ilişkin düzenlemelere yer verilmediği görülmektedir. İnternetin eşsiz ve benzersiz yapısı, özel düzenlemelerle ele alınmasını gerekli kılar. İnternet yayıncılığının özgün çalışmalar kapsamında düzenlenmesi gerektiği yönündeki düşünceler, AİHM kararlarında da açıkça ifade bulunmaktadır⁷⁴⁴.

3.1.2 5651 Sayılı Kanun Öncesi İnternete Erişim Hakkının Engellenmesi

Türk Hukukunda internetteki içeriklerden doğan sorumlulukları düzenleyen Kanun 2007 yılında mevzuata dahil edilmiştir. 2007 yılına kadar internet alanını düzenleyen özel bir kanunun bulunmamasına rağmen, kamu otoritelerinin müdahaleci yaklaşımları görünür olmuştur. Özellikle 2005 yılından sonra Asimetrik Sayısal Abone Hattı (ADSL-Asymmetric Digital Subscriber Line) kullanıcı sayısının artmasıyla, erişim sınırlama veya engelleme kararlarında ciddi artış yaşanmıştır⁷⁴⁵. Yargıya intikal eden

⁷⁴⁰ Bkz. Milletvekili Emrehan Yazıcı'nın Meclis tartışmaları kapsamındaki açıklamaları, Tutanak Dergisi Sayı: 95, Dönem: 21, Yıl 4, 99. Birleşim.

⁷⁴¹ AKDENİZ, ALTIPARMAK, s. 13.

⁷⁴² AHİ, Gökhan, “İnternet'e Yasal Darbe, Ayıkla Pirincin Taşını”, Hürriyet Gazetesi, 8 Mayıs 2004, ilgili haber için bkz. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/internet-e-yasal-darbe-ayikla-pirincin-tasini-221730> (Erişim Tarihi 26.03.2021).

⁷⁴³ RG. 26.06.2004, S. 25504.

⁷⁴⁴ *Pravoye Delo ve Shtekel v. Ukrayna*, B. No: 33014/04, 05.05.2011, pg. 63: “*It is true that the Internet is an information and communication tool particularly distinct from the printed media, especially as regards the capacity to store and transmit information. The electronic network, serving billions of users worldwide, is not and potentially will never be subject to the same regulations and control.*” <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-104685> (Erişim Tarihi 26.03.2021).

⁷⁴⁵ AVCI, s. 286.

olaylarda ise ağırlıklı olarak eski TCK madde 159 ve 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu⁷⁴⁶ (FSEK) kapsamında erişim engelleme kararları verildiği görülmektedir.

3.1.2.1 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Kapsamında Getirilen Erişim Engelleme Kararları

2005-2007 yılları arasında FSEK hükümlerinden hareketle verilen erişim engelleme kararlarında önemli bir artış yaşanmıştır. FSEK Ek madde 4⁷⁴⁷ kapsamında getirilen düzenleme, erişim engelleme kararlarının hukuki dayanağı niteliğindedir. Bu konuda uygulanan sınırlandırmalarla Türkiye Bağlantılı Hak Sahibi Fonogram Yapımcıları Meslek Birliği'nin (MÜYAP) internet ortamındaki telif haklarıyla ilgili konularda "yetkili tüzel kişi" sıfatını kazandığı görülmektedir⁷⁴⁸. Ek 4. maddeden hareketle verilen erişim engelleme kararlarıyla ilgili süreç ise şöyle gerçekleşmekteydi: İnternet ortamında telif hakkı ihlal edilen gerçek veya tüzel kişiler, hakları ihlal edildiği gerekçesiyle içerik sağlayıcısına başvuru yapmakta ve konu eserlerin üç gün içerisinde içerikten veya yayından kaldırılmasını talep etmektedir. Üç gün içerisinde olumsuz cevap alınması veya talebin cevapsız bırakılması durumunda ise Cumhuriyet Savcılığına başvurulur. Telif hakkı ihlali sebebiyle

⁷⁴⁶ RG. 13.12.1951, S. 7981.

⁷⁴⁷ Ek Madde 4 aynen şöyledir: "Eser ve eser sahibi ile eser üzerindeki haklardan herhangi birinin sahibi veya eserin kullanımına ilişkin süreler ve şartlar ile ilgili olarak eser nüshaları üzerinde bulunan veya eserin topluma sunulması sırasında görülen bilgiler ve bu bilgileri temsil eden sayılar veya kodlar yetkisiz olarak ortadan kaldırılamaz ve değiştirilemez. Bilgileri ve bilgileri temsil eden sayıları ve kodları yetkisiz olarak değiştirilen veya ortadan kaldırılan eserlerin asılları veya kopyaları dağıtılamaz, dağıtılmak üzere ithal edilemez, yayınlanamaz veya topluma iletilmez. Yukarıdaki fıkra hükümleri fonogramlar ve fonogramlarda tespit edilmiş icralar bakımından da uygulanır

Dijital iletim de dahil olmak üzere işaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla servis ve bilgi içerik sağlayıcılar tarafından eser sahipleri ile bağlantılı hak sahiplerinin bu Kanunda tanınmış haklarının ihlâli halinde, hak sahiplerinin başvuruları üzerine ihlâlê konu eserler içerikten çıkarılır. Bunun için hakları haleldar olan gerçek veya tüzel kişi öncelikle bilgi içerik sağlayıcısına başvurarak üç gün içinde ihlâlîin durdurulmasını ister. İhlâlîin devamı halinde bu defa, Cumhuriyet savcısına yapılan başvuru üzerine, üç gün içinde servis sağlayıcıdan ihlâlê devam eden bilgi içerik sağlayıcısına verilen hizmetin durdurulması istenir. İhlâlîin durdurulması halinde bilgi içerik sağlayıcısına yeniden servis sağlanır. Servis sağlayıcılar, bilgi içerik sağlayıcılarının isimlerini gösterir listeyi her ayın ilk iş günü Bakanlığa bildirir. Servis sağlayıcılar ile bilgi içerik sağlayıcıları, Bakanlıkça istendiği takdirde her türlü bilgi ve belgeyi vermekle yükümlüdür. Bu maddede belirtilen hususların uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Bakanlık tarafından çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir."

⁷⁴⁸ AVCI, s. 286.

öncelikli olarak hukuki bir süreç başlatılması gerekirken, uygulamada sıklıkla erişim engelleme kararlarına başvurulduğu bilinmektedir. MÜYAP öncülüğünde yapılan girişimler neticesinde 2005 yılında 154, 2006 yılında 886 ve 2007 yılında 549 site erişime kapatılmıştır⁷⁴⁹. Şüphesiz bu uygulamaların aynı zamanda ifade ve düşünce özgürlüğüne yönelik müdahale niteliğinde olduğunu da söylemeliyiz.

3.1.2.2 Türk Ceza Kanunu Madde 159 ve Diğer Kanunlar Kapsamında Verilen Erişim Engelleme Kararları

Erişim engelleme kararlarının ağırlıklı olarak 765 sayılı eski TCK madde 159, 5237 sayılı yeni TCK madde 301, 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun⁷⁵⁰ ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu⁷⁵¹ kapsamında verildiği görülmektedir. Bu kanunlara göre yetkili mahkemeler tarafından verilen erişim engelleme kararları internet servis sağlayıcıları aracılığıyla uygulanmaktadır. Erişim engellemeye yönelik kararlar, Cumhuriyet Savcısı tarafından servis sağlayıcılarına iletilmekte ve teknik anlamda engellenmenin hayata geçirilmesi sağlanmaktadır.

Eylül 2000 yılında kurulan “*Subay.net*” adresi, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) mensuplarının askerlikle ilgili görüşlerini paylaşması amacıyla oluşturulmuş bir platformdur. Web sitesi bünyesinde açılan “Serbest Atış” başlıklı forumda, askerler görüşlerini dile getirmekteydi. Forum kapsamında belirtilen düşüncelerin TSK yönetimini eleştiren ve şikayet içerikli olması sebebiyle, Genel Kurmay Başkanlığı tarafından 2001 yılında “*Subay.net*” kapatılmıştır⁷⁵². TCK madde 159 gerekçe gösterilerek web sitesine erişim engellenmiştir.

Benzeri uygulama “*İdea Politika*” adlı derginin web sitesi kapsamında da gerçekleştirilmiştir. “*ideapolitika.com*” adresinde TSK’ya yönelik “tahkir ve

⁷⁴⁹ NEBİL, Füsün, Sarp, “TİB Neden Kuruldu? Mü-Yap Engellemelerinden Site Kapatmalarına Giden Süreç Nasıl İşledi?,” T24 Gazetesi, 2015; GÖK, Mehmet, Salih, 5651 Sayılı Kanun ve Bilgi Güvenliği İlişkisi, İstanbul Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012, s. 16.

⁷⁵⁰ RG. 31.07.1951, S. 7872.

⁷⁵¹ RG. 12.04.1991, S. 20843.

⁷⁵² AKDENİZ, ALTIPARMAK, s. 14-15; AVCI, s. 289; GÖK, s. 16.

tezyif” edildiği gerekçesiyle TCK madde 159 çerçevesince engelleme kararı verilmiştir. Öte yandan, web adresinin sunucuları yurt dışında konumlandığı için kapatma kararına rağmen tam anlamıyla siteye erişimin önüne geçilemediğini de belirtmeliyiz⁷⁵³. Bu dönemde, özellikle “*Türklük karşıtı propaganda*”, “*terörist propaganda*”, “*kutsal değerleri aşağılama*”, “*devlet büyüklerine hakaret*” ve “*kumara ilişkin içerik*” barındıran sitelere yönelik erişim engelleme veya kapatma kararları verildiği görülmektedir⁷⁵⁴.

2007 yılının Mart ayında Türkiye Cumhuriyeti kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’e yönelik hakaret içeren Youtube videosu gündem olmuştur. İlgili video hakkında 5816 sayılı Kanun hükümleri gereğince T.C. İstanbul 1’inci Sulh Ceza Mahkemesi’nden videoya erişim engeli getirilmesi talep edilmiştir. Mahkeme ise 5816 sayılı Kanun ve TCK madde 300⁷⁵⁵ çerçevesinde Atatürk ve Türk Bayrağına küfür ve hakaret niteliği taşıyan video sebebiyle “www.youtube.com” sitesinin tümüne erişim engeli getirmiştir⁷⁵⁶. Benzer bir karar Ekim 2007’de Ankara 5. Sulh Ceza Mahkemesi kararı neticesinde de ortaya çıkmıştır. Youtube sitesine yüklenmiş 66 adet videoda Atatürk, Türk Ordusu, Başbakan ve Cumhurbaşkanıya yönelik hakaret niteliği taşıyan içerikler yer alması nedeniyle “www.youtube.com” adresine erişim engeli konulmuştur⁷⁵⁷. Erişim engeliyle ilgili kararlar; ancak Youtube yetkilileri tarafından ilgili videoların siteden çıkartılmasıyla kaldırılabilmiştir⁷⁵⁸.

⁷⁵³ AKDENİZ, ALTIPARMAK, s. 15.

⁷⁵⁴ Bu gerekçelere dayanılarak erişimi engellenen veya kapatılan bazı siteler: “ideapolitika.com”, “ekmekveadalet.com”, “ozgurpolitika.org”, “yolsuzluklar.org”, “yolsuzluk.com”, “yolsuzluk.org”, “altinsayfalar.com”, “soygun.com”, “turkbet.com”, “pkk.org”, “superbahis.com”, “bahismerkezi.com”, “cjb.net”, “hizb-ut-tahrir.org”, “al-ummah.org.org”, “akademya.org”, “cunta.org”, “ucbucuk.com”, “akparti.gen.tr”, “altinrehber.com”, “otuken.net”, “otuken.org”, “soyguncular.com”, “dindusmanlari.com” ve “aloihbar.org”. Detaylı bilgi için bkz. AVCI, s. 290.

⁷⁵⁵ TCK madde 300 aynen şöyledir: “(1) *Türk Bayrağını yırtarak, yakarak veya sair surette ve alenen aşağılayan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu hüküm, Anayasada belirlenen beyaz ay yıldızlı al bayrak özelliklerini taşıyan ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin egemenlik alameti olarak kullanılan her türlü işaret hakkında uygulanır.* (2) *İstiklal Marşını alenen aşağılayan kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.* (3) *Bu maddede tanımlanan suçların yabancı bir ülkede bir Türk vatandaşı tarafından işlenmesi halinde, verilecek ceza üçte bir oranında artırılır.*”

⁷⁵⁶ T.C. İstanbul 1. Sulh Ceza Mahkemesi, Değişik İş No: 2007/384, 07.03.2007.

⁷⁵⁷ T.C. Ankara 5. Sulh Ceza Mahkemesi, Değişik İş No: 2007/1478, 24.10.2007.

⁷⁵⁸ AVCI, s. 289.

Öte yandan 5651 sayılı Kanun öncesi Youtube sitesine yönelik başka erişim engeli kararları da bulunmaktadır. Nisan 2007 yılında Youtube sitesinde yer alan bir videonun PKK saldırılarını öven ve propagandasını içerdiği gerekçesiyle, Terörle Mücadele Kanunu'nun 6. ve 7. maddeleri kapsamında erişim engeli kararı verilmiştir⁷⁵⁹. Bunun yanında, Haziran 2007'de Ankara 11. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından da Youtube sitesi erişime kapatılmıştır⁷⁶⁰. Söz konusu karar, Cumhuriyet Savcısınca soruşturması yürütülen iki şüphelinin sitede yer alan videosuna ilişkindir. Mahkeme sitede yer alan videonun, Ceza Muhakemesi Kanunu⁷⁶¹ madde 157'deki soruşturmanın gizliliği ilkesine ve Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğine⁷⁶² aykırılık taşıdığı gerekçesiyle erişim engeli uygulanmasına karar vermiştir.

3.1.3 5651 Sayılı Kanun Çerçevesinde İnternete Erişim Hakkı

5651 sayılı Kanun ile ilgili çalışmalar 2006 yılına dayanmaktadır. 2006 yılında özellikle "satanizm" ve "çocuk pornografisi" gibi konuların internet ortamında kontrol dışı bir konuma geldiği ve bu nedenle de kamu idaresinin denetimi altına alınması gerektiği yönünde görüşler ifade edilmeye başlamıştır. Uçkan bu süreci bilinçli bir manipülasyon kampanyasının ürünü olarak değerlendirmekte ve böylece kamuoyunun olası sansür uygulamalarına karşı psikolojik açıdan hazırlandığını belirtmektedir⁷⁶³. Öte yandan, bu gelişmeler neticesinde Adalet Bakanlığı tarafından internet ortamında yer alan zararlı içeriklerle mücadele kapsamında internetle ilgili bir ceza kanunu taslağı hazırlanacağı açıklanmıştır⁷⁶⁴.

⁷⁵⁹ T.C. İstanbul 11. Ağır Ceza Mahkemesi, Değişik İş No. 2007/842, 03.04.2007.

⁷⁶⁰ T.C. Ankara 11. Ağır Ceza Mahkemesi, Değişik İş No. 2007/2882, 01.06.2007.

⁷⁶¹ RG. 17.12.2004, S. 25673.

⁷⁶² RG. 01.10.1998, S. 23480.

⁷⁶³ İlgili çalışma için bkz. Salih Çaktı, "Dr. Özgür Uçkan ile Sansür Üzerine Röportaj", <https://yenimedya.wordpress.com/2012/01/05/dr-ozgur-uckan-ile-sansur-uzerine-roportaj-1-bolum/> (Erişim Tarihi 01.04.2021).

⁷⁶⁴ Adalet Bakanlığı Kanunlar Genel Müdürlüğü internet sayfasında yapılan açıklama çerçevesince, ilgili kanuna duyulan ihtiyaç şu sözlerle ifade edilmiştir: "Avrupa Konseyi'nin 186 sayılı Siber Suçlarla Mücadele Sözleşmesi ile yabancı ülke mevzuatlarından da yararlanarak, Ülkemizde giderek yaygınlaşan internet kullanımı sonucu ortaya çıkan suçların cezalandırılabilmesi ve Türk ceza Kanununda bu konuda mevcut boşluğun doldurulması yönünde hükümler içeren yeni bir kanun tasarısı hazırlanması planlanmaktadır." Detaylı bilgi için bkz. AVCI, s. 291.

Adalet Bakanlığı tarafından yapılan açıklama neticesinde Bilişim Ağı Hizmetlerinin Düzenlenmesi ve Bilişim Suçları Hakkında Kanun Tasarısı⁷⁶⁵ hazırlanmıştır. Tasarının esas olarak iki noktaya yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Bunlardan ilki; yer, içerik ve servis sağlayıcılarının kurumsal sorumlulukları iken, diğer bir konu ise yeni TCK madde 243 ile 246'nın yürürlükten kaldırılmasıdır⁷⁶⁶. Farklı ifadeyle, tasarıyla ulaşılmak istenenin hem internet ortamındaki aktörler üzerinde denetimi sağlamak hem de cezai sorumluluk hakkında hükümler getirmek olduğunu görülmektedir. Tasarıyla beraber yürürlükten kaldırılması planlanan TCK 243 ile 246'ncı maddelerin yerine "hacking", çocuk pornografisi, kumar ve kamu güvenliği hakkında hükümleri de içeren geniş kapsamlı suç türlerinin getirilmesi hedeflenmiştir⁷⁶⁷. Tasarıda öngörülen suç tiplerinin hali hazırda TCK'da olması ve orantısız cezalara yer vermesi sebebiyle eleştirilmiştir⁷⁶⁸. Benzer eleştirilere Türkiye Bilişim Derneği Hukuk Çalışma Grubu'nun çağrısıyla toplanan ve alanlarında uzman kişilerin katkılarıyla şekillenen çalışma metninde de rastlandığını söyleyebiliriz⁷⁶⁹. Öte yandan tasarının, 5237 sayılı TCK'yla hedeflenen ceza hukukuyla ilgili düzenlemelerin temel kanunlarda düzenleneceği ve özel kanunlara konu edilemeyeceği düşüncesiyle de örtüşmediğinden kamuoyunda gerekli desteği toplayamadığı görülmektedir⁷⁷⁰.

⁷⁶⁵ Tasarı metni için bkz. <https://www.tbd.org.tr/bilisim-agi-hizmetlerinin-duzenlenmesi-ve-bilisim-suclari-hakkinda-kanun-tasarisi/> (Erişim Tarihi 01.04.2021).

⁷⁶⁶ TCK madde 243: "(1) Bir bilişim sisteminin bütününe veya bir kısmına, hukuka aykırı olarak giren veya orada kalmaya devam eden kimseye bir yıla kadar hapis veya adli para cezası verilir.(2) Yukarıdaki fıkrada tanımlanan fiillerin bedeli karşılığı yararlanılabilen sistemler hakkında işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranına kadar indirilir. (3) Bu fiil nedeniyle sistemin içerdiği veriler yok olur veya değişirse, altı aydan iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. (4) (Ek: 24/3/2016-6698/30 md.) Bir bilişim sisteminin kendi içinde veya bilişim sistemleri arasında gerçekleşen veri nakillerini, sisteme girmeksizin teknik araçlarla hukuka aykırı olarak izleyen kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır."

TCK madde 246: "(1) Bu bölümde yer alan suçların işlenmesi suretiyle yararına haksız menfaat sağlanan tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur."

⁷⁶⁷ AVCI, s. 292.

⁷⁶⁸ AKDENİZ, ALTIPARMAK, s. 11.

⁷⁶⁹ Türkiye Bilişim Derneği Hukuk Çalışma Grubu'nun Bilişim Ağı Hizmetlerinin Düzenlenmesi ve Bilişim Suçları Hakkında Kanun Tasarısı hakkında görüşleri için bkz. <https://www.tbd.org.tr/bilisim-agi-hizmetlerinin-duzenlenmesi-ve-bilisim-suclari-hakkinda-kanun-tasarisi-gorusleri/> (Erişim Tarihi 01.04.2021).

⁷⁷⁰ AKDENİZ, ALTIPARMAK, s. 11; KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd., s. 80.

2006 yılında internet ortamındaki zararlı yayınlarla mücadele edilmesi konusunda yaşanan diğer bir gelişme de Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) İstanbul Milletvekili Gülseren Topuz tarafından TBMM'ye sunulan kanun teklifidir. Topuz, "*Bilişim Sistemi Üzerinden Suç Teşkil Eden Zararlı Yayınlarla Mücadele Hakkında Kanun*⁷⁷¹" teklifini 18 Aralık 2006 tarihinde TBMM'ye iletmiştir. Teklif kapsamında; servis, içerik ve toplu kullanım sağlayıcılarının sorumlulukları ayrıntılı bir şekilde düzenlenirken, çocuklara yönelik cinsel istismar suçu, şiddet içerikli yayınlara yönelik suçlar ile kumar ve sahtecilik suç tiplerinin yeniden düzenlendiği görülmektedir⁷⁷². Söz konusu öneriler sebebiyle, teklifin Adalet Bakanlığı tasarısıyla paralel eleştirilere maruz kaldığını söyleyebiliriz.

Adalet Bakanlığı tarafından başlatılan girişimin olumsuz sonuçlanması sebebiyle benzer bir süreç 2007 yılında Ulaştırma Bakanlığı'nca başlatılmıştır. 2007 yılında Ulaştırma Bakanlığı tarafından bilişim suçlarıyla mücadele kapsamında "*Elektronik Ortamda İşlenen Suçların Önlenmesi ile 5259 ve 2937 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı*⁷⁷³" hazırlanmış ve 12 Şubat 2007 tarihinde de tasarı TBMM'ye sunulmuştur. Tasarıyla beraber internet ortamındaki yayınların denetimi için RTÜK benzeri bir kurul oluşturulması öngörülürken, bilgi ve iletişim teknolojilerinde karar merciinin Ulaştırma Bakanlığı olması hedeflenmiştir⁷⁷⁴. Bunun yanında, tasarının İstanbul Milletvekili Gülseren Topuz'un sunmuş olduğu teklifle de birleştirildiğini belirtmeliyiz⁷⁷⁵.

⁷⁷¹ Tam metin için bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1397m.htm> (Erişim Tarihi 01.04.2021).

⁷⁷² KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd., s. 80.

⁷⁷³ Elektronik Ortamda İşlenen Suçların Önlenmesi ile 5259 ve 2937 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Genel Gerekçe.

⁷⁷⁴ UÇKAN, Özgür, "Türkiye'de internet sansürünün kısa tarihi... ve mümkün geleceği!", 2011, <https://ozguruckan.alternatifbilisim.org/kategori/politika/22241/turkiye-de-internet-sansurunun-kisa-tarihi-ve-mumkun-gelecegi.html> (Erişim Tarihi 01.04.2021).

⁷⁷⁵ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd., s. 80.

3.1.3.1 5651 Sayılı Kanunun Genel Gerekçesi

5651 sayılı Kanun, Bakanlar Kurulunun 15 Ocak 2007 tarihli kararıyla 12 Şubat 2007 tarihinde TBMM Başkanlığına gerekçeli olarak sunulmuştur. Ulaştırma Bakanlığı'nca hazırlanan tasarinin gerekçesinde, internet ortamında işlenen suçlarla mücadele yöntemlerinin etkisiz kaldığı ve bunun sonucunda da kaçınılmaz olarak suç oranında ciddi artış yaşandığı ifade edilmektedir⁷⁷⁶. Ayrıca, mevzuattaki diğer düzenlemelerin dijital ortamdaki suçlarla mücadelede de yetersiz kalması sebebiyle, bu konuda özel bir kanun ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Hazırlanan metinle Anayasa'nın 41. ve 58. maddelerinde yer alan aile ve gençliğin korunması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda; internet ortamında uyuşturucu ve uyarıcı madde alışkanlığı, intihara yönlendirme, cinsel istismar, kumar ve benzeri kötü alışkanlıkları teşvik eden içeriklerden korunabilmek için düzenlemeler getirilmiştir. Söz konusu düzenlemelerle ailenin, çocukların ve gençlerin internetin olumsuz etkileri karşısında korunması amaçlanmaktadır. Öte yandan, tasarı kapsamında öngörülen değişikliklerle bilişim suçlarının yeniden tanımlanması amacı güdülmendiğinden, bu metnin 2006 yılında Adalet Bakanlığı ve Milletvekili Gülseren Topuz tarafından hazırlanan çalışmalardan da ayrıştığını ifade etmeliyiz.

3.1.3.2 5651 Sayılı Kanun Hakkında Adalet Komisyonunda Yapılan Tartışmalar

Ulaştırma Bakanlığı tarafından hazırlanan tasarı 8 madde içermekteyken, Komisyon'da yapılan görüşmeler neticesinde nihai metin 14 maddeden oluşmuştur. Kanun tasarısı Komisyon'a geldiğinde daha ayrıntılı incelenebilmesi için Alt Komisyona havale edilmiştir. Alt Komisyon yapmış olduğu çalışmalar neticesinde, tasarıyla ilgili raporunu 30 Mart 2007'de Komisyon'a sunmuştur. Komisyon'un 5 Nisan 2007 tarihli toplantısında ise, Alt Komisyon'un hazırlamış olduğu metnin esas alınması kararlaştırılmıştır⁷⁷⁷.

⁷⁷⁶ 5651 sayılı Kanun Genel Gerekçe, s. 1.

⁷⁷⁷ AVCI, s. 297.

Ayrıca Milletvekili Gülseren Topuz tarafından sunulan Kanun teklifiyle Bakanlığın tasarısı arasında önemli derecede benzerlikler bulunması sebebiyle, bu çalışmaların birleştirilmesine karar verilmiştir.

Adalet Komisyon'una gönderilen tasarı usul ve esas açısından önemli değişikliklere uğramıştır⁷⁷⁸. Komisyon tarafından yapılan ilk değişiklik tasarının ismine yöneliktir. Bu değişikliğin gerekçesi ise tasarı isminde kullanılan “*elektronik ortam*” ifadesinin internet ortamı yanında mobil ve sabit telefonlar, faks, telsiz, telgraf, vb. iletişim araçları ile radyo ve televizyon gibi araçları da kapsayacak geniş nitelikte bir kavram olmasıdır. Raporda, metnin eski haliyle kalması durumunda Anayasa'nın 2'inci (Cumhuriyetin nitelikleri), 20'inci (özel hayatın gizliliği), 22'inci (haberleşme hürriyeti) ve 28'inci (basın hürriyeti) maddelerine aykırılık taşıyacağı iddia edilmiştir. Böylece tasarının yeni ismi: “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun” olarak değiştirilmiştir. Tasarı isminde gerçekleştirilen değişikliğe paralel olarak metin içerisinde yer alan “elektronik ortam” ifadeleri de “internet ortamı” olarak düzenlenmiştir.

Tasarı metninde yer almamasına rağmen Komisyon çatısı altında gerçekleştirilen tartışmalar neticesinde eklenen yeni maddeler de bulunmaktadır. Bu maddelerden biri madde 3 çerçevesinde getirilen “bilgilendirme yükümlülüğüdür”. Bu yükümlülükle birlikte; içerik, yer ve erişim sağlayıcıları kendileri hakkındaki tanıtıcı güncel bilgileri kullanıcıların ulaşabileceği şekilde internet ortamında paylaşmaları zorunlu kılınmıştır. Söz konusu düzenlemenin “*Siber Suç Sözleşmesi*” ve 1997 tarihli Alman “*Tele Hizmetler Kanunu*” hükümlerine göre eklendiği kabul edilmektedir⁷⁷⁹. Metne eklenen diğer bir yenilik ise madde 9 ile getirilen “içeriğin yayından çıkarılması ve cevap hakkıdır”. Bu düzenlemeyle beraber internet ortamında kişilik haklarına saldırı niteliğindeki içeriğin yayından çıkarılması ve buna karşı cevap hakkının kullanılabilmesi sağlanmaktadır. 9'uncu maddenin ortaya

⁷⁷⁸ Elektronik Ortamda İşlenen Suçların Önlenmesi ile 5259 ve 2937 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve İstanbul Milletvekili Gülseren Topuz'un Bilişim Sistemi Üzerinden Suç Teşkil Eden Zararlı Yayınlarla Mücadele Hakkında Kanun Teklifi ile Adalet Komisyon Raporu (1/1305, 2/2958) (S. Sayısı 1397).

⁷⁷⁹ AVCI, s. 298.

çıkmasında, özellikle 5187 sayılı Basın Kanun’da öngörülen cevap ve düzeltme hakkıyla ilgili hükümlerin etkisi olduğu görülmektedir⁷⁸⁰. Ayrıca söz konusu düzenleme idari ve cezai uygulamaların yanında yayından çıkarma ve cevap hakkı gibi özel hukuka ait kurallar öngörmesi sebebiyle de “sui generis” bir niteliğe işaret etmektedir⁷⁸¹.

Komisyon kapsamında yapılan tartışmalar internete erişim hakkıyla da yakından ilgilidir. Şöyle ki, tasarı metninde internete erişimle ilgili konular madde 8 kapsamında düzenlenmiştir. Madde 8 çerçevesinde hangi suçlarda erişim engeli kararları verilebileceği açıkça belirtilir⁷⁸². Bu suçlar hali hazırda TCK’da yer aldığından, tasarıyla beraber yeni bir suç tanımı yapılmadığını da söyleyebiliriz. Öte yandan, tasarıda bu suçlar için açıkça sayma yöntemi benimsendiğinden, yorum yoluyla da suçların artırılması mümkün değildir. Katalog halinde belirtilen suçlar olabildiğince sınırlı tutularak, ifade özgürlüğüne yönelik eleştirilere maruz kalınmaması hedeflenmiştir⁷⁸³. Zira bu yöntemle, erişim engeli hakkında verilen kararların uygulama alanının daraltıldığı iddia edilmektedir.

Komisyon nezdinde yürütülen müzakerelerde, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) milletvekilleri tarafından 5816 sayılı Kanun’da yer alan suçlar, TCK madde 302’deki devletin birliği ve ülke bütünlüğünü bozma suçu ile Anayasa madde 174 kapsamında korunan İnkılap Kanunlarının da erişim engelleme sebeplerinden sayılmasına yönelik öneri yapılmıştır⁷⁸⁴. Yapılan öneri, Kürtçe

⁷⁸⁰ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd., s. 84.

⁷⁸¹ AKDENİZ, ALTIPARMAK, s. 16.

⁷⁸² Bunlar 5237 sayılı TCK’da düzenlenmiş: “Madde 84 İntihara Yönlendirme, Madde 103/f Çocukların Cinsel İstismarı, Madde 190 Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullanımını Kolaylaştırma, Madde 194 Sağlık İçin Tehlikeli Madde Temini, Madde 226 Müstehcenlik, Madde 227 Fuhuş ve Madde 228 Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkan Sağlama” suçlarıdır.

⁷⁸³ AVCI, s. 298.

⁷⁸⁴ Konuyla ilgili olarak CHP Milletvekili Feridun Ayvazoğlu ve diğerlerimim Komisyon Raporunda yer alan karşı oy yazısı aynen şöyledir: “... Erişimin engellenmesi kararı ve yerine getirilmesi bir takım kurallara bağlanırken onlara karşı itiraz makamının hakimlik olması gerektiği noktasında itirazımız kabul görmüş, ancak verilecek erişimin engellenmesi kararının haberleşme özgürlüğüne, basın özgürlüğüne, kişilik hak ve özgürlüklerine müdahalecilik anlayışından uzak kalması gerektiği, bu tasarinin sansürcü anlayıştan da uzak durması noktasında itirazlarımız yerine getirilmiştir. Son günlerde İnternet ortamında yoğun bir şekilde işlenen ve işlenmeye devam edilen basının ve kamuoyunun bilgisi dahilinde olan 5816 Sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanuna aykırı olarak yine Türk Ceza Kanununun 302. maddesinde yer alan Türkiye’nin bölünmesini haritalarla internet ortamında yayma suçu ile Anayasanın 174. maddesindeki İnkılap Kanunlarının korunmasına ilişkin olmak üzere bu

ve İslamcı içerik barındıran web sitelerini olumsuz etkileyebileceği gerekçesiyle CHP'li üyelerin protestosuna rağmen reddedilmiştir⁷⁸⁵.

İnternete erişim hakkıyla ilgili olarak madde 8'e göre verilen erişim engeli kararlarına karşı yargı yolunun açık olduğu düzenlenmiştir. Böylece madde 8 çerçevesince verilecek erişim engelleme kararlarının sansür niteliğinde olmayıp, tedbir olarak değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapılır. Son olarak raporda, erişim engeliyle ilgili kararlarda içerik veya yer sağlayıcısının Türkiye'de veya yurt dışında konumlanmasının bir önemi olmadığına da ifade edildiğini belirtmek isteriz.

3.1.3.3 Kanun Tasarısına Yönelik TBMM'deki Tartışmalar

Adalet Komisyonu'nda yapılan görüşmeler neticesinde tasarıya 6 madde eklenerek toplam 14 madde olarak son hali verilmiştir⁷⁸⁶. Tasarı 4 Mayıs 2007 tarihinde TBMM Genel Kurul'unda gündeme alınmıştır⁷⁸⁷. TBMM müzakereleri sırasında tartışmaların ağırlıklı olarak 8. madde çerçevesince olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle CHP Milletvekili Feridun Ayvazoğlu'nun Komisyon'daki önerisini yinelemesi tartışmaların merkezini oluşturmaktadır⁷⁸⁸. Ayvazoğlu tarafından yapılan öneri, Komisyon'da ileri sürülen benzer gerekçeler gösterilerek reddedilmiştir.

suçların da aynı tasarinin diğer sayılan suçlarına eklenmesi gerektiği, çünkü bu sayılan suçların Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, ulusumuzun kurtarıcısı Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'e karşı ve ülkenin bölünmez bütünlüğünü yakından ilgilendiren ve şu anda cezaevinde bu suçtan ölünceye kadar yatarak cezasını çekecek bulunan bölücü başının işlediği (TCK. Md. 302) suçun ve Cumhuriyetin kuruluşundaki felsefe ile inancın özünü teşkil eden Devrim Kanunlarının da aynı şekilde bu tasarıya alınması gerektiği noktalarında itirazımız olmuş, bunlardan sadece 5816 sayılı Kanundaki suç tasarıya alınmış, diğer önerdiğimiz 2 suç ise bu tasarıya alınmayarak bu konudaki Cumhuriyet Halk Partili üyelerin vermiş olduğu önerge red edilmiştir."

⁷⁸⁵ AKDENİZ, ALTIPARMAK, s. 23.

⁷⁸⁶ 5651 sayılı Kanun toplamda 19 madden oluşmaktadır. Bu maddelerin 14'ü esas, 3'ü geçici ve 2'si de ek maddelerdir.

⁷⁸⁷ TBMM Genel Kurul Tutanağı, 22. Dönem 5. Yasama Yılı 99. Birleşim, Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, C. 156, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil5/bas/b099m.htm> (Erişim Tarihi 02.04.2021).

⁷⁸⁸ Milletvekili Ayvazoğlu'nun konuşması için bkz. TBMM Genel Kurul Tutanağı, 22. Dönem 5. Yasama Yılı 99. Birleşim, s. 68-69.

Ak Parti İstanbul Milletvekili Gülseren Topuz'un tasarıyla ilgili yaptığı konuşmada⁷⁸⁹; söz konusu çalışmayla Anayasa'da düzenlenen aile ve gençliğin korunmasının amaçlandığını ifade etmektedir. Bu doğrultuda yeni teknolojik imkanlarla uyumlu özel bir kanun hazırlanmasının zaruri bir ihtiyaç olarak ortaya çıktığını belirtir. Ayrıca Topuz, bu düzenlemenin bilişim alanında yeni suç tipleri tanımlama girişimi olarak değerlendirilmemesi gerektiğini, kanunda kapsamında sadece ilgili suçlar işlendikten sonra devreye girecek cezai ve idari yaptırımlara yer verildiğini açıklamıştır.

99'uncu Birleşimin Beşinci Oturumunda söz alan ve görüşlerini ifade eden bir diğer milletvekili de CHP Grubu adına Osman Coşkunolu'dur. Coşkunolu yapmış olduğu konuşmada⁷⁹⁰; öncelikli olarak internetin önemine vurgu yaparak interneti olası bir nükleer savaş sırasında dahi ayakta kalabilecek bir enstrüman olarak tanımlamıştır. Böylece interneti denetlemek hususunda klasik veya standart kabul ettiğimiz araçların yetersiz kalacağına vurgu yapmaktadır. Öte yandan, internet üzerinde aşırı kontrolcü veya otoriter bir tutum takınmanın, söz konusu tedbir veya önlemleri kaçınılmaz olarak sansür niteliğine taşıyacağını da belirtmiştir. Coşkunolu, bu konuda internet ortamındaki zararlı içeriklerle mücadele etmede engelleme yerine birtakım uyarı sistemlerinin kullanılmasını önermektedir. Uyarı mekanizmalarının yanında sivil toplum örgütleriyle yapılacak işbirliğinin de önemine dikkat çeker. Zira internet ortamındaki içeriklerin gerçek anlamda engellenebilmesinin mümkün olamayacağı ve her daim "etrafından geçme olanağının" bulunacağına işaret etmektedir.

Bunun yanında Coşkunolu, madde 8'deki 4. ve 6. fıkralarıyla ilgili endişelerini de dile getirmiştir. Tasarının 8. maddesinin 4. fıkrasında Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı'na (TİB)⁷⁹¹ siteleri re'sen engelleme yetkisi tanınmıştır. Bu

⁷⁸⁹ Milletvekili Gülseren Topuz'un konuşması için bkz. TBMM Genel Kurul Tutanağı, 22. Dönem 5. Yasama Yılı 99. Birleşim, s. 72.

⁷⁹⁰ Milletvekili Osman Coşkunolu'nun konuşması için bkz. TBMM Genel Kurul Tutanağı, 22. Dönem 5. Yasama Yılı 99. Birleşim, s. 78-79.

⁷⁹¹ Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB), 15/8/2016 tarihli ve 671 sayılı KHK'nin 21'inci maddesiyle kaldırılmıştır. TİB bünyesinde toplanmış görev ve yetkiler, KHK'yla birlikte Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumuna devredilmiştir. Buna paralel olarak Kanunda yer alan "Başkanlık" ifadeleri de "Kuruma" şeklinde değiştirilmiştir. İlgili düzenleme daha sonra

yetkiyle beraber site içerisinde yer alan zararlı içerikten dolayı diğer hukuka uygun verilerin de erişime engellenmesi mümkün kılınmaktadır. Coşkunoglu, böylesi bir yetkinin sansüre yol açabileceğinden uyarı odaklı bir mekanizmasının getirilmesini önermektedir. 6. fıkra çerçevesinde getirilen düzenleme ise, özellikle merkez yayın yeri Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında bulunan sorumluların savunma hakkına yönelik kısıtlama getireceğinden eleştirilmiştir⁷⁹².

Genel Kurul'daki tartışmalara konu edilen diğer bir madde ise 9'dur. Madde 9 kapsamında yayından çıkarma ve cevap hakkına ilişkin hüküm düzenlenmiştir. Tasarıda hakaret suçunun katalog suçlar arasında sayılmamasına rağmen, hakaret suçuyla ilgili bir usul olan cevap ve düzeltme hakkının düzenlenmesi eleştirilmiştir⁷⁹³. Öte yandan, internetteki bazı faaliyetler basın faaliyeti olarak nitelendirilebiliyor olsa da, internetin özgün yapısı göz ardı edilerek Basın Kanunu'ndaki düzenlemelerin getirilmesi doğru bulunmamıştır. Bu maddeyle, esas itibarıyla basın yayın faaliyetinde bulunmayan kimselerin, web siteleri nedeniyle basın yayın kuruluşlarını ilgilendiren sorumluluğa tabi tutulmaları haksızlık olarak nitelendirilmiştir. Konuyla ilgili soru üzerine söz alan dönemin Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım ise şunları ifade etmiştir: *“madde 9 çerçevesinde hiçbir tereddüdün olmaması gerektiğini, bütün yayın mecralarında, görsel, yazılı ve internet yoluyla yapılan her türlü yayında, bu yayından mağdur olanın şikayet hakkı olması, düzeltme talep etmesinin doğal olduğunu ve bunu bir sansür olarak görmemek gerektiğini”* belirtmiştir⁷⁹⁴. Bu görüşler neticesinde hükmün kaldırılmasına yönelik öneri kabul edilmemiştir.

Tasarı TBMM'de gerçekleştirilen kısa bir görüşme ve oturumun ardından 14 maddelik haliyle 4 Mayıs 2007'de kabul edilmiştir⁷⁹⁵. Kanun, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından onaylandıktan sonra 22 Mayıs 2007 tarihli

09.11./2016 tarihli ve 6757 sayılı Kanunun 18'inci maddesinde de aynen kabul edilerek kanunlaştırılmıştır.

⁷⁹² Coşkunoglu'nun konuşması, s. 79.

⁷⁹³ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd., s. 84.

⁷⁹⁴ Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım'ın TBMM'de yaptığı konuşma için bkz. TBMM Genel Kurul Tutanağı, 22. Dönem 5. Yasama Yılı 99. Birleşim.

⁷⁹⁵ Tasarıyla ilgili görüşmeler metnin okunması dahil 2 saatten az bir sürede tamamlanmıştır. Söz konusu tespit oturum açılma saati 18.29 ile kapanma saati 20.16'dan çıkarsanmaktadır.

Resmi Gazete yayımlanarak yürürlük kazanmıştır. Kanununun 3. ve 8. maddeleri için yürürlük tarihi 23 Kasım 2007 olarak düzenlenirken, diğer maddeler ise Resmi Gazetede yayınlandığı günün ertesi yürürlüğe girmiştir.

3.1.3.4 5651 Sayılı Kanun'un Yürürlüğe Girmesinden Sonra Yapılan Değişiklikler

5651 sayılı Kanun'un yürürlük kazanmasından sonra birçok değişikliğe uğradığı görülmektedir⁷⁹⁶. Kanun kapsamında gerçekleştirilen değişiklikleri üçlü bir ayrıma tabi tutmak mümkündür. Baktığımızda, metinde değişiklik öngören düzenlemelerin ağırlıklı olarak kanunlar aracılığıyla yapıldığını söyleyebiliriz⁷⁹⁷. Öte yandan, Kanun Hükmünde Kararnamelerle de Kanun metninde değişiklikler gerçekleştirilmiştir⁷⁹⁸. Son olarak, metnin güncel halini almasında Anayasa Mahkemesi kararlarının da önemli bir yeri olduğunu ifade etmek isteriz⁷⁹⁹.

İncelememizin ana temasını internete erişim hakkı oluşturduğundan, 5651 sayılı Kanun çerçevesinde gerçekleştirilen ve doğrudan internete erişim hakkıyla ilgisi olmayan değişikliklerin detaylandırılması gerekli görülmemiştir. Öte yandan, internete erişim hakkıyla ilgili hususların sonraki başlıklarda ayrıntılı olarak inceleneceğinden, burada sadece Kanunda değişiklik öngören düzenlemelerin belirtilmesi yeterli görülmüştür.

3.2 Türk Hukukunda Resmi İnternet Aktörleri

Çalışmamızın temel odak noktalarından biri de internete erişim hakkının Türk Hukuku kapsamında değerlendirilmesidir. Bir insan hakkı olarak

⁷⁹⁶ 5651 sayılı Kanun kapsamında gerçekleştirilmiş değişiklikleri gözlemleyebilmek için kanun metni altında yer alan verilere göz atılması yeterlidir.

⁷⁹⁷ 5651 sayılı Kanunda değişiklik öngören kanunlar: RG. 31.07.2020, S. 31202, RG. 24.10.2019, S. 30928, RG. 19.02.2014, S. 28918, RG. 11.09.2014, S. 29116 (Mükerrer), RG. 19.02.2014, S. 28918, RG. 15.04.2015, S. 29327.

⁷⁹⁸ 5651 sayılı Kanunda değişiklik öngören Kanun Hükmünde Kararnameler: RG. 17.08.2016, S. 29804, RG. 07.07.2018, S. 30471.

⁷⁹⁹ 5651 sayılı Kanunda değişiklik getiren Anayasa Mahkemesi Kararları: RG. 01.01.2015, S. 29223, E. 2014/149, K. 2014/151, RG. 28.01.2016, S. 29607, E. 2014/87, K. 2015/112, RG. 07.02.2018, S. 30325, E. 2015/76, K. 2017/153.

nitelendirdiğimiz internete erişim hakkının Türk Hukuk Sistemi içerisindeki yerinin ifade edilmesi son derece önemlidir. Bu bağlamda, internet konusunda Türk Hukukunda yer alan resmi aktörlerin öncelikli olarak incelenmesi tercih edilmiştir.

3.2.1 T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı

10 Temmuz 2018 tarih, 30474 (mükerrer) sayılı ve 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Resmi Gazete’de yayınlanan, “Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” ile T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (eski adıyla Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı) oluşturulmuştur⁸⁰⁰.

Bakanlık, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 474’üncü maddesinin birinci fıkra (e) bendi gereğince *“evrensel hizmet politikalarının, ilgili kanunların hükümleri dahilinde ülkenin sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik şartlarına göre belirlenmesi için gerekli çalışmaları yapmak, evrensel hizmetin yürütülmesini sağlayacak esasları tespit etmek, uygulanmasını takip etmek”* ve (f) bendinde de *“bilgi toplumu politika, hedef ve stratejileri çerçevesinde; ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla gerekli işbirliği ve koordinasyonu sağlayarak e-Devlet hizmetlerinin kapsamı ve yürütülmesine ilişkin usul ve esasları belirlemek, bu hizmetlere ilişkin eylem planları yapmak, koordinasyon ve izleme faaliyetlerini yürütmek, gerekli düzenlemeleri yapmak ve bu kapsamda ilgili faaliyetleri koordine etmek”* ile görevli kılınmıştır.

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı’nın misyonu, *“Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan herkesin, bölge ve yaşadığı yer ayrımı gözetilmeksizin evrensel hizmetten yararlanmasını sağlamak, Elektronik Haberleşme Hizmetlerine ilişkin strateji ve politikaları belirleyerek sektörün serbest bir rekabet ortamında gelişimini teşvik edici tedbirleri almak ve elektronik*

⁸⁰⁰ 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi “Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” için bkz. <https://hgm.uab.gov.tr/uploads/pages/cumhurbaskanligi-kararnameleri/cumhurbaskanligi-kararnameleri-1-nolu.pdf> (Erişim Tarihi 24.03.2021).

haberleşme sanayisinde, yerli üretimi ve Ar-Ge çalışmalarını özendirici politikalar oluşturmak, ülkemizde elektronik haberleşmenin doğal afetler ve olağanüstü haller nedeniyle aksamamasını teminen gerekli tedbirleri almak ve koordinasyonu sağlamak, toplumun teknolojik yöntemlerle bilgiye erişiminin sağlanması ve çağdaş bir yapıya kavuşturulması için gerekli çalışmalar yapmak, vatandaşların tüm hizmetleri elektronik ortamda alabilmesini teminen, e-devlet çalışmaları vasıtasıyla ilgili kurum ve kuruluşlarla gerekli koordinasyonu sağlamak,” olarak belirtilmiştir⁸⁰¹.

1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 475'inci maddesinde Bakanlığın merkez ve taşra teşkilatlanması da ifade edilmiştir. Hizmetlerin yürütülebilmesi için madde 476'nın birinci fıkrasının (f) bendinde “*Haberleşme Genel Müdürlüğü*” kurulması öngörülmüştür. Kararname'yle birlikte, Haberleşme Genel Müdürlüğü posta hizmetleri, haberleşme ve evrensel hizmet yükümlülükleri kapsamında yetkili kılınmıştır.

3.2.2 Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu

Türkiye Cumhuriyeti'nde telekomünikasyon ve internet alanı, 2813 sayılı “*Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun Kuruluşuna İlişkin Kanun*⁸⁰²” kapsamında oluşturulan “*Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK)*” tarafından düzenlenmektedir. Kurumun bağlı olduğu bakanlık ise T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'dır. Kurum, ilk olarak Elektronik Haberleşme Kanunu'nun 67. maddesince 2813 sayılı Telsiz Kanunu'nun 5. maddesinde yapılan değişiklikle kurulmuştur. Kurumun öncelikli görevi bilgi teknolojileriyle ilgili konularda çalışmalar yürütmek iken, 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun'un⁸⁰³ yürürlüğe girmesiyle görev ve yetki alanı değişmeye başlamıştır.

⁸⁰¹ T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı “*Amaç ve Hedefler*” için bkz. <https://hgm.uab.gov.tr/amaclar-ve-hedefler> (Erişim Tarihi 24.03.2021).

⁸⁰² 2813 sayılı “*Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun Kuruluşuna İlişkin Kanun*” için bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2813.pdf> (Erişim Tarihi 24.03.2021).

⁸⁰³ RG. 23.05.2007, S. 26530.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, bağımsız idari otorite sıfatını taşıyan kurumlardan biri olarak sayılır⁸⁰⁴. Bu kurumların idari teşkilatlanma içerisindeki konumu tartışmalı iken, sağladığı hizmet açısından bir yerinden yönetim kuruluşu niteliğinde olduğu kabul edilmektedir⁸⁰⁵. Örneğin, ABD’de ilgili kurumlar özel teşebbüsün bir uzantısı olarak görülürken, Fransa’da da bu yapılara kamu tüzel kişiliği tanınmamıştır⁸⁰⁶. Öte yandan, Türkiye’de ilgili kurumun kamu tüzel kişiliğine sahip olması ise bağımsızlık sıfatını zedeleyecek bir olgu olarak değerlendirilmektedir⁸⁰⁷.

Kurumun internetle ilgili temel yetkileri, internet içeriğine yönelik müdahale yetkisi veren 5651 sayılı Kanun’da düzenlenmiştir. Bu bağlamda BTK, internet ortamındaki içeriklerin izlenmesi ve engellenmesi, yer, erişim ve internet toplu kullanım sağlayıcılarının yetkilendirilmesi, takip ve denetim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve dijital ortamdaki filtreleme yazılımları hususunda standartların belirlenmesi gibi konularda yetkilendirilmiştir⁸⁰⁸. Farklı bir anlatımla BTK, Kanun kapsamına giren ve suç unsuru taşıyan içerik ve faaliyetlere yönelik önleyici çalışmalar yürüten ve bazı durumlarda da erişim engeli kararları verebilecek yetkilerle donatılmış bir idari kurumdur⁸⁰⁹.

5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu’nun 35. maddesinde internet alan adlarının yönetimine ilişkin usul ve esasları belirleme yetkisi Ulaştırma Bakanlığı’na verilmiştir. Ulaştırma Bakanlığı 3 Mart 2009 tarihli ve 321 sayılı kararıyla internet alan adlarıyla ilgili işlemler hususunda BTK’yı görevlendirmiştir. Bu kararla birlikte internet alan adları yönetimi, ODTÜ’den alınarak, BTK bünyesine taşınmıştır. Hazırlanan “İnternet Alan Adları Yönetmeliği⁸¹⁰” ile konunun hukuki bir zemine kavuşturulduğunu da söyleyebiliriz.

⁸⁰⁴ AKYILMAZ, Bahtiyar, SEZGİNER, Mehmet, KAYA, Can, Türk İdare Hukuku, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 6. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2015, s. 363.

⁸⁰⁵ GÖZLER, Kemal, KAPLAN, Gürsel, İdare Hukuku Dersleri, Güncellenmiş ve Düzeltilmiş Onyedinci Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2015, s. 244.

⁸⁰⁶ YAŞAR, Hasan, Nuri, İdare Hukuku Genel Esaslar, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş İkinci Basım, Der Yayınları, 2014, s. 548.

⁸⁰⁷ ÖZGÜR SOY, s. 38.

⁸⁰⁸ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 75.

⁸⁰⁹ ÇIRAKOĞLU, Melikşah, 5651 Sayılı Kanun Çerçevesinde İnternet Erişiminin Engellenmesi ve Erişim Sağlayıcıları Birliği, Adalet Yayınevi, Ankara, 2018, s. 37.

⁸¹⁰ RG. 05.11.2008, S. 5809.

Kurum, internete erişim hakkı açısından da önemli görevlere sahiptir. 5369 sayılı “*Evrensel Hizmetin Sağlanması Hakkında Kanun*⁸¹¹” kapsamında, coğrafi konumdan bağımsız olarak, önceden belirlenmiş kalitede ve makul sayılabilecek ücretler karşılığında asgari standartlara sahip internet erişimini ve elektronik haberleşme hizmetlerini ülke genelinde herkesçe ulaşılabilir ve erişilebilir olmasını sağlamakla yükümlüdür. Ayrıca BTK’nın “*Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Teşkilat Yönetmeliği*⁸¹²” çerçevesinde, internet hizmet sağlayıcılarına yönelik idari bazı faaliyetlerde bulunma yetkisi de mevcuttur. Son olarak, BTK’nın bazı durumlarda ihtiyaca yönelik düzenleyici işlem yapma yetkisi olduğunu da belirtmeliyiz⁸¹³.

3.2.3 İnternet Geliştirme Kurulu

İnternet sektörünü koordine edecek kurumsal bir yapıya ihtiyaç duyulması sebebiyle “İnternet Geliştirme Kurulu” oluşturulmuştur. 3348 sayılı Ulaştırma Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun⁸¹⁴ Ek 1’inci maddesi⁸¹⁵ gereğince kurulmuştur. Kurul’un başlıca görevi, ulusal çapta internet hedeflerini belirlemek ve bu hedeflere ulaşabilmek için uygulamaya konması gereken politikalar hususunda Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı’na görüş bildirmektedir⁸¹⁶. Farklı bir ifadeyle, Kurul’un bir tür danışma organı olduğunu söyleyebiliriz. Böylece, Kurul’un kararları bağlayıcı olmayıp tavsiye veya öneri niteliğindedir⁸¹⁷.

⁸¹¹ RG. 25.06.2005, S. 25856.

⁸¹² RG. 08.06.2011, S. 27958.

⁸¹³ Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu tarafından hazırlanan 24 Ağustos 2011 tarihli “Güvenli İnternet Hizmetine İlişkin Usul ve Esaslar” isimli metin örnek gösterilebilir. İlgili çalışma için bkz. <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/slug/telekomu-ni-kasyon-kurulu.pdf> (Erişim Tarihi 24.03.2021).

⁸¹⁴ RG. 01.11.2011, S. 28102.

⁸¹⁵ 3348 sayılı Ulaştırma Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun Ek 1’inci Maddesi: “*Bakanlık, teknolojinin getirdiği yeni ulaştırma ve haberleşme hizmetleri ile ilgili olarak oluşturulacak politikaların tespitinde Bakanlık dışından tecrübeli ve yetişkin kişi ve kuruluş temsilcilerinin katıldığı geçici danışma kurulları kurabilir. Bu kurul üyelerinin yol ve konaklama giderleri ile birlikte kurulun diğer faaliyet giderleri Ulaştırma Bakanlığı bütçesinden karşılanır.*”

⁸¹⁶ KILINÇ, İnternet Sitelerine Erişimin Engellenmesi ve İfade Hürriyeti, s. 42-43.

⁸¹⁷ CANBAY, s. 171.

Kurul'un görev ve yetkileri Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı tarafından hazırlanan ve 14 Aralık 2013 tarihli, 28851 (mükerrer) sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "*İnternet Geliştirme Kurulu Yönetmeliği'nde*⁸¹⁸" düzenlenmiştir. Günümüzde Kurul, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı çatısı altında Haberleşme Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak çalışmalarını yürütmektedir.

Yönetmeliğin birinci maddesinde Kurul'un amacı belirtilmiştir. Buna göre; internet ortamının gelişimi için çalışmalarda bulunmak, araştırma, inceleme ve değerlendirme yapmak, Kurul'un asli görevleri arasında kabul edilmiştir. Yönetmeliğin dördüncü maddesinde ise Kurul'un işleyişini belirleyecek ilkelere yer verilmiştir. İlgili maddeye göre; internetin gelişiminin izlenmesi, daha verimli kullanılabilmesi için gerekli politikaların geliştirilmesi, internetle ilgili etkinliklerin koordine edilmesi, güvenli internet uygulamalarının belirlenmesi, internet ortamındaki içerik zenginliğinin sağlanması yönünde teşvik edici çalışmalar yürütülmesi ve dijital alanda çocukların korunması için tüm paydaşlarla işbirliği içerisinde olmanın, Kurul'un işlem ve eylemlerini şekillendirecek temel kriterler olduğu ifade edilmiştir.

Yönetmeliğin 5'inci maddesinde Kurul'un oluşumuyla ilgili bilgilere yer verilmiştir. İlgili düzenlemeden hareketle; Kurul, internetle ilgili konularda çalışan, araştırma yapan veya inceleme ve değerlendirmelerde bulunan kimseler arasından, Bakan'ın tercih edeceği 7 üyeden oluşacaktır. Kurul üyelerinin görev süresi 4 yıl olup, üyeliği sona eren kimselerin tekrardan Kurul üyesi olarak seçilmesinin önünde de herhangi bir engel bulunmamaktadır. Öte yandan, Yönetmeliğin 6'ıncı maddesinde ise Kurul'un görev ve yetkileri detaylı olarak belirtilmiştir.

3.2.4 İnternet Daire Başkanlığı

İnternet Daire Başkanlığı, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu bünyesinde oluşturulmuş birimlerden biridir. Başkanlığın erişim engelleme ve içerik

⁸¹⁸ RG. 14.12.2013, S. 28851.

çıkarma işlemlerini gerçekleştirme ve bu konularda Erişim Sağlayıcıları Birliği'yle (ESB)⁸¹⁹ işbirliği içerisinde olma, dijital ortamda yer alan içeriklerle ilgili çalışmalar yürütme, özel hayatın gizliliğinin ihlaline ilişkin kanundan doğan sorumluluklarını yerine getirme, internet aktörlerinin yasal yükümlülüklerini takip ederek gerekli cezaları uygulama ve diğer kurum ve kuruluşlar ile vatandaşlardan gelen talepleri inceleme gibi görevleri bulunmaktadır⁸²⁰.

⁸¹⁹ Erişim Sağlayıcıları Birliği, 5651 sayılı Kanun'un 6/A maddesi kapsamında düzenlenmiştir. Kanun'da bir özel hukuk tüzel kişisi olarak tanımlanan Birlik, faaliyetlerini Erişim Sağlayıcıları Birliği tüzüğüne bağlı olarak yürütmektedir. Birlik, 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu kapsamındaki yetkili internet servis sağlayıcıları ve erişim hizmeti veren işletmelerin temsilcilerinden oluşur. Kanun'un 6/A maddesinin 1. fıkrasında, 8'inci madde dışında kalan erişim engelleme kararlarının uygulanmasını sağlamak üzere Birliğin kurulduğu ifade edilmektedir. Aynı maddenin 7. fıkrasında ise, 8. madde dışındaki erişim engelleme kararlarının uygulanması için ilgili kararların Birliğe gönderileceği belirtilmiştir. Benzer düzenlemeye Erişim Sağlayıcıları Birliği Tüzüğü'nün 3. maddesinde de yer verilmiştir. İlgili hükümlerden hareketle, Birliğin kendisine gönderilen engelleme kararlarını uygulamakla görevli olduğunu söyleyebiliriz. Erişim Sağlayıcıları Birliği, kendisine gönderilen engelleme kararlarını erişim sağlayıcılarına göndererek uygulamaya koymaktadır. Farklı bir ifadeyle, kararlar doğrudan Birlik tarafından uygulamaya konulmamaktadır. Bu sebeple Birliğin görevi; erişim engelleme kararlarının uygulanması için gerekli koordinasyonu sağlamak şeklinde düşünülebilir.

⁸²⁰ İnternet Daire Başkanlığı'nın diğer görevleri: "İçerik, Yer, Erişim sağlayıcıları ve diğer İnternet aktörlerine ilişkin işlemleri yapmak, İnternet Bilgi ve İhbar Merkezi'yle ilgili iş ve işlemleri yapmak ve yaptırmak(Bireysel ve kurumsal ihbarların alınması, hukuki ve teknik açıdan değerlendirilmesi ve sonuçlandırılması, Uluslararası Bilgi İhbar Merkezleri (INHOPE) ile işbirliğinin yürütülmesi), Yasadışı içeriklerle mücadele kapsamında ulusal ve uluslararası İnternet aktörleri ile kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyonu sağlamaya yönelik çalışmalar yapmak, 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanununun 60'ıncı Maddesinde öngörülen Başbakanlığın gerekli gördüğü tedbirlerin uygulanması hususunda gerekli hukuki iş ve işlemleri yapmak, Kurumun, 5651 sayılı Kanundaki görevleri kapsamında ilgili yerlerden bilgi, belge, veri ve kayıtları almak ve değerlendirmek, 5651 sayılı Kanun kapsamına giren suçların işlendiğinin tespit edilerek gerekli tedbirlerin alınmasının sağlanması amacıyla İnternet ortamında yapılan yayınların içeriklerinin izlenmesi için gerekli çalışmaları yapmak, İnternet ortamında yapılan yayınların içeriklerinin izlenmesinin hangi seviye, zaman ve şekilde yapılacağını belirlemek amacıyla çalışmalar yapmak, İnternetin sosyal, kültürel, psikolojik, hukuki, ekonomik, yönetim vb. boyutlarına ve aktörlerine yönelik olarak araştırma ve analizler yapmak ve yaptırmak, İnternetle ilgili kullanıcı eğilimleri, ihbar verileri vb. istatistiki materyalleri değerlendirmeye yönelik çalışmalar yapmak, araştırma, inceleme, bilimsel yayın, tez, yazı, rapor, süreli yayın vb. dokümanları takip etmek ve bunların değerlendirilebilir hale getirilmesini sağlamak, İnternet teknolojilerindeki gelişmeleri takip etmek, gerekli yazılım donanım ve sistemlerin geliştirilmesine yönelik çalışmaları yapmak veya yaptırmak, İnternetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımına ilişkin eğitim programları, çalıştay, toplantı, konferans, seminer, bilimsel çalışmalar, saha araştırmaları, projeler yapmak, yaptırmak ve teşvik etmek, İnternetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımına ilişkin basılı (kitap, rapor, broşür, dergi vb.), sesli ve görsel materyaller hazırlanması ve dağıtımı, web portalı geliştirilmesi ve işletilmesine ilişkin çalışmalar yapmak, yaptırmak ve teşvik etmek, İnternetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımına ilişkin farkındalığı artırmaya yönelik bilinçlendirme çalışmalarını koordine etmek ve Yardım Hatlarının kurulmasını sağlamak amacıyla Güvenli İnternet Merkezi kurulması ve işletilmesi, İnternet etiğinin ve internet okur-yazarlığının geliştirilmesi konularında çalışmalar yapmak, yaptırmak ve yapılan çalışmaları teşvik etmek, Pozitif yerli içerik oluşturmasını teşvik etmek, İnternet Geliştirme Kurulu ile ilişkileri yürütmek, Güvenli İnternet Hizmeti (GİH) kapsamında; Güvenli İnternet Hizmeti profillerinin ü) belirlenmesi, profili listelerinin oluşturulması ve güncellenmesi, GİH kullanıcılarından gelen ihbar ve itirazların değerlendirilmesi çalışmalarını yapmak, GİH kapsamında İSS'ler ile ilişkileri

3.2.5 İnternet Erişim Sağlayıcıları

5651 sayılı Kanununun 2. maddesinin 1. fıkrasının (e) bendinde erişim sağlayıcısı “*kullanıcılarına internet ortamına erişim olanağı sağlayan her türlü gerçek veya tüzel kişiler*” olarak tanımlanmıştır. Kanunda söz edilen “erişim” kavramıyla, herhangi bir vasıta aracılığıyla dijital ortama bağlanma ve kullanım ifade edilmektedir⁸²¹. Gerçek veya tüzel kişiler, sözleşme karşılığında erişim sağlayıcılarının herhangi birinden internete bağlanma hizmeti alabilirler.

Türkiye’de erişim sağlayıcısı olarak faaliyette bulunabilmek için, Telekomünikasyon Kurumu Tarafından Erişim Sağlayıcılara ve Yer Sağlayıcılara Faaliyet Verilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin⁸²² 4. maddesi gereğince, ilgili yapının Türkiye Cumhuriyet sınırları içerisinde bulunması koşulu aranmaktadır. Bu koşulu taşıyan gerçek veya tüzel kişiler BTK’dan alacakları faaliyet belgesiyle hizmet vermeye başlayabilirler. 5651 sayılı Kanun kapsamında faaliyet belgesi bir tür yetki belgesi niteliğindedir. Erişim sağlayıcısının hizmet süresi, faaliyet belgesinde belirtilen süreye kadar geçerlidir. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, web sitesinde güncel erişim sağlayıcıları listesini paylaşarak kamuoyunun bilgisine getirmektedir. Öte yandan, 5651 sayılı Kanun gereği, erişim sağlayıcılarının Erişim Sağlayıcıları Birliğine üye olması da zorunlu tutulmuştur.

Erişim sağlayıcıları, İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin⁸²³ 5. maddesi gereğince, kendileri hakkındaki tanıtıcı ve açıklayıcı güncel bilgileri internet ortamında paylaşma yükümlülüğü bulunmaktadır. Sağlayıcı hakkındaki bilgilerin değişikliğe uğraması halinde de en geç 1 ay içerisinde BTK’nın bilgilendirilmesi gerekir. BTK’ya karşı yükümlülüğünü yerine getirmeyen erişim sağlayıcısına

(*listelerin aktarımı, test, denetim, raporlama*) yürütmek, *GİH Kriter Kurulu Toplantılarını Organize etmek, GİH’nin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için çalışmalar yapmak, Başkan tarafından verilecek diğer görevleri yapmak.*” <https://www.btk.gov.tr/internet-daire-baskanligi> adresinden 25.03.2021 tarihinde alınmıştır.

⁸²¹ KENT, s. 40.

⁸²² RG. 24.10.2007, S. 26680.

⁸²³ RG. 30.11.2007, S. 26716.

iki bin Türk lirası ile elli bin Türk lirasına kadar idari para cezası verilebilmektedir.

Erişim sağlayıcılarının uyması gerektiği yükümlülükler, 5651 sayılı Kanunun 6. maddesinde düzenlenmiştir. Erişim sağlama hizmeti veren bir işletme, 5651 sayılı Kanun hükümlerine uygun olarak bilgilendirilmesi halinde, kullanıcısının yayınlamış olduğu hukuka aykırı içerikten sorumludur. Farklı bir ifadeyle, erişim sağlayıcılarının hukuka aykırı içerikten doğrudan sorumlu olmadıkları; ancak haberdar edilmeleri halinde sorumlulukları söz konusu olabilmektedir⁸²⁴. Hukuka aykırı içerik hakkında bilgilendirilen erişim sağlayıcısının, Kanun gereğince teknik açıdan sahip olduğu engelleme imkanlarına göre ilgili yayına erişim engeli koyması gerekir⁸²⁵. Söz konusu uygulama, AB E-Ticaret Yönergesi'nin 15. maddesiyle de paralellik göstermektedir⁸²⁶. Kanunun 6/A maddesinin 7. fıkrasında, erişim engelleme kararları Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi (UYAP) üzerinden Erişim Sağlayıcıları Birliği'ne gönderilmekte ve oradan da ilgili erişim sağlayıcısına ulaştırılmaktadır. Madde 6/A'nın 8. fıkrasında, Erişim Sağlayıcıları Birliği'ne gönderilen kararların mevzuata aykırılık taşıması halinde, Birliğin itiraz hakkı olduğu düzenlenmiştir.

5651 sayılı Kanun kapsamında koruma tedbiri olarak verilen erişim engelleme kararının erişim sağlayıcısı tarafından yerine getirilmesi gerekir. Kararı uygulamayan erişim sağlayıcısı beş yüz günden üç bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılabilir. Öte yandan, idari kararı yerine getirmeyen işletmeye, BTK tarafından on bin Türk lirasından yüz bin Türk lirasına kadar idari para cezası da verilir. Hakkında idari para cezasına hükmedilen erişim sağlayıcısının, yirmi dört saat içerisinde kararın gereğini yerine getirmemesi halinde ise BTK tarafından yetki belgesi iptal edilebilecektir.

Hizmetlerine devam eden erişim sağlayıcısı, BTK tarafından talep edilen bilgileri paylaşmakla ve önerilen tedbirleri almakla yükümlüdür⁸²⁷. 5651 sayılı

⁸²⁴ DÜLGER, Bilişim Suçları ve İnternet vd., s. 726.

⁸²⁵ DÜLGER, Bilişim Suçları ve İnternet vd., s. 726.

⁸²⁶ AKDENİZ, ALTIPARMAK, s. 19; Kaya, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd, s. 132.

⁸²⁷ KENT, s. 42.

Kanun kapsamında faaliyetlerini sonlandıracak erişim sağlayıcısının en az 3 ay önceden durum hakkında BTK'ı bilgilendirmesi ve faaliyet belgesinin iptalini istemesi gerekir. Bu bildirim aynı zamanda müşteri ve içerik sağlayıcılarına da yapılması zorunludur. İnternet hizmetleriyle ilgili olarak son bir yıla ait erişim sağlayıcı trafik bilgilerinin BTK'ya teslim edilmesinden sonra yetki belgesi iptal edilebilir.

3.2.6 İnternet İçerik Sağlayıcıları

5651 sayılı Kanun'un 2. maddesinin 1. fıkrasının (f) bendinde “*internet ortamı üzerinden kullanıcılara sunulan her türlü bilgi veya veriyi üreten, değiştiren ve sağlayan gerçek veya tüzel kişiler*” olarak ifade edilmektedir. Tanım kapsamında belirtilen “her türlü” ibaresiyle, tüm dijital içeriklerin uygulama alanına girdiği görülmektedir⁸²⁸. İçerik sağlayıcıları, internet ortamındaki içeriği üreten, düzenleyen ve değiştirerek üçüncü kişilere iletilmesini sağlayan işletmelerdir⁸²⁹. Günümüzde sıkça kullanılan sosyal medya uygulamaları, dergi, gazete ve haber siteleri birer içerik sağlayıcı örneği olarak gösterilebilir. Öte yandan, içerik sağlayıcılarının BTK'nın talep ettiği bilgi ve belgeleri talep edilen şekilde teslim etme ve BTK tarafından bildirilen tedbirleri yerine getirme yükümlülüğü de bulunmaktadır.

İçerik sağlayıcıları dijital ortamda kullanıma sunduğu içeriklerin sorumluluğunu üstlenmektedir. İçerik, sağlayıcı tarafından üretilmiş ise kendisine ait içerikten bahsedilmekte ve içerik sağlayıcısının sorumluluğu ortaya çıkmaktadır. Buradaki sorumluluk hem özel hukuk hem de ceza hukuku anlamında ortaya çıkar⁸³⁰. 5651 sayılı Kanununun 4. maddesinin 2. fıkrasına göre içerik sağlayıcısı, kural olarak bağlantı sağladığı veya başkasına ait olan içeriklerden dolayı sorumlu tutulamamaktadır. Fakat içerik sağlayıcısının sunuş şeklinden, ilgili içeriği benimsediği veya kullanıcıların özellikle ulaşmasını amaçladığı açıkça belirli olduğu durumda ise, sağlayıcının genel hükümler kapsamında

⁸²⁸ GEZDER, Ümit, İçerik Sağlayıcının ve Yer Sağlayıcının Hukuki Sorumluluğu ve Sorumluluk Muafiyeti, Beta Yayınları, İstanbul, 2017, s. 41.

⁸²⁹ KENT, s. 43.

⁸³⁰ GEZDER, s.100.

sorumluluğundan bahsedilir. Burada ölçü olarak “makul bir ortalama kullanıcının algısı” göz önünde bulundurulmakta ve somut olayın koşullarına göre bir değerlendirme yapılması gerekir⁸³¹.

3.2.7 İnternet Yer Sağlayıcıları

Yer sağlayıcısı, 5651 sayılı Kanun’un 2. maddesinin 1 fıkrasının (m) bendinde “*hizmet ve içerikleri barındıran sistemleri sağlayan veya işleten gerçek veya tüzel kişiler*” olarak tanımlanmıştır. Yer sağlayıcıları, içerik sağlayıcılarından farklı olarak içeriğin üretilmesi sürecinde görev almayıp, başkasına ait içeriği kullanılmak üzere saklayan birimlerdir. Farklı bir ifadeyle, bir tür depolama faaliyeti gördüğünü söyleyebiliriz⁸³². Yer sağlayıcılarının görevi; internet sayfalarındaki bilgi ve verileri sunucularında saklı tutarak, kullanıcıların erişimine sunmaktır⁸³³. Hosting firmaları başta olmak üzere, ticari gaile gütmeyen gerçek kişiler, kurumlar, üniversiteler, dernekler, şirketler, vakıflar vb. kuruluşlar yer sağlayıcısı olabilmektedirler⁸³⁴. Ayrıca BTK’nın web sitesinde, güncel yer sağlayıcıları listesini de kamuoyunun bilgisine sunduğunu belirtmeliyiz⁸³⁵.

5651 sayılı Kanununun 5. maddesinin 6. fıkrasında, yer sağlayıcıların faaliyetlerine başlayabilmesi için BTK’ya bildirimde bulunması zorunlu kılınmıştır. Buradaki yükümlülük sadece bilgilendirme yükümlülüğüdür. Yer sağlayıcılarının faaliyet veya yetki belgesi benzeri bir belge almalarına gerek yoktur.

Günümüzde farklı türde yer sağlama hizmetleri mevcuttur. Bunları: paylaşılan barındırma (shared web hosting), kiralık sunucu (dedicated web hosting), yönetimli kiralık sunucu (managed web hosting), sunucu barındırma (co-

⁸³¹ GEZDER, s.98.

⁸³² GEZDER, s. 113.

⁸³³ KAPLANHAN, Fatih, “Türkiye’de Sosyal Medyanın Vergilendiril(eme)mesi ve Çözüm Önerileri: Google, Facebook, Twitter Örneği,” Güvenlik Çalışmalarına Dergisi, C. 18, S. 3, 2017, s. 35.

⁸³⁴ KILINÇ, İnternet Sitelerine Erişimin Engellenmesi ve İfade Hürriyeti, s. 45.

⁸³⁵ Güncel liste için bkz. <https://www.btk.gov.tr/ticari-amacli-hizmet-verenler-yer-saglayici-listesi> (Erişim Tarihi 25.03.2021).

location web hosting), bayi web barındırma (reseller web hosting), sanal sunucu (virtual private server), içerik dağıtım ağı, (CDN-Content delivery network) ve bulut bilişim (cloud computing) şeklinde tasnif etmek mümkündür⁸³⁶.

Yer sağlayıcı, depoladığı veya barındırdığı içerikleri kontrol etmekle yükümlü değildir. Şöyle ki, bir içeriğin hukuka aykırı unsurlar taşıması sebebiyle yer sağlayıcılarının sorumluluğu bulunmamaktadır. Fakat, yer sağladığı içeriğin hukuka aykırı olduğu bilgisinin paylaşılmasından sonra ise, ilgili içeriği yayından kaldırmak konusunda bir yükümlülüğü olduğu kabul edilir. Böylece hukuka aykırı olarak değerlendirilen içerik sunuculardan veya depolanan içerikler arasından çıkartılmaktadır.

3.2.8 İnternet Toplu Kullanım Sağlayıcıları

Toplu kullanım sağlayıcıları, 5651 sayılı Kanun'un 2. maddesinin 1. fıkrasının (i) bendinde "*kişilere belli bir yerde ve belli bir süre internet ortamı kullanım olanağı sağlayan*" şeklinde düzenlenmiştir. Kanun'da tek bir tanıma yer verilirken sadece toplu kullanım sağlayıcılarından bahsedilmiştir. Oysa İnternet Toplu Kullanım Sağlayıcıları Hakkında Yönetmelik⁸³⁷ kapsamında ise toplu kullanım sağlayıcıları ikiye ayrılmaktadır. Yönetmeliğe göre internet toplu kullanım sağlayıcıları ve ticari amaçla internet toplu kullanım sağlayıcıları olmak üzere ikili bir ayırım mevcuttur. Yönetmeliğin 3. maddesinin 1. fıkrasının (g) bendinde, internet toplu kullanım sağlayıcılarının kişilere belirli bir yerde ve süre boyunca ücretsiz internet kullanım hizmeti sunan gerçek ve tüzel kişilerden oluştuğu ifade edilmektedir⁸³⁸. Tanımdan hareketle; havalimanları, otobüs terminalleri, oteller, üniversiteler, dernekler, şirketler, kafeler gibi yerlerde herhangi bir kâr gütmeyen internet kullanım hizmetlerinin bu kapsamda değerlendirilebileceğini söyleyebiliriz.

⁸³⁶ KILIÇ, Ahmet, Devlet Eli ile İnternet İçerik Düzenlemesi Sorunu: TİB Örneği, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2013, s. 139; KENT, s. 46.

⁸³⁷ RG. 11.04.2017, S. 30035.

⁸³⁸ KENT, s. 48.

Yönetmeliğin 3. maddesinin 1. fıkrasının (ğ) bendinde ticari amaçla internet kullanım sağlayıcıları ifade edilmiştir. İlgili tanıma göre; “*internet salonu ve benzeri umuma açık yerlerde belirli bir ücret karşılığında internet toplu kullanım sağlayıcılığı hizmeti veren veya bununla beraber bilgisayarlarda bilgi ve beceri artırıcı veya zeka geliştirici nitelikteki oyunların oynatılmasına imkân sağlayan gerçek ve tüzel kişiler*” olarak düzenlenmiştir. Benzer bir tanıma İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 3. maddesinin 1. fıkrasının (o) bendinde de yer verilmiştir.

Ticari amaçla toplu kullanım sağlayıcılar, mahalli mülki amirden izin belgesi almaları gerekir. Denetimleri de yine mahalli mülki amir tarafından gerçekleştirilmektedir. İzin belgesiyle ilgili prosedürler, İnternet Toplu Kullanım Sağlayıcıları Hakkında Yönetmelik kapsamında düzenlenmiştir. İzin talebinde bulunan toplu internet kullanım sağlayıcılarının bilgileri otuz gün içerisinde BTK'ya bildirilmektedir. Ayrıca, ticari nitelikteki sağlayıcıların sabit IP adresi almaları ve bu sabit IP'yi de kullanmaları gerekir. IP adresi değişikliğinin söz konusu olduğu durumlarda ise on beş gün içerisinde mülki idare amirliklerine bilgi verilmesi zorunludur.

5651 sayılı Kanun'un 7. maddesine göre, toplu kullanım sağlayıcılarının türüne bakılmaksızın, suç unsuru taşıyan içeriklere yönelik erişim engeli ve kullanımına ilişkin erişim kayıtlarının tutulması konusunda Yönetmelikte belirtilen tedbirleri almakla yükümlü oldukları belirtilir. Yönetmeliğin 4. maddesinde, suç olgusu taşıyan içeriklere yönelik önleyici tedbirler alınması, öncelikli mesele olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, bazı durumlarda toplu kullanım sağlayıcılarının içerik filtreleme ve güvenli internet hizmetine başvurabildiğini de söyleyebiliriz.

3.3 “İnternet Kanunu”: 5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun

5651 sayılı Kanun⁸³⁹ 22 Mayıs 2007 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlük kazanmıştır. Böylece internet ortamındaki içeriklerin denetimi konusunda yeni bir uygulama alanı yaratıldığını görmekteyiz. Önceleri Türk Hukukunda müdahale niteliğindeki kurallar dağınık haldeyken, bu kanunla özel bir düzenlemede toplanmış olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan İnternet Kanun’un sadece dijital ortamdaki içeriklerin denetlenebilmesi hususunda düzenlemeler öngörmediği, aynı zamanda internet alanındaki süljeleri de yasal bir zemine kavuşturan çalışma niteliğinde olduğunu belirtmeliyiz.

5651 sayılı Kanun’da öngörülen düzenlemelerin uygulanabilmesi için ikincil nitelikteki düzenlemeler de hazırlanmıştır. Bu doğrultuda; “Erişim ve Yer Sağlayıcılara Faaliyet Belgesi Verilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”, “İnternet Toplu Kullanım Sağlayıcıları Hakkında Yönetmelik” ve 5651 sayılı Kanun’un uygulanmasına ilişkin olarak “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” düzenlenmiştir. Tüm bu metinler, İnternet Kanunu kapsamında getirilen düzenlemelerin somutlaştırılmasına hizmet eden çalışmalardır.

3.3.1 5651 Sayılı Kanun’un Hukuki Açıdan Değerlendirilmesi

Türkiye’de dijital ortama yönelik müdahalelerin tarihi pek de eskiye dayanmamaktadır. Özellikle 2000’li yıllarda internetin yaygınlaşmasıyla, bu konuda gelişmeler yaşandığı görülmektedir. 5651 sayılı Kanun öncesi dönemde internete yönelik müdahalelere zemin hazırlayan düzenlemelerin karmaşıklığı, İnternet Kanunu’yla ortadan kalkmıştır. Bu nedendir ki 5651 sayılı Kanun, internet ortamındaki içeriklerin düzenlenmesi ve denetlenmesi konusunda temel mevzuat niteliğindedir⁸⁴⁰.

⁸³⁹ 5651 sayılı Kanun’un güncel metni;14 esas, 4 ek ve 5 adet de geçici maddeden oluşmaktadır.

⁸⁴⁰ ÖZGÜR SOY, s. 27.

5651 sayılı Kanun, Anayasanın 41. maddesinde yer alan “Ailenin korunması” ve 58. maddesinde düzenlenen “Gençliğin korunması” hükümleri referans alınarak hazırlanmıştır⁸⁴¹. Kanun’un Genel Gerekçesinde de “*Hazırlanan bu tasarı ile Anayasanın söz konusu hükümleri uyarınca, aileyi, çocukları ve gençleri internet dahil elektronik iletişim araçlarının suiistimal edilmesi suretiyle uyuşturucu ve uyarıcı madde alışkanlığı, intihara yönlendirme, cinsel istismar, kumar ve benzeri kötü alışkanlıkları teşvik eden kötü yayınların içeriklerinden*” korumayı amaçladığı ifade edilmektedir. Ayrıca Kanun’un 1. maddesinde, “*içerik sağlayıcı, yer sağlayıcı, erişim sağlayıcı ve toplu kullanım sağlayıcıların yükümlülük ve sorumlulukları ile internet ortamında işlenen belirli suçlarla içerik, yer ve erişim sağlayıcıları üzerinden mücadeleye ilişkin esas ve usullere*” de yer verildiği düzenlenmiştir.

5651 sayılı Kanun öncesinde mahkemeler tarafından erişim engeliyle ilgili kararlar genel hükümlerden hareketle verilmekteydi⁸⁴². Kanunla beraber erişim engellemelerine yönelik kararlar yasal bir zemine oturtulmuştur. Şüphesiz bu yaklaşım, hukuk devleti açısından da olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir⁸⁴³.

İnternet Kanunu özel bir kanun niteliğine sahiptir. İlgili tespit Yargıtay’ın bir kararında da açıkça belirtilmiştir⁸⁴⁴. Dava konusu olayda, internet sitesindeki yayın sebebiyle kişilik hakları ihlal edilen davacı, sitedeki içeriğin tedbir yoluyla çıkartılması ve uğradığı zararın giderilmesi için manevi tazminat talebinde bulunmaktadır. Kararda, 5651 sayılı Kanun’da internet ortamındaki yayınlar sebebiyle kişilik hakkına yönelik saldırılar karşısında hangi usul ve esasların uygulanacağına düzenlendiği ifade edilmektedir. Yargıtay, bu gerçekten hareketle 5651 sayılı Kanun’un 4721 sayılı Medeni Kanuna göre özel kanun

⁸⁴¹ Kamu Denetçiliği Kurumu’nun (Ombudsmanlık) 12 Ağustos 2015 tarihli tavsiye kararında benzeri görüş: 5651 sayılı Kanun’un 1982 tarihli Anayasa’da yer alan ailenin, çocukları ve gençlerin korunmasına dair hükümlerin işlerliğini sağlamak amacını taşıdığı şeklinde ifade bulunmaktadır. İlgili karar için bkz. Kamu Denetçiliği Kurumu Tavsiye Kararı 12.08.2015, Dosya No: 2014/3076.

⁸⁴² KENT, s. 35.

⁸⁴³ KILINÇ, “5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi vd.,” s. 122.

⁸⁴⁴ Yargıtay 4. Hukuk Dairesi 2012/6581, E. 2012/10331 Sayılı Kararı.

konumunda olduğu ve özel kanunda bir düzenleme olması halinde de öncelikli olarak özel yasanın uygulanması gerektiğini belirtmektedir.

3.3.2 5651 Sayılı Kanun Kapsamında İnternete Erişim Hakkı

Teknolojinin önlenemez gelişimiyle akıllı cihazlar hayatımızın önemli bir parçası konumuna gelmiştir. İnsanoğlunun teknolojiyle kurduğu eşsiz bağ, kaçınılmaz olarak yeni kavram ve anlayışların da ortaya çıkmasını sağlamıştır. Şöyle ki, internete erişim hakkı da insan yaşamının cihazlarla bütünleşmesinin bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Baktığımızda, literatürde internete erişimin bir hak olduğuyula ilgili tartışmaların yeni olduğunu görmekteyiz. Bu nedendir ki, internete erişimin bir hak olarak yasal düzenlemelere konu edilmesi hususuna temkinli yanaşıldığını söyleyebiliriz.

5651 sayılı Kanun kapsamında internete erişim hakkına yer verilmemiştir. Nitekim Kanun'un Genel Gereğesi ile Adalet Komisyonu ve TBMM'de gerçekleştirilen müzakerelerde de böyle bir düşüncenin olmadığı açıkça görölmektedir. İnternet Kanunu'yla daha çok internet ortamındaki yayınların kontrol altına alınması hedeflenmiştir. Diğer bir ifadeyle, Kanun'un hak odaklı bir çalışmadan ziyade, bir tür denetim aracı niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz. Öte taraftan, Türk Hukukunda internete erişim hakkıyla ilgili hiçbir düzenlemenin bulunmadığını da iddia etmek doğru değildir. Zira internete erişim hakkı, çalışmanın önceki bölümlerinde de ifade edildiği üzere Anayasa'da yer alan birçok hak ile bağlantılı olması sebebiyle hukuk sisteminde dolaylı olarak var olan bir haktır.

Türk Hukukunda internete erişim hakkıyla ilgili doğrudan bir düzenleme olmamasına rağmen, konuyla bağlantılı farklı çalışmaların bulunduğunu ifade edebiliriz. Nitekim, 5651 sayılı Kanun da, bu metinlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Kanun çerçevesinde öngörölen internete erişim kısıtlanmalarıyla ilgili hükümler, konuyla yakından ilişkilidir. Ayrıca madde 2'de tanımlanan kavramların da internete erişim hakkıyla ilgili olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda, çalışmamızda İnternet Kanunu'nda öngörölen sınırlandırma rejiminin detaylı olarak incelenmesini önemli bulmaktayız.

3.3.3 5651 Sayılı Kanun'a Göre İnternete Erişim Hakkının Engellenmesi

Türk Hukuku'nda İnternet Kanunu yürürlüğe girmeden önce farklı esaslara göre internet içeriğine yönelik müdahaleler gerçekleştirilmekteydi. Oysa Kanun gerekçesinde de ifade edildiği üzere, geleneksel veya klasik kabul edilen idari veya cezai uygulamaların internet ortamındaki suçlarla mücadele hususunda yetersiz kaldığı açıkça belirtilmiştir. Böylesi bir eksikliği gidermek amacıyla 5651 sayılı Kanun gibi özel bir kanun hazırlanmıştır. Kanunla beraber Türk Hukukunda internet içeriğine yönelik müdahaleler tek bir çatı altına toplanmıştır⁸⁴⁵.

Kanun'da internete erişim engeli getirilebilmesi için “yeterli şüphe⁸⁴⁶” şartı aranmaktadır. Bu uygulama kimileri tarafından onaylanırken⁸⁴⁷, kimilerince de eleştirilmektedir⁸⁴⁸. Erişim engelleme kararlarının yeterli şüphe şartına dayandırılmasının, demokratik hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmadığı ve “kontROLSÜZ” erişim engeli uygulamalarına sebebiyet verebileceği ileri sürülmektedir⁸⁴⁹. Ayrıca, Kanun'da öngörülen engelleme sisteminin AİHM içtihatlarında ifade bulan “orantılılık”, “demokratik toplum” ve “meşruiyet” ilkeleriyle de örtüşmediği gerekçesiyle, olası bir değişiklik kapsamında Kanuna kuvvetli şüphenin eklenmesiyle bile, engelleme kararlarının evrensel hukukla uyumlu olmayabileceği düşünülmektedir⁸⁵⁰.

⁸⁴⁵ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd., s. 85.

⁸⁴⁶ Yeterli Şüphe Kavramı: “şayet, basit şüphe hazırlık soruşturması sonunda, son soruşturma neticesinde sanığın mahkum olacağını gösterecek yeterliliğe erişmişse buna yeterli şüphe denir”. “Eldeki delillere nazaran, yapılacak bir duruşmada sanığın mahkum olması ihtimali beraat etmesi ihtimalinden daha kuvvetli ise yeterli şüphe var demektir”. Detaylı bilgi için bkz. ÖZBEK, Özer, Veli, Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbiri Olarak Arama, Seçkin Yayınları, Ankara, 1999, s. 61; ÖZTÜRK, Bahri, TEZCAN, Durmuş, ERDEM, Mustafa, Ruhan, SİRMA, Özge, SAYGILAR, Yasemin, F., Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2013, s. 447.

⁸⁴⁷ “... basit bir şüphe ile (sözgelimi yalnızca ihbar ile) erişimin engellenmesi gündeme gelebilecektir ki bu da ciddi anlamda hak yitimlerine yol açabilecektir. Kuvvetli şüphenin aranması durumunda da soruşturma olanağı güçleşebilecektir.” Detaylı bilgi için bkz. TAŞKIN, İnternet Erişim Yasakları, s. 214-215.

⁸⁴⁸ “Bir internet sitesine yönelik erişimin engellenmesi ya da ifade ve iletişim özgürlüğünün sınırlandırılabilmesi için “yeterli şüphe” şartı, demokratik hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmamaktadır.” Detaylı bilgi için bkz. Avcı, 311.

⁸⁴⁹ GÜRKAYNAK, Gönenç, “Türkiye’de İnternet Mevzuatı Uygulamasına Global Bir Bakış: Resmin Neresindeyiz? Dışında mı?,” s. 6.

⁸⁵⁰ AVCI, s. 312-313.

Kanun çerçevesinde internete erişim engeliyle ilgili hükümler madde 8, 8/A, 9 ve 9/A'da toplanmıştır. Madde 8'in başlığı "*İçeriğin çıkarılması ve erişimin engellenmesi kararları ile yerine getirilmesi*" şeklindedir. Öte yandan 8/A kapsamında ise "*Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde içeriğin çıkarılması ve/veya erişimin engellenmesi*" başlığı yer alır. Madde 9 açısından baktığımızda, başlığın madde 8 ile benzer olduğunu söyleyebiliriz. 9/A kapsamında ise öngörülen düzenlemenin diğer hükümlerden ayrılarak, spesifik bir konuya yönelik olduğu görülür. Nitekim, madde 9/A'nın başlığı da "*Özel hayatın gizliliği nedeniyle içeriğe erişimin engellenmesi*" olarak düzenlenmiştir. Başlıklardan hareketle, Kanun'da internet ortamındaki yayınlar için erişim engeli uygulamaları yanında içerikten çıkarma yönteminin de düzenlendiğini söylemeliyiz.

"İçeriğin çıkarılması" yöntemi dijital ortamda gerçekleşen ihlallerin giderilmesi amacıyla Kanun'da düzenlenmiş diğer bir mekanizmadır. Bu metotla; internet ortamında yer alan hukuka aykırı içeriklerin, ilgili kişilerin yapacağı başvurular veya yetkili mercilerin vereceği kararlar doğrultusunda içerik ya da yer sağlayıcıları tarafından yayından kaldırılması olarak ifade edilir. İçeriğin yayından çıkartılmasıyla, internet ortamındaki veriye özel ve doğrudan bir yaptırım uygulandığından, söz konusu mekanizmanın sitelerin tamamen kapatılmasını önleyen, hakkaniyet ve ölçülülük ilkelerine uygun çözümler getirdiği kabul edilmektedir⁸⁵¹. Uyar-kaldır sistemi olarak da isimlendirilen bu yöntem, 5651 sayılı Kanun'un 8/A ve 9. maddelerinde düzenlenmiştir. Uygulamada internete erişim hakkıyla ilişkili gelişmelerin sıklıkla erişim engeliyle ilgili kararlardan oluşması sebebiyle, çalışmamızda uyar-kaldır sistemine detaylı yer verilmesi gerekli görülmemiştir.

Kanun'a göre erişim engeli uygulanacak durumları üçlü bir ayrıma tabi tutmamız mümkündür. Buna göre; ilk olarak Kanun'da belirtilen durumlar çerçevesince erişim yasağı getirilebileceğini söyleyebiliriz. Şöyle ki, madde 8'de sayılan suçlardan birinin veya madde 8/A, 9 ve 9/A'daki koşulların ortaya çıkması durumunda erişim engeli uygulanabileceği belirtilmektedir. Kanun'da

⁸⁵¹ KILINÇ, "Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta İnternet Sitelerine Erişimin Engellenmesi vd.," s. 415.

öngörülen diğer bir erişim engeli uygulanma şekli ise, Kanun'da açıkça ifade edilen diğer kanunlara göre verilecek kararlardır. Baktığımızda, 8. maddenin 1. fıkrasının (b) ve (c) bentlerinde 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun ve 7258 sayılı Futbol ve Diğer Spor Müsabakalarında Bahis ve Şans Düzenlemeleri Hakkında Kanun'da⁸⁵² yer alan suçlar sebebiyle erişim engeli kararı verilebileceği açıkça düzenlenmiştir.

Öte yandan erişim engeliyle ilgili kısıtlamaların tek hukuki dayanağı olarak 5651 sayılı Kanun'u görmek de doğru değildir. İlgili tespit, Kanun'un 6. maddesinde açıkça ifade edilmiştir⁸⁵³. Baktığımızda, İnternet Kanunu dışındaki diğer kanunların da, belirli durumlarda erişim engeli uygulamasına hukuki dayanak teşkil edebileceği görülmektedir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun Ek 4. maddesi, 5602 sayılı Şans Oyunları Hasılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzenlenmesi Hakkında Kanun'un⁸⁵⁴ 3. maddesinin 1'inci fıkrasının (ç) bendi, 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un⁸⁵⁵ 6. maddesi ve 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun⁸⁵⁶ 99. maddesi ilgili duruma örnek olarak verilebilecek düzenlemelerdendir.

2018 yılında 6112 sayılı RTÜK Kanun'unda⁸⁵⁷ yapılan değişiklikle, RTÜK'ün internet ortamındaki yayınları denetlemesinin önü açılmıştır. Kanuna eklenen 29/A maddesiyle *“Üst Kuruldan geçici yayın hakkı ve/veya yayın lisansı bulunan medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar, bu hak ve lisansları ile yayınlarını bu Kanun ve 4/5/2007 tarihli ve 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun hükümlerine uygun olarak internet ortamından da sunabilirler. Radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerini sadece internet ortamından sunmak isteyen medya hizmet sağlayıcılar Üst Kuruldan*

⁸⁵² RG. 09.05.1959, S. 10201.

⁸⁵³ 5651 sayılı Kanun'un 6. maddesi aynen şöyledir: *“(1) Bu Kanunun 8'inci maddesi kapsamı dışındaki erişimin engellenmesi kararlarının uygulanmasını sağlamak üzere Erişim Sağlayıcıları Birliği kurulmuştur.”*

⁸⁵⁴ RG. 21.03.2007, S. 26469.

⁸⁵⁵ RG. 02.07.1965, S. 12038.

⁸⁵⁶ RG. 30.12.2012, S. 28513.

⁸⁵⁷ RG. 03.03.2011, S. 27863.

yayın lisansı, bu yayınları internet ortamından iletmek isteyen platform işletmecileri de Üst Kuruldan yayın iletim yetkisi” alması zorunlu tutulmuştur. Lisans almayan platformların ise 29/A (2) çerçevesince, içerikten çıkartma veya erişimin engellenmesi uygulamalarıyla karşı karıya kalacakları hükme bağlanmıştır. Bu düzenlemeyle, RTÜK’ün ağır denetimlerinin internet ortamına da sıçradığı kabul edilir. Zira, Kanun’da yer alan muğlak ibarelerle RTÜK’e sağlanan yetkinin bir tür sansür aracına dönüşebileceğinden endişe edilmektedir.

Kanun’da yapılan değişikliklerle, RTÜK’ün bireysel iletişimi (29/A Madde 4) denetleme gibi bir niyetinin olmadığı, bu yetkinin sadece televizyon, radyo ve isteğe bağlı yayın hizmetlerini internet ortamında sunan platformlardan ibaret olduğu ifade edilmektedir⁸⁵⁸. RTÜK ve BTK ortaklığında hazırlanan Radyo ve Televizyon ve İsteğe Bağlı Yayınların İnternet Ortamından Sunumu Hakkında Yönetmelik⁸⁵⁹ kapsamında bireysel iletişim; kişiler arasındaki görsel ve etkileşim ile iletişim olarak tanımlanmaktadır. Nitekim, RTÜK üyesi Doç. Dr. Hamit Ersoy’un konuyla ilgili yapmış olduğu bir açıklamada: *“İnternet ortamında yayıncılık yapanları denetleyeceğiz. Youtube, Twitter, Facebook ve benzeri görsel içeriği paylaşan ve fakat yayıncı hüviyeti taşımayanlar için RTÜK’ün bir denetimi”* söz konusu olamayacağı belirtilmiştir⁸⁶⁰. Dolayısıyla Youtube, Twitter ve Facebook gibi platformların “şu an için” RTÜK’ten lisans alma zorunlulukları bulunmamaktadır.

RTÜK Kanunu hakkında Dülger, internet ortamında yapılan yayınların her halükarda 5651 sayılı Kanun kapsamında denetlenebilir olduğundan, söz konusu düzenlemeyle kurumlar arası yetki çatışmasına zemin hazırlayabileceğini ileri sürmektedir.⁸⁶¹ Öte yandan Akdeniz ise, Kanun’daki muğlak ibarelerden hareket ederek, her ne kadar internet üzerinden video içeriği sunan haber sitelerinin denetim dışında tutulduğu söylene de, ilgili

⁸⁵⁸ EMİN, Ferhat, Tuna, Ceza Hukuku Açısından İnternet Yayıncılığı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 82-83.

⁸⁵⁹ RG. 01.09.2019, S. 30849.

⁸⁶⁰ EMİN, s. 82.

⁸⁶¹ DÜLGER, Murat, Volkan, “RTÜK Denetimi İnternete Yeni Bir Yasak mı Getiriyor? RTÜK’e Eklenecek 29/A Maddesinin 5651 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi”, 2021, s. 7.

içerikler için kesin olarak erişim yasağı getirilemeyeceğini savunmanın güç olduğunu belirtmektedir⁸⁶².

3.3.4 5651 Sayılı Kanuna Göre Erişim Engelleme Kararlarının Hukuki Niteliği

5651 sayılı Kanun'un gerekçesinde, yeni suç türleri oluşturmak gibi bir amacın olmadığı ve buna bağlı olarak da yeni idari ve cezai yaptırımlar öngörülmediği açıkça belirtilmiştir. Kanunla 5237 sayılı TCK'da ve diğer metinlerde yer alan düzenlemelerin internet ortamındaki suçlar karşısında işlerliğini sağlamak hedeflenmiştir. Kanun'da internet ortamındaki suçlarla mücadele edebilmek için iki tür erişim engelleme kararı verilebileceği düzenlenmiştir. Bu kararlar teknik olarak tedbir niteliğindedir⁸⁶³. Farklı bir ifadeyle, erişim engelleme kararları bir ceza olarak düşünülmemelidir. Erişim engeliyle ilgili tedbir kararları esas itibariyle yargılama boyunca eski durumu muhafaza etme ve verilecek kararların yerine getirilebilmesini sağlayan geçici araçlar olarak değerlendirilmelidir⁸⁶⁴.

İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (Uygulama Yönetmeliği) kapsamında erişim engeliyle ilgili tedbir kararları ikili bir ayrıma tabii tutulmaktadır. Yönetmelik'teki ayırım esas itibariyle kararı veren mercii üzerinden şekillenir. Buna göre; erişim engeliyle ilgili kararın adli makamlar tarafından verilmesi durumunda "koruma tedbiri olarak erişimin engellenmesi"⁸⁶⁵, idari makamlarca kararlaştırılması halinde ise "idari tedbir olarak erişim engellenmesi" söz konusu olacaktır.

Uygulama Yönetmeliği kapsamında yer almayan; ancak mevcut tedbir uygulamalarından farklı bir usulle öngörülmüş erişim engelleme kararları da

⁸⁶² NEBİL, Füsün, S., "Prof. Dr. Yaman Akdeniz: RTÜK Yönetmeliği Tam Olarak Uygulama Sırasında Görülecek," turkinternet.com, 2019, s. 1.

⁸⁶³ KAYA, Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim vd., s. 86.

⁸⁶⁴ KUNTER, YENİSEY, NUHOĞLU, s. 756.

⁸⁶⁵ Doktrinde, bu tedbirlerin birer koruma niteliğinde olması sebebiyle 5651 sayılı Kanun yerine 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanun'u kapsamında düzenlenmesi gerektiği yönünde görüşler de ileri sürülmektedir. Bu görüşler için bkz. DÜLGER, Murat, Volkan, "İnternet Erişiminin Engellenmesinin Hukuksal Açısından Değerlendirilmesi ve 5651 sayılı Yasayla Getirilen Düzenleme," İstanbul Barosu Dergisi, C. 81, S. 4. 2007, s. 1482.

bulunmaktadır. Bu kararların üçüncü tür tedbir uygulamalarını oluşturduğunu söyleyebiliriz. Diğer iki tip erişim engeli kararlarından farklı olarak, burada kararlar özel hukuk tüzel kişileri tarafından verilmektedir.

3.3.4.1 Adli Makamlarca Verilen Erişimin Engellenme Kararları

Koruma tedbiri, suç işlediği hususunda şüphe olan kişi veya kişiler ile suçun işlenmesine yardımcı olduğu ya da suç neticesinde ortaya çıkan varlıklar üzerinde uygulamaya konulan geçici veya bazı durumlarda hürriyeti kısıtlayıcı kurallar olarak ifade edilir⁸⁶⁶. Söz konusu tedbirlerle ceza yargılamasının sağlıklı bir şekilde yapılması ve verilen hükmün yerine getirilmesi sağlanmaktadır⁸⁶⁷. Koruma tedbirleri; kıyas yoluyla genişletilemeyeceğinden mutlaka yasada düzenlenmiş olmaları gerekir⁸⁶⁸. Bu tedbirler; ancak zorunlu hallerde, maddi gerçeği ortaya çıkarmak veya hükmün infaz edilmesini sağlamak koşuluyla, ölçülülük kriterine uygun olarak verilen bir karar neticesinde uygulanabilirler⁸⁶⁹. Şüphesiz söz konusu unsurlar, erişim engeli öngören koruma tedbirleri açısından da değerlendirilmesi gerekir.

5651 sayılı Kanun kapsamında verilen koruma niteliğindeki tedbir kararlarını ikiye ayırmak mümkündür. Birinci grup kararlar; Kanun metninde doğrudan koruma tedbiri olarak belirtilen kararlardır. Baktığımızda 8. maddenin 2'inci fıkrasında adli makamlarca verilen kararların açıkça "*koruma tedbiri olarak*" düzenlendiği ve "*erişimin engellenmesine ilişkin karara 4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu hükümlerine göre itiraz*" edilebileceği ifade edilmektedir. Yine madde 9 kapsamında düzenlenen hükme göre, erişim engelleme kararının sulh ceza hakimi tarafından verileceğinin açıkça belirtilmesi de, koruma tedbirinin türünü göstermektedir.

⁸⁶⁶ YERDELEN, Erdal, Soruşturma ve Kovuşturma Tedbirleri , Adil Yayınevi, Ankara, 2006, s. 68.

⁸⁶⁷ ŞAHİN, Cumhur, Ceza Muhakemesi Hukuku I, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 197.

⁸⁶⁸ MEMİŞ, Tekin, "Erişimin Engellenmesi ,Hukuki Sorunlar ve Çözüm Yolları", Atatürk Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AEÜHFD), C. XIII, S. 3-4, 2009,s. 166; ÇIRAKOĞLU, s. 72.

⁸⁶⁹ ŞAHİN, s. 202.

Diğer grup tedbir kararları ise Kanun'da açıkça koruma tedbiri olarak nitelenmeyen; ancak lafzi yorumla birer koruma tedbiri niteliğinde olduğu tespit edilen kararlardır. Baktığımızda 8. maddenin 4. fıkrası uyarınca BTK tarafından re'sen erişim engeli uygulanabilecek durumlar belirtilmiştir. Buna göre 8. maddesinin 4. fıkrasında sayılmayan; 5237 sayılı TCK'da düzenlenen intihara yönlendirme (madde 84), uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma (madde 190), sağlık için tehlikeli madde temini (madde 194), müstehcenlik (madde 226) ile 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun'daki suçlara yönelik alınacak tedbirlerin, bu kapsamda değerlendirilebileceğini söyleyebiliriz.

Uygulama Yönetmeliği'nin 13. maddesine göre koruma tedbiri niteliğindeki erişim engeli kararları soruşturma evresinde hakim, kovuşturma evresinde ise mahkeme tarafından verilmektedir. Benzeri bir hüküm 5651 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 2'inci fıkrasında da yer almaktadır. Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ise Cumhuriyet Savcısı tarafından da erişim engeli kararı verilebileceği düzenlenmiştir. Madde 8/2'ye göre, Cumhuriyet Savcısı tarafından verilen kararın yirmi dört saat içerisinde hakim onayına sunulması, hakim de yine yirmi dört saat içerisinde kararını açıklaması gerekmektedir. Kararın hakim tarafından onaylanmaması durumunda ise tedbir kaldırılmalıdır. Öte yandan sulh ceza hakimleri de erişim engeli kararı verme ve idari birimler tarafından alınan engelleme kararlarını denetleme yetkisine sahiptir⁸⁷⁰. Özetle, bu tür tedbir kararlarının adli makamların yetkisinde olduğunu söyleyebiliriz.

Adli makamlarca verilen erişim engelleme kararları UYAP üzerinden Erişim Sağlayıcıları Birliği'ne ulaştırılır. ESB'ye ulaştırılan bir kararın uygulanabilmesi için Uygulama Yönetmeliği'nin madde 15⁸⁷¹ kapsamındaki kriterleri

⁸⁷⁰ ÇIRAKOĞLU, s. 71-72.

⁸⁷¹ İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik madde 15 aynen şöyledir: "1) Koruma tedbiri olarak verilen erişimin engellenmesi kararında; a) Kararı veren merciin adı, b) Karar tarihi ile soruşturma numarası veya kovuşturmayla geçilmişse mahkeme esas numarası, c) Tedbirin hangi suç için istendiği, bu suça ilişkin yeterli şüphe sebeplerinin neler olduğu, ç) "URL adresi: <http://www.abcd.com/abcdefgh.htm>" şeklinde örneklenen, suça ilişkin bilgilerin bulunduğu tam web adresi, d) "www.abcd.com" şeklinde örneklenen, hakkında tedbir uygulanacak internet yayınlarının alan adı, e) Hakkında tedbir uygulanacak internet yayınlarının bulunduğu yer sağlayıcıya ait IP adresi, f) Alan adı veya IP adresi olarak erişim engelleme yöntemi, belirtilir."

karşılması gerekir. Madde 15'teki unsurlardan birinin eksik olması halinde, ESB kararı geri göndererek mahkemeyi bilgilendirir⁸⁷². Düzeltilebilir karar tekrardan UYAP'a yüklenerek ESB'nin bilgisine getirilmektedir. Yeni kararda herhangi bir eksiklik olmaması durumunda ise, erişim engellemesinin uygulanması için karar erişim sağlayıcılarıyla paylaşılmaktadır.

3.2.4.2 İdari Makamlarca Verilen Erişim Engellenme Kararları

İdare, kamu düzeni ve kamu hizmetlerinin gerçekleştirilebilmesini sağlamak için bazı üstün yetkilere sahiptir. Bu yetkilerden en önemlisi, düzeni bozan veya ihlal niteliği taşıyan davranışlara yönelik uygulanan yaptırımlardır⁸⁷³. İdarenin yaptırımları; yasa da açıkça ifade edilen veya aksi bir düzenleme bulunmayan hallerde, arada yargısal bir karar olmaksızın doğrudan doğruya idarenin bir işlemi ile idare hukukuna özgü kurallar çerçevesinde verilen ceza veya uygulamalar olarak tanımlanır⁸⁷⁴. Anayasa Mahkemesi kararlarında da, öğretide kabul edildiği gibi *“idarenin bir yargı kararına gerek olmaksızın yasaların açıkça verdiği yetkiye dayanarak İdare Hukukuna özgü yöntemlerle, doğrudan doğruya bir işlemi ile uyguladığı yaptırımlar”* olarak ifade edilmektedir⁸⁷⁵. Genellikle bu yetkiler, idarenin kolluk yetkisi kullanılarak gerçekleştirilen faaliyetlerdir⁸⁷⁶. Doktrinde idari yaptırımlar “İdari cezalar” ve “İdari tedbirler” olmak üzere ikili bir ayırım üzerinden incelenir⁸⁷⁷. İdari cezalar da kendi içerisinde “Regülatif cezalar”, “Kabahat cezaları” ve “Disiplin cezaları” olarak ayrılmaktadır. İdare tarafından uygulanan yaptırımlar esasen caydırıcılığı sağlamayı amaçlarken, bu uygulamalara kabahat veya regülatif para cezaları ile personel disiplin cezaları örnek gösterilebilir⁸⁷⁸.

⁸⁷² KENT, s. 128.

⁸⁷³ ÇAĞLAYAN, Ramazan, İdari Yaptırımlar Hukuku (Kabahatler Kanunu Yorumu), Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s. 17.

⁸⁷⁴ ÖZAY, İl, Han, İdari Yaptırımlar, İstanbul Üniversitesi, Yayın No: 3326, İstanbul, 1985, s. 35; M. Yasin Aslan, “İdari Yaptırımlar”, TBB Dergisi, S. 85, 2009, s. 177.

⁸⁷⁵ AYM, 17.05.2018, Başvuru No: 2015/19616, (Ahmet Altuntaş ve Diğerleri Başvurusu), RG. 27.06.2018, S. 30461.

⁸⁷⁶ OĞURLU, Yücel “İdari Yaptırımlara Genel Bir Bakış ve İdari Yaptırım-Ceza Yaptırımı Ayrımı”, AEÜHFD, C. III, S. 1, 1999, s. 150.

⁸⁷⁷ ULUSOY, Ali, İdari Yaptırımlar, Oniki Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s. 11.

⁸⁷⁸ ULUSOY, s. 17.

İdari tedbirler ise, cezalandırma amacı taşımayan ve kamu güvenliği, kamu düzeni veya kamu sağlığı kapsamında ortaya çıkması muhtemel yüksek bir tehlikenin önlenmesi ya da böyle bir durum karşısında korunmak için alınan önlemler olarak tanımlanır⁸⁷⁹. İş yerinin geçici olarak kapatılması, televizyon yayınlarının belirli süreliğine durdurulması, idari izinlerin geri alınması veya eşyalara geçici olarak el konması uygulamaları, birer idari tedbir örneği olarak gösterilebilir⁸⁸⁰.

İdari yaptırımların böylesi bir ayrıma tabii tutulmasının nedeni; idari tedbirlerle idari cezalar için öngörülen kuralların birbirinden farklı olması ve idari cezalar karşısında kişilerin sahip olduğu bazı güvencelerin, idari tedbirler açısından geçerli olmamasından kaynaklanmaktadır⁸⁸¹. Şöyle ki, idari ceza niteliğindeki yaptırımlarda; ceza hukukunun temel prensipleri arasında sayılan suç ve cezaların kanuniliği ilkesi, geçmişe yürümezlik ilkesi, lehe kanun uygulanması ve savunma hakkına mutlaka riayet edilmesi ilkesi gibi prensiplere uygun hareket edilmesi gerekir⁸⁸². Öte yandan, idari tedbirler söz konusu olduğunda ise sadece genel hukuka uygunluk kriterlerinin sağlanması yeterli kabul edilmektedir⁸⁸³.

İnternet Kanunu kapsamında idari makamlar tarafından verilen kararlar, birer idari tedbir niteliğindedir. Baktığımızda ilgili durum, Kanun'un 8. maddesinin 11'inci fıkrasında "*İdari tedbir olarak verilen erişimin engellenmesi kararı*" şeklinde açıkça düzenlenmiştir. Ayrıca, erişim engelleme kararları ve idari tedbirler arasında ulaşılmak istenen amaç açısından da bir benzerlik söz konusudur. Zira erişim engelleme uygulamalarıyla; internet ortamındaki bazı suçların işlenmesi, kamu düzeni veya kamu sağlığının tehdit edilmesi ve kişilik haklarıyla özel hayatın gizliliğinin ihlal edilmesinin önlenmesi veya bu ihlallerin ortadan kaldırılması hedeflenmektedir.

⁸⁷⁹ KARABULUT, Mustafa, İdari Yaptırımların Hukuki Rejimi, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008, s. 14.

⁸⁸⁰ ULUSOY, s. 12.

⁸⁸¹ KARAKURT, Ahu, "Sermaye Piyasası Kanunu Bağlamında İdari Yaptırımlar," TBB Dergisi, S. 85, 2009, s. 139.

⁸⁸² Çirakoğlu, s. 76.

⁸⁸³ ULUSOY, s. 26.

5651 sayılı Kanun çerçevesince, hakim veya mahkeme tarafından erişim engelleme kararı verilebileceği gibi, internet ortamındaki içeriklerin hızlı bir şekilde yayılabileceği ve suç unsuru taşıyan içeriklerden zarar gören kimselerin haklarının gözetilmesi için bazı durumlarda idari kurumların da erişim engelleme kararı verebileceği öngörülmüştür. Kanun'un 8. maddesinin 1'inci fıkrasının (a) bendinde (2), (5), (6) ve (7) alt bentleri ile (c) bendinde yazılı suçlara ilişkin yayınlara yönelik erişim engelleme kararlarının re'sen BTK Başkan'ı tarafından verilebileceği düzenlenmiştir. Bunun yanında, Anayasa Mahkemesi'nin 2017/154 sayılı kararıyla, 8. maddenin 1'inci fıkrasının (a) bendinin 5'inci alt bendiyle ilgili ibare ise iptal edilmiştir⁸⁸⁴.

BTK Başkanı tarafından verilebilecek diğer bir erişim engeli kararı ise madde 9/A çerçevesince belirtilmiştir. Bir kimse, internet ortamındaki içerikler sebebiyle özel hayatının gizliliğinin ihlal edildiği iddiasıyla BTK'ya başvuruda bulunarak, ilgili içeriğe erişim engeli getirilmesini talep edebilir. Madde 9/A 3'te, BTK Başkan'ına gelen talebin uygulanmak üzere doğrudan ESB'ye gönderileceği düzenlenmiştir. Söz konusu düzenleme, olgular nezdinde özel hayatın gizliliğinin ihlal edilip edilmediğine karar verilmeksizin, erişim engeli uygulanmasına cevaz verir. Farklı bir ifadeyle, 9/A kapsamında yapılacak başvurular bir tür otomatik engelleme uygulamalarına dönüşmektedir⁸⁸⁵.

Kanun'da erişim engelleme kararı verme yetkisinin salt BTK'ya tanımlandığı düşünülmemelidir. 8/A kapsamında; yaşam hakkı, kişilerin can ve mal güvenliğinin korunması, milli güvenlik, kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi veya genel sağlığı tehdit eden konulardan bir veya birkaçının söz konusu olduğu ve gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda Cumhurbaşkanlığı, milli güvenlik, kamu düzeninin korunması ve genel sağlığın korunmasıyla ilgili bakanlıkların başvurusu üzerine BTK Başkan'ı tarafından

⁸⁸⁴ Anayasa Mahkemesi 8. maddenin 4 üncü fıkrasında yer alan ve Kanun'da sayılmış katalog suçlardan müstehcen nitelik taşıyan yayınların içerik ve yer sağlayıcılarının yurt dışında bulunması halinde, BTK'ya verilen re'sen erişim engelleme yetkisi iptal edilmiştir. Mahkeme kararında, BTK'ya verilen yetkinin hakim onayı olmaksızın re'sen Kuruma bırakılmasını sorunlu bulmakta ve hukuk devletinin temel ilkelerinden "belirlilik/öngörülebilirlik" kriteriyle örtüşmediğini ifade etmektedir. İlgili karar için bkz. AYM, E. 2015/76, K. 2017/153, K.T: 15.11.2017, RG. 07.02.2018, S. 30325.

⁸⁸⁵ AKDENİZ, Yaman, ALTIPARMAK, Kerem, "5651 sayılı Kanunun Değişiklik Tasarısına Getirdiği Değişiklikler Üzerine Bir Değerlendirme," s. 16.

engelleme kararı verilebileceği hükme bağlanmıştır. 8/A'daki düzenlemeden hareketle, Cumhurbaşkanı ve ilgili bakanların erişim engeli verme yetkisi olduğunu söyleyebiliriz. Zira, Cumhurbaşkanı ve ilgili bakan tarafından alınacak kararlar, BTK Başkanı tarafından doğrudan uygulamaya konulacaktır.

BTK'ya bırakılan erişim engelleme yetkisi, her ne kadar Kanun maddelerinde sayma yoluyla ve sınırlı sayıda düzenlenmiş olsa da tartışmalı bir konudur. Doktrinde Dülger, Akdeniz ve Altıparmak tarafından savunulan görüşlerin ortak paydası, BTK'ya verilen yetkinin keyfi bir uygulama alanı yarattığı ve bunun hukuk devleti ilkesiyle örtüşmediğine yöneliktir⁸⁸⁶. Benzer görüşlere, Kanun hakkında hazırlanan Adalet Komisyonu Raporunun gerekçesinde de rastlanmaktadır⁸⁸⁷. Öte yandan, konuyla ilgili karşıt görüş olarak ise dünyanın birçok ülkesinde internetin özgün yapısı göz önünde bulundurularak kamu kurumlarına bu tarz yetkiler verilebileceği de ileri sürülmektedir. Bu hususta, BTK tarafından verilen kararların sınırlı sayıda olduğu ve bu kararlara karşı yargı yolunun da açık olması sebebiyle hukuk devleti ve demokratik sisteme aykırılık taşımadığı kabul edilir⁸⁸⁸.

Kanımızca, internete erişimin engellenmesi gibi diğer anayasal haklarla yakın ilişkisi olan bir uygulamanın idari kurum veya birimlerin yetkisine bırakılması sakıncalıdır. Erişim engeliyle ilgili kararlar haklardan yararlanma veya kullanmayı doğrudan etkileyebilecek uygulamalardır. Hukuk devleti açısından hak ve özgürlüklerin korunması esas iken, istisnai durumlarda sınırlandırılabilirler de öngörülmüştür. Fakat bu tarz uygulamaların hukuk devletinin ve demokratik sistemin gerektirdiği şekilde sınırlandırılması gerekir.

⁸⁸⁶ İlgili görüşler için bkz. DÜLGER, Bilişim Suçları ve İnternet vd., s. 907; AKDENİZ, ALTIPARMAK, "5651 sayılı Kanununun Değişiklik Tasarısına Getirdiği Değişiklikler vd.," s. 12-13.

⁸⁸⁷ Adalet Komisyonu Raporu'nun gerekçesinde, TİB'in bu tarz yetkilerle donatılmış olmasının, kaçınılmaz olarak sansür uygulamalarına zemin hazırlayacağı yönünde görüşler ortaya atılmıştır. Buna karşılık, Başkanlık tarafından alınacak tedbir kararlarına karşı yargı yolunun açık olması ise tedbir uygulamalarının sansüre dönüşmeyeceğinin temini olarak ifade edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Elektronik Ortamda İşlenen Suçların Önlenmesi ile 2559 ve 2937 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve İstanbul Milletvekili Gülseren Topuz'un; Bilişim Sistemi Üzerinden Suç Teşkil Eden Zararlı Yayınlarla Mücadele Hakkında Kanun Teklifi ile Adalet Komisyonu Raporu, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1397m.htm> (Erişim Tarihi 09.04.2021).

⁸⁸⁸ Konuyla ilgili görüş için bkz. KENT, s. 131.

İnternete erişim engeliyle ilgili kararların idare tarafından verilmesi durumunda, uygulamaların keyfi bir hal alacağı ve daha da önemlisi oto-sansüre dönüşebileceği yönündeki endişeler hayli fazladır. Konuyla ilgili istatistiki veriler ise endişelerin yersiz olmadığı ve bu tedbirlere ne kadar sıkça başvurulduğunu göstermektedir⁸⁸⁹. Bu sebeptir ki, erişimle ilgili sınırlama kararlarının adli makamlarca verilmesi hukuk devleti ve demokratik sistem için de uygun olandır.

3.2.4.3 Özel Hukuk Tüzel Kişileri Tarafından Verilen Erişim Engelleme Kararları

5651 sayılı Kanun'a göre belirli durumlarda özel hukuk tüzel kişilerinin erişim engeli kararları verebileceği düzenlenmiştir. 8. maddenin 14'üncü fıkrasında, 5602 sayılı Kanun kapsamında bazı kurum ve kuruluşların⁸⁹⁰ kendi görev ve yetki alanlarına giren suçların internet ortamında işlendiğini tespit etmeleri halinde, erişim engeli kararı verebilecekleri ifade edilmektedir. Diğer bir uygulama ise 9. maddenin 9. fıkrasında öngörülmüştür. Maddeye göre hakim tarafından verilen erişim engeli kararına sebebiyet veren ve kişilik hakkını ihlal eden içeriğin, bir başka adreslerde yer alması durumunda, ilgili kişi tarafından ESB'ye yapılacak başvurular neticesinde engelleme kararları ESB tarafından diğer adreslere de uygulanabilecektir⁸⁹¹. Birliğe tanınan bu yetki sadece 9. maddeyle sınırlıdır. Diğer bir ifadeyle, yetkinin kapsam olarak genişletilmesi söz konusu değildir. Şöyle ki, Birliğin bu doğrultuda bir erişim engeli kararı verebilmesi için sulh ceza hakimliği tarafından kişilik hakkına yönelik ihlal taşıyan içerik sebebiyle erişim engeli kararı vermiş ve mevzu bahis içeriğin de başka adreslerde yayınlanması gerekir. Ancak bu koşullarda, ilgili kişi tarafından Birliğe yapılacak başvuru neticesinde, bu yetki kullanılabilir.

⁸⁸⁹ Hakkında erişim engeli kararı verilen siteler (güncel veriler) için bkz. <https://ifade.org.tr/engelliweb/> (Erişim Tarihi 09.04.2021).

⁸⁹⁰ İlgili kurum ve kuruluşlar 5602 sayılı Kanun'un 3. Maddesinin 1'inci fıkrasının (ç) bendinde "*İlgili mevzuat çerçevesinde şans oyunu tertip etme hak ve yetkisine sahip kurumlar ile bu hak ve yetkinin devredildiği kurum, kuruluş ve özel hukuk tüzel kişileri*" şeklinde tanımlanmıştır.

⁸⁹¹ Erişim Sağlayıcıları Birliği'ne tanınan erişim engelleme kararı verebilme yetkisi Anayasa Mahkemesi önüne götürülmüş ve Mahkeme tarafından uygun bulunmuştur. Öte yandan, Mahkeme yapmış olduğu değerlendirmede, 9. maddenin 9. fıkrasından düzenlenen "veya aynı mahiyetteki yayınlar" ibaresi ise kanunilik ilkesinin asgari şartı olan açık ve net olması hususlarını taşımadığı ve öngörülebilir olmadığı gerekçesiyle iptal edilmiştir. İlgili karar için bkz. AYM, E. 2014/87, K. 2015/112, K.T: 8.12.2015, RG. 28.01.2016, S. 29607.

Kanun'da yargı makamları tarafından verilen erişim engelleme kararları "koruma tedbiri", idari makamlarca alınan kararlar ise "idari tedbir" olarak tanımlanmıştır. Öte yandan Birlik tarafından verilecek erişim engelleme kararlarının niteliği hakkında ise herhangi bir tanım belirtilmemiştir. Bu sebeple, Birliğin yetkisinde olan kararların hukuki açıdan niteliğinin tespit edilmesi gerekir. Birlik, Kanun'da da açık bir şekilde ifade edildiği üzere özel hukuk tüzel kişiliğine sahiptir. Bunun yanında, Anayasa Mahkemesi kararında Birliğin özel hukuk kişisi olmasına rağmen, şirket, dernek veya vakıf statüsünde olmadığı da belirtilmiştir⁸⁹². Söz konusu durum, Birlik tarafından verilen kararların tespitini daha da karmaşık hale getirmektedir.

Burada öncelikli olarak Birlik faaliyetlerinin değerlendirilmesi gerekir. Birliğin, 5651 sayılı Kanun'a göre kendisine yapılacak başvurularda erişim engeli kararı verebileceği düzenlenmiştir. Herhangi bir şart veya koşul aranmaması nedeniyle, bu kararın tek yanlı olarak verilebileceği sonucuna ulaşılmaktadır⁸⁹³. Söz konusu karar verildikten sonra uygulanması için erişim sağlayıcılarına gönderilmekte ve başka bir merciin onayına da gerek duyulmamaktadır. Böylece Birlik tek taraflı iradesiyle, icrai nitelikte ve hukuka uygunluk karinesinden yararlanan bir işlem yapabilmektedir⁸⁹⁴. Birlik tarafından verilen kararların birçok temel hak ve özgürlüğü sınırlandırılacak nitelikte olduğundan, bu kararların kamu gücü kullanılarak verilebileceği sonucuna da ulaşılabilecektir. Bu tespitlerden hareketle, Birlik tarafından verilecek kararların birer idari işlem niteliğinde olduğu düşünülebilir. Zira, bir işlemin idari işlem olarak nitelendirilebilmesi için aranan temel unsurlardan; tek yanlılık, icrailik, hukuka uygunluk karinesinden yararlanma ve kamu gücüne dayanma gibi ilkeler, Birliğin yetkisi kapsamında mevcuttur⁸⁹⁵.

⁸⁹² AYM, 08.12.2015, E. 2014/87, K. 2015/112, RG. 28.01.2016, S. 29607.

⁸⁹³ ÇIRAKLIOĞLU, s. 173.

⁸⁹⁴ ARDIÇOĞLU, M., Artuk, "Türk İdare Hukukuna Yeni Bir Katkı: Erişim Sağlayıcıları Birliği," İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 5, S. 1, 2014, s. 134.

⁸⁹⁵ GÜNDAY, Metin, İdare Hukuku, İmaj Yayınevi, 10. Baskı, Ankara, 2013, s. 124 vd.; YILDIRIM, Turan, YASİN, Melikşah, KARAMAN, Nur, ÖZDEMİR, Halit, Eyüp, ÜSTÜN, Gül, ÇAKIR, Hüseyin, Melih, TEKİNSOY, Okay, İdare Hukuku, On İki Levha Yayıncılık, Güncelleştirilmiş 8. Baskı, 2020, s. 393 vd.

Birlik tarafından verilen kararların bir idari işlem niteliğinde olması yanında idari yetki çerçevesinde verilir verilmediğinin de tespiti gereklidir. Burada, erişim engelleme yetkisinin bir tür “internet kolluk” faaliyeti kapsamında değerlendirilebilecek bir yetki olduğu düşünülmektedir⁸⁹⁶. Zira bu yetkiyle, dijital ortamdaki kişilik hakları korunarak dirlik ve esenliğinin sağlanması hedeflenir. İdarenin kolluk faaliyetleri de benzer amaçlar güdümlenerek hayata geçirilen ve kamu düzeninin sağlanmasına hizmet eden faaliyetlerden oluşmaktadır. Şöyle ki, Birliğin yetki alanı sadece internet ortamına ilişkin olduğundan, bu yetkinin özel idari kolluk faaliyeti olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Önceleri İdare Hukuku kapsamında baskın olan görüş; idari kolluk faaliyetlerinin özel kişiler tarafından gördürülemeyeceği yönündeyken⁸⁹⁷, zaman içerisinde bu yönelimin değiştiği gözlenmektedir⁸⁹⁸. 5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun⁸⁹⁹, bu konuda önemli bir örnektir. Kanun kapsamında idari kolluk faaliyeti niteliğinde olan bir dizi işlemin, özel hukuk kişilerince yerine getirilebilmesi sağlanmıştır⁹⁰⁰.

Konu özelinde tartışılması gereken diğer bir nokta ise bir özel hukuk tüzel kişisi olan Birliğin, idari işlem yapıp yapamayacağı meselesidir. Teknik olarak bir kurumun idari işlem gerçekleştirebilmesi için kamu tüzel kişiliğine sahip olması gerekir. Bu yaklaşım organik ölçütü yansıtan görüştür. Zira, işlemi yapan merciin idare organlarından biri olmaması halinde, organik açıdan o işlemin idari işlem olarak nitelendirilmesi mümkün olmayacaktır. Öte yandan işlevsel veya fonksiyonel ölçüte göre ise işlemi yapan organdan çok işlemin niteliği

⁸⁹⁶ ARDIÇOĞLU, s. 135; İNANÇ, Mehmet, Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin İdari İşlemleri, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 14.

⁸⁹⁷ Yapı ruhsatı ve yapı kullanma izni verme yetkisi, idarenin kolluk faaliyetleri kapsamında sayıldığından sadece memurlar veya diğer kamu görevlileri tarafından yerine getirilebilecek asli ve sürekli görevlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu gerekçeyle, belediye ve valilikler dışında yeminli serbest mimarlık ve mühendislik büroları tarafından yapı ruhsatı ve yapı kullanma izni verilmesini sağlayan hükümler Anayasanın 128 inci maddesine aykırı bulunarak iptal edilmiştir. AYM, E. 1985/11, K. 1986/29, RG. 18.04.1987-19435. Detaylı bilgi için bkz. GÜNDAY, s. 583 vd.

⁸⁹⁸ GÖZÜBÜYÜK, Şeref, TAN, Turgut, İdare Hukuku, Turhan Kitabevi, Genel Esaslar, 6. Bası, C. 1, Ankara, 2008, s. 764.

⁸⁹⁹ RG. 26.06.2004, S. 25504.

⁹⁰⁰ GÖZÜBÜYÜK, TAN, s. 765; GÖZLER, Kemal, İdare Hukuku, II. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, C. II, Bursa, 2009, s. 533 vd.

önemlidir. Bu yaklaşımla herhangi bir iş veya faaliyetin; “*devletin, yasama ve yargı fonksiyonları ile yürütme organının salt siyasal fonksiyonları dışında kalan ve toplumun günlük gereksinimlerini karşılamak ve gündelik yaşamının sürdürülmesini sağlamak*” amacıyla yapılması halinde fonksiyonel olarak idareye ait olduğu kabul edilmektedir⁹⁰¹. Bir işlemin fonksiyonel anlamda idareye ait olabilmesi için esas olan konusunun kamu hizmeti veya kamu yararını taşımasıdır⁹⁰². Şöyle ki, Birliğin faaliyetleriyle toplumun günlük gereksinimlerinin karşılanması ve yaşamın sürdürülebilir kılınması amaçlanarak “kamu düzeninin” sağlanması hedeflenmektedir. Böylece faaliyetlerin kamu yararına da hizmet ettiği sonucuna ulaşabiliriz. Bu gerekçelerden hareketle, Birliğin erişim engelleme yetkisinin fonksiyonel anlamda idareye dahil olduğu söylenebilecektir.

Söz konusu durumda Birlik, organik anlamda idarenin örgütlenme şeması içerisinde yer almamasına rağmen, fonksiyonel anlamda idari faaliyet gerçekleştirmektedir. Diğer bir ifadeyle, organik anlamda idarenin bir parçası olarak değerlendirilmemek, işlemin fonksiyonel olarak idareye dahil edilmesinde bir engel teşkil etmemektedir⁹⁰³. Benzer yaklaşım Uyuşmazlık Mahkemesi ve Danıştay kararlarında da görülebilmektedir⁹⁰⁴. Danıştay 10. Dairesi'nin 1991/1149 sayılı kararında, Türkiye Futbol Federasyon'una bağlı görev yapan hakem hakkında verilen klasman düşürme kararı, tek yanlı idari işlem olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, Federasyon'un özel hukuk hükümlerine tabi olmasının, gerçekleştirilen işlemlerin idari işlem olarak nitelendirilmesinde engel teşkil etmeyeceği de ifade edilmiştir⁹⁰⁵.

Benzer bir tespit, Danıştay 5. Dairesi'nin kararında da yer almaktadır⁹⁰⁶. Kararda Türkiye Diyanet Vakfı Kurumu, Medeni Kanun Hükümlerine tabi olan

⁹⁰¹ GÜNDAY, s. 14.

⁹⁰² GÖZLER, Kemal, İdare Hukuku Dersleri, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 19. Baskı, Bursa, 2017, s. 23.

⁹⁰³ ARDIÇOĞLU, s. 135.

⁹⁰⁴ Konuya katkı sunması açısından Fransız Danıştay'ı tarafından verilen ve özel hukuk kişilerinin idari nitelikte işlemler gerçekleştirebildiğini belirten bazı kararlar için bkz. ÇAĞLAYAN, Ramazan, İdari Yargılama Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara, 2013, s. 95.

⁹⁰⁵ Danıştay 10. Dairesi, E. 1991/1149, K. 1991/2286.

⁹⁰⁶ Danıştay 5. Dairesi, E. 2000/624, K. 2003/1085.

bir özel hukuk tüzel kişisi olmasına rağmen, Vakıf Yönetim Kurulu tarafından “*ilçe müftüsünün oturmakta olduğu lojmandan tahliyesi*” konulu işlemin idari usul ve esaslara göre tesis edildiği ve bu nedenle de idari işlem niteliğinde olduğu belirtilmektedir. Ek olarak, söz konusu işlem hakkında yargısal denetimin de idari yargıda yapılması gerektiğine karar verilmiştir. Danıştay’ın kararında, Türkiye Diyanet Vakfı’nın “*kamu tüzel kişiliğine yaklaşan yeni bir müessese*” olarak nitelendirildiğini görmekteyiz.

Uyuşmazlık Mahkemesi 1991/1 esas sayılı kararında⁹⁰⁷ Adalet Teşkilatını Güçlendirme Vakfı’nı, bir özel hukuk tüzel kişisi olması yanında, gerçekleştirmiş olduğu işlemlerin idari faaliyetlerle “*bitişen*” nitelikte olması sebebiyle “*kamu tüzel kişiliğine yaklaşan yeni tür müessese*” olarak değerlendirmiştir.

Anayasa Mahkemesi’nin konuyla ilgili bir kararında⁹⁰⁸ yapmış olduğu değerlendirmede neticesinde; Birliğin “*erişim sağlayıcıları ile bağlantı kurarak erişimin engellenmesi ile ilgili kararların bir an önce yerine getirilmesini sağlamak amacıyla kurulmuş kamusal yönü ağır basan bir özel hukuk tüzel kişisi...*” olduğu hususunda tespiti bulunmaktadır.

Öte yandan Birliğin kamu yararına yönelik faaliyetler yürütmesine rağmen, faaliyetlerinin idari işlem niteliğinde olmadığını savunun görüşler de bulunmaktadır. Bu görüş; Birlik faaliyetlerinin kesin ve yürütülebilir nitelikte olmadığından, idari yargıya konu edilemeyeceğini savunmaktadır⁹⁰⁹. Benzer düşünceler, Kamu Denetçiliği Kurumu’nun bir tavsiye kararında⁹¹⁰ da “*Erişim Sağlayıcıları Birliği, mahkemelerin erişimin engellenmesi kararlarını Birlik üyesi erişim sağlayıcılarına göndermekle yükümlü olup; bu kararların erişim sağlayıcı işletmeler tarafından yerine getirilip getirilmediğini tespit etmek noktasında yasal bir yetkisi olmadığı gibi teknik alt yapıya da sahip değildir. Zira Mayıs 2014 tarihi itibari ile çalışmalarını yürütmeye başlayan Erişim*

⁹⁰⁷ UYM, E. 1999/11, k.t. 03.05.1999; DİDDK, E. 2006/2958, K. 2010/0910, K.T. 06.05.2010.

⁹⁰⁸ AYM, E. 2015/88, K. 2016/156, K.T: 07.09.2016, RG. 19.10.2016, S. 29862.

⁹⁰⁹ KENT, s. 143.

⁹¹⁰ Kamu Denetçiliği Kurumu Tavsiye Kararı, 12.08.2015 tarihli, Şikayet No: 2014/3076.

Sağlayıcıları Birliği özel hukuk tüzel kişisi olup, erişim sağlayıcıları nezdinde yasal bir yaptırıma haiz bulunmamaktadır. Birliğin, mahkeme kararlarını ilgili erişim sağlayıcılarına iletmekten öteye bir yetki ve teknik imkânı bulunmamaktadır” şeklinde ifade edilmiştir. Söz konusu yaklaşımdan hareketle Birlik, 5651 sayılı Kanun çerçevesince idari yaptırım uygulama yetkisinin olmadığı ve sadece kararların uygulanması için gerekli koordinasyonu sağlamakla görevli bir aracı olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, verilen kararların idari işlem olarak da nitelendirilmesi mümkün değildir. Bu görüşü göre Birlik, kamusal yönü ağır basan “*karma*” veya “*kendine özgü bir yapı*” olarak tanımlanmaktadır⁹¹¹. Dolayısıyla, Birlik tarafından verilen erişim engeliyle ilgili kararlara yönelik davaların idari yargı yerine adli yargıda açılması gerektiği ileri sürülmektedir.

Erişim Sağlayıcıları Birliği her ne kadar özel hukuk tüzel kişisi olarak kurulmuş olsa da, Birliğe tanımlanan ve kamu gücüne dayanan yetkilerle kamu tüzel kişiliğine haiz özgün bir yapı olarak (sui generis) karşımıza çıkmaktadır. Kanımızca, 5651 sayılı Kanun’un 9. maddesinin 9. fıkrası uyarınca Birlik tarafından verilecek erişim engelleme kararları idari bir yetki kullanılması sonucu gerçekleştiğinden idari işlem niteliğindedir⁹¹². Kararlar nezdinde sorumluluk ise doğrudan Birliğe ait olduğundan, erişim engeliyle ilgili kararlara karşı iptal veya tam yargı davası açılması mümkündür⁹¹³. Bu davalarda görevli ve yetkili mercii ise, Birliğin merkezi Ankara’da yer aldığından, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun⁹¹⁴ 32. ve 36. maddeleri gereğince Ankara İdare Mahkemesi’dir.

Erişim Sağlayıcıları Birliği ve benzeri yapıların ortaya çıkışı 2000’li yılların başından itibaren uygulamaya konulan neo-liberal politikaların bir getirisidir⁹¹⁵. Bu politikalar kapsamında devletin özelleştirme uygulamalarıyla birtakım

⁹¹¹ ÖZTÜRK, Hüseyin, “Erişim Sağlayıcıları Birliği’nin Yapısı ve Görevleri,” Bilişim Hukuku Dergisi, S. 1, 2020, s. 138; KENT, s. 144.

⁹¹² ÇİRAKOĞLU, S. 77; ARDIÇOĞLU, s. 136.

⁹¹³ Konuyla ilgili örnek karar için bkz. Ankara 14. İdare Mahkemesi, E. 2018/129, K. 2018/2156, Ankara BİM 7. İdare Dava Dairesi, E. 2019/1137, K. 2020/485.

⁹¹⁴ RG. 20.01.1982, S. 17580.

⁹¹⁵ ÖZDEK, Yasemin, Şirket Egemenliği Çağı Sosyal Devletten Ceza Devletine, NotaBene Yayınları, Ankara, 2011, s. 103-105.

sorumluluklardan kurtulması hedeflenir. Devletin bilinçli olarak boşalttığı veya uzaklaştığı yerler ise, siyasal iktidara yakın sermaye sahiplerine bırakılmaktadır⁹¹⁶. Bu tarz yapılar görünürde kamusal bir misyon ve vizyon üstlenmiş olsa da, esas itibariyle özel kurum ve kuruluşların menfaatini ön plana koymaktadır. Baktığımızda ESB'nin 5 kasım 2011 tarihli 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu'na göre yetkili olan internet servis sağlayıcıları ve internete erişim hizmeti sunan diğer işletmecilerin katılımıyla oluştuğu bilinmektedir. Turknet, Turkcell Superonline, Vodafone, Türksat Kablo, D Smart ve Türk Telekom bu şirketlerden bazılarıdır. Görüldüğü üzere mevzu bahis aktörler, büyük sermaye sahibi birer özel hukuk tüzel kişisidir. Dolayısıyla, bu kurumların öncelikli menfaatinin de kendi şirket çıkarları olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.

Konu açısından sorun teşkil eden nokta ise, büyük sermaye sahiplerinin katılımıyla oluşan bir özel hukuk tüzel kişisine böylesi bir yetkinin verilmesidir. ESB'nin her ne kadar objektif bir yapı olduğu iddia edilse de, oluşumunda yer alan kurum ve kuruluşların bir özel hukuk tüzel kişisi olması sebebiyle, kararları her daim şüpheyle karşılanacaktır. İnternete erişim kararlarıyla kamusal bir görev icra edildiğinden, bu kararların tarafsız ve bağımsız bir kurum veya kuruluş tarafından uygulanması gerekmektedir.

3.4.5 5651 Sayılı Kanun Kapsamında Verilen İnternete Erişim Engeli Kararlarının Uygulanması

İnternet Kanunu kapsamında yetkili kılınan makamlarca verilen erişim engelleme kararlarının hüküm ve sonuç doğurabilmesi için uygulamaya konması gerekir. Nitekim, bu kararların internete erişim hakkı çerçevesince bir değerlendirmeye konu edilebilmesi için de öncelikli olarak infaz edilmelidir. Bu bağlamda, kanunda düzenlenen erişim engeliyle ilgili kararların nasıl ve kimler tarafından yerine getirileceği önem arz etmektedir.

⁹¹⁶ ÖZDEK, Şirket Egemenliği Çağı vd., s. 104.

3.4.5.1 Madde 8 Kapsamında Verilen İnternete Erişim Engeli Kararları

5651 sayılı Kanun'un 8. maddesi kapsamındaki erişim engelleme kararları birden fazla makam tarafından verilebilmektedir. Kanun'da bu kararların BTK Başkanı, erişim sağlayıcıları ve içerik sağlayıcıları tarafından yerine getirileceği düzenlenmiştir⁹¹⁷. 8. maddenin 3. fıkrası uyarınca; hakim, mahkeme ve Cumhuriyet Savcısı tarafından verilen erişim engelleme kararlarının uygulanabilmesi için BTK'ya gönderileceği ifade edilmektedir. Kuruma iletilen erişim engelleme kararının ise en geç dört saat içerisinde yerine getirilmesi gerekir⁹¹⁸. Kararların yerine getirilmesi için öngörölmüş dört saatlik maksimum süre sınırı Anayasa Mahkemesi önüne götürölmüş ve Mahkeme tarafından da uygun bulunmuştur⁹¹⁹.

Kanun'da BTK Başkanınca verilen kararların erişim sağlayıcılar tarafından yerine getirileceği açık bir şekilde belirtilmektedir. Öte yandan hakim, mahkeme ve Cumhuriyet Savcısı tarafından verilen engelleme kararlarının uygulanması hususunda ise netlik bulunmamaktadır. Kanun'da sadece erişim engeliyle ilgili kararın "... bir örneğinin, gereği yapılmak üzere Kuruma" gönderileceği şeklinde ifadeye yer verilmiştir. Söz konusu düzenlemeden hareketle, "gereği yapılmak üzere" ibaresiyle kararların BTK tarafından uygulanacağı sonucu çıkarılabilmektedir. Benzeri hükmün 8. maddenin 14. fıkrasında da yer alması sebebiyle⁹²⁰, 5602 sayılı Kanun kapsamında verilecek

⁹¹⁷ 5651 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 3. ve 4. fıkraları aynen şöyledir: "(3) Hâkim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı tarafından verilen içeriğın çıkarılması ve/veya erişimin engellenmesi kararının birer örneği, gereği yapılmak üzere Kuruma gönderilir. (4) İçeriği birinci fıkrada belirtilen suçları oluşturan yayınların içerik veya yer sağlayıcısının yurt dışında bulunması halinde veya içerik veya yer sağlayıcısı yurt içinde bulursa bile, içeriği birinci fıkranın (a) bendinin (2) ve (5) ve (6) ve (7) numaralı alt bentlerinde ve (c) bendinde yazılı suçları oluşturan yayınlara ilişkin olarak içeriğın çıkarılması ve/veya erişimin engellenmesi kararı re'sen Başkan tarafından verilir. (Değişik cümle:29/7/2020-7253/4 md.) Bu karar, ilgili içerik ve yer sağlayıcılar ile erişim sağlayıcısına bildirilerek gereğinin yerine getirilmesi istenir."

⁹¹⁸ 5651 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 5. fıkrası aynen şöyledir: "(5) İçeriğın çıkarılması ve/veya erişimin engellenmesi kararının gereği, derhal ve en geç kararın bildirilmesi anından itibaren dört saat içinde yerine getirilir."

⁹¹⁹ AYM, E. 2014/149, K. 2014/151, K.T: 02.10.2014, RG. 01.01.2015, S. 29223.

⁹²⁰ 5651 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 14. fıkrası aynen şöyledir: "(14) (Ek: 12/7/2013-6495/47 md.) 14/3/2007 tarihli ve 5602 sayılı Şans Oyunları Hasılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzenlenmesi Hakkında Kanunun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (ç) bendinde tanımlanan kurum ve kuruluşlar, kendi görev alanına giren suçların internet ortamında işlendiğini tespit etmeleri hâlinde, bu yayınlarla ilgili olarak erişimin engellenmesi kararı alabilirler. Erişimin engellenmesi kararları uygulanmak üzere Kuruma gönderilir."

erişim engelleme kararlarının uygulanabilmesi için Kuruma gönderileceği ve dolaylı olarak, bu kararların infaz edilmesinin de BTK'nın yetkisinde olduğu izlenimini vermektedir.

Kanun'un 6/A maddesinin 6. fıkrasında "*Bu Kanunun 8 inci maddesi kapsamı dışındaki erişim engellenmesi kararları erişim sağlayıcıları tarafından yerine getirilir*" şeklinde düzenlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, madde 8 çerçevesince verilecek erişim engeliyle ilgili kararların uygulanması erişim sağlayıcıları tarafından yerine getirilemeyecektir. Madde 6/A'daki açık hükümden hareketle, 8. madde kapsamında verilecek kararların BTK'nın yetkisinde olduğu yönünde bir sonuç çıkarılabilmektedir.

Kanun'da her ne kadar erişim engelleme usulüyle ilgili açık ve net ifadeler yer almasa da *İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'te*, engelleme kararlarının infazı konusunda önemli bilgiler bulunmaktadır. Yönetmeliğin 16. maddesinde "*Erişimin engellenmesi usulü*" düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre; hakim, mahkeme ve Cumhuriyet Savcısı tarafından verilen erişim engelleme kararlarının BTK Başkanı'na gönderileceği belirtilir. Başkan ise gereği yapılması için kararı erişim sağlayıcılarına göndermekle sorumludur. Farklı bir ifadeyle, BTK'nın kendisine gönderilen kararları doğrudan uygulama konusunda bir yetkisi olduğuyla ilgili Yönetmelik'te herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Ayrıca hakim, mahkeme ve Cumhuriyet Savcısı tarafından verilen kararların doğrudan erişim sağlayıcılarına gönderilmesi de Yönetmeliğe göre mümkün gözükmemektedir. Söz konusu ifadelerden hareketle, Yönetmelik kapsamında BTK'nın, kararların uygulanması açısından bir tür aracılık rolünü üstlendiğini söyleyebiliriz.

TBMM Adalet Komisyonu tarafından hazırlanan rapor, BTK'nın erişim engelleme kararlarının hayata geçirilmesi açısından üstlenmiş olduğu rolün tespit edilebilmesine ışık tutmaktadır. Raporla erişim engeliyle ilgili kararların

içerik ve yer sağlayıcıları tarafından infaz edileceği açıkça belirtilmektedir⁹²¹. Böylece Rapor'da BTK'nın erişim engelleme kararlarıyla ilgili görevinin, ilgili kararları erişim ve yer sağlayıcılarına iletmek olarak ifade edildiğini söyleyebiliriz.

Burada karmaşıklığa neden olan ise Kanun'un kabulünden sonra getirilen 6/A maddesidir. 6/A maddesindeki ifadeyle, erişim sağlayıcılarının yetkisinin 8. madde dışındaki erişim engelleme kararlarıyla sınırlandırılmış olduğu hissi yaratılmaktadır. Farklı bir ifadeyle, 6/A'nın öngörmüş olduğu düzenlemeyle, 8. madde kapsamında verilen erişim engelleme kararlarının BTK tarafından uygulanacağı ileri sürülmektedir⁹²². Oysa 8. maddenin 4. fıkrası uyarınca, BTK Başkanı tarafından verilen kararların içerik ve yer sağlayıcıları ile erişim sağlayıcıları tarafından uygulanacağı belirtilir. Baktığımızda yukarıda belirttiğimiz üzere kanun koyucunun ne yasanın hazırlık evresinde ne de kabulü sonrasında, BTK'ya böyle bir görev ve yetki yükleme yönünde bir irade beyanı bulunmamaktadır. Ayrıca, erişim engelleme gibi teknik bir konunun, uzmanlık kuruluşu yerine BTK gibi idari bir kuruma bırakılması da teknolojik gelişmelerin ruhuyla uyumlu bir tercih olmayacaktır. Öte taraftan, madde 8'e 4 çerçevesince BTK Başkanı tarafından verilen kararların hali hazırda erişim sağlayıcıları tarafından uygulanacağı belirtilmişken, aynı madde kapsamında farklı bir yöntem benimsenmiş olmasının da, ilgili maddenin ruhuyla bağdaşmayacağı açıktır.

⁹²¹ İlgili kısım TBMM Adalet Komisyonu Raporunda "*Maddenin üçüncü fıkrasında koruma tedbiri olarak verilen erişimin engellenmesi kararının ne suretle yerine getirileceği hususunda düzenleme yapılmıştır. Buna göre, hakim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı tarafından verilen erişimin engellenmesi kararının bir örneği, Telekomünikasyon İletişim Başkanlığına gönderilecektir. Bu gönderme olgusu Tebligat Kanununda öngörülen formalitelere bağlı kalınmaksızın yerine getirilecektir. Başkanlık, başta internet ortamında iletişim yolu gelmek üzere en seri vasıtalarla içerik, yer veya erişim sağlayıcıya ulaşarak kararın gereğinin yerine getirilmesini sağlar. İçerik veya yer sağlayıcının Türkiye'de bulunmaması halinde, karar sadece erişim sağlayıcılara bildirilerek, karara konu teşkil eden yayına Türkiye'den erişimin engellenmesi sağlanır. Yer sağlayıcının Türkiye'de bulunması halinde, erişimin engellenmesi kararı erişim sağlayıcıları bildirilmeden önce yer sağlayıcıya bildirilerek, karara konu teşkil eden içeriğin yayından çıkarması sağlanabilir. İçerik sağlayıcının Türkiye'de bulunması ve kimliği ile adresinin belli olması halinde, karar Başkanlık tarafından doğrudan içerik sağlayıcıya bildirilmek suretiyle de, suç oluşturan içeriğin yayından çıkarılması sağlanabilir*" şeklinde ifade edilmiştir.

⁹²² ÇIRAKOĞLU, s. 99-103.

Kanun koyucu madde 6/A ile birlikte bilerek veya bilmeyerek istisnai bir durum yaratmıştır. Buna göre; hakim, mahkeme veya Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından verilen erişim engelleme kararları BTK'ya gönderilerek uygulama bulmaktadır. Kanımızca, erişim engeli gibi teknik bir konunun doğrudan Kurum tarafından değil de, içerik veya yer sağlayıcıları aracılığıyla uygulamaya konulmaktadır. Oysa madde 8'e 4'de ise, BTK Başkanı tarafından verilen kararların uygulanabilmesi için açık bir şekilde erişim sağlayıcılarıyla da paylaşılacağı belirtilmektedir. Dolayısıyla, madde 8'e 4, bir noktada madde 6/A'nın istisnasını oluşturmaktadır.

Madde 8'de öngörülen erişim engeli kararlarının ağırlıklı olarak adli makamlar tarafından verileceği hükme bağlanmıştır. İlk bakışta, internete erişimin kısıtlanmasına yönelik kararların, bir mahkeme incelemesi sonucuna verilecek olmasını özgürlükler lehine bir durum olarak değerlendirebiliriz. Şüphesiz, burada yapılacak değerlendirmelerin etkili ve efektif olması gerekir. Aksi takdirde, diğer özgürlükler yanında hak arama hürriyeti açısından da sorun teşkil edebilecektir⁹²³. Diğer maddelerde öngörülen düzenlemelere nazaran 8'inci madde kapsamında BTK'ya sınırlı konularda kısıtlama kararı verme yetkisi bırakılmıştır. Bu 8'inci madde açısından olumlu bir gelişme olarak görülebilir. Öte yandan, diğer maddelerde düzenlenen ve BTK tarafından verilen erişim engeli kararlarının belirli süre içerisinde hakim onayına sunma şartı ise madde 8'de düzenlenmemiştir. BTK yetkisini her ne kadar madde 8/4'de açıkça sayılan ve sadece ceza yasasında düzenlenen suçlar hakkında kullanabilecek olsa da, söz konusu eksiklik keyfilik tehlikesi taşımaktadır. Kanımızca böylesi bir eksiklik, madde 8 çerçevesince adli makamların denetiminden yoksun ve keyfi erişim engelleme uygulamalarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Madde kapsamında özgürlükler aleyhine denge yaratan diğer bir hüküm ise 17'inci fıkradır. Bu fıkrada, hukuka aykırı içeriğe yönelik uygulanacak sınırlama veya kısıtlama yöntemlerinin (URL vb. şeklinde) etkili olmadığı durumlarda, sitenin tümüne yönelik erişim engeli kararı verilebileceği belirtilir. İlgili fıkraya

⁹²³ AİHM'in konuyla ilgili örnek kararları için bkz. *Bulgakov v. Rusya*; *Engels v. Rusya*; *OOO Flavus ve Diğerleri*; *Vladimir Kharitonov v. Rusya*.

göre sitelerin tümüne yönelik erişim engeli kararları adli makamlar, BTK ve 5602 sayılı Şans Oyunları Hasılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzenlenmesi Hakkında Kanun'un 3'üncü maddesinin birinci fıkrasının (ç) bendinde tanımlanan kurum ve kuruluşlar tarafından uygulanabilmektedir. Öncelikli olarak sitelerin tümüne yönelik erişim engeli öngören ve özgürlükleri doğrudan etkileyecek kararların bu denli fazla aktör tarafından verilebilmesinin ciddi sakıncaları oluşunu düşünmekteyiz. Son çare olarak başvurulacak uygulamaların daha sınırlı sayıda karar verici tarafından uygulanması gerekir. Bunun yanında, söz konusu kararların ağırlıklı olarak idari kurum ve kuruluşlar tarafından verilecek olması da sorundur. Önceki paragrafta belirttiğimiz üzere, bu madde kapsamında BTK'nın vereceği kararlar için mahkeme onayına sunulma şartı zorunlu tutulmamıştır. Nitekim, bu madde çerçevesince BTK'nın sitelerin tümüne yönelik getireceği erişim engeli kararlarının da mahkeme onayından muaf olacağını belirtmeliyiz. 8'inci maddede her ne kadar erişim engeli kararları için itiraz yollarının açık olduğu ifade edilse de, öngörülen uygulamaların internete erişim hakkı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu kaçınılmazdır. Madde kapsamındaki hükümler, esas olanın özgürlük değil de sınırlama olduğu hissiyatını uyandırmaktadır.

3.4.5.2 Madde 8/A Kapsamında Verilen İnternete Erişim Engeli Kararları

Kanun'un 8/A maddesi çerçevesince verilen kararlar erişim sağlayıcıları veya içerik ya da yer sağlayıcıları tarafından uygulanmaktadır. Madde uyarınca, internet ortamındaki içeriklerle mücadele edilebilmesi konusunda farklı yöntemler öngörülmüştür. Buna göre, 8/A kapsamında erişimin engellenmesi veya içeriğin yayından çıkartılması olmak üzere iki türlü karar verilebilmektedir. İçeriğin yayından çıkartılması niteliğindeki kararlar içerik veya yer sağlayıcıları tarafından yerine getirilirken, erişim engelleme kararları ise erişim sağlayıcıları tarafından infaz edilecektir.

8/A'nın birinci fıkrasında erişim engelleme ve içerikten çıkartma hakkındaki kararların hangi makamlara ve hangi durumlarda bildirileceği konusunda netlik yer almaz. Bu sebeple, verilecek kararların ayırım yapılmaksızın erişim sağlayıcıları ve içerik ya da yer sağlayıcılarına da gönderilmesi

gerekmektedir⁹²⁴. Öte yandan, birinci fıkraya göre sadece BTK Başkanınca verilen kararların gönderilmesi düzenlenmiştir. Nitekim bu kararların önce ESB'ye mi yoksa doğrudan erişim ve içerik ya da yer sağlayıcılarına mı gönderileceği hususunda da bir ifade mevcut değildir. Kanaatimizce, 6/A maddesinin 6. ve 7. fıkralarında⁹²⁵ belirtilen ve erişim engelleme kararlarının ESB tarafından erişim sağlayıcılarına gönderileceği hükmü, burada aydınlatıcı niteliktedir. İlgili hükümlerden hareketle, erişim engelleme kararlarının ESB aracılığıyla erişim sağlayıcılarına ulaştırılması gerekir. Bunun yanında, içerikten çıkartmayla ilgili kararların ise, BTK tarafından doğrudan içerik veya yer sağlayıcıları ile paylaşılması açısından bir sakınca bulunmamaktadır.

Cumhurbaşkanı veya ilgili bakanlığın talebi doğrultusunda verilen engelleme kararları, BTK Başkanınca yirmi dört saat içerisinde sulh ceza hakimliğinin onayına sunulmaktadır. Hakim de konuyla ilgili kararını en geç kırk sekiz saat içerisinde açıklar⁹²⁶. Kanun'da içeriğin çıkartılması veya erişimin engellenmesiyle ilgili kararların uygulanması için öngörülen süre de düzenlenmiştir. Buna göre, madde kapsamında verilen kararların; bildirilmesinden itibaren derhal ve en geç dört saat içerisinde uygulamaya konulması gerekir. Dört saatlik süre ise erişim engelleme kararlarının ESB'ye iletilmesi, içerikten çıkartma kararlarının da içerik veya yer sağlayıcılarına bildirilmesinden sonra işlemeye başlayacaktır.

Bunun yanında, 6112 sayılı Kanun'unda yapılan değişiklikle, RTÜK'e getirilen denetim yetkisi de madde 8/A kapsamında uygulama bulmaktadır. Geçici yayın hakkı veya yayın lisansı olmayan ya da iptal edilen gerçek veya tüzel kişilerin internet ortamındaki yayınları hakkında RTÜK tarafından yapılacak değerlendirme hususunda madde 8/A'nın üçüncü ve beşinci fıkralarına göre

⁹²⁴ ÇIRAKOĞLU, s. 104.

⁹²⁵ 5651 sayılı Kanun'un 6/A maddesinin 6. ve 7. fıkraları aynen şöyledir: "(6) Bu Kanunun 8 inci maddesi kapsamı dışındaki erişimin engellenmesi kararları erişim sağlayıcılar tarafından yerine getirilir. Kararların uygulanması amacıyla gerekli her türlü donanım ve yazılım erişim sağlayıcıların kendileri tarafından sağlanır. (7) Bu Kanunun 8 inci maddesi kapsamı dışındaki erişimin engellenmesi kararları gereği için Birliğe gönderilir. Bu kapsamda Birliğe yapılan tebligat erişim sağlayıcılara yapılmış sayılır."

⁹²⁶ Örnek kararlar için bkz. Diyarbakır 4. Sulh Ceza Hakimliği 14.04.2021 tarihli, 2021/2099 sayılı; Diyarbakır 5. Sulh Ceza Hakimliği 14.04.2021 tarihli, 2021/2109 sayılı; Diyarbakır 1. Sulh Ceza Hakimliği 05.04.2021 tarihli, 2021/195, 2021/1933, 2021/1934 sayılı kararlar. Daha fazla örnek karar için bkz. <https://ifade.org.tr/engelliweb/page/2/> (Erişim Tarihi 16.04.2021).

içeriğin çıkartılması veya erişim yasağı uygulanacaktır⁹²⁷. Bu hususta, RTÜK tarafından verilen erişim yasakları uygulanmak üzere BTK'ya gönderilmektedir. BTK ise bu kararları ESB ile paylaşarak uygulanmasını sağlayacaktır.

Bu maddeyle, ilgili konularda Cumhurbaşkanı veya millî güvenlik ve kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi veya genel sağlığın korunması ile ilgili bakanlıkların erişim engeli kararı vermesi mümkün kılınmıştır. Erişim engeli kararları, Kanunda sayılan kimselerin talebi doğrultusunda derhal BTK Başkanınca uygulanır. Madde kapsamında, BTK Başkanına yapılan başvuruların herhangi bir ön inceleme veya denetime tabi olmaksızın uygulandığı görülmektedir. Şüphesiz bu uygulama, özgürlükler açısından sakıncalı bir durumdur. Madde 8/A 2'de, erişim engeliyle ilgili kararların yirmi dört saat içerisinde sulh ceza hakiminin onayına sunulması gerektiği ve hakim de kırk sekiz saat içerisinde kararını belirtmesi gerektiği düzenlenmiştir. Bu hükümlerle beraber, erişim engeli öngören uygulamanın herhangi bir denetime tabi olmaksızın en az yirmi dört en çok da kırk sekiz saat boyunca yürürlükte kalabileceğini görmekteyiz. Bunun yanında, madde çerçevesince sitenin tümüne yönelik erişim yasağı getirilme imkanı da düzenlenmiştir. Hukuka aykırı içerikle başka türlü mücadele edilmeyeceğinin tespit edildiği durumlarda, sitenin tamamına yönelik erişim yasağı uygulanmaktadır. Uygulamada ne yazık ki son çare olarak başvurulması gereken yönetmelerin, tabiri caizse “kestirme yöntem” olarak benimsendiği görülür. Dolayısıyla, ulaşılmak istenen amaca daha az kısıtlayıcı bir teknikle ulaşmanın mümkün olup olmadığı etraflıca değerlendirilmeden, sitelerin tümüne yönelik erişim yasağı uygulandığını söyleyebiliriz. Muhakkak ki bu tablo, özgürlükler aleyhine bir denge oluşturmaktadır.

3.4.5.3 Madde 9 Kapsamında Verilen İnternete Erişim Engeli Kararları

Kanun'un 9. maddesi kapsamında, internet ortamındaki içerik nedeniyle kişilik haklarının ihlal edildiğini iddia eden gerçek, tüzel kişiler ve kurum veya

⁹²⁷ EMİN, s. 83.

kuruluşların, ihlale sebebiyet veren içerik hakkında öncelikli olarak içerik sağlayıcısına başvurabilecekleri ifade edilmektedir⁹²⁸. İçerik sağlayıcısına ulaşılamadığı hallerde ise söz konusu içeriğin uyar-kaldır yöntemiyle yayından çıkartılması için yer sağlayıcılarına başvurabilirler. Ayrıca ilgili taraf, ihlal niteliğindeki içeriğin yayından çıkartılması veya erişiminin engellenmesi için sulh ceza hakimine de başvuruda bulunabilir. Böylece dijital ortamda kişilik haklarına yönelik saldırı niteliği taşıyan içeriklerle üç farklı yolla mücadele edilebilecektir.

9. madde uyarınca içerik veya yer sağlayıcılarına yapılacak başvurular neticesinde sadece içeriğin yayından çıkartılması talep edilebilmektedir. İçerik ve yer sağlayıcılar kendilerine yapılan başvuruları en geç yirmi dört saat içerisinde cevaplandırmaları gerekir. Öte yandan, sulh ceza hakimliğine yapılacak başvurularda ise içeriğin yayından çıkartılması yanında erişimin engellenmesi kararı da verilebilecektir. 9. maddenin 4. fıkrasınca; hakim tarafından verilecek erişim engelleme kararları, esas olarak ihlal niteliği taşıyan içeriğe yöneliktir. Ancak zorunlu hallerde içeriği bulunduran internet sitesinin tümüne yönelik de bir erişim engeli uygulanabilmektedir. Şöyle ki, hakimin salt içeriğe yönelik URL bazlı engel kararının, ihlal niteliği taşıyan içerikle mücadelede etkili olamayacağına kanaat getirmesi halinde, gerekçesini açıklamak koşuluyla internet sitesinin tamamına engel getirebilir.

Madde 9'un 5. fıkrası çerçevesince, hakim tarafından verilecek erişimin engellenmesiyle ilgili kararların uygulanması için ESB'ye gönderileceği açıkça düzenlenmiştir. Kararların kapsamına bakılmaksızın, hakim tarafından verilecek erişim engelleme kararlarının ESB aracılığıyla infaz edilebileceğini söyleyebiliriz. Birlik tarafından erişim ve içerik ile yer sağlayıcılarına gönderilecek içerikten çıkartma veya erişim engelleme kararları ise en geç dört saat içerisinde uygulamaya konulacaktır. Kanun'da dört saatlik sürenin ne zaman başlayacağı hususunda ise açıklık getirilmemiştir. Kanımızca bu

⁹²⁸ Örnek kararlar için bkz. Kocaeli 1. Sulh Ceza Hakimliği 11.02.2021 tarihli, 2021/900 sayılı; Bursa 4. Sulh Ceza Hakimliği 13.04.2021 tarihli, 2021/2629 sayılı; İstanbul Anadolu 3. Sulh Ceza Hakimliği 09.04.2021 tarihli, 2021/2357 sayılı; Erbaa Sulh Ceza Hakimliği 05.04.2021 tarihli, 2021/397 sayılı karar. Daha fazla örnek karar için bkz. <https://ifade.org.tr/engelliweb/page/2/> (Erişim Tarihi 16.04.2021).

sürenin, kararların uygulanmasına aracılık eden ESB'ye ulaştırıldıktan sonra başlaması gerekmektedir.

Öte yandan, madde kapsamında verilebilecek diğer bir karar türü ise 9. maddenin 9. fıkrası uyarınca ESB tarafından verilecek kararlardır⁹²⁹. İlgili madde çerçevesince, kişilik haklarını ihlal eden yayın hakkında hakim tarafından verilen içeriğin çıkartılması veya erişim engelleme kararına rağmen, söz konusu içeriğin başka sitelerde de yayınlanması durumunda, Birliğe yapılacak başvuru neticesinde karar üretilmektedir. Birliğe yapılan talep gereği, diğer adreslerde yayınlanan içerik hakkında içerikten çıkartma veya erişim engelleme kararı verilebilecektir. Kararların kim tarafından uygulanacağı konusunda ise açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, çalışmamızın önceki bölümlerinde de ifade edildiği üzere, ESB'nin esas olarak erişim ve içerik ile yer sağlayıcıları arasında “*koordinasyonu sağlayan bir kuruluş*” niteliğinde olması sebebiyle, söz konusu kararların da erişim ve içerik ile yer sağlayıcıları tarafından uygulanacağını söyleyebiliriz.

Madde 9 kapsamında başvuruculara seçim hakkı sunulmuş olması önemlidir. Konuyla ilgili kişiler veya kurum ve kuruluşların kişilik hakkına yönelik saldırılar karşısında birden fazla seçeneğe sahip olması değerlidir. Yine bu madde kapsamında uyar-kaldır yöntemine de yer verilmiş olması, özgürlükler lehine bir uygulama olarak görülür. Madde çerçevesince eleştirilecek noktalardan biri sulh ceza hakimlerinin zorunlu hallerde sitenin tümüne yönelik uygulamaya koyacağı yasaklamadır. İlk bakışta, söz konusu kararın adli makam tarafından ve ancak ihlal niteliği taşıyan içerikle başka türlü mücadele edilmeyeceğine kanaat getirildiği durumlarda verilebileceğinden, herhangi bir sorun teşkil etmemektedir. Fakat uygulamada, mahkeme kararlarında “başka türlü mücadele etme yöntemlerinin” var olup olmadığı yeterli kadar tartışılmaksızın,

⁹²⁹ Örnek kararlar için bkz. İstanbul Anadolu 4. Sulh Ceza Hakimliği 23.02.2021 tarihli 2021/974 sayılı kararına göre Erişim Sağlayıcıları Birliği tarafından verilen 17.03.2021 tarihli, 2021/61 sayılı karar; Beykoz Sulh Ceza Hakimliği 04.10.2020 tarihli, 2020/1072 sayılı karar ve Ankara 3. Sulh Ceza Hakimliği'nin 29.01.2021, 29.01.2021 ve 11.02.2021 tarihli, 2021/731, 2021/873, 2021/1504 sayılı kararlarına göre Erişim Sağlayıcıları Birliği tarafından verilen 19.02.2021 tarihli, 2021/47 sayılı karar. Daha fazla örnek karar için bkz. <https://ifade.org.tr/engelliweb/page/2/> (Erişim Tarihi 16.04.2021).

bu madde kapsamında erişim yasaklarına başvurulduğu görülmektedir. Farklı bir ifadeyle, maddenin suiistimal edilerek uygulandığını söyleyebiliriz. Böylece, ilgili düzenleme amacını aşarak bir tür otomatik sansür aracına dönüşmektedir. Madde kapsamında sorunlu olarak görülen diğer bir hüküm ise ESB'ye verilen yetki meselesidir. ESB'nin sahip olduğu bu yetkiyle ilgili çalışmanın önceki başlıklarında ifade edilen görüşler aynen burada da geçerliliğini korumaktadır.

3.4.5.4 Madde 9/A Kapsamında Verilen İnternete Erişim Engeli Kararları

5651 sayılı Kanun'un 9/A maddesinin birinci fıkrası uyarınca; internet ortamındaki yayınlar sebebiyle özel hayatının gizliliğinin ihlal edildiğini iddia eden kişiler, ilgili yayınlara erişim engeli getirilmesi talebiyle BTK'ya başvuru yapabilmektedir⁹³⁰. Maddenin üçüncü fıkrasına göre, başvuru neticesinde BTK Başkanı tarafından verilecek erişim engeli kararı ise uygulanması için Erişim Sağlayıcıları Birliği'ne gönderilecek ve en geç dört saat içerisinde uygulanacaktır. Kararın açıkça BTK tarafından verileceği düzenlenmişken, dört saatlik sürenin ne zaman başlayacağı ise belirsizdir. Kanaatimizce, erişim engeliyle ilgili kararın uygulanması için öngörülen sürenin, 6/A maddesinin 6. ve 7. fıkraları gereği sürenin ESB'ye gönderildiği andan itibaren başlamış olması yerinde olacaktır.

Madde 9/A kapsamında yer alan diğer tür kararlar ise doğrudan BTK tarafından verilecek erişim engelleme kararlarıdır. Madde'nin 8. fıkrasına göre; *“özel hayatın gizliliğinin ihlaline bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde doğrudan Başkanın emri üzerine erişimin engellenmesi Kurum tarafından”* yapılacağı düzenlenmiştir. Burada madde 9/A'nın birinci fıkrasından farklı olarak, BTK'ya bir talep veya başvuru olmaksızın, Kurum'un kendiliğinden harekete geçerek karar vermesi söz konusudur. BTK tarafından verilecek kararların nasıl uygulamaya konulacağı hususu ise Kanun'da açıkça belirtilmemiştir. 8. fıkradaki düzenleme *“...erişimin engellenmesi Kurum*

⁹³⁰ Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'nun web sitesinde, konuyla ilgili başvuruların nasıl yapılacağını gösteren rehber niteliğinde bir çalışma mevcuttur. Öte yandan, özel hayatın gizliliğinin ihlali sebebiyle, Kurum'a yapılacak başvurular için form sayfası da düzenlenmiştir. İlgili adres için bkz. <https://www.turkiye.gov.tr/btk-ozel-hayatin-gizliliğinin-ihlaline-yonelik-bireysel-basvuru> (Erişim Tarihi 16.04.2021).

tarafından yapılır” şeklinde olsa da, Kurum tarafından verilecek kararların farklı bir usulle infaz edileceği şeklinde düşünülmemelidir. Kanımızca, madde 9/A'nın 8. fıkrasında verilen kararların uygulanması için madde 8 çerçevesince yaptığımız çıkarsamalar aynen geçerlidir. Aksi halde, Kanun kapsamında aynı makam tarafından gerçekleştirilecek benzer işlemlerin farklı usullere tabi olması gibi komplike uygulamalar ortaya çıkacaktır.

Madde kapsamında BTK'ya iki türlü yetki tanınmaktadır. Buna göre; BTK'nın birinci tür yetkiyi kullanabilmesi için kendisine bir başvuru yapılması gerekir. Öte yandan diğer tür yetkide ise, BTK re'sen hareket etmektedir. BTK'ya yapılan başvurular neticesinde bir ön değerlendirme yapılmaksızın, ilgili talebin doğrudan uygulanması sakıncalıdır. İlgili kararın hakim onayına sunulması için yirmi dört saatlik bir süre öngörülmüştür. Diğer bir ifadeyle, söz konusu erişim kısıtlamasının her hâlükârda bir değerlendirmeye tabi olmaksızın yirmi dört saat boyunca yürürlükte kalacağı söylenebilir. Son çare olarak başvurulacak erişim engeli uygulamalarının, her hangi bir inceleme olmaksızın uygulanması özgürlükler aleyhine bir durum yaratmaktadır. BTK'nın re'sen hareket edebildiği durumlarda ise gecikmesinde sakınca bulunan hallerin varlığı aranır. Bu yetki, soyut ve muğlak ibarelere dayandığından keyfi müdahalelerin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir.

3.4.5.5 Uygulamada Sulh Ceza Hakimlikleri Tarafından Verilen Engelleme Kararları Açısından Bir Değerlendirme

Sulh ceza hakimlikleri, 16 Haziran 2014 tarihli 6545 sayılı Kanun⁹³¹ ile kurulmuştur. Bu mahkemelerin oluşturulmasıyla sulh ceza mahkemelerinin görevi sona ermektedir. Kanun'da yapılan değişiklikle, sulh ceza mahkemelerinin yargılamaya ilişkin görevleri asliye ceza mahkemelerine verilirken, arama, yakalama, tutuklama kararı gibi soruşturma işlemleri ise sulh ceza hakimliklerine bırakılmıştır. Böylece, yeni düzenlemeyle soruşturma evresinde koruma tedbiri verme yetkisi artık sulh ceza hakimliklerine ait olmuştur.

⁹³¹ RG. 28.06.2014, S. 29044.

Sulh ceza hakimlikleriyle bir tür uzmanlık mahkemeleri kurulması hedeflenmiştir⁹³². 6545 sayılı Kanun'un genel gerekçesinde de ilgili durum açıkça görülebilir⁹³³. Bu doğrultuda, 5235 sayılı *Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerini Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'un*⁹³⁴ 10. maddesinde “*Müstakilen sulh ceza hâkimliğinde görevlendirilen hâkimler, adli yargı adalet komisyonlarınca başka mahkemelerde veya işlerde görevlendirilemez*” şeklinde bir hüküm eklenmiştir. Bu düzenlemeyle, söz konusu hakimlerin adli yargı kapsamında başka mahkemelerde görevlendirilmesi veya kovuşturma evresinde görev yapmaları engellenmektedir. AİHM içtihatlarında ise, bir dava sürecinin iki farklı evresinde aynı hakimin bulunmasında (prima facie) ilk bakışta aykırılık söz konusu olmadığı ve hakimin görev alabileceğiyle ilgili görüşler bulunmaktadır⁹³⁵.

Sulh ceza hakimlikleri kuruldukları günden beri farklı tartışmalara konu edilmiştir. Gözler, konuyla ilgili yayımladığı çalışmada; Kanun'da gerçekleştirilen değişiklik sonucunda sulh ceza mahkemelerine göre sulh ceza hakimlikleriyle beraber yargıç sayısının azaltılmasını endişe verici bulmaktadır. Yargıç sayısının azaltılmasıyla, siyasal iktidarın yargıçlar üzerinde daha kolay hakimiyet kuracağını ileri sürer⁹³⁶. Öte yandan Gözler'in en ciddi eleştirileri ise yeni oluşturulan hakimliklerin “tabii hakim ilkesine” aykırılık taşıdığı yönündedir⁹³⁷. Gözler, sulh ceza hakimlikleriyle oluşturulmak istenen yapının Cumhuriyetin ilk yıllarında yer alan İstiklal Mahkemeleri ve 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra oluşturulan ve Yassıada yargılamalarını gerçekleştiren Yüksek Adalet Divan'ından bir farkı olmadığını ifade etmektedir⁹³⁸. Benzer tereddütlerin yer aldığı bir değerlendirme ise Tezcan tarafından ortaya konmuştur. Tezcan çalışmasında, yargıçların sayı olarak

⁹³² TEZCAN, Durmuş, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Yeni Bir Kurum Olarak Sulh Ceza Hakimliği,” *Fasikül Hukuk Dergisi*, C. 7, S. 65, 2015, s. 8.

⁹³³ 6545 sayılı Kanun'un genel gerekçesi s. 10-11; 34. maddenin gerekçesi s. 19; 56. maddenin gerekçesi s. 26.

⁹³⁴ RG. 07.10.2004, S. 25606.

⁹³⁵ Konuyla ilgili örnek kararlar için bkz. *Warsicka v. Polonya*, B. No: 2065/03, pg. 40; *Hauschildt v. Danimarka*, B. No: 10486/83, pg. 49.

⁹³⁶ GÖZLER, Kemal, “Sulh Ceza Hakimlikleri ve Tabii Hakim İlkesi “Sahur Operasyonu” Hakkında Bir Açıklama”, *Türk Anayasa Hukuku Sitesi*, 2014, s. 4-5.

⁹³⁷ GÖZLER, “Sulh Ceza Hakimlikleri vd.,” s. 5-6.

⁹³⁸ GÖZLER, “Sulh Ceza Hakimlikleri vd.,” s. 5-6.

azaltılması ve tabii hakim ilkesi yanında oluşturulan yeni kurumların itiraz kanun yolu mantığıyla bağdaşmadığı ve önceki düzende yer alan güvenceli sistemden uzaklaşma getirdiğini iddia etmektedir⁹³⁹. Gözler ve Tezcan tarafından ortaya konan görüşlere paralel yorumlara; 2018 yılında Uluslararası Hukukçular Komisyonu'nun hazırladığı (UHK) "*Türk Sulh Ceza Hakimlikleri ve Uluslararası Hukuk*⁹⁴⁰" ve 2019 yılında Türk Ceza Hukukçuları Derneği (TCHD) tarafından hazırlanan "*Yargı Reformu Kapsamında Yargı Bağımsızlığı*⁹⁴¹" isimli çalışmalarda da rastlanmaktadır. Bunun yanında, sulh ceza hakimlikleriyle ilgili iddiaların Anayasa Mahkemesi'ne de taşındığı bilinmektedir. Mahkeme farklı kararları vasıtasıyla yapmış olduğu değerlendirmelerde, hakimliklerinin genel hukuk normları çerçevesince hareket ettiği ve ileri sürülen endişelerin yersiz olduğunu tespit etmiştir⁹⁴².

Sulh ceza hakimlikleriyle ilgili önemli bir değerlendirme de Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) tarafından ortaya konmuştur. Komisyon'un eleştirilerini üç başlıkta toplamak mümkündür. İlk olarak, oluşturulan hakimliklerin Avrupa Komisyonu bağımsız uzmanı Luca Perilli tarafından hazırlanan "*Ceza Adaleti*" raporunda belirttiği "özgürlükler hakimleri" konseptiyle örtüşmediği ileri sürülmektedir⁹⁴³. Her ne kadar Türk makamları sulh ceza hakimliklerini özgürlükler hakimi olarak nitelendirse de, bu iddia Komisyon tarafından gerçekçi bulunmaz. Raporda eleştirilen diğer bir konu, sulh ceza hakimi kararına yönelik itirazların yine başka bir sulh ceza hakimi tarafından değerlendirilmesi hususundadır⁹⁴⁴. Farklı bir ifadeyle,

⁹³⁹ TEZCAN, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Yeni Bir Kurum vd.," s. 9.

⁹⁴⁰ Uluslararası Hukukçular Komisyonu (UHK), "Türk Sulh Ceza Hakimlikleri ve Uluslararası Hukuk," 2018, s. 13-15. <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2019/02/Turkey-Judgeship-Advocacy-Analysis-brief-2018-TUR.pdf> (Erişim Tarihi 11.05.2021).

⁹⁴¹ Türk Ceza Hukukçuları Derneği (TCHD), "Yargı Reformu Kapsamında Yargı Bağımsızlığı," 2019, s. 45-55. <https://www.tchd.org.tr/wp-content/uploads/2019/10/yargi-bagimsizligi-raporu-2019-tchd.pdf> (Erişim Tarihi 11.05.2021).

⁹⁴² Konuyla ilgili örnek kararlar için bkz. AYM, B. No: 2014/14061; AYM, B. No: 2015/144, K. 14.07.2015; AYM, B. No: 2014/16838, K. 09.09. 2015; AYM, B. No: 2015/7908; AYM, B. No: 2015/7231, K. 17.05.2016.

⁹⁴³ Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu), "Sulh Ceza Hakimliklerinin Görev, Yetki ve İşleyişleri Hakkında Görüş", Venedik Komisyonu 110. Genel Kurul Toplantısı, 2017, pg. 14, s. 4-5. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)004-tur](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)004-tur) (Erişim Tarihi 11.05.2021).

⁹⁴⁴ Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu), "Sulh Ceza Hakimliklerinin vd.," pg. 26, s. 6.

getirilen değişikliklerle öngörülen “yatay temyiz” düzenlemesinin eleştirildiğini söyleyebiliriz. Son olarak, rapora konu edilen mesele ise sulh ceza hakimliklerine tahsis edilen bazı yetkililerdir. Bu yetkilerin başında da İnternet Kanunu kapsamında verilen içerikten çıkarma ve web sitelerinin kapatılması kararlarıdır. Venedik Komisyonu, İnternet Kanunu hakkındaki Komisyon görüşünde ifade ettiği üzere, sulh ceza hakimliklerine tanınan bu yetkiler çerçevesince alınan kararların, ön duruşmada verilen ve cezai konularla ilgili kararlardan farklı olduğunun tespiti yapılmaktadır.⁹⁴⁵ Komisyon, bu tür kararları koruma tedbiri olarak değil de, esasa yönelik özerk işlemler olarak değerlendirmektedir⁹⁴⁶. Sulh ceza hakimlikleri tarafından verilen erişim kısıtlaması kararlarının, üst makamlara itiraz konusu edilememesi ve tek yol olarak Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru yolunun tanınmış olması da, Komisyon tarafından eleştirilmiştir⁹⁴⁷. Son olarak Komisyon, soruşturma evresinde sulh ceza hakimlerince verilen kararların ilk derece mahkemeleri tarafından kaldırılmamasını da endişe verici olarak nitelendirilmektedir⁹⁴⁸.

Sulh ceza hakimlikleriyle ilgili endişeler 2019 yılında UHK tarafından hazırlanan “*Türkiye’nin Yargı Reformu Stratejisi ve Yargı Bağımsızlığı*” adlı çalışmada da dile getirilmiştir⁹⁴⁹. Öte yandan, Nisan 2021 yılında açıklanan “*İnsan Hakları Eylem Planı ve Uygulama Takvimi*” kapsamında ise, sulh ceza hakimlerinin tutuklamayla ilgili kararlarına karşı dikey itiraz yolunun düzenleneceği yer almaktadır⁹⁵⁰. Baktığımızda, insan hakları eylem planı kapsamında öngörülen düzenlemenin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı açısından önemli bir gelişme olduğunu söyleyebiliriz. Fakat, sulh ceza hakimlikleriyle ilgili sorunsalın bu denli dar bir kapsamda ele alınması ise,

⁹⁴⁵ Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu), “5651 Sayılı Kanun Hakkında Görüş (İnternet Kanunu)”, Venedik Komisyonu 107. Genel Kurul Toplantısı, 2016, pg. 35. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)011-e) (Erişim Tarihi 11.05.2021).

⁹⁴⁶ Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu), “Sulh Ceza Hakimliklerinin vd.,” pg. 81, s. 17.

⁹⁴⁷ Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu), “Sulh Ceza Hakimliklerinin vd.,” pg. 79, s. 16.

⁹⁴⁸ Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu), “5651 Sayılı Kanun Hakkında Görüş,” pg. 52.

⁹⁴⁹ Uluslararası Hukukçular Komisyonu (UHK), “Türkiye’nin Yargı Reformu Stratejisi ve Yargı Bağımsızlığı,” 2019, s. 6-7.

⁹⁵⁰ T.C. Adalet Bakanlığı, “İnsan Hakları Eylem Planı ve Uygulama Takvimi”, Nisan, 2021, s. 70-71.

eylem planının ciddi bir eksikliği olarak görülür. Dolayısıyla, insan haklarıyla ilgili hazırlanan bir eylem planı çerçevesince arzu edilen, sulh ceza hakimliklerinin tüm kararlarına karşı dikey itiraz yolunun düzenlenmesidir.

Yukarıda belirtilen endişeler neticesinde, 5651 sayılı Kanun'a göre sulh ceza hakimleri tarafından verilen erişim engelleme veya içerikten çıkarma kararları da ayrı bir önem kazanmaktadır. Diğer özgürlüklerle bağlantılı bir hak olan internete erişim hakkının, sulh ceza hakimliği kararlarıncı "keyfi" bir şekilde engellendiği görülmektedir. Engelliweb sitesinin Ekim 2020 yılına ait güncel verilerine göre: 450,000'den fazla alan adı, 140,00'den fazla URL ve 42,000'den fazla tweetin engellendiği raporlanmıştır⁹⁵¹. Konuyla ilgili araştırmalar yapan ifade.org sitesinde ise söz konusu kararların ağırlıklı olarak sulh ceza hakimlikleri tarafından verildiği görülmektedir⁹⁵². Dolayısıyla, internete erişim hakkı ve diğer birçok özgürlük açısından, uzmanlık veya özgürlük mahkemeleri gibi amaçlarla oluşturulmuş sulh ceza hakimliklerinin, siyasi tahakkümden uzak ve kararlarının üst makamlar tarafından denetlenebildiği bir yapıya dönüştürülmesi zorunluluk arz etmektedir.

3.3.6 5651 Sayılı Kanun Kapsamında Verilen İnternete Erişim Engeli Kararlarına Karşı İşletilebilecek Hukuki Mekanizmalar

Erişim engeliyle ilgili kararlara karşı başvurulabilecek yollar, hukuki açıdan bireylere önemli güvenceler sağlamaktadır. Engelleme kararlarıyla beraber,

⁹⁵¹ Bu veriler için bkz. <https://ifade.org.tr/yayinlar/rapor-kitap-calismalari/> (Erişim Tarihi 11.05.2021).

⁹⁵² Yakın tarihli örnek kararlar: İstanbul Anadolu 4. Sulh Ceza Hakimliği'nin 2021/2896 sayılı 28 Nisan 2021 tarihli "*Ahmet Şık'ın Cumhurbaşkanının Eski Avukatı Hakkındaki Tweetleri*" hakkında karar, Bursa 6. Sulh Ceza Hakimliği'nin 2021/3422 sayılı 27 Nisan 2021 tarihli "*Ifade Özgürlüğü Derneği Web Sitesindeki İçerik Engelleme*" kararı, Bandırma Sulh Ceza Hakimliği'nin 2021/1275 sayılı 22 Nisan 2021 tarihli "*AKP Milletvekilinin Oğluna Gönderilen Ayakkabı Kutusundan Esrar Çıkması Haberi*" hakkında karar, Diyarbakır 2. Sulh Ceza Hakimliği'nin 2021/1922, 2021/1923, 2021/1924, 2021/1925 sayılı 20 Nisan 2021 tarihli "*JinNews, Umut Gazetesi ve Yeni Demokrasi Sitelerinin Erişime Kapatılması*" hakkındaki kararlar, Diyarbakır 2. Sulh Ceza Hakimliği'nin 2021/2111 ve 2021/2112 sayılı 19 Nisan 2021 tarihli "*Mezopotamya Ajansı, JinNews ve Kızıl Bayrak Sitelerine Yönelik Erişim Yasağı*" hakkındaki kararlar, Bodrum 2. Sulh Ceza Hakimliği'nin 2021/1164 sayılı 16 Nisan 2021 tarihli "*Ebru Gündeş'in Reza Zarrab'a Açtığı Boşanma Davası Haberine Yönelik Erişim Engeli*" hakkındaki karar, İstanbul Anadolu 2. Sulh Ceza Hakimliği'nin 2021/2527 sayılı 14 Nisan 2021 tarihli "*Kocaeli Üniversitesi Rektörünün Oğlunun Bir Günde Memur Olup Cumhurbaşkanlığına Atanması Haberi Hakkında Erişim Yasağı*" kararı. Sulh Ceza Hakimlikleri tarafından verilen karar için bkz. <https://ifade.org.tr/engelliweb/> (Erişim Tarihi 11.05.2021).

kişilerin hak ve özgürlüklerine müdahale edileceği açıktır. Bu bağlamda, hukuk devletinin bir gereği olarak, erişim engelleme kararlarının da yargısal denetime tabi olması gerekmektedir.

5651 sayılı Kanun'da, adli makamlar tarafından verilecek erişim engelleme kararlarına karşı "itiraz" yolu açıkça düzenlenmiştir. Öte yandan, idari makamlarca verilen kararlara karşı hangi yargı yoluna başvurulması konusunda ise Kanun'da açıklık bulunmaz. Çalışmamızın önceki bölümlerinde yapmış olduğumuz saptamalardan hareketle, idari makamlarca verilen kararların aynı zamanda idari işlem niteliğinde olduğu ifade edilmiştir. Böylece idari makamlarca verilen erişim engelleme kararlarının da idari işlemler için geçerli olan hükümlere göre denetlenebileceğini söyleyebiliriz.

Ek olarak, Kanun'da Özel Hukuk Tüzel kişisi olarak tanımlanan ve erişim engelleme kararı verme yetkisine haiz kurum veya kuruluşların mevcut olduğu da bilinmektedir. Özel hukuk tüzel kişiliğine sahip makamların, işlemlerinin icrailik, tek yanlılık, re'sen icra edilebilme, kamu gücünden yararlanma ve hukuka uygunluk karinesinden yararlanma gibi unsurları barındırması sebebiyle idari işlem niteliğinde olduğunu ifade etmiştik⁹⁵³. Bu bağlamda, söz konusu merciler tarafından verilecek kararların da idari yargı kapsamında denetlenebileceğini belirtmeliyiz.

3.3.6.1 Adli Makamlar Tarafından Verilen Kararlara Karşı İtiraz

5651 sayılı Kanun kapsamında adli makamlar tarafından verilen erişim engelleme kararlarına karşı itiraz yolu düzenlenmiştir. Kanun'daki itiraz usulü, 5271 sayılı CMK'dan farklı bir düzenleme öngörmemektedir. Farklı bir ifadeyle, Kanun'a göre adli makamlarca verilen engelleme kararları için başvurulacak itiraz yolunun CMK'daki genel hükümlere tabi olduğunu söyleyebiliriz. Adli makamlarca verilen erişim engeli kararları ihtiyati tedbir niteliğinde olduğundan, temyiz başvurusuna da konu edilemezler.

⁹⁵³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yuk. "3.2.4.3 Özel Hukuk Tüzel Kişileri Tarafından Verilen Erişim Engelleme Kararları".

Kanun'un 8. maddesinin 13'üncü fıkrasında, hakim ve mahkeme tarafından verilen erişim engelleme kararları için BTK'nın CMK hükümlerine göre itiraz edilebileceği düzenlenmiştir. Öte yandan, Kanun'da BTK dışında kimlerin itiraz yoluna başvurabileceği hususunda ise bir ibare mevcut değildir. İlgili durum, Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bir başvuruda da gündeme gelmiş ve tartışılmıştır. Mahkeme, Kanun'da ilgili kişilerin itiraz hakkı düzenlenmemiş olmasına rağmen, CMK hükümlerine göre mağdurun bu kimseler kapsamında olduğunu açıkça ifade etmektedir⁹⁵⁴. Söz konusu saptama, aynı zamanda Anayasa'da yer alan hak arama hürriyetinin de bir gereği olarak değerlendirilmektedir.

Kanun'dan farklı olarak Uygulama Yönetmeliği kapsamında ise ilgili kişilerin itiraz hakkının olduğu açıkça belirtilmektedir. Yönetmeliğin 13. maddesinin 2'inci fıkrasında, adli makamlarca verilecek erişim engeli kararlarına BTK ve konuyla "ilgili kişilerin", CMK hükümlerine göre itiraz edebileceği düzenlenmiştir. Farklı bir ifadeyle, Kanun'daki eksikliğin Yönetmelik'le ortadan kaldırılmaya çalışıldığını söyleyebiliriz. Konuyla ilgili ifade edilmesi gereken diğer bir nokta ise ilgili kişilerin kimler olduğu sorunsalıdır. Kanımızca, itiraz hakkı kapsamında ilgili kişilerin salt mağdur üzerinden değerlendirilmesi, internete erişim hakkı özelinde hak arama hürriyeti açısından sınırlandırma niteliği taşıyacaktır. Dolayısıyla, Yönetmelik'te yer alan ilgili kişiler kavramından; "*web sitesi sahipleri*" "*ilgili içerik sahibi*" ve "*menfaati ihlal edilen*" kimselerin anlaşılması gerekmektedir⁹⁵⁵.

Kanun'da BTK ve ilgili kişilerin yanında Erişim Sağlayıcıları Birliği'nin de adli makamların kararlarına karşı itiraz yoluna gidebileceği ifade edilmektedir. Kanun'un 6/A maddesinin 8. fıkrasında, "*Birlik, kendisine gönderilen mevzuata uygun olmadığını düşündüğü kararlara*" karşı itiraz edebileceği düzenlenmiştir.

⁹⁵⁴ "... Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) hükümlerine göre itiraz edebileceği düzenlenmesine karşın, başvuruda bulunana yönelik itiraz hakkı ile ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, 5271 sayılı CMK'nın 267. maddesi uyarınca, hakim kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilir. CMK'nın 268. maddesi uyarınca da, itiraz hakkı ilgililere tanınmıştır. Mağdurun bu ilgililer kapsamında olduğu açıktır. Dolayısıyla, mağdurun da CMK hükümleri uyarınca itiraz hakkının bulunması karşısında iptali istenilen kural, hak arama hürriyetine ve Anayasa'nın 40. maddesine aykırı değildir." AYM, 08.12.2015, E. 2014/87, K. 2015/112, RG. 28.01.2016, S. 29607.

⁹⁵⁵ KENT, s. 133.

Böylece, 8. madde kapsamı dışında kalan engelleme kararları için ESB'nin de itiraz etme hakkı olduğu görülür. İlgili durum, itiraz hakkının erişim sağlayıcılarına tanınmayıp, Birliğe tanınması üzerinden eleştirilmektedir⁹⁵⁶. Nitekim, konu Anayasa Mahkemesi önünde de tartışılmış ve bu yetkinin kamu yararı niteliği taşıdığı gerekçesiyle iptali uygun görülmemiştir⁹⁵⁷.

Kanun'da erişim sağlayıcılarının itiraz hakkıyla ilgili bir düzenleme olmamasına rağmen, erişim engelleme kararlarına karşı itiraz edemeyecekleri sonucu çıkarılmamalıdır. Zira, erişim sağlayıcılarının engelleme kararlarının uygulanması hususunda sorumluluğu olup, kararların gereği gibi yerine getirilmemesi halinde adli para cezasına çarptırılacaklardır. Dolayısıyla, erişim sağlayıcılarının 5271 sayılı CMK'nın 2. maddesinin 1. fıkrası⁹⁵⁸ uyarınca, "malen sorumlu"⁹⁵⁹ oldukları söylenebilmektedir. Bu bağlamda, erişim sağlayıcılarının malen sorumlu olarak itiraz yoluna başvurabileceklerini düşünmekteyiz.

Son olarak, adli makamlarca verilen erişim engelleme kararlarına karşı yapılacak itirazlar için hangi sürede bu yola başvurulacağına değinmek isteriz. Baktığımızda, 5651 sayılı Kanun ve Uygulama Yönetmeliği'nde itiraz başvurularının ne zaman yapılacağıyla ilgili bir hüküm mevcut değildir. Kanun'da süreyle ilgili özel bir düzenleme yer almadığından, sürenin CMK hükümlerine göre belirlenebileceğini söyleyebiliriz. CMK'nın 268. maddesine

⁹⁵⁶ AKDENİZ, ALTIPARMAK, "5651 sayılı Kanunun Değişiklik Tasarısına Getirdiği Değişiklikler vd.", s. 10.

⁹⁵⁷ "... İptali istenilen kurallardan 6/A maddesinin (8) numaralı fıkrası uyarınca Birliğe, gereği yerine getirilmek üzere gönderilen kararlardan mevzuata uygun olmadığını düşündüklerine itiraz hakkının tanınması ise kamu yararını sağlamaya yönelik bir düzenlemedir. Birliğe itiraz hakkı tanımak suretiyle, verilen erişimin engellenmesi kararının tekrar gözden geçirilmesi sağlanmak istenmiştir..." AYM E. 2014/87, K. 2015/112, K.T: 08.12.2015, RG. 28.01.2016, S. 29067.

⁹⁵⁸ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanun'unun 2. maddesinin 1. fıkrasına göre "malen sorumlu" kavramı "... Yargılama konusu için hükme bağlanması ve bunun kesinleşmesinden sonra, maddi ve manevi sorumluluk taşıyarak hükmün sonuçlarından etkilenecek veya bunlara katlanacak kişi" olarak tanımlanmaktadır.

⁹⁵⁹ Malen sorumlu kavramı; "yargılama konusu için hükme bağlanması ve bunun kesinleşmesinden sonra, maddi ve mali sorumluluk taşıyarak hükmün sonuçlarından etkilenecek veya bunlara katlanacak kişi" olarak tanımlanmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. ÖZBEK, Veli, Özer, DOĞAN, Koray, BACAKSIZ, Pınar, TEPE, İlker, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınları, 10. Baskı, 2017, s.551; YENİSEY, Feridun, NUHOĞLU, Ayşe, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınları, 5. Baskı, 2017, s. 168; ŞAHİN, Cumhur, Ceza Muhakemesi Hukuku-I, Seçkin Yayınları, 8. Baskı, 2017, s. 33.

göre, kararın ilgilileri veya muhatapları tarafından öğrenildiği günden itibaren yedi gün içerisinde itirazın yapılması gerektiği ifade edilmektedir. 5651 sayılı Kanun çerçevesinde, itiraz süresi için özel bir süre belirlenmediğinden, Kanun kapsamında verilen erişim engelleme kararlarına karşı CMK'nın 268. maddesine göre ilgililerin öğrenmelerinden itibaren yedi gün içerisinde itiraz başvurusunda bulunmaları gerekmektedir⁹⁶⁰.

3.3.6.2 İdari Makamlar Tarafından Verilen Kararlara Karşı İtiraz

İnternet Kanunu çerçevesince idari makamların erişim engeli kararı verebileceği düzenlenirken, ilgili kararlara karşı hangi yargı yolunda itiraz edilebileceğine yer verilmemiştir. Kanun'un 8. maddesinin 12'inci fıkrasında, metinde tanımlanan kabahatler sebebiyle BTK tarafından uygulanan idari para cezalarına karşı 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu⁹⁶¹ (İYUK) hükümlerine göre itiraz edilebileceği belirtilmektedir. İlgili düzenleme, Kurum ve diğer internet aktörleri arasındaki işleyişe yönelik olup, idari makamların kararlarına karşı ilgili kişilerin başvuracağı bir yol olarak öngörülmemiştir.

Çalışmamızın önceki bölümlerinde idari makamlarca verilen erişim engelleme kararlarının idari işlem niteliğinde olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla, idari işlem niteliğinde olan erişim engelleme kararlarının, idari işlemler için geçerli olan hükümlere göre denetlenebilmesi mümkündür. Diğer bir ifadeyle, idari işlemler için uygulanacak düzenlemeleri gösteren İYUK, idari kurumlar tarafından verilen erişim engelleme kararlarına karşı işletilebilecek mekanizmaları da içeren bir metindir. İYUK'tan hareketle, idari işlemler için iki türlü denetim yolu öngörüldüğünü söyleyebiliriz. Bunlardan biri idari başvuru yolu iken, bir diğeri ise idari dava yoluyla hukuki denetimdir.

3.3.6.2.1 İdari Başvuru Yoluyla Denetim

İdari başvurular; *“Kişilerin menfaatleri bulunan ve idari işlev kapsamına giren konularda, kamusal makamlara yaptıkları başvuruların tümüyle, kamu yararını*

⁹⁶⁰ ÇIRAKOĞLU, s. 43; KENT, s. 134.

⁹⁶¹ RG. 20.01.1982, S. 17580.

korumak amacıyla yetki verilen kamu görevlilerinin veya kamu tüzel kişilerinin; diğer idari makamların yaptığı idari işlemlerin iptali, değiştirilmesi veya geri alınması gibi nedenlerle; yine yasaların gösterdiği idari işleve sahip makamlara yaptıkları idare hukukuna ilişkin başvurular” olarak tanımlanmaktadır⁹⁶². Bu tür başvurularla, idari dava konusu edilebilecek uyuşmazlıkların dava açılmaksızın çözülmesi hedeflenir. Zira, söz konusu uyuşmazlıkların dava yoluna gidilmeksizin çözüme kavuşturulması, idari yargının iş yükünü önemli oranda hafifletecektir. Ayrıca bu yolun davaya nazaran daha az masraflı ve kısa sürede netice alınabilecek bir yöntem de olduğu kabul edilir⁹⁶³. İdari başvurular, başvurulacak makama göre ikili bir ayrıma tabidir. Buna göre, idari başvurunun işlemi yapan makama gerçekleştirilmesi halinde “*istitaf denetimi*”, işlemi yapan makamın bir üst makamına yapılması durumunda ise “*hiyerarşik denetim*” söz konusu olmaktadır⁹⁶⁴.

Kişilerin istitaf denetimine başvurabilmesi için işlemi gerçekleştiren makamın bağlı olduğu bir üst makamın olmaması gerekir. Ancak bu durumda işlemi gerçekleştirilen makama idari başvuru yapılabilmekte ve işlemi gerçekleştiren makamdaki ilgili işlemi kaldırması, geri alması, değiştirmesi veya yerine yeni bir işlem koyması talep edilebilir. İdari başvurularla beraber dava açma süresi de durmaktadır⁹⁶⁵. İYUK madde 11’e göre, yapılan başvurularda ilgili mercii tarafından altmış gün içerisinde olumlu veya olumsuz cevap verilmesi gerekir. Altmış günlük süre sonunda cevapsız bırakılan başvurular reddedilmiş sayılmaktadır. Böylece dava açma süresi de altmış günlük süre sonrasında yeniden işlemeye başlayacaktır. Öte yandan, başvurunun reddedilmiş sayılması ve idarenin de dava açma süresi sonrasında cevap vermesi durumunda ise dava açma süresinin nasıl etkileneceği hususunda netlik söz konusu değildir. Konuyla ilgili olarak Doktrindeki yaygın kabul ise, İYUK madde 10 ve 11’in birbirini tamamlayıcı nitelikte maddeler olarak değerlendirilmesi ve

⁹⁶² YILDIRIM, İdari Başvurular, s. 30.

⁹⁶³ SEZER, Yasin, Hüseyin Bilgin, “Danıştay Kararlarında İdari Başvurular,” AÜHFD, c. 4, s. 57, s. 337.

⁹⁶⁴ KAYAR, Nihat, İdari Yargı, Kuruluş ve İşleyiş, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2. Baskı, 2013, s. 23.

⁹⁶⁵ ÇIRAKOĞLU, s. 87.

Anayasa madde 125⁹⁶⁶ gereği dava süresinin, idarenin cevap vermesinden sonra başlaması yönündedir⁹⁶⁷.

İdari başvuru hakkında paylaşılan bilgiler ışığında, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Başkanı tarafından verilen erişim engelleme kararlarına karşı idari başvuru yoluna gidilebileceğini söyleyebiliriz. Bu doğrultuda yapılacak başvurular, İYUK madde 11 kapsamında doğrudan BTK'ya yapılacaktır. Kurum'a yapılacak başvurular, BTK Başkanı'nın engelleme kararından itibaren altmış gün içerisinde yapılması gerekir. Öte yandan, 5651 sayılı Kanun uyarınca Cumhurbaşkanlığı ve ilgili bakan tarafından verilen engelleme kararlarına karşı da idari başvuru yolu açıktır. İlgili başvurular yine İYUK madde 11 kapsamında engelleme kararından itibaren altmış gün içerisinde yapılmalıdır. Bunun yanında, Kanun'da erişim engelleme kararı verebilme yetkisine sahip Erişim Sağlayıcıları Birliği ve diğer özel hukuk tüzel kişilerinin kararlarına karşı ise, idari başvuru yoluna gidilmesi söz konusu değildir.

3.3.6.2.2 İdari Dava Yoluyla Denetim

İYUK kapsamında düzenlenmiş diğer bir denetim mekanizması ise idari dava yoludur. Kanun'un 2. maddesine göre idari davalar; iptal davaları ve tam yargı davaları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İptal davaları, "*İdare tarafından ittihaz olunan icrai bir karardan; şahsi, meşru ve aktüel bir menfaati olan bir şahsın; idari bir mahkemeye müracaat ederek, bu kararın mevzuata, hukuka-salahiyet, saik, mevzu, şekil veya maksat cihetlerinden biriyle aykırılığından ötürü bozulması*" yönündeki talepler olarak tanımlanır⁹⁶⁸. Tanımdan hareketle, iptal davalarıyla icrai veya yürütülmesi gerekli idari işlemlerin denetlenebildiğini söyleyebiliriz. Ayrıca bu davalarla işlemler yerindelik yönünden değil de hukuki açıdan objektif hukuk kurallarına göre denetlenmektedir.

⁹⁶⁶ Anayasa Madde 125: "*İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır...*"

⁹⁶⁷ YASİN, Turan, KAMAN, Nur, ÜSTÜN, Özdemir, Tekinsoy, İdare Hukuku, On İki Levha Yayıncılık, 5. Baskı, 2013, s. 773.

⁹⁶⁸ ÇAĞLAYAN, Ramazan İdari Yargılama Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 3. BASKI, Ankara, 2013, s. 322 vd.

İptal davasının açılabilmesi için kamu düzenine ilişkin menfaat ihlalinin⁹⁶⁹ varlığı yeterli olup, ayrı bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmamaktadır. Kişinin iptal davası yoluna başvurabilmesinde “*meşru, güncel ve kişisel*” bir menfaatinin ihlal edilmiş olması aranır⁹⁷⁰. Farklı bir ifadeyle, davacı konumunda bulunan bir kimsenin herhangi bir menfaati ile iptal isteminde bulunduğu idari işlem arasında bir ilişki olması gerekir⁹⁷¹. Bu davanın başvurusu; internete erişim engeli kararlarıyla ilgili içerik sahibi veya yayına yer veren web sitesi sahipleri gibi doğrudan menfaati ihlal edilen kimseler olabileceği gibi, bu tür kararlarla içerik veya yayınlardan yararlanma veya faydalanma hakkından mahrum olan kimseler de olabilmektedir. Menfaati doğrudan ihlal edilen kişilerin iptal davası açma konusunda herhangi bir tereddüt bulunmazken, dolaylı olarak menfaati ihlal edilen kimselerin dava açması tartışmalıdır. Nitekim, konunun Anayasa Mahkemesi’nin bir kararında da gündeme geldiği görülmektedir⁹⁷². Kararda Youtube yönelik getirilen erişim engeli uygulaması, site sahibi yanında Kerem Altıparmak, Yaman Akdeniz, Metin Feyzioğlu ve Mustafa Sezgin Tanrıkulu’nun da aralarında bulunduğu kişiler tarafından bireysel başvuruya konu edilmiştir. Mahkeme yapmış olduğu değerlendirmede, başvuru ehliyetini geniş yorumlayarak, hakkında erişim yasağı getirilen bir site için yapılacak itirazların sadece doğrudan menfaati ihlal edilen kimseler için geçerli olmayıp, kullanıcı sıfatına sahip kimseler için de geçerli olduğu ifade edilmiştir⁹⁷³.

⁹⁶⁹ Danıştay menfaat ihlali kavramını; “*davacı ile dava konusu işlem arasındaki ciddi ve makul bir alaka*” olarak tanımlamaktadır. Öte yandan menfaat ihlali kavramı, bu davalar açısından subjektif bir şart olarak da görülmektedir. Detaylı bilgi için bkz. DİDDK, E. 1990/670, K. 1990/101.

⁹⁷⁰ ALTUNDİŞ, Mehmet, “İdari Yargıda Dava Açma Ehliyeti,” TBBD, S. 69, 2006, s. 354-355.

⁹⁷¹ ÖZDEK, Yasemin, “İptal Davasında Menfaat Koşulu,” Amme idaresi Dergisi, C. 24, S. 1, 1991, s. 101-102.

⁹⁷² AYM, 29.04.2014, K.2014/4705.

⁹⁷³ AYM kararının ilgili kısımları aynen şöyledir: “27. Başvuruculardan Yaman Akdeniz, Kerem Altıparmak ve Metin Feyzioğlu çeşitli üniversitelerde öğretim üyesi olarak çalışmaktadırlar. Bu başvurucular insan hakları ve ceza hukuku alanında bilimsel çalışmalar yaptıklarını, bu çalışmalarını youtube.com isimli site internet sitesinde yer alan hesapları üzerinden paylaştıklarını, aynı zamanda çalışma alanları ile ilgili Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi metin ve görsellerine site üzerinden ulaştıklarını ifade etmişlerdir. Başvuruculardan Mustafa Sezgin Tanrıkulu ve Mahmut Tanal ise İstanbul milletvekili olarak görev yapmakta olup anılan site üzerinden yasama organındaki konuşma ve faaliyetlerini site aracılığı ile paylaştıklarını, ayrıca çalışma alanları olan insan hakları hukuku ile ilgili konularda siteden faydalandıklarını belirtmişlerdir. Başvuruculardan Mustafa Bedirhanoğlu sitenin aktif kullanıcısı olmasının yanında, uluslar arası insan hakları hukukunda doktora yapması nedeniyle uzmanlık alanı ile ilgili seminer konferans ve televizyon programlarının görüntülerini anılan site üzerinden paylaştığını ifade etmiştir. Başvurucu Erol Ergin ise anılan sitede üyeliğinin bulunduğunu, sitede kendisine göre düzenlediği profili ile istediği kanalları ve paylaşım yapan kişileri düzenli olarak takip ettiğini, bunlar hakkında görüş yazmanın yanı sıra düzenli olarak etkinliklerini takip

Mahkemenin konu kapsamındaki tutumunu sonraki tarihli kararlarında da devam ettirdiği görülmektedir⁹⁷⁴. Bu kararlarla, AİHM tarafından benimsenen “*kullanıcı sıfatıyla*” başvuru uygulamasının AYM kararlarında da teyit edildiği söylenebilir⁹⁷⁵.

AYM kararlarında, başvuru ehliyeti hakkında belirtilen ifadeler idari yargı açısından da önemlidir. Mahkeme, bu kararlarla idari yargıda açılacak davalar için aranan güncel, meşru ve kişisel menfaat ihlalini geniş yorumlayarak, internet kullanıcılarının da bu yola başvurabilmesine imkan tanımaktadır⁹⁷⁶. İptal davası kapsamında sadece ilgili idari işlemin iptali talep edilebilir. İdari işlem sebebiyle ortaya çıkan zararların tazmini, iptal davalarına konu edilemez. Dava neticesinde ortaya çıkacak karar, kamu düzenine ilişkin olması nedeniyle salt davacı için değil, herkes için sonuç doğurmaktadır⁹⁷⁷.

Genellikle iptal davasıyla ilgili dilekçeler evrak üzerinden incelenir. Ancak 2577 sayılı Kanun’un 17. maddesindeki şartların olgunlaşması halinde talep üzerine veya re’sen mahkeme tarafından duruşma yapılmasına karar verilebilir. Dava kapsamında, konu edilen idari işlemin yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden hukuka uygunluğu denetlenmektedir. Farklı bir ifadeyle, ilgili idari işlemin mevzuatta belirtilen kurallara göre yapıldığı, işlemi yapan idari makamın söz konusu işlem özelinde yetkili olduğu, idari işlemin yapılmasında geçerli bir hukuki sebebe dayanıldığı ve idari işlemin konusunun imkansız veya Kanun’a aykırılık taşıyıp taşımadığı yönünden somut bir inceleme yapılmaktadır⁹⁷⁸.

ettiğini, bunlar hakkında görüş yazmanın yanı sıra düzenli olarak etkinliklerini takip ettiği sivil toplum kuruluşları ve mesleki kuruluşların bulunduğunu belirtmiştir...

28. Bu açıklamalar ışığında başvuruçuların youtube.com isimli internet sitesinin tümüyle erişime engellenmesine ilişkin idari işlemde doğrudan etkilendikleri anlaşılmaktadır.”

⁹⁷⁴ Örnek kararlar için bkz. AYM, B. No: 2014/3986, K. 02.04.2014; AYM, B. No: 2017/22355, K. 26.12.2019, RG. 15.01.2019, S. 31009.

⁹⁷⁵ YILMAZ, s. 114.

⁹⁷⁶ TAŞKIN, s. 231.

⁹⁷⁷ GÖZLER, Kemal, İdare Hukukuna Giriş, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 12. Baskı, 2010, s. 472-473.

⁹⁷⁸ ÇAĞLAYAN, İdari Yargılama Hukuku, s. 375; Kayar, s. 275.

Mahkeme yapacağı değerlendirmeler neticesinde, iptal davasıyla ilgili talebi reddetmekte veya kabul etmektedir. Davanın reddedilmesi durumunda, söz konusu işlem aynen uygulanmaya devam eder. Bunun yanına, iptal kararı verilmesi halinde ise ilgili işlemin iptali söz konusu olacaktır. İptal edilen işlem, hukuk aleminde hiç doğmamış gibi kabul edilerek, geçmişe dönük etkili olarak kaldırılır⁹⁷⁹.

İptal davası yoluyla gerçekleştirilen denetim kapsamında başvuru olan diğer bir mekanizma ise yürütmenin durdurulmasıdır. Yürütmenin durdurulması kararı, iptale konu edilen işlemin etkilerini dava sonrasına kadar ertelemeyi öngören bir tür yargısal korumadır⁹⁸⁰. Bu kararlar, idari işlemin icrailiği ve kanuniliği açısından istisnai nitelik taşırlar⁹⁸¹. Yürütmenin durdurulması kararlarıyla davacının uğradığı haksızlık veya zararın azaltılması için bir tür tedbir alınması hedeflenmektedir⁹⁸².

Yürütmenin durdurulması kararlarının hukuki dayanağı Anayasa'nın 125. maddesinin 5. fıkrasıdır. İlgili düzenlemeye göre; "*İdarî işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idarî işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe gösterilerek yürütmenin durdurulmasına karar*" verilebileceği ifade edilmektedir. Anayasa'ya ek olarak, İYUK'un 27. maddesinin 1. fıkrası⁹⁸³ kapsamında da benzer bir hükme yer verilmektedir.

Öte yandan, iptali istenen bir işlemin konu edildiği davada yürütmesinin durdurulabilmesi için bazı şartlar aranmaktadır. Anayasa'daki düzenlemeden

⁹⁷⁹ ÇAĞLAYAN, Ramazan, İdari Yargı Kararlarının Sonuçları ve Uygulanması, Asil Yayın Dağıtım, 3. Baskı, 2004, s. 125.

⁹⁸⁰ ÇIRAKOĞLU, s. 91.

⁹⁸¹ ÇAĞLAYAN, İdari Yargılama Hukuku, s. 445.

⁹⁸² GÖZÜBÜYÜK, A., Şeref, Yönetmelik Yargı, Turhan Kitabevi Yayınları, 33. Baskı, 2013, s. 453.

⁹⁸³ İdari Yargılama Usul Kanunu'nun 27. maddesinin 1. fıkrası aynen şöyledir: "*Danıştay veya idari mahkemeler, idari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda, davalı idarenin savunması alındıktan veya savunma süresi geçtikten sonra gerekçe göstererek yürütmenin durdurulmasına karar verebilirler. Uygulanmakla etkisi tükenen idari işlemlerin yürütülmesi, savunma alındıktan sonra yeniden karar verilmek üzere, idarenin savunması alınmaksızın da durdurulabilir.*"

hareketle, yürütmenin durdurulması hakkında karar üretilebilmesi için idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması ve bu kararın uygulamada kalması halinde telafisi güç veya imkansız zararların ortaya çıkma tehlikesinin varlığı aranmaktadır. Tüm bu şartların yanında, yürütmenin durdurulması hakkında talebin varlığı ve davalı idarenin konuyla ilgili savunmasının da alınması gerekmektedir⁹⁸⁴. Savunma süresinin geçirilmesi veya durdurma kararıyla söz konusu işlemin etkisinin hafifletileceği gibi istisnai durumlarda ise idarenin savunması alınmaksızın karar üretilebilir. Ayrıca İYUK'un 27. maddesinin 10. fıkrası uyarınca, aynı gerekçelere dayanılarak ikinci kez yürütmenin durdurulması talebinde de bulunulamayacağı düzenlenmiştir.

Yürütmenin durdurulması yönünde yapılacak taleplerin idarenin hangi işlemleri kapsamında verilebileceği hususunda ise bir açıklık yoktur. Bunun yanında, doktrindeki yaygın kabul ise, söz konusu kararların idarenin olumlu yönde irade belirten işlemleri için geçerli olduğu yönündedir. Zira, idarenin olumsuz işlemleri hakkında verilecek yürütmenin durdurulması kararlarının, idarenin yerine geçmek suretiyle verilen kararlar niteliği taşıyacağı anlamına geleceği düşünülür⁹⁸⁵. Öte yandan, olumsuz irade beyanına dayanan işlemlerin, doğrudan kişilerin hak ve menfaatlerini etkilemesi gerekçesiyle, bu işlemlere karşı da yürütmenin durdurulması kararı verilebileceğini savunan görüşler de bulunmaktadır⁹⁸⁶.

Bu kararların dava açılmaksızın talep edilmesi mümkün değildir⁹⁸⁷. Diğer bir ifadeyle, yürütmenin durdurulması konusundaki talebin dava dilekçesiyle veya dava esnasında yapılması gerekir. Bu doğrultuda yapılacak başvuru, ilgili mercii tarafından incelenerek kabul veya reddedilecektir. Talebin olumlu karşılanması durumunda, dava konusu işlemin yürütmesi geçici olarak durdurulacaktır. Öte yandan, yürütmesi durdurulan işlem ise hukuk alanında hala var olmaya devam edecektir⁹⁸⁸.

⁹⁸⁴ ÇIRAKOĞLU, s. 93-94.

⁹⁸⁵ KAYAR, s. 307.

⁹⁸⁶ ÇAĞLAYAN, İdari Yargılama Hukuku, s. 454.

⁹⁸⁷ GÖZÜBÜYÜK, Yönetmelik Yargı, s. 455.

⁹⁸⁸ ÇAĞLAYAN, İdari Yargı Kararlarının Sonuçları ve Uygulanması, s. 211.

Tamyargı davaları, idari dava yoluyla gerçekleştirilecek itirazlar için başvurulacak diğer bir hukuki denetim yoludur. Tam yargı davalarının hukuki dayanağı ise Anayasa'nın 125. maddesinin 7. fıkrasındaki hükümdür. İlgili düzenlemeye göre; “*İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlü*” olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanında, İYUK madde 2'nin 1. fıkrasında da benzer bir düzenlemeye yer verilmiştir. Bu maddeye göre tamyargı davaları, idarenin işlem ve eylemlerinden dolayı kişisel hakları zarar gören kimselerin açacağı davalar olarak tanımlanır. Bu davanın, bir zararın veya ihlal edilen hakkın yerine getirilmesi amacıyla açılması durumunda ise, bir tür giderim davası niteliğine haiz olacaktır⁹⁸⁹.

Tam yargı davaları, İYUK madde 2'den anlaşılacağı üzere hem idari işlemler hem de idari eylemler⁹⁹⁰ hakkında başvurulabilen bir yoldur. İdari işlemlere karşı açılacak tamyargı davaları doğrudan açılabileceği gibi ilgili işlemin yürütülmesi sebebiyle ortaya çıkan bir zarar neticesinde de gündeme gelebilir. Bir idari işlem hakkında tamyargı davası; iptal davasıyla birlikte açılabileceği gibi iptal davasından sonra da açılabilir. Öte yandan, İYUK madde12/1 gereği⁹⁹¹, iptal davasıyla eş zamanlı açılan tamyargı davasının görüşülmesi, iptal davasının tamamlanmasına kadar bekletilirken, iptal davası sonrasında açılmak istenen tamyargı davası için de iptal davasının sonuçlanması gerekir.

⁹⁸⁹ ÇAĞLAYAN, İdari Yargılama Hukuku, s. 467.

⁹⁹⁰ İdari Yargılama Usul Kanunu'nun 13. maddesi kapsamında idari eylemler için de tamyargı davası açılabileceği ifade edilmektedir. Maddeye göre tamyargı davası açılabilmesi için idari eylem nedeniyle hakkı ihlal edilen kimsenin, yazılı olarak idareye başvurarak haklarının yerine getirilmesi yönünde talepte bulunması gerekir. İdarenin bu hususta yapılan talebe vereceği red veya altmış gün boyunca sessiz kalması durumunda talebin reddedilmiş sayılması hallerinde; ancak tamyargı davası açılabilir. İlgili madde aynen şöyledir: “1. *İdari eylemlerden hakları ihlal edilmiş olanların idari dava açmadan önce, bu eylemleri yazılı bildirim üzerine veya başka suretle öğrendikleri tarihten itibaren bir yıl ve her halde eylem tarihinden itibaren beş yıl içinde ilgili idareye başvurarak haklarının yerine getirilmesini istemeleri gereklidir. Bu isteklerin kısmen veya tamamen reddi halinde, bu konudaki işlemin tebliğini izleyen günden itibaren veya istek hakkında altmış gün içinde cevap verilmediği takdirde bu sürenin bittiği tarihten itibaren, dava süresi içinde dava açılabilir.*”

⁹⁹¹ İdari Yargılama Usul Kanun'un 12. maddesinin 1. fıkrası aynen şöyledir: “*İlgililer haklarını ihlal eden bir idari işlem dolayısıyla Danıştaya ve idare ve vergi mahkemelerine doğrudan doğruya tam yargı davası veya iptal ve tam yargı davalarını birlikte açabilecekleri gibi ilk önce iptal davası açarak bu davanın karara bağlanması üzerine, bu husustaki kararın veya kanun yollarına başvurulması halinde verilecek kararın tebliği veya bir işlemin icrası sebebiyle doğan zararlardan dolayı icra tarihinden itibaren dava süresi içinde tam yargı davası açabilirler. Bu halde de ilgililerin 11 nci madde uyarınca idareye başvurma hakları saklıdır.*”

İYUK'un 12. ve 13. maddeleri çerçevesince, bir idari işlem hakkında tamyargı davası açılabilmesi için bir hakkın ihlal edilmiş olması gerekir. Diğer bir ifadeyle, tamyargı davası açabilmek için dava açmak için aranan temel koşullar yanında bir hakkın ihlal edilmiş olması da asgari koşul olarak aranmaktadır⁹⁹². Tamyargı davalarında, idari işlem veya eylemin sebep olduğu ihlalin tazminat veya istirdat yoluyla ortadan kaldırılması hedeflenir⁹⁹³. Bu bağlamda iptal davalarından farklı olarak, tamyargı davalarında davacı konumundaki kimseye yönelik gerçekleştirilen haksızlığın varlığı ve nasıl giderileceği meseleleri ön plana çıkmaktadır⁹⁹⁴.

Mahkemenin tamyargı davasında yapacağı incelemeler neticesinde, kararı olumlu veya olumsuz olabilmektedir. Davanın önkoşullardaki eksiklikler sebebiyle reddedilmesi durumunda, gerekli eksiklikler giderildikten sonra tekrardan dava açılabilir. Fakat, herhangi bir hakkın ihlal edilmediği veya idarenin sorumluluğunu oluşturan olguların tespit edilemediği gerekçesiyle esastan reddi halinde ise, söz konusu karar kesin hüküm teşkil edeceğinden tekrardan dava açılmayacaktır. Mahkemenin davayı kabul etmesi olasılığında ise, genellikle davalı konumda bulunan idarenin tazminat ödemesine hükmedilir⁹⁹⁵. Öte yandan, tamyargı davaları idare ve ilgili kişi arasında sonuç doğuran kararlar olduğundan, netice itibariyle iptal davaları gibi genel bir niteliğe de haiz değildir⁹⁹⁶.

İdari dava yolu hakkında paylaşılan bilgilerden hareketle, BTK Başkanınca verilen erişim engelleme kararlarına karşı iptal davası veya tamyargı davası açılması mümkündür. Bu doğrultuda açılacak iptal veya tamyargı davalarının, BTK tarafından verilen erişim engelleme kararının öğrenilmesinden itibaren altmış gün içerisinde Ankara İdare Mahkemeleri'nde, doğrudan BTK'ya karşı açılması gerekir. Bunun yanında, 5651 sayılı Kanun uyarınca Cumhurbaşkanlığı tarafından alınacak engelleme kararları ile Kanun'un 8. maddesinin 14. fıkrasında belirtilen kurum veya kuruluşların vereceği

⁹⁹² KAYAR, s. 279.

⁹⁹³ GÖZÜBÜYÜK, Yönetmelik Yargısı, s. 267.

⁹⁹⁴ ÇAĞLAYAN, İdari Yargılama Hukuku, s. 473.

⁹⁹⁵ GÖZÜBÜYÜK, Yönetmelik Yargısı, s. 337.

⁹⁹⁶ ÇAĞLAYAN, İdari Yargılama Hukuku, s. 567.

engelleme kararları da iptal veya tamyargı davalarına konu edilebilmektedir. Öte yandan, bu kararlar için yürütmenin durdurulması talebinde de bulunulabileceğini söyleyebiliriz. Son olarak, İnternet Kanun’unda yer alan ve özel hukuk tüzel kişiliğine haiz kurumlar için her ne kadar idari başvuru yolu mümkün gözükme de, bu birimlerce verilen kararların idari dava yoluyla denetlenebildiğini belirtmek isteriz.

3.3.7 5651 Sayılı Kanun Kapsamında Verilen Erişim Engelleme Kararlarının Sona Ermesi

Kanun’da erişim engelleme kararlarını sona erdiren uygulamalara yer verilmiştir. Şöyle ki, bir erişim engeli kararının sona ermesi için kural olarak kaldırılması veya hükümsüz kılınması gerekmektedir. Ayrıca, Kanun’da belirli bir süreyle sınırlı olarak uygulanacak erişim engelleme kararları da düzenlenmiştir. Bu tür kararlar ise süresinin tamamlanmasıyla kendiliğinden sona erecektir.

3.3.7.1 Belirli Süre İle Sınırlı Olarak Uygulanacak Erişim Engeli Kararlarının Sona Ermesi

Kanun’un 8. maddesinin 2. fıkrası uyarınca, “... *Erişimin engellenmesi kararı, amacı gerçekleştirecek nitelikte görülürse belirli bir süreyle sınırlı olarak da ...*” verilebileceği düzenlenmiştir. Bu tür kararlar adli makamlarca verilebilecek kararlardır. Ayrıca, bu kararların uygulanabilmesi için adli makamlarca yapılacak değerlendirmede, engelleme kararlarıyla hedeflenen amaçla örtüşmesi gerekir. Farklı bir ifadeyle, belirli bir süreyle sınırlı olarak uygulanacak erişim engeli kararının, engelleme kararıyla ulaşılmak istenen amaca hizmet etmesi beklenmektedir.

Belirli bir süreyle sınırlı olarak uygulanacak erişim engelleme kararları, öngörülen sürenin tamamlanması halinde kendiliğinden sona erecektir. Şüphesiz getirilen düzenleme önemlidir. Zira, doğrudan amaca yönelik ve belirli süreli bir engelleme kararı, hak ve özgürlükler lehine bir durum yaratmaktadır. Koruma tedbiri niteliğinde olan erişim engeli kararlarının,

istenilen veya arzu edilen amaca hizmet etmesinden sonra sona ermesi rasyonel olandır. Öte yandan bu tür kararlar, sürekli veya kalıcı erişim engelleme kararlarının tehlikesinin de görünür olması açısından turnusol kağıdı niteliğindedir.

3.3.7.2 Kanun Kapsamında Verilen Erişim Engelleme Kararlarının Kaldırılması

Erişim engelleme kararlarının sona erme şekillerinden biri de ilgili kararların yetkili mercii tarafından kaldırılmasıdır. Kanun'un 8. ve 9. maddelerinde adli makamlarca kaldırılacak kararlar belirtilmektedir. Bunun yanında, Kanun'da adli makamların kararı olmaksızın kendiliğinden kalkabilecek kararlara da yer verilmiştir.

Kanun'un 8. maddesinin 2. fıkrasında; soruşturma evresinde erişim engelleme kararı verebilme yetkisi hakime tanınmıştır. Yine aynı maddeye göre gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, bu yetkinin Cumhuriyet Savcısı tarafından da kullanılacağı düzenlenir. Cumhuriyet Savcısı'nın vereceği kararlar kırk sekiz saat içerisinde hakim onayına sunulması gerekir. İlgili karar hakim tarafından onaylanmaz veya öngörülen süre içerisinde hakim onayına sunulmaz ise, kararın Savcı tarafından derhal kaldırılacağı ifade edilmektedir. Savcı tarafından hakim onayına sunulan bir karar açıkça reddedilebileceği gibi, hakim ilgili karar hakkında kırk sekiz saat içerisinde görüş belirtmemesi halinde ise, erişim engelleme kararının reddedilmiş sayılacağı ve derhal kaldırılması gerektiği kabul edilmektedir⁹⁹⁷.

Kanun'un 8. maddesi kapsamında belirtilen katalog suçlardan birine sebebiyet veren içeriğin yayından çıkartılması halinde de erişim engeli kararının kaldırılması gündeme gelir. İlgili uygulama 8. maddenin 9. fıkrasında düzenlenmiştir. Maddeye göre; katalog suçlardan birini oluşturan söz konusu yayının içerikten çıkartılması durumunda, erişim engeli kararının kaldırılması; soruşturma evresinde Cumhuriyet Savcısı, kovuşturma evresinde ise

⁹⁹⁷ ÇIRAKOĞLU, s. 124.

mahkeme tarafından gerçekleştirilecektir. Buradaki kritik soru ise, suç unsuru taşıyan içeriğin gerçek anlamda dijital ortamdan çıkarıldığıнын nasıl tespit edileceği meselesidir. Kanımızca, ilgili sorun teknik bir mesele olup, konuyla ilgili tüm paydaşların ortak çalışmasıyla çözümlenebilecektir.

Kanun'da erişim engelleme kararlarının kaldırılmasını sağlayan diğer bir yöntem de, bazı kararların adli mercilerin kararlarına gerek olmaksızın kendiliğinden kalkmasıdır. İlgili mekanizmanın önemli örneklerinden biri Kanun'un 8/A maddesidir. Maddeye göre; erişim engelleme kararlarının yirmi dört saat içerisinde sulh ceza hakimine sunulması gerekir. Hakim ise kararını en geç kırk sekiz saat içerisinde açıklamak durumundadır. Kırk sekiz saat içerisinde açıklanmayan kararların ise kendiliğinden kalkacağı belirtilmektedir. Söz konusu uygulama, 8. maddenin 2. fıkrasıyla bazı noktalarda benzerlik gösterse de, kararların sona ermesi açısından farklılaşmaktadır.

Kararların kendiliğinden kalkmasıyla ilgili diğer bir düzenlemeye ise 9/A maddesinin 5. fıkrasında yer verilmiştir. Maddeye göre; özel hayatın gizliliğini ihlal ettiği gerekçesiyle, BTK'ya yapılan başvurular neticesinde verilen erişim engelleme kararlarının, yirmi dört saat içerisinde sulh ceza hakiminin onayına sunulması gerekir. Hakim ise, kırk sekiz saat içerisinde kendisine sunulan karar hakkında görüşünü belirtmek durumundadır. Bu süre zarfında kararın açıklanmaması halinde, ilgili tedbir kararı kendiliğinden kalkmış olacaktır.

3.3.7.3 Kanun Kapsamında Verilen Erişim Engelleme Kararlarının Hükümsüz Kalması

İnternet Kanun'da erişim engelleme kararlarını sona erdiren diğer bir mekanizma ise kararların hükümsüz kalmasıdır. Erişim engelleme kararının hükümsüz kalması; Kanun'da öngörülmüş özel durumların varlığı halinde, önceden verilmiş erişim engeli tedbirinin sona ermesi olarak tanımlanır. Kararların hükümsüz kalması, kararların kaldırılması müessesinden de farklıdır. Zira bu tür kararlarda, Kanun'daki koşulların varlığı halinde tedbiri uygulayan mercii, bu uygulamayı sonlandırmaktadır. Erişim engelleme

kararlarının hükümsüz kalmasıyla ilgili hükümlerin 8. ve 9. maddelerde toplandığını söyleyebiliriz.

Kararların hükümsüz kalmasıyla ilgili ilk düzenleme 8. maddenin 7. fıkrasında yer alır. İlgili madde; “*Soruşturma sonucunda kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesi halinde, erişimin engellenmesi kararı kendiliğinden hükümsüz*” kalacak şeklinde düzenlenmiştir. Madde 8 kapsamında, kural olarak erişim engelleme kararları hakim tarafından verilmektedir. Ancak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ise, bu kararların Cumhuriyet Savcısı tarafından da verilebilmesi mümkün kılınmıştır. Kararların soruşturma evresinde ister hakim isterse de Cumhuriyet Savcısı tarafından verilmiş olsun, soruşturma neticesinde kovuşturmaya yer olmaması halinde, söz konusu kararların kendiliğinden hükümsüz kalacağı ifade edilmektedir. Erişim engelleme kararıyla ilgili kovuşturmaya yer olmadığına dair karar ise, Cumhuriyet Savcısı tarafından BTK’ya gönderilerek uygulamaya konulacaktır.

8. maddenin 7. fıkrasında da erişim engelleme kararlarının hükümsüz kalması öngörülmüştür. Fıkraya göre; kovuşturma evresinde beraat kararı verilmesiyle, engelleme kararının kendiliğinden hükümsüz kalacağı belirtilir. Ayrıca bu kararlar, mahkeme tarafından doğrudan BTK’ya gönderilerek de uygulamaya konulacak kararlardır. Mahkeme, ilgili kararı BTK’ya göndererek esasen konu hakkında Kurum’u bilgilendirmektedir. Diğer bir deyişle, mahkeme tarafından gerçekleştirilen haber verme eyleminin prosedürel bir işlem olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda, BTK’nın ilgili beraat kararını mahkemenin kendisine tebliğ etme usulünden farklı bir şekilde öğrenmesi halinde de, aynen uygulamaya koyması gerekmektedir.

Erişim engelleme kararlarının hükümsüz kalmasına 9. madde çerçevesince de rastlanır. Kanun’un 9. maddesinin 7. fıkrası uyarınca, “*Erişimin engellenmesine konu içeriğin yayından çıkarılmış olması durumunda hakim kararı kendiliğinden hükümsüz kalır*” şeklinde düzenlenmiştir. Maddeye göre; kişilik haklarını ihlal niteliğindeki içeriğin dijital ortamdan çıkartılmasıyla, sulh ceza hakimi tarafından verilen erişim engelleme kararının hükümsüz kalacağı ifade edilmektedir. Madde 9 kapsamındaki erişim engelleme kararlarının ESB vasıtasıyla erişim sağlayıcılarına iletileceği açıktır. Bu bağlamda, ilgili içeriğin

yayından çıkartılıp çıkartılmadığıyla ilgili tespitin de ESB tarafından yapılması gerekecektir. Konuyla ilgili benzer yaklaşım ESB tüzüğü'nün 5. maddesinde de görülmektedir⁹⁹⁸.

Madde 9'daki düzenlemeye benzer bir hüküm, madde 9/A'nın 7. fıkrasında da karşımıza çıkar. Madde 9/A'ya göre, özel hayatının ihlal edildiğini iddia eden bir kimse, erişim engeli kararı verilmesi için BTK'ya başvuru yapabilmektedir. BTK Başkanı ise, kendisine gelen talep doğrultusunda erişimin engellenmesine karar verir. Başkan tarafından verilen erişim engelleme kararlarının, kararı talep edenlerce yirmi dört saat içerisinde sulh ceza hakimliğinin onayına sunulması gerekir. İlk bakışta, tedbir niteliğindeki kararların BTK Başkanı tarafından yürütüldüğü düşünülebilir. Fakat BTK tarafından verilen kararların uygulamada kalabilmesi için hakim tarafından onaylanması gerekir. Dolayısıyla, engelleme kararının hukuki dayanağının hakim kararı olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda, ihlal niteliği taşıyan içeriğin yayından çıkartılmasıyla, esas olarak hakim kararı hükümsüz kalmaktadır. Benzer görüş Anayasa Mahkemesi'nin bir kararında da belirtilmiştir. Mahkeme, erişim engeline sebebiyet veren içeriğin yayından çıkartılmasıyla, özel hayatın gizliliğinin korunması ihtiyacının ortadan kalktığını ve doğal olarak hakim kararının kendiliğinden hükümsüz kaldığını ifade etmektedir⁹⁹⁹.

Öte yandan, benzer durumun 9/A maddesinin 8. fıkrası için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Zira burada, BTK Başkanınca verilecek erişim engelleme kararlarının yirmi dört saat içerisinde sulh ceza hakimliğinin onayına sunulması beklenir. 7. fıkra kapsamındaki kararlar gibi, bu kararların da uygulamada kalabilmesi hakim onayına bağlıdır. Bu sebeple, ilgili içeriğin yayından çıkartılması halinde, erişim engelleme kararının onaylanmasına ilişkin mahkeme kararı hükümsüz kalacaktır. 9/A kapsamındaki engelleme

⁹⁹⁸ Erişim Sağlayıcıları Birliği Tüzüğü'nün 5. maddesinin 1 (aa) bendi aynen şöyledir: "*Hâkim kararının hükümsüz hale geldiğinin tespiti için içerik veya yer sağlayıcısının Birliğe bildirimde bulunması esastır. Mahkeme kararına konu içeriğin çıkarıldığı veya engellendiğine dair bildirim Erişim Sağlayıcıları Birliği'ne, içerik veya yer sağlayıcısı tarafından Kanunun 3/3 maddesinde belirtilen usullerde yapılması halinde, kararın kendiliğinden hükümsüz hale gelmesi sebebiyle erişimin engellenmesi kararı uygulanmaz veya uygulanmış ise engelleme kaldırılır. İçerik veya yer sağlayıcısının beyanı ilgili mahkemeye yazı ile bildirilir.*"

⁹⁹⁹ AYM, 08.12.2015, E. 2014/87, K. 2015/112, RG. 28.01.2016, S. 29607.

kararları ESB tarafından uygulanacağından, ilgili içeriğin yayından çıkartılması yönündeki tespit de Birlik tarafından yapılması gerekir.

İhlal niteliği taşıyan içeriğin yayından çıkartılması sonrasında yapılacak başvuruda; ESB, ilgili yayının dijital ortamdan çıkarıldığıнын tespiti ve erişim engelinin kaldırılmasını erişim sağlayıcılarından isteyecektir. Öte yandan, erişim sağlayıcılarının içeriğin çıkartıldığını kendiliğinden tespit etmesi durumunda ise, engelleme uygulamasına re'sen son vermesi gerekmektedir.

4. İnternete Erişim Hakkının Engellenmesi Hakkında Verilen Kararlar Üzerine Bir Değerlendirme

İnternete erişim hakkı mevzuatta doğrudan düzenlenen bir özgürlük olmadığından; ancak uygulamada ortaya konan değerlendirmeler üzerinden görünür olmaktadır. Bu noktada, mahkeme kararlarının önemli bir işlevi olduğunu söylemeliyiz. Çalışmamız kapsamında internete erişim hakkıyla ilgili kararlara yer verilmesinin, hakkın birçok açıdan somutlaştırılmasına katkı sunacağına inanmaktayız. Dolayısıyla, çalışmamızda T.C. Anayasa Mahkemesi'nin ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Türkiye Cumhuriyeti aleyhine başvuru konusu edilen ilgili kararlar incelenecektir.

4.1 Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi Tarafından Verilen Kararlar

Hak ve özgürlüklerin Türk Hukukundaki yeri ve önemini kavrayabilmek açısından Anayasa Mahkemesi tarafından verilen kararlar önemli bir referans oluşturmaktadır. Bu kararlar, öncelikli olarak hukuk sisteminde tanınan haklar bağlamında değerli olsa da, mevzuatta yer almayan hak ve özgürlükler açısından da önemli sonuçlar yarattığını düşünmekteyiz. Türk Hukuku'nda internete erişim hakkıyla ilgili doğrudan bir düzenleme bulunmamasına rağmen, erişim engelleme uygulamaları aracılığıyla internete erişim hakkının mahkeme kararlarına konu edildiği görülmektedir. Bu konuda Anayasa Mahkemesi'nin fonksiyonu son derece değerlidir. Mahkeme kararlarında, internete erişim hakkıyla ilgili önemli saptamalar yapmakta ve hakkın Türk Hukuk Sistemi içerisinde dolaylı olarak da var olmasına katkı sunmaktadır.

4.1.1 Anayasa Mahkemesi'nin Youtube Sitesiyle İlgili Kararı

Anayasa Mahkemesi'nin önüne gelen olayda başvuru konusu; youtube.com isimli siteye yönelik Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı tarafından getirilen erişim yasağıdır¹⁰⁰⁰. Başvurucular, uygulanan erişim engeliyle Anayasa'da yer alan madde 22, 26, 27, 40, 48 ve 60'ıncı maddelerin ihlal edildiği görüşündedir. Mevzu bahis tedbir, öncelikli olarak Youtube sitesinde yer alan sadece on beş adet URL için geçerliyken, TİB tarafından talep edilen içeriklerin engellenmemesi üzerine, Youtube adresi tamamıyla erişime kapatılmıştır.

Sitenin erişime kapatılması üzerine Türkiye Barolar Birliği Başkanlığı, Gölbaşı Sulh Ceza Mahkemesine başvurarak adresin erişime kapatılmasıyla ilgili kararı gözden geçirerek kaldırması talep edilmiştir. Mahkeme, 04.04.2014 tarih ve Değişik İş No. 2014/38 sayılı kararında, on beş adet URL için geçerli erişim yasağının devamına, sitenin tümünü kapatan uygulamanın ise Anayasa madde 26'yı ihlal ettiği gerekçesiyle sona erdirilmesine karar vermiştir. İlgili karar TİB'e gönderilmiş olmasına rağmen uygulamaya konmamıştır. Bunun üzerine TİB, Sulh Ceza Mahkemesi'nin kararı hakkında Gölbaşı Asliye Ceza Mahkemesi'ne itirazda bulunmuştur. Asliye Ceza Mahkemesi, 04.04.2014 tarih ve Değişik İş No. 2014/81 sayılı kararıyla, on beş URL'de yer alan içerikler için gereğinin yapılmaması sebebiyle, siteye erişim yasağının devamına karar vermiştir. Öte yandan, Gölbaşı Cumhuriyet Başsavcılığı, Asliye Ceza Mahkemesi'nin almış olduğu kararın 5271 sayılı CMK'nın 268. maddesine aykırılık taşıdığı sebebiyle itiraz etmiştir. İtiraz üzerine Gölbaşı Asliye Ceza Mahkemesi, 09.04.2014 tarih ve Değişik İş No. 2014/91 sayılı kararına göre, önceki kararın yok hükmünde sayılmasına ve siteye erişimin açılması yönünde karar üretmiştir. Bu gelişmeler üzerine youtube.com adresinin erişime açılması beklenirken, TİB tarafından yapılan açıklamayla erişim yasağının devam edeceği belirtilmiştir¹⁰⁰¹.

¹⁰⁰⁰ AYM, B. No: 2014/4705, K. 29.05.2014.

¹⁰⁰¹ Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı tarafından yapılan gerekçeli açıklama için bkz. AYM, B. No: 2014/4705, K. 29.05.2014, pg. 18.

Anayasa Mahkemesi'nin önüne gelen olay, başvuru sıfatına kimlerin sahip olduğunun tespiti açısından önemlidir. Diğer bir ifadeyle, kararda internetteki erişim yasakları sebebiyle kimlerin mağdur sıfatına sahip olabileceği açık bir şekilde ortaya konmuştur. Baktığımızda, “*Kerem Altı Parmak ve Yaman Akdeniz (2),(3) ve (4)*”¹⁰⁰² başvurularında, ihlalden doğrudan etkilenmek için mağdur sıfatının taşınması tek başına yeterli görülmemekte ve Mahkeme'nin bu konuda ikna edilmesi gerektiği ifade edilir¹⁰⁰³. Öte yandan, derece mahkemelerine yapılan başvuruların, taraf ehliyeti tartışması yapılmaksızın kabul edilmesinin de, bireysel başvuru açısından bir bağlayıcılığı olmadığı vurgulanır¹⁰⁰⁴. Mahkeme, ifade özgürlüğünün kullanıldığı araca yönelik getirilen sınırlamalar sebebiyle, fikir ve ifade alma hakkı ihlal edilen üçüncü kişilerin mağdur sıfatına haiz olup olmadığına kendisi karar vermektedir. Bunu yaparken de bazı somut ölçütlere dayanır¹⁰⁰⁵.

Youtube kararı Kerem Altı Parmak ve Yaman Akdeniz (2) başvurusundan eski tarihli olmasına rağmen, başvuru sıfatına haiz olunabilmesi açısından benzer ölçütlerin göz önünde tutulduğu görülebilmektedir. Buna göre; kararda iki grup başvuru yer alır. Bunlardan ilki, erişim yasağından etkilenen ve doğrudan muhatap konumunda bulunan Youtube Şirketi'dir. Diğer bir grup ise, internet ortamındaki bilgi ve verilerden faydalanan, bilgi edinme amacıyla siteye erişen kullanıcılarıdır. Mahkeme, Youtube gibi sosyal medya platformlarını, günümüz kullanıcıları arasında iletişim ve bilgi alış verişini sağlayan önemli bir mecra olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla, her ne kadar

¹⁰⁰² AYM, B. No: 2015/15977, K. 12.06.2019, RG. 17.07.2019, S. 30834, AYM, B. No: 2015/17387, K. 20.11.2019, AYM, B. No: 2015/18876, K. 19.11.2019.

¹⁰⁰³ Benzer görüşler için bkz. Mahmut Tanal Kararı, pg. 34; Hülya Potur Kararı, pg. 24.

¹⁰⁰⁴ AYM, B. No: 2013/1752, K. 26.06.2014, pg. 40.

¹⁰⁰⁵ Mahkeme bu değerlendirmeyi yaparken somut olayın koşullarından hareketle şu kriterlere göre belirlemektedir: “i. Başvurucunun ifade aracını (internet sitesi, sosyal medya platformu, kitap, gazete, dergi vb.) kullanma şekli (içerik sağlayıp sağlamaması: aktif kullanıcı-pasif kullanıcı), ii. İfade açıklamasına yönelik tedbirin bilgi alma hakkına sahip başvuru üzerinde doğurabileceği sonuçların ağırlığı, iii. Bilgiye başka yollardan erişim sağlama imkânının bulunup bulunmadığı, iv. İfade aracının (somut olayda erişimi engellenen internet sitelerinin ve sosyal medya hesaplarının) özellikleri (kullanıcı/ziyaretçi/takipçi sayısı, işlevi, ulusal/uluslararası platformlarda bilinirliği, alternatifi olup olmaması vb.), v. İfade aracına yapılan müdahale nedeniyle önemli bir iletişim kaynağından yoksun kalınıp kalınmadığı, vi. Alınan tedbir nedeniyle başvuru kamusal tartışmaya katılımına engel olup olmadığı, vii. Alınan tedbir nedeniyle başvuru somut olarak belirlenebilir bir menfaatten yoksun kalıp kalmadığı gibi hususları inceleyerek sonuca varacaktır.” Detaylı bilgi için bkz. AYM, B. No: 2015/15977, pg. 37; AYM, B. No: 2015/17387, K. 20.11.2019, pg. 19; AYM, B. No: 2015/18876, K. 19.11.2019, pg. 23.

tedbir mahiyetinde de olsa, sosyal medya uygulamalarına yönelik getirilecek tam erişim yasaklarının, bireysel kullanıcıları olumsuz etkileyeceğini kabul etmektedir. Nitekim, başvuruda da üçüncü kişilerin menfaatinin olduğu ifade edilerek inceleme yapılmıştır.

Mahkeme, AİHM kararlarına atıfta bulunarak ifade özgürlüğünün devlet veya toplum tarafından kabul gören veya hoş karşılanan “haber” veya “düşünceler” yanında, olumsuz ve rahatsız edici görüş ve düşünceleri de kapsadığını belirtmektedir. İfade özgürlüğünü demokratik toplumun mihenk taşlarından biri olarak değerlendirir¹⁰⁰⁶. Anayasa’nın 26. maddesinde yer alan ifade özgürlüğü, “söz, yazı, resim ve başka yollar” şeklinde düzenlenmiş olması sebebiyle, farklı araçlarla kullanılmasını da mümkün kılmaktadır¹⁰⁰⁷. Günümüz açısından internet, ifade özgürlüğünün kullanımı açısından önemli bir role sahiptir. İnternetin gelişimi, düşünce ve görüşlerin dijital ortamda açıklanmasını ve bilgi alış verişini kolaylaştırmıştır. Bu bağlamda, devlet ve idari birimlerin internet ilgili düzenlemeler konusunda hassas davranmaları beklenmektedir.

Devletin ifade özgürlüğü kapsamında hem negatif hem de pozitif yükümlülüğü bulunur. Anayasa’nın 13. ve 26. maddeleri dışında devlet; ifadenin açıklanmasını ve yayınlanmasını yasaklamamalı ve yaptırımları önlemelidir. Bu devletin sorumluluğunun negatif boyutunu oluşturur. Pozitif anlamda ise gerçek ve etkili sayılabilecek koruma tedbirlerini hayata geçirmesi gerekir¹⁰⁰⁸. Mahkeme, kararında ifade özgürlüğünün mutlak ve sınırsız bir hak olmadığı ve belirli koşullarda sınırlandırılabilirliğini de belirtir. İfade özgürlüğü, Anayasa’nın 13. ve 26. maddelerinde sayılan meşru sebeplerden birinin varlığı, demokratik toplum düzeninin gerekleri gözetilerek, ölçülülük ilkesine uygun ve hakkın özüne dokunulmaması şartıyla sınırlandırılabilir¹⁰⁰⁹.

¹⁰⁰⁶ *Handyside ve Birleşik Krallık*, B. No: 5493/72, pg. 49.

¹⁰⁰⁷ AYM, B. No: 2013/2602, K. 23.01.2014, pg. 43.

¹⁰⁰⁸ Benzer görüşler için bkz. *Özgür Gündem ve Türkiye*, B. No: 23144/93, K. 16.03.2000, pg. 43.

¹⁰⁰⁹ AYM, B. No: 2013/2602, K. 23.01.2014, pg. 56; AYM, B. No: 2014/3986, K. 02.04.2014, pg. 40-42.

Kararda, temel hak ve özgürlüklerin kanunla sınırlandırılmasının önemine vurgu yapılırken, bunun tek başına yeterli olamayacağı da ifade edilir. Şöyle ki, sınırlama öngören kanunun; ulaşılabilir, anlaşılabilir, açık, net ve belirgin olması gerekir¹⁰¹⁰. Diğer bir anlatımla, kanunun belirlilik ve öngörülebilirlik niteliklerini taşıması beklenir. Bu kriterler, internete erişim engellemeleriyle ilgili uygulamalar için de aynen geçerlidir. Zira, kişilerin erişim yasakları neticesinde ortaya çıkacak muhtemel etki ve sonuçları bilme veya öngörebilme hakları bulunmaktadır¹⁰¹¹.

Youtube adresinin kullanıcılar arasında etkileşim ve bilgi alış verişini sağladığı tartışmasızdır¹⁰¹². Dolayısıyla, böylesi önemli bir fonksiyona sahip mecralara yönelik re'sen sınırlandırma öngören hükümlerin açık bir şekilde kanunda tanımlanması gerekir¹⁰¹³. Baktığımızda, 5651 sayılı Kanun çerçevesince, bu yetkinin TİB'e tanındığı görülmektedir. Öte yandan, yukarıda belirtilen süreçten de anlaşılacağı üzere, TİB'in ilgili mahkeme kararlarını tanımayarak yürürlüğe koymaması ise söz konusu yetkinin yeterince açık ve net bir şekilde düzenlenmediğine işaret etmektedir. Mahkeme ayrıca, internet ortamındaki yayınlara yönelik tam erişim yasağını son çare olarak kabul eder. Diğer bir ifadeyle, daha hafif nitelikte bir tedbir ile hukuka aykırı içeriklerle mücadele edilmesi mümkün ise, onun tercih edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır¹⁰¹⁴.

TİB'in internet ortamındaki içeriklere yönelik erişim yasağı getirme yetkisi 5651 sayılı Kanun'un 8., 9. ve 9/A maddelerinde düzenlenmiştir. Mahkeme dışındaki otoritelerce verilecek kararların yirmi dört saat içerisinde hakim onayına sunulması gerekir. İlgili maddeler kapsamında, zararlı içerikle mücadele edebilmek için getirilecek erişim engeli kararlarının, URL tabanlı olarak doğrudan hukuka aykırı içeriğe yönelik uygulanacağı düzenlenmiştir. Kanun'da, TİB'e tanınan erişim engelleme yetkisinin URL bazlı değil de alan adının, IP adresinin engellenmesi, vb. yöntemlerle tam kapatma şeklinde

¹⁰¹⁰ Benzer görüşler için bkz. *Altuğ Taner Akçam v. Türkiye*, B. No: 2752/07, 25.10.2011, pg. 87; *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, B. No: 31110/10, 18.12.2012, pg. 57.

¹⁰¹¹ AYM, E. 2013/39, K. 2013/65, K.T. 22.05.2013.

¹⁰¹² Benzer bir tespit için bkz. *Times Newspaper Ltd. v. Birleşik Krallık*, B. No: 23676/03, 10.06.2009, pg. 27.

¹⁰¹³ *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 59.

¹⁰¹⁴ *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 63.

uygulanabileceği yönünde herhangi bir hüküm mevcut değildir. Dolayısıyla Mahkeme, TİB'e verilen erişim engelleme yetkisinin kanunilik ilkesinin asgari koşullarından açık, net ve anlaşılabilirlik kriterlerini taşımadığını tespit etmiştir¹⁰¹⁵. Böylece, youtube.com adlı siteye yönelik getirilen tam erişim yasağı açık ve belirgin bir kanuni dayanağa sahip olmadığı gerekçesinden hareketle, Anayasa madde 26 çerçevesince güvence altına alınan ifade özgürlüğünü ihlal etmektedir.

Kararın “farklı gerekçe” kısmında, TİB tarafından uygulanan erişim yasağının yasal dayanaktan yoksun olması yanında, tedbir kararının gerekçelerinin 5651 sayılı Kanun’un 8. maddesiyle de örtüşmediği ifade edilmektedir. Gölbaşı Sulh Ceza Mahkemesi’nin 2014/358 Değişik İş sayılı kararında belirtildiği üzere, dava konusu olayın “*siyasal ve askeri casusluk ile gizli kalması gereken bilgileri açıklamak suçu*” olduğu görülmektedir. Oysa madde 8 çerçevesince, katalog suçlar sınırlı sayma yöntemiyle belirlendiğinden, dava konusu suç tiplerine madde 8 kapsamında yer verilmediği açıktır. İlgili üyeler, işte bu gerekçeden hareketle, madde 26’nın yanında madde 22’nin de ihlal edildiği yönünde görüş belirtilmiştir.

4.1.2 Anayasa Mahkemesi’nin “Twitter” İle İlgili Kararı

Kamuoyunda daha çok “Twitter” davası olarak bilinen gelişme “*Yaman Akdeniz ve Diğerleri*”¹⁰¹⁶ başvurusudur. Başvuru konusu; twitter.com adlı siteye yönelik Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı tarafından getirilen erişim engeli sebebiyle Anayasa’da güvence altına alınan madde 26, 27, 40 ve 67’nin ihlal edildiği iddiasıdır.

Başvuru konusu olayda TİB, İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı’nın 07.03.2014 tarih ve 2011/762, Samsun 2. Sulh Ceza Mahkemesi’nin 04.03.2014 tarih ve 2014/223, İstanbul Anadolu 5. Sulh Ceza Mahkemesi’nin 18.03.2014 tarih ve 2014/181 ve İstanbul Anadolu 14. Asliye Ceza Mahkemesi’nin 03.02.2014 tarih ve 2011/795 sayılı kararlarından hareket ederek twitter.com sitesine

¹⁰¹⁵ AYM, B. No: 2014/4705, pg. 63.

¹⁰¹⁶ AYM, B. No: 2014/3986, K. 02.04.2014.

erişim yasağı getirmiştir¹⁰¹⁷. Öte yandan kullanıcıların DNS ayarlarını değiştirerek twitter.com adresine ulaşabilir olması sebebiyle, Google DNS adresine de erişim yasağı uygulanmıştır. Bunun üzerine Türkiye Barolar Birliği Başkanlığı tarafından Ankara 15. İdare Mahkemesi'nde 25.3.2014 tarihinde yürütmenin durdurulması talebiyle başvuru yapılmıştır. İdare Mahkemesi yapmış olduğu değerlendirme neticesinde oyçokluğu ile yürütmenin durdurulmasına karar vermiştir¹⁰¹⁸.

Başvuru kapsamında; TİB'in dayanak gösterdiği Mahkeme kararlarının esas itibariyle sitenin tümüne yönelik yasak öngörmediği; ancak uygulamada twitter.com adresine erişimin tamamen kapatıldığı görülmektedir. Başvurucular bu gerekçelerden hareketle, TİB tarafından gerçekleştirilen erişim engellemesinin hukuka aykırı ve keyfilik taşıdığını iddia etmişlerdir. Öte yandan, söz konusu uygulamanın bir tür sansür niteliğine büründüğü ve AİHS madde 10 çerçevesince güvence altına alınan ifade özgürlüğüne de aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

¹⁰¹⁷ Twitter'a erişim yasağı uygulanmasıyla ilgili TİB'in açıklama metni aynen şöyledir: "Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı, 5651 sayılı Kanun ve diğer ilgili mevzuat hükümlerine göre çalışmalarını yürütmektedir. Vatandaşlarımızın şikayetleri üzerine, Twitter'da kişilik haklarının ve özel hayatın gizliliğinin ihlali nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti mahkemelerince erişimi engelleme kararları verilmiştir. Bu kararlar, Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı'na ulaşmış ve Başkanlığımız tarafından çıkarılması Twitter'dan istenmiştir. Ancak, mahkeme kararlarının uygulanması hususunda tüm iyi niyet çabalarımıza karşılık Twitter bu kararlara duyarsız kalmış ve mahkeme kararlarını tanımamıştır. Yurtdışı merkezli sözkonusu internet sitesi Türkiye Cumhuriyeti mahkemelerinin vermiş olduğu kararları yok saymıştır. Bu nedenle, vatandaşlarımızın ileride telafisi mümkün olmayacak mağduriyetlerinin önlenmesi için başka bir seçenek kalmadığından mahkeme kararları doğrultusunda Twitter'a erişimin engellenmesi tedbiri uygulanmıştır. Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı, hukuk devleti ilkesi çerçevesinde mahkeme kararlarını uygulamakla yükümlüdür. Yurt dışı merkezli söz konusu internet sitesi, Türk mahkemelerinin kararlarına uyararak hukuka aykırı içerikleri çıkardığı takdirde, tedbir amaçlı uygulanan erişimin engellenmesine son verilecektir. Kamuoyuna saygıyla duyurulur." AYM, B. No: 2014/3986, pg. 9.

¹⁰¹⁸ Ankara 15. İdare Mahkemesi'nin yürütmeyi durdurma kararı gerekçesi aynen şöyledir: "Dava konusu işlemin "twitter.com" isimli internet sitesine erişimin tamamen engellenmesine ilişkin olması, bu durumun Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile güvence altına alınan ifade ve haberleşme hürriyetini kısıtlayabilecek nitelikte olması ve uygulanması halinde telafisi güç zarar doğurabilecek nitelikte bulunması nedeniyle, davalı idarenin savunması ve ara kararı cevabı alınıp ya da savunma ve ara kararına cevap vermesi süresi geçip yeni bir karar verilmeye kadar dava konusu işlemin yürütülmesinin durdurulmasına... Savunma ve ara kararına cevap verilebilmesi için davalı idarelere (15) gün süre tanınmasına, 25/03/2014 tarihinde oyçokluğuyla karar verildi." AYM, B. No: 2014/3986, pg. 13.

Başvurucular aynı zamanda, 5651 sayılı Kanun'un 9. maddesinin 4'üncü fıkrasınca verilecek erişim engellemelerinin, sadece hakim kararıyla ve ihlal oluşturan içeriklere yönelik olabileceğini de iddia etmişlerdir. Bunun yanında, uygulanacak erişim yasağının URL tabanlı ve doğrudan hukuka aykırı içeriğe yönelik olması gerektiğinin de altı çizilmiştir. Mevzu bahis olayda ise, erişim engeli sitenin tümüne yönelik getirildiğinden fonksiyon gasbı olarak değerlendirilmiş ve Anayasa'da yer alan ilgili maddeleri ihlal ettiği belirtilmiştir.

Mahkeme, kararında öncelikli olarak ifade özgürlüğüyle ilgili bilgilere yer vermiş ve Youtube kararındaki görüşlerini yinelemiştir¹⁰¹⁹. Sonrasında ise Mahkeme, derece mahkemeleri tarafından verilen erişim engelleme kararlarının URL tabanlı olup, doğrudan ilgili içeriklere yönelik olduğunu tespit etmektedir¹⁰²⁰. Farklı bir ifadeyle, Anayasa Mahkemesi twitter.com adresinin tümünden erişime kapatılması için yeterli bir hukuki dayanağın mevcut olmadığını belirtir. 5651 sayılı Kanun'da, TİB'in sitenin tümüne yönelik erişim yasağı karar verebilmesi için mahkeme kararına dayanması gerektiği açıkça düzenlenmiştir. Mahkeme, bu gerçekten hareketle TİB'in herhangi bir mahkeme kararına dayanmaksızın uygulamış olduğu erişim engelini kanuni dayanaktan yoksun olarak değerlendirmiştir. Buna ek olarak, söz konusu yasağın sınırları öngörülebilir veya belirlenebilir olmadığından, demokratik toplumların temel değerlerinden ifade özgürlüğüne de müdahale niteliğinde bulmuştur.

Son olarak, üçüncü kişi başvurucular açısından Youtube kararında benimsenen tutumun burada da devam ettirildiğini söyleyebiliriz. Kararda Twitter, sayısız internet kullanıcısının etkileşim ve bilgi alış verişi açısından yararlandığı önemli bir sosyal mecra olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda, twitter.com'a yönelik getirilecek erişim yasağının sadece doğrudan muhataplarını ilgilendirmediği, aynı zamanda siteden faydalanan kimselerin de ifade özgürlüğüne yönelik ağır bir ihlal niteliği taşıdığı kabul edilmiştir.

¹⁰¹⁹ AYM, B. No: 2014/3986, pg. 33-44.

¹⁰²⁰ AYM, B. No: 2014/3986, pg. 46.

4.1.3 Anayasa Mahkemesi'nin "Wikipedia" Kararı

Anayasa Mahkemesi tarafından incelenen ve kamuoyunda Wikipedia davası olarak isimlendirilen başvuru, "Wikimedia Foundation INC. ve Diğerleri¹⁰²¹" başvurusudur. Mahkeme önüne gelen başvuruda, wikipedia.com sitesine yönelik getirilen tam erişim yasağının, Anayasa'da güvence altına alınan ifade özgürlüğüne ihlal niteliğinde olup olmadığını tartışmıştır.

Kararda başvuruçuların aynen Youtube ve Twitter kararlarında olduğu gibi iki gruptan oluştuğu görülür. Birinci başvuruçunun konumunda Wikipedia sitesinin sahibi olan şirket yer alır. Farklı bir anlatımla, bu kişinin erişim yasağı karşısında hakkı doğrudan ihlal edilen olduğunu söyleyebiliriz. Diğer grup başvuruçular ise, ifade özgürlüğü kapsamında internet ortamındaki bilgi veya verilerden yarar sağlayan sıfatıyla bulunan sivil toplum kuruluşu ve gerçek kişilerden oluşmaktadır. Mahkeme, üçüncü kişilerin başvuruçunun konumunda olabilmesi için *Kerem Altıparmak ve Yaman Akdeniz (2)* kararındaki ölçütlere atıf yaparak, başvuruçuların kişisel olarak menfaat ihlaline uğradıklarını tespit etmiştir. Mahkeme, Wikipedia'nın ulusal ve uluslararası alanda sahip olduğu eşsiz ve alternatifsiz işlevini göz önünde bulundurarak, eğitim-öğretim alanında çalışmalar yürüten başvuruçular açısından, bu kaynaktan mahrum edilmiş olmalarını mağdur sıfatı için yeterli bulmaktadır¹⁰²². Öte yandan, konuyla ilgili başvuruda bulunan sivil toplum kuruluşunun talebi ise, kişi bakımından yetkisizlik gerekçesiyle olumsuz sonuçlanmıştır. Mahkeme, "Punto 24 Bağımsız Gazetecilik Derneği" tarafından ileri sürülen gerekçelerin yeterince ikna edici olmadığına karar vermiştir¹⁰²³.

Başvuruda Wikipedia'yla ilgili bilgilere de yer verilmektedir. Kararda Wikipedia; "*herkesin içerik sağlayıcısı olarak katılımına açık bir platform*" olarak tanımlanmaktadır¹⁰²⁴. Buna göre; Wikipedia'nın bir tür açık kaynaklı bilgi merkezi olarak karşımıza çıktığını söyleyebiliriz. Bu özellik, sitenin nihai

¹⁰²¹ AYM, B. No: 2017/22355, K. 26.12.2019, RG. 15.01.2019, S. 31009.

¹⁰²² AYM, B. No: 2017/22355, pg. 54-56.

¹⁰²³ AYM, B. No: 2014/11368, K. 23.07.2014, pg. 34; AYM, B. No: 2013/8479, K. 06.02.2014, pg. 24; AYM, B. No: 2015/15977, K. 12.06.2019, pg. 36.

¹⁰²⁴ AYM, B. No: 2017/22355, pg. 11.

doğruları paylaşma gailisi taşımadığı ve verilerin belirli durumlara göre değiştirilebildiğini gösterir¹⁰²⁵. Wikipedia, her ne kadar dijital ansiklopedi olma amacıyla oluşturulmuş bir platform olsa da, verilerini daha çok haber kaynaklarından derleyen ve aynı konuda farklı perspektiflere yer veren bir tür blog sitesi niteliğindedir.

Anayasa Mahkemesi önüne gelen başvuruda, Wikipedia sitesinde yer alan “*State-Sponsored Terrorism*” (Devlet Destekli Terörizm) ve “*Foreign Involvement in the Syrian Civil War*” (Suriye İç Savaşına Yabancı Katılımı) başlıklı iki haberlerin Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve yetkililerine yönelik ağır ithamlar içermesi gerekçe gösterilerek erişim engeli getirilmiştir. 5651 sayılı Kanun’un 8/A maddesine göre, “*yaşam hakkı ile kişilerin ve mal güvenliğinin korunması, milli güvenlik ve kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi*” amacıyla, gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda Başbakan¹⁰²⁶ “*veya millî güvenlik ve kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi veya genel sağlığın korunması ile ilgili bakanlıkların talebi üzerine Başkan tarafından internet ortamında yer alan yayınlara ilgili olarak içeriğin çıkarılması ve/veya erişimin engellenmesi kararı*” verilebileceği düzenlenmiştir. Söz konusu olayda da, Başbakanlık Güvenlik İşleri Genel

¹⁰²⁵ Wikipedia şirketi genel politikasını şu sözlerle ifade etmektedir: “*Bir viki olarak, maddeler hiçbir zaman tamamlanmış, bitmiş değildir. Maddeler sürekli olarak değiştirilir ve zaman içinde geliştirilir. Bu durum genellikle, hem maddenin kalitesinin artmasına hem de bilginin adil ve dengeli bir şekilde sunumu üzerinde fikir birliği oluşmasına yol açacaktır. Kullanıcılar başlangıçtan itibaren bütün maddelerin ansiklopedik nitelikte olmadığını farkına varmalıdırlar. Aslında birçok madde ilk yazıldığında subjektif bilgi içerir, uzun bir tartışma sürecinde adım adım tarafsız bir maddeye dönüşür. Bazı maddelerde ise bu süreç düşüncelerine fanatiklik derecesinde bağlı olan bazı yazarlar yüzünden daha da uzayabilir. Kısmen bu durum Vikipedi’nin dahili sorun çözme mekanizmasından kaynaklanmaktadır, herhangi bir anlaşmazlık çıktığında daha deneyimli editörlerin soruna ilgi göstermesi zaman almaktadır. ‘İdeal’ sayılan Vikipedi maddesi dengeli, tarafsız, ansiklopedik ve içeriği doğrulanabilir olmalıdır. Sayısı artan maddeler zamanla bu ideal duruma ulaşmaktadır, hatta çoğu ulaşmıştır. Ancak, bu bir süreçtir ve kullanıcıların katkılarıyla maddelerin ideal duruma ulaşmaları aylar hatta yıllar alabilir. Bazı maddeler, tamamen alıntılanmamış içeriğe sahiptir. Bazılarının içeriği ise ileride genişletilecektir. Yanılgı içeren bilgiler, sonraki katkılarla farkedilecek, bu bilgiler ya silinecek ya da yorumlanacaktır. İçerik gün geçtikçe kalitelileşmesine rağmen, eğer bir araştırma kaynağı olarak kullanacaksanız Vikipedi’yi dikkatli kullanmanız çok önemlidir. Çünkü maddeler doğal olarak çok çeşitli standart veya olgunlukta olabilmektedirler.*” AYM, B. No: 2017/22355, pg. 11.

¹⁰²⁶ İlgili düzenleme, 16 Nisan 2017 referandumuyla kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nde önce hazırlanmıştır. Dolayısıyla, metnin ilk halinde Cumhurbaşkanı yerine Başbakan ibaresi yer almaktadır. Nitekim, Kanun’da da “(4) 2/7/2018 tarihli ve 700 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 181 inci maddesiyle bu maddenin birinci ve ikinci fıkralarında yer alan “Başbakanlık” ibareleri “Cumhurbaşkanlığı” şeklinde” değiştirildiği ifade edilmektedir.

Müdürlüğünce ilgili haberler gecikmesinde sakınca bulunan haller kapsamında değerlendirilerek erişime kapatılması talep edilmiştir. Bunun üzerine BTK, Başbakanlığın isteğini olumlu değerlendirerek siteye erişim engeli uygulamıştır.

BTK'nın Wikipedia sitesine yönelik erişim yasağı gerekçesinde; 5651 sayılı Kanun'un 8/A maddesinin 1'inci fıkrasında, öngörülen süre içerisinde içeriklerin yayından kaldırılmadığı ve mevzu bahis yayınlarla URL tabanlı erişim engelleme yöntemiyle mücadelenin mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Öte yandan, BTK'nın Anayasa Mahkemesi'ne sunduğu sonraki tarihli belgede ise, sitedeki içeriklerin öncelikli olarak uyar-kaldır metoduyla yayından kaldırılmaya çalışıldığı; ancak bu yöntemin başarısız olması sebebiyle sitenin tümüne yönelik erişim yasağı uygulandığı belirtilmiştir. BTK tarafından uygulanan erişim engellemesi 29.04.2017 tarihinde Ankara 1. Sulh Ceza Hakimliğinin onayına sunulmuş ve aynı gün Mahkeme tarafından onaylanmıştır¹⁰²⁷. Bu karar üzerine şirket,¹⁰²⁸ Ankara 1. Sulh Ceza Hakimliğine

¹⁰²⁷ Ankara 1. Sulh Ceza Hakimliği'nin wikipedia sitesine yönelik erişim yasağı öngören tedbiri onayladığı kararın gerekçesi aynen şöyledir: "*Hâkimliğimizce yapılan inceleme sonucunda talebe konu edilen 'www.wikipedia.org' adlı internet sitesinde yer alan https://en.wikipedia.org/wiki/Foreign_involvement_in_the_Syrian_Civil_War#Turkey https://en.wikipedia.org/wiki/State-sponsored_terrorism#Turkey URL adreslerinde paylaşılan içeriklerin 5651 sayılı Kanunun 8/A maddesi kapsamında, terörü öven, şiddette ve suça teşvik eden kamu düzenini ve milli güvenliği tehdit eden, yaşam hakkı ile kişilerin can ve mal güvenliğinin korunması, suç işlenmesinin önlenmesine bağlı olarak içeriklere erişimin engellenmemesi nedeniyle internet sitesinin tümüne yönelik erişimin engellenmesine dair tedbir kararının, 5651 sayılı Kanunun 8/A maddesinin 2. fıkrası uyarınca onaylanmasına, belirtilen URL adreslerindeki içeriklere erişimin engellenmesi halinde hedeflenen amaç gerçekleşmiş olacağından 'www.wikipedia.org' adlı internet sitesine tümünden erişim engelinin kaldırılmasına dair aşağıdaki gibi hüküm kurulmuştur.*" AYM, B. No: 2017/22355, pg. 19.

¹⁰²⁸ Ankara 1. Sulh Ceza Hakimliği'nin itirazı ret gerekçesi aynen şöyledir: "*Hakimliğimizce 'İfade Özgürlüğü' Demokratik Hukuk Devletinin en temel haklarından biri olarak kabul edilmektedir. Ancak yukarıda belirtilen yasal metinlerden de anlaşılacağı gibi 'İfade Özgürlüğü' mutlak haklardan değildir, şartların oluşması ve ölçülülüğün gerektirdiği durumlarda ifade özgürlüğü kısıtlanabilir. Öte yandan Türkiye Cumhuriyeti Devleti 20 Temmuz 2016 tarihinde tüm ülke genelinde 'Olağanüstü Hal' ilan etmiş aynı saatlerde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 15. maddesi gereğince sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini geçici olarak askıya aldığı Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine bildirmiştir. AİHS'nin 15/2 maddesi ile sözleşmenin hangi hükümlerinin askıya alınamayacağı hükme bağlanmış olup; 10.maddede düzenlenen ifade özgürlüğü bunlardan biri değildir. Hakimliğimiz tarafından verilen itiraza konu kararda 'www.wikipedia.org' adlı internet sitesinde yer alan iki ayrı URL adresinde bulunan ve talebe konu edilen içeriklerde; (https://en.wikipedia.org/wiki/Foreign_involvement_in_the_Syrian_Civil_War#Turkey, https://en.wikipedia.org/wiki/State-sponsored_terrorism#Turkey) Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, Suriye Ülkesinde yaşanan iç savaşı başlatanlardan olduğu, terör örgütlerini desteklediği, silah yardımında bulunduğu gibi uluslararası platformda ve ülke içerisinde*

itiraz etmiş; ancak Mahkeme itirazı reddetmiştir. Ret kararına yapılan itirazın da reddedilmesi sonucunda karar kesinleştiğinden, bireysel başvuru yoluna gidilmiştir.

Bireysel başvuru gerçekleştirildikten sonra Wikipedia editörleri tarafından söz konusu haberlerin içeriği değiştirilmiş ve sitede güncellenmiş versiyonlarına yer verilmiştir. Başvurucular, mevcut ihlal niteliğindeki bilgi ve verilerin kaldırıldığı gerekçesiyle, Hakimlik kararının açıkça dayanaktan yoksun kaldığını ileri sürmüşler. Öte yandan, Anayasa Mahkemesi de yapmış olduğu incelemede, editörler tarafından yapılan değişikliklerle ihlal niteliğindeki bilgilerin çıkarıldığını tespit etmiştir¹⁰²⁹.

Anayasa Mahkemesi, ifade özgürlüğünün önemini AİHM ve önceki tarihli kararlarından hareketle ortaya koymaktadır. Burada Mahkeme, ilk defa AİHM kararlarında ve internete erişim hakkıyla ilgili diğer uluslararası sözleşmelerde yer verilen, çevrim dışı için geçerli olan ilkelerin çevrim içi ortamlarda da aynen geçerli olması gerektiği prensibine atıf yapmaktadır¹⁰³⁰. Ayrıca, yine AİHM kararlarından hareketle, internetin ifade özgürlüğünü genişleten bir mecra konumunda da olduğu belirtilir¹⁰³¹. Özellikle, kamunun haberlere erişimi ve bilgilerin yayılması açısından internetin önemli bir role sahip olduğu ifade edilmektedir.

Kararda öncelikli olarak ilk derece mahkemesinin ilgili itiraza yönelik verdiği ret gerekçesindeki “*olağanüstü haller kapsamında verilen tedbir*” ifadesine açıklık getirilmiştir. Mahkeme, olağanüstü hallerde temel hak ve özgürlükler için

saygınlık ve itibarını zedeleyecek terörü destekleyen bir devlet olduğu izlenimi verecek derecede haksız nitelikte saldırının bulunduğu anlaşılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti Başbakanlığınca, Bilişim Teknolojileri Kurumuna başvurulmuş ancak talebe konu URL adreslerinin şifreli olması nedeniyle teknik olarak erişimin engellenmesinin mümkün bulunmadığından, internet sitesinin tamamına yönelik erişimin engellenmesi kararı verilmiş, Hakimliğimizce de bu karar yerinde bulunduğundan onaylanmıştır. Verilen kararda internet sitesine tümünden erişimin engellenmesinin geçici olduğu, belirtilen iki URL adresine 'www.wikipedia.org' yetkilileri tarafından erişim engellinin konulması halinde kaldırılması gerektiği vurgulanmıştır. Açıklanan nedenlerle Hakimliğimiz kararında düzeltilecek bir husus bulunmadığından itirazın reddine dair aşağıdaki şekilde hüküm kurulmuştur.” AYM, B. No: 2017/22355, pg. 20.

¹⁰²⁹ AYM, B. No: 2017/22355, pg. 27.

¹⁰³⁰ AYM, B. No: 2017/22355, pg. 35.

¹⁰³¹ *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 50.

geçerli rejimin Anayasa madde 15’de düzenlendiğini belirtir¹⁰³². Öte yandan, olağanüstü usuller çerçevesince uygulanacak tedbirlerin ise, esas itibarıyla olağanüstü sebepleri bertaraf etme amacını taşıdığı da ifade edilmiştir. Dolayısıyla, wikipedia.org sitesine yönelik getirilen erişim yasağı her ne kadar olağanüstü dönemde alınmış bir tedbir olsa da, olağanüstü koşullarla bir ilgisi veya bağlantısı olmadığından, başvurunun Anayasa madde 15 çerçevesinde değerlendirilmesi mümkün değildir.

Mahkeme kararında, 5651 sayılı Kanun’un 8/A maddesi hakkında önemli tespitlerde bulunmuştur. Kararda, *Birgün İletişim ve Yayıncılık A.Ş.* başvurusuna atıf yapılarak, 8/A çerçevesince düzenlenen yolun özel ve hızlı sonuç almak için öngörüldüğü belirtilir¹⁰³³. Yine aynı kararda, yetkili makamların bu yöneme; ancak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde başvurabileceği de ifade edilir. Farklı bir anlatımla, 8/A’da öngörülen yolun istisnai bir yöntem olduğunu vurgulanmaktadır. Yetkili makamlar, bu yöneme başvurmadan önce ilk bakışta açık bir ihlalin varlığını tespit etmeli ve ifade özgürlüğüyle adil bir denge kurarak karar vermesi beklenir. Öte yandan, ilk bakışta ihlalin tespit edilemediği durumlarda ise 8/A’da öngörülen “mahkeme yolunun” işletilmesi gerekmektedir¹⁰³⁴.

Bunun yanında kararda 8/A’ya dayanılarak verilen erişim yasakları açısından idari ve yargısal makamlar tarafından dikkate alınması gereken hususlara da değinilmiştir. Mahkeme bu kriterlerden hareketle, ifade özgürlüğüne yönelik getirilen sınırlamanın demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olup olmadığının tespitini yapmaktadır. Bu doğrultuda, idari ve yargı makamlarından öncelikli olarak, erişim yasağıyla ilgili kararları gerekçeleriyle birlikte açıklaması beklenir¹⁰³⁵. Zira, gereksiz olarak verilen kararların keyfilik taşıyacağından, doğrudan ifade özgürlüğüne ihlal niteliğinde olduğu kabul edilir. Mahkeme, *Birgün İletişim ve Yayıncılık A.Ş.* başvurusuna atıfta bulunarak, idari ve yargı organlarınca verilen kararlarda yer alması gereken

¹⁰³² *Aydın Yavuz ve Diğerleri*, pg. 187-191.

¹⁰³³ *Birgün İletişim ve Yayıncılık A.Ş.*, pg. 63.

¹⁰³⁴ AYM, B. No: 2017/22355, pg. 77.

¹⁰³⁵ *Birgün İletişim ve Yayıncılık A.Ş.*, pg. 73; AYM, B. No: 2017/22355, pg. 79.

koşulları açıkça ortaya koymuştur¹⁰³⁶. Bunun yanında, makamların kararlarıyla somut olaylar arasındaki adil dengenin kurulabilmesi için de gerekli kriterler belirtilmektedir¹⁰³⁷.

Kararda, Wikipedia'ya yönelik uygulanan erişim yasağının madde 8/A kapsamında ifade edilen “*gecikmesinde sakınca bulunan haller*” ilkesiyle örtüşmediği tespit edilmektedir. Bunun yanında, erişim yasağının dayandırıldığı “*millî güvenlik ve kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi*” sebeplerinin soyut nitelikte kavramlar olduğu ve somut olay açısından gerekçelendirilemediği de belirtilir. Mahkeme, Wikipedia'nın özgün koşullarına da atıfta bulunarak, mutlak doğru haberleri paylaşma galesi olmadığı ve bu sebeple birçok içeriğin editörler tarafından düzenli olarak değiştirildiğinin altı çizilir. İdari ve yargı makamlarının, tümünden erişim yasağı gibi kararlar verirken, sosyal mecraların görev ve işlevlerini de değerlendirmesi gerektiği ifade edilir. Tüm bu hususlar değerlendirildiğinde, wikipedia.org'un

¹⁰³⁶ İdari ve yargı makamlarının kararlarında bulunması gereken unsurlar: “i. Başkan tarafından internet içeriğine erişimin engellenmesi kararı verilebilmesi için gecikmesinde sakınca bulunan bir durumun varlığı idari ve/veya yargısal makamlar tarafından ortaya konulmalıdır. ii. Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerin yaşam hakkı ile kişilerin can ve mal güvenliğinin korunması, millî güvenlik ve kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi veya genel sağlığın korunması sebeplerinden bir veya birkaçına bağlı olarak ortaya çıkabileceği dikkate alındığında yayının içeriği ile bu sebepler arasındaki ilişkinin tam olarak gösterilmesi gerekir. iii. Böyle bir analizin yapılabilmesi için, söz konusu yayının terör örgütleriyle veya terör faaliyetlerinin meşru gösterilmesiyle bir ilişkisi varsa ifade özgürlüğü ile demokratik toplumun terör örgütlerinin faaliyetlerine karşı kendini korumaya ilişkin meşru hakkı arasında denge kurulmalıdır.”

¹⁰³⁷ Bu kriterler: “1-Bütünüyle ele alındığında müdahaleye konu yayının özel bir kişiyi, kamu görevlilerini, halkın belirli bir kesimini veya devleti hedef gösterip göstermediğinin, onlara karşı şiddete teşvik edip etmediğinin, 2-Yayınla bireylerin fiziksel şiddet tehlikesine maruz bırakılıp bırakılmadığının, bireylere karşı nefretin alevlendirilip alevlendirilmediğinin, 3- Yayında iletilen mesajda şiddete başvurmanın gerekli ve haklı bir önlem olduğunun ileri sürülüp sürülmediğinin, 4- Yayınla şiddetin yüceltilip yüceltilmediğinin, kişilerin nefrete, intikam almaya, silahlı direnişe tahrik edilip edilmediğinin, 5- Yayının suçlamalara yer vererek veya nefret uyandırarak ülkenin bir kısmında veya tamamında daha fazla şiddete sebebiyet verip vermeyeceğinin, 6- Yayının kişi veya kuruluşları paniğe yöneltcek yalan ve yanlış bilgileri, tehdit ve hakaret oluşturan ifadeleri içerip içermediğinin, 7- Yayın tarihinde ülkenin bir kısmında veya tamamında çatışmaların yoğunluk derecesi ile ülkedeki tansiyonun yükseklik derecesinin yayına erişimin engellenmesi kararına etki edip etmediğinin, 8- Karara konu sınırlayıcı tedbirin demokratik bir toplumda zorlayıcı toplumsal ihtiyacın karşılanması amacına yönelik olup olmadığının ve tedbirin başvurulabilecek en son çare niteliğinde bulunup bulunmadığının, 9- Son olarak sınırlamanın güdülen kamu yararı amacını gerçekleştirmek için ifade özgürlüğüne en az müdahale eden ölçülü bir sınırlama niteliğinde olup olmadığının yayının içeriğiyle birlikte değerlendirilmesi gerekir.”

kapatılması için yeterli gerekçelerin oluşmadığı ve mevzu bahis sınırlamanın ifade özgürlüğüne orantısız müdahale niteliğinde olduğuna karar verilmiştir.

Karar kapsamında açıklanan karşı oy yazısında ise, wikipedi.org sitesine yönelik uygulanan erişim yasağının Anayasa'da güvence altına alınmış ifade özgürlüğüne ihlal oluşturmadığı belirtilir. Karşı oy gerekçesinde, söz konusu haberlerde yer verilen içeriklerin iç ve dış güvenliği tehdit ettiği ve kamu düzenini bozucu nitelikte olduğu kabul edilir. Bu niteliklerin aynı zamanda, madde 8/A'da belirtilen koşulları da karşıladığı iddia edilmektedir. Bunun yanında, ilgili yayınların siteden kaldırılması için öngörülen dört saatlik sürede gereğinin yapılmaması ise, sitenin tamamına yönelik erişim yasağı getirilmesini kaçınılmaz kılan bir gelişme olarak değerlendirilir. Karşı oy gerekçesi kapsamında, ilgili kararın hakim onayına sunulması uygun bulunması da, madde 8/A'nın bir gereği olarak ifade edilmiştir. İşte tüm bu hususlardan hareketle, mevzu bahis erişim yasağının, Anayasa madde 13 ve 26 gereğince yapıldığı ve ifade özgürlüğüne ihlal oluşturmadığı ileri sürülmektedir.

4.1.4 Anayasa Mahkemesi'nin İnternete Erişim Hakkıyla İlgili Diğer Kararları

Türk Mevzuatında internetle ilgili girişimlerin geçmişi pek de uzağa götürülemez. Şöyle ki, bu alanda hazırlanan çalışmaların yeni olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu alandaki düzenleme ve çalışmaların yeni olarak nitelendirilmesi, zaman içerisinde geliştirilmesi ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. İnternete ilgili konuların hem teorik hem de uygulamada ele alınması, bu alanın gelişimine ciddi katkılar sunacaktır. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi kararlarının, bu noktada önemli bir işleve sahip olduğunu düşünmekteyiz. Bu başlık altında, Anayasa Mahkemesi'nin internete erişim hakkına katkı yapan; ancak kamuoyunda ilk üç karar kadar popüler olmayan diğer kararları incelenecektir.

Anayasa Mahkemesi “*Mustafa Tepeli*¹⁰³⁸” başvurusunda internet kavramını tanımlamıştır. Kararda internet; hiçbir sınıra tabi olmayan küresel bir ağ olarak ifade edilir¹⁰³⁹. İnternetin sahip olduğu bu özellikler sebebiyle, çoğu zaman adli veya idari mekanizmaların denetimlerinin işlevsiz kaldığı belirtilir. Öte yandan, internet ortamındaki hak ihlalleriyle mücadele edebilmek için devletin pozitif yükümlülüğü olduğu ve bu sorumluluğun ulusal veya uluslararası paydaşlarla birlikte üstlenilmesi gerektiğine de vurgu yapılmaktadır.

İnternete erişim hakkının veya internet özgürlüğünün tartışıldığı önemli kararlardan biri “*Ali Kıdık*¹⁰⁴⁰” başvurusudur. Karara konu olay, *airporthaber.com* adlı internet adresinde Türk Hava Kurumu (THY) hakkında yayınlanan köşe yazılarının, bazı kimselerin kişilik haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle, 5. Ankara Sulh Ceza Mahkemesi tarafından verilen erişim engelleme kararıdır¹⁰⁴¹. Başvurucunun Ankara 14. Asliye Ceza Mahkemesine yapmış olduğu itirazların reddedilmesi üzerine, konu Anayasa Mahkemesi’nin önüne taşınmıştır. Mahkeme, internet ortamında yayınlanan haberlerin basın tarafından yerine getirilen işlevler niteliğinde olduğu sürece, basın özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder¹⁰⁴². Öte yandan, habere erişen internet kullanıcıları açısından ise konunun ifade özgürlüğünün unsurlarından haber veya fikir alma özgürlüğü çerçevesince değerlendirilmesi gerektiğini belirtir¹⁰⁴³. Mahkeme kararında; 5651 sayılı Kanun’un 9. maddesi kapsamında verilecek erişim engelleme kararlarının, bir koruma tedbiri niteliğinde olduğu; ancak hakim tarafından bu kararların çekişmeli yargı

¹⁰³⁸ AYM, Başvuru No: 2014/5831, K. 01.03.2017.

¹⁰³⁹ AYM, Başvuru No: 2014/5831, K. 01.03.2017, pg. 28.

¹⁰⁴⁰ AYM, Başvuru No: 2014/5552, K. 26.10.2017.

¹⁰⁴¹ Ankara 5. Sulh Ceza Mahkemesi’nin erişim engeliyle ilgili gerekçesi aynen şöyledir: “*Dilekçe ve ekleri incelenmiş olup, talep edenin müvekkilinin aleyhinde bazı suçlamalara ve isnatlara yer verildiği görülmektedir. Ceza hukukunun temel ilkelerinden biri de "suçluluğu kanıtlanana kadar herkes suçsuzdur" şeklinde ifade edilen masumiyet karinesidir. Talep edenin müvekkili aleyhinde isnat edilen suçlamalarla ilgili herhangi bir yargı kararı yayın içeriğine konulmuş değildir. İçeriği yayınlayan ya da yazarların kişisel görüşlerini yansıtmakta olan bu beyan ve ifadeler haber verme sınırını aşmakta ve hakaret boyutuna ulaşmaktadır. Zira bir kişiye "hırsız", "soyguncu" şeklinde nitelermelerde bulunulması haber olarak değerlendirilemez. Böyle ifadeler kişilik hakkının ihlali sonucunu doğurur. Bu nedenle talep 5651 sayılı Yasanın 9. maddesinde belirtilen şartları taşıdığından kabulüne karar vermek gerekmiştir.”*

¹⁰⁴² AYM, B. No: 2013/2623, 11.11.2015, pg. 36-42; AYM, B. No: 2014/6009, 15.02.2017, pg. 39; AYM, B. No: 2014/2983, 15.02.2017, pg. 45.

¹⁰⁴³ AYM, B. No: 2014/5552, K. 26.10.2017, pg. 42.

sonucu verilmediğinden “ilk bakışta haklılık (prima facie)” veya açık bir şekilde ihlal olduğu durumlarda başvurulmuş bir yol olması gerekmektedir¹⁰⁴⁴. Bu uygulamayla, dijital ortamdaki yayınların sebebiyet verebileceği kişilik hakkı ihlallerinin hızlı bir şekilde önüne geçilebileceğine inanılmaktadır¹⁰⁴⁵.

Mahkeme, ilk bakışta ihlal bulunmayan hallerde kişilik haklarının korunması için genel hukuk veya ceza hukuku yollarına başvurulması gerektiğini belirtir¹⁰⁴⁶. Zira, madde 9 çerçevesince öngörülen koruma mekanizması; ancak gecikmenin sakıncalı olduğu ve zaruri bir ihtiyacı gidermek için başvurulmuş bir yoldur. Nitekim, söz konusu uygulamanın istisnai nitelikte olduğu, oto-sansür uygulamalarına sebebiyet verecek şekilde kullanılmayacağı da ifade edilmektedir¹⁰⁴⁷.

Öte yandan Mahkeme “*Hülya Kar*¹⁰⁴⁸” başvurusunda, koruma tedbirleriyle ilgili bazı güvenceleri de ortaya koymaktadır. Kararda, Anayasa’daki hak ve özgürlüklere yönelik koruma tedbirleriyle getirilecek sınırlamaların hukuki belirlilik ilkesine uyum olması gerektiği belirtilir¹⁰⁴⁹. Farklı bir ifadeyle, koruma tedbiriyle kişilerin hangi uygulamalarla karşılaşacağı hakkında açıklık olması gerekir. Bunun yanında, tedbirlerin suç işlediği şüphesi bulunan kişiler hakkında uygulanması gerektiği de ifade edilmektedir. Nitekim, koruma tedbirleri hakkındaki itirazlar için etkin bir yargı yolunun tanınmış olması da, bu güvencelerin bir parçası olup, bir bütün olarak değerlendirilmelidir¹⁰⁵⁰. İlgili hususların dikkate alınmadığı durumlarda, internete erişim engeli öngören tedbirler hukuka aykırı olarak nitelendirilecektir.

Mahkeme, ceza kanunlarında düzenlenen suçların internet ortamında işlenmesi halinde cezasız bırakılmayacağı ve bu suçlarla mücadele

¹⁰⁴⁴ AYM, B. No: 2014/5552, pg. 62-63.

¹⁰⁴⁵ GÖZLER, Kemal, “Kişilik Haklarının İhlal Eden İnternet Yayınlarının Kaldırılması Usulü ve İfade Hürriyeti: 5651 Sayılı Kanunun 9’uncu Maddesinin İfade Hürriyeti Açısından Değerlendirilmesi,” Rona Aybay’a Armağan, C. I, İstanbul, 2014, s. 1059-1120.

¹⁰⁴⁶ AYM, Başvuru No: 2014/5552, pg. 66-67; AYM, B. No: 2015/15241, K. 31.10.2018, pg. 33.

¹⁰⁴⁷ AYM, Başvuru No: 2014/5552, pg. 55, 66-67.

¹⁰⁴⁸ AYM, B. 2015/20360, K. 27.02.2019, RG. 12.4.2019, S. 30743.

¹⁰⁴⁹ AYM, B. 2015/20360, K. 27.02.2019, pg. 31-32.

¹⁰⁵⁰ AYM, B. No: 2015/17763, K. 24.5.2018, RG. 22.6.2018, S. 30456, pg. 166.

açısından bazı hallerde erişim engelleme kararlarının kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir¹⁰⁵¹. Öte yandan, bu uygulamaların demokratik toplum düzeninin gerekleri ile ölçülülük ilkesine aykırı veya hak ve özgürlükleri ortadan kaldıracak şekilde kullanılmaması da gerekir. Zira internet özgürlüğü, Anayasa’da bahsi geçen birçok hak ve özgürlüğün kullanılması açısından önemli bir araç niteliğindedir¹⁰⁵². Bu bağlamda, internet konusunda kamu gücünü kullanan makam veya mahkemelerin konuya daha hassasiyet göstermesi ve engelleme tedbirinin son çare olarak görülmesi gerekmektedir¹⁰⁵³.

Mahkeme’nin internete erişim hakkını ifade özgürlüğü bağlamında incelediği diğer bir karar ise “Kemal Gözler¹⁰⁵⁴” başvurusudur. Başvuru konusu olay; Gözler’e ait kitabın bazı bölümlerine yönelik erişim engeli getirilmesi ve bu uygulamanın ifade özgürlüğüne aykırılık taşıdığı iddiasıdır. Mahkeme karar kapsamında, internet özgürlüğü hakkında “*Ali Kıdık*” başvurusundaki görüşlerini teyit etmektedir¹⁰⁵⁵. Kararda, 5651 sayılı Kanun’un 9. maddesi çerçevesince öngörülen hükmün, bireyin şeref ve itibarına yönelik ihlallerle mücadele etmek için başvurulacak bir mekanizma olduğu ifade edilir¹⁰⁵⁶. Ayrıca, bu uygulamalar hayata geçirilirken ifade özgürlüğü ve kişilik hakları arasında hassas bir dengenin de gözetilmesi beklenir. Bu dengenin sağlanabilmesi açısından “ilk bakışta haklılık (prima facie)” prensibinin önemine vurgu yapılmaktadır.

Mahkeme, Ali Kıdık başvurusunda madde 9’un basın özgürlüğü ve haber verme hakkının özüne dokunacak şekilde uygulanamayacağını belirtmektedir¹⁰⁵⁷. Bu kararında ise, madde 9’un uygulama alanı daha da daraltılarak, bilim ve sanat özgürlüğünü de olumsuz etkileyecek şekilde kullanılmayacağını ifade eder¹⁰⁵⁸. Mahkeme, kitabın ilgili bölümlerine yönelik

¹⁰⁵¹ AYM, B. No: 2014/5552, pg. 80.

¹⁰⁵² AYM, B. No: 2014/5552, pg. 81; AYM, E. 2014/87, K. 2015/112, 08.12.2015, pg. 166; AYM, B. No: 2015/17387, K. 20.11.2019, pg. 17-19.

¹⁰⁵³ AYM, E. 2014/149, K. 2014/151, K. 2.10.2014.

¹⁰⁵⁴ AYM, B. No: 2014/5232.

¹⁰⁵⁵ AYM, B. No: 2014/5232, pg. 43-44.

¹⁰⁵⁶ AYM, B. No: 2014/5232, pg. 54..

¹⁰⁵⁷ AYM, B. No: 2014/5552, pg. 69.

¹⁰⁵⁸ AYM, B. No: 2014/5232, pg. 54.

getirilen erişim engeli yasağının demokratik hukuk devletinde ulaşılmak istenen amaç açısından ölçüsüz olduğunu belirterek, Anayasa madde 26'nın ihlal edildiğine hükmetmiştir¹⁰⁵⁹. Görüleceği üzere, kararda internete erişim hakkıyla bilim ve sanat özgürlüğü hakkı arasında da dolaylı olarak bir bağ kurulmaktadır¹⁰⁶⁰.

Mahkeme “*Miyase İlknur ve Diğerleri*¹⁰⁶¹” başvurusunu da internet ve ifade özgürlüğü ilişkisi üzerinden incelemiştir. Karara konu olayda; ulusal ölçekte yayın yapan bir gazetenin internet adresinde yer alan haberde, kişilerin açık isimleriyle verilmesi kişilik hakkı ihlali sayılarak erişime kapatılmıştır. Mahkeme, 5651 sayılı Kanun'un 9. maddesi kapsamındaki tedbire başvurabilmek için Kıdık ve Gözler başvurusundaki açık ihlal ilkesine atıf yapmaktadır. Kararda, Sakarya 1. Sulh Ceza Hakimliği tarafından “*haberinin masumiyet karinesi ve kişinin lekelenmeme hakkına aykırı*” gerekçelerine dayanılarak verilen erişim engelleme kararının, ilk bakışta açık ihlal taşıyan ve çekişmeli yargılama yapılmaksızın verilebilecek derecede zaruri bir durum oluşturmadığına hükmedilmiştir. Dolayısıyla, madde 9 çerçevesince öngörülen geçici tedbirin, Anayasa'nın madde 26 ve 28'inci maddelerine aykırılık taşıdığı ve ayrıca süresiz erişim engeli niteliğine de dönüştüğü ifade edilmektedir.

¹⁰⁵⁹ Kararda karşı oy yazısı ise özgürlükler arası dengenin şeref ve itibarın korunması yönünde olması gerektiği görüşünden hareket ederek, madde 26 kapsamında herhangi bir ihlal olamayacağı yönündedir. “... Bu aşamada ilgili kitabını internette yayınlaması, kitap yerel mahkemece belirtildiği gibi müşterinin mesleki kariyerini kişilik haklarını, toplum içerisindeki konumunu eleştiri sınırlarını aşacak şekilde rencide edici ifade ve ibareler içerdiğinden, müşterinin kişilik haklarını zedelemektedir. Diğer taraftan, başvuru kitabının hemen her sayfasında müşterinin adını vererek, müşteriyi övmemekte, aksine kendince cezalandırdığı kişinin okuyucunun gözünden kaçmasını engellemektedir. Bu yönüyle de başvuru, erişimin engellendiği 112 sayfanın tamamının hakaret ya da hukuka aykırı fiil oluşturmasının mümkün olmadığı yönündeki iddiasında isabet bulunmamaktadır. Sonuç olarak, internet ortamının sağladığı kolaylıklar gözetildiğinde müşterinin şeref ve itibarının korunması için kitabın müşteri ile ilgili bölümünün kararda sözü edilen internet sitelerinden kaldırılması yönündeki yerel mahkeme kararında anayasal çerçevede hak ve özgürlükler yönünden bir hukuka aykırılık görülmemiştir...”

¹⁰⁶⁰ Benzer bir saptama “*Kemal Gözler (2)*” başvurusu kapsamında da yapılmıştır. “Sonuç olarak başvurunun bütün koşulları göz önünde tutulduğunda şikâyet edilen internete erişimin engellenmesi kararı ile Anayasa'nın 26. maddesinde koruma altında olan ifade özgürlüğü ile onun özel bir yönü olan Anayasa'nın 27. maddesinde bilim ve sanat özgürlüğüne yapılan müdahalenin daha ağır basan bir toplumsal ihtiyaca karşılık gelmediği sonucuna varılmıştır. 5651 sayılı Kanun'un 9. maddesi uyarınca çelişmeli bir yargılama olmaksızın süresiz olarak etki gösteren tedbir mahiyetinde internete erişimin engellenmesi kararı verilmesi için gösterilen gerekçeler ilgili ve yeterli kabul edilemez.” Detaylı bilgi için bkz. AYM, B. No: 2015/5612/, K. 10.12.2019.

¹⁰⁶¹ AYM, B. No: 2015/15242, K. 18.07.2018, RG. 25.09.2018, S. 30546.

“*Aykut Küçükkaya*¹⁰⁶²” başvurusunda, tanınmış bir kişinin şeref ve itibarına yönelik ihlal niteliğindeki haberler için getirilen erişim engeli konu edilmiştir. Mahkeme tarafından yapılan değerlendirmede, ifade ve basın özgürlüğünün sadece sıradan kimselerin değil, aynı zamanda kamuya mal olmuş kişilerin de haklarını güvence altına aldığı belirtilir. Öte yandan, halk tarafından tanınır kişilerin daha fazla eleştiriye katlanmak durumunda olduğu ve eleştiri sınırlarının daha geniş olduğunun da altı çizilmektedir¹⁰⁶³. Mahkeme kararında, ifade özgürlüğü ile bireyin şeref ve itibarının korunması arasında bir dengeleme yaparak nihai sonuca ulaşmıştır. Kişinin tanınmış veya kamuya mal olmuş bir kimse olmasının, 5651 sayılı Kanun’un 9. maddesinde öngörülen koşullar açısından bir farklılık yaratmadığı ve ilgili kararlarda aranan şartların yinelenildiği görülmektedir¹⁰⁶⁴. Netice olarak “*5651 sayılı Kanun’un 9. maddesinde uyarınca verilmiş olan internete erişimin engellenmesi kararının demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olmadığı kanaatine varılmıştır. Anayasa’nın 26. maddesinde güvence altına alınan ifade özgürlüğünün ve 28. maddesinde güvence altına alınan basın özgürlüğünün ihlal edildiğine*” karar verilmiştir.

Mahkeme’nin benzer görüşleri; “*Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.*¹⁰⁶⁵”, “*Özgen Acar ve Diğerleri*¹⁰⁶⁶” basında sıkça ifade edilen www.bianet.org sitesiyle ilgili başvuru¹⁰⁶⁷, “*IPS İletişim Vakfı (2)*¹⁰⁶⁸”, “*Barış Yarkadaş*¹⁰⁶⁹”, “*Eğitim-Sen*¹⁰⁷⁰” ve “*Kemalettin Bulamacı*¹⁰⁷¹” başvurularında da tekrar edilmektedir.

¹⁰⁶² AYM, B. No: 2014/15916, K. 09.01.2020.

¹⁰⁶³ AYM, B. No: 2014/15916, K. 09.01.2020, pg. 45; *Ergün Poyraz* Başvurusu, pg. 58; *Nilgün Halloran* Başvurusu, pg. 45; *İlhan Cihaner (2)* Başvurusu, pg. 82; *Önder Balıkçı* Başvurusu, pg. 42.

¹⁰⁶⁴ AYM, B. No: 2014/15916, pg. 63-73.

¹⁰⁶⁵ AYM, B. No: 2015/6313, K. 13.09.2018.

¹⁰⁶⁶ AYM, B. No: 2015/15241, K. 31.10.2018.

¹⁰⁶⁷ AYM, B. No: 2015/14758, K. 30.10.2018, RG. 4.12.2018, S. 30615.

¹⁰⁶⁸ AYM, B. No: 2015/15873, K. 07.03.2019, RG. 26.04.2019, S. 30756.

¹⁰⁶⁹ AYM, B. No: 2015/4821, K. 17.04.2019, RG. 15.05.2019, S. 30775.

¹⁰⁷⁰ AYM, B. No: 2015/11131, K. 04.07.2019.

¹⁰⁷¹ AYM, B. No: 2016/14830, K. 04.07.2019.

Mahkeme “*Mehmet Koray Eryaşa*¹⁰⁷²” başvurusu kapsamında, erişim hakkı ile haberleşme özgürlüğü bağlamında bir değerlendirme yapmaktadır. Kararda; askeri cezaevinde tutuklu olan kişinin avukatı ile görüşmek ve iletişim kurmak için internete erişim hakkından mahrum edilmesi konu edilmektedir. Mahkeme, 5275 sayılı Kanun’un 144. maddesinin 5. fıkrasında düzenlenen ve cezaevi düzenine uygun olarak tutuklu kimselerin avukatlarıyla görüşmesini, Anayasa madde 22’de yer alan haberleşme hürriyeti kapsamında değerlendirmektedir¹⁰⁷³. Kararda, tutuklu ile avukat arasında internet üzerinden gerçekleştirilecek iletişim için açıkça yasaklayıcı bir hüküm bulunmaması nedeniyle, madde 22’nin ihlal edildiği belirtilmektedir. Öte yandan, avukat ile görüşmek için talep edilen internete erişim hakkının ise, madde 22 çerçevesince güvence altına alınmış haberleşme özgürlüğünün bir parçası olarak tanımlandığı sonucuna da varılabilmektedir. Kararda, her ne kadar adil yargılanma hakkı açısından etraflıca bir değerlendirme yapılmamış olsa da, konunun adil yargılanma hakkıyla da doğrudan ilişkili olduğu söylenmelidir.

Anayasa Mahkemesi “*Mehmet Reşit Arslan ve Diğerleri*¹⁰⁷⁴” başvurusunda, internete erişim hakkını eğitim hakkı bağlamında tartışmıştır. Karara konu olayda; ceza infaz kurumunda bulunan ve lisans eğitimini tamamlamak üzere olan mahkumun, bilgisayar odasının kullanımı ve makul hızda internete erişim talebi konu edilmiştir. Mahkeme yapmış olduğu değerlendirmede, Anayasa’nın 42’inci maddesinde yer alan eğitim ve öğrenim hakkının, kamu otoriteleri için negatif bir ödev yüklemekte olduğu¹⁰⁷⁵, diğer bir deyişle, devletin herkese eğitim ve öğrenim sunma görevinin olmadığı ifade edilmiştir¹⁰⁷⁶. Madde 42’de düzenlenen “*öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir*” hükmüyle devlete eğitim hakkının organize edilmesi açısından da takdir alanı bırakıldığı kabul edilir. Bunun yanında, AİHS Ek 1 No’lu protokolün 2. maddesinde de eğitim hakkının sınırlandırmasıyla ilgili bir düzenleme öngörülmediğinden, söz konusu yaklaşımın Sözleşmeye de uygun olduğu ileri

¹⁰⁷² AYM, B. No: 2013/6693, K. 16/04.2015, RG. 13.07.2015, S. 29415.

¹⁰⁷³ AYM, B. No: 2013/6693, pg. 55-56.

¹⁰⁷⁴ AYM, B. No: 2013/583, K. 10.12.2014, RG. 4.4.2015, S. 29316.

¹⁰⁷⁵ AYM, B. No: 2013/583, K. 10.12.2014, pg. 68.

¹⁰⁷⁶ AYM, B. No: 2012/782, K. 26.06.2014, pg. 32.

sürülmektedir. Mahkeme 42. maddenin, devleti belirli eğitim kurumlarını oluşturma yükümlülüğü altına sokmadığı, sadece kurulan birimlere destek verme yükümlülüğünü kapsadığını ifade etmektedir¹⁰⁷⁷. Başka bir anlatımla, madde 42 ve AİHS 1 No'lu Ek Protokolün 2. maddesinin, devlete ceza infaz kurumlarında bulunan kişilerin eğitim ve öğrenim hakkı açısından herhangi bir sorumluluk öngörmediği belirtilmektedir¹⁰⁷⁸. Bu bağlamda, ceza infaz kurumunda bulunan bir kimseye gerekli çalışma odası veya internete erişim imkanı sağlanmamış olmasının madde 42 açısından ihlal niteliğinde olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Kanımızca, Mahkeme'nin buradaki kararı isabetli değildir. Zira, internete erişim hakkının Anayasa'da düzenlenmiş olan birçok hakkın kullanımını açısından hayati bir öneme sahip olduğu tartışmasızdır. Bu gerçek, internete erişim hakkını mutlak bir hak konumuna getirmese de, diğer hak ve özgürlüklerin kullanımını açısından hassasiyet gösterilmesi gereken bir konu haline getirmektedir. Mahkeme'nin kararı özelinde, eğitim hakkını son derece dar bir kapsamda ele alması, kişinin eğitim ve öğrenim hakkından yararlanmasını engellemektedir. Bir kimsenin ceza infaz kurumunda bulunması, eğitim ve öğrenim hakkının elinden alınması için gerekçe oluşturamaz. Baktığımızda, konuyla ilgili AİHM'in de önemli karar ve tespitleri bulunmaktadır.

AİHM *Jankovskis v. Litvanya* kararında¹⁰⁷⁹, ıslahevinde yer alan bir kimsenin kamu otoriteleri tarafından işletilen bir "eğitim sitesine" erişim talebinin olumsuz değerlendirilmesini AİHS madde 10'na aykırılık taşıdığına hükmetmiştir. Mahkeme, söz konusu sitenin kamu kurumlarınca yürütüldüğünden herhangi bir güvenlik riski de içermediğinin altını çizmektedir. Bunun yanında AİHM, *Kalda v. Estonya* kararında¹⁰⁸⁰ cezaevinde tutuklu bulunan bay Kalda'nın, davası hakkında araştırma yapabilmek için HUDOC veri tabanına giriş yapma yönündeki talebini de AİHS madde 10 kapsamında değerlendirmiştir. Bay

¹⁰⁷⁷ AYM, B. No: 2013/583, K. 10.12.2014, pg. 71.

¹⁰⁷⁸ Konuyla ilgili farklı kararlar için bkz. *Durmaz, Işık, Unutmaz ve Seza ve Türkiye*, (kabul edilebilirlik kararı) B. No: 46506/99, 46569/99, 46570/99 ve 46939/99, 14.01.2005, *Epistatu ve Romanya*, B. No: 29343/10, 24.09.2013, pg. 62-63.

¹⁰⁷⁹ *Jankovskis v. Litvanya*, B. No: 21575/08, 17.04.2017.

¹⁰⁸⁰ *Kalda v. Estonya*, B. No: 174/29, 19.01.2016.

Kalda'ya hapis hane koşullarında HUDOC sitesine giriş yapabilmesi için gerekli internete erişim imkanının sağlanmaması AİHS madde 10'nun ihlali olarak görölmüştür.

Mahkeme "C.K.¹⁰⁸¹" ve "A.A.¹⁰⁸²" başvuruları kapsamında, internete erişim engeli uygulanması ile şeref ve itibarın korunması hakkı bağlamında bir değerlendirme yapmıştır. Başvuru talepleri benzer olup; kişilerin şeref ve itibarına yönelik ihlal niteliği taşıyan eski tarihli haberlerin internet ortamında hala erişilebilir olması ve söz konusu haberler hakkında erişim yasağı getirilmemesine yöneliktir. İlgili kişiler, mevzu bahis haberlerin uzunca bir süreden beridir internet ortamında yer aldığı gerekçesiyle erişim yasağı getirilmesi yönünde girişim yapmış; ancak talepleri reddedilmiştir. Mahkeme bireysel başvuru yoluyla önüne gelen olaylarda, 5651 sayılı Kanun'un 9. maddesi açısından önemli tespitlerde bulunmuştur. Kararlarda öncelikli olarak, madde 9'un uygulama alanının somutlaştırıldığı görölmektedir. Buna göre; verilerin uzunca bir süreden beridir dijital ortamda yer almasının, tek başına madde 9'un işletilebilmesi için yeterli olamayacağı belirtmektedir¹⁰⁸³. Diğer bir anlatımla, madde 9 çerçevesince erişim yasağı getirilebilmesi için, ilk bakışta açık ihlal ve zaruri bir durumun ortaya çıkması gerekir. Kararlar kapsamında ifade edilen diğer bir önemli nokta ise, çekişmesiz yargıda herhangi bir sonuç elde edilememiş olmasının, çelişmeli yargı yoluna başvurulamayacağı sonucunu doęurmayacaęıdır¹⁰⁸⁴. Dolayısıyla Mahkeme, çelişmeli yargı yoluna başvurulmayarak önüne getirilecek konuları, tüm başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesinden hareketle olumsuz değerlendirileceğini ifade etmektedir¹⁰⁸⁵.

¹⁰⁸¹ AYM, B. No: 2014/19685, K. 15.03.2018, RG. 17.05.2018, S. 30424.

¹⁰⁸² AYM, B. No: 2014/7244, K. 12.09.2018.

¹⁰⁸³ AYM, B. No: 2014/19685, K. 15.03.2018, pg. 40-43; AYM, B. No: 2014/7244, K. 12.09.2018, pg. 22-26.

¹⁰⁸⁴ AYM, B. No: 2014/7244, K. 12.09.2018, pg. 26-27.

¹⁰⁸⁵ Mahkeme konuyla ilgili benzer görüşlerini "Medeni Özer" Başvurusu kapsamında da yinelemiştir. "21. Yukarıda yer verilen tespitler çerçevesinde Anayasa Mahkemesi 5651 sayılı Kanun'un 9. maddesinde yer alan usulün işletilebilmesi için içeriğin internet ortamında uzun süredir erişilebilir olmasının tek başına yeterli bir neden oluşturmadığı sonucuna varmıştır. 25. Başvurucunun ortaya çıktığını iddia ettiği zararın giderimi için uyuramazlığın esasına dair ve somut başvuru açısından koşullara göre sulh ceza hâkimliklerinin görevinde bulunan içeriğin yayından çıkarılması dışındaki daha etkili diğer koruma yollarına başvurmadığı anlaşıldığından Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için tüm başvuru

Konuyla ilgili benzer görüş, “*Medya Gündem Yayıncılık Ticaret A.Ş. (3)*¹⁰⁸⁶” başvurusunun karşı oy gerekçesinde de yer almaktadır. Gerekçede; Sulh Ceza Hakimi tarafından verilen erişim engelleme kararı için yapılan itiraz başvurularının reddedilmiş olmasıyla kararın kesinleştiği kabul edilir. Fakat, buradaki kesinliğin sadece “tedbir” açısından geçerli olduğu ve erişimin engellenmesi için başvurulabilecek diğer hukuk yollarını bağlamadığı vurgulanmaktadır. Diğer bir deyişle, başvurucunun Medeni Kanun, Borçlar Kanunu veya diğer özel kanunlardaki haklarından istifade etmesi mümkündür. Dolayısıyla, tüm hukuk yolları tüketilmeyerek Anayasa Mahkemesi’ne yapılacak başvuruların esas yönünden incelenmemesi gerektiği belirtilmektedir.

3.5.1.5 Anayasa Mahkemesi’nin Kararları Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Anayasa Mahkemesi internete erişim hakkını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi ifade ve düşünce hürriyeti bağlamında değerlendirmektedir. Erişim hakkı adeta ifade özgürlüğünün bir unsuru olarak kabul edilir. Mahkeme bu perspektiften hareket ederek, internetin ifade özgürlüğü açısından önemini ortaya koymaktadır. İnternet, günümüz dünyasında ifade ve düşünce özgürlüğünün kullanıldığı bir mecra olarak karşımıza çıkar¹⁰⁸⁷. Mahkeme, interneti özgürlükler açısından kıymetli bir araç olarak görürken, devlet ve idari birimlerin de bu hususta ciddi sorumlulukları olduğunu belirtir. Burada, devletin internete erişim hakkıyla ilgili yükümlülüklerinin, ifade özgürlüğü kapsamındaki negatif ve pozitif edimler üzerinden somutlaştığını söyleyebiliriz.

Mahkeme’nin diğer kararlarından hareketle internete erişim hakkını sadece ifade ve düşünce hürriyetine özgüleme yönünde bir iradesinin olmadığını söylemeliyiz. Mahkeme internete erişim hakkını; *Ali Kırık ve Kemal Gözler*

yollarının tüketilmesi koşulunun yerine getirildiği söylenemez.” Detaylı bilgi için bkz. AYM, 2017/15421, K. 30.09.2020.

¹⁰⁸⁶ AYM, B. No: 2015/16499, K. 03.04.2019.

¹⁰⁸⁷ AYM, Başvuru No: 2014/5831, K. 01.03.2017, pg. 28.

başvurularında basın ve haber verme özgürlüğüyle, *Mehmet Koray Eryaşa* başvurusunda haberleşme özgürlüğüyle, *Mehmet Reşit Aslan ve Diğerleri* başvurusunda eğitim hakkıyla ve *Ali Kıdık ve Kemal Gözler (2)* başvurularında ise bilim ve sanat özgürlüğüyle ilişkilendirerek değerlendirmeler yapmıştır. Görüldüğü üzere Mahkeme'nin, erişim hakkıyla diğer özgürlükler arasında somut olarak bir bağlantı kurduğunu söyleyebiliriz. Bu tercih, internete erişim hakkının ilerleyen zamanlarda çevrimiçi haklar açısından önemini daha da ortaya koyacaktır.

Mahkeme internete erişim hakkını mutlak bir hak olarak görmemektedir. Farklı bir anlatımla, belirli durumlarda internet erişimin sınırlandırılabilen kabul eder. Bu konuda Mahkeme'nin kriterleri son derece nettir. Mahkeme, AİHM içtihatlarıyla da paralel olarak sınırlamanın; ancak meşru bir sebebin varlığı, demokratik toplum düzeninin gerekleri gözetilerek, ölçülülük ilkesine uygun ve hakkın özüne dokunulmaması şartıyla hukuka uygun olabileceğini ifade eder. Anayasa Mahkemesi, bu yaklaşımla internete erişimin içerik bazlı (URL vb. şekilde) veya gerektiği hallerde sitenin tümüne yönelik getirilecek sınırlandırmalar ile kısıtlanabileceğini belirtir. Öte yandan Mahkeme, sitenin tamamına yönelik getirilecek sınırlamaların mutlaka hakim kararına dayanması gerektiğinin de altını çizer¹⁰⁸⁸. Dolayısıyla, salt idari kurum veya kuruluşlar tarafından verilecek tam kapatma kararlarının hukuka aykırı olarak nitelendirileceğini söyleyebiliriz.

Sitelerin tamamının kapatılmasına yönelik yürürlüğe konacak kısıtlamalar istisnai nitelikte uygulamalar olarak görülür. Nitekim bu gibi yönetmelere ancak "*gecikmesinde sakınca bulunan veya ilk bakışta açık bir ihlalin*" varlığı halinde başvurulabileceği de ifade edilir¹⁰⁸⁹. Bunun yanında Mahkeme, erişim sınırlandırılmasıyla ilgili kararların mutlaka gerekçeli olarak da açıklanması gerektiğini belirtmektedir¹⁰⁹⁰.

¹⁰⁸⁸ AYM, B. No: 2014/3986, pg. 46.

¹⁰⁸⁹ *Birgün İletişim ve Yayıncılık A.Ş.*, pg. 63, pg. 77.

¹⁰⁹⁰ *Birgün İletişim ve Yayıncılık A.Ş.*, pg. 73; AYM, B. No: 2017/22355, pg. 79.

Kararlardan hareketle, Mahkeme'nin mağdur sıfatına kimlerin sahip olacağı yönünde ortaya koyduğu saptamaları önemli bulmaktayız. İnternet ortamında yaşanan hak ihlalleri karşısında sadece ilgili site sahiplerinin meşru menfaati olduğunun düşünülmesi, çevrimiçi ortamdaki hakların kapsamını daraltmaktadır. Mahkeme'nin Youtube, "Twitter" ve "Wikipedia" kararlarında ortaya koyduğu değerlendirmeler, erişim yasaklarının doğrudan muhatapları yanında üçüncü kişilerin de haklarını ihlal edebileceğini gösterir. Özellikle Yotube ve Wikipedia kararlarında, sitelerin kullanım amaçları üzerinden yapılan özgün değerlendirmeler ışığında üçüncü kişilerin menfaatinin belirlenmiş olması önemlidir. Mahkeme tarafından yapılan tespitin, yerleşik AİHM içtihatlarından hareketle ortaya konduğunu söyleyebiliriz¹⁰⁹¹. Dolayısıyla erişim yasakları hakkında, pekala üçüncü kişilerin de başvuru hakkı bulunmaktadır. Üçüncü kişilerin başvuru kapsamında meşru menfaatinin bulunup bulunmadığının tespit edilmesi ise, Mahkeme tarafından belirlenen kriterler üzerinden gerçekleştirilir. Mahkeme, bu yaklaşımla üçüncü kişilerin meşru menfaatini objektif ve şeffaf bir parametre çerçevesinde incelemektedir¹⁰⁹².

Mahkeme'nin erişim yasaklarıyla ilgili diğer bir önemli tespiti ise, bu yasakların son çare olarak başvurulacak yöntemler olduğu yönündedir. Anayasa Mahkemesi, aynen AİHM kararlarında olduğu gibi daha hafif nitelikte kısıtlayıcı tedbirlerle hukuka aykırı içerikle mücadele etme imkanı olması halinde, onun tercih edilmesinin gerektiğini belirtir¹⁰⁹³. Bu yaklaşım, şüphesiz özgürlükler lehine bir durum yaratmaktadır.

Wikipedia kararında ilk kez çevrim dışı özgürlüklerin, çevrimiçi ortamda da aynen geçerli olması gerektiği belirtilmiştir¹⁰⁹⁴. Bu ifade internete erişim hakkı açısından son derece değerlidir. İnternete erişim hakkı çevrimiçi özgürlüklerin kullanılabilir olmasını sağlayan bir araçtır. Dolayısıyla, çevrimiçi ortamdaki

¹⁰⁹¹ Benzer bir tespit için bkz. *Times Newspaper Ltd. v. Birleşik Krallık*, B. No: 23676/03, 10.06.2009, pg. 27.

¹⁰⁹² AYM, B. No: 2015/15977, pg. 37; AYM, B. No: 2015/17387, K. 20.11.2019, pg. 19; AYM, B. No: 2015/18876, K. 19.11.2019, pg. 23.

¹⁰⁹³ *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 63.

¹⁰⁹⁴ AYM, B. No: 2017/22355, pg. 35.

hakların güvenli bir şekilde kullanılabilmesi için, öncelikli olarak internete erişim hakkının hukuki bir zemine kavuşturulması gerekir. Kanımızca, Anayasa Mahkemesi'nin bu görüşü önemlidir. Zira, internete erişim hakkıyla ilgili gelişmelerin bu adımlar üzerinden şekilleneceğini düşünmekteyiz.

Mahkeme kararlarında konuyla ilgili teknik bilgilere yeterince yer verilmemesi ciddi bir eksiklik olarak değerlendirilir. İnternete erişim hakkı her ne kadar hukuki bir mesele olsa da, teknik boyutu da olan bir konudur. Bu özellik nedeniyle, erişim hakkıyla ilgili bazı değerlendirmelerin anlaşılabilir olması için teknik bilgilerin de paylaşılmasını zorunlu kılar. Örneğin; bir yöntemin diğerine göre "daha az kısıtlayıcı" nitelikte olduğunun tespit edilebilmesi için, hukuki tartışmaların yanında teknik bilgilerin de belirtilmesi gerekir. Şüphesiz bunlar, ayrı uzmanlık gerektiren konulardır. Dolayısıyla Mahkeme, bu tarz başvurularda konuyla ilgili uzman kişilerden destek almalı ve görüşlerine karar metninde yer vermelidir.

Son olarak, Mahkeme'nin genel tutumunun özgürlükler lehine olduğunu söyleyebiliriz. Mahkeme, internete erişim hakkı açısından her ne kadar bazı kararlarında ¹⁰⁹⁵ temkinli bir duruş benimsemiş olsa da, yapmış olduğu değerlendirmelerin gelecek açısından umut vaat ettiğini düşünmekteyiz.

4.2 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Tarafından Verilen Kararlar

AİHM, teknoloji kullanımının uygunluğunu AİHS'in farklı hükümlerinden hareketle değerlendirmektedir. Baktığımızda Mahkemenin konuyla ilgili genel tutumunun; mahremiyet, kişisel verilerin korunması, özel hayata ve aile hayatına saygı ve ifade özgürlüğüyle ilgili kararlar üzerinden somutlaştığı görülür. Mahkeme, genellikle bu haklar ile çatışan diğer haklar arasında denge kurarak tavrını belirlemektedir.

İnternetin zaman içerisinde artan kullanımı ve ifade özgürlüğü açısından "temel" bir araç konumuna gelmesi, internete erişim engeliyle ilgili başvuruların

¹⁰⁹⁵ Örnek karar için bkz. AYM, B. No: 2013/583, K. 10.12.2014, RG. 4.4.2015, S. 29316.

artışına neden olmuştur. Bireyin yaşam döngüsünde internete her geçen gün daha fazla yer vermesiyle, bu başvuruların giderek de artacağı düşünülmektedir. Mahkeme, konuyla ilgili başvuruları ağırlıklı olarak AİHS madde 10 (ifade özgürlüğü) çerçevesinde değerlendirirken, zaman zaman internet hukukuna özgü incelemelere de yer verildiği görülmektedir¹⁰⁹⁶. Şüphesiz, AİHM'in bu uyuşmazlıklar kapsamında ortaya koyacağı değerlendirmeler, yeni gelişmeleri de beraberinde getirecektir.

Çalışmamızın bu bölümünde internete erişim hakkıyla ilgili AİHM'de Türkiye aleyhine yapılan başvurular incelenecektir. Kararlar nezdinde yapılacak açıklamaların, hem AİHM'in internete erişim hakkına yönelik tutumunun belirlenmesinde hem de Türkiye Cumhuriyeti'ndeki düzenlemelerin objektif bir bakış açısıyla değerlendirilmesine ışık tutacağına inanılmaktadır.

4.2.1 Ahmet Yıldırım v. Türkiye Kararı

Ahmet Yıldırım v. Türkiye kararı, AİHM tarafından internet ortamında yer alan içeriğin engellenmesine ilişkin verilmiş ilk karardır¹⁰⁹⁷. Mahkeme internet ortamında yer alan yayınların hukuki statüsünü ve ifade özgürlüğüyle olan ilişkisini ilk defa bu kararda incelemiştir.

Başvurucu sıfatına sahip Ahmet Yıldırım, akademik alanda yapmış olduğu çalışmaları ve diğer konularla ilgili görüşlerini paylaşmak amacıyla Google Sites hizmetini kullanan bir kimsedir. Başvuru konusu olay, Google Sites hizmetini kullanan bir başka kişinin, kendi blog sayfasında Atatürk'ün hatırasına yönelik hakaret niteliğinde içerikler paylaşması sebebiyle ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine TİB, Atatürk'e yönelik hakaret niteliğindeki içerikler sebebiyle DNS yöntemini kullanarak Google Sites adresinin tümüne yönelik erişim yasağını uygulamaya koymuştur¹⁰⁹⁸. Uygulamaya konan tedbir neticesinde, tüm blog sitelerine erişim engellenmiştir.

¹⁰⁹⁶ KAYA, *İnternet Hukuku*, s. 209.

¹⁰⁹⁷ *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, B. No: 3111/10, 18.12.2012.

¹⁰⁹⁸ *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 11.

Mahkeme, konuyla ilgili genel değerlendirmesini ortaya koymadan önce bazı hukuki metinlere atıf yapma gereği duymuştur. Bu metinler, konunun esasın incelenmesine doğrudan katkı yapacak nitelikteki belgelerdir. Öncelikli olarak 04.05.2007 tarihli, 5651 sayılı Kanun'un 8. maddesinin (a) ve (b) bentlerine atıf yapmaktadır. Burada Mahkeme, "yayın" ifadesinin sorunlu bir kullanım alanı olduğuna işaret eder. Zira, Kanun'un 2. maddesinin (ğ) bendinde yayın: "*internet ortamında yer alan ve içeriğine belirsiz sayıda kişilerin ulaşabileceği veriler*" şeklinde tanımlanırken, (ı) bendinde ise "*internet ortamında yapılan yayın*" ifadesine yer verilmesinin çelişki yarattığını belirtir¹⁰⁹⁹. Bunun yanında, "*internet ortamında yapılan yayın*" ibaresiyle, internetteki her türlü içeriğin bu kapsamda değerlendirilebileceği sonucu da ortaya çıkmaktadır.

Mahkeme kararında atıf yapılan diğer bir metin ise 13 Mayıs 2005 tarihli Bilgi Toplumunda İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü Deklarasyonu'dur¹¹⁰⁰. Deklarasyon kapsamında bilgi ve iletişim özgürlüğüne çevrim dışı ortamda gösterilen özen ve saygının, aynen çevrimiçi ortamda da sağlanması gerektiği ifade edilir. Bu doğrultuda, dijital ortamdaki içeriklere yönelik getirilecek kısıtlamaların AİHS madde 10'dan farklı olmaması gerektiği belirtilmektedir.

Öte yandan kararda, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 7 Kasım 2007 tarihli İnternetin Kamu Hizmeti Boyutunun Geliştirilmesine Yönelik Önlemlere İlişkin Tavsiye Kararı, 26 Eylül 2007 tarihli Yeni Bilgi ve İletişim Ortamında İfade ve Bilgi Özgürlüğünün Geliştirilmesine İlişkin Tavsiye Kararı, 26 Mart 2008 tarihli İnternet Filtreleri Bağlamında İfade ve Bilgi Özgürlüğüne Saygının Teşvik Edilmesine Yönelik Tedbirler İçeren Tavsiye Kararı, 4 Nisan 2012 tarihli arama Motorları Bağlamında İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı, Avrupa Birliği'nin 2008/2160(INI) sayılı Tavsiye Kararı ve Avrupa Birliği Adalet Divanının C-70/10 sayılı Scarlet Extended SA v. SABAM (Belçikalı Yazarlar ve Editörler Derneği) kararlarına da atıf yapılmıştır¹¹⁰¹.

Mahkeme, söz konusu uyuşmazlığı AİHS madde 10 bağlamında değerlendirmiştir. Kararda öncelikli olarak madde 10 kapsamında düzenlenen

¹⁰⁹⁹ KAYA, İnternet Hukuku, s. 215-216.

¹¹⁰⁰ *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 20.

¹¹⁰¹ *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 31-37.

ifade özgürlüğünün belirli koşullarda sınırlamaya tabi tutulabileceği ifade edilir¹¹⁰². Mahkeme konuyla ilgili görüşlerini *Sunday Times v. Birleşik Krallık*¹¹⁰³ ve *Verlag Gmbh ve Klaus Beerman v. Almanya*¹¹⁰⁴ kararlarına atıf yaparak belirtir. Ayrıca, Mahkeme bu tarz tedbirlerin titizlikle inceleneceğinin de altını çizmektedir.

Kararda, internet siteleri sahip olduğu büyük veriler ve yayınladıkları içerikler sayesinde, kamunun bilgiye erişimini sağlayan önemli bir mecra olarak nitelendirilir¹¹⁰⁵. Mahkeme konu özelinde yapmış olduğu değerlendirmede, Google Sites sitesinin bilginin elde edilmesi ve dağıtılması açısından önemli bir misyona sahip olduğu ve ifade özgürlüğünün kullanımını sağlayan bir araç konumunda olduğunu tespit etmiştir¹¹⁰⁶. Dolayısıyla, somut olayda TİB'in talebi üzerine Denizli Asliye Ceza Mahkemesi tarafından verilen sitenin tamamına yönelik erişim yasağı, fikir ve bilgi alma ve verme özgürlüğüne yönelik “*kamu makamlarınca müdahale*” niteliğindedir¹¹⁰⁷.

Mahkeme, kararında üçüncü kişilerin meşru menfaati açısından da önemli bir değerlendirme yapmaktadır. Kararda, erişim yasağının muhatabı başvuru kimse olmamasına rağmen, uygulanan tedbir nedeniyle başvuru kişinin internet erişiminin sınırlandığı kabul edilir. Farklı bir ifadeyle, getirilen sınırlamayla doğrudan ilgisi bulunmayan kimselerin de ifade ve bilgi alma ile verme özgürlüğü engellenmektedir. Zira, Mahkeme bu tarz platformları bilgi edinme ve kamu yararına ilişkin tartışmalara katılma açısından önemli bir araç konumunda görmektedir. Öte yandan Mahkeme, ihtilaf konusu engellemenin, olası etkisinin sınırlı olmasının da internete yönelik getireceği müdahale açısından önemini azaltmadığını vurgulamaktadır¹¹⁰⁸.

AİHM, söz konusu erişim engelinin “yasa tarafından öngörülmuş” olmadığı, meşru bir amaca dayanmadığı ve demokratik toplumda zorunluluk taşımadığı

¹¹⁰² *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 47.

¹¹⁰³ *Sunday Times v. Birleşik Krallık*, B. No: 6538/74, 26.04.1979, pg. 30.

¹¹⁰⁴ *Verlag Gmbh ve Klaus Beerman v. Almanya*, B. No: 10572/83, 20.11.1989, pg. 165.

¹¹⁰⁵ *Times Newspaper Ltd v. Birleşik Krallık*, B. No: 3002/03 ve 23676/03, pg. 27.

¹¹⁰⁶ *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 49.

¹¹⁰⁷ *Ayşe Öztürk v. Türkiye*, B. No: 24914/94, pg. 42; *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 55.

¹¹⁰⁸ *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 54.

gerekçesiyle AİHS madde 10'a aykırılık taşıdığını tespit etmiştir. Mahkeme, 5651 sayılı Kanun'un iç hukukta düzenleme öngören bir metin olduğunu kabul eder. Fakat Mahkeme, "yasada düzenlenme" koşuluyla ilgili bir değerlendirme yaparken; bir konu hakkında iç hukukta düzenleme olması yanında, o düzenlemenin herkes için ulaşılabilir ve öngörülebilir olması ile hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağdaşması kriterlerine de bakarak karar vermektedir¹¹⁰⁹. Mahkeme'nin yerleşik içtihatlarında, bir yasanın kişilerin davranışlarını belirleyecek açıklıkta olması ise öngörülebilirlik ilkesinin karşılığı olarak ifade edilmektedir¹¹¹⁰.

Kararda hukuki belirlilik kriteri açısından da önemli tespitler yapılmaktadır. Buna göre, bir metnin hukuki belirlilik kriterini karşılayabilmesi için; hak ve özgürlüklere yönelik kamu gücü kullanılarak gerçekleştirilecek keyfi müdahaleleri önlemesi ve olası girişimlere karşı birtakım koruma mekanizmalarına yer vermiş olması gerekir¹¹¹¹. Ayrıca, bu tedbirlerin kim(ler) tarafından, hangi yöntemlerle uygulanacağı ve kapsamının da ne olacağının açıkça belirtilmiş olması gerekmektedir¹¹¹².

AİHM, 5651 sayılı Kanun'da yer verilen "*internet ortamında yapılan yayın*" ibaresinin de son derece geniş kapsamlı bir ifade olduğuna vurgu yapmaktadır. Diğer bir anlatımla, bu düzenlemenin internetteki her türlü içeriği kapsayacak şekilde yorumlanabileceğini belirtir. Mahkeme somut olayda, Ahmet Yıldırım'ın durumunun ilgili düzenleme açısından özgün bir değerlendirmeye konu edilmediğini ifade eder¹¹¹³. Kararda ayrıca, 5651 sayılı Kanun'un 5. maddesi de değerlendirilmiştir. Mahkeme, 5. madde kapsamında Google Sites'a iletilen ve hakkında ceza soruşturulması açıldığı şeklinde bir tedbir kararının da mevcut olmadığını belirtmektedir¹¹¹⁴.

¹¹⁰⁹ *Dink v. Türkiye*, B. No: 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, 14.09.2010, pg. 114.

¹¹¹⁰ *RTBF v. Belçika*, B. No: 5008/06, 29.03.2011, pg. 103; *Akçam v. Türkiye*, B. No: 32964/96, 30.10.2001, pg. 87; *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 56.

¹¹¹¹ *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 59.

¹¹¹² *Sunday Times*, pg. 49, *Maestri v. İtalya*, B. No: 39748/98, pg 30; Kaya, *İnternet Hukuku*, s. 220.

¹¹¹³ *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 61.

¹¹¹⁴ *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 62.

Mahkeme'nin karar özelinde yaptığı diğer bir önemli tespit ise TİB hakkındadır. AİHM, idari makam konumunda bulunan TİB'e 5651 sayılı Kanun kapsamında geniş yetkiler verildiğini belirtir. Bu yetkilerle TİB'in web sitesiyle ilgili herhangi bir soruşturma veya araştırma yürütmeksizin, tüm den erişim yasağı gibi hak ve özgürlükleri yakından ilgilendiren ciddi bir uygulama talebinde bulunabileceği vurgulanmaktadır¹¹¹⁵.

AİHM, hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması konusunda kötüye kullanımın önüne geçilebilmesi için hukuki güvence sağlayan etkili ve yasakları katı kurallar çerçevesince düzenleyen metinlere önem vermektedir¹¹¹⁶. Bu konuda, özellikle hakimlere önemli görevler düştüğü, hak ve özgürlükler ile söz konusu tedbirler arasında adil bir dengenin sağlanması gerektiğini belirtilir. Somut olayda, Denizli Asliye Ceza Mahkemesi'nin erişim engeli getirilmesi konusunda yeterli tartışmayı yapmadığı görülmektedir. Oysa, 5651 sayılı Kanun'un 8. maddesinin öncelikli olarak ölçülülük ilkesi daha sonra da AİHS madde 10 bünyesinde yer alan ilkeler bağlamında değerlendirilmesi gerekir. Nitekim böyle bir incelemenin yapılmamış olması da, AİHM tarafından önemli bir eksilik olarak değerlendirilmiştir¹¹¹⁷.

AİHM tüm bu hususlardan hareketle 5651 sayılı Kanun'un 8. maddesinin, öngörülebilirlik koşulu ile demokratik toplumda hukukun üstünlüğü kapsamında sağlanan korumadan yararlanma kriterini karşılamadığını tespit etmektedir¹¹¹⁸. Son olarak Mahkeme, 8. maddenin AİHS madde 10 kapsamında güvence altına alınan ve "ülke sınırları gözetilmeksizin" korunan değerler açısından da açıkça ihlal oluşturduğunu belirtir¹¹¹⁹.

AİHM Yargıcı Paulo Pinto de Albuquerque, *Ahmet Yıldırım* kararına katılmakla birlikte, karar neticesinde ortaya çıkacak çelişkili içtihattan endişe duymaktadır. Bu bağlamda Yargıç, ilkesel bir yaklaşım sergileyerek mevzuattaki aksaklıkları da dikkate alan ve benzeri konularda uygulanmak üzere kullanılacak

¹¹¹⁵ *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 63.

¹¹¹⁶ *Ekin Derneği v. Fransa*, B. No: 39288/98, pg 58; *Pravoye Delo ve Shtekel Redaksiyon Komitesi v. Ukrayna*, B. No: 33014/05, pg 55.

¹¹¹⁷ *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 66.

¹¹¹⁸ *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 67.

¹¹¹⁹ KAYA, İnternet Hukuku, s. 224.

prensipleri gösteren bir tür kılavuz önermektedir¹¹²⁰. Yargıcın ortaya koymuş olduğu prensiplerde, internet adresleri veya platformlara yönelik süresiz veya uzun süre uygulanacak erişim yasaklarının sansür olarak nitelendirileceği görülmektedir¹¹²¹. Erişim engeli kararlarıyla, yasa dışı içerikle doğrudan bir bağı olmayan kimselerin hedef alınmaması ve olası zararların minimize edilmesi gerekir¹¹²². Farklı anlatımla, tedbirlerin doğrudan yasa dışı içeriğe yönelik olması gerektiğinin altı çizilmektedir. Yargıcın 5651 sayılı Kanun özelinde yaptığı değerlendirmede ise, Kanun'da son derece geniş yetkiler düzenlendiği ve Türk Hakimlerince bunların dar yorumlanması gerektiğine vurgu yapılır¹¹²³. Yargıç Pinto, internet ortamındaki müdahaleler için devletin öncelikli yükümlülüğünün her türlü müdahaleden kaçınma olduğu ve sınırlamaların ancak son çare olarak başvurulması gerektiği de belirtmektedir¹¹²⁴. Tüm bunlara ek olarak, 5651 sayılı Kanun'da bazı değişikliklerin yapılmasını da önermektedir.

¹¹²⁰ AİHM Yargıcı Paulo Pinto de Albuquerque'nun önerileri: "1) Yasadışı içeriklerin, internet sitelerinin ve platformların yabancı ve yerel sahipleri olan veya siteler ve platformlara yönlendiren hiperlinkleri yerleştiren, içeriklere abone olan kullanıcılar gibi yayınlarının engellenmesi muhtemel kişilerin ve kurumların kategorilerinin tanımı; 2) Erişimin engellenmesi kararlarının kategorilerinin tanımı, örneğin internet siteleri, IP adresi, portallar, ağ protokolleri engellemesi veya sosyal ağlarda olduğu gibi kullanım şekillerinin engellemesi ; 3) Bölgesel, ulusal ve hatta uluslararası bir düzeye sahip olabilen ülke sınırları içerisinde engelleme kararının uygulanma alanı hakkında bir hüküm¹¹²⁰; 4) Bu türden erişime engelleme kararı için sürenin sınırlandırılması; 5) Sözleşme'nin 10. maddesinin 2. paragrafında belirtilenlerin bağlamında erişimin engelleme kararını haklı gösteren "çıkarların" belirtilmesi;6) İfade özgürlüğünün özüne (veya sert çekirdeğine) saygıyı tamamiyle sağlayarak, ifade özgürlüğü ile çatışan çıkarlar arasında doğru bir dengeyi öngören orantılılık kriterinin gözlemi; 7) İfade özgürlüğüne müdahalenin söz konusu sosyal ihtiyacı karşılamak için gerekli olanın dışına gidip gitmediği ve ulaşılmak istenen menfaatlere gerektiği gibi hizmet edip etmediğini değerlendirebilmeyi sağlayan gereklilik ilkesine saygı¹¹²⁰; 8) Gereksiz erişime engelleme kararını vermek için yetkili makamların tespiti; 9) Ulaşılmak istenilen amaçlarla ifadenin çatıştığı ya da imkânsız olduğu haller dışında zarar görmüş bir kuruluş ya da kişinin ifadesi ve karar talebine dayanan dosyanın yetkili makam tarafından incelenmesini içeren bu kararı vermek için takip edilmesi gereken usul; 10) Zarara uğrayan kuruluşa ve kişiye erişime engelleme kararının tebliği ve gerekçesi; ve 11) Erişime engelleme kararına karşı adli nitelikli itiraz yolu." Ahmet Yıldırım v. Türkiye, Yargıç Pinto de Albuquerque'nin Görüşü; Kaya, İnternet Hukuku, s. 222-223.

¹¹²¹ KAYA, İnternet Hukuku, s. 224.

¹¹²² Ahmet Yıldırım v. Türkiye, Yargıç Pinto de Albuquerque'nin Görüşü.

¹¹²³ Ahmet Yıldırım v. Türkiye, Yargıç Pinto de Albuquerque'nin Görüşü.

¹¹²⁴ KAYA, İnternet Hukuku, s. 224.

4.2.2 Akdeniz v. Türkiye Kararı

İnternete erişim konusuyla ilgili AİHM önünde tartışılan diğer bir karar ise Akdeniz v. Türkiye kararıdır¹¹²⁵. Başvuru konusu; genel itibariyle last.fm ve myspace.com adreslerine yönelik erişim yasağıdır. İlgili adreslerde yer alan ve fikri mülkiyet ihlaline sebebiyet veren içerikler sebebiyle sitelere erişim engellenmiştir. Başvurucu, söz konusu yasağın AİHS madde 10 çerçevesince ifade ve bilgi alma hürriyetine aykırılık taşıdığı iddiasında bulunmaktadır.

MÜYAP tarafından yapılan incelemede, last.fm ve myspace.com web sitelerinde yer alan içeriklerin telif hakkı ihlaline sebebiyet verdiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, 26 Haziran 2009 tarihinde Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun ek 4. maddesi kapsamında, mevzu bahis içerikler hakkında Beyoğlu Cumhuriyet Savcılığı'nın almış olduğu kararla erişim engeli getirilmiştir. Karar sonrasında site sahipleri tarafından herhangi bir itiraz da yapılmamıştır. Öte taraftan, siteler DNS tekniği kullanarak erişime kapatıldığından, tüm Türkiye'den erişim engellenmiştir.

Sitelerin düzenli kullanıcısı olan Yaman Akdeniz, erişim yasağıyla birlikte ifade ve bilgiye erişim özgürlüğünün ölçüsüz bir şekilde sınırlandırıldığı ve Savcılık kararıyla alınan tedbirin hakim onayına sunulmadığı iddiasıyla karara itiraz etmiştir¹¹²⁶. Ayrıca Akdeniz, FSEK ek 4. maddenin 3. fıkrasının Anayasa'ya aykırılık taşıdığını ileri sürerek, iptal istemiyle Anayasa Mahkemesi'nin önüne götürülmesini talep etmiştir¹¹²⁷. Başvuruları inceleyen Beyoğlu Sulh Ceza Mahkemesi, Yaman Akdeniz'in salt kullanıcı sıfatıyla savcılık kararına itirazda bulunamayacağı, bir an olsun itiraz hakkı olsa bile yedi günlük itiraz süresinin geçirildiğinden mümkün olamayacağını belirterek, 30 Eylül 2009 tarihinde talepleri reddetmiştir. Bunun üzerine Akdeniz, itirazını üst mahkemeye taşımış; ancak üst mahkeme de Akdeniz'in talebini olumsuz değerlendirmiştir¹¹²⁸. Üst Mahkeme yapmış olduğu değerlendirmede, AİHS ve Ticaretle Bağlantılı Fikri

¹¹²⁵ *Akdeniz v. Türkiye*, B. No: 20877, 11.03.2014.

¹¹²⁶ *Akdeniz v. Türkiye*, pg. 5.

¹¹²⁷ KAYA, İnternet Hukuku, s. 228.

¹¹²⁸ *Akdeniz v. Türkiye*, pg. 8.

Mülkiyetler Anlaşması'na (TRIPS) atıf yaparak, gelişen ve değişken teknolojik imkanlar karşısında telif haklarıyla mücadele edebilmek için tek etkili yöntemin tümünden erişim yasağı olduğunu savunmuştur. Ayrıca, merkezi Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında bulunan internet adreslerine yönelik getirilen uygulamayı da kaçınılmaz olarak değerlendirmektedir.

Akdeniz, iç hukuktaki yollar tüketildikten sonra AİHM'e başvuruda bulunmuştur. Başvuruda; Türk Hükümeti yetkilileri başvuruçunun mağdur sıfatına haiz olmadığı, zira müzik dinlemek veya indirmek için birden çok alternatif site olduğunu ifade etmektedir. Farklı bir anlatımla, telif hakkı ihlali gerekçesiyle sadece iki sitenin erişime kapatıldığı, oysa diğer adreslerden benzer içeriklere erişimin mümkün olduğu iddia edilmiştir. Öte taraftan başvuruçucu ise söz konusu sitelere yönelik getirilen erişim yasağıyla özgün içeriklerden mahrum edildiğini ileri sürmüştür. Ayrıca internet ortamında yer alan içeriklerin alternatifinin bir başka adreslerde olduğu argümanının kabul edilmesi halinde ise, kamu otoritelerince internet sitelerine yönelik getirilecek erişim engeli uygulamalarına meşru bir zemin sağlanacağına da dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla başvuruçucu, web sitelerinin engellenmesiyle menfaatinin ihlal edildiğini savunmaktadır¹¹²⁹.

AİHM önüne gelen konuda, öncelikli olarak AİHS madde 34 bakımından başvuruçunun mağdur olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğini tartışmıştır. Diğer bir deyişle, Mahkeme ilk olarak kişi bakımından yetki (ratione personae) meselesini incelemiştir. Mahkeme, bir kimsenin başvuruçucu sıfatına sahip olabilmesi için, AİHS kapsamında düzenlenmiş hak veya özgürlüklerle ilgili ve sözleşmecî devlete yüklenebilir bir eylem veya ihmal nedeniyle doğrudan ya da dolaylı olarak mağdur edildiğini ortaya koyması gerektiği belirtilir¹¹³⁰. Öte yandan bazı istisnai durumlarda, ihlalden dolaylı olarak etkilenenlerin veyahut dolaylı mağdur sıfatına sahip kimselerin de

¹¹²⁹ *Akdeniz v. Türkiye*, pg. 15.

¹¹³⁰ *Norris v. İrlanda*, B. No: 10581/83, 26.10.1988, pg. 142; *Open Door ve Dublin Well Woman v. İrlanda*, B. No: 14234/88, 14235/88, 29.10.1992, pg. 43; *Otto-Preminger-Institut v. Avusturya*, B. No: 1347/87, 20.09.1994, pg. 39-41; 295-A ve *SARL du Parc d Activities de Blotzheim v. Fransa*, B. No: 72377/01, pg. 11

başvurularının incelenebileceğini ifade eder ¹¹³¹. Mahkeme, mağdurun doğrudan veya dolaylı olduğuna bakmaksızın, başvuru ile başvuru konusu ihlal arasında bir bağlantı olmasını aramaktadır¹¹³².

Mahkeme somut olayda, başvuru talebini erişim yasalarının tali etkisi üzerinden yorumlamaktadır¹¹³³. Zira kararda, erişim engeliyle başvuru birden çok ihtimal arasından sadece birinden yoksun bırakıldığı tespit edilmektedir. Dolayısıyla, başvuru bu iki site dışında tercih edebileceği herhangi bir adresten müzik dinlemesinin önünde bir engel olmadığı ifade edilir. Farklı anlatımla, Mahkeme'nin başvuru söz konusu engel sebebiyle menfaatinin ihlal edildiğine ikna olmadığını söyleyebiliriz. Nitekim Mahkeme de, bu gerekçeden hareketle başvuru mağdur sıfatına haiz olmadığına hükmetmiştir¹¹³⁴.

Öte yandan Mahkeme, söz konusu kararın önceki tarihli kararlarıyla da örtüşüğünü iddia etmektedir. Şöyle ki, *Tanrikulu ve Diğerleri v. Türkiye* kararında, yayın yasağı getirilen gazete okuyucularının mağdur sıfatını taşımadığının tespit edildiğine dikkat çeker ¹¹³⁵. Mahkeme, başvuru last.fm ve myspace.com'daki yayınların kendisi için özel bir anlam ifade ettiğini de ortaya koymadığından, başvuru *Khurshid Mustafa ve Tarzibachi v. İsveç* kararından farklı olduğunu belirtmiştir¹¹³⁶. Yine bu iki siteye getirilen erişim yasağıyla, başvuru genel tartışmalara katılma ortamından da yoksun bırakıldığına iddia edilemeyeceğini ve dolayısıyla *Ashby Donald ve Diğerleri v. Fransa*¹¹³⁷, *Ahmet Yıldırım v. Türkiye ve Monnat v. İsviçre*¹¹³⁸

¹¹³¹ *Vatan v. Rusya*, B. No: 47978/99, 07.10.2004, pg. 48; *Fidan v. Türkiye*, B. No: 24209/94, 29.02.2000; *Yaşa v. Türkiye*, 02.10.1998, pg. 61-66.

¹¹³² *Taurira ve Diğerleri v. Fransa*, B. No: 28204/95, 04.12.1995, pg. 130; *Association des Amis de Saint-Raphael et de Frejus ve Diğerleri v. Fransa*, B. No: 38192/97, 01.07.1998, pg. 124; *Committee of Doctors with Foreign Diplomas ve Diğerleri v. Fransa*, B. No: 39527/98, 39531/98, 30.03.1999, pg. 35.

¹¹³³ KAYA, İnternet Hukuku, s. 228.

¹¹³⁴ *Akdeniz v. Türkiye*, pg. 23.

¹¹³⁵ *Tanrikulu ve Diğerleri v. Türkiye*, B. No: 40150/98, 40153/98 ve 40160/98, 6.11.20001.

¹¹³⁶ *Khurshid Mustafa ve Tarzibachi v. İsveç*, B. No: 23883/06, 16.12.2008.

¹¹³⁷ *Ashby Donald ve Diğerleri v. Fransa*, B. No: 36769/08, 10.01.2013.

¹¹³⁸ *Monnat v. İsviçre*, B. No: 73604/01, 21.09.2006.

kararlarından da farklı olduğunu belirterek, içtihatlar açısından bir çelişki oluşmadığına karar vermiştir¹¹³⁹.

4.2.3 Cengiz ve Diğerleri v. Türkiye Kararı

İnternete erişim hakkıyla ilgili başvuru konusu yapılan diğer bir dava ise *Cengiz ve Diğerleri v. Türkiye* kararıdır¹¹⁴⁰. Bu karar; 20 Temmuz 2010 tarihli Serkan Cengiz ve 20 Temmuz 2010 tarihli Yaman Akdeniz ile Kerem Altıparmak başvurularının birleştirilmesinden oluşmaktadır. Dava konusu olay, Youtube sitesinin farklı sayfalarında yer alan ve Atatürk'e hakaret niteliği taşıdığı iddia edilen on adet video içeriğiyle ilgilidir. Bu videoların 5816 sayılı Kanun'a ihlal niteliğinde olduğu ileri sürülmüştür. Bu doğrultuda, 5 Mayıs 2008 tarihinde 5651 sayılı Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendi gereği Youtube.com sitesine erişim engeli getirilmiştir.

Dava kapsamında Türk Hükümeti; dava konusu içeriklerden başka yayınlar hakkında da siteye yönelik yerel mahkeme kararları olduğu ve bu kararların uygulanması için TİB'in site yöneticileriyle iletişim içerisinde olduğunu ifade etmiştir. Bu doğrultuda bazı içeriklerin uyar-kaldır yöntemiyle siteden kaldırıldığı; ancak mevzu bahis başvuruya konu edilen videoların tam anlamıyla kaldırılmayıp, dünyadaki diğer kullanıcılar tarafından hala erişilebilir olduğuna vurgu yapılmıştır¹¹⁴¹. Bunun yanında Türk Hükümeti, o günkü koşullar çerçevesinde URL bazlı engellemenin teknik imkanlar sebebiyle mümkün olmadığı ve sitenin tümüne yönelik uygulanan yasağın da zorunlu bir tercih olduğu belirtilmektedir. Öte yandan *Akdeniz v. Türkiye* ve *Tanrıkulu ve Diğerleri v. Türkiye* kararları da örnek gösterilerek, başvuru sahiplerinin mağdur sıfatına haiz olmadığı ileri sürülmüştür. Ayrıca, başvurunun erişim engelleme uygulamasından iki yıl sonra yapılmış olmasının da, söz konusu tedbirin başvuru sahipleri açısından gerçek anlamda bir mağduriyet yaratmadığını gösterdiği belirtilmiştir. Tüm bu argümanlara karşı başvuru sahipleri ise, videoların büyük bir kısmının kaldırılmış olması ve diğerlerinin de artık Türkiye'den

¹¹³⁹ *Akdeniz v. Türkiye*, pg. 27.

¹¹⁴⁰ *Cengiz ve Diğerleri v. Türkiye*, B. No: 48226/10 ve 14027/11, 01.12.2015.

¹¹⁴¹ *Cengiz ve Diğerleri v. Türkiye*, pg. 17.

erişilebilir olmaması sebebiyle, erişim engelleme tedbiriyle ilgili amacın ortadan kalktığı ve dolayısıyla da bu tedbirin ifade, haber alma ve verme özgürlüğüne yönelik orantısız bir müdahale oluşturduğunu iddia etmektedirler.

AİHM, önüne gelen başvuruda erişim yasaklarıyla ilgili düzenlemeleri içeren ve temel mevzuat niteliğinde olan 5651 sayılı Kanun'a atıf yapmıştır. Ayrıca konu açısından benzerlik gösteren ve önemli bir içtihat niteliğinde olan *Ahmet Yıldırım* kararından da alıntılara yer verilmektedir. Karar kapsamında Mahkeme'nin kendi içtihatları yanında Türk yargısındaki "yeni" kararlara da vurgu yaptığı görülür. Özellikle yakın tarihte T.C. Anayasa Mahkemesi tarafından verilmiş Twitter ve Youtube kararlarına dikkat çeker. Mahkeme, bu davalarla *Cengiz ve Diğerleri* başvurusu arasında önemli benzerlikler olduğunu belirtir. Hatırlanacağı üzere Anayasa Mahkemesi'nin yapmış olduğu değerlendirmelerde, Twitter ve Youtube sitelerine yönelik uygulanan erişim yasaklarının ölçüsüz olduğu tespit edilmiştir.

Mahkeme, *Ahmet Yıldırım* kararından bu yana 5651 sayılı Kanun'da bazı değişiklikler yapıldığını da not etmektedir. Buna göre, 2014 yılında yapılan değişikliklerle, belirli süreli erişim yasaklarının uygulanabilmesi hukuki bir zemine kavuşturulmuştur. Öte yandan, 2015 yılında 6639 sayılı Kanun kapsamında getirilen değişikliklerle, Kanun'a 8/A maddesi eklenmiş ve Başbakan veya ilgili Bakanlığın talebi doğrultusunda TİB tarafından erişim engeli veya içeriği yayından çıkartma yetkisi hükme bağlanmıştır¹¹⁴². Kanun'a eklenen diğer bir önemli değişiklik ise, ilk kez bir sitenin tümüne yönelik uygulanacak erişim yasaklarının hukuki bir dayanağa bağlanmasıdır. Şöyle ki, öngörülen değişiklikle erişim yasağının esas olarak URL bazlı gerçekleştirilebileceği ifade edilmiştir. Fakat, bazı durumlarda URL tabanlı erişim engelleme uygulamalarının etkisiz kalması halinde ise sitenin tamamına yönelik erişim yasağı da uygulanabileceği düzenlenmiştir.

AİHM, dava açıldıktan sonra gerçekleştirilen bu değişiklikleri not etmesine karşın, internet sitelerine yönelik erişim kısıtlamalarının AİHS ile uyumluluğu

¹¹⁴² *Cengiz ve Diğerleri v. Türkiye*, pg. 22.

konusunda değerlendirme yaparken soyut olarak (in abstracto) karar vermesinin mümkün olmadığını belirtmiştir¹¹⁴³. Dolayısıyla Mahkeme, başvuru taleplerini AİHS madde 10 kapsamında güvence altına alınan değerler üzerinden somut (in concreto) olarak incelenebileceği sonucuna varmaktadır¹¹⁴⁴.

AİHM başvuru kapsamında öncelikli olarak kabul edilebilirlik meselesini değerlendirmiştir. Kararda, başvuru konumu *Akdeniz v. Türkiye* ile *Tanrıkulu ve Diğerleri v. Türkiye* kararlarından farklı kabul edilir. Bu kararlar kapsamında salt internet kullanıcısı olmanın, mağdur sıfatı için yeterli olmayacağı tespit edilmiştir. Mahkeme, *Cengiz ve Diğerleri* başvurusunda ise farklı bir metodoloji ortaya koymuştur. Bu gibi başvurularda, bir kimsenin mağdur sıfatına haiz olabilmesi için somut olayın koşullarına göre değerlendirme yapılması gerekliliğine vurgu yapar¹¹⁴⁵. Ayrıca, bu inceleme kapsamında kullanıcının ilgili siteden yararlanma şekli ve olası tedbir karşısında uğrayacağı mağduriyetin ağırlığının da dikkate alınması gerektiğini belirtir¹¹⁴⁶. Mahkeme yeni argümanların yanında önceki kararlarında ifade ettiği hususları da tekrarlamaktadır.

Mahkeme diğer kararlarından farklı olarak, burada ilk kez internet kullanıcılarının kullanım alışkanlıklarını bir ayrıma tabi tutmaktadır¹¹⁴⁷. Mahkemeye göre internet kullanıcıları aktif ve pasif kullanıcı olmak üzere ikiye ayrılır. Baktığımızda başvuru düzenli olarak Youtube sitesine giriş yaptığı ve oradaki verileri paylaştığı görülmektedir. Böylece, başvuru birer aktif kullanıcı olduğu tespit edilmektedir. Karar özelinde Mahkeme'nin yapmış olduğu diğer bir değerlendirme ise Youtube sitesinin niteliğine yöneliktir. Kararda Youtube adresi; kişilerin tercihinine göre farklı konularda içerik sağlayan bir platform olarak değerlendirilir. Böylesine özgün ve özel bir mecraaya yönelik getirilen erişim yasağıyla kullanıcıların içeriklerden

¹¹⁴³ *Cengiz ve Diğerleri v. Türkiye*, pg. 75.

¹¹⁴⁴ KAYA, İnternet Hukuku, s. 243.

¹¹⁴⁵ *Cengiz ve Diğerleri v. Türkiye*, pg. 49.

¹¹⁴⁶ KAYA, İnternet Hukuku, s. 238.

¹¹⁴⁷ *Cengiz ve Diğerleri v. Türkiye*, pg. 50.

yararlanması engellenmiştir¹¹⁴⁸. Öte yandan, buradaki içeriklere başka bir adres aracılığıyla da erişimin mümkün olmadığı kabul edilmektedir.

Mahkeme, Youtube sitesinin kullanıcılarına sunduğu video izleme ve paylaşma olanakları sayesinde, kişilerin haber ve görüş alma ile verme özgürlüğünün kullanımı açısından önemli bir araç konumunda olduğunu ifade eder¹¹⁴⁹. Bir başka anlatımla, Youtube sitesinin bireylere çevrim içi ifade özgürlüğünün kullanımı açısından eşsiz bir olanak sağladığı kabul edilir¹¹⁵⁰. Sitenin, bu yönleriyle “vatandaş gazeteciliğinin” doğmasına da hizmet ettiği kabul edilir¹¹⁵¹. Dolayısıyla Mahkeme, Youtube sitesinin potansiyelini ön plana çıkartarak, herhangi bir muadili veya alternatifi olmadığını belirtmektedir¹¹⁵². AİHM tüm bu gerekçelerden hareketle, başvurunun *Akdeniz v. Türkiye* kararından ayrıştığını ve *Ahmet Yıldırım* kararıyla benzeştiğini ifade ederek, başvuruyu esaslan incelemeye uygun bulmuştur¹¹⁵³.

Başvurunun esaslan incelemesi AİHS madde 10'nun ikinci fıkrasında yer alan “*kanunda öngörülmüş*” olma ilkesi üzerinden şekillenmektedir. AİHM önceki kararlarında da belirttiği üzere, müdahalenin salt yasal bir dayanağının olması, tek başına kanunda öngörülmüş olma şartını karşılamayacağını yinelemiştir. Sınırlandırmanın hukuki dayanağının yanında açık ve öngörülebilir olması gerekliliğine de vurgu yapmaktadır¹¹⁵⁴. Öte taraftan, karar kapsamında *Ahmet Yıldırım* kararında ortaya koyduğu görüşleri ise bire bir tekrar ettiği söylenebilir. Mahkeme ayrıca, önceki kararında benimsediği tespitlerin Anayasa Mahkemesi'nin Twitter ve Youtube kararlarında da dikkate alınmasını memnuniyetle karşılamıştır.

¹¹⁴⁸ *Mustafa ve Tarzibachi v. İsveç*, pg. 44.

¹¹⁴⁹ *Times Newspaper Ltd v. Birleşik Krallık*, pg 27; *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 50; *Cengiz ve Diğerleri v. Türkiye*, pg. 52.

¹¹⁵⁰ *Delfi v. Estonya*, pg. 110.

¹¹⁵¹ KAYA, İnternet Hukuku, s. 240.

¹¹⁵² *Cengiz ve Diğerleri v. Türkiye*, pg. 52.

¹¹⁵³ *Dink v. Türkiye*, pg. 100; *Altuğ Taner Akşam v. Türkiye*, B. No: 27520/07, 25.10.2011, pg. 51.

¹¹⁵⁴ *Dink v. Türkiye*, pg. 114; *Altuğ Taner Akşam v. Türkiye*, pg. 87; *RTBF v. Belçika*, B. No: 50084/06, pg. 103.

Mahkeme nihai kararını verirken, özgürlüklerin hangi koşulda sınırlandırılabilirliğini belirten görüşünü de tekrar etmiştir. Bu konuda *Ahmet Yıldırım* kararında ortaya koyduğu kriterlere atıf yaparak; hak ve özgürlüklerin kötüye kullanımına karşı etkili bir hukuki güvence sağlayan ve sınırlamanın sınırlarını katı bir şekilde gösteren çerçeve düzenlemelerle hukuka uygun tedbirlerin alınabileceğini belirtmektedir¹¹⁵⁵. Somut olayda yerel mahkemeler tarafından verilen ve Youtube sitesinin tümüne yönelik erişim yasağı öngören kararların herhangi bir yasal düzenlemeye dayanmadığı tespit edilmiştir. Farklı anlatımla, Türk Hükümeti tarafından ileri sürülen ve yeterli teknik alt yapının olmaması sebebiyle madde 8 kapsamında yürürlüğe konan tüm den erişim yasağı uygulamasının yasallık ilkesine aykırılık taşıdığı ifade edilmektedir. Ayrıca Mahkeme, 8. madde çerçevesince demokratik bir toplumda hukukun üstünlüğü ilkesinin gereği olarak tanımlanan yeterli düzeyde koruyucu bir mekanizma da öngörülmediğine değinmiştir¹¹⁵⁶. AİHM bu tespitlerden hareketle, başvurucuların talebini haklı bularak AİHS madde 10'nun ihlal edildiğine hükmetmiştir.

AİHM Yargıcı Paul Lemmens, nihai karara katılmakla beraber, karar gerekçesine yönelik birtakım eleştiriler ileri sürmüştür. Yargıç Lemmens'in eleştirileri iki noktada toplanmaktadır. Öncelikli olarak Yargıç, iç hukuku yorumlama ve uygulama yetkisinin ulusal makamlara veya mahkemelere ait olduğunu belirtmektedir¹¹⁵⁷. Yargıç, Anayasa Mahkemesi tarafından 29 Mayıs 2014 tarihli Youtube kararında, 5651 sayılı Kanun'un 8. maddesinde sitelerin tamamına yönelik erişim engeli getirme yetkisinin düzenlenmediğinin açıkça tespit edildiğini ifade eder. Dolayısıyla AİHM'in, bu tespiti göz önünde bulundurarak, ilgili tedbirin doğrudan kanunda öngörülmediği sonucuna varması gerektiğini belirtir. Bu düşünceyle, AİHM'in 5651 sayılı Kanun'u öngörülebilirlik veya ifade özgürlüğüne yönelik keyfi müdahalelere karşı etkili bir koruma mekanizmasına sahip olup olmadığı açısından da değerlendirmenin bir anlamı olmadığını savunmaktadır¹¹⁵⁸.

¹¹⁵⁵ *Ahmet Yıldırım v. Türkiye*, pg. 22-26; *Cengiz ve Diğerleri v. Türkiye*, pg. 60-62.

¹¹⁵⁶ *Cengiz ve Diğerleri v. Türkiye*, pg. 65.

¹¹⁵⁷ *Delfi, v. Estonya*, pg. 127; *Pentikainen v. Finlandiya*, B. No: 11882/10, pg. 85; *Cengiz ve Diğerleri v. Türkiye*, Yargıç Paul Lemmens'in mutabık Görüşü.

¹¹⁵⁸ *Cengiz ve Diğerleri v. Türkiye*, Yargıç Paul Lemmens'in mutabık Görüşü, pg. 3.

Yargıç Lemmens'in eleştiri yönelttiği diğer bir husus ise, 5651 sayılı Kanun'da yapılan değişiklik sonucunda eklenen 8/A maddesinin kararda değerlendirilmemesine yöneliktir. Yargıç, Mahkeme'nin Kanun'a eklenen 8/A maddesi hakkında soyut olarak (in abstracto) karar vermek zorunda olmadığını belirtirken, madde 8/A çerçevesince öngörülen tedbirlerin meşru bir amaç taşıyıp taşımadığı, ulaşılmak istenen amaç ile orantılı olup olmadığı veya etkileri yönünden bir değerlendirme yapılabileceğinin önemine vurgu yapmaktadır¹¹⁵⁹. Yargıç, böylesi bir yorumun Türk vatandaşları ve makamlarının da aydınlanmasına hizmet edeceğini düşünmektedir¹¹⁶⁰.

4.2.4 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kararları Üzerine Bir Değerlendirme

Mahkeme, *Ahmet Yıldırım* kararında internetin ifade özgürlüğü açısından önemini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Karar kapsamında, internete erişim engelleme usulü ve bu uygulamaların icra edilmesine yönelik bulgular ifade edilmiştir. *Ahmet Yıldırım* kararında erişim engelleme tedbirlerinin son çare olarak başvurulacak yöntemler olduğu belirtilir. Kararda, devletlerin asli yükümlülüğünün internet ortamındaki içeriklere yönelik müdahalede bulunmama olduğu vurgulanır. Farklı bir ifadeyle, sınırlamaların istisnai nitelikte olduğunun altı çizilmektedir.

Yıldırım kararı, kimlerin başvuruçu sıfatına sahip olabileceğinin de belirlenebilmesi açısından önemlidir. Mahkeme, AİHS madde 34'ü geniş yorumlayarak başvuruçu sıfatına daha çok kimsenin sahip olabileceğinin önünü açmaktadır. Başvuruda erişim yasaklarıyla sadece site sahiplerinin mağdur edilmediği, bu adreslerden yararlanan kimselerin de haklarının ihlal edildiği kabul edilir. Mahkeme tarafından benimsenen bu yaklaşım, şüphesiz özgürlükler lehine bir durum yaratmaktadır.

¹¹⁵⁹ *Kuric ve Diğerleri v. Slovenya*, B. No: 26828/06, pg. 350.

¹¹⁶⁰ *Cengiz ve Diğerleri v. Türkiye*, Yargıç Paul Lemmens'in mutabık Görüşü, pg. 4.

Karar çerçevesince internetteki içeriklere yönelik getirilecek sınırlamaların hangi kriterlere göre yapılması gerektiği açıkça ortaya konmaktadır. Mahkeme, internet ortamındaki yayınlara yönelik bir tedbirin meşru sayılabilmesi için; meşru bir amaca dayanması gerektiği, müdahaleye izin veren açık bir düzenlemenin varlığı ve uygulanacak tedbirle ulaşılmak istenen amaç arasında elverişlilik veya ölçülülük bulunması gerektiğini belirtir. Bunun yanında, hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması açısından uygulanacak tedbirlerin “dolaylı sansür” uygulamalarına dönüşmemesi gerektiğinin de altını çizmektedir¹¹⁶¹.

Yıldırım başvurusundaki değerlendirmeler ağırlıklı olarak Mahkeme'nin AİHS madde 10 ile ilgili içtihatları üzerinden şekillenir. Bu yaklaşım, benzeri olaylarda uygulanabilecek genel ölçütlerin ortaya çıkmasına imkan tanımamaktadır. Nitekim Yargıç Pinto de Albuquerque de bu eksikliğe vurgu yaparak, benzeri davalara katkı sunacak kıstasları ifade etmektedir. Kanımızca bu kriterler, konuyla ilgili objektif ve genel bir içtihadın oluşmasına yarar sağlayacak niteliktedir.

Akdeniz ve Diğerleri kararı, benzer konularda başvuru sıfatına haiz olabilmek açısından farklı bir perspektif ortaya koyar. Bu kararda, AİHS madde 34 son derece dar bir yoruma tabi tutulmuştur¹¹⁶². Böylece Mahkeme'nin özgürlükler lehine duruşundan uzaklaştığını söyleyebiliriz. Zira, internet gibi çok paydaşlı bir ortamda, mağdur sıfatının bu denli dar bir yoruma indirgenmesi kabul edilebilir değildir. Mahkeme ayrıca, ifade ve bilgi alma özgürlüğü ile telif haklarının korunması gibi çatışan menfaatlerin dengelenmesi hususunda da yerel mahkemelere önemli görevler düştüğünü belirtir. Nitekim AİHM bu kararıyla, söz konusu durumlarda telif haklarının korunmasından yana bir taraf aldığını açıkça ortaya koymaktadır.

¹¹⁶¹ *Akdeniz v. Türkiye*, pg. 28.

¹¹⁶² Avrupa Adalet Divanı benzer konuda farklı bir yorum benimsemiştir. Detaylı bilg için bkz. GEIGER, Christophe, IZYUMENKO, Elena, “*Blocking Orders: Assessing Tensions with Human Rights*”, Ed. Frosio G., Oxford Handbook of Online Intermediary Liability, Oxford University Press, 2020, s. 596-597.

Kararda ifade edilen ve alternatif sitelerin varlığı halinde herhangi bir hak ihlali oluşmayacağı düşüncesi ise tartışmalı bir konudur. Şöyle ki, her sitenin kendine özgü düzen ve yapısı olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Tabiri caizse web adresleri; kendi özel kurallarını barındıran platformlardır. Dolayısıyla, engellenen sitelere karşılık başka adreslerin alternatif oluşturabileceği düşüncesi, maalesef günümüz internet gerçekleriyle bağdaşmamaktadır. Öte taraftan, *Ahmet Yıldırım* kararında Google Sites'in alternatifi olmayan bir adres olarak görülüp farklı bir değerlendirmeye tabi tutulmuş olması da, buradaki gerekçelerin rasyonaliteden uzak olduğunu göstermektedir.

Kanımızca, alternatif sitelerin varlığı düşüncesi ifade özgürlüğü açısından da ciddi tehlikeler taşımaktadır ¹¹⁶³. Zira bu yaklaşım, erişim yasaklarını meşrulaştıracak bir argümana dönüşme riski içerir. Dolayısıyla, bu ve benzeri durumlarda internet kullanıcılarının mağdur sıfatına haiz olduğu kabul edilmeli ve başvurular esastan incelenmelidir.

Cengiz ve Diğerleri kararında, Mahkemece ortaya konan bulguların *Ahmet Yıldırım* kararıyla paralellik arz ettiği görülür. AİHM her iki kararda da, 5651 sayılı Kanun'a göre uygulanan erişim kısıtlamalarını "yasayla öngörülme" kriteri açısından değerlendirmiştir. Bu kararlar, sınırlama öngören düzenlemelerin taşınması gerektiği unsurların somuta indirgenmesi için son derece önemlidir. Öte yandan, bu kararda konuyla ilgili Anayasa Mahkemesi kararlarına da yer verilmiş olması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilir. Yargıç Lemmens'in de ifade ettiği üzere; "*iç hukuku yorumlama ve uygulama görevi öncelikli olarak ulusal ve yerel makamlara*" ait bir yetki olduğundan, Anayasa Mahkemesi'nin tespitlerine kararda yer verilmiş olmasını kıymetli bulmaktayız.

AİHM diğer kararlarından farklı olarak ilk kez internet kullanıcılarını sınıflandırma ihtiyacı hissetmiştir. Bu metot beraberinde mağdur kavramının da yeniden tanımlanmasını getirmektedir. Kararda da görüleceği üzere, Mahkeme'nin *Akdeniz v. Türkiye* kararından radikal bir şekilde uzaklaştığı

¹¹⁶³ TAŞKIN, s. 105.

söylenbilir. AİHM, birçok kararında olduğu gibi burada da, AİHS'in halk davası (actio popularis) açma imkanı tanımadığını vurgular. Kaya, aktif kullanıcıların mağdur sıfatına haiz olduğu yönündeki değerlendirmenin, de jure olmasa da de facto olarak halk davası açılmasına olanak tanıdığını ileri sürmektedir¹¹⁶⁴. Kanımızca, Mahkeme tarafından benimsenen yorumun halk davası niteliğinden öte, çok paydaşlı internet ortamının gerçekleriyle örtüşen bir yaklaşım olduğunu söyleyebiliriz.

Mahkeme'nin aktif ve pasif kullanıcı ayırımını önemli bulmakla beraber, ileride farklı sorunlara sebebiyet verebileceğini de düşünmekteyiz. İnternet dediğimiz ortamla çoğu zaman aktif bir bağlantı içerisinde olunmasına karşın, içerikler veya web adresleriyle belirli dönemlerde daha yoğun veya esnek bir ilişki kurulması söz konusudur. Böylece bir siteden sürekli yarar sağlanmaması veya o siteye düzenli giriş yapılmadığı durumlarda, kişinin pasif kullanıcı olarak nitelendirilmesini doğru bulmamaktayız. İnternet dediğimiz mecra zaman ve mekan ötesi bir ortamdır. Nitekim, ihtiyaç duyulacak bilgi veya verinin de hangi zamanda ortaya çıkacağını kestirmek mümkün değildir. Dolayısıyla, kişinin aktif veya pasif kullanıcı sıfatından ziyade, internet ortamındaki herhangi bir bilgi veya veriye erişiminin hukuka aykırı olarak engellendiği veya sınırlandırıldığı durumlarda menfaatinin ihlal edildiği kabul edilmelidir. Zira kişinin kullanım alışkanlığından öte, ihtiyacını merkeze koyan bir değerlendirmenin, günümüz internet gerçekleriyle daha çok örtüşeceğine inanmaktayız.

Mahkeme'nin Youtube sitesini "alternatifsiz" bir platform olarak değerlendirmesi de tartışmalı bir konudur. AİHM *Akdeniz v. Türkiye* kararında, last.fm ve myspace.com adreslerinde yer alan eserlere başka adreslerden ulaşılabilir olması sebebiyle, söz konusu siteleri muadili olan adresler olarak nitelendirmiştir. Oysa *Akdeniz v. Türkiye* kararıyla ilgili görüşlerimiz kapsamında da belirttiğimiz ettiğimiz üzere, her sitenin kendine özgü yapısı, kuralları veya politikaları olması sebebiyle alternatifsiz olarak değerlendirilmesi gerekir. Nitekim Youtube sitesi de, her ne kadar alternatifsiz olarak tanımlansa

¹¹⁶⁴ KAYA, İnternet Hukuku, s. 244.

da, oradaki bazı içeriklere başka adresler aracılığıyla erişilmesi mümkündür. Dolayısıyla, Youtube adresinin katı bir şekilde “eşsiz veya alternatifsiz” olarak nitelendirilmesi gerçeği yansıtan bir yorum değildir. Kanımızca, Mahkeme’nin tüm siteleri “alternatifsiz” veya özgün platformlar olarak değerlendirmesi gerektiği ve bu yaklaşımın da özgürlükler lehine olduğunu düşünmekteyiz.

Son olarak, her üç kararda da internetin sadece hukuki yönüyle ele alındığını belirtmek isteriz. Oysa internet dediğimiz kavram hukuki yönün yanında teknik bir boyutu da içermektedir. Baktığımızda, internete erişimi sınırlandıran girişimler, son tahlilde teknik bir tercihten kaynaklanır. Şöyle ki, bir sitenin URL metoduyla sınırlandırılması mümkün iken, DNS yoluyla sınırlandırılmış olmasının sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi için teknik bilgi ve görüşlere ihtiyaç duyulmaktadır. Erişim yasaklarıyla ilgili uygulamaların daha iyi anlaşılabilir olması açısından teknik ve hukuki yönleriyle birlikte el alınması gerekir. Dolayısıyla AİHM kararlarında hukuki değerlendirmelerin yanında, bu konularla ilgili detaylı teknik bilgilerin de paylaşılmasının önemli olduğunu düşünmekteyiz.

4. Türk Hukuku Bağlamında İnternete Erişim Hakkıyla İlgili Genel Bir Değerlendirme

Bu başlık altında, çalışmamızda Türk hukuku kapsamında değinilen ve erişim hakkıyla ilgili saptanan temel nitelikteki sorunlar belirtilecektir. Ayrıca, internete erişim hakkının Türk Hukukunda düzenlenmesi, geliştirilmesi ve güvence altına alınması için de birtakım önerilere yer verilecektir.

4.1 İnternete Erişim Hakkıyla İlgili Temel Sorunlar

İnternete erişim hakkıyla ilgili temel sorun, bu hakkın hukuki düzlemde tanımlanmamış olmasıdır. Anayasa’da temel hak ve özgürlükler düzenlenirken, internete erişim hakkına yer verilmemiştir. İnternete erişim hakkı, Anayasa’da yer verilen haklarla doğrudan bağlantılı olmasına rağmen ayrı bir hak olarak düzenlenmesi gerekir. Yine bu hakka, yasal düzenlemeler kapsamında da yer verilmemiş olması önemli bir eksilik olarak karşımıza çıkar.

Hal böyle olunca, internete erişim hakkının tanımlanması veya unsurlarının ortaya konması sadece mahkeme kararlarından ibaret olmaktadır.

Türk mevzuatında internete erişim hakkını tanımlayan herhangi bir düzenleme olmamasına rağmen, bu hakkı sınırlandıran hükümler mevcuttur. İlk bakışta bir hakkın hukuk sisteminde düzenlenmeksizin sınırlandırılması yaklaşımının, hukuk devleti ilkesiyle örtüşmeyeceğini düşünebiliriz. Tabii burada, internete erişim hakkının farklı özgürlüklerle ilişkilendirilerek değerlendirildiğinden, bu hakkın hukuk düzeninde var olmadığını iddia edemeyiz.

5651 sayılı Kanun, internete erişim yasaklarının uygulanmasındaki temel belge niteliğindedir. Kanun'da erişim kısıtlama gerekçelerinin detaylı bir şekilde düzenlendiği görülür. Toplamda dört madden oluşan sınırlama sebepleri, etraflıca düzenlenmiş hükümlerden oluşmaktadır. Kanun'un madde 8'de sınırlı sayma yöntemiyle belirttiği suçlar dışında, diğer sınırlama sebepleri muğlak niteliktedir. Özellikle madde 8/A ve 9'daki soyut ifadelerin çoğunlukla erişim engellerinin temel dayanaklarını oluşturduğunu gözlemlemekteyiz¹¹⁶⁵. İnternete erişim hakkının sınırlandırılması konusunda diğer bir önemli öge ise kısıtlama gerekçelerinin "açıklayıcı" nitelikten yoksun olmasıdır. Anayasa Mahkemesi ve AİHM kararlarında erişim engelleme kararlarının mutlaka gerekçeli olarak açıklanması gerektiği belirtilir. Şüphesiz tüm bu yaklaşımlar, erişim yasaklarıyla ilgili kararların hukuki güvenceden uzak olduğunu göstermektedir. Ayrıca sınırlamanın esas, özgürlüğün ise de istisna olduğu hissini yarattığını söyleyebiliriz.

Kanun'da erişim engelleme kararlarının üç farklı yapı tarafından verilebileceği düzenlenmiştir. Bunlar adli makamlar, idari birimler ve özel hukuk tüzel kişiliğine sahip kurumlardır. İnternete erişimin sınırlandırılması gibi hak ve özgürlüklerle doğrudan ilintili bir konunun idari kurum veya kuruluşlar ile özel hukuk tüzel kişilerinin inisiyatifine bırakılması sorunlu bir tercihtir. Nitekim uygulamada da erişim hakkıyla ilgili tartışmaların ağırlıklı olarak BTK tarafından verilen kararlar nezdinde olduğu bilinmektedir. Erişim engelleme

¹¹⁶⁵ Erişimi engellenen web siteleri hakkında detaylı bilgi için <https://ifade.org.tr/engelliweb/> adresini ziyaret edebilirsiniz.

kararlarının özel hukuk tüzel kişilerince de verilmesi tartışmalı bir konudur. Bu oluşumlar her ne kadar kamu görevi niteliğinde bir misyon üstlenmiş olsa da, bir noktada şirket çıkar ve menfaatlerine uygun hareket edecekleri unutulmamalıdır¹¹⁶⁶.

Öte yandan, bir kararın adli makam tarafından verilmiş olması da her zaman “doğru” veya “yerinde” bir karar olduğunu göstermez. Baktığımızda, sulh ceza hakimliklerinin konuyla ilgili kararlarının önemli sorunlar içerdiğini görmekteyiz¹¹⁶⁷. Konuyla ilgili sulh ceza hakimliklerinden kaynaklı sorunların iki noktada görünür olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan ilki, sulh ceza hakimliklerinin kendi özgün yapısından kaynaklanır. Buna göre, bir sulh ceza hakimi tarafından verilen karar, yine bir başka sulh ceza hakimi tarafından incelenmektedir. İlgili durum, itiraz edilen erişim engelleme kararının gerçek anlamda bir başka merci tarafından incelenmesini mümkün kılmamaktadır. Hakimliklerle ilgili diğer bir tartışmalı konu ise, erişim engelleme kararlarının yeterli bir tartışma veya incelemeye konu edilmemiş olmasıdır. Bu durum uygulamada, erişim engelleme kararlarını bir tür otomatik sansür veya sınırlama sistemine dönüştürmektedir. Oysa AİHM içtihatlarında da açıkça ifade edildiği üzere, bu tür kararlar adli makamlar tarafından verilmiş olsa da, etraflıca tartışma veya incelemeye konu edilmeksizin uygulanmasının, ihlallere sebebiyet vereceği belirtilmektedir¹¹⁶⁸.

Son olarak, erişim engelleme kararlarının hukuki yönü yanında teknik bir mesele olması sebebiyle, kararlarda yeterli teknik bilgilerin de paylaşılmadığını düşünmekteyiz. Bu tercih, bazı erişim engelleme kararlarının anlaşılmasını güçleştirmektedir.

¹¹⁶⁶ Konuyla ilgili detaylı değerlendirmeler çalışmamızın “3.2.4.3 Özel Hukuk Tüzel Kişileri Tarafından Verilen Erişim Engelleme Kararları” başlığı altında yapılmıştır.

¹¹⁶⁷ Konuyla ilgili detaylı değerlendirmeler çalışmamızın “3.4.5.5 Uygulamada Sulh Ceza Hakimlikleri Tarafından Verilen Engelleme Kararları Açısından Bir Değerlendirme” başlığı altında yapılmıştır.

¹¹⁶⁸ *Vladimir Kharitonov v. Rusya*;; *Bulgakov v. Rusya*;; *Engels v. Rusya*; *OOO Flavus ve Diğerleri*.

4.2 İnternete Erişim Hakkıyla İlgili Öneriler

İnternete erişim hakkı teknoloji çağının yadsınamaz araçlarından biridir. Gün geçtikçe insan hayatının dijitalleşmesiyle çevrimiçi hareket sayısı öngörülemez bir şekilde artmaktadır. Bu gerçekler, hak ve özgürlüklerin de kaçınılmaz olarak internet ortamında kullanılır ve görünür olmasını getirmektedir. Anayasalar toplumsal konsensüsü sağlayan metinler olması yanında, güncel ihtiyaçlara da cevap veren belgelerdir. Yakın tarihte T.C. Anayasası'nda birtakım değişiklikler yapılmıştır. Fakat bu değişiklikler kapsamında internete erişim hakkıyla ilgili bir tartışma yapıldığını söyleyemeyiz. İnternete erişim hakkı hem tek başına hem de diğer haklarla sahip olduğu bütünleşik ilişki sebebiyle bugünün ve yarının temel ihtiyaçları arasındadır. Dolayısıyla, bu hakka anayasal bir statü kazandırılması öncelikli meseleler arasında yer almalıdır. Kanımızca, yakın bir gelecekte Türkiye gündemini meşgul etmesi beklenen yeni anayasa tartışmaları kapsamında internete erişim hakkına da yer verilmesini önemli bulmaktayız.

5651 sayılı Kanun, internete erişim hakkı açısından önemlidir. Kanun'da düzenlenen ve erişim hakkıyla ilgili sorunlar önceki bölümde ifade edilmiştir. Burada ilgili sorunlara yönelik öneriler getirilecektir. 5651 sayılı Kanun kapsamında yapılması önerilen değişiklikler dört başlıkta toplanmıştır. İlk öneri Kanun'un sistematığıne yöneliktir. Kanun'da erişim engelleme kararları dört ayrı maddeden oluşur. Bu maddeler kendi içerisinde de alt bentleri içermektedir. Hal böyle olunca karmaşık bir kanun sistemi ve anlaşılması güç bir metin ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, erişim yasaklarına yer veren maddeler tekrardan düzenlenerek bir veya en çok iki madde de toplanması önerilir. Kanun çerçevesince sorunlu görülen diğer bir husus, sınırlama gerekçelerinin fazla ve muğlak terimlere dayanmış olmasıdır. Kanımızca, erişim engeli öngören sınırlama sebeplerinin somut gerekçelere dayanması gerekir. Örneğin bu tür kararların "kamu düzeni" veya "milli güvenlik" gibi soyut kavramlara dayandırılması son derece sakıncalıdır. Zira bu tür girişimler, erişim engeli kararlarının keyfi olarak verildiği hissiyatını doğurmaktadır. Dolayısıyla aynen madde 8'de benimsenen yöntem gibi, diğer hükümlerdeki erişim engeli gerekçelerinin de somut ve sınırlı sayıda olması gerekmektedir.

Kanun'da erişim engeli kararlarının üç farklı mercii tarafından verilebileceği ifade edilir. Bunlar adli makamlar, idari birimler ve özel hukuk tüzel kişiliğine sahip olan kurumlardır. Kanaatimizce bu tür kararlar, adli makamlar dışında bir başka kurum veya kuruluş tarafından verilmemelidir. Erişim engelleme kararları diğer hak ve özgürlüklerle doğrudan bağlantılıdır. Nitekim bu tür kararlarla birçok hak ve özgürlüğün de sınırlandırıldığı mahkeme kararlarında sabittir. Dolayısıyla, hak ve özgürlüklerle doğrudan ilişkili bu kararların sadece adli makamlarca verilmesi gerekir. İnternete erişim engeliyle ilgili kararların idare tarafından verilmesi durumunda, uygulamaların keyfi bir hal alacağı ve daha da önemlisi oto-sansüre dönüşebileceği yönündeki endişeler hayli fazladır. Uygulamadaki veriler ise endişelerin yersiz olmadığı ve bu tedbirlere ne denli sıkça başvurulduğunu göstermektedir¹¹⁶⁹. Bu sebeptendir ki, erişimle ilgili sınırlama kararlarının adli makamlarca verilmesi hukuk devleti ve demokratik sistem için de uygun olmalıdır.

Bunun yanında özel hukuk tüzel kişiliğine sahip kurumların erişim engeli kararı verebilme yetkisinin de onaylanması mümkün değildir. Hangi gerekçe veya koşula dayanacak olursa olsun, bu tarz kararların özel hukuk kişileri tarafından verilmemesi gerekir. İstisnai uygulama kapsamında bile, erişim engeli kararı verme yetkisi bu kurumlara bırakılmamalıdır. Birer sermaye kuruluşu olan yapıların, kendi çıkarları karşısında kamusal menfaati incelemelerini beklemek gerçekçi bir yaklaşım değildir¹¹⁷⁰. Öte taraftan tüzel kişiliğe sahip kurumların adli makamlarca veya idari birimler tarafından verilen kararların sadece uygulama kısmında görev almalarında ise herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.

5651 sayılı Kanun açısından getirilecek son öneri ise erişim engelleme kararlarının denetlenmesine yöneliktir. Bilindiği üzere erişim engelleme kararları adli veya idari yargıya konu edilebilmektedir. Nitekim, konuyla ilgili

¹¹⁶⁹ Hakkında erişim engeli kararı verilen siteler (güncel veriler) için bkz. <https://ifade.org.tr/engelliweb/> (Erişim Tarihi 20.05.2021).

¹¹⁷⁰ Konuyla ilgili detaylı bilgiler "3.2.4.3 Özel Hukuk Tüzel Kişileri Tarafından Verilen Erişim Engelleme Kararları" başlığı altında paylaşılmıştır.

birçok sorun da bu mahkeme kararları üzerinden görünür olur. Özellikle sulh ceza hakimliklerinin erişim engeliyle ilgili kararlarında ciddi sıkıntılar tespit edildiğini söyleyebiliriz. İnternete erişim hakkı hukuki bir yönü olması yanında teknik bir boyuta da sahiptir. Erişim kısıtlamalarıyla ilgili sağlıklı bir değerlendirme yapılabilmesi için, teknik bilgilerin de göz önünde bulundurulması gerekir. Baktığımızda mahkeme kararlarında teknik bilgilerin kısa ve öz olarak yer aldığı görülür. Bu tür bilgilerin belirli bir uzmanlık gerektirmesi sebebiyle, kararlarda etraflıca incelenemediğini düşünmekteyiz. Oysa internete erişimi kısıtlayan kararlar, aynı zamanda teknik bir yöntemin de tercih edilmesiyle uygulanmaktadır. Dahası, bir yöntemin diğerine oranla daha az kısıtlayıcı nitelikte olduğunun tespit edilebilmesi de, yine teknik açıdan gerçekleştirilecek karşılaştırmalarla saptanabilir. Bu gerekçelerden hareketle, internete erişim hakkıyla ilgili engelleme kararlarını inceleyecek uzmanlık mahkemelerine ihtiyaç olduğu görülmektedir. Zira, internet kullanımının her geç gün arttığı düşünüldüğünde, bu tür kararların sayısında da artış yaşanması kaçınılmazdır. Dolayısıyla, bu konuda sağlıklı değerlendirmeler yapılabilmesi için sulh ceza hakimliklerinin yerine uzmanlık mahkemelerinin kurulması önerilmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti'nde 2017 yılından beridir faaliyet gösteren “*Hangzou İnternet Mahkemeleri'nin*” önemli bir örnek teşkil ettiğini belirtmek isteriz¹¹⁷¹. Bu mahkemeler, internet alanına özgülenmiş konular hakkında gerçekleştirdiği hızlı yargılamalar açısından da önemli bir referans niteliğindedir¹¹⁷². Oluşturulacak uzmanlık mahkemelerinde yargı mensupları yanında internet ve bilişim konularında uzman kişilerin de görev yapması sağlanmalıdır. Öte yandan, sadece mahkemelerin kurulması da yeterli değildir. Bu mahkemelerde görev yapacak yargı mensuplarının bilişim ve teknoloji hukuku alanında da özel bir ihtisasa sahip olmaları gerekir¹¹⁷³. Ancak böylesi bir mahkeme yapısı içerisinde, internet ve internet erişimini kısıtlayan kararlar hakkında sağlıklı inceleme ve değerlendirmelerin yapılabileceğini düşünmekteyiz.

¹¹⁷¹ ZHAO, “Internet Court in China”, <https://www.inhousecommunity.com/article/internet-courts-china/> (Erişim Tarihi 20.05.2021).

¹¹⁷² UŞAKLIOĞLU, s. 128-129.

¹¹⁷³ UŞAKLIOĞLU, s. 82-83.

SONUÇ

Bilgisayarın ilk icat edildiği yıllarda, bu makinelerin ileride insanoğlunun hayatında bu denli rol alacağı öngörülememiştir¹¹⁷⁴. Yaşamın kolaylaştırılması ve işlemlerin hızlandırılması gibi sade ve basit amaçlarla icat edilmiş makineler, günümüz dünyasının yadsınamaz aktörleri konumuna gelmiştir. Özellikle internetin ortaya çıkması ve bu mecrada sağlanan imkanlar, makinelerin küresel bir ağ içerisinde çalışmasını ve hakimiyet kurmasını beraberinde getirmiştir.

İnternetin yaygınlaşması ve buna bağlı olarak bilişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler dijitalleşme sürecini hızlandırmıştır. Dijitalleşmeyle birlikte birçok alanda köklü değişiklikler yaşanmaktadır. Sosyal ve siyasal alanda örgütlenmiş kurumsal bir yapı olan devlet de, bu sürecin bir parçası olarak karşımıza çıkar. Zaman içerisinde birçok kamusal işlemin e-devlet veya elektronik devlet benzeri uygulamalar aracılığıyla internet ortamına taşındığı görülmüştür¹¹⁷⁵. Bu uygulamalar dijitalleşme sürecine uyum sağlanması yanında, kamu maliyesine daha az maliyet yükleyecek nitelikte olması sebebiyle de tercih edilmektedir.

Devletler, ulusal ölçekteki politikaların belirlenmesinde önemli bir role sahiptir. Fakat dijitalleşmeyle birlikte bu politikalar ulusal sınırları aşmakta ve küresel bir boyut kazanmaktadır. Başka bir anlatımla, internet ortamındaki girişim veya gelişmeler salt devletlerin iradesine bağlı olmayıp, devletler dışında internetin kendi doğasına özgü bir sistematüğün de parçasıdır. Bu gerçek, internet ortamındaki gelişmelerin her daim devletler tarafından kontrol edilemeyeceğini gösterir. İnternet dediğimiz küresel alanın, doğrudan devletlerin kontrolünde bulunmaması, şüphesiz devletlerin egemenlik anlayışını da sorgulamaya açmaktadır.

İçerisinde bulunduğumuz internet çağında artık devletlerden ziyade çokuluslu veya küresel şirketlerin etkin olduğunu söyleyebiliriz. Bu yapılar, sahip olduğu

¹¹⁷⁴ CİVELEK, s. 1-2.

¹¹⁷⁵ IŞIK, s. 225-227.

kullanıcı potansiyeli ve buna bağılı olarak elde etmiş oldukları veriler ile internet ortamının birer aktörü konumuna gelmişlerdir. Önceleri bu şirketler birer içerik üreticisi olarak görülürken, zamanla devletler üstü bir konum elde etmiş olmaları tehlike olarak algılanmıştır. Baktığımızda, devletlerin internet ortamında kendi otoritesini muhafaza etmek için küresel ölçekte hizmet veren bu şirketlere yönelik farklı uygulamalara başvurduğunu söyleyebiliriz¹¹⁷⁶. İşte tüm bu gelişmeler, devletlerin yeni düzende egemenlik veya hakimiyetini kaybetmeme girişimi olarak yorumlanabilmektedir.

Hukuk, dijitalleşme sürecinden önemli ölçüde etkilenecek bir disiplindir. Dijitalleşmeyle beraber hem ulusal hem de uluslararası hukukun yeni düzene adapte olma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. İnsanların zamanın büyük bir bölümünü geçirdiği ve çevrimdışı davranışlarını gerçekleştirdiği alanın, hukuki güvence altına alınması zorunlu bir ihtiyaç olarak ortaya çıkar . Bu güvenceler, bir noktada klasik yöntemlerden ayrılmak zorundadır. Zira, yaşanan dönüşüm klasik yöntemlerin güncelliğini yitirmesine de neden olmaktadır.

Doktrinde baskın görüş temel hak ve özgürlüklerin merkezi bir otorite tarafından daha etkili bir şekilde korunabileceği yönündedir¹¹⁷⁷. Oysa internet dediğimiz ortamın temel özelliği merkezi bir yapıya sahip olmamasıdır. Siber uzay olarak isimlendirilen bu alan, nev-i şahsına münhasır bir ortam olarak karşımıza çıkar. Bu platformun merkezi bir otoriteye sahip olmaması, ilk bakışta anarşi düzenin hakim olduğu bir alan izlenimi vermektedir. Nitekim, bu alanda hiçbir kural veya sınırlandırmaya da yer verilmediğini iddia etmek doğru değildir. Siber uzayın hukuku veya kuralları program kodlarıdır¹¹⁷⁸. Dolayısıyla internet ortamını yaratan veya düzenleyen yazılım ve donanımların, doğrudan bu alanın düzenini oluşturduğunu söyleyebiliriz.

İnternete erişim hakkı dijitalleşmeyle birlikte hayatımızda önemli bir konumuna gelmiştir. Çevrimdışı alışkanlıkların çevrimiçine aktarılmasında ve dijital ortamda güvence altına alınmasında, bu özgürlük kilit bir role sahiptir. Erişim

¹¹⁷⁶ UŞAKLIOĞLU, s. 100.

¹¹⁷⁷ GEMALMAZ, H., Burak, İktidar ve Özgürlük, s. 65.

¹¹⁷⁸ LESSIG, s. 3-4.

hakkı tek başına önemli bir insan hakkıdır. İnsanlar, internetin sağladığı olanak veya imkanlardan; ancak bu hakka sahip olma koşuluyla faydalanabilir. Bunun yanında, bu hakkın salt tanınmış olması da yeterli değildir. Kişilerin gerçek anlamda internete erişim hakkından yararlanabilmesi için, hakkın unsurlarıyla birlikte eksiksiz bir şekilde sunulması gerekir. Erişim hakkının insan hayatında sahip olduğu önem birçok ülke tarafından fark edilmiş ve ulusal mevzuata konu edilmiştir. Öte yandan, internete erişim hakkı henüz uluslararası bir çalışmaya doğrudan konu edilmemiş olmasına rağmen, hakkın niteliği açısından önemli gelişmelerin de yaşandığı belirtmeliyiz.

İnternete erişim eşim hakkı tek başına bir insan hakkı olması yanında, diğer hak ve özgürlüklerle de sıkı bir ilişkiye sahiptir. Bu özellik, hakkın diğer bir boyutunu ifade eder. İçerisinde bulunduğumuz küresel salgın koşulları, erişim hakkının diğer özgürlüklerle olan ilişkisinin somutlaşması açısından önemlidir. İnsanların hareket özgürlüğünün sınırlandığı ve birçok davranışın sadece dijital ortam aracılığıyla gerçekleştirilebildiği bu süreçte, internete erişim hakkı adeta diğer haklarla bütünleşik bir hak konumuna gelmiştir. Nitekim, çalışmamızın birinci bölümünde de ifade edildiği üzere, erişim hakkı birçok hak ile doğrudan bağlantılı bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Erişim hakkı hem tek başına hem de diğer hak ve özgürlüklerle sahip olduğu ilişki sebebiyle bir insan hakkı olarak tanınması gerekir. Bu minvalde, bu hakkın anayasalarda da temel bir hak olarak düzenlenmesi önemlidir. Öte yandan, erişim hakkının mutlak bir hak olduğu da düşünülmemelidir. Bu hak, pekala diğer hak ve özgürlükler gibi belirli koşullarda sınırlandırılabilir. Burada önem arz eden mesele ise, özellikle devletlerin internet ortamındaki otoritesini yeniden tesis etme amacıyla kısıtlama yöntemlerine başvurmamasıdır. Farklı bir ifadeyle, internete erişim hakkı kapsamında uygulanacak kısıtlamalar, devletlerin hakimiyetini gösteren veya hissettirdiği bir enstrümana dönüşmemelidir. Erişim hakkı da aynen diğer hak ve özgürlükler gibi öncelikli olarak korunmalı ve istisnai durumlarda sınırlandırılmalıdır.

Son olarak, küresel dinamikler üzerine şekillenen internet ortamının yine global ölçekte sağlanacak yardım ve işbirliği sayesinde ileriye götürülebileceğini

düşünmekteyiz. İnternetle bağlantılı herhangi bir unsur veya konunun küresel gelişmelerden bağımsız olarak ele alınması mümkün değildir. Dolayısıyla, internete erişim hakkının da geliştirilebilmesi ve hak ettiği değeri görebilmesi için uluslararası alanda atılacak adımların önemli olduğunu ifade etmek isteriz.

KAYNAKÇA

ABBATE, J., (2000), *Inventing the Internet*, The MIT Press.

ABDÜSSELAM, M., S., BURNAZ, E., AYYILDIZ, H., DEMİR, İ., K., (2016), Web Teknolojilerinin E-Ticaret Ortamlarında Kullanımı İle İlgili İçerik Analizi: Türkiye'deki İlk 500 E-Ticaret Sitesi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S. 10, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/193294> adresinden 20.01.2021 tarihinde alınmıştır.

AHI, G., (2004), "İnternet'e Yasal Darbe, Ayıkla Pirincin Taşını", *Hürriyet Gazetesi*, 8 Mayıs 2004, ilgili haber için bkz. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/internet-e-yasal-darbe-ayikla-pirincin-tasini-221730>, adresinden 26.03.2021 tarihinde alınmıştır.

AKDENİZ, Y., (1998), "Turkish Teen Convicted for Web Postings," *Freedom Forum*, <https://www.freedomforum.org/technology/1998/6/8ersoz.asp>, adresinden 26.03.2021 tarihinde alınmıştır.

AKDENİZ, Y., (2001), "Controlling Illegal and Harmful Content on the Internet: Crime and the Internet", Edt. David S. Wall.

AKDENİZ, Y., (2003), *Beyaz Kitap*, Papatya Yayıncılık.

AKDENİZ, Y., ALTIPARMAK, K., (2008), *İnternet: Girilmesi Tehlikeli ve Yasaktır*, İmaj Yayınevi, Ankara.

AKDENİZ, Y., ALTIPARMAK, K., (2011), "5651 sayılı Kanunun Değişiklik Tasarısına Getirdiği Değişiklikler Üzerine Bir Değerlendirme," https://cyber-rights.org.tr/docs/5651_Tasari_Rapor.pdf, adresinden 09.04.2021 tarihinde alınmıştır.

AKGÜN, A., (2015), "Kişisel Verilerin Korunmasında Yeni Bir Hak: "Unutulma Hakkı" ve AB Adalet Divanı'nın Google Kararı," *TBB Dergisi*, S. 116, Ocak-Şubat <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/Dergi/Dergi116/assets/common/downloads/publication.pdf>, adresinden 23.03.2021 tarihinde alınmıştır.

AKILLIOĞLU, T., (1995), "İnsan Hakları I, Kaynak ve Koruma Sistemleri," AÜSBF İnsan Hakları Merkez Yayınları, Ankara.

AKIN, F., (2016), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 11 ve Uygulamalarında Sendikal Haklar, T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

AKINCI, M., & TAŞKIN, Ş., C., (2014), İdarenin Düzenleme Konusu Olarak İnternet ve İnternete Erişim Yasakları, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S. 16, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/107213>, adresinden 21.01.2021 tarihinde alınmıştır.

AKİPEK, Ş., DARDAĞAN, E., (2001), “Sanal Ortamda Gerçekleşen Telif Hakkı İhlallerinde Uygulanacak Hukuk”, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/629269>, adresinden 27.03.2021 tarihinde alınmıştır.

AKYEŞİLMEN, N., (2018), Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla Siber Politika & Siber Güvenlik, Orion Kitabevi , Ankara.

AKYEŞİLMEN, N., (2016), “Siber Güvenlik ve Özgürlük”, İlkes Gazetesi, Kasım, <https://www.ilksesgazetesi.com/siber-guvenlik-ve-ozgurluk-makale,3816.html>, adresinden 27.04.2021 tarihinde alınmıştır.

AKYILMAZ, B., SEZGİNER, M., KAYA, C., (2015), Türk İdare Hukuku, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 6. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.

AKYÜREK, G., (2014), Özel Hayatın Gizliliğini İhlal Suçu, Seçkin Yayınları, 2. Baskı.

ALİYEV, C., (2018), Çevrimiçi İfade Özgürlüğü, Liberte Yayınları, Ankara.

ALKAN, M., (2012), “Siber Güvenlik ve Siber Savaşlar”, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) İnternet Komisyonu, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=121672, adresinden 26.04.2021 tarihinde alınmıştır.

ALTAN, A., (2008), Mülkiyet Hakkı, Güvencesi ve Koruması, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

ALTUNDİŞ, M., (2006), “İdari Yargıda Dava Açma Ehliyeti,” TBBB, S. 69, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2007-69-307>, adresinden 24.04.2021 tarihinde alınmıştır.

ALTUNOK, E., VURAL, F., A., (2011), “Bilişim Suçları”, Denetim-Kamu İç Denetçileri Derneği, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/208853>, adresinden 22.04.2021 tarihinde alınmıştır.

ANDRESSEN, H., K., BUJNOWSKA-FEDAK, M., M., CHRONAKI, E., C., DUMITRU, C., R., PUDULE, I., SANTANA, S., VOSS, H., & WYNN, R., (2007), European Citizens' use of E-Health Services: A study of Seven Countries, *BMC Public Health*, 7, <https://bmcpublihealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/1471-2458-7-53>, adresinden 22.01.2021 tarihinde alınmıştır.

ARDIÇOĞLU, M., A., (2014), "Türk Hukukuna Yeni Bir Katkı: Erişim Sağlayıcıları Birliği," İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 5, S. 1, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/208436>, adresinden 20.05.2021 tarihinde alınmıştır.

ARDIÇOĞLU, M., A., (2014), "Türk İdare Hukukuna Yeni Bir Katkı: Erişim Sağlayıcıları Birliği," İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 5, S. 1, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/208436>, adresinden 12.04.2021 tarihinde alınmıştır.

ARENDT, H., (2009) Totalitarizm Kaynakları-2 Emperyalizm, çev. Bahadır Sine Şener, İletişim Yayıncılık.

ARLAN, Ü., (2009), Halkla İlişkiler ve Bilgi Edinme Hakkı Türk Kamu Yönetimi Açısından Bir Yaklaşım, Literatürk Yayınevi, İstanbul.

ASLAN, B., (2007), Devletin Temel Amaç ve Ödevleri Işığında Öznel Gelişme Hakkı (1982 Anayasası m.5), T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

ASLAN, İ., (1999), *İnternet El Kitabı*, İstanbul: Sistem Yayınevi, 3. Baskı.

ASLAN, M., Y., (2009), "İdari Yaptırımlar", TBB Dergisi, S. 85, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2009-85-564>, adresinden 08.04.2021 tarihinde alınmıştır.

ASLANYÜREK, M., (2015), İnternet Güvenliği Ve Çevrimiçi Gizlilik Alanlarında Yaşanan Sorunlar: İnternet ve Sosyal Medya Kullanıcılarının İnternet Güvenliği Ve Çevrimiçi Gizlilik İle İlgili Kanaatleri ve Farkındalıkları Üzerine Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

ASLANYÜREK, M., (2016), "İnternet ve Sosyal Medya Kullanıcılarının İnternet Güvenliği ve Çevrimiçi Gizlilik ile İlgili Kanaatler ve Farkındalıkları," Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, C. 3, S. 1, <https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/QT0gc.pdf>, adresinden 20.02.2021 tarihinde alınmıştır.

ATALAY, N., ANAGÜN, Ş., S., (2014), Kırsal Alanlarda Görev Yapan Sınıf Öğretmenlerinin Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımına İlişkin Görüşleri, Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, C. 2, S. 3, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/63877>, adresinden 22.01.2021 tarihinde alınmıştır.

ATAMER, M., Y., (2004), İnternet ve Hukuk, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

ATILGAN, A., (2018), Global Constitutionalism, Springer-Verlag Gmbh Germany.

ATLI, T., (2020), “Kişi Haklarının İhlali Durumunda İnternet Erişiminin Engellenmesi”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 3, S. 1.

AVCI, A., (2013), Türkiye’de İnternet ve İfade Özgürlüğü, Legal Yayıncılık, İstanbul.

AVCI, E., C., (2018), Bilge Ayyıldız “İnternet Sonrası Demokratikleşme ve Toplumsal Hareketler”, İnternet ve Demokrasi, Ed. Ayşe Aslı Sezgin, Tuğba Yolca, Akademisyen Kitabevi.

AVŞAR, B., Z., (2009), Gürsel Öngören, İnternet Hukuku, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği.

AYAŞLIOĞLU, E., (2017), “Sosyal Medya Bağlamında Bilgi Edinme Hakkına Yönelik Halkla İlişkiler Perspektifinden Bir Değerlendirme”, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, S. 45, <https://iletisimdergisi.hacibayram.edu.tr/index.php/IKAD/article/view/408>, adresinden 23.02.2021 tarihinde alınmıştır.

AYAZ, T., ve Şevki IŞIKLI, Ş., (2020), “Bir İnsan Hakkı Olarak İnternet Erişimi: Herkes İçin İnternet Tartışması,” Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi, Y. 2, S. 4, <https://www.researchgate.net/publication/346401031>, adresinden 20.01.2021 tarihinde alınmıştır.

AYBAY, R., (2017), Genel Kamu Hukuku Devlet (18.-20. Yüzyıl), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

AYBAY, R., (2019), İnsan Hakları Hukuku, 4. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

AYTUN, C., (2005), Dijital Bölünme Olgusu ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama, T.C. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

AYDIN, D., H., (2013),,, Piyasa İlişkilerinde İnsan Hakkı: Türkiye’de Bir İnsan Hakkı Olarak İnternete Erişim Hakkının Olanakları ve Sınırları, Yeni Medya Çalışmaları 1. Ulusal Kongresi-Kongre Kitabı, Ed. Burak Özçetin, Gamze Göker, Günseli Bayraktutan, İdil Sayımer, Tuğrul Çomu, Alternatif Bilişim Derneği.

AYDIN, D., H., CEYHAN, Ç., ve AYDIN, M., B., (2013), İfade Özgürlüğü Açısından Ağ Tarafsızlığı Kavramı ve Türkiye’deki Hukuki Düzenlemeler ve Pratik Uygulamaları, Mülkiye Dergisi, C. 37, S. 3, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/160>, adresinden 24.02.2021 tarihinde alınmıştır.

AYDIN, D., H., (2016), “*Bir İnsan Hakkı Olarak İnternet*”, Ed. Saim Üye, Eylem Ü. Atılgan, E. İrem Akı, Zeynep İspir, Funda Kaya, Prof. Dr. Adnan Gülriz’e Armağan, Ankara Üniversitesi Yayınları, No. 497, https://www.academia.edu/35820638/B%C4%B0R_%C4%B0NSAN_HAKKI_OLARAK_%C4%B0NTERNET, (Erişim Hakkı 20.04.2021).

AZER, C., (2010), Bilgi Edinme Hakkı, AÜSBE, Doktora Tezi, Ankara.

AZER, C., (2011), “*Görsel-İşitsel İletişim Özgürlüğünde Tekel ve Oligopol Sorununa Genel Bir Bakış*,” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 60, S. 2, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/624489>, adresinden 23.03.2021 tarihinden alınmıştır.

BAKIR, E. (2016), Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dijital Vatandaşlık Seviyelerinin Dijital Vatandaşlık Alt Boyutlarına Göre İncelenmesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

BALKIN, J., M., (2009), “*The Future of Free Expression in a Digital Age*,” Pepperdine Law Review, Vol. 36, No. 427, https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1222&context=fss_papers, adresinden 23.02.2021 tarihinde alınmıştır.

BAMBAUER, D., E., (2011), “Guiding The Censor’s Scissors: Accessing Internet Filtering,” <https://www.semanticscholar.org/paper/Guiding-the-Censor%E2%80%99s-Scissors%3A-A-Framework-to-Bambauer/04e9b007dfba4af3732c32950ef5b13cf6cb63da>, adresinden 02.03.2021 tarihinde alınmıştır.

BARON, B., Ellsworth, J., H., Savetz, K., M., (1998), *Internet Unleashed*, Çev. Nezihe Bahar/Devrim Türkmen, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

BAYINDIR, S., APİŞ, Ö., ERSÖZ, O., (2018), Kitle İletişim Hukuku, On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.

BAYZAN, Ş., (2009), “*Türkiye ve Dünyada İnternet Yasakları ve Sansür Kavramı ile Zararlı İçeriğe Karşı Yaptırım ile Uygulamalara Genel Bir Bakış*,”

09- XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, <https://ab.org.tr/ab09/bildiri/23.pdf>, adresinden 27.04.2021 tarihinde alınmıştır.

BELL, G., and GEMMELL, J., (2007), A Digital Life, *Scientific American*, Vol. 296, No. 3.

BETZ, J., D., & STEVENS, T., (2011), Power and Cyberspace, Adelphi Series, Cyberspace and the State: Toward a Strategy, Vol. 51, No. 4. <https://doi.org/10.1080/19445571.2011.636954>, adresinden 22.04.2021 tarihinde alınmıştır.

BHAVNANI, S., HAYEK, S., S., DUZ, S., R., KRUMHOLZ, H., (2017), 2017 Roadmap for Innovation-ACC Health Policy Statement on Healthcare Transformation in the Era of Digital Health, Big Data, and Precision Health, *Journal of the American College of Cardiology*, Vol. 70, No. 21, <https://www.researchgate.net/publication/321206356>, adresinden 20.01.2021 tarihinde alınmıştır.

BICK, J., (2000), 101 Things You Need To Know About Internet Law, Three Rivers Press, New York.

BIÇAKÇI, S., (2012), “Yeni Savaş ve Siber Güvenlik Arasında NATO’nun Yeniden Doğuşu”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, C. 9, S. 34, 2012, s. 214. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/540216>, adresinden 23.04.2021 tarihinde alınmıştır.

BİNARK, M., (2005), “İnternetteki Etnik Sohbet Odaları ve Kimlik Oyunları”.

BOHAN, M., (2016), “Next Level: 9 Components of Industry 4.0”, Heidelberg Connect, <https://news.heidelbergusa.com/2016/08/9componentsof4-0/>, adresinden 21.04.2021 tarihinde alınmıştır.

BOWMAN, D., (2009), Neo-Luddism and the Demonisation of Technology: Cultural Collision on the Information Superhighway, *ACM SIGCOMM Computer Communication Riview*, Vol. 39, S. 3, <http://www.sigcomm.org/sites/default/files/ccr/papers/2009/July/1568613-1568618.pdf>, adresinden 20.01.2021 tarihinde alınmıştır.

BOYACI, N., B., (2020), Dijital Emek Platformları ve Sendikalar, Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim merkezi Yayınları, S. 52, Ankara.

BOZBEL, S., (2008), “5651 Sayılı Kanuna İstinaden Bazı İnternet Sitelerine Erişimin Engellenmesi Tedbirlerine Eleştirel Bir Yaklaşım,” *E-Akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, S. 72, Şubat.

BOZLAK, A., (2013), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Türk Ceza Hukukunda Özel Hayatın Korunması, Adalet Yayınevi, Ankara.

BOZKURT, A., (2020), “Koronavirüs (Covid-19) Pandemi Süreci ve Pandemi Sonrası Dünyada Eğitime Yönelik Değerlendirmeler: Yeni Normal ve Yeni Eğitim Paradigması,” Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1215818>, adresinden 20.05.2021 tarihinde alınmıştır.

BÖLÜKBAŞ, K., (2005), “İnternet Kafeler”, Editör: Ahmet Tarcan, İnternet ve Toplum, Anı Yayıncılık, Ankara.

BULUT, N., (2003), Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi, Seçkin Yayınları, Ankara.

CARSS-FRISK, M., (2001), Mülkiyet Hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 1 No’lu Protokolünün 1. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları EL Kitapları, No.4.

CATE, F., H., (1997), Privacy in the Information Age, Brookings Institution Press.

CERF, V., “A Brief History of Internet and Related Networks,” <https://www.internetsociety.org/internet/history-internet/brief-history-internet-related-networks>, adresinden 08.09.2020 tarihinde alınmıştır.

CERF, V., (2012), “Internet Access Is Not A Human Right,” New York Times, <https://www.nytimes.com/2012/01/05/opinion/internet-access-is-not-a-human-right.html>, adresinden 18.02.2021 tarihinde alınmıştır.

CHO, A., & GIUSTINI, D., (2008), Web 3.0 and Health Librarians: An Introduction, JCHLA/JABSC 29: 13-18, <https://www.researchgate.net/publication/291205075>, adresinden 20.01.2021 tarihinde alınmıştır.

CİN, H., (2005), İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukuk Devletinde Bilgi Edinme Hakkı, T.C. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

CİVELEK, M., E., (2009) İnternet Çağı Dinamikleri, Beta Yayınları, İstanbul.

CLAPHAM, A., (2010), İnsan Hakları, Dost Kitabevi Yayınları, Kültür Kitaplığı 93, Ankara.

CRAWFORD, P., S., (2007), "Internet Think", J. On Telecomm & High Tech. L., Vol. 5, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=962596, adresinden 16.02.2021 tarihinde alınmıştır.

ÇAĞLAR, E., (2011), Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta İnternete Sitelerine Erişimin Engellenmesi ve İfade Hürriyeti, Ankara.

ÇAĞLAYAN, R., (2004), İdari Yargı Kararlarının Sonuçları ve Uygulanması, Asil Yayın Dağıtım, 3. Baskı.

ÇAĞLAYAN, R., (2006), İdari Yaptırımlar Hukuku (Kabahatler Kanunu Yorumu), Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

ÇAĞLAYAN, R., (2013), İdari Yargılama Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 3. BASKI, Ankara.

ÇANKAYA, Ö., (2012), Melike Batur Yamaner, Kitle İletişim Özgürlüğü, Beta Yayınevi, İstanbul.

ÇEÇEN, A., (2015), İnsan Hakları, Seçkin Yayınları, 4. Baskı, Ankara.

ÇIRAK, İ., (2010), Çağlayan, Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Adil Yargılanma Hakkı, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

ÇIRAKOĞLU, M., (2018), 5651 Sayılı Kanun Çerçevesinde İnternet Erişiminin Engellenmesi ve Erişim Sağlayıcıları Birliği, Adalet Yayınevi, Ankara.

ÇİFTÇİ, H., (2013), Her Yönüyle Siber Savaş, TÜBİTAK Bilim Kitapları.

ÇİFTÇİ, P., (2020), "Avrupa Konseyi Adaletin Etkinliği İçin Avrupa Komisyonu'nun (CEPEJ) Covid-19 Pandemisi Sırasında ve Sonrası Yargı Tarafından Öğrenilen Dersler ve Karşılaşılan Zorluklar Hakkında Bildirgesi," <https://blog.lexpera.com.tr/avrupa-konseyi-adaletin-etkinligi-icin-avrupa-komisyonunun-covid-19-pandemisi-sirasinda-ve-sonrasi-yargi-tarafindan-ogrenilen-dersler-ve-karsilasilan-zorluklar-hakkindaki-bildirgesi/>, adresinden 20.05.2021 tarihinde alınmıştır.

ÇOLAK, N., İ., (2007), Kitle İletişim Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

ÇUBUKÇU, A., BAYZAN, Ş., (2013), Türkiye'de Dijital Vatandaşlık Algısı ve Bu Algıyı İnternetin Bilinçli, Güveni, Ve Etkin Kullanımı İle Artırma Yöntemleri, *Middle Eastern African Journal of Educational Research*, 5, <https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/73bDc.pdf> sitesinden 16.01.2021 tarihinde alınmıştır.

DABAN, C., (2016), “Siber Güvenlik ve Uluslararası Güvenlik İlişkisi,” Cyberpolitik Journal, Vol. 1 S. 1, s. 85. <http://cyberpolitikjournal.org/index.php/main/article/download/92/90/183>, adresinden 26.04.2021 tarihinde alınmıştır.

DAVID, W., S., (2001), “Controlling Illegal and Harmful Content on the Internet: Maintaining Order and Law on the Internet”, Crime and the Internet, Edt. David S. Wall.

DEIBERT, R., PALFEY, J., ROHOZINSKI, R., ZITTRAIN, J., (2008), Access Denied: The Practice and Policy of Global Internet Filtering, MIT Press.

DEĞİRMENCİ, O., (2018), “Teknik Açıdan İnternet Erişiminin Engellenmesi Türleri ve Türk Hukukun Tercihi”, Terazi Hukuk Dergisi, C. 13, s. 143.

DİLBER, F., (2014), “Kitle İletişim Araçları ve Suç Olgusu”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16(1) Özel Sayı, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/107199>, adresinden 22.03.2021 tarihinde alınmıştır.

DİNÇKOL, B., V., IŞIK, A., (2019), “Katılımcı Demokrasi ve Online Karar Alma Bağlamında E-Oy ve Estonya Örneği,” Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı, C. 25, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/902481>, adresinden 20.05.2021 tarihinde alınmıştır.

DROSATOS, G., EFRAIMIDIS, S., P., G WILLIAMS, G. and KALDOUDI, E., (2016), “Towards Privacy by Design in Personal e-Health Systems”, The 9th International Joint Conference on Biomedical Engineering Systems and Technologies (BIOSTEC-2016), Vol. 5, s.473-474. https://www.academia.edu/44007956/Towards_Privacy_by_Design_in_Personal_e_Health_Systems, adresinden 21.01.2021 tarihinde alınmıştır.

DONAY, S., (1982), İnsan Hakları Açısından Sanığın Hakları ve Türk Hukuku, Fakülteler Matbaası, İstanbul.

DONNELLY, J., (1995), Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları, Çev. Mustafa Erdoğan ve Levent Korkut, Yetkin Yayınları, Ankara.

DURAN, A., (2018), “Dünyada Endüstri 4.0’a Öncülük Eden 3 Ülke: Almanya”, ABD ve Japonya, Magg4, 2018. <https://magg4.com/dunyada-endustri-4-0a-onculuk-eden-3-ulke-almanya-abd-ve-japonya/#:~:text=ABD%20ve%20Japonya-,D%C3%BCnyada%20End%C3%BCstri%204.0'a%20%C3%96nc%C3%BCl%C3%BCk%20Eden,%C3%9Cİke%3A%20Almanya%2C%20ABD%20ve%20Japonya>, adresinden 21.04.2021 tarihinde alınmıştır.

DÜLGER, M., V., (2007), “İnternet Erişiminin Engellenmesinin Hukuksal Açıdan Değerlendirilmesi ve 5651 sayılı Yasayla Getirilen Düzenleme,” İstanbul Barosu Dergisi, C. 81, S. 4.

DÜLGER, M., V., (2012), *Bilişim Suçları ve İnternet İletişim Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı.

DÜLGER, M., V., (2021), “RTÜK Denetimi İnternete Yeni Bir Yasak mı Getiriyor? RTÜK’e Eklenen 29/A Maddesinin 5651 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi”, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3792257, adresinden 20.04.2021 tarihinde alınmıştır.

DWIWEDI, Y., K., MICHEAL, W., MITRA, A., NIRANJAN, S., Vishanthy WEERAKKODY, V., (2011), Understanding Advances in Web Technologies: Evolution From Web 2.0 to Web 3.0, <https://www.researchgate.net/publication/221408755>, adresinden 20.01.2021 tarihinde alınmıştır.

DWORKIN, R., (1997), *Taking Rights Seriously*, Harvard University Press.

EASTERBROOK, F., H., (1996), “Cyberspace and the Law of the Horse,” University of Chicago Law School Journal Articles, http://chicagounbound.uchicago.edu/journal_articles, adresinden 19.02.2021 tarihinde alınmıştır.

EKEN, M., (1996), “Bilgi Edinme Hakkı”, İnsan Hakları Yıllığı, C. 17-18.

EKİNCİ, B., E., “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı Bakımından Bildirim Usulünün Kapsamı,” AÜHFD, 68 (4), 2019, s. 756. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1055445>, adresinden 18.02.2021 tarihinde alınmıştır.

ELÇİ, A., C., SARI, M., (2016), “Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programına Yönelik Öğrenci Görüşlerinin Dijital Vatandaşlık Bağlamında İncelenmesi,” Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 25, S. 3, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/364254>, adresinden 22.03.2021 tarihinde alınmıştır.

EMİN, F., T., (2020), *Ceza Hukuku Açısından İnternet Yayıncılığı*, Yetkin Yayınları, Ankara.

ENGİN, M., (2015), “İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Anayasa m. 90 Son Cümle Hükmü ve Toplu Eylemler Üzerine”, Sosyal Güvenlik Dergisi, C. 5, S. 2, <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Download/Article-File/297431>, adresinden 22.03.2021 tarihinde alınmıştır.

ERDOĞAN, M., (2001), “*Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif*,” Liberal Düşünce Dergisi (LDD).

ERDOĞAN, M., (2011), İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, Orion Yayınları, Ankara.

ERDOĞAN, O., (2020), “*Yerel Politikaların Şekillenmesinde Dijital Demokrasi Uygulaması Olarak Antalya Muratpaşa Belediyesi Komşu Meclisi*,” Uluslararası Yönetim Akademi Dergisi, C. 3, S.1, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1108238>, adresinden 02.04.2021 tarihinden alınmıştır.

ERGÜL, O., (2013), “Temel Hak Ve Özgürlüklerin Yatay Etkisi Karşısında Çalışanı Ücreti Gizli Tutmakla Yükümlü Kılmanın Hukuksal Temelsizliği Üzerine,” Erdal Onur Armağan, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, C. 1.

ERKAN, B., SONGÜR, M., (1999), *Açıklamalı Bilgisayar ve İnternet Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Hacettepe-Taş Yayınevi.

ERRAGCHA, N., ROMDHANE, R., (2014), New Faces of Marketing in the Era of the Web: From Maketing 1.0 to Marketing 3.0, *Journal of Research Marketing*, Vol. 2, No. 2, <https://www.researchgate.net/publication/276865127>, adresinden 20.01.2021 tarihinde alınmıştır.

EROĞUL, C., (1991), Devlet Yönetimine Katılma Hakkı, İmge Yayınevi, Ankara.

EROĞLU, Ş., (2018), “*Dijital Yaşamda Mahremiyet (Gizlili) Kavramı Ve Kişisel Veriler: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Mahremiyet Ve Kişisel Veri Algılarının Analizi*,” Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C. 35, S. 2, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/627740>, adresinden 05.03.2021 tarihinde alınmıştır.

ERTAŞ, Ş., (2006), “*Mülkiyet Hakkının Yeni Boyutu ve Bu Hakka Getirilen Daraltılmanın Anayasa ve İnsan Haklarına Uygunluğu*,” Türk Medenî Kanununun Yürürlüğe Girişinin 80. Yılı Münasebetiyle Düzenlenen Sempozyum, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

ERTEN, P., (2019), “*Dijital Bölünme*,” Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi, C. 5, S. 1, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/788887>, adresinden 24.02.2021 tarihinde alınmıştır.

EPSTEIN, İ R., (2009), The Quest for the Computer, *Parsing the Turing Test*, Ed:Robert Epstein, Gary Roberts, Grace Beber.

EVREN, B., (2013), “*Anayasal Çerçeve de Türkiye’de Çalışma Hakkı*”, Çalışma Dünyası Dergisi, C. 1, S. 2, <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=de053c93-1ccf-4983-8ee3-b908588372fa%40sessionmgr4008>, adresinden 20.05.2021 tarihinde alınmıştır.

FUCHS, C., HOFKIRCHNER, W., SCHAFRANEK, M., RAFFL, C., SANDOVAL, M., BITCHER, R., (2010), Theoretical Foundations of the Web: Cognition, Communion, and Co-Operation. Towards an Understanding of Web 1.0, 2.0, 3.0, *Future Internet*, www.mdpi.com/journal/futureinternet, adresinden 20.01.2021 tarihinde alınmıştır.

HARRIS, D., (2018), Micheal O’Boyle, Ed Bates and Carla Buckley, Law of the European Convention on Human Rights, Fourth Edition, Oxford Press.

HAYDEN, P., (2002), “*A Defense of Peace as a Human Right*”, South African Journal of Philosophy, Vol. 21, N. 3, <https://www.ajol.info/index.php/sajpem/cart/view/31342/23316>, adresinden 20.02.2021 tarihinde alınmıştır.

HELVACIOĞLU, D., A., (2004), “*Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi-Temel Hükümlerin İncelenmesi*”, İnternet ve Hukuk, Der. Yeşim M. Atamer, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

HEKİM, H., BAŞIBÜYÜK, O., (2013), Siber Suçlar ve Türki’nin Siber Güvenlik Politikaları, Uluslararası Güvenlik ve Turizm Dergisi, 4 (2). <https://www.researchgate.net/publication/348241799>, adresinden 20.01.2021 tarihinde alınmıştır.

HERT, P., D., Dariusz KLOZA, D., (2012), “*Internet (Access) as a New Fundamental Right, Inflating the Current Rights Framework?*”, European Journal of Law and Technology, Vol. 3, No. 3, <https://ejlt.org/index.php/ejlt/article/view/123/268>, adresinden 18.02.2021 tarihinde alınmıştır.

GEDİK, Ö., (2008), Türk Yargı Kararları Çerçevesinde Türkiye’de Kitle İletişim Özgürlüğü, Seçkin Yayınları.

GEDİK, Ö., (2008), “*Türkiye’de İnternet Özgürlüğü ve 5651 Sayılı Kanun*”, MÜHF-HAD, 14/1-2, 2008, S. 179. <http://dspace.marmara.edu.tr/handle/11424/2017>, adresinden 22.03.2021 tarihinde alınmıştır.

GEDİK, Ö., (2010), “*İnternet Özgürlüğü Önemi ve Unsurları*”, Disiplinlerarası Yaklaşımla İnsan Hakları, Ed. Selda Çağlar, Beta Yayınları.

GEIGER, C., IZYUMENKO, E., (2020), "Blocking Orders: Assessing Tensions with Human Rights", Ed. Frosio G., Oxford Handbook of Online Intermediary Liability, Oxford University Press.

GEMALMAZ, M., S., (2012), Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Teorisine Giriş, Legal Yayınları, 8. Baskı, C. 1.

GEZDER, Ü., (2017), İçerik Sağlayıcının ve Yer Sağlayıcının Hukuki Sorumluluğu ve Sorumluluk Muafiyeti, Beta Yayınları, İstanbul.

GIBSON, W., (2003), Neuromancer: *Matrix Avcısı*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

GRIFFITHS, R., T., (2002), *Internet for Historians, History of the Internet, The Development of the Internet*, 08.09.2020 tarihinde <http://www.let.leidenuniv.nl/history/ivh/chap2.htm>, sitesinden alınmıştır.

GROMOV, G., R., *The Roads and Crossroads of Internet History*, http://www.netvalley.com/cgi-bin/intval/net_history.pl?chapter=1, adresinden 08.09.2020 tarihinde alınmıştır.

GOLDSMITH, J., L., WU, T., (2006), Who Controls the Internet? Illusions of a Borderless World, Oxford University Press, New York.

GOMIEN, D., (2008), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi El Kitabı, Çev. Serkan Cengiz-Utku Kılınç, İzmir Barosu Yayınları.

GOODRICH, M., TAMASSIA, R., (2014), Introduction to Computer Security, First Edition, Pearson Education Limited.

GÖK, M., S., (2012), 5651 Sayılı Kanun ve Bilgi Güvenliği İlişkisi, İstanbul Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, <https://core.ac.uk/download/pdf/51099647.pdf>, adresinden 18.04.2021 tarihinde alınmıştır.

GÖKÇE, O., (2005), İletişim Bilimine Giriş, Turhan Kitabevi, 6. Basım, Ankara.

GÖLCÜKLÜ, F., (1970), Haberleşme Hukuku, AÜSBF Yayınları, Ankara.

GÖREN, Z., (2014), "*İnternet Özgürlüğü Koruma Alanı ve Sınırları*", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26/2, <http://acikerisim.ticaret.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11467/899/M00580.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, adresinden 23.03.2021 tarihinde alınmıştır.

GÖRKEMLİ, B., (2015), Yargı Kararları Işığında Türk Hukuku'nda İnternet Erişiminin Engellenmesi, Ankara.

GÖZLER, K., (2009), İdare Hukuku, II. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, C. II, Bursa.

GÖZLER, K., (2010), İdare Hukukuna Giriş, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 12. Baskı.

GÖZLER, K., (2014), “Sulh Ceza Hakimlikleri ve Tabii Hakim İlkesi “Sahur Operasyonu” Hakkında Bir Açıklama”, Türk Anayasa Hukuku Sitesi, <https://www.anayasa.gen.tr/tabii-hakim.htm>, adresinden 10.05.2021 tarihinde alınmıştır.

GÖZLER, K., (2014), “Kişilik Haklarının İhlal Eden İnternet Yayınlarının Kaldırılması Usulü ve İfade Hürriyeti: 5651 Sayılı Kanunun 9’uncu Maddesinin İfade Hürriyeti Açısından Değerlendirilmesi,” Rona Aybay’a Armağan, C. I, İstanbul.

GÖZLER, K., (2017), *İnsan Hakları Hukuku*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2. Baskı.

GÖZLER, K., (2017), İdare Hukuku Dersleri, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 19. Baskı, Bursa.

GÖZLER, K., KAPLAN, G., (2015), İdare Hukuku Dersleri, Güncellenmiş ve Düzeltilmiş Onyedinci Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım.

GÖZÜBÜYÜK, Ş., TAN, T., (2008), İdare Hukuku, Turhan Kitabevi, Genel Esaslar, 6. Bası, C. 1, Ankara.

GÖZÜBÜYÜK, Ş., (2013),, Yönetmelik Yargı, Turhan Kitabevi Yayınları, 33. Baskı.

GÜLER, H., ŞAHİNKAYASI, Y., ŞAHİNKAYASI, H., (2017), “İnternet ve Mobil Teknolojilerin Yaygınlaşması: Fırsatlar ve Sınırlılıklar”, Sosyal Bilimler Dergisi, C. 7, S. 14, Aralık, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/386968>, adresinden 21.01.2021 tarihinde alınmıştır.

GÜLER, T., ŞAHNAGİL, S., (2017), “Dijital Demokrasi Ve Yönetişim İlişkisi Çerçevesinde E-Demokrasi/E-Devlet Uygulamaları”, International Congress of Managment Economy and Policy (ICOMEPEP’17), https://www.researchgate.net/profile/Abdulaziz_Sezer/publication/345237528_TUKETICILERIN_GELENEKSELLIK_DEGERININ_GONULLU_SADE_YASAM_TARZLARI_ILE_ILISKISI/links/5fa1108a299bf1b53e5cf204/TUeKETICILERIN-GELENEKSELLIK-DEGERININ-GOeNUeLLUe-SADE-YASAM-

[TARZLARI-ILE-ILISKISI.pdf#page=404](#), adresinden 01.04.2021 tarihinde alınmıştır.

GÜNAYDIN, B., (2004), “*İnternette İletişim Özgürlüğü Deklarasyonu*”, Güncel Hukuk Dergisi, S. 5, Mayıs.

GÜNAYDIN, B., (2006), “*İnternette İfade Özgürlüğü*”, 2006. <http://inet-tr.org.tr/inetconf11/bildiri/19.pdf>, adresinden 01.04.2021 tarihinde alınmıştır.

GÜNAYDIN, B., (2010), *İnternet Yayıncılığı ve İfade Özgürlüğü*, Adalet Yayınları.

GÜNDAY, M., (2013), *İdare Hukuku*, İmaj Yayınevi, 10. Baskı, Ankara.

GÜNEY, D., (2006), *Sorularla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, TBB Yayınları, Ankara.

GÜNGÖR, S., (2017), “*Siyasetin @ Hali: Dijital Çağda Siyasal Katılım*,” Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 22, Kayfor 15 Özel Sayı, <https://dergipark.org.tr/en/pub/sduiibfd/issue/53208/710839>, adresinden 28.03.2021 tarihinde alınmıştır.

GÜRHANİ, N., (2004), *On-Line (Çevrim İçi) Toplumun Doğuşu*, <http://www.uzunhikaye.org/icerik/online-toplumun-dogusu/>, sitesinden 18.01.2021 tarihinde alınmıştır.

GÜRKAYNAK, G., “*Türkiye’de İnternet Mevzuatı Uygulamasına Global Bir Bakış: Resmin Neresindeyiz? Dışında mı?*,” <http://inet-tr.org.tr/inetconf19/bildiri/62.pdf>, adresinden 24.04.2021 tarihinde alınmıştır.

GÜRSOY, A., (2019), *İnternet Hizmetlerinin Kamu Hizmeti Kavramı Açısından Değerlendirilmesi ve İnternete Erişim Hakkının Hukuki Niteliği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

HAN, İ., (1994), “*Başlar mısın Başlayalım mı? Televizyonda Devlet Tekelinden Özelleştirmeye: İtalya ve Türkiye*,” AÜSBFD, C. 49, 1994, s. 3-4 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36497>, adresinden 12.05.2021 tarihinde alınmıştır.

HELVACIOĞLU, A., D., (2004), “*Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi-Temel Hükümlerin İncelenmesi*,” *İnternet ve Hukuk*, Der. Yeşim M. Atamer, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

İŞİK, A., (2020), *Dijital Demokrasi*, On İki Levha Yayınları, İstanbul.

İÇEL, K., (2001), “*Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi Bağlamında ‘Avrupa Siber Suç Politikasının Ana İlkeleri’*,” İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Mecmuası, C. LIX, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/95984,13.02.2021>, adresinden 02.04.2021 tarihinde alınmıştır.

İÇEL, K., (2018), *Kitle İletişim Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları, 13. Bası.

İLKİZ, F., (2003), “*İnternette İletişim Özgürlüğü*”, Bağımsız İletişim Ağı (bianet), İstanbul. <https://m.bianet.org/bianet/medya/25261-internette-iletisim-ozgurlugu>, adresinden 02.04.2021 tarihinde alınmıştır.

İLKİZ, F., (2003), “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İfade Özgürlüğü Açısından Basın, Radyo Ve Televizyon Kanunlarının Değerlendirilmesi*,” İfade Özgürlüğü ve Türk Ceza Hukuku, Ceza Hukuku Derneği Yayını, İstanbul.

İLKİZ, F., (2004), “*İnternet Ortamında Yayınlar, İnternet ve Hukuk*,” Der. Yeşim Atamer, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

İNAN, A., (1999), *İnternet El Kitabı*, 3. Baskı, Sistem Yayınevi, İstanbul.

İNANÇ, M., (2018), *Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin İdari İşlemleri*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.

KABOĞLU, İ., Ö., (2013), *Özgürlükler Hukuku-1 İnsan Hakları Genel Kuramına Giriş*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

KALABALIK, H., (2013), *İnsan Hakları Hukuku Kavram-Uygulama-Hak ve Ödevler*, Seçkin Yayınları, 3. Baskı, Ankara.

KALENDER, A., B., (2017), *İfade Özgürlüğü Bağlamında İnternet Erişiminin Engellenmesi*, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

KAPANİ, M., (2011), *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutu*, Bilgi Yayınevi, 4. Baskı, Ankara.

KAPANİ, M., (2013), *Kamu Hürriyetleri*, Yetkin Yayınları, Yedinci Baskı, Ankara.

KAPLANHAN, F., (2017), “*Türkiye’de Sosyal Medyanın Vergilendiril(eme)mesi ve Çözüm Önerileri: Google, Facebook, Twitter Örneği*,” Güvenlik Çalışmalarına Dergisi, C. 18, S. 3, <https://www.researchgate.net/publication/330925070>, adresinden 25.03.2021 tarihinde alınmıştır.

KAR, A., & KESİM, S., (2015), “*Dijital Aktivizm, Gerçek Bir Aktivizm Ruhunu Mu? Yoksa Bir Vicdan Temizleme Ayinini mi Temsil Ediyor? Dijital Aktivizmin Sosyo-Psikolojik Arka Planı*”, Ed. Yasemin İnceoğlu & Savaş Çoban, İnternet ve Sokak, Ayrıntı Yayınları.

KARABAY, Z., Küreselleşme ve İnsan Hakları, Küreselleşme Sürecinde İnsan Haklarının Gelişme Hakkı Odağında Evrimi, AÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

KARABULUT, M., (2008), İdari Yaptırımların Hukuki Rejimi, Turhan Kitabevi, Ankara.

KARADAĞ, Ş., (2019), Siber Uzayın Nato'nun Güvenlik Anlayışına Etkisi, Konya Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 7.

KARAGÜLMEZ, A., (2011), *Bilişim Suçları ve Soruşturma- Kovuşturma Evreleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı.

KARAHAN, S., (2015), Ticari İşletme Hukuku, Mimoza Yayınları, Konya.

KARAKURT, A., (2009), "Sermaye Piyasası Kanunu Bağlamında İdari Yaptırımlar," TBB Dergisi, S. 85, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2009-85-563>, adresinden 09.04.2021 tarihinde alınmıştır.

KARAN, U., (2018), "Kamu Görevlilerinin Dernekler ve Vakıflar Bağlamında Örgütlenme Özgürlüğü: Anayasa Hukuku Perspektifinden Bir Değerlendirme", İstanbul Hukuk Mecmuası, C. 76, S. 1., <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/974780>, adresinden 23.03.2021 tarihinde alınmıştır.

KARSLIOĞLU, F., (2014), Siber Gözetim: Toplumsal Denetim Aracı Olarak İnternetin Dönüşümü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

KAYA, M., B., (2020), "İnsan Hakları Ekseninde İnternetin Kontrolü ve Hukuki Sorumluluk Rejimi", Anayasa Yargısı, C. 37, S. 2, https://ayam.anayasa.gov.tr/media/6502/05_bedii_kaya.pdf, adresinden 25.04.2021 tarihinde alınmıştır.

KAYA, M., B., (2010), Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişim Hakkının Engellenmesi 5651 Sayılı Kanun ve Dünya Uygulamaları, XII Levha Yayınları, İstanbul.

KAYA, M., B., (2020), "Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi," <https://www.mbkaya.com/hukuk/avrupa-konseyi-siber-suc-sozlesmesi.pdf>, adresinden 13.02.2021 tarihinde alınmıştır.

KAYA, M., B., (2021), İnternet Hukuku, On İki levha Yayınları, İstanbul.

KAYAR, N., (2013), İdari Yargı, Kuruluş ve İşleyiş, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2. Baskı.

KEANE, J., (1999), Medya ve Demokrasi, çev. Haluk Şahin, Ayrıntı Yayınları, 3. Baskı.

KELEŞ, E., (2019), *İnternet ve Ağ Toplumu*, Ankara: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık, 2. Baskı.

KENT, B., (2019), Türkiye’de İnternet Sitelerine Erişimin Engellenmesi, Adalet Yayınevi, Ankara.

KILIÇ, A., (2013), Devlet Eli ile İnternet İçerik Düzenlemesi Sorunu: TİB Örneği, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.

KILIÇ, T., (2017), e-Sağlık, İyi Uygulama Örneği: Hollanda, *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(3), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/386121> adresinden 22.01.2021 tarihinde alınmıştır.

KILIÇ, T., E., (2015), Siber Saldırıları İzleme Yöntemleri ve Zararlı Yazılım Analizi, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, s .3.

KILINÇ, D., (2010), “*Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta İnternet Sitelerine Erişimin Engellenmesi ve İfade Hürriyeti*”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XIV, S. 2, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789488>, adresinden 03.03.2021 tarihinde alınmıştır.

KILINÇ, D., (2016), “*5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun’un 9/A Maddesi Çerçevesinde Özel Hayatın Korunması*”, C. XX, S. 2, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/788997>, adresinden 03.03.2021 tarihinde alınmıştır.

KLIMBURG, A., (2012), National Cyber Security Framework Manual, The Nato Science for Piece and Security Programme, s. 8-9. https://www.ccdcoe.org/uploads/2018/10/NCSFM_0.pdf adresinden 22.03.2021 tarihinde alınmıştır.

KUÇURADİ, İ., (2009), Felsefe ve İnsan Hakları, İ. KUÇURADİ, *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

KURGUN, H., KURGUN, O., A., AKTAŞ, E., (2018), What does Web 4.0 Promise for Tourism Ecosystem? A Qualitative Research on Tourism Ecosystem Stakeholders’ Awareness, *Journal of Tourism and Hospitality Managment*, Vol. 6, No. 1, <https://www.researchgate.net/publication/326893565> adresinden 20.01.2021 tarihinde alınmıştır.

KUNTER, N., YENİSEY, F., NUHOĞLU, A., (2010), Muhakeme Hukuk Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul.

KURT, E., (2015), “*Ucuz, Sansürsüz, ve Hızlı İnternete Erişim Hakkı*,” Ankara Barosu Dergisi, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/398267>, adresinden 22.02.2021 tarihinde alınmıştır.

KURU, B., (2005), ARSLAN, Ramazan, YILMAZ, Ejder, Medeni Usul Hukuku, Yetkin Yayınları, 16. Bası, Ankara.

KUTUP, N., (2010), İnternet ve Sanat, Yeni Medya ve net.art, *Akademi Bilişim’10-XII. Akademik Bilişim Konferansları Bildirileri* Muğla Üniversitesi, https://ab.org.tr/ab10/kitap/kutup_AB10.pdf, adresinden 22.04.2021 tarihinde alınmıştır.

KÜZECİ, E., (2010), Kişisel Verilerin Korunması, Turhan Kitabevi, Ankara.

LAWRENCE, L., (2006), Code: and other Laws of Cyberspace, Version 0.2.

LIBICKI, C., M., (2009), Cyberdeterrence and Cyberwar, U.S.A.: Rand and Corporation, s. 12.

LUPTON, D., (2013), The Digitally Engaged Patient: Self-Monitoring and Self-Care in the Digital Health Era, *Social Theory and Health*, Vol. 11, S. 3, <https://www.researchgate.net/publication/239731332>, adresinden 20.04.2021 tarihinde alınmıştır.

LYON, D., (2001), Surveillance Society: Monitoring Everyday Life, Open University Press.

MACKAY, K., VOGT, C., (2012), Information Technology in Everyday and Vacation Contexts, *Annals of Tourism Research*, 39(3), <https://www.sciencedirect.com/science/article/> sitesinden 16.01.2021 tarihinde alınmıştır.

MACOVEL, M., (2005), İfade Özgürlüğü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. Maddesi’nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları El Kitapları, No. 2, <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/io-aihs.pdf>, adresinden 19.02.2021 tarihinde alınmıştır.

MAHMUTOĞLU, F., S., (2008), “*Ceza ve Ceza Yargılama Hukukunda Özel Yaşam*”, Özel Yaşamın Gizliliği Paneli (Aile Yaşamı, Konut, Haberleşme Ve Kişisel Verilerin Saklanması), TBB Yayınları, S. 154, Ankara.

MATHIESEN, K., (2012), “*The Human Right to Internet Access: A Philosophical Defence*,” *International Review of Information Ethics*, Vol. 18, N. 12. <https://informationethics.ca/index.php/irrie/article/view/299/297>, adresinden 23.03.2021 tarihinde alınmıştır.

MEMİŞ, T., (2009), “*Erişimin Engellenmesi ,Hukuki Sorunlar ve Çözüm Yolları*”, Atatürk Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AEÜHFD), C. XIII, S. 3-4, <http://academicrepository.khas.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12469/3355/ER%C4%B0%C5%9E%C4%B0M%C4%B0N%20ENGELLENMES%C4%B0%2C%20HUKUK%C4%B0%20SORUNLAR%20VE%20%C3%87%C3%96Z%C3%9CM%20%C3%96NER%C4%B0LER%C4%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, adresinden 20.04.2021 tarihinde alınmıştır.

MESCH, G., S., (2009), *The Internet and Youth Culture*, *The Hedgehog Review*, C.11 (1), academia.edu sitesinden 16.01.2021 tarihinde alınmıştır.

METİN, B., (2017), “*Sağlık Hakkı*”, *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 2017, s. 48. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/752004>, sitesinden 20.05.2021 tarihinde alınmıştır.

MOLU, B., (2014), “*Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği’nden İnternet ile İlgili İki önemli Karar*”, <https://anayasagundemi.com/2014/04/20/avrupa-konseyi-ve-avrupa-birliginden-internet-ile-ilgili-iki-onemli-karar/>, adresinden 20.03.2021 tarihinde alınmıştır.

MOSSBERGER, K., TOLBERT, J., C., HAMILTON, A., (2012), *Measuring Digital Citizenship: Mobile Access and Broadband*, *International Journal of Communication*, 6, 2012, <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/viewFile/1777/808>, adresinden 22.04.2021 tarihinde alınmıştır.

MILHORN, T., H., (2007), *Cybercrime Hot to Avoid Becoming a Victim*, Universal Publishers, Boca Raton, Florida, s. 1-2.

MURUGESAN, S., (2009), *Handbook of Research on Web 2.0, 3.0 and X.0: Technologies, Bussiness and Social Aplications*, <https://www.researchgate.net/publication/200772313>, adresinden 21.01.2021 tarihinde alınmıştır.

NEBİL, F., S., (2015), “*TİB Neden Kuruldu? Mü-Yap Engellemelerinden Site Kapatmalarına Giden Süreç Nasıl İşledi?*,” T24 Gazetesi, <https://t24.com.tr/yazarlar/fusun-sarp-nebil/tib-neden-kuruldu-mu-yap-engellemelerinden-site-kapatmalara-giden-surec-nasil-isledi,11581>, adresinden 30.03.2021 tarihinde alınmıştır.

NEBİL, F., S., (2019), “Prof. Dr. Yaman Akdeniz: RTÜK Yönetmeliği Tam Olarak Uygulama Sırasında Görülecek,” turkinternet.com, <https://turkinternet.com/prof-dr-yaman-akdeniz-rtuk-yonetmeliği-tam-olarak-uygulama-sirasında-görülecek/>, adresinden 21.04.2021 tarihinde alınmıştır.

NEDEVA, V., & DINEVA, S., (2012), New Learning Inonovations with Web 4.0, The International Conference On Virtual Learning ICVL, The International Conference On Virtual Learning ICVL, https://www.academia.edu/7569932/New_learning_innovations_with_Web_4_0?auto=download, adresinden 20.01.2021 tarihinde alınmıştır.

NOHUTÇU, A., ve DEMİREL, D., (2005), “E-Devlet: Genel Bir Çerçeve ve Teorik Bir Yaklaşım,” Türk İdare Dergisi, S. 447, <http://iibf.erciyes.edu.tr/kutuphane/petas/petas.php?skip=0&keyword=AHMET+NOHUT%C3%87U++DEMOKAAN+DEM%C4%B0REL&type=5>, adresinden 03.03.2021 tarihinde alınmıştır.

NOWAK, M., (2005), U.N. Covenant on Civil and Political Rights, 2. Basım, N.P. Engel Publisher.

NURSE, J., R., C., and OTHERS, (2016), “An Independent Assessment of the Procedural Components of the Estonian Internet Voting System,” University of Oxford Cyber Studies Programme Working Paper Series No: 6.

OĞURLU, Y., (1999), “İdari Yaptırımlara Genel Bir Bakış ve İdari Yaptırım-Ceza Yaptırımı Ayrımı”, AEÜHFD, C. III, S. 1, <https://hukukdergi.ebyu.edu.tr/?p=753>, adresinden 09.04.2021 tarihinde alınmıştır.

OĞUZMAN, M., K., SELİÇİ, Ö., ÖZDEMİR, S., O., (2020), Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler), Filiz Kitabevi.

ONUR, Y., (2017), “Küreselleşme Sürecinde Dönüşen Güvenlik Algısı ve Siber Güvenlik,” Cyberpolitik Journal, 2(4), <https://fliphtml5.com/nocd/dpay/basic>, adresinden 25.04.2021 tarihinde alınmıştır.

ORGAN, A., KARADAĞ, N., C., (2011), “İşletmecilik Açısından Elektronik Ticaret ve Hukuki Altyapısı”, İnternet Uygulamaları ve Yönetim Dergisi, C. 2, S. 2, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/402481>, adresinden 27.03.2021 tarihinde alınmıştır.

OYEDEMI, T., (2015), “Internet Access as a Citizen’s Right? Citizenship in the Digital Age,” Citizenship Studies, Vol. 19, N. 3-4, <https://doi.org/10.1080/13621025.2014.970441>, adresinden 12.05.2021 tarihinde alınmıştır.

ÖĞÜTÇÜ, M., (2005), “Doğal Hukuk ve Pozitif Hukuk Işığında İnsan Hakları Alanındaki Bazı Kavramlar,” Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,

C.7, Özel Sayı, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/756910>, adresinden 15.02.2021 tarihinde alınmıştır.

ÖNCÜ, G., A., (2011), Özel Yaşamın Korunması Hakkı, Beta Yayınları, İstanbul.

ÖNDER, A., (2010), Şeffaf Devlette Bilgi Edinme Hakkı ve Sınırları, On İki Levha Yayınları, İstanbul.

ÖRDEK, A., O., (2002), İnternet ve Hukuk, İstanbul: Papatya Yayıncılık.

ÖZAY, İ., H., (1985), İdari Yaptırımlar, İstanbul Üniversitesi, Yayın No: 3326, İstanbul.

ÖZBEK, Ö., V., (1999), Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbiri Olarak Arama, Seçkin Yayınları, Ankara.

ÖZBEK, V., Ö., DOĞAN, K., BACAKSIZ, P., TEPE, İ., (2017), Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınları, 10. Baskı.

ÖZBEY, Ö., (2013), “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları”, TBB Dergisi, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-106-1269>, adresinden 01.03.2021 tarihinde alınmıştır.

ÖZCİVELEK, R., H., (2004), “Dünya’da ve Türkiye’de Elektronik Devlet Tartışmaları: Kavram Üzerine Bir Sorgulama”, www.eksenotomasyon.com, adresinden 27.02.2021 tarihinde alınmıştır.

ÖZEK, Ç., (1978), Türk Basın Hukuku, İÜHF Yayınları, İstanbul.

ÖZELER, N., (2017), “İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Karşılaştırılması”, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, Y. 2, S. 22, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/337013>, adresinden 19.02.2021 tarihinde alınmıştır.

ÖZDEK, Y., (1991), “İptal Davasında Menfaat Koşulu”, Amme idaresi Dergisi, C. 24, S. 1. <https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-goruntule&id=bltS4XYBu-adCBSEby1G>, adresinden 24.04.2021 tarihinde alınmıştır.

ÖZDEK, Y., (1993), İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı, TODAEİ Yayınları, Ankara.

ÖZDEK, Y., (2004), Avrupa İnsan hakları Hukuku ve Türkiye, Kırmızı Kalem Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

ÖZDEK, Y., (2011), Şirket Egemenliği Çağı Sosyal Devletten Ceza Devletine, NotaBene Yayınları, Ankara.

ÖZMEN, Ş., (2013), *Ağ Ekonomisinde Yeni Ticaret Yolu: E-Ticaret*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 5. Baskı.

ÖZTÜRK, B., TEZCAN, D., ERDEM, M., R., SIRMA, Ö., SAYGILAR, Y., F., (2013), Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçin Yayınları, 6. Baskı, Ankara.

ÖZTÜRK, H., (2020), “Erişim Sağlayıcıları Birliği'nin Yapısı ve Görevleri,” Bilişim Hukuku Dergisi, S. 1, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1179954>, adresinden 12.04.2021 tarihinde alınmıştır.

PAGOTO, S., & BENNETT, G., G., (2013), How Behavioral Science Can Advance Digital Health, *Translational Behavioral Medicine*, 3(3), https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3771019/pdf/13142_2013_Article_234.pdf, adresinden 22.01.2021 tarihinde alınmıştır.

PERDECİOĞLU, İ., E., (2020), “İnsan Haklarının Yatay Etkisi ve Mülkiyet Hakkının Yatay Etkisinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Görünümü,” TAAD, Y. 11, S. 43, 2020, s. 55. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1553351>, adresinden 12.05.2021 tarihinde alınmıştır.

PENNEY, J., W., (2011), “Internet Access Rights: A Brief History and Intellectual Origins,” *William Mitchell Law Review*, Vol. 38, No. 1, <https://open.mitchellhamline.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1440&context=wmlr>, adresinden 19.02.2021 tarihinde alınmıştır.

POLLICINO, O., (2019), “The Right to Internet Access: Quid Iuris?,” Et. Andreas von Arnould, Kerstin von der Decken and Mart Susi, *The Cambridge Handbook of New Human Rights*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3397340, adresinden 22.02.2021 tarihinde alınmıştır.

REGLITZ, M., (2019), “The Human Rights to Free Internet Access”, *Journal Of Applied Philosophy*, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/japp.12395>, adresinden 25.03.2021 tarihinde alınmıştır.

REIS, J., Z., FRANCO, R., GONÇALVES, (2018), “*The Role of Internet Services (IoS) on Industry 4.0 through the Service Oriented Architecture (SOA)*,” IFIP WG 5.7 International Conference, APMS, Seoul-Korea, <https://www.researchgate.net/publication/327203898>, adresinden 21.04.2021 tarihinde alınmıştır.

RIBBLE, M., S., BAILEY, B., D., & ROSS, T., W., (2004), Digital Citizenship: Addressing Appropriate Technology Behavior, *Learning & Leading with Technology* 32 (1), <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ695788.pdf>, adresinden 21.01.2021 tarihinde alınmıştır.

ROSENAU, H., (2008), “*Jakobs’ın Düşman Ceza Hukuk Kavramı*”, çev. Erhan Temel, AÜHFD, C. 57, S. 4.

RUE, L., F., (2011), “*Report of the Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression*”, BM İnsan Hakları Konseyi Özel Raportörü, Mayıs, 2011. https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf, adresinden 10.01.2021 tarihinde alınmıştır.

RUE, L., F., (2011), “*Report of the Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression*”, BM İnsan Hakları Konseyi Özel Raportörü, A/66/90, pg. 70-72, Ağustos. <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/A.66.290.pdf>, adresinden 20.02.2021 tarihinde alınmıştır.

RUNDLE, M., (2014), “*Sir Tim Berners-Lee: Web Access is a “Basic Human Right”*”, The Huffington Post, https://www.huffingtonpost.co.uk/2014/12/12/webhumanright_n_6313688.html?guccounter=1&guce_referrer=aHR0cHM6Ly93d3cuZ29vZ2xILmNvbS8&guce_referrer_sig=AQAAAGHtB7BN7CqIHXSfj70rNsW2GxVPk5iqi7RBuuYdp7u6i3dMbnXPV8DTns03tbsWZ6iqb_pMCo8hJ3y1nH6DuPYI6h4L6rz7Tlyv8D7zCmt2zFa8eQyAqElnwMXFGS5V4VHhUbdRz_2acQvPSdZK9fWZVdquFXUp86Dc_J4ZXX, adresinden 23.03.2021 tarihinde alınmıştır.

SAHA, R., & GROVER, S., (2011) Quantitative Evaluation of Website Quality Dimension for Web 2.0 Environment, *International Journal of u-and e- Service, Science and Technology*, Vol. 4, No. 4, http://article.nadiapub.com/IJUNESST/vol4_no4/2.pdf, adresinden 20.01.2021 tarihinde alınmıştır.

SAGSAN, M., (2001), “*e-Devlet: Toplumların Yeni Umut Işığı mı?*,” Stratejik Analiz Dergisi, https://www.academia.edu/1175239/E_Devlet_Toplumlar%C4%B1n_Yeni_Umut_I%C5%9F%C4%B1%C4%9F%C4%B1_m%C4%B1, adresinden 01.03.2021 tarihinde alınmıştır.

SARIAKÇALI, T., (2020), “*İnternet Üzerinden Akdedilecek Sözleşmelerde Uygulanacak Hukuk*,” Public and Private International Law Bulletin, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, C. 40, S. 1, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ppil/issue/52638/736922>, adresinden 01.04.2021 tarihinde alınmıştır.

SARISAKAL, M., N., & AYDIN, A., M., (2003), E-Ticaretin Yeni Yüzü Mobil Ticaret, *Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi*, C. 1, S. 2. www.jast.hho.edu.tr/jast/artice/download, adresinden 21.01.2021 tarihinde alınmıştır.

SCHMITT, M., N., (2013), “*Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare*”, NATO Cooperative Cyber Defense Center of Excellence, U.S. Cambridge University Press, s. 2011. <http://csef.ru/media/articles/3990/3990.pdf>, adresinden 26.04.2021 tarihinde alınmıştır.

SCHONBERGER, V., M., (2003), “*The Shape of Governance: Analyzing the World of Internet Regulation*”, Virginia Journal of International Law, Vol. 43, http://www.vmsweb.net/wp-content/uploads/2013/06/VMS_Shape_of_Governance.pdf, adresinden 22.04.2021 tarihinde alınmıştır.

SCHONBERGER, V., M., (2009), “Delete: The Virtue of Forgetting in the Digital Age,” *Identity in the Information Society*, 369-373.

SCHROEDER, W., (2016), “*Germany’s Industry 4.0 Strategy*”, November, https://www.uni-kassel.de/fb05/fileadmin/datas/fb05/FG_Politikwissenschaften/PSBRD/FES-London_Schroeder_Germanys_Industrie_4.0_Strategy.pdf, adresinden 21.04.2021 tarihinde alınmıştır.

SEFEROĞLU, S., S., (2006), *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*, Pegem A Yayıncılık.

SERRANO, S., A., (2006), “*Internet Regulation and the Role Of International Laws*”, Max Plank Yearbook of United Nations Law, Vol. 10, https://www.mpil.de/files/pdf3/06_antoniiov1.pdf, adresinden 22.04.2021 tarihinde alınmıştır.

SEVİMLİ, K., A., (2008), *İşçinin Özel Yaşamına Müdahalenin Sınırları*, Legal Yayınları, İstanbul.

SEYİDOĞLU, H., (1997), *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, İstanbul: Güzem Yayıncılık, 7. Baskı.

SEZER, Y., BİLGİN, H., (2008), “*Danıştay Kararlarında İdari Başvurular,*” AÜHFD, c. 4, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/626765>, adresinden 17.04.2021 tarihinde alınmıştır.

SHIRKY, C., (2010), Herkes Örgüt, çev. Pınar Şiraz, Optimist Yayınları, İstanbul.

SINAR, H., (2001), *İnternet ve Ceza Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları.

SINGER, P., W., FRIEDMAN, A., (2015), Siber Güvenlik ve Siber Savaş, Çev. Ali Atav, Buzdağı Yayınevi, Ankara, Mart.

SIRABAŞI, V., (2003), İnternet ve Radyo-Televizyon Aracılığıyla Kişilik Haklarına Tecavüz (İnternet Rejimi), Adalet Yayınevi.

SIPONEN, M., T., (2001), “*Five Dimensions of Information Security Awareness,*” ACM SIGCAS Computers and Society, 2001. <https://www.researchgate.net/publication/228702672>, adresinden 20.01.2021 tarihinde alınmıştır.

SOLOVE, J., D., (2004), The Digital Person Technology and Privacy in the Information Age, New York University Press, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2899131, adresinden 24.03.2021 tarihinde alınmıştır.

SOMUNCU, G., (2018), NATO'nun Güvenlik Alanında Yeni Bir Boyut: Siber Güvenlik, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

SOYSAL, M., (1969), 100 Soruda Anayasanın Anlamı, Gerçek Yayınevi.

SÖYLER, Y., (2014), Kamu Hukuku Açısından Devletin İnterneti Düzenleme Yetkisi, Savaş Yayınevi, Ankara.

SUNAY, R., (2003), Anayasa Mahkemesi Kararlarında İfade Hürriyeti, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, 1. Baskı.

SUNAY, R., (2011), “*Avrupa Sözleşmesi'nde ve Türk Anayasa'sında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları,*” Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara, <http://www.libertedownload.com/ldt/ifade-hurriyeti/ifade-hurriyetinin-muhtevasi-ve-sinirlari.pdf>, adresinden 27.02.2021 tarihinde alınmıştır.

ŞAHİN, C., (2017), Ceza Muhakemesi Hukuku-I, 8. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

ŞAHİNASLAN, Ö., ŞAHİNASLAN, E., BORANDAĞ, E., ŞAHİNASLAN, A., M., (2013), "Güvenlik Bir Toplumun İçin Son Kullanıcı Siber Güvenliği," https://www.researchgate.net/publication/265785063_Guvenli_Bir_Toplum_Ic_in_Son_Kullanici_Siber_Guvenligi, adresinden 21.02.2021 tarihinde alınmıştır.

ŞEN, E., (1996), Devlet ve Kitle İletişim Araçları Karşısında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması, Kazancı Kitap Ticaret A.Ş, İstanbul.

ŞENGÜL, R., (2014), "Avrupa Konseyi Belgelere Erişim Özgürlüğü Sözleşmesi Karşısında Türkiye'de Bilgi Edinme Hakkı", Amme İdare Dergisi, C. 47, S. 3, Eylül, 2014, s. 93. <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=be9fbd19-abcb-4f0e-aab2-36dee94a8075%40pdc-v-sessmgr04>, adresinden 25.02.2021 tarihinde alınmıştır.

ŞENTÜRK, H., ÇİL, C., Z., SAĞIROĞLU, Ş., (2012), "Cyber Security Analysis of Turkey", International Journal of Information Security Science, Vol. 1, S. 4, <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.467.7141&rep=rep1&type=pdf>, adresinden 23.04.2021 tarihinde alınmıştır.

TĀBUŞÇĀ, S., (2010), "The Internet Access as a Fundamental Right," Journal of Information Systems and Operations Managemen, Vol. 4, No. 2, <http://www.rebe.rau.ro/RePEc/rau/jisomq/WI10/JISOM-WI10-A21.pdf>, adresinden 23.04.2021 tarihinde alınmıştır.

TANER, F., G., YILDIRIM, A., (2021), "Suç İsnadına veya Medeni Hak ve Yükümlülüklerle İlişkin Uyuşmazlıklarda Duruşmaya Video Konferans Yöntemiyle Uzaktan Katılma," AÜHFD, S. 70, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1492649>, adresinden 20.05.2021 tarihinde alınmıştır.

TANÖR, B., (1994), Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, BDS Yayınları, İstanbul.

TANÖR, B., YÜZBAŞIOĞLU, N., (2020), 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, Beta Basım Yayım.

TANYAR, Z., Ç., (2010), "AİHM Kararlarında Sendikal Hakların Gelişimi," Güncel Hukuk, Şubat, S. 2-74.

TAŞKIN, Ş., C., (2015), İnternete Erişim Yasakları ve Hukuka Aykırılıklar, T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

TAŞKIN, Ş., C., (2016), İnternete Erişim Yasakları, Seçkin Yayınları, Ankara.

TEMİZ, Ö., (2014), "Türk Hukukunda Bir Temel Hak Olarak Sağlık Hakkı," AÜSBF Dergisi, C. 69, S. 1, <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/53286/202>

[07.pdf?sequence=1&isAllowed=y](#), adresinden 20.05.2021 tarihinde alınmıştır.

TEZCAN, D., (2015), “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Yeni Bir Kurum Olarak Sulh Ceza Hakimliği*,” *Fasikül Hukuk Dergisi*, C. 7, S. 65, <https://www.jurix.com.tr/article/3633>, adresinden 11.05.2021 tarihinde alınmıştır.

TEZCAN, D., ERDEM, M. R., SANCAKTAR, O., ÖNOK, M. R., (2019), *İnsan Hakları El Kitabı*, Seçkin Yayınları, 8. Baskı, Ankara.

TEZİÇ, E., (1990), “*Türkiye’de Siyasal Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü*,” *Anayasa Yargısı*, S. 7, Ankara, <https://ayam.anayasa.gov.tr/media/6379/tezic.pdf>, adresinden 27.02.2021 tarihinde alınmıştır.

TİMİSİ, N., (2003), *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*, Dost Kitabevi.

TOL, M., G., (2014), “*Türkiye’de İnternet Hukuku,: 5651 Sayılı Kanun Hükümlerinin, Web Sitelerinin Erişim Engelleme Kararlarının ve “İnternet Filtreleme” Uygulamasının Hukuki İncelemesi*”, https://www.academia.edu/1623489/T%C3%BCrkiye_de_%C4%B0nternet_Hukuku_5651_Say%C4%B1l%C4%B1_Kanun_H%C3%BCk%C3%BCmlerinin_Web_Sitesi_Eri%C5%9Fim_Engelleme_Kararlar%C4%B1n%C4%B1n_ve_%C4%B0nternete_Filtreleme_Uygulamas%C4%B1n%C4%B1n_Hukuki_%C4%B0ncelemesi, adresinden 22.03.2021 tarihinde alınmıştır.

TOMALTY, J., (2017), “*İnternete Erişim Bir İnsan Hakkı mıdır?*”, çev. Dilan Eser, Sophos Akademi, <https://www.sophosakademi.org/internet-erisimi-bir-insan-hakki-midir/>, adresinden 25.02.2021 tarihinde alınmıştır.

TOMUSCHAT, C., (1993), “Freedom of Association”, *The European System for the Protection of Human Rights*, Ed. Ronald St. J. Macdonald, Franz Matscher, Herbert Petzold, Martinus Nijhoff Publishers.

TOPRAK, A., YILDIRIM, A., AYGÜL, E., BİNARK, M., BÖREKÇİ, S., ÇOMU, T., (2009), *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: “görülüyorum öyleyse varım!”*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.

TOYGAR, A., Ş., (2018), *E-Sağlık Uygulamaları*, *Yasama Dergisi*, S. 37, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1115265>, adresinden 20.01.2021 tarihinde alınmıştır.

TURAK, Y., (2015), “*Nesnelerin İnterneti ve Güvenliği*”, İstanbul, <http://www.yigitturak.com/wp-content/uploads/loTGuvenligi.pdf>, adresinden 21.04.2021 tarihinde alınmıştır.

TURAN, A., OKTAY, D., ESER, S. (1999), *Kim Korkar Bilgisayardan? İnternet*, İstanbul: Pusula Yayıncılık.

TURING, A., M., (2009), *Computing Machinery and Intelligence, Parsing the Turing Test*, Ed:Robert Epstein, Gary Roberts, Grace Beber.

TÜRKMEN, R., (2000), “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin İç Hukukumuzda Etkileri,” <https://www.anayasa.gov.tr/media/4678/turmen.pdf>, adresinden 19.02.2021 tarihinde alınmıştır.

UÇKAN, Ö., (2002), “E-Devlet, E-Demokrasi ve E-Yönetişim Modeli: Bir İlkesel Öncelik Olarak Bilgiye Erişim Özgürlüğü”, VIII. Türkiye’de İnternet Konferansı, 19-21 Aralık.

UÇKAN, Ö., (2011), “Türkiye’de internet sansürünün kısa tarihi... ve mümkün geleceği!”,<https://ozguruckan.alternatifbilisim.org/kategori/politika/22241/turkiye-de-internet-sansurunun-kisa-tarihi-ve-mumkun-gelecegi.html>, adresinden 01.04.2021 tarihinde alınmıştır.

UÇKAN, Ö., (2012), “İnternet Erişimi Anayasa’da Korunan Bir Hak Olmalı mı?,” <https://sendika.org/2012/01/internet-erisimi-anayasada-korunan-bir-hak-olmalı-mi-dr-ozgur-uckan-emek-dunyasi-62222/>, adresinden 20.03.2021 tarihinde alınmıştır.

UÇKAN, Ö., (2012), “Dijital Aktivizm mi, Aktivizm mi?”, Yeşil Gazete, <https://yesilgazete.org/dijital-aktivizm-mi-aktivizm-mi-ozgur-uckan/>, adresinden 23.03.2021 tarihinde alınmıştır.

UÇKAN, Ö., BECENİ, Y., (2004), “Bilişim-İletişim teknolojileri ve Ceza Hukuku”, İnternet ve Hukuk, Der. Yeşim M. Atamer İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

ULUSOY, A., (2013), İdari Yaptırımlar, Oniki Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

URAL, Y., GÜNER, T., (2014), “İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması: Amerikan Sistemi,” Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 19, S. 2, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/194246>, adresinden 18.02.2021 tarihinde alınmıştır.

US, E., (2012), Hukuki Boyutuyla Evrensel Hizmet, On İki Levha Yayınları, İstanbul.

USTA, C., A., BENZER, R., (2018), “Avrupa Siber Suçlar Sözleşmesi ve Türkiye'nin Dahil Olma Süreci”, Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi, C. 4, No. 2, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/645923>, adresinden 03.03.2021 tarihinde alınmıştır.

UŞAKLIOĞLU, A., Y., (2021), Dijital Hukuk, Seçkin Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı.

UYGUN, O., (2015), *Devlet Teorisi*, İstanbul: XII Levha Yayınları, 2. Baskı.

UYSAL, B., ULUSİNAN, E., (2020), Güncel Dijital Sağlık Uygulamalarının İncelenmesi, *Selçuk Sağlık Dergisi*, S. 1, <https://www.researchgate.net/publication/341314150>, adresinden 20.01.2021 tarihinde alınmıştır.

ÜNVER, Y., (2014), İnternetteki Suçlar ve Suçun İnternetteki Takibi Global Bilgi Toplumundaki Yeni Gelişmeler Işığında Hangi Önlemler Tavsiye Edilmektedir?, 69. Alman Hukukçular Günü için Bilirkişi Raporu, çev. Yener Ünver, Seçkin Yayıncılık.

ÜZELTÜRK, S., (2004), 182 Anayasası ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Göre Özel Hayatın Gizliliği Hakkı, Beta Yayınları.

VILJOEN, F., (2007), *International Human Rights Law in Africa*, 1. Baskı, New York University Press.

YARSUVAT, D., (1995), “Kitle İletişim Araçlarının Ceza Adaletine Etkisi,” İÜSBFD, No. 10, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusiyyasal/issue/622/6334>, adresinden 25.03.2021 tarihinde alınmıştır.

YASİN, T., KAMAN, N., ÜSTÜN, Ö., T., (2013), İdare Hukuku, On İki Levha Yayıncılık, 5. Baskı.

YAŞAR, H., N., (2014), İdare Hukuku Genel Esaslar, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş İkinci Basım, Der Yayınları.

YAVUZ, C., (2014), “İnternet Erişimin Engellenmesi,” İstanbul Barosu Dergisi, C. 88, S. 4, <https://www.doganturan.av.tr/istanbul-barosu-dergisi-cilt-88-sayi-2014-4/>, adresinden 04.03.2021 tarihinde alınmıştır.

YAVUZ, C., (2018), Unutulma Hakkı, Seçkin Yayınları, 2. Baskı.

YAZICIOĞLU, Y. (1997), *Bilgisayar Suçları*, İstanbul: Alfa Yayınevi.

YENİSEY, F., NUHOĞLU, A., (2017), Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınları, 5. Baskı.

YERDELEN, E., (2006), Soruşturma ve Kovuşturma Tedbirleri , Adil Yayınevi, Ankara.

YILDIRIM, G., (2003), "Özel Hayat, Aile Hayatı, Haberleşme ve Mesken: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 8. Maddesinin Genişletilmiş Yorumu ile Sağlanan Koruma", TBB-İHAUM Yayını, S. 4, Ankara, <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/insan-halari-avrupa-sozlesmesi-ve-adli-yargi.pdf>, adresinden 19.02.2021 tarihinde alınmıştır.

YILDIRIM, N., D., (1999), Haksız Rekabet Hukuku ile Fikri ve Sinai Mülkiyet Hukuku'nda İhtiyati Tedbirler, Alkım Yayınları, İstanbul.

YILDIRIM, R., ÇINARLI, S., (2019), Türk İdare Hukuku Dersleri, Astan Yayınları, C. II.

YILDIRIM, T., YASİN, M., KARAMAN, N., ÖZDEMİR, H., Eyüp, Ü., Gül, Ç., H., M., TEKİNSOY, O., (2020), İdare Hukuku, On İki Levha Yayıncılık, Güncelleştirilmiş 8. Baskı.

YILMAZ, G., U., (2016), Türk Hukukunda ve Karşılaştırmalı Hukukta İnternet Özgürlüğü, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

YÜKSEL, A., E., B., (2019), Yapay Zeka Endüstri 4.0 ve Robot Üreticileri-Hukuki Bakış, Aristo Yayınları, İstanbul.

YÜKSEL, S., (2012), Özel Yaşamın Bir Parçası Olarak Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Gizliliğine Önleyici Denetimle Müdahale, Beta Yayınları.

WALKER C., AKDENİZ, Y., (1998), *The Governance of the Internet In Europe with Special Reference to Illegal and Harmful Content*, 08.09.2020 tarihine https://www.cyber-rights.org/documents/CrimLR_ya_98.pdf, sitesinden 23.02.2021 tarihinde alınmıştır.

WARREN, S. D., BRANDEIS, L., D., (1890), "The Right to Privacy ," The Harvard Law Review Association , Vol. 4, No. 5, <http://jstor.org/stable/1321160>, adresinden 11.03.2021 tarihinde alınmıştır.

WECKERT, J., (2000), "What is So Bad About Internet Content Regulation", Ethics and Information Technology 2, Kluwer Academic Publishers, <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1010077520614>, adresinden 22.04.2021 tarihinde alınmıştır.

WHITE, W. R. and HORVITZ, E., (2009), Cyberchondria: Studies of the Escalation of Medical Concerns in Web Search, ACM Transactions on Information Systems, s. 5.

<https://www.researchgate.net/publication/220515814>, adresinden 20.01.2021 tarihinde alınmıştır.

WHITTLE, D., B., (1996), Cyberspace: The Human Dimension, New York: W. H. Freeman& Co.

WILSON, M., I., COREY, K., E., “*The Role of ITC in Arab Spring Movements*”, Open Edition Journals, Vol. 26, No. 4, 2012.

<https://journals.openedition.org/netcom/1064?lang=en>, adresinden 02.03.2021 tarihinde alınmıştır.

ZABUNOĞLU, H., G., (2006), “*5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nun Düşünce Özgürlüğü Yaklaşımı*”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S. 7.

ZAFER, H., (2010), Özel Hayatın ve Hayatın Gizli Alanının Ceza Hukukuyla Korunması, Beta Yayınları, İstanbul.

ZARİFOĞLU, A., E., (2019), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türk Hukukunda İnternet Özgürlüğü, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ZENGİ, U., U., (2014), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Kitle İletişim Özgürlüğü, Yetkin Yayınları, Ankara.

ZEYDAN, Ö., (2006), Kişisel Bilgisayarlar ve İnternet Güvenliği, XI. Türkiye’de İnternet Konferansı, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi,

<http://www.ozgurzeydan.com/cev105/60bildiri.pdf>, adresinden 22.02.2021 tarihinde alınmıştır.

ZHAO, Y., “*Internet Court in China*”,

<https://www.inhousecommunity.com/article/internet-courts-china/>, adresinden 20.05.2021 tarihinde alınmıştır.

İnternet Kaynakları

ACHPR, “*Press Release by the Special Rapporteur on Freedom of Expression and Access to Information in Africa on the Importance of Access to the Internet in Responding to the Covid-19 Pandemic*”, 2020, <https://www.achpr.org/pressrelease/detail?id=487> (Erişim Tarihi 20.02.2021).

African Commission on Human and Peoples Rights, Declaration of Principles on Freedom of Expression and Access to Information, <https://www.achpr.org/public/Document/file/English/Declaration%20of%20Pr>

[nciples%20on%20Freedom%20of%20Expression_ENG_2019.pdf](#), adresinden 20.02.2021 tarihinde alınmıştır.

Council of Europe Committee of Ministers, Declaration on freedom of communication on the internet 840th meeting, 2003, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dfbd5, adresinden 20.02.2021 tarihinde alınmıştır.

Council of Europe Committee of Ministers, "Recommendation CM/Rec(2007)16 of the Committee of Ministers to member states on measures to promote the public service value of the Internet" https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/cybercrime/T-CY/T-CY_2008_CMrec0711_en.PDF, adresinden 20.05.2021 tarihinde alınmıştır.

Council of Europe Committee of Ministers, "*Recommendation CM/Rec(2011)7 of the Committee of Ministers to member states on a New Notion of Media*," 1121. Meeting of the Ministers's Deputies, Eylül, 2011. <https://www.osce.org/files/f/documents/1/f/101403.pdf>, adresinden 26.03.2011 tarihinde alınmıştır.

Council of Europe Committee of Ministers, "*Recommendation CM/Rec(2011)8 of the Committee of Ministers to Member States on the Protection and Promotion of the Universality, Integrity and Openness of the Internet*," 1121. Meeting of the Ministers's Deputies, Eylül, 2011. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805cc2f8, adresinden 26.03.2021 tarihinde alınmıştır.

Council of Europe Committee of Ministers, "Recommendation CM/Rec(2014)6 of the Committee of Ministers *to member States on a Guide to human rights for Internet users (Adopted by the Committee of Ministers on 16 April 2014 at the 1197th meeting of the Ministers' Deputies)*," 2014, <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/internet-kullanicilari-icin-insan-haklari-rehberi.pdf>, adresinden 26.03.2021 tarihinde alınmıştır.

Council of Europe Committee of Ministers, "Recommendation CM/Rec(2016)5 of the Committee of Ministers to member States on Internet freedom, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806c670c, adresinden 20.05.2021 tarihinde alınmıştır.

Council of Europe, European Committee On Democracy and Governance (CDDG), "*E-Democracy Handbook*", 2020. <https://rm.coe.int/11th-cddg-session-10-11-september-2020-e-democracy-handbook/16809f5a72>, adresinden 20.03.2021 tarihinde alınmıştır.

Council of Europe, European Judicial Systems Efficiency And Quality Of Justice, Cepej Studies No. 24, 2020, <https://rm.coe.int/european-judicial-systems->

[efficiency-and-quality-of-justice-cepej-stud/1680786b57,](https://www.broadbandcommission.org/Documents/publications/WorkingGroupHealthReport-2017.pdf) adresinden 20.05.2021 tarihinde alınmıştır.

Digital Health, (2017), A Call for Government Leadership and Cooperation Between ICT and Health, *Broadband Commission*, <https://broadbandcommission.org/Documents/publications/WorkingGroupHealthReport-2017.pdf>, adresinden 22.01.2021 tarihinde alınmıştır.

Elektronik Ortamda İşlenen Suçların Önlenmesi ile 5259 ve 2937 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Genel Gerekçe için bkz. [https://www.tbd.org.tr/elektronik-ortamda-islenen-suclarin-onlenmesi-ile-2559-ve-2937-sayili-kanunlarda-degisiklik-yapilmasina-dair-kanun-tasarisi/#,ELEKTRON%C4%B0K%20ORTAMDA%20%C4%B0%C5%9ELEN%20SU%C3%87LARIN%20%C3%96NLENMES%C4%B0%20%C4%B0L%202559%20VE%202937,DE%C4%9E%C4%B0%C5%9E%C4%B0KL%C4%B0K%20YAPILMASINA%20DA%C4%B0R%20KANUN%20TASARISI%200.&text=MADDE%201%E2%80%93%20\(1\)%20Bu,ili%C5%9Fkin%20esas%20ve%20us%C3%BBleri%20d%C3%BCzenlemektir](https://www.tbd.org.tr/elektronik-ortamda-islenen-suclarin-onlenmesi-ile-2559-ve-2937-sayili-kanunlarda-degisiklik-yapilmasina-dair-kanun-tasarisi/#,ELEKTRON%C4%B0K%20ORTAMDA%20%C4%B0%C5%9ELEN%20SU%C3%87LARIN%20%C3%96NLENMES%C4%B0%20%C4%B0L%202559%20VE%202937,DE%C4%9E%C4%B0%C5%9E%C4%B0KL%C4%B0K%20YAPILMASINA%20DA%C4%B0R%20KANUN%20TASARISI%200.&text=MADDE%201%E2%80%93%20(1)%20Bu,ili%C5%9Fkin%20esas%20ve%20us%C3%BBleri%20d%C3%BCzenlemektir), adresinden 01.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Elektronik Ortamda İşlenen Suçların Önlenmesi ile 5259 ve 2937 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve İstanbul Milletvekili Gülseren Topuz'un Bilişim Sistemi Üzerinden Suç Teşkil Eden Zararlı Yayınlarla Mücadele Hakkında Kanun Teklifi ile Adalet Komisyon Raporu (1/1305, 2/2958) (S. Sayısı 1397), <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1397m.htm>, adresinden 01.04.2021 tarihinde alınmıştır.

ENISA, (2015), "Definition of Cybersecurity", European Union Agency for Network and Information Security, V. 1.0, December, <https://www.enisa.europa.eu/publications/definition-of-cybersecurity>, adresinden 21.04.2021 tarihinde alınmıştır.

European Parliament Directorate General For Internal Policies Policy Department, (2016), A: Economic and Scientific Policy, Industry 4.0, Study for the ITREE Committee, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/570007/IPOL_STU\(2016\)570007_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/570007/IPOL_STU(2016)570007_EN.pdf), adresinden 21.04.2021 tarihinde alınmıştır.

European Parliament, Resolution on the Internet and Freedom of Expression, CRE 06/07/2006 - 13.3, <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=P6-RC-2006-0401&language=EN>, adresinden 12.02.2021 tarihinde alınmıştır.

Global Cybersecurity Index hakkında detaylı bilgi için bk. <https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Pages/global-cybersecurity-index.aspx>, adresinden 22.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Global Cybersecurity Index (GCI)-2017, http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/uploads/2017/07/global_cybersecurity_index_2017.pdf, adresinden 22.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Group of Eight (G8) Declaration, Renewed Commitment for Freedom and Democracy, G8 Summit of Deauville, 26–27 May, pg. 5, Section II pg. 10 ve 13, 2011. https://ec.europa.eu/archives/commission_2010-2014/president/news/speeches-statements/pdf/deauville-g8-declaration_en.pdf, adresinden 22.01.2021 tarihinde alınmıştır.

IACHR, (2013), Freedom of Expression and the Internet, 2013, http://www.oas.org/en/iachr/expression/docs/reports/2014_04_08_Internet_ENG%20WEB.pdf, adresinden 20.02.2021 tarihinde alınmıştır.

International Federation of Library Associations and Institutions-IFLA, "Internet Manifesto 2014," <https://www.ifla.org/publications/node/224>, adresinden 12.02.2021 tarihinde alınmıştır.

İnternet Ağ İşletmecileri Grupları (NGOs) için bkz. <https://www.senki.org/network-operations-scaling/network-operations-groups-meeting/>, adresinden 20.05.2021 tarihinde alınmıştır.

İnternet Hak ve İlkeleri Dinamik Koalisyonu, İnsan Hakları ve İnternet İlkeleri Şartı, (2019), https://internetrightsandprinciples.org/wp-content/uploads/2020/03/7_2019_Turkish_3rd_IRPC_Booklet-1.pdf, adresinden 22.02.2021 tarihinde alınmıştır.

İnternet Tahsisli Sayılar ve İsimler Kurumu (ICANN) resmi web sitesi için bkz. <https://www.icann.org/resources/pages/welcome-2012-02-25-en> adresinden 20.05.2021 tarihinde alınmıştır.

İnternet Yaşamdır Platformu (İYP), "İnternet Kullanıcı Haklar Bildirgesi" için bkz. <https://www.bmo.org.tr/2012/04/18/internet-kullanici-haklari-bildirgesi-yayinlandi/>, adresinden 03.02.2021 tarihinde alınmıştır.

İnternet Yönetişim Formu (IGF) resmi web sitesi için bkz. <https://www.intgovforum.org/multilingual/>, adresinden 20.05.2021 tarihinde alınmıştır.

Joint Declaration on Freedom of Expression and the Internet), 1 Haziran 2011, için bkz. <http://www.oas.org/en/iachr/expression/showarticle.asp?artID=849&IID=1>, adresinden 20.05.2021 tarihinde alınmıştır.

Joint Publication 3-12 (R), (2013), “*Cyberspace Operations*”, U.S. Department of Defense, 5 February, https://fas.org/irp/doddir/dod/jp3_12r.pdf, adresinden 22.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Telecommunication Standardization Sector of ITU, (2008), “*Overwiev of Cybersecurity*”, <https://www.itu.int/rec/T-REC-X.1205-200804-I>, adresinden 22.04.2021 tarihinde alınmıştır.

TÜBİTAK, (2017), “*Yeni Sanayi Devrimi Akıllı Üretim Sistemleri Teknoloji Yol Haritası*”, TÜBİTAK Bilim Teknoloji ve Yenilik Politikaları Daire Başkanlığı, https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/akilli_uretim_sistemleri_tyh_v27ar_alik2016.pdf, adresinden 21.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Türk Ceza Hukukçuları Derneği (TCHD), “Yargı Reformu Kapsamında Yargı Bağımsızlığı,” 2019, s. 45-55. <https://www.tchd.org.tr/wp-content/uploads/2019/10/yargi-bagimsizligi-raporu-2019-tchd.pdf>, adresinden 11.05.2021 tarihinde alınmıştır.

UAB, “2016-2019 Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi”, T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Haberleşme Genel Müdürlüğü, <https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/siber-guvenlik/2016-2019guvenlik.pdf>, adresinden 24.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Uluslararası Hukukçular Komisyonu (UHK), “Türk Sulh Ceza Hakimlikleri ve Uluslararası Hukuk,” 2018, s. 13-15. <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2019/02/Turkey-Judgeship-Advocacy-Analysis-brief-2018-TUR.pdf>, adresinden 11.05.2021 tarihinde alınmıştır.

United Nation Human Rights Council, (2012), “*The Promotion, Protection and Enjoyment of Human Rights on the Internet*”, Twentieth Session, A/HRC/20/L.13, Temmuz, https://ap.ohchr.org/documents/alldocs.aspx?doc_id=20280, adresinden 22.03.2021 tarihinde alınmıştır.

United Nation Human Rights Council, (2016), “*The Promotion, Protection and Enjoyment of Human Rights on the Internet*”, Thirty-second Session, A/HRC/32/L.20, <https://digitallibrary.un.org/record/845728>, adresinden 22.03.2021 tarihinde alınmıştır.

United Nation Human Rights Council, (2018), “*The Promotion, Protection and Enjoyment of Human Rights on the Internet*”, Thirty-eight Session, A/HRC/Res/38/7, Temmuz, <https://digitallibrary.un.org/record/1639840>, adresinden 23.03.2021 tarihinde alınmıştır.

Viyana Beyannamesi ve Eylem Programı, 25 Haziran 1993 tarihli metin için bkz. <https://www.ohchr.org/EN/AboutUs/Pages/ViennaWC.aspx>, adresinden 03.02.2021 tarihinden alınmıştır.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu Kararları

BM İnsan Hakları Konseyi, 05.07.2012 tarihli A/HRC/RES/20/8

BM İnsan Hakları Konseyi, 02.10.2009 tarihli A/HRC/RES/12/16

BM İnsan Hakları Konseyi, 22.12.2011 tarihli A/RES/66/184

BM İnsan Hakları Konseyi, 24.06.2020 A/HRC/44/24

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

Sunday Times v. Birleşik Krallık, B. No: 6538/74, 26.04.1979.

Norris v. İrlanda, B. No: 10581/83, 26.10.1988.

Hauschildt v. Danimarka, B. No: 10486/83, 24.05.1989.

Verlag Gmbh ve Klaus Beerman v. Almanya, B. No: 10572/83, 20.11.1989.

Open Door ve Dublin Well Woman v. İrlanda, B. No: 14234/88, 14235/88, 29.10.1992.

Otto-Preminger-Institut v. Avusturya, B. No: 1347/87, 20.09.1994.

Taurira ve Diğerleri v. Fransa, B. No: 28204/95, 04.12.1995.

Halford v. Birleşik Krallık, B. No: 20605/92, 25.06.1997.

Association des Amis de Saint-Raphael et de Frejus ve Diğerleri v. Fransa, B. No: 38192/97, 01.07.1998.

Yaşa v. Türkiye, 02.10.1998.

Committee of Doctors with Foreign Diplomas ve Diğerleri v. Fransa, B. No: 39527/98, 39531/98, 30.03.1999.

Fidan v. Türkiye, B. No: 24209/94, 29.02.2000.

Akçam v. Türkiye, B. No: 32964/96, 30.10.2001.

Tanrıkulu ve Diğerler v. Türkiye, B. No: 40150/98, 40153/98 ve 40160/98, 6.11.2001.

Vatan v. Rusya, B. No: 47978/99, 07.10.2004.

Monnat v. İsviçre, B. No: 73604/01, 21.09.2006.

Coplnad v. Birleşik Krallık, B. No: 62617/00, 03.04.2007.

Warsicka v. Polonya, B. No: 2065/03, 16.04.2007.

Khurshid Mustafa ve Tarzibachi v. İsveç, B. No: 23883/06, 16.12.2008.

Times Newspaper Ltd. v. Birleşik Krallık, B. No: 23676/03, 10.06.2009.

Dink v. Türkiye, B. No: 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, 14.09.2010.

Jankovskis v. Litvanya, B. No: 21575/08, 27.10.2010.

Altuğ Taner Akşam v. Türkiye, B. No: 27520/07, 25.10.2011

RTBF v. Belçika, B. No: 5008/06, 29.03.2011.

Ahmet Yıldırım v. Türkiye, B. No: 3111/10, 18.12.2012.

Ashby Donald ve Diğerleri v. Fransa, B. No: 36769/08, 10.01.2013.

Akdeniz v. Türkiye, B. No: 20877, 11.03.2014.

Cengiz ve Diğerleri v. Türkiye, B. No: 48226/10 ve 14027/11, 01.12.2015.

Kalda v. Estonya, B. No: 17429/10, 19.01.2016.

Kablis v. Rusya, B. No: 48310/16 ve 59663/17, 30.04.2019.

Bulgakov v. Rusya, B. No: 20159/15, 23.06.2020.

OOO Flavus ve Diğerleri, B. No: 12468/15, 23.06.2020.

Vladimir Kharitonov v. Rusya, B. No: 10795/14, 23.06.2020.

Engels v. Rusya, B. No: 61919/16, 16.11.2020.

Handyside ve Birleşik Krallık, B. No: 5493/72
Ayşe Öztürk v. Türkiye, B. No: 24914/94
Ekin Derneği v. Fransa, B. No: 39288/98
 295-A ve SARL du Parc d'Activites de Blotzheim v. Fransa, B. No: 72377/01
Pentikainen v. Finlandiya, B. No: 11882/10
Kuric ve Diğerleri v. Slovenya, B. No: 26828/06
Pravoye Delo ve Shtekel Redaksiyon Komitesi v. Ukrayna, B. No: 33014/05

T.C. Anayasa Mahkemesi Kararları

AYM, E. 1985/11, K. 1986/29, RG. 18.04.1987-19435
 AYM, B. No: 2012/782, K. 26.06.2014.
 AYM, E. 2013/39, K. 2013/65, K.T. 22.05.2013.
 AYM, B. No: 2013/2602, K. 23.01.2014.
 AYM, B. No: 2013/8479, K. 06.02.2014.
 AYM, B. No: 2013/1752, K. 26.06.2014.
 AYM, B. No: 2013/583, K. 10.12.2014, RG. 4.4.2015, S. 29316.
 AYM, B. No: 2013/766, K.T. 10.12.2015.
 AYM, B. No: 2013/2623, K.T. 11.11.2015.
 AYM, E. 2014/149, K. 2014/151, K.T: 02.10.2014, RG. 01.01.2015, S. 29223.
 AYM, E. 2014/87, K. 2015/112, K.T: 8.12.2015, RG. 28.01.2016, S. 29607.
 AYM, B. No: 2014/16838, K. T. 09.09. 2015.
 AYM, B. No: 2014/4705, K. 29.05.2014.
 AYM, B. No: 2014/3986, K. 02.04.2014.
 AYM, B. No: 2014/11368, K. 23.07.2014.
 AYM, B. No: 2014/5831, K. 01.03.2017.
 AYM, B. No: 2014/5552, K. 26.10.2017.
 AYM, B. No: 2014/6009, K.T. 15.02.2017.
 AYM, B. No: 2014/2983, K.T. 15.02.2017.
 AYM, E. 2014/149, K. 2014/151, K. 2.10.2014.
 AYM, B. No: 2014/15916, K. 09.01.2020.
 AYM, B. No: 2014/7244, K. 12.09.2018.
 AYM, B. No: 2014/19685, K. 15.03.2018, RG. 17.05.2018, S. 30424.
 AYM. B. No: 2015/19616, RG. 27.06.2018, S. 30461.
 AYM, E. 2015/88, K. 2016/156, K.T: 07.09.2016, RG. 19.10.2016, S. 29862.
 AYM, E. 2015/76, K. 2017/153, K.T: 15.11.2017, RG. 07.02.2018, S. 30325
 AYM, B. No: 2015/144, K. 14.07.2015.
 AYM, B. No: 2015/7231, K. 17.05.2016.
 AYM, B. No: 2015/15977, K. 12.06.2019, RG. 17.07.2019, S. 30834.
 AYM, B. No: 2015/17387, K. 20.11.2019.
 AYM, B. No: 2015/18876, K. 19.11.2019.
 AYM, B. No: 2015/15241, K. 31.10.2018.
 AYM, B. 2015/20360, K. 27.02.2019, RG. 12.4.2019, S. 30743.
 AYM, B. 2015/20360, K. 27.02.2019.
 AYM, B. No: 2015/14758, K. 30.10.2018.
 AYM, B. No: 2015/15873, K. 07.03.2019.
 AYM, B. No: 2015/4821, K. 17.04.2019.
 AYM, B. No: 2015/5612/, K. 10.12.2019.

AYM, B. No: 2015/17763, K. 24.5.2018, RG. 22.6.2018, S. 30456.

AYM, B. No: 2017/22355, K. 26.12.2019, RG. 15.01.2019, S. 31009.

İNTİHAL RAPORU

Bir İnsan Hakkı Olarak İnternete Erişim Hakkının Türk Hukuku Kapsamında İncelenmesi

ORIGINALITY REPORT

11%

SIMILARITY INDEX

11%

INTERNET SOURCES

4%

PUBLICATIONS

%

STUDENT PAPERS

PRIMARY SOURCES

1

nek.istanbul.edu.tr:4444

Internet Source

1%

2

www.dulger.av.tr

Internet Source

1%

3

www.imge.com.tr

Internet Source

1%

4

akgul.bilkent.edu.tr

Internet Source

1%

5

KAYA, Mine. "SOSYAL MEDYA VE SOSYAL MEDYADA ÜÇÜNCÜ KİŞİLERİN KİŞİLİK HAKLARININ İHLALİ", Türkiye Barolar Birliği, 2015.

Publication

<1%

6

bibliotecadigital.fgv.br

Internet Source

<1%

7

eprints.sdu.edu.tr

Internet Source

<1%

8

rca.usal.es

Internet Source

		<1 %
9	www.kemberburgaz.edu.tr Internet Source	<1 %
10	KARAKEHYA, Hakan. "Türk ceza kanunu'nda bilişim sistemine girme suçu", Türkiye Barolar Birliği, 2009. Publication	<1 %
11	hukukbook.com Internet Source	<1 %
12	tr.scribd.com Internet Source	<1 %
13	YÜKSEL BOZKURT, Armağan Ebru. "Elektronik ortamda haksız rekabet", Türkiye Adalet Akademisi, 2014. Publication	<1 %
14	www.byggahus.se Internet Source	<1 %
15	www.selcuktipdergisi.org Internet Source	<1 %
16	dergipark.org.tr Internet Source	<1 %
17	vrlab.aydin.edu.tr Internet Source	<1 %

www.bayburtpostasi.com.tr

18	Internet Source	<1 %
19	www.bilgitoplumu.gov.tr Internet Source	<1 %
20	afyonluoglu.org Internet Source	<1 %
21	iktibasdergisi.com Internet Source	<1 %
22	www.aofclub.com Internet Source	<1 %
23	konya.mazlumder.org Internet Source	<1 %

Exclude quotes On

Exclude matches Off

Exclude bibliography On

